DE REPVBLICA RECTE INSTITVENDA, CONSERVANDA & amplificanda,

LIBRI IX.

Ex Illustribus Theologis, Legum latoribus, Iuris consultis, Medicis, Philosophis, Poëtis, Historicis, aliisq; bonarum artium peritis Collecti;

Auctore

JACOBO SIMANCA,

Episcopo Pacensi.

OPVS STVDIOSIS OMNIBVS VTILE, viris autem politicis necessarium.

Suntq; in hac postrema editione plures quàm mille loci memorabiles ab ipso auctore adjecti.

COLONIÆ

Impensis LAZARI ZETZNERI Bibliop.

ANNO M. DC. IX.

TOTIVS OPERIS ARGVMENTA.

PHILIPPO

PHILIPPO SECVNDO HISPANIARVM Regi Catholico,

JACOBVS SIMANCAS, Episcopus Pacenſis.

SAEPENVMERO mecum ipſe reputavi, Philippe rex maxime, cùm eam artem quisq; probè norit, in qua diu, multumque ſit verſatus: quamobrem tot philoſophi (Ciceronem excipio) qui nũquam rempublicam attigerunt, tam multa libris editis de republica diſputaverint: nemo autem juris conſultorum, quorum ars ferè tota reipublicæ eſt, de rebus publicis unquã (quod ſciam) ſcripſerit: cùm de plurimis, variiſque rebus volumina ingentia cõfecerint, & in cognoſcenda, & gerẽda republica multã magnãq; curam feliciter, & præclare adhibuerint. verũ ut illos omittã, qui in otio quidẽ literato, ſed in angulis educati,

omnium rerum divinarum atq; humanarum naturam, causasque sese nosse profitentur, sive juris consultis ea causa fuerit quòd Plato, Aristoteles, Cicero, aliique illustres philosophi tractationem hanc præoccupaverint: sive quòd (ut est utilius) de singulis reip. partibus, quam generaliter, ac universè de rebus publicis disserere, & commentari maluerint: sive causa alia quæpiam: id quidem exploratum est, reip. totius cognitionem viris politicis omnibus admodum necessariam, ex nullo juris consultorum libro, ne ex ipsis quidem philosophorum scriptis, satis perspectam facilè cuiquam fore. Itaque ut hanc ego rem pro virili parte complerem, ex multiplici variaq; bonorũ auctorum supellectile, operis succisivis, ea collegi omnia, quæ ad subjectorum tuorum remp. cognoscendam, conservandam, atq; amplificandam, quoquo modo pertinere posse mihi visa sunt: aliorum autem dicta ingenuè decerpere, & contexere malui, quam mea effutire temere. nec

enim

enim is ego ſum, qui nunc tandem aut nova, & memorabilia invenire: aut eleganter, & novè de republica dicere poſſim. Quòd ſi collectanea iſthæc non omnino malè diſpoſui, equidem quod inſtitui, præſtiti. Ea verò Catholicæ tuæ majeſtati optimo jure dicare inſtitui; qui cor, caput & ſpiritus optimæ reip. ſis; quam ſumma religione, & juſtitia, ſumma prudentia, atq; probitate ſuſtentas, nec dubito, quin fronte illa planè divina, qua jam diu librum noſtrum de Catholicis inſtitutionibus hilarè ſuſcepiſti, eadem nunc excepturus ſis opus reip. non pænitendum: & eo magis, quòd in publicis negotiis maximis, q̃ tuo juſſu cõfeci, fidelitas mea tibi jam poteſt eſſe probatior. Deus optimus maximus te fœliciſſimum quàm diutiſſimè ſervet, florente, ac beata republica.

DE TOTIVS OPERIS METHODO.

MVLTI ſententias aliorũ, vel in locos communes vel ordine alphabeti, non ſine utilitate collegerunt; nec enim omnes volunt aut poſſunt, librorum plurimorum lectioni vacare, ac ſententias in eis contentas in numerato habere, aut memoriæ commendare: ſed nemo eorũ (quod ſciam) ita ſententiarum, doctrinarum, & exemplorum congeſſit acervos, ut unũ aliquod opus continuum, & ſibi cohærens, ex collectaneis confecerit. Ego verò plus quã tria milia earum rerum, quæ ad rempublicam quoquo modo pertinent, ea via, & ratione contexui, ut quoad fieri poſſet, methodum quandam ſervaverim, & non temerè omnino cõfuſam, & indigeſtam mixturam facerem, tametſi nonnunquam ea, quæ tam diſperſa ſingula erãt omnia inter ſe congruentia, & cohærentia reddere ipſe nequiverim. Sed argumenta librorum hoc ordine utcunque diſpoſui.

Cùm ex domibus vici, municipia, & urbes; ex his verò provinciæ, regna, & imperia conſtent: idcircò de origine & progreſſu eorum: ac de aliis eodem pertinentibus, libro primo diſſerui.

Ad hoc, cùm hominũ multitudo simul esse non queat nisi sit inter eos ordo, & modus, & ratio reipublicæ: de generibus rerũ publicarum libro secundo tractavi.

Deinde, cùm regnum præstantius sit inter alias reipublicæ formas, & pleriq; in regno vivamus, consequẽs fuit, ut libro tertio colligerẽ quę de hoc scripta invenerim.

Præterea cùm reges, neq; seipsos, neque populos sibi subjectos, sine legibus regere possint, liber quartus totus de legibus est.

Ad hęc, cùm frustra leges fiãt, nisi sint magistratus, qui eas ad effectũ perducãt, quintum, & sextum librum magistratibus accõmodavi: in quinto memorans, quales esse debeant magistratus, in sexto verò, quales esse non debeant.

Cùm autẽ respublica Hispaniæ (ut mihi quidẽ videtur) optima sit, & aliis exemplar esse queat, librum septimum in ea explicãda consumpsi, quem externos quoq; (ni fallor) legisse non pœnitebit.

Deinde, cùm ex recta civitatum administratione fiat, ut potissima reipublicæ pars bene ac feliciter vivat: in librum octavũ ea conjeci: quæ præfectis urbium atque adeò civitatibus ipsis usui esse posint.

Postremò, cùm ex his omnib' optima regni gubernatio elucescere queat, genera-

liora quædam præterea nono libro coëgi, quibus rectè ſervatis, florens, & beata reſp. facilè fiet, ut ſanctè in ea tranſigentes vitam adfeciſſimam, & beatiſſimam patriam perveniamus.

Quid autem tractetur in ſingulis capitibus unius cujusque libri, eorum tituli (quos ſtatim adiungam) facilè indicabunt.

CAPI-

CAPITULORUM ARGUMENTA.

LIBRI PRIMI.

LIBRI SECVNDI.

LIBRI TERTII.

LIBRI QUARTI.

LIBRI QUINTI.

LIBRI SEXTI.

Cur

LIBRI SEPTIMI.

LI-

De pere-

LIBRI NONI.

JACOBI

JACOBI SIMANCÆ, PACENSIS EPISCOPI, DE REPUBLICA LIBRI IX.

Præludium.

Sapientium, & prudentium sententiis, auctoritati, & exemplis plurimum esse tribuendum.

ECCLESIASTICI
Cap. 39.

SAPIENTIAM omnium antiquorum exquiret Sapiens. Narrationẽ virorum nominatorum conservabit; id est, doctrinam sapientium memoriæ commendabit. 1

Xenophon lib. 1. de factis, & dictis Socratis.

Thesauros sapientium priscorum, quos illi literis mandantes nobis reliquerunt, unà cum necessariis meis revoluens, si quid reperiamus boni, elicimus: magnumq; lucrum arbitramur, *& cetera.* 2

Isocrates ad Nicoclem.

Manifestum illud est, libros, quibus præcepta continentur, aut consilia, sive versu sive soluta oratione scripta sint, humanæ vitæ utilissimos esse ab omnibus censeri. Cujus rei argumentum est Hesiodi, Theognidis, & Phocylidis poësis: hos enim fatentur homines, optimos consiliarios humano generi extitisse. 3

Aeschines contra Ctesiphontem.

Propterea cùm pueri sumus, poëtarum sententias edisci- 4

edifcimus, ut cùm ad virilem ætatem pervenerimus, illis utamur,

Ecclesiastis cap. ult.

5 Verba sapientium, sicut stimuli, & quasi clavi in altum defixi.

Et ibi Gregorius Neocæsariensis.

6 Comperi quidem animos non minus sapientiũ admonitionibus excitari, sopirique, quàm si aculei claviq; corporibus infigantur.

Isocrates ad Demonicum.

7 Decet igitur in hæc exempla iutuentes, virtutis & honestatis flagrare desiderio: nec ea servare duntaxat, quę nos diximus, sed & poëtarũ optimæ sententiæ discendæ, & quæ alii viri sapientes utiliter pręcepere, legenda sunt. Nam ut apes videmus omnibus quidem flosculis insidere, de singulis autem utilia capere: sic eruditionis comparandæ studiosos, nihil inexploratum relinquere: sed profutura quæ sunt, undique colligere decet.

Aristoteles lib. 1. Eth. cap. 3.

8 Viri eruditi est, eatenus exactam in unoquoque genere explicationem requirere, quatenus pati rei ipsius natura potest. Nam & mathematicum suasionibus utentem approbare, & ab oratore (addo etiã, & à politico) demonstrationes exigere, simile vitium esse videtur: non enim potest esse tanta certitudo in materia variabili, & contingente, quanta in materia necessaria, semper & eodem modo se habente, ut ibidem inquit Aquinas lectione 3.

Idem lib. 6. cap. 11.

9 Peritorum hominum, & seniorum, seu prudentũ sententiis, & opinionibus, absque demonstratione, non minus quàm demonstrationibus attendere, ac fidem adhibere oportet. Nam quoniam usu, & exercitatione, quasi aspectum quendam sunt adepti, facilè rerum causas, & principia cernunt.

Cicero lib. 1. Tusculanarum quæstionum.

Ut enim rationem nullam Plato afferat (vide quid 10
homini tribuam) ipsa auctoritate me frangeret.

Idem in Paradoxis.

Hæc videri possunt obscuriora, cùm sine apposi- 11
tione exemplorum lentius disputantur: vita atq; factis illustranda sunt summorum virorum hæc, quæ verbis subtilius, quàm satis est, disputari videntur.

Idem in Verrem actione 5.

Exempla ex vetere memoria, & monimentis, ac 12
literis, plena dignitatis, plena antiquitatis: hæc plurimum solent & auctoritatis habere ad probandum, & jucundiatis ad audiendum.

Laurentius Vallensis in proœmio Historiarum.

Præcipere aliis velle, ferè odiosum est, quod arro- 13
gantiam & tumorem animi olet: mens enim nostra sublimis, ac supetba, ut rectam præceptionem tanquam à sapientiore didignatur accipere: sic eidem obliq;, per exempla, & blandè subeunti acquiescit.

Leo Magnus ser. de Sancto Laurentio.

Facilis ad exhortandum sit ratio, efficax ad sua- 14
dendum: validiora tamen sunt exempla quàm verba: & plenius est opere docere, quàm voce.

Divus Augst. lib. de quantitate animæ, cap 7.

Aliud est cùm auctoritati credimus, aliud cùm ra 15
tioni. auctoritati credere magnum compēdium est, & nullus labor. imperitiores homines, si ratione velint verum comprehendere, similitudinibus rationum facillimè decipiuntur. his ergo utilissimum est, excellentissimæ auctoritati credere.

Sanctus Clemens lib 8 Recognitionum.

Quis enim sermo est, qui non recipiat contradi- 16
ctionem; & quæ argumentatio est, quæ non possit alia argumentatione subverti.

Suetonius in Octaviano Augusto.

In evolvendis utriusq; linguæ auctoribus, nihil 17
æquè spectabatur, quàm præcepta, & exempla pu-

blicè, vel privatim ſalubri, eaque ad verbum excerpta, aut ad domeſticos, aut ad exercituum, provinciarumq; rectores, aut ad urbis magiſtratus plerumq; mittebat, prout quiq; monitione indigerent: etiam libros totos, & ſenatui recitavit, & populo notos per edictum ſæpe fecit, ut orationes Quinti Metelli, de prole augēda, & Rutilii de modo ædificiorum, quo magis perſuaderet, utramque rem, non à ſe primò animadverſam, ſed antiquis jam tunc curæ fuiſſe.

Ariſtoteles lib. 2. artis Rhetoricæ cap. 27.

18 Ad conſultationem res geſtæ valdè utiles ſunt. Nam ut plurimùm futura pręteritis ſimilia ſunt; exemplis igitur, ſi non habeas enthymema, quaſi demonſtrationibus utendum: ſi verò habeas, quaſi teſtimoniis.

Eccleſiaſtes cap. 1.

19 Quid eſt quod fuit? ipſum quod futurum eſt: quid eſt quod factum eſt? ipſum quod faciendum eſt.

Egeſippus lib. 3. cap. 21.

20 Sapientibus adverſi exitus rerum ad cavendum magis documento ſunt, ne rurſus eadem accidant, quæ jam malè ceſſerunt.

Nicephorus Gregoras in prœmio Byzantinæ hiſtoriæ.

21 Hiſtoria lectores ſuos certo quodam modo vates reddit, quæ futura ſunt, ex iis, quę præterierunt, conjicientes.

Iſocrates.

22 Si præteritorum memineris, de futuris rectiùs conſultabis.

Pindarus Olympiorum Oda 7.

23 Poſteri dies teſtes ſunt ſapientiſſimi.

Lucretius lib. 3.

24 Floriferis ut apes in ſaltibus omnia libant,
Omnia nos itidem depaſcimur aurea dicta.

Ori-

Origenes in Exodum homilia 11.

Si fortè nos aliquando invenimus aliquid ſapiẽ- 25
ter à Gentilibus dictum, non continuò cum auctoris nomine ſpernere debemus, & dicta: nec ꝓ eo, quod legem à Deo datam tenemus, convenit nos tumere ſuperbia, & ſpernere verba prudentium; ſed ſicut Apoſtolus dicit: Omnia probantes, quod bonum eſt tenentes.

Baſilius Magnus concione ad adoleſcentes.

Ex Poetis, Hiſtoricis, & Rhetoribus, bonorum 26
virorum actiones, & ſermones optimos eligemus; & juxta totam apium ſimilitudinem, eorum participes nos fieri convenit. illæ enim neq; ad omnes flores conſimiliter accedunt, neque etiam eos ad quos advolant, totos auferre tentant, ſed quantum ipſis ad mellis opificium commodum eſt, accipientes, reliquum valere ſinunt: & nos ſanè, ſi ſapiamus, quantum ſincerum eſt, & veritati cognatum ab ipſis adepti, quod reliquum eſt, tranſiliemus,

Ex Nazianzeno oratione 8.

Philoſophiam externam Chriſtiani plerique tan- 27
quam inſidiatricem, ac deceptricem, & quæ à Deo ſegreget, deſpiciunt, malè ſentientes. Nam quidquid utilitatis ex ea percipi poteſt, id omne ad vitæ uſum fructificare debemus, quod melius eſt ſeligentes, ac ſermonem noſtrum cum illo roborantes. Haud quaquam igitur diſciplinæ ſunt vituperandæ, quemadmodum nonnullis videtur (ſed rudes, & imperiti, & qui ita ſentiunt, ſunt negligendi) vellent enim omnes tales, quales ipſi ſunt, eſſe, quo in communi ignorantia latere, & inſcitiæ argumenta effugere poſſent.

Divus Hieronymus epiſt. 149.

Quando philoſophos legimus, quando in manus 28.
noſtras libri veniunt ſapientiæ ſecularis: ſi quid in eis utile reperimus, ad noſtrum dogma convertimus.

Lucius Afranus, cùm diceretur,
» Permulta ſumpſiſſe à Menandro, ita ſuis obtre-
ctatoribus reſpondit:
Fateor, ſumpſiſſe non à Menandro modò,
Sed ut quiſq; habuit, quod conveniret mihi:
Quod, me non poſſe melius facere, credidi.

COL-

COLLECTANEORUM DE REPUBLICA LIBER I

DE DOMO, VIRO, ET Uxore,

CAP. I.

Genesis cap. 2.

RELINQUET homo patrem suum, & 1
matrem, & adhærebit uxori suæ: & erunt duo in carne una.

Divus Ambrosius lib. de Paradiso, cap. 11.

In viro, & muliere domus videtur quædam plena 2
esse perfectio. qui sine uxore est, quasi sine domo sit, sic habetur: sicut enim vir publicis officiis, ita mulier domesticis ministeriis habilior æstimatur.

Ex Aristot. lib. 1. Polit. cap. 1.

Marem, & fœminam, quorum alter alterius indi- 3
get societate, copulari necesse est procreandi causa, idque non consilio, sed natura: quemadmodum in cæteris animantibus, quibus natura insitus est appetitus alterum sui simile relinquendi: societas igitur naturalis in consuetudinem quotidianam constituta, domus est.

Ulpianus lib. 1. Institutionum.

Jus naturale est, quod natura omnia animalia do- 4
cuit. hinc descendit maris, atque fœminæ conjunctio, quam nos Matrimonium appellamus: hinc liberorum procreatio.

Beatus Aug. lib. de bono coniugali.

Quoniã unusquisq; homo humani generis pars 5

est, & sociale quiddam est humana natura, magnũque habet, & naturale bonũ, vim quoque amicitiæ: ob hoc ex uno Deus voluit omnes homines condere, ut in sua societate, non sola similitudine generis, sed etiam cognationis vinculo teneretur. Prima itaque naturalis humanæ societatis copula vir & uxor est: consequens autẽ est connexio societatis in filiis.

Hierocles lib. nuptiarum.

6 Prima & præcipua societas est, quæ per nuptias initur, ac domus sine nuptiis manca est.

Musonius.

7 Nuptiæ principium sunt constitutionis familiæ; quisquis igitur homines nuptiis privat, is abolet familiam, civitatem, & totum genus humanum, quod absq; generatione non potest permanere, neque justa & legitima generatio sine nuptiis.

Modestinus lib. 1. Regularum.

8 Nuptiæ sunt conjunctio maris & fœminæ, cõsortiũ omnis vitæ, divini & humani juris cõmunicatio.

Theognides in Sententiis.

9 Arietes quidem, & asinos quærimus, Cirne, & equos generosos, & quisque vult ex bonis admittere: ducere autem malam uxorem, mali viri filiam, non renuit generosus vir, si ei pecunias multas dederit. Nulla fœmina mali viri recusat esse uxor divitis, quia divitem vult maritum, loco boni,
Opes quidem æstimant: & ex malo viro ortam bonus duxit.
Et malus ex bono ortam eum divitiis miscuit genus.
Itaq; ne mirare (ô Polypeda) genus civium labefactari.

Sanctus Augustinus in Ioannem tractatu 2.

10 Recta domus est, ubi vir imperat, fœmina obtemperat. quid autem pejus domo, ubi fœmina habet imperium super virum?

Divus Ambrosius epistola 82.

11 Mulier viro deferat, non serviat; regendã se præbeat,

beat,non coërcendam : indigna eſt conjugio , quæ digna eſt jurgio.vir quoq; uxorem tanquam gubernator dirigat , tanquam conſortem vitæ honoret: participet,ut cohæredi gratiæ.

Ad Epheſios 5.

Mulieres viris ſuis ſubditæ ſint,ſicut Domino(& 12
ibidem Chryſoſtomus ſermone 20 .) qua ratione ? quoniam ſi vir & uxor concordes fuerint , & liberi bene educabuntur,& domeſtici probè inſtituuntur, & vicini ex eo pariter,& amici,& cognati, quaſi boni odoris fragrantia ferventur. ſi verò contrarium fuerit,omnia ſubverſa ſunt,& confuſa.

Eodem cap. 5.

Viri diligite uxores veſtras,ſicut & Chriſtus dilexit Eccleſiã.(ubi idem Chryſoſtomus)vis ut uxor tibi obediat,quemadmodũ Eccleſia Chriſto? provide ipſe quoq; illi quemadmodũ Chriſtus Eccleſiæ : & ſi animam pro ipſa dare oporteat,ac millies trucidari,& quancunq; rem ferre,& pati,ne detrectes.Nam etſi iſta paſſus fueris,nihil tamen unquã tale feceris, quale Chriſtus:& pauló pòſt:Eam verò,quę tuę vitę eſt ſocia,quę liberorum mater , quæ omnis lætitiæ materia,non timore;& minis conſtringere,ac devincere oportet; ſed dilectione , & cordis affectu. quale eſt enim iſtud conjugium, quando uxor virum tremebunda exhorret? qua verò vir jucũditate fruetur, qui uxori non ut liberæ , ſed velut famulæ cohabitabit? *Lactantius lib. 6. cap. 22.*

Servanda fides matrimonii ab utroque alteri eſt: 14
imò exemplo continentiæ docenda uxor,ut ſe caſtè gerat. iniquum eſt enim ut id exigas,quod præſtare ipſe non poſſis. quæ iniquitas effecit profectò,ut eſſent adulteria;fœminis ægrè ferentibus , præſtare ſe fidem non exhibentibus mutuam caritatem. deniq; nulla eſt tam perditi pudoris adultera, quæ non hãc

cauſam vitiis ſuis prætendat: injuriam ſe peccando non facere, ſed referre: *& cætera in eandem ſententiam eleganti ſsimè.*

Tobiæ cap. 6.

15 Angelus Raphael dixit: Qui conjugium ita ſuſcipiunt, ut Deum à ſe, & à ſua mente excludant, & ſuæ libidini ita vacent, ſicut equus & mulus, quibus nō eſt intellectus: habet poteſtatem dæmonium ſuper illos.

DE VICO
CAP. II.

Geneſis cap. 1.

1 Creavit Deus hominem ad imaginem & ſimilitudinem ſuam, maſculum, & fœminam creavit eos, benedixitque illis Deus, & ait, Creſcite & multiplicamini, & replete terram.

Ex Ariſtotele lib. 1. Polit. cap. 1.

2 Prima ſocietas, uſus non quotidiani gratia, ex pluribus domibus conſtituta, vicus eſt. Vicus autem maximè ſecundum naturam colonia eſſe videtur ex domo deducta, quos quidem Collactaneos vocant, filioſque, natoſque natorum.

Cicero lib. 1. Officiorum.

3 Cùm una domo jam capi non poſſent, in alias domos, tanquam in colonias exeunt.

4 Colonia propriè intelligitur, cùm ex aliqua civitate, nimiaque multitudine pars deducitur ad alterā urbem, ſive oppidum incolendum, cujus ſimile eſt cùm ex una domo redundante, altera prodit, & item plures, quæ vicum efficiunt.

5 Cùm fratres ad virilem ætatem perveniunt, & cū familia eſt amplior, ſimul habitare plerunque non queunt: præſertim ſi uxores duxerint. Nam inter ipſos, & ſorores: inter ſocrum. & nurum: inter ſorores, & uxores: denique inter famulos eorum perpetua diſſenſio eſt.

Ce-

Genesis 13.

Abram erat dives valdè, sed & Lot, qui erat cum Abram, fuerunt greges ovium, & armenta, & tabernacula; nec poterat capere eos terra, ut habitarent simul: erat quippe substantia eorum multa & nequibant habitare communiter. 6

Ibidem Chrysost. homil. 32.

Vide quod facultatum multitudo statim fit causa discessus, divisionem operatur, concordiam impedit, & cognationis vinculum dirimit. 7

Eodem cap. 13.

Unde facta est rixa inter pastores gregum Abram & Lot. Dixit ergo Abram ad Lot: Ne quæso sit jurgium inter me & te, & inter pastores meos, & pastores tuos: fratres enim sumus: ecce universa terra coram te est, recede à me obsecro: si ad sinistram ieris, ego dexteram tenebo: si tu dexteram elegeris, ego ad sinistram pergam. 8

Idem Chrysost. ibidem.

Attende quomodo valde familiares discessiones initium faciunt. hinc enim semper omnia mala pullulant à famulorum nequitia. Facta, inquit, est pugna inter pastores: hi divisionis occasionem præbuerunt dicere vult, ij concordiam dirimebant, ij multā morum civilitatem præ se ferebant. 9

Divus Ambrosius lib. 1. de Abraam cap. 3.

Mulcebatur sanctus Abraam nepotis præsentia, cui patrium affectum exhibebat: incidit rixa inter servulos nepotis, & patrui: advertit prudentior, servulorum dissensionibus, dominorum concordiam solvi solere: amputavit fimbriam discordiæ, ne contagium serperet. tolerabilius enim putavit, ut copula sequestraretur, quam gratia dirimeretur: quod te facere oportet, si fortè hujusmodi aliquid incideris, ut seminarium dissensionis auferas; neque enim tu fortior quàm Abraam; ille declinanda censuit, non de- 10

spi-

ſpicienda ſervulorum jurgia:& ſi tu fortior, cave ne alter infirmior, qui aurem præbeat ſervulorum ſuſurris: frequenter indiviſa ſervitia inter parentes diſcordiam ferunt: divide potius ut maneat amicitia: indiviſa domus duos non ſuſtinet: nonne melius eſt emigrare cum gratia, quàm habitare cum diſcordia?

Ferus in Geneſim cap. 19.

11 In parvis vicis, ut plurimum non tam malè vivitur, quàm in magnis urbibus, ubi copia omnium rerum, & faſtus eſt, radices ſcilicet peccatorum.

Vide lib. 1. de reip. dignitate.

12 In paulo magis frequentibus civitatibus plura & longè majora ſcelera etiam pro rata incolarum portione, & ad frequentiæ rationem committuntur, quàm in pagis & vicis, aut infrequentioribus oppidulis, rurive, ubi eſt nulla, aut certè longè minor celebritas.

13 *Petrarcha lib. 14. epiſtolarum rerum ſenilium.*

Quot ſunt urbes, totidem ſunt ſentinæ libidinum, ac ſcelerum officinæ. ubi enim, quæſo, niſi in urbibus voluptates fœdæ habitant; ubi lenocinia, & proſtrata paſſim pudicitia, calcata verecundia, pulſus decor? ubi corrupti iudices, infidi notarii, falſi teſtes, oppreſſa juſtitia? utq; omnia ſimul ſtringam, ubi virtutum fuga? & quidquid mali homo in hominem molitur? omnium malorum fons eſt civitas: adeò quæ ad tutelam humani generis facta erat, ad ejuſdem excidium verſa eſt.

DE URBE

Cap. III.

Numeri 32.

1 Ædificate parvulis veſtris urbes munitas.

Cicero lib. 1. de Rep.

2 Tectorum conjunctionem locis, manuq; ſeptam, oppidum vel urbem appellarunt, delubris diſtinctã, ſpa-

ſpatiis q́; communibus.

Plato in Protagora.

Homines ab initio ſparſim vagabantur habitabantq́;: nam urbes nondum conſtruxerant. Ergo à feris, cùm imbecilliores eſſent, paſſim laniabantur: civilis enim peritiæ, cujus pars quædam eſt res militaris, expertes erant: artium autem facultas ad vitam comparandam ſufficiens erat, ad pugnam verò contra beſtias truculentas, minimè. Ut igitur ſe adverſus eam peſtem munirent, ſtructis urbibus congregati ſunt. 3

Divus Chryſoſt. ad populum Antiochenſem hom. 51.

In feris illæ ſunt maximè crudeles, & immanſuetæ, quæ non gregatim junguntur. Propter hoc & urbes habitamus, & fora frequentamus, ut ſimul inter nos converſemur: nihil enim tam malum quàm ſolitudo, & ſtatus inconciliabilis, & inacceſſus. 4

Otho lib. 1. rerum geſtarum, cap. 6.

Nini temporibus homines nullis adhuc legibus, aut diſciplinis in unum coierant, & (ut ait Euſebius) ferino magis ac belluino more aberrantes, non urbes ad ſocietatem, non mores ad honeſtatem, non leges ad vitæ juſtitiam tenuere. 5

Vitruvius lib. 2. cap. 1.

Homines veteri more, ut feræ in ſylvis, & ſpeluncis, & nemoribus naſcebantur, ciboq́; agreſti veſcendo vitam exigebant. Interea quodam in loco à tempeſtatibus, & ventis denſæ crebritatis arbores agitatæ, & inter ſe terentes ramos, ignem excitaverunt: eò flamma vehementi perterriti, qui circa eum locum fuerunt, ſunt fugati. Poſteà, re quieta propriùs accedentes, cùm animadvertiſſent, commoditatem eſſe magnam corporibus ad ignis teporem, ligna adjicientes, & eum conſervantes, alios adducebant, & nutu monſtrantes oſtendebant, quas haberent ex eo 6

uti-

utilitates: in eo hominum cõgressu, cùm profundebantur aliter è spiritu voces, quotidiana consuetudine vocabula, ut obtigerant, constituerunt: deinde significando res sępius in usu ex evẽtu, fari fortuito cœperunt, & ita sermones inter se procreaverunt. Ergo cùm propter ignis inventionem convẽtus initio apud homines, & concilium, & convictus esset natus, & in unũ locum plures convenirent. &c.

Lactantius lib. 6 divinarum institutionum, cap. 10.

7 Urbis condendæ originem. atq; causam non unã intulerunt, sed alii, eos homines, qui sint ex terra primitus nati, cùm per sylvas, & campos erraticã agerẽt vitam, nec ullo inter se sermonis aut juris vinculo cohærerent; sed frondes, & herbas pro cubilibus; speluncas, & antra pro domibus baberent: bestiis, & fortioribus animalibus prædae fuisse commemorant: tum eos, qui aut laniati effugerant, aut laniari proximos viderant, admonitos periculi sui, ad alios homines decurrisse, præsidium implorasse, & primo nutibus voluntatem suam significasse, deinde sermonis initia tentasse, ac singulis quibusq; rebus nomina imponendo, paulatim loquendi perfecisse rationem. Cùm autem nec multitudinem ipsam viderent contra bestias esse tutam, oppida etiam cœpisse munire, vel ut quietẽ noctis tutam sibi facerẽt, vel ut incursiones, atque impetus bestiarũ non pugnando, sed objectis aggeribus arcerent. O ingenia hominibus indigna, quæ has ineptias protulerunt: miseros atq; miserabiles, qui stultitiam suam literis, memoriæque mandarunt: qui cùm viderent, mutis quoque animantibus ingenitam esse rationem, vel conveniendi, vel invicem appetendi, vel periculi fugiendi, vel mali cavendi, vel cubilia sibi, & latibula parandi, homines autem ipsos existimaverint, non nisi eẽxplis admoneri, ac discere potuisse, quid metuere sibi, quid cavere, quid facere deberent, aut nũquam

quam conventuros inter se fuisse, nec loquendi rationem reperturos, nisi eos bestiæ comedissent.

Ex Eusebio lib. 1. Ecclesiasticæ historiæ, cap. 1.

Ubi è paradiso primi homines ejecti fuere, hi qui 8
ex eis procreati sunt, per orbem diffusi, ferino magis: ac beluino ritu oberrantes, non urbes ad honestatem, non leges ad vitæ justitiam tenuere, artium verò disciplinarumq; apud eos, & toti⁹ philosophiæ ne ipsum quidē nomen habebatur, sed agrestes quidē, & vagi per deserta nullis sedibus vagabantur: si qua verò in ipsis boni semina naturaliter cōditoris clementia inoleverant, hæc inculta relinquentes, magis ad usum malitiæ, quo à vita hominum proclivior est, conferebant: ex quo accidit, ut nefariis sceleribus inter semetipsos agentes, nunc corrumperentur, nunc etiam interimerentur ab invicem, usquequo procedente immanitate etiam devorarentur alterutrum.

Ex eodem loco.

Lex per Moysem data, velut initium quoddam 9
luminis mundo obfulsit, atque ex ipsa diversis in orbis partibus odorem quendam prudentiores quiq; capientes, legislatores, & philosophi, modesta quæque, & verecundiora præcepta, honestatis, & justitiæ conscia, auditoribus suis paulatim tradere cœperunt. & agrestes ac feros hominum mores ad honesta, atque decora instituta revocare: tunc amicitiis coire inter se viros, & concordiæ subire fœdera docuerunt: tunc juvare se invicem homines, & usum rerum habere communem, didicerunt. atq; eadem quoque Nicephorus memorat libro 1. historiæ Ec, clesiasticæ, cap 3.

Sanctus Chrysost. in Psalmum 48.

Deus animam rationis compotem homini largi- 10
tus est: per quam & civitates condidit, & mare se-

cuit,

cuit, & artes invenit innumerabiles, & Deum cognovit, &c.

Horatius in arte.

11 *Sylvestres homines sacer, interpresq; Deorum*
Cædibus, & victu fœdo deterruit Orpheus.
Dictus ob hoc lenire tigres, rabidosq; leones.
Dictus & Amphion Thebanæ conditor urbis
Saxa movere sono testudinis, & prece blanda
Ducere, quo vellet. fuit hæc sapientia quondam,
Publica privatis secernere, sacra profanis,
Concubitu prohibere vago, dare iura maritis,
Oppida moliri, leges incidere ligno:
Sic honor & nomen divinis vatibus atq;
Carminibus venit.

Cicero 5. Tusculanarum.

12 O vitæ philosophia dux, ô virtutis indagatrix, expultrixque vitiorum, quid non modò nos, sed omnino vita hominum sine te esse potuisset? tu urbes peperisti: tu dissipatos homines in societatem vitæ cōvocasti: tu eos primò domiciliis, deinde cōjugiis tum literarum, & vocum communione junxisti: tu inventrix legum, tu magistra morum, & disciplinæ fuisti.

Idem Cicero pro Sestio.

13 Quis nostrum ignorat, ita naturam rerū tulisse, ut quodam tempore homines nōdum, neque natrali, neq; civili jure descripto, fusi per agros, & dispersi vagarentur, tantumq; haberent, quantum manu, & viribus per cædem, & vulnera, aut eripere, aut retinere potuissent. qui igitur primi virtute, & consilio præstanti extiterunt, ii perspecto genere humanæ docilitatis, atq; ingenii, dissipatos unum in locū congregarunt, eosq; ex feritate illa, ad justitiam, atque mansuetudinem transtulerunt: tum res cōmunem utilitatem continentes, quas publicas appellamus, tum conventicula hominum, quæ postea civi-

tates

nominaverunt, tum domicilia conjuncta, quas urbes dicimus, invento, & divino, & humano jure mœnibus sepserunt: atque inter hanc vitam perpolitam humanitate, & illam immanem, nihil tam interest, quám jus, & vis. Horum utro uti volumus, altero est carendū: vim volumus? extingui jus necesse est, id est, judicia, quibus omne jus continetur. Judicia displicent, aut nulla sunt, vis dominetur necesse est.

Aristides oratione in Minervam.

Ipsa primùm hoc effecit, ut à sylvestri, & solitaria vivendi ratione homines desciscentes, eodem congregati simul habitarent, communi ædium corona sibi circumposita, urbesque ipsæ ex Minervæ liberalitate processerunt. 14

Sed hæc iustitiæ tribuit Claudianus, nec immeritò quidem, ait enim

Tu prima hominem sylvestribus antris 15
Elicis victu: & fœdo detergis secula:
Te propter colimus leges animosq; ferarum
Exuimus.

DE SITV VRBIS.

Cap. IV.

Lib. 2. Paralip. cap. 27.

Urbes ædificavit in montibus Juda, & in saltibus castella, & turres. 1

Numeri cap. 13.

Considerate terrā, qualis sit, bona, an mala: hum⁹ pinguis, an sterilis: nemorosa, an absque arboribus. 2

Hippocrates lib. de aere, aquis, & locis.

Quæcunq; civitates ad orientem solem sitę sunt, eas par est, esse salubriores his, quæ ad Septentrionē conversæ sunt. Nam illic est moderatior caliditas, & frigiditas: & morbi pauciores fiunt, ac debiliores: 3

quę verò ad occaſus ſitę ſunt,& à ventis ob Oriente ſpirantibus protectæ:eas urbes neceſſe eſt, ſitu morboſiſſimo ſitas eſſe.

Oribaſius lib.9.cap. 11.

4 Loca ſublimia ſaluberrima ſunt,cùm aër in eis non permanens,ſed perfundatur, & à ventis perpetuò exagitetur.

Plato lib. 6. de Legibus.

5 Urbs quidem tota in circulum in locis ſublimib. deducatur,ut & munitior ſit,& mundior.

Ex Ariſtotele 7. Polit cap. 11.

6 In deligẽdo loco urbis condẽdę, quatuor rerum habenda eſt ratio:valetudinis,civiliũ actionũ,&rerũ neceſſariarum,invectionis,aut etiam exportationis. Ad valetudinem,& ſalubritatem facit,ut urbs in Solis ortum, aut certè in Septentrionem vergat. Hæc namq; magis commodis auris refrigeratur, & ſalubrior eſt. Deinde eam formã urbs habere debet, ut oppidanis exitus ſit facilis,hoſtibus difficilis aditus, ſitusq́; incommodus ad urbem obſidendam. Præterea ſalubrium aquarum copia civibus eſſe debet.

Vitruvius lib.1. cap 4.

7 In ipſis mœnibus ea erunt principia. Primùm electio loci ſaluberrimi, is autem erit excelſus, & non nebuloſus,non pruinoſus,regionesq́; cæli ſpectans, neq; æſtuoſas,neq; frigidas,ſed temperatas. Deinde ſi evitabitur paluſtris vicinitas. cùm enim auræ matutinę cum ſole oriẽte ad oppidum pervenient,& iis ortæ nebulæ adjungentur, ſpiritusq; beſtiarum paluſtrium venenatos cum nebula mixtos inhabitatorum corpora flatus ſpargent, efficient locum peſtilemtem.Item ſi ſecundum mare erunt mœnia, ſpectabuntq; ad Meridiem, aut ad Occidentẽ,non erũt ſalubria:quia per æſtatem cælum meridianum ſole exoriente caleſcit, meridie ardet. Item quod ſpectat ad Occidentem, ſole exorto tepeſcit, meridie calet,

veſpere

vespere fervet. igitur mutationibus caloris, & frigerationis, corpora, quæ in his locis sunt, vitiantur. Hoc autem licet animadvertere etiam ex iis quę sunt inanimalia, in cellis enim vinariis tectis, lumina nemo capit à Meridie, nec ab Occidente, sed à Septentrione, quòd ea regio nullo tempore mutationes recipit, sed est firma perpetuò. & immutabilis, &c.

Oribasius lib. 9. cap. 10.

Urbium situs in quam orbis partem vergant spe- 8
ctandum est: id quod usu venit in his, quę altis in locis sunt conditæ. Nam planæ, & æquales ad nullam orbis partem esse versæ utique dicerentur. Attamen domus, quæ in eis sunt, ad aliquam ex quatuor mundi partibus versas esse, necesse est.

Nicolaus Biesius lib. 3. de Rep.

Legimus multas malè positas urbes, fame, peste, 9
vel alia fortunæ vi subitò periisse, aëris enim contagio sæpè totas regiones evertit. aquarum confluxu, vel defectu, experti sumus multas urbes miserrimè periisse: caloris eriam excessu, vel defectu magnam urbis partem incultam esse scimus. nec potest in solo admodum sterili felix esse respublica, quantumvis cives habeat bene fortunatos.

Oriabasius lib. 9. cap. 17 & 18.

Salubris regionis signum est, si quæ ex terra oriũ- 10
tur, bene tincta, & probè colorata, & odoratiora sint: si pueri floridi, & succi pleni, & coloratiores sint: Itẽ catuli, & cæterorum animantium filioli nuper in lucem editi, meliores, præstantioresq́; eosq́; salubriores, quam in aliis regionib. conspicies: quin etiam, si quæ homines reponunt, ut triticum, hordeum, cæteriq; fructus, & caricæ, & palmulæ, & cætera generis ejusdem, diutius manserint incorrupta: signo erit, salubrem è regione vaporem emitti. cùm autem in regionib. omnia contrà, quàm suprà dixerim, competias, jam cognosces pravam earum esse exhalationẽ.

Constantinus Cæsar lib. 2. de Agricultura, cap. 3.

11 Loci maritimi, ut plurimum salubriores sunt; & montani, & acclives ad Boream vergentes: qui verò prope paludes & stagna, aut in locis concavis, aut ad Austrum ventum, aut ad Occidentem inclinati, sunt morbosi.

Gregorius Nyssenus, de Historia sex dierum.

12 In aëre hominum vita consistit, & omnis propemodum vivendi vis, atque sensuum instrumentorũ efficientia, per aërem vires habet (nam & videmus per eum, & audimus, & eas res, quæ odoratu percipiuntur, similiter per eum hauriendo spiritum capessimus, & apprehendimus) maximè necessaria, opportunissima, atq; commodissima res est ex iis, quę per vitam exercentur.

Haly Abbas lib. 5. Theoricæ, cap. 2.

13 Corporum habitudines complexiones sequũtur naturales: aër autem nos circũdans unum ex his est causis, quæ in complexionum immutatione fortia sunt; propter inevitabilem hominis ad illum necessitatem anhelitus causa. necesse itaq; est corporũ habitudines aëris sequi complexiones. quòd si aër sit clarus, & purus, & lucidus: humores, atque spiritus puri erunt, & splendidi: turbatoq; aëre, & nebuloso, humores quoq; & spiritus turbantur, ac spissi sunt, ac densati.

Et post aliqua.

14 Aër temperatus in qualitate est, non calidus, non frigidus, non humidus, non siccus: & cujus est hæc aëris habitudo, temperatæ complexionis corpora confortat, humores, spiritusque clarificat, digestionis diligentiam adjuvat.

Oribasius lib. 9. cap. 1

15 Optimus aër est, qui prorsus est purus; talis est, qui

qui neq; ſtagnorum, neque paludum halitu ſit perturbatus, neque ex profundo aliquo ſpecu, pernicioſam auram exhalante, ſit infectus: improbatur etiã, qui ex cloaca vitium contrahit. malus etiam eſt is, q ex animalium, aut olerum putredine, aut fimo coinquinetur: quiq; ob ſtagnum, vel flumen vicinum nebuloſus eſt: & qui cavo loco incluſus perflatum nullum recipit: ſuffocans etiam is eſt, & putris: ſimilis nimirum ei, qui in domibus quibusdam clauſus eſt, in quibus ob putredinem, & quia non perflentur, plurimus ſitus acervatur. hujusmodi autem aeres omnibus ætatibus ſunt noxii: velut qui prorſus eſt purus, omnibus ætatibus eſt utilis.

Ex Alberto Magno lib. de natura locorum, cap. 13.

Differunt locorum proprietates per accidẽs marium, ſtagnorum, ſylvarum, & montium. loca ſita juxta mare accedentia ad climata frigida, peſtifera ſunt, quia plus habent humiditatis, quàm calor conſumere poteſt. Si montes alti fuerint ex parte Orientis, & locus verſus Occidentem, non erit bonus ad habitandum. Locus autem profundus malus eſt: qa ſemper erit vapore terreſtri plenus, per quem inficit, & inflat corpora. Locus verò altus, non ex montib. ſed ex terræ elevatione, optimus eſt humanæ vitæ ad habitandum, quia optimum aerem habet. Locus autem magis ſylvis circundatus, habet aerem ſuffocatum, & craſſum, & multas nebulas: & plurimum nocent nux, & quercus, & cæteræ arbores, quæ vel amaritudine ſua inficiunt aerem, vel proceritate ſua concludunt eum, & purificari non permittunt. 16

Beatus Thomas lib. 1. de regimine principum, cap. 13.

Conditor civitatis primùm quidem congruum locum eligere debet, qui ſalubritate habitatores conſervet, ubertate ad victum ſufficiat, amœnitate delectet, munitione ab hoſtibus reddat tutos: hac tanto locus erit convenientior, quãto plura eorum habue- 17

rit. Deinde locum electum distinguat, dispontatque ad usum, & commoditatem eorum, quę perfectio civitatis requirit, ut scilicet assignetur locus sacris, & juri reddendo, & artificibus singulis.

Idem Divus lib. 2 cap. 1.

18 Ad condendam urbem locus temperatus est eligendus. Nam ex temperie proveniunt incolumitas corporum, & longitudo vitę, animorum constantia, fortitudo, & prudentia: demum regio temperata plurimum valet ad vitam politicam transigendam.

Idem Sanctus eodem lib. cap. 2.

19 Salubritas quoque aeris requirenda est. vita enim civium per salubritatem aeris servatur illæsa, aerem enim semper aspirando attrahimus usque ad vitalia ipsa: unde fit ut aeris salubritas ad corporum incolumitatem plurimum conferat. Saluberrimus autē locus erit excelsus, non nebulosus, nec pruinosus: regionesque cæli spectans, neque nimium calidas, neque frigidas, neq; vicinas paludibus. Loci verò sublimitas ad aeris salubritatem conferre solet, quia ventis patet, quibus redditur aer purus, & subtilis.

Idem paulò post.

20 Loci salubritas ex animalibus cognosci potest. Nam si viscera eorum inveniuntur bene valentia; homines quoq; ibidem salubriter degere poterunt: contrà verò si animalium reperiantur morbida membra. est & aliud signum, si hominum ibi commorantium facies bene coloratæ appareant: robusta corpora, & bene disposita membra: si pueri multi, & vivaces: si senes multi reperiantur: econtrario, si facies hominum deformes, & mali coloris appareant, corpora debilia, membra exinanita: si pauci, & morbidi pueri, & pauciores senes: dubitari non poterit, locum esse mortiferum.

DE

DE MVRIS.

CAP. V.

Deutero. cap. 3.

Cunctæ urbes erant munitæ muris altissimis, portisq;, & vectibus. 1

Chrysost. lib. 4. de Sacerdotio.

Civitas quandiu muro undiq; cincta est, eos irridet, à quibus obsidetur, præsidio illo tutissima: ubi verò quis murum diruit, ad portulę tantùm magnitudinem, tunc longè illi abest septi pręsidium, etiam si firmum alioqui, ac tutum illud maneat. 2

Plato lib 6 de Legibus.

Muros in solo jacere facilè patior. Probè enim poëticum illud laudatur, quo æneos, & ferreos magis muros, quàm terreos condere admonemur. Nos verò muros circunducimus: quod primùm ad sanitatem civibus nihil confert, deinde animos civium emollire, & enervare consuevit: efficiunt enim, ut facilè intra eos se recipientes, hostes minimè fugent, putentque se, non diurna, nocturnaq; custodia vigilantes, sed murorum septo, & vallo dormientes, salvos fore; quasi ad desidiam nati sint: ignorantes certè quietem à laboribus originem trahere, atq; è turpi otio, & negligentia nasci labores solere. 3

Chrysost. in cap. 3. Isaiæ.

Stabilis, firmaq; protectio civitatum, neutiquam consistit in lapidibus, lignis, & mœnium ambitu: sed in prudentia, & sagacitate eas incolentium. 4

Aristoteles lib 7. Polit, cap. 2.

De muris autem, qui urbes laudi, & virtutis opinioni studentes cinctas eis esse oportere negant: hi nimis ruditer, & prisca simplicitate præcipiunt: pręsertim cùm earum civitatum, quæ illo modo sese jactant, & ostentant, errorem rebus ipsis convictum esse videant. Præterea licet adversus similes nec longè numero superiores, velle sese murorum pręsidio 5

tueri. turpe sit: tamen quoniam accidit, fieriq́ue potest, ut qui bellum inferunt, tanto superiores sint, ut humana, & paucorum virtute impetus eorum sustineri nequeat, idcircò si saluti consulendum est, & injuriæ, contumeliæq; vitandæ, murorum præsidium tutissimum, & bellicis rationibus convenientissimũ esse putari debet: præsertim hoc tempore, tormentis & machinis solerti ratione ad obsidendas, oppugnãdasq; urbes inventis, *&c. Et paulò pòst:* Hoc cùm ita sit, non solùm muri circunducendi sunt, sed danda etiam opera, ut tum ad urbis ornatum, tum ad bellicos nuper excogitatos usus sint accommodati; eos autem in propugnacula, & turres locis opportunis dispositas, divisos esse oportet.

Chrysost. lib. 2. de orando Deum.

6 Civitas quæ muris cincta non est, facilè venit in potestatem hostium, propterea quòd prorsus obsit id, quo fuerat hostium incursus arcendus.

Theophilus lib. 1. Institutionum, tit. 2.

7 Ideo muros sanctos diximus, quòd capitalis adversus eos pœna constituta sit, qui aliquid in muros deliquerint. dicuntur & indè Sancti, quòd sancire, firmare significet: quãdo igitur muri firmè nos tuẽtur, & firmis munitionibus tutos faciunt, ideò sancti appellantur. Possumus autem, & ex fabulis veterum aliam hujus appellationis causam afferre: quondam enim Deos perhibent inter homines versatos esse, qui & eos à malis undique immunes conservarent; procedente deinde tempore factum esse, ut pertæsi hominum, eos deseruerint. Igitur homines Deorum auxilio destituti, ad imitationem, similitudinemq́ue custodiæ, quam ab illis habuerant, mœnia excogitarunt: quando id ergo sanctum est, quod magno in pretio est, ideo muros, portasq;, ut in locum eorum, quæ utique magno habenda erant, inventa, sancta dixerunt.

Cicero

Cicero lib. 1. de Oratore.

Nemo eſt, qui neſciat initio genus humanum in 8
montibus,ac ſylvis diſſipatum, prudẽtium conſiliis compulſum, & diſertorum oratione delinitum, ſe oppidis mœnibusq́; ſepſiſſe.

Lucretius lib. 5.

Condere cœperunt urbes,arcemq; locare 9
Præſidium reges ipſi ſibi,perfugiumq́;.

Galenus lib. ad Traſybulum cap. 17.

Ut ne inter hoſtes,aut prorſus ne inter ſceleratos 10
homines,ferasq́; beſtias verſaremur;ædes, civitatesq́ue conſtruximus,& muros circumdedimus;imperatores,ac principes creavimus.

Egeſippus in prologo.

Judæi ſibi ipſis propriæ cladis auctores fuere:pri- 11
mum,quòd alia curantes Romanos in ſe converterunt,& ad cognitionem Regni ſui invitaverunt,quibus ignorari ſatius fuit. rogaverunt amicitiam, fidẽ non ſervaturi. pacem violaverunt, virtute impares. poſtremò bellum intulerunt, quibus ſpes omnis in mœnibus,non in viribus erat:cùm ſit maximè omnium miſerabile,claudi obſidione: quæ etiam ſi bene procedat,ſæpius augere,quàm minuere pericula ſolet.

Bieſius lib. 3. de Rep.

Quoniam verò non eſt ſatis,quòd intus Reſpub. 12
ſibi ſufficiat,niſi quoque ſit ad externas injurias arcendas parata : hic præcipua ſpes in bonis militibus eſt.quia tamen improviſi quidam inſultus ſæpe fieri ſolent,adverſus eos quoq; convenit eſſe munitam, vel arte,vel natura civitatem: munitę ſunt,quę mœnibus egregiè ſeptę ſunt,quæ in editis, & præruptis locis ſitæ: modò circum ampla ſit planicies:ſic ut à vicinis collibus lædi non poſſint. Munitæ ſunt etiã in plano pręſertim humido,non enim facilè machinis,aut cuniculis tentantur.

13 Civitas pro ſaxis ac mœnibus, incolentium virtute munienda eſt: quos ſi jungat concordia, nullus poteſt eſſe murus inexpugnabilior.

DE ÆDIFICIIS PUBLICIS.
Cap. VI.

3 Regum 5.

1 Cogito ædificare templum nomine Domini Dei mei.

Plato lib. 6. de Legibus.

2 Templa circa forum ſtruantur. Juxta hæc magiſtratuum, judicumque palatia, in quibus quaſi ſacratiſſimis juſtam & accipient, & ferent ſententiam: partim quidem tanquam de rebus ſacris judicaturi, partim verò tanquam judicantium deorum ibi ſint delubra. ibi etiam judiciaria domicilia, in quibus de homicidiis, cæteriſque capitalibus injuriis judicatur.

Ariſtoteles lib. 7. Polit. cap. 12.

3 Templa diis immortalibus dedicata, & principales magiſtratuum domos, locum oportunum & eundem habere debent. *Et paulò poſt*: Sed cùm civitatis multitudo in ſacerdotes, & magiſtratus dividatur, locum conveniendi ſacerdotibus juxta ſacras ædes conſtitutum eſſe decet. Magiſtratibus autem, qui contractuum curam habent, quique cauſarum ſcripturis, cæteriſque ſimilibus præſunt, locus circa forum; & publicum aliquem conventum debet eſſe conſtitutus.

Pauſanias lib. 9.

4 In eo ſanè Tanagræi præcipuam quandam præ cunctis Græcis religionis rationem mihi habuiſſe videntur, quòd ſeorſum à profanis ędibus deorum templa ædificanda curarunt, in area ſcilicet pura, & ab hominum negociationibus ſejuncta.

Idem

Idem lib.10.

Acheronea ſtadiorum xx. via Panopæum ducit, 5
urbs ea eſt Phocenſium;ſi modò urbem eam appel-
lare par fuerit;in qua cives non prętorium,nō gym-
naſium,non theatrum , non forum ullum habent,
non denique ullum perennis aquæconceptaculum:
concavas habitant caſas,qualia ſunt montana tugu-
ria inter conuallium anfractus,ſuis tamen limitibus
à finitimis dividuntur.

Vitruvius lib.5 cap.2.

Ærarium, carcer, curia foro ſunt conjungenda; 6
ſed ita uti magnitudo ſymmetriæ eorum foro reſpō-
deat: maximè quidem curia in primis eſt facienda
ad dignitatem municipii ſive civitatis.

Concilium Tridentinum ſeſſione 22.

Ab eccleſiis muſicas eas, ubi ſive organo , ſive 7
cantu laſcivum,aut impurum aliquid miſcetur:item
ſeculares omnes actiones, vana, atque adeò profana
colloquia,deambulationes,ſtrepitus,clamores,ordi-
narii epiſcopi arceant,ut domus Dei verè domus o-
rationis eſſe videatur,ac dici poſſit.

DE ALIIS ÆDIFICIIS.

CAP. VII.

Pſal. 126.

Niſi Dominus ædificaverit domum,in vanum la- 1
boraverunt,qui ædificant eam.

Charundas apud Stobæum ſermone de Legibus.

Quiſquis templa,& prætoria privatorum ædifi- 2
ciorum ſumptibus excellit,nequaquā laude dignus,
ſed infamis habeatur : nihil enim privatum eſſe de-
bet egregrium , & magnificum magis,quàm pu-
blica.

Chryſoſt Sermone de malis à nobis avertendis.

Non domum ſed animam ipſam, ut clarior fias, 3
ornato.Philoſophus quidam cùm ſplendidam eſſet
do-

domum ingressus,auro multo fulgentem; varioque marmore,& columnarum cultu conspicuam, pavimenta mox ipsa tapetibus strata vidisset, in faciem domini dicitur conspuisse:increpatus deinde respõdisse, cùm sibi id facere ulla in parte domus haud quaquam licuisset, coctum se domini vultum conspurcasse.

Demosthenes Olynthiaca 3.

4 In ipsa urbe spectate,quales & publicis,& privatis in rebus majores nostri se prębuerunt:publicè enim ædificia,& ornamenta talia, & tanta instruxere nobis templorum,& quæ his continentur donariorũ, ut nihil addi possit à posteris ad illorum excellentiã. privatim autem adeò modesti fuerunt,& tanta cura institutum reipublicæ observarunt, ut si quis vestrũ Aristidis,& Milciadis,& illius ætatis illustrium virorum domos vidit,cujusmodi sint, vicini ædibus nihilo illas splendidiores videat:nec enim augendæ rei familiaris gratia rempublicam gerebant,sed quique sibi rem communem augendam, atque ornandam putabant

Cicero lib. 1. Officiorum.

5 Ornanda est dignitas domo,non ex domo dignitas tota quærenda;nec domo dominus,sed domino domus honestanda est. Ampla domus dedecori domino sæpè fit. Cavendum est etiam ne extra modũ sumptu,& magnificentia prodeas : quo in genere multum mali etiam in exemplo est. Studiosè enim plerique,præsertim in hac parte, facta principum imitantur.

Divus Hieronymus epistola 11.

6 Nihil nobis satis est:& illud quod de Megarensibus dicitur,jure miseris coaptari potest : ædificant, quasi semper victuri: vivunt quasi altera die morituri, *& epistola 12.* Vivimus quasi altera die morituri: & ædificamus,quasi semper in hoc seculo victuri:au-

ro parietes, auro laquearia, auro fulgent capita co-
lumnarum: & nudus, atque esuriens ante fores no-
stras Christus in paupere moritur.

*Constantinus Cæsar lib. 2. de agricultu-
ra, cap. 3.*

Oportet verò domos in altioribus locis ędificare; 7
ad sanitatem enim, & speculationem, & regionis col-
lustrationem hic locus aptissimus existit. Cæterùm
tota figura domus ad Orientem extruenda est, item-
que fores. Venti enim ex Orientis partibus spirantes
saluberrimi sunt. & solis calor citius irrumpens atte-
nuat, & dissipat omnem aëris crassitudinem, & cali-
ginem. nec verò humiles domos, nec arctas facere o-
portet, sed spatiosas, & altas.

Vitruvius lib 6. cap 1.

Privata ædificia ita erunt rectè disposita, si primò 8
animadversum fuerit, quibus regionibus constituā-
tur. Namq; aliter Ægypto, aliter Hispaniæ, non eo-
dem modo Ponto, dissimiliter Romæ, item cæteris
terrarum, & regionum proprietatibus oportere vi-
dentur constitui genera ædificiorum. Sub Septen-
trione ædificia testudinata, & maximè conclusa; &
non patentia, sed conversa ad calidas partes oporte-
re fieri videntur. Contrà autem sub impetu solis Me-
ridianis regionibus, quòd premuntur à calore, paten-
tiora, conversaq; ad Septentrionem, & Aquilonem
sunt facienda, ita quod ultrò natura lædit, arte erit
emendandum.

*Franciscus patritius lib. 8. de insti-
tutione Reip.*

Secundum vias publicas in urbe privatæ ædes lon- 9
go ordine ad pares, si fieri potest, dimensiones consti-
tuendæ sunt, ut speciem urbis ornent: nec quippiam
exporrectum habeant, quod viis publicis impedi-
mento esse possit.

Briesius lib. 3. de Rep.

10 Non satis est nunc ædes struere tam amplas, quarum major pars nulli serviat, nisi etiam marmoreæ sint, & artificio longo variegatæ, nisi omnia fermè laquearia sint laboriosissimè deaurata.

Oribasius lib. 9 cap. 13.

11 Corpori quod multæ materiæ sit, magnæ domus sunt idoneæ, valent enim ad discutiendam materiã: & integram vim, probamque facultatem, quam corpora quodammodo rapiunt: propter aëris copiam impertiuntur. Parvæ domus horum contraria efficiunt. Sublimes verò respirationis facultatem gignunt, & caput levant: humiles omnino improbantur. *Et paulò pòst*: Quarũ parietes tenues sunt, atq; exiles, pravæ sunt, quandoquidẽ aër, qui in eis est, facilè ab externo aere cõmutatus, faciles mutationes capit.

Avicenna lib. 1. Fen. 2. doctrina 2.

12 Oportet ut fenestræ, & portæ sint Orientales, & Septentrionales, & ut venti Orientales structuras ingredi valeant: & ut sol unumquemque locum intrare queat, quoniam ipse est, qui aerem rectificat.

DE CIVITATE.
CAP. VIII.

Psal. 126.

1 Nisi Dominus custodierit civitatem, frustrà vigilat, qui custodit eam.

Beda in Genesim cap. 19.

2 Civitas à conversatione multorum dicitur, pro eo quòd plurimorum consciscat, & in unum contineat vitas.

Divus Thomas in lib. 3. Politi. lectione 7.

3 Civitas est communicatio bene vivendi, composita ex generibus diversis, & gratia vitæ perfectæ, ac per se sufficientis: hoc autem est vivere feliciter.

Aristoteles lib. 3. Polit. cap. 1.

Qui de republica, quæ & qualis sit commentatur, hujus ferè prima consideratio est: de civitate, ut quid tandem civitas sit, intelligatur: Nā viri civilis, legumq; latoris munus totum videmus in civitate versari. 4

Divus Thomas in lib. 1. Politi. lectione 1.

Civitas est potissimùm eorū, quæ humana ratione constitui possunt: nam ad ipsam omnes communitates humanæ referuntur: cùm enim cōmunitatum diversi gradus, & ordines sint, ultima est communitas civitatis ordinata ad ea, quæ per se sufficiant vitæ humanæ; unde inter omnes communitates ipsa est perfectissima. Civitas quidem includit omnes alias communitates: nam domus & vici sub civitate comprehenduntur. 5

Solon apud Lucianum in Anacharsi.

Nos civitatem non ædificia illa esse existimamus cujusmodi sunt muri, delubra, & alia; sed hæc tanquam corpus quoddam firmum esse, atque immobile ad receptum. & securitatem hominum urbem incolentium: omnem verò vim, atque auctoritatē in civibus sitam esse arbitramur. Hos enim esse, qui cuncta implent, singula ordinant, omnia perficiūt, atque custodiunt, quasi in nobis singulis gubernādis officio anima fungitur. Hoc ergo intelligentes, sanè sedulam curam habemus civitatis corpus non negligendi, exornantes illud, ut quàm maximè niteat, cùm intus visendis ædificiis adornatum, tum externè munitis, & firmissimis propugnaculis circumseptum. Cum primis verò omnem curam impendimus, ut cives, & mente boni, & corpore efficiantur validi. Tales enim ipsi sibi prodesse in pace possunt, una rempublicam administrantes, necnon in bello civitatis libertatem, atque salutem servare atque propugnare. 6

Gregorius Nyssenus lib.1.de Philosophia, cap 2.

7 Quoniam mutuo auxilio opus nobis est, simul cohabitare, & commercia invicem tractare pro hujus vitæ necessitatibus necessarium existit, in permutationibus scilicet, & negociationibus, quam synodum & cohabitationem civitatem nominant: ut propè, & non longè mutuas utilitates afferamus. natura enim sociale, & civile animal est homo. Nemo autem solus sibi ipsi ad universa sufficiens est. Manifestum itaque evadit, civitates propter negociationes, & disciplinas fuisse institutas.

Salomonius lib.3.de Principatu.

8 Ut nemo negocialem societatem init ipsiusmet societatis causa, sed ut ex ipsa communi negociatione privatim quærat, & affluenter necessitatibus subveniat: sic mortales à natura nudi, omniumque rerum inopes, ac per se singuli ad paranda necessaria minimè idonei, nisi mutuò sibi opitulentur: ad superandas necessitatum angustias ab initio convenerunt: indigentia (inquit Plato) civitatum origo fuit prima.

Plato lib.2.de Rep.

9 Utique civitas fit, ut existimo, quandoquidem nullus nostrûm ex seipso sufficiens est, sed multorum indiget: an verò tu putas aliud extitisse civitatibus constituendis initium? nullum aliud. Sic itaque alius alium, aliumque sibi, & ad usum alium adjungentes, cùm multis indigeamus, multos in habitationem unam communicatores, adjutoresque congregavimus; quem cœtum Civitatem nos appellamus.

Lactantius lib.de opificio Dei.

10 Omnia ferè humanitatis jura, quibus inter nos cohæremus, ex metu, & conscientia nostræ fragilitatis oriuntur. Nam si haberet homo ad propulsanda peri-

pericula ſuppetens robur: nec ullius alterius auxilio indigeret: quæ ſocietas eſſet? quæ reverentia inter ſe? quis ordo? quæ ratio? quæ humanitas? aut quid eſſet tetrius homine? quid efferatius? quid inhumanius? Sed quoniam imbecillis eſt, nec per ſe poteſt ſine homine vivere: ſocietatem appetit, ut vita communis, & ornatior fiat, & tutior.

Ariſtoteles lib. 8. Ethi. cap. 9.

Civilis ſocietas utilitatis gratia videtur, & à prin- 11
cipio conſtitiſſe, & perſeverare: id enim, & legum latores conjectant, & jus eſſe inquiunt quod communiter conducit.

Divus Chryſoſt. in Matthæum hom 53.

Ars nulla finē ſuum ſola conſequitur: verbi gra- 12
tia, in agricultura id perſcrutemur. Hæc igitur niſi ferrarius faber vomerem, raſtros, falcem, ſecurim, aliaq; complura ſibi mutuetur: niſi lignarius aratrum ſibi fabricet, & jugum præparet: niſi ædificator aliquis arantibus tauris ſtabulum, & agrum colentib. tugurium ſtruat: niſi deniq; piſtoris artificium tandem accedat, univerſa penitus agricultura evanuit; non aliter etiam textoria multas ad auxilium ſui artes convocat; quæ ſi opitulatæ non fuerint, remanet inutilis: ita ſingulæ artium altera alterius auxilio eget.

Amicitia exulans Cyri Theodori.

Homines ſociantur artibus per me ſuis: 13
Nam quærit ecce fullo calceartum.
Equitum magiſtro gratus eſt fræni faber.
Agrum colenti mechanicus conjungitur.
Breviter habeto, quælibet ars cuilibet.
Piſcator omnis indiget enim ruſtico,
Eget piſcator erura qui colit:
Illi panes dans, ipſe piſces accipit.
Sic omnis opifex quærit alterius opem.
Hic deniq; modus civitates promovet.

Aristoteles lib. 1. Polit. cap. 2.

14 Complurium vicorum perfecta consociatio civitas est.

Idem lib. 3. cap. 1.

15 Civitas est civium multitudo, cui copia suppetit earum rerum, quæ pertinent ad vitam degendam.

Idem lib. 7. cap. 8.

16 Est autem civitas similium hominum communio quædam, optimè quoad ejus fieri potest, vivendi causa conflata.

Cicero in somnio Scipionis.

17 Nihil est illi principi Deo, qui omnem hunc mũdum regit (quod quidem in terris fiat) acceptius, quàm concilia, cœtusq; hominum jure sociati, quæ Civitates appellantur.

Petrarcha lib 1. Africæ.

18 *Hoc etiam meminisse velim, nil gratius illi,*
Qui cælum terrasq; regit Domino, Patriq;
Actibus ex nostris, quàm iustis legibus urbes,
Conciliumq; hominum sociatum nexibus æquis.

Beatus Aug. lib 2. de civitate Dei. cap. 21.

19 Cicero libro secundo de Republica, inducit Scipionem hæc dicentem: ut in fidibus, ac tibiis, atque cantu ipso, ac vocibus, concentus est quidam tenendus ex distinctis sonis, isq; concentus ex dissimilium vocum moderatione, concors tamen efficitur, & cõgruẽs: sic ex summis, & mediis, & infimis interjectis ordinibus, ut sonis, moderata ratione civitatem consensu dissimili morum, concinere: & quæ harmonia à musicis dicitur in cantu, eam esse in civitate concordiam, arctissimum, atq; optimum omni in re publica vinculum incolumitatis: eamq; sine justitia nullo pacto esse posse.

Divus Chrysost. in Evangelium Ioannis homilia 18.

20 Hac gratia civitates, fora, domos excogitavimus, ut simul viveremus, non mutua tantùm consuetudi-

ne,

ne, sed charitatis vinculo. Cùm enim indigna nobis natura ab opifice Deo tributa sit, neque sibi ipsi sufficiens, utilitati nostræ prospectum est, ut scilicet indigentia nostra mutua cõsuetudine juvaretur: itaq; quod alteri deest, alterius auxilio suppletur, non aliter hac mortali successione diutinam immortalitatem servamus.

Idem Divus in priorem epistolam ad Corinth ser 34.

Deus ut opus nobis invicem haberemus fecit, ut hinc quoque nos congregaret, quando teneri amicitias utilitate vel maximè videmus. Hinc nõ omnibus in locis omnia nascuntur, quo congredi, & permisceri necesse haberemus; & dum mutua necessitate astringit, faciles etiam congressus dedit: quod quidem nisi curasset, magna in difficultate, magna tristitia res humanæ constituerentur. Nam siquis, vel medico, vel fabro, vel alio quopiam artifice habens opus, longam peregrinationem pro acquirendo suscipere cogatur, perire interea rem sit necesse: hinc urbes construxit, & in unũ omnes collegit; & ut his quoq; qui procul sunt faciliùs congrederemur, mare in medium expandit, ventorum dedit celeritatem, & expeditas esse peregrinationes jussit. 21

Vida lib. 2. de Reip dignitate.

Causam constituendæ civitatis fuisse hominib. ut bene, beateq; id est, honestè & cum virtute viverent, nemo, qui rectis utitur sensibus, ibit inficias. id omnes planè cordati philosophi fatentur. non negarim, alias quoque causas permultas ad cœtus, & societates conciliandas confluxisse; siquidem cõmunio loci unà viventibus maximam affert delectationem, homo enim hominem naturâ diligit, ac gaudet jucundissima vitæ societate: neque ullius rei potest unquã esse diu jucũda possessio sine socio; quod non aliunde, quàm ab ipsa natura proficiscitur, occulta quadam vi ad id nos impellente. Nemo enim 22

velit vivere in solitudine etiam omnibus bonis affluens, & infinita rerum copia positus, sibi negata aspiciendi hominis potestate.

Idem statim.

23 Ipsum verò simul vivere per se multarum cōmoditatum causa existit, cùm sibi mutuò cives deservire, prodesse, & subvenire valeāt: tutiusq; ideò vivant, multoque meliùs tueri se valent contra validiorum vim, ferarumq; incursus, quàm dispersi.

Idem post multa.

24 Cùm homini naturale sit vivere, naturalia itidem illi ea esse oportet, quæ sunt ei ad vivendum necessaria. inter alia autem, quæ maximè homini requirūtur ad vitam degendam, constat in primis esse hominum societatem, ad quam nati sumus, & sine qua vivere nequimus: sequitur igitur hominem naturâ esse sociale animal.

Et paulò pòst.

25 Quatuor autem rebus longè secus, quàm cætera animalia, homo indiget ad vitam tuēdam, victu, vestitu, periculi propulsatione, & disciplina. *quæ omnia ibidem eleganter idem persequutus est.*

ITERVM DE CIVITATE.

CAP. IX.

1 Inter civitatem, & urbem hoc interest; Civitas dicuntur incolæ, urbs autem amplectitur ipsa ędificia. Itaq; civitas incolit urbem: sed nonnunquam altera pro altera accipitur, ut Genesis 4. Cain ædificavit civitatem, vocavitq; nomen ejus Henoch.

Et poetarum princeps inquit.

Invadunt urbem somno, vinoq; sepultam.

Vida lib. 1. de Reip dignitate.

2 Chrysippus Stoicæ familiæ princeps dicebat, cætera.

tera animantia propter homines esse nata, homines verò ad congregationem, & ad societatem humani generis, suæ atq; ipsorum conjunctionis causa procreatos affirmabat.

Aristoteles lib 1. Polit. cap. 2.

Cùm domus, & vici consociationes per naturam 3
ineant, efficitur ut civitas omnis natura cõsistat. Hęc enim est illarum finis: natura verò finis est: natura enim cujusque rei in fine magis cernitur.

Idem post aliqua.

Homo natura est animal civile, id est propensus, 4
ut vivat cum multis: estq; omniove, omniq; animante gregali cilius. quod hinc intelligi potest, quoniam natura, quæ nihil facit frustrà, soli ex animantibus homini sermonem tribuit, ad utile, & inutile, justum & injustum declarandum, quarum rerum communio domum civitatemq; facit.

Idem paulò post.

Omnes igitur homines in hanc societatem natu- 5
ra sunt propensi: quam qui primus constituit, is auctor extitit maximorum bonorum. ut enim homo perfectionem nactus, animantium est optimus: sic cùm à lege, justitiaque dicessit, omnium pessimus habetur.

Cicero lib. 2. Officiorum.

Hanc ob causam maximè, ut sua tuerentur, respu- 6
blicæ, civitatesq; constitutæ sunt. Nam etsi duce natura congregabantur homines, tamen spe custodiæ rerum suarum, urbium præsidia quærebant.

Idem lib. 2. de Finibus.

Ratio à natura menti data facit hominẽ hominũ 7
appetentem, cumque iis natura, & sermone, & usu congruentem, ut profectus à charitate domesticorum, ac suorum, currat longius, & se implicet primò civium, deinde omnium mortalium societate: atque ut ad Archytam scripsit Plato, non sibi solùm natum

meminerit, sed patriæ, sed suis; ut perexigua pars ipsi relinquatur.

Divus Augustinus epistola 3.

8 Ex duobus illis præceptis divinis, Diliges dominũ Deum tuum, & proximum tuum; pendet laudabilis reip. salus: neq; enim conditur, & custoditur optima civitas, nisi fundamento, & vinculo fidei, firmæque concordiæ, cùm bonum commune diligitur, quod summum, ac verissimum, Deus est, atq; in illo invicem syncerissimè diligunt homines, cùm propter illum se diligant, cui quo animo diligant, occultare non possunt.

Biesius lib. 1. de Rep.

9 Populus dicitur hominum cœtus juris communicatione sociatus, in quo singuli communem felicitatem sibi proponunt. Cùm enim multis rebus homines egerent, quas seorsum quisq; sibi cõparare non posset, in unum locum multi convenerunt, ut sibi mutuum vitę subsidium ferrent, & etiam imminentes injurias communibus viribus propulsarent.

Sanctus Clemens lib 9. Recognitionum.

10 Necessaria est in hoc mundo inæqualitas: non. n. potest esse rex, nisi habeat, quos regat: & quib. imperet: neq; potest esse dominus, nisi habeat, cui dominetur, *& cætera similiter.* Deus autẽ corpus homini fecit, quod famem & sitim, & frigus reciperet, ut reficiendi corporis causa compulsi homines, ad omnes artes victus necessitate descenderent: cibi enim & potus, atq; indumenti gratia singulas quasq; artes expetere docemur.

Et post aliqua.

11 Usu, & ministerio omnium penè omnes indigẽt, & ob hoc necesse est, alium operari, alium operanti præbere mercedem, alium servire, alium dominari, alium regi, alium regere: sed hanc inæqualitatem, quæ mortalium vitam necessariò subsecuta est, divi-

na pro

ra providentia in occasionem justitię, misericordię, humanitatisq; convertit, ut dū hæc inter homines aguntur, sit unicuiq; causa justè agendi cum eo, cui merces operis exolvenda est; & faciendi misericordiam cum eo, qui debilitate fortassis, aut penuria intercedente, debitum solvere non potest.

Divus Thomas lib. 1. de regimine principum, cap. 1.

Naturale est homini, ut sit animal sociale, & poli- 12
ticum in multitudine vivēs, magis etiam, quàm alia omnia animalia: quod quidem naturalis necessitas declarat. aliis enim animalibus natura ipsa præparavit cibum, tegumenta, defensionem: homini verò nihil eorum natura præparavit, sed omnium loco dedit ei rationem, qua ipse sibi pararet hæc omnia, sed ad ea tamen unus homo non sufficit. Est igitur homini naturale, ut in societate multorum vivat.

Idem Divus lib. 4. cap. 2. & 3.

Necessitatem constituendæ civitatis fecit humana 13
indigentia, victus, tegumentorum, defensionis, curationis, adjutorii, & plurium commoditatum, quæ ex communi cohabitatione proveniunt: nec solùm ex parte corporis, sed etiam ex parte animæ necessaria est civitatis congregatio. Nam virtutes morales, quæ ad alterum ordinantur, requirunt multitudinē hominum, ex quibus constituitur civitas. Est igitur civitas hominibus necessaria, & secundum naturam, ut ibidem luculenter beatus Thomas docet.

Nemesius de natura hominis cap. 1.

Propter artes, & scientias, & utilitates, quæ ab his 14
manant, indigemus alter alterius opera; & idcircò unum in locum multi convenimus, & ad vitæ usus res inter nos rationesque contrahimus. quem conventum, & conjunctionem ædium, civitatem vocamus, ut è propinquo, non longè mutua commoda caperentur, natura enim animal congregabile, & civile homo est factus: nam in nemine uno ad o-

mnia ſatis præſidii eſt. Itaq; perſpicuū eſt, civitates propter commercia,& diſciplinas eſſe conſtitutas.

Divus Auguſt. in Pſalmum ſeptimum.

15 Civitates deſtruxiſti: civitates autem iſtæ ſunt, in quibus diabolus regnat: ubi doloſa, & fraudulenta conſilia tanquam curiæ locum obtinent: cui principatui quaſi ſatellites,& miniſtri adſunt officia quorumcunque membrorum: oculi ad curioſitatem, aures ad laſciviam, vel ſi quid eſt aliud, quod in malam partem libenter auditur: manus ad rapinā, vel quodlibet aliud facinus, aut flagitium,& membra cætera, in hūc modum tyrannico principatui, id eſt, perverſis conſiliis militātia. hujus civitatis quaſi plebs eſt, omnes delicatę affectiones,& turbulenti motus animi, quotidianas ſeditiones in homine agitātes: ergo ubi rex, ubi curia, ubi miniſtri, ubi plebs invenitur, civitas eſt. nec enim talia eſſent in malis civitatibus, niſi prius eſſent in ſingulis hominibus, qui ſunt tanquam elementa,& ſemina civitatum.

DE CIVITATIS PROBITATE.

CAP. X.

Proverb. 14.

Juſtitia elevat gentem: miſeros autem facit popu-
1 los peccatum.

Ariſtoteles lib. 3. Polit. cap. 6.

2 Non modò vivendi gratia in civilē ſocietatē convenerunt homines, ſed magis ut rectè viverent. Proinde civitas, que verè non nomine tenus appellatur, hæc de virtute in primis debet eſſe ſolicita. Civitas enim eſt rectè vivendi communio, domibus, atque generibus perfectæ & copioſę vitę gratia conſtituta: cujus finis eſt, rectè, beateque vivere; nec enim ut

ſimul

ſimul homines vivant,ſed ut honeſtis actionib.fungantur,civitas eſt conſtituta. Itaq; quo plus quique in hanc ſocietatem conferunt,hoc ſunt civitatis magis participes,quàm cæteri:quamvis genere, vel divitiis illi ſuperiores ſint:Nam virtute civili ab his ſuperantur.

Hominum cœtus ſine utilitatum communicatio 3
ne ſociari non poſſunt. Sed in primis oportet eas utilitates ad juſtitiam, non ſecus atque ad Lydium lapidem probari:nihil enim eſt utile,quod idem non ſit juſtum. Nam ſola juſtitia facit, ut juſtæ utilitati in republ. ſit locus:ſine qua omnes utilitates turpes ſunt,& iniquæ. quandoquidem una juſtitia univerſæ reipublicæ baſis eſt,& fundamentum.

Polybius lib. 6.

Ego cujusvis reipub. duo arbitror eſſe principia: 4
propter quę tam potentiam,quàm ſtatum illius,aut optabilem,aut deteſtabilem fieri contingat.Hęc autem ſunt mores, ac leges. optabilis ac ſelectus reip. ſtatus eſt, quo & privata mortalium vita ſancta, & integra; & publici civitatum mores placidi,ac juſti redduntur.Deteſtabilis verò,ac fugiendus,quo contrarium efficitur.

Plautus in Perſa.

Quid eſt,quod vidiſti, ut munitum muro tibi vi- 5
ſum eſt oppidum?
Si incolæ bene morati,pulchrè munitum arbitror.
Perfidia,& peculatus ex urbe & avaritia ſi exulant.
Quarta invidia: quinta ambitio;ſexta obtrectatio,
Septimum perjurium:euge. octava, indulgentia.
Nona injuria:decima, quod peſſimum adgreſſu ſcelus.
Hæc niſi inde aberunt,centuplex murus rebus ſervandis parum eſt.

Divus Auguſt.lib. 1.de civitate Dei,cap.33

Non cenſebat Scipio felicem eſſe remp. ſtantibus 6
mœnibus,ruentibus moribus.

Idem Divus Epistola 52.

7 Non enim aliunde beata civitas, aliunde beatus homo: cùm aliud civitas non sit, quàm concors hominum multitudo.

Chrysost. de Verbis Esaiæ, Vidi Dominum, homil. 4.

8 Hæc civitatis nostræ laus est, non quòd senatum habet, non quod consules numerare possumus, neq; quòd statuas complures, neque quòd mercium copiam, neque quòd situm habet commodum: sed quod populum habet studiosum audiendi verbum Dei. siquidem civitas non ab ædificiis, sed ab inhabitantibus admiranda redditur: nec civitatem predicemus, quæ moribus dissoluta, dirutaque est. Quid mihi narras ædificiorum structuras, quid columnas? hæc unà cum præsenti vita diruuntur: ecclesiam ingreditor, ut civitatis videas claritudinem: quod si mihi narres dignitates, & opum abundantiam, à foliis, non à fructibus arborem laudas.

Idem Divus ad populum Antiochenum homil. 17.

9 Civitatis dignitas non in eo consistit, quòd metropolis sit, neque quòd habeat ædificiorum magnitudinem, & ornatum, neque quòd multas habeat columnas, & porticus, & deambulationes; neque quòd ante alias civitates prædicetur: sed inhabitantium virtus, & pietas, hæc & dignitas & ornatus, & tutela civitatis; ita ut si hoc desit, omnium sit vilissima, licet infinitum ab Imperatore consequatur honorem: mihi quidem civitas non habens pios cives, omni villa vilior est, & quacunque spelunca ignobilior.

DE PARTIBVS CIVITATIS
CAP. XI.

Ecclesiastici 38.

1 De agricolis, fabris, architectis, & figulis loquens,

inquit, Unusquisque in arte sua sapiens est:& sine his omnibus non ædificabitur civitas.

Plato 2. de Rep.

2 Civitatem facit indigentia nostra; prima verò & maxima indigentia, præparatio victus, ut & simus, & vivamus: habitationis, secunda: tertia, vestitus, & hujusmodi. opus est igitur agricolis, mercatoribus, artificibus, militibus, aliisq; multis.

Aristoteles 7. Polit. cap. 8.

3 Civitatis partes, sine quibus civitas non consistit, hæ sunt; Primùm alimentum, quod agricolæ, pastoresque afferunt. Deinde artes, & instrumenta artificum. Vita enim multis instrumentis eget, Tertio loco arma desiderantur. Præterea pecuniarum copia quædam ad usus, & civiles, & militares desideratur. Quinta est, sed cũctis præferenda, rerum divinarum procuratio, quod Sacerdotium nominatur. Sextum, judicium de commodis, & justis inter ipsos: quæ res est omnium maximè necessaria. Non igitur civitas sine his constare potest, à quibus hæc opera præstantur, hoc est sine agricolis, pastoribusque, opificibus, militibus, sacerdotibus, atque judicibus.

Plutarchus in politicis.

4 Civitatibus autem illa sunt bona optanda maximè, pax, libertas, feracitas, cùm agrorum, tum verò hominum: postremò concordia.

Sanctus Chrysost. de fide Annæ homil. 5.

5 Paupertate sublata, vitæ totius constitutio tolleretur, & omnis vivendi ratio perturbaretur. Nam neque nauta erit, neque gubernator, non agricola, non cæmentarius, non textor, nõ sutor, non materiarius, non ærarius, non coriarius, pistórve, nec alius ullus opifex: quibus si nobis carendum sit, omnia pessum ibunt. nunc enim quasi magistra quædam optima,

nec

necessitas paupertatis, singulos ad opera vel invitos perurget. quòd si omnes essent divites, omnes etiam in otio viverent, atque ita omnia corrumperentur, & nihil non periret.

Idem Sanctus in priorem epistolam ad Cor. semone 34.

6 Ipsa necessitas nobis invitis pauperes vocat, pauperes inducit. unde liquet, constare sine pauperibus civitatem non posse. Si pergat enim neminem horũ ad se recipere quenquam, jam deinde ne civitas quidem, sed civis erit.

Beatus August. lib de spiritu, & anima, cap. 37

7 Nobilis creatura est anima: Civitas namque Dei est, de qua tam gloriosa dicta sunt, quòd ad imaginẽ & similitudinem Dei facta est. Hæc civitas Hierusalem meritò appellanda est, quia ad fruendum visione illius summæ pacis, quæ fecit utraque unum, creata est. Mens ejus paradisus est, in qua cùm cælestia meditatur, quasi in paradiso voluptatis delectatur. Domus etiam summi patrisfamilias est anima, per unitatem morum, sponsa Christi: per dilectionem templum Spiritus sancti: per sanctificationem, civitas Regis æterni, per pacem & concordiam civium.

Et statim.

8 Et quia nulla est civitas absque populo, disposuit in ea conditor noster populum triplicis gradus, idest sapientes ad consulendum, milites ad propugnandũ, artifices ad ministrandum. Cives hujus civitatis, sunt naturales, & ingeniti animæ vigores, tanquam indigenæ: quorum distincti sunt gradus, quia alii superiores, alii inferiores, alii medii. Superiores quidem sunt intellectuales sensus, medii rationales, infimi animales. quorum differentia hæc est: Animalis sive sensualis appetit sensibilia, sive visibilia. Rationalis discernit, & discretionis oculo aspernatur ea. Intelle-

ctua-

ctualis pertrahit ad divina. Intellectuales igitur ſenſus ſunt tanquam animæ conſiliarii, dicentes ei, Deũ time, & mandata ejus obſerva: propter hoc enim eſt omnis homo. Rationales ſunt tanquam milites, qui hoſtes concupiſcentiarum impugnant per arma juſtitiæ. Animales ſeu ſenſuales ſunt, tanquam ruſtici, & artifices, qui corporalibus rudimentis inſiſtunt, & corpori neceſſaria miniſtrant.

MEDICOS ESSE CIVITATI NECESSARIOS.

CAP. XII.

Eccleſiaſtici 38.

Honora medicum propter neceſſitatem. Etenim 1
illum creavit altiſſimus. Da locum medico, etenim illum Dominus creavit: & non diſcedat à te, quia opera ejus ſunt neceſſaria. Curans mitigabit dolorem, & unguentarius faciet pigmenta ſuavitatis. & unctiones conficiet ſanitatis. Altiſſimus creavit de terra medicinam, & vir prudens non abhorrebit illam.

Eodem lib. cap. 30.

Melior eſt pauper ſanus, & fortis viribus, quàm 2
dives imbecillis. Melius eſt corpus validum, quàm cenſus immenſus: non eſt cenſus ſuper cenſus ſalutis corporis.

Ex Græcis poetis.

Non eſt ſanitate melius quicquam in vita. 3
Sanitas. & mens, bona vitæ duo ſunt. 4

Baſilius Magnus Euſtathio medico, epiſtola 80.

Mihi ſanè videtur, is qui univerſis vitæ ſtudiis ve- 5
ſtram ſcientiam præpoſuit, decens judicium aſſecutus eſſe; ſiquidem precioſiſſima omnium res vita averſanda eſt, & doloroſa, ſi non cum ſanitate hanc habere cootingat. Sanitatis autem choragus, &

princeps est vestra ars.

Hippocrates lib. de arte.

6 Medicina est, morbos ab ægris in totum tollere, & morborum vehementes impetus obtundere.

Idem lib. de veteri medicina.

7 Ipsa necessitas homines cogit medicinam inquirere, ac invenire.

Cornelius Celsus in exordio sui operis.

8 Ut alimenta sanis corporibus agricultura, sic sanitatem ægris medicina promittit.

Basilius Magnus quæst. 55.

9 Quemadmodum singulæ artes in auxiliũ nobis ad naturæ debilitatem à Deo donatæ sunt, velut agricultura textoria, & ædificatoria: sic etiam medicina. Nam cùm corpus nostrum affectibus expositum, variis detrimentis affligatur, ars medica, à gubernante totam vitam nostram Deo, concessa est.

Divus Hieronymus epistola 103

10 Taceo de medicis, quorum scientia mortalibus utilissima est.

Galenus lib. 1. de sanitate tuenda, cap. 7.

11 Sicuti enim si impatibile nobis, nec ulli affectioni obnoxium corpus esset, nullam desideraret artẽ, quæ ejus tutelæ præesset: ita nunc, cùm numerosissimis affectibus expositum sit, certam sibi deposcit artem, quæ & omnia ejus incommoda perspicere, & ipsum ab iis tueri possit.

Idem eodem lib. cap. 4.

12 Si corpus nostrum impatibile, omnisq; affectionis expers esset, sicut adamas, aut quidvis id genus, minimè artem ullam reqireret, quæ ei tuendo præsideret: sed quoniam duplices corruptionis causas, alteras internas, & à se, alteras extrinsecus incidentes habet, necesse est, curam, providentiamque non parvam desideret.

Cicero

Cicero lib. 2. Officior.

Valetudo ſuſtentatur notitia ſui corporis, & ob- 13
ſervatione earum rerum, quæ aut prodeſſe ſolent, aut obeſſe: & continentia in victu omni, atq; cultu, corporis tuendi cauſa, & prætermittendis voluptatibus. Poſtremò arte eorum, quorum ad ſcientiam hæc pertinent.

Plato in Charmide.

Quemadmodum oculos ſine capite curare non 14
decet, nec ſine reliquo corpore caput; ita neq; ſine anima corpus: omnia namq; vel bona, vel mala ab anima in corpus, & hominem totum manant. Illam igitur primùm, & maximè curare oportet, ſi modò caput, & univerſum corpus bene valere debeat.

Divus Chryſoſt. in Evang. Ioan. hom. 37.

Res profectò gravis eſt peccatum, gravis animi 15
ſordes, ut nonnunquam vi, & exuperantia ſua, corpora quoque inficiat, & ex peccatis morbi generentur. ſed cùm graviter ægrotante anima, nullo dolore afficiantur, parvo corporis morbo ſumma diligētia medicinā perquiramus; ideo Deus ob animi peccata corpus flagellat, ut deterioris partis ſupplicio, melior ad quærendum remedium convertatur.

Theophylactus in Marcum. cap. 2.

Difficiliores morbi ex peccatis oriri ſolent.

Innocentius tertius in Concilio generali. 16

Cùm infirmitas corporalis nonnunquam ex peccato proveniat, dicente Domino, languido, quē ſa- 17
naverat: Vade, & amplius noli peccare, ne deterius aliquid tibi contingat: præſenti decreto ſtatuimus, & diſtrictè præcipimus medicis corporum, ut cùm eos ad infirmos vocari contigerit, ipſos ante omnia moneant, & inducant, ut medicos advocent animarū, ut poſtquam fuerit infirmo de ſpirituali ſalute proviſum, ad corporalis medicinæ remedium ſalubrius procedatur, *& cætera, quæ continentur in cap. cùm infirmitas, de pœnitentiis, & remiſſionibus.*

Ecclesiastici 38.

18 Fili in tua infirmitate ne despicias teipsum, sed ora Deum, & ipse curabit te : à Deo enim est omnis medela.

Deutero. 32.

19 Videte quòd ego sim solus, & non sit alius Deus præter me: ego occidam, & ego vivere faciam: percutiam, & ego sanabo; & non est, qui de manu mea possit eruere.

Sapientiæ 16.

20 Etenim neque verba, neque malagma sanabit eos, sed tuus Domine sermo, qui sanat omnia. tu es Domine, qui vitæ & mortis habes potestatem, & deducis ad portas mortis, & reducis.

Basilius Magnus quæstione 55.

21 In medicorum manibus sanitatis suæ spem habere, bestiale est: id quod aliquos miseros facere videmus, qui etiam servatores ipsos appellare non recusant: & omnino ab utilitate medicinæ diffugere, contentiosum est. neque igitur fugienda est omnino ars, neque in ipsa omnes spes ponere consentaneum est.

22 *Hierocles in Versus Pythagoræ.*

Vir sapiens curabit primùm animam, deinde corporis salutem non negliget, illud nutriens ad ipsius animæ necessitatem, ut in ipsius exercitiis sine impedimento obtemperet, & obediat.

Divus Hieronym. in Isaiam, cap. 26.

23 Nisi Dominus languorem curaverit, in vanum laborant medici, qui cupiunt sanare languentes. nisi Dominus custodierit sanitatem, in vanū custodiunt, qui etiam præcepta custodiendæ salutis propriis edunt libris. Semperq; dicendum est, non solùm in corporis, sed etiam in animæ sanitate, Benedic anima mea Domino, qui sanat omnes languores tuos.

DE

DE CIVE.

Cap. XIII.

Ariſtoteles lib. 3. Polit. cap. 1.

Cùm civitas ſit civium multitudo, oportet haud dubiè, ut primum omniũ de cive diſſeramus: qui cùm alius ſit in alia reip. forma, tamen cives in univerſum, judicandi, & deliberandi facultate cenſentur. Item cui deliberandi, & judicandi in quaq; civitate facultas adeſt, hunc civem ejus eſſe definimus, & civitatem, talium hominum multitudinem, cui copia ſuppetit earum rerum, quę pertinẽt ad vitam degendam. Cives igitur non ſunt, quibus magiſtratus, & officia publica civitatis non communicantur. 1

Hippodamus apud Stobæum de Rep.

Civem qui totius republicę pars eſt, non nihil ex ea honoris, aut pręmii accipere decet, ſed minimè indulgendum eſt vulgo; quippe quòd audax in agendo, atque præceps exiſtat. 2

Cicero in Vatinium.

Cives eſt, qui patriam ſuam diligit, ac bonos omnes, ſalvos, incolumesq́; deſiderat. 3

Vlpianus ad Municipales.

Propriè quidem municipes appellantur muneris participes, recepti in civitatem, ut munera nobiſcum facerent: ſed nunc abuſivè municipes dicimus cujus cunque civitatis cives. 4

DE VIRTVTE CIVIS

Cap. XIIII.

Lib. 2. Machabæorum, cap. ult.

Judas per omnia corpore, & animo mori pro civibus paratus erat. 1

Plato lib. 7. de Legibus.

Non eſt præſtantis virtute civis perfecta laus, qua dicitur, eum bonum eſſe civem, qui legibus quàm optimè miniſtravit, & quàm maximè paruit: ſed per 2

fectior illa est, eum esse talem, qui legumlatoris, leges ferentis, & laudantis, vituperantisque scriptis omnio per totam vitam paruit.

Ex Aristotele lib. 3. Polit. cap. 3.

3 Non est eadē probi civis, & boni viri virtus: civis enim virtus ad rempublicam accommodatur, viri autē boni virtus latiùs patet. Perspicuum est enim, probum civem esse posse quendam, qui non sit virtutem consecutus, qua vir bonus cēseri solet. Bonus igitur civis scire, ac posse debet, tum imperata facere, tum etiam imperare; virtusq; civis est, imperium liberorum nosse in utranque partem, id est, parere scire, ac imperare. Civile autem imperium definitur, quod parendo discitur ab eo, qui debet imperare; ac rectè quidem fieri posse negant, ut bene quis imperet, qui non fuerit imperio subjectus.

Ibidem Divus Thomas lectione 3.

4 Opus commune civium est salus communitatis, quæ consistit in ordine politiæ: unde patet, quòd virtus civis, in quantum est civis, consideratūr in ordine ad politiam, ut scilicet, ille sit bonus civis, qui bene operatur ad conservationem politiæ.

Idem Aristoteles lib 4. Polit. cap. 7.

5 In sola optimatum republica idem est, vir bonus, & bonus civis. Nam qui in aliis reb. publicis boni nominantur, hi relati ad suam rempublicam tali nomine censentur.

Xenephon de Rep. Lacedæmoniorum.

6 In aliis urbibus potentiores neque volunt videri quidem magistratus ipsos pertimescere, quin illiberale id esse ducunt: principes verò Spartæ magistratibus parent, & humiles esse, currendoq; potius, q̃ incedendo, cùm vocentur, obedire gloriosum censent: facilè futurum existimantes, ut & alii sequantur, siquidem ipsi vehementer obtemperando principes fuerint. Consentaneū verò est, hos etiā ipsos Ephorum

rum poteſtatem conſtituiſſe, quoniam intelligerēt, obedire maximum eſſe bonum, tum in republica, tum & militiæ, & domi.

Idem de laudibus Ageſilai.

Ubi homines Deos venerentur, bellicas rex exer- 7
ceant, principibus obtemperent, quì non hic convenit affatim omnia bene ſperare.

Plutarchus in politicis.

Theopompus Lacedæmoniorum rex, affirmanti 8
cuidam, propterea Spartam ſalvam, & incolumem eſſe, quòd regibus uteretur imperandi gnaris: Immò inquit, & civibus, & populo regibus obſequente. quanquam re vera ex altero alterum fit, atq; utrumque immutatim ſe continet.

Et paulò poſt.

In gubernanda republica magiſtratum idcircò à 9
divite quopiam, & potente contemni, & parvi fieri, quòd privatis non valet opibus, etiam ſi rerum anguſtia, & difficultate laborare videatur, indignum certè, & vehementer abſurdum eſt.

Idem de antiquis Lacedæmoniorum inſtitutis.

Hæc verò illis diſciplina erat: bene magiſtratibus 10
parere, laborem tolerare, ac pugnando, vel vincere, vel mori.

Ariſtides oratione in Romam.

Barbari violentum exercebant imperium, & viciſ- 11
ſim alios odio habentes, aliis erant odioſi: hæc autē inde fiebant, quoniam neq; illi imperare, nec hi parere noverant: nec enim poteſt quiſquam rectè parere, cùm principes malè imperant.

Nazianzenus oratione 16.

Vos oves nolite paſcere paſtores, neque ſuper ter- 12
minos eorum elevemini: ſatis enim vobis eſt, ſi rectè paſcimini: Nolite judicare judices, nec legem feratis legislatorib. Deus enim nequaquam Deus eſt ſeditionis, & confuſionis; ſed ordinis, & pacis. *& paulò poſt:*

lo post: Nemo qui sine periculo subesse potest, imperare desideret: nec subjectionis lex solvatur, qua tam cælestia, quàm terrestria sunt colligata.

Iovianus Pontanus lib. 5. de Obedientia.

13 Boni civis prima laus est, parere rectoribus: contrà nihil eo cive tetrius, nihil perniciosius, qui superbiam, protervitatemq; suam illis opponat: hinc seditionum semina, labesq; rerum publicarum. ex magistratuum enim contemptu, legum oritur despicatio: quę res civilem omnem tranquillitatem perturbat, labefactatq; publicam libertatem.

Chrysost. hom. Quòd nemo læditur nisi à semetipso.

14 Quæ est virtus animi? rectè sentire de Deo, & rectè inter homines agere.

Ferus in Ecclesiasten cap. 7.

15 Si vis vivere in politia, oportet te multa dissimulare, & ferre, multa etiam ignorare: intuere te ipsum, & videbis, quàm sępe etiam ipse injustè facias. justitiæ politicæ est, ferre aliorum defectus, ut sit mutua tolerantia, alioqui nunquam simul vivere possumus.

Leo Magnus ser 4. de ieiunio septimi mensis.

16 Obedientia mollit imperium, nec dura ibi necessitate servitur, ubi diligitur, quod jubetur.

DE OFFICIO BONI CIVIS.
CAP. XV.

Galat. 6.

1 Alter alterius onera portate, & sic adimplebitis legem Christi.

1. Corinth. 10.

2 Nemo quod suum est quærat, sed quod alterius.

Chrysost. lib. contra Gentiles.

3 Bonum virum oportet publica utilitate facta sua omnia metiri, & aliorum vitam emendatiorem reddere.

Idem

Idem lib. 3. adverſus Vituperatores Vitæ Monaſticæ.

Hominem enim,non ut ſibi ipſi tantùm prodeſ- 4
ſet,creavit Deus,ſed ut multis.

Idem ad populum Antioch. hom. 34.

Si enim in ſecularibus ſibi vivit nemo , verùm & 5
artifex,& miles,& agricola,& mercator ad commu-
nem,& proximorum utilitatem omnes operantur:
multò magis in ſpiritualib. oportet hoc facere:hoc
enim eſt maximè vivere:qui namq; ſibi vivit ſoli, &
omnes negligit;ſuperfluus eſt,& nec homo, nec ge-
neris noſtri.

Lactantius in Epitome, cap. 5.

Cùm imbecillior ſit hominum natura,quàm cæ 6
terarum animantium;affectum nobis Deus miſeri-
cordiæ dedit,ut omne preſidium vitæ noſtre in mu-
tuis auxiliis poneremus;ſi enim facti ab uno Deo,&
orti ab uno homine, cōſanguinitatis jure ſociamur:
omnem igitur hominē diligere debemus. ergo ani-
mal commune,atque conſors eſſe debemus, ut nos
invicem preſtandis,recipiendisq́; auxiliis muniam'.
in multis enim caſibus & incommodis fragilitas no-
ſtra ſubjecta eſt; ſperes tibi accidere poſſe,quod alte-
ri accidit.

Ariſtoteles lib. 8. Polit. cap. 1.

Quiſquis civium ſe,non ſuum, ſed omnes civita- 7
tes eſſe putare debet. eſt enim unusquisq; civitatis
pars. Procuratio autem cujusque partis procuratio-
nem totius ſpectare debet lege naturæ.

Idem lib. 3. cap. 3.

Quemadmodum cunctis nautis navigationis ſa- 8
lus propoſita eſt,hanc enim expetit eorum quisq;:
eadem ratione civibus omnibus eſt communitatis
ſalus propoſita : communitas autem eſt reſpublica,
quo fit,ut neceſſariò civis virtus ad rempublicam ac-
commodetur.

9 *Maximus Tyrius ſermone 5.*

Civitas res eſt compoſita penitus ex cooperantibus civibus cunctis: quæ perinde ac corpus, cujus neceſſitas multiplex eſt; multiplex obſequium requirit, & niſi ab univerſis ſimul partibus obſequium accipiat, ſalutem ſuam tueri minus poteſt.

10 *Thucydides lib. 6. in oratione Niciæ.*

Equidem æſtimo, æquè bonum civem eſſe, & illum qui partem aliquam corporis, & qui poſſeſſionis aliquid pro civitate amittere non dubitat: talis enim præcipuè civitatis negotia per ſe ipſum inſtaurari vellet. *Vel ſicut Valla interpretatur:* Exiſtimo bonum civem eſſe cùm eum, qui & corpori, & fortunis ſuis proſpicit, eum multò magis, qui vult ſua opera rempublicam proſperãm eſſe.

11 *Cicero lib. 1. Offic.*

Civem oportet æquo, & pari cum civibus jure vivere, neque ſummiſſum & abjectum: neque ſeſe efferentem. tum in republica ea velle, quæ tranquilla, & honeſta ſint.

12 *Thucydides lib 2. in oratione Periclis.*

Nos eum, qui nihil rationis cum republica habet, non civem otioſum, ſed inutilem arbitramur.

13 *Plutarchus in Politicis.*

Non decet privatum civem, principum, & magiſtratum gerentium res, & munus paulo curioſiùs diſquirere, & ſcrutari; & hoc nomine adminiſtrationem, aliis ritè traditam, ad ſe conari transferre.

14 *Simplicius in Enchiridion Epicteti, cap 46.*

Omnis urbs tũc utiliter ſibi, ac juſtè gubernatur, ubi unusquisq;, qui in ea habitat, ſuum opus laborans, non ſit curioſus de aliis; ſed faber, & aliorum quilibet id genus, ſuum opus utile urbi præbeat.

15 *Arrianus Nicomedenſis lib. 2. Epicteti, cap. 10.*

Quodnam eſt civis munus? nihil habere privatim dumtaxat utile: de re nulla conſilium capere tanquã ab ali-

ab aliorum consortio separatum: sed perinde, ac si manus, aut pes rationis esset compos, intelligeretq; naturæ suæ usum, & commoditatem, nunquam secus admotum se vel incitarent, vel aliud appeterent, quàm quod ad salutem spectaret totius; etenim totum principalius est parte, & civitas cive.

Beatus Aug. lib. 19. de civitate Dei, cap. 16.

Quia igitur omnis domus initium sive particula debet esse civitatis; omne autem initium ad aliquem sui generis finem, & omnis pars, ad universi, cujus pars est, integritatem refertur: satis apparet esse consequens, ut ad pacem civicam pax domestica referatur, id est, ut ordinata imperandi, obediendiq; concordia cohabitantium, referatur ad ordinatam imperandi, obediendique concordiam civium, ut ex lege civitatis præcepta sumere patremfamiliâs oporteat, quibus domum suam sic regat, ut sit paci accommodata civitatis. 16

Chrysost. ad populum Anti. hom. 12.

Maximè Christiano proprium est, non sua quærere, sed quæ sunt aliorum: itaque sive pecunias congreges, in alios expende; sive doctrinę verba habeas, ne defodias, sed apponas indigentibus in medium: sive aliud peculiare habeas, indigentibus laborum tuorum utilis fias. 17

Biesius lib. 4. de republica.

Homines privati rerum domesticarũ administratione debent esse contenti. Ego quidem in ea sentẽtia semper fui, ut hanc privatorum hominum de rebus publicis loquendi libertatem, putem sæpe maximarũ calamitatũ causam esse. Nã ut omittã reliqua mala, frequenter non tantũ malevolentiam (quæ tamen ꝑ se pessimum quippiã est) sed etiam seditionẽ civium excitat contra magistratus, & principes, qua nihil periculosius, nihil in civitate deterius esse potest: & pulcherrimũ ordinem corrumpit, dum quod 18

alterius ſuperioris officium eſt, inferioris conditionis homines ſibi temerè cupiunt vendicare.

Euripides in Oreſte.

19 Quando quis ſuavi ſermone pravè ſentiẽs ducit populum:ingens id civitati malum.

Qui verò ſana mente utilia dant concisilia,

Hi quamvis non ſtatim, poſtmodum tamen ſunt utiles reipublicæ,huc ſpectandum eſt prẹſidi perito.

Idem in Supplicibus.

20 *Decorum civitatibus inſigne eſt,*
Pius labor : gratiaq; fruitur perenni,
Qui civitatem ſuam honorat.

Divus Proſper, auctore in eius vita Flaminio.

21 Nihil tam durum,ac tam laborioſum regenti eſt, quàm in perverſa hominum incidere ingenia : quæ quo longius à recti ſemita abierunt,hoc difficilius à facinoribus,& improbitate ſua retrahuntur. Subditorum virtutes,ac vitia,aut ſuavem,aut duram faciunt regentis adminiſtrationem..

Idem divus in Pſal. 124.

22 Sæpe in hoc ſeculo peccatores mundanam potentiam conſequuntur,cùm & ipſi ſint iniqui,publicarum tamen legum ſunt miniſtri : quorum poteſtas etiam à fidelibus honoranda eſt propter utilitatem diſpoſitæ diſciplinæ : ſed ſi in id prorumpant, ut juſtos à veri Dei cultu conentur avertere,nulla eis obedientia,nulla eſt præbenda conſenſio. ita ergo, & à plebibus principes, & à ſervis domini ſunt ferendi, ut ſub exercitatione tolerantiæ ſuſtineantur temporalia, ſperentur æterna : auget enim meritum virtutis,quidquid propoſitum non violat religionis.

DE

DE REPVBLICA

LIBER II.

QVID SIT RESPVBLICA,

CAP. I.

Aristoteles lib 3. Polit. cap. 1.

RESPUBLICA Est ordo quidam urbem incolentium. 1

Idem lib. 4. cap. 1.

Respublica est ordo magistratuum in civitatibus. 2

Idem lib. 3. cap. 4.

Respublica est ordo civitatis, cùm aliorum magistratuum, tum ejus maximè, cui tradita est summa rerum omnium potestas, & arbitrium. est enim ubique civitatis summa potestas penes administrationem civilem: administratio verò civilis est respubl. 3

Basilius Magnus exaemeron homilia 8.

Politiæ proprium est, ut ad unum communem finem singulorum actiones sint destinatæ; velut in apibus videre est. 4

Bresius lib. 1. de Rep.

Scimus remp. nihil aliud esse, quàm inter multos homines communem quandam vitæ rationem, & ordinem: in quo totius tanquam corporis bene compositi, singularumque partium felicitas spectatur. 5

Isocrates in Panathenaico

Dico ego, quamvis reipublicę formam, animam esse civitatis, cujus ea vis est, quæ mentis est in corpore. Nam hæc est, quæ omnib. de rebus deliberet, & cùm res secundas tueatur, tum effugiat adversas: auctor, atque effectrix omnium bonorum, quę civitatibus eveniunt. 6

Divus Gregorius epistola 96. lib. 4.

7 Ad hoc divinæ dispensationis provisio gradus diversos & ordines constituit esse distinctos, ut dum reverentiam minores potioribus exhiberent, & potiores minoribus dilectionem impenderent, vera cōcordiæ fieret ex diversitate contexio, & rectè officiorum gereretur administratio singulorum. neq; enim universitas alia poterat ratione subsistere, nisi hujusmodi magnus eam differentiæ ordo servaret. quia verò quæque creatura in una eademque qualitate gubernari, vel vivere non potest, cælestium militiarū exemplar nos instruit: quia dum sunt angeli: sunt archangeli, liquet, quòd non æquales sunt, sed in potestate, & ordine differunt unus ab altero. Si ergo inter hos, qui sine peccato sunt, istam constat esse distinctionem, quis hominum abnuat, huic se dispositioni libenter submittere, cui novit etiam angelos obedire? hinc etenim & pax, & charitas mutua se vice complectuntur, & manet firma concordiæ in alterna, & Deo placita dilectione sinceritas. atque hæc quidem efficit ordo magistratuum, & recta respublica.

DE ALIIS REIP. SIGNIFICATIONIBUS.

Cap II.

1 Non ordo tantùm magistratuum respublica est, sed utilitatem communem & civitatem universam, patriamque nostram, rempublicam appellamus.

Cicero pro Sestio.

2 Res communem utilitatem continentes, quas publicas appellamus.

Idem lib. 3. de Republica.

3 Respublica res populi, cùm bene, ac justè geritur, sive ab uno rege, sive à paucis optimatibus, sive ab universo populo; cùm enim injustus est rex, quem tyran-

tyrannum voco, aut injusti optimates, quorum consensus factio est: aut injustus ipse populus, cui nomē usitatum nullum reperio, nisi ut etiam ipsum tyrannum appellem: non jam vitiosa, sed omnino nulla respublica est, quoniam non est res populi, cùm tyrannus eam, factióve capessat; nec ipse populus, jam populus est, si sit injustus: quoniam non est multitudo juris consensu, & utilitatis communione sauciata.

Ex divo Aug. lib. 19. de civitate Dei. cap. 21.

Cicero in libris de Republica, Rempublicam definit esse rem populi, populum esse cœtum multitudinis juris consensu, & utilitatis communione sauciatum. Quid autem dicat juris consensum, disputando explicat: per hoc ostendens, geri sine justitia non posse rempublicam; ubi enim justitia non est, nec jus potest esse. Quocirca ubi non est vera justitia, juris consensu sociatus cœtus hominum non potest esse, & ideo nec populus; & si non populus, nec res populi, sed qualiscunque multitudinis, quæ populi nomine digna nō est: ac per hoc si respublica res populi est, & populus non est, qui consensu nō sociatus est juris: non est autem jus, ubi nulla justitia est, procul dubio colligitur, ubi justitia non est, non esse rempublicam. 4

Idem divus epistola 5.

Quid est respublica, nisi res populi? res ergo communis, res utique civitatis. quid est autem civitas, nisi multitudo hominum in quoddam vinculum redacta concordiæ? 5

Spartianus in Adriano.

Et in concione, & in senatu sæpe dixit, ita se rempublicam gesturum, ut sciret, populi rem esse, non propriam. 6

Biesius lib. 1. de Rep.

Respublica quòd populi rem, hoc est conditionē, utilitatem, & statum contineat, sic appellata videtur. 7

Vida lib. 2. de Reip. dignitate.

8 Scio variè à philosophis rempublicam definiri. Plato siquidem dixit, esse vitam civitatis. eam Aristoteles apertius explicat inquiens, esse eorum, qui vivunt in civitate rectam quandam institutionem: alii verò aliis verbis idem ferè innuunt, dicentes, rempublicam esse rem populi: cùm rem dicunt, summam ego intelligo, ut rei universa vis, & genere, & proprietate quadam enucleatè declaretur.

Cicero lib. 2. de Legibus.

9 Respublica nomen universæ civitatis est, pro qua mori, & cui nos totos dedere, & in qua nostra omnia ponere, & quasi consecrare debemus.

Idem ad Plancum epist. famil.

10 Nihil ex rebus humanis præclarius, aut præstantius est, quàm de republica bene mereri:

Idem Philip 9.

11 His majores nostri, qui ob rempublicam mortem obierant, pro brevi vita diuturnam memoriam reddiderunt.

Idem lib. 4. ad Herennium.

12 Vehementer iniquum est, cùm pro amicis & parentibus, & cæteris necessariis adire periculum velis, pro republica, in qua & hoc, & illud sanctissimum nomen patriæ continetur, nolle in discrimen venire.

Iustinianus lib. 1. Institut.

13 Qui pro republica ceciderunt, in perpetuum per gloriam vivere intelliguntur.

Idem in eodem.

14 Expedit reipublicæ, ne sua re quis malè utatur.

QVOT SINT GENERA RERVM PUBLICARUM.

CAP. III.

Danielis 3.

Tunc

Tunc congregati ſunt ſatrapæ, magiſtratus,& judices,duces,& tyranni,&optimates,qui erant in poteſtatibus conſtituti, & univerſi principes regionum. 1

Plato in lib.civili.

Tres ſunt civiles gubernationes,unius,paucorum, 2
atque multorum.Singulis autem in duas diviſis, ſex efficiamus.unius principatum,in regnum,& tyrannidem diſtribuimus.Dominationem verò,quę non multis competit, in ſpeciem unam,quæ laudanda eſt,optimatum ſcilicet,gubernationem:alterā, quæ vituperanda, paucorum potentiam. Popularis quoque gubernatio duplex eſt.Una quæ leges ſervat,altera quæ tranſgreditur illas.

Ariſt.lib 4.Polit.cap.7

Quatuor genera rerum publicarum memorantur; 3
imperium unius; paucorum potentia;ſtatus popularis:Græci Monarchiam,Olicarchiam,ac Democratiam dicunt:& quartum,ſtatus optimatum, quæ Græcis eſt Ariſtocratia. quintum genus eſt, quæ cunctorum communi vocabulo, Reſpublica nominatur.

Hermogenes in compendio Rhethorices,
cap.de Politiis.

Politia eſt principatus,& conſuetudo rerum,ſecũ- 4
dum quam vivere unumquenque & conſervari decet.Politiæ autem propriæ tres ſunt,quibus nonnulli tres alias adjiciunt.ut verò manifeſta fiat nobis diviſio hæc:in principatu evenit,aut unum,aut plures, aut omnes regnare;atque hos vel bonos vel malos. Quòd ſi unus princeps fuerit, & bonus,hic regnum conſtituet: ſin malus,atque unus, item tyrannidem faciet.At ſi plures regnabunt,& boni, hi Ariſtocratiam faciet;ſi mali,Oligarchiam: ſi verò dominentur omnes &boni, hi Democratiam : ſi omnes,& mali,hi Ochlocratiam facient.

Ex Polybio lib.6.

5 Propter malitiam hominibus innatam fieri solēt rerum publicarum mutationes. Nam cùm rex tyrannus efficitur, optimates illo expulso rempublicā gerunt: cùm verò hi transeunt ad paucorum potentiam, populus illis ejectis rempublicam administrat: sed cùm populus seditionibus cuncta perturbat, & ex democratia in bestialem chirocratiam transit, rursus opus est, ut ad monarchiam redeant.

Osorius lib.8. de Regis institutione.

6 Tria sunt rerum publicarum genera. aut enim unius tantùm imperio res administrantur: aut paucorum potestate & arbitrio continentur: aut libero populi totius suffregio atq; sententia decernuntur. sed cùm genus hominum ad vitia proclive sit, & ad inferendam injuriam natura propensum, facilè quodvis horum genus ad iniquitatem delabitur. rex enim paulatim tyrannus efficitur: pauci principes potentia minimè ferenda ad amplificandas opes abutuntur: populus dum immodicam libertatem expetit, omnia furibundè perverrit. Sic igitur fit, ut cùm vel unus, vel pauci dominantur, vel cùm plebs furit & insanit & omnia perturbat, Respublica illa nominari non possit.

Averroes in libros Platonis de Rep. tractatu 3.

7 Hujus quidem rei exemplar quoddam est Cordubensium civitatis status, quę cùm quingentis annis à populo administrata fuerit, post hoc tempus per quadraginta annos jā transmutata est in tyrannidē.

Carolus Sigonius lib.1 de antiquo jure civium Romanorum cap 1.

8 Qui hactenus pręcepta nobis de republica reliquerunt, ij ferè universi in eo consentiunt, ut tres rectas esse respublicas statuant, & tres contrà depravatas: in bonis regem numerant, optimates, & populum: in vitiosis, tyrannum, paucorum factionem, & plebem

bem bonas autem vocant respublicas , cùm sive à rege, sive ab optimatibus, sive à populo, bene, ac justè, atque ad totius civitatis utilitatem accommodatè res ipsa publica administratur. Pravas verò, in quibus sive tyranni, sive paucorum, sive plebis libidine, atque utilitate omnia diriguntur. Itaq; rectè tyrannum regi: paucorum factionem optimatibus: plebē populo opposuerunt: quòd unus uni, pauci paucis, multi multis ita adversantur, ut ipsi inter se, non de re levissima, sed de totius reipublicæ fine dissentiant.

Aristoteles lib. 8. Ethi cap. 10.

Harum rerum publicarum similitudines, & quasi exempla sumere etiam in familiis quispiam posset. Patris enim erga filios societas figurā regni habet, quippe cùm patri cura filiorum sit. unde etiam Homerus Jovē patrem appellat, eo quòd regnum, paternum imperium esse debet. at apud Persas patris imperium tyrannicū est, q.a ut servis, filiis suis utuntur. viri, & uxoris optimatum potestati simile apparet: pro dignitate siquidem imperat vir, ac circa ea, quæ virum decent: quę autem uxori conveniunt, ea illi attribuit. Nam si omniū dominus esse velit vir, in pauci potentiam delabitur: præter dignitatem enim id facit, & non quatenus est melior. interdum verò uxores quoq; quibus patrimonium omne obtigit, dominantur: unde non ex virtute, sed ex divitiis, & potentia, sicut in paucorum potentatu, imperia fiūt. Fratrum autem societas censi potentię similis est: Sūt enim æquales, nisi quatenus ætatibus distant: unde si longè ætatibus diversi sint. fraterna inter ipsos amicitia non amplius est: populi potentia autem in iis maximè cohabitationibus apparet, quæ sine domino sunt; ibi enim æquales omnes: in iis item ubi cùm princeps in bellis sit, potestatem agendi quidquid debet unusquisque habet.

Chry-

Chrysost in Psalmum 3.

10 Cuilibet viro regnum est, concors conjunx, & non sic, rex purpuram, & diadema, ut vir uxorem diligit.

Idem Divus in priorem epistolam ad Cor. sermone 34.

11 Deus virum imperare, uxorem subesse jussit: esse enim inter æquales æmulationem novit: itaque noluit esse democratiam, sed regnum: & quod videre in exercitu licet, id in omni bene custodita domo deprehendas. regis locum obtinet maritus, uxor primatis & ducis: imperium proximum liberi tenent, infimum familiares: Nam & hi in subjectos similiter imperium tenent, & unusquispiã cæteris omnibus præfectus, heri vicem tenet, sed ut servus. atque aliud est rursus imperium inter ipsos, uxorum, & liberorum dico: in ipsis denique liberis aliud prout cujusque ætas, aut natura tulit. Nam ne in pueris quidem æquale imperium fœmina tenet.

Patritius lib. 1. de Regno, tit. 3.

12 Harumtrium administrationum similitudines in domibus nostris inveniri, Plato, & Aristoteles auctores sunt. Nam patris indulgnntia in liberos instar habet regię pietatis in populos, quos gubernat. ut enim pater pro filiis anxius est, semperque providet, ne quid eis desit ad bene, beateque vivendum: unus pro omnibus excubat, ratione cum illis agit, magisq; vult eos emendare, quàm punire: sic etiam rex erga subjectos se habet, regnum enim paternum imperium est. viri autem & uxoris in re familiari societas, similis est gubernationi optimatum, qui pari officio, hi civibus, illi filiis consulunt: & quemadmodum in his, quę foris sunt, vir pro dignitate pręest, in his autem, quę domi, uxor: Sic quoque inter optimates robustiores, prudentioresq; militiæ, ac reipublicę; infirmiores, & qui minus ingenio valent, rei domesticę

ſticæ ſtudent. Fratrum autem ſocietas in populari gubernatione cernitur;pares enim inter ſe ſunt, niſi quantum ætate,aut virtute differunt:ſic etiam ſimilis fit tranſgreſſio. Nam cùm pater filios negligit,ſibi ipſi ſtudet,ſibiq́; ipſi vivit,tunc in liberos , familiamq́; ſuam tyrannus eſt. Similiter vir, & uxor ſi inter ſe diſſident,familiamq́; peroſi, liberos deſerunt, aut ſæviſſimè dominantur:ſimiles fiunt paucorum potentiæ. Fratres verò , qui negligentiùs rem familiarem agunt,vel diſcordes inter ſe rei domeſticę imperium minorib. aut ſervis permittunt,ſimiles ſunt pupularibus illis,qui habenas reip. plebi tradunt,eidemq́; ſe & alios ſubjiciunt.

Ut quidam rectè inquit: cùm Deus animum in homine tres partes occupare, triaque loca voluerit, 13
quaſi rerum publicarũ formas in homine exprimere volens,regem ipſum,rationem ſcilicet, cuſtodem reipublicæ,conſultoremq́; in capite tanquam in arce conſtituit,ipſiq́; ſoli principatum aſſignavit. Secundam animi partem,acrem illam,& ingentẽ,mãdatisq́; conficiendis aptam, ipſi adhærentẽ pectori, nec longè à capite remotam,cum ipſo principe conjunxit,& conſociavit, quæ à Platone affectuum ſedes dicitur. Tertiam,quæ iners quædam multitudo dici poteſt,petulans plerunq́;,proterua,procax, cupiditatibus luxurians, voluptatibus referta, ſubter præcordiis locatam,ab illis duabus diſcluſit: in his animi partib. tanquam aliqua imagine, tres iſtæ rerum publicarum formæ perſpici poſſunt;regis,optimatum,& populi.

Divus Aug. de tempore, ſermone 84.

Anima noſtra, aut â legitimo rege regitur, aut à 14
tyranno vaſtatur:ſi enim Deo adjuvãte piè vivimus, àChriſto rege gubernamur, & ipſe regit nos:ſi verò anima noſtra cœperit declinare à Deo, & turpia,& inhoneſta ſectari, tunc prudentia carnis repudiato

rege Christo, subdit infelicia colla tyranno: & corporis voluptatibus & vitiorum ducibus ad consilium convocatis initur deliberatio adversus cogitationes sanctas, & acceptabiles Deo. *&c.*

QVALIA SINT RERVM PUBLICARUM GENERA.

CAP. IIII.

Plato libro Civili.

1 Unius dominatio bonis conjūcta legibus, omniū quidem est optima: legum expres, dura est, & subjectis omnium onerosissima. Gubernationem verò, in qua non multi imperitant, mediā censere debemus: Quemadmodum quod paucum est, inter unum, multáve medium obtinet. Cęterūm multorum administrationem per omnia debilem, utpote, quę ad alias comparata, nihil magnificū, siva bonum, sive malum, efficere possit: propterea quòd magistratus ad exigua redacti sunt, in multosq; divisi.

Aristoteles lib. 3. Polit. cap 5.

2 Respublica, quæ ad communem utilitatem spectat, si præest unus, Regnum appellari consuevit: si pauci, optimatum imperium: vel quia optimi quiq; imperant, vel quoniam ad id quod civitati optimū est, imperium refertur. Cùm verò multitudo, imperium ad bonum publicum dirigens, rem communē administrat: communi omnium vocabulo Resp. dicitur. Aberrationes autem sunt tyrannis á regno: paucorum potentia ab optimatū administratione, popularis gubernatio à re publica. Nam tyrannis unius principatus est, qui principis commoditate dirigitur, paucorum potentia, locupletum utilitatem, popularis gubernatio, tenuiorum commodum sequitur: nec harum aliqua publicam commoditatem consectatur.

Her-

Hermogenes eodem cap. de Politiis.

Democratia in hoc differt ab ochlocratia, quòd in 3
democratia juxta leges, & decreta principatus, & ordines omnes sunt in civitate: in ochlocratia verò est lex incomposita, inordinata; & absq; ullo principatu, suo arbitratu, tota plebecula vivit. Sed & oligarchia differt ab aristocratia, quia in aristocratia optimates dominantur, & reipublicæ consulunt: in oligarchia, potentiores, & opulentiores intendunt propriis commodis, non utilitatibus reip. Regnum itèm differt tyrannide, quia rex paret legibus, & publicis commodis inservit: tyrannus verò non paret legibus, & sibi ipsi prodesse tantùm quærit.

Thomas Morus in epigrammatis.

Legitimus immanissimis 4
Rex hoc tyrannis interest,
Servos tyrannus, quos regit,
Rex liberos putat suos.

Idem paulò post. 5

Quid bonus est princeps? canis est custos gregis, inde
Qui fugat ore lupos; quid malus? ipse lupus.

Dion Cassius lib. 44. 6

Populi in republica principatus nomē speciosum habet, videturq; ex legum æqualitate non plus uni, quàm alteri tribuere: verùm ipsa re comprobatur, nihil ei cum sua appellatione convenire.

Idem lib. 47.

Fieri non potest, ut in eo reipublicæ statu, ubi pe- 7
nes populum est imperium, si is ad summum fastigium erectus fuerit, animis suis cives moderari queant: sed bella contra se invicem ineuntes, aut in servitutem omnino redigentur, aut penitus excidentur.

Sanctus August. lib. 2. de civitate Dei, cap. cap. 22. 8

Scipio apud Ciceronem lib. 3. de Republica collegit, tunc esse rempublicam, id est, rem populi, cùm bene, ac justè geritur, sive ab uno rege, sive à paucis

optimatibus, sive ab universo populo. cùm verò injustus est rex, quem Tyrannum more Grȩcorum appellat, aut injusti optimates; quorum consensum dixit esse factionem: aut injustus ipse populus: non jā vitiosam, sed omnia nullā esse remp. quoniam non esset res populi, cùm tyrannus eam factióve capesseret: nec ipse populus, jam populus esset, si esset injustus: quoniam non esset multitudo juris consensu, & utilitatis communione sociata.

Divus Thomas lib. 1. de regimine principum, cap. 1.

9 In his quæ ordinantur ad finem, quædam rectè se habent: quædam verò aberrant. itaque in regimine multitudinis, & rectum, & non rectum invenitur. rectè autem dirigitur unumquodq;, quando ad finem convenientem deducitur: non rectè verò, quando ad finem non convenientem. Cùm igitur hominum multitudo ad bonum commune ordinatur, tunc regimen est rectum, & justum. si verò ad bonum privatum regentis reipublicȩ administratio dirigitur, erit regimen injustum, & iniquum; idque sive ab uno, sive à paucis, sive à pluribus regatur publica res. &c.

Vida lib. 2. de reipublicæ dignitate.

10 Bene se habere civitatem, recteq; administrari dicimus, cùm non minus eorum qui subjecti sunt, q̃ eorum, qui præsunt, utilitas quæritur; imò maximè, & in primis populi commoda attendenda sunt. inde nihilominus sequitur etiam privata regentium utilitas, quæ semper conjuncta esse debet cum publica, nec sine ea salvis rebus existere potest.

Et post pauca:

11 Gubernatores reip. præcipuè commodorum civium rationem ducunt, sive unus, sive pauci, sive multi principatum tenent; neq; enim ulla rectionis forma reipubl. recta dici potest, nisi in qua illi, qui præsunt, publicæ utilitati, communibusque civium commo-

commodis in primis ſtudent, volentibusque ideo imperant.

Et mox:

Cùm verò qui regunt, imperium ad ſuam, ſuo- 12
rumque domeſticorum, ac propinquorum, amicorúmve tantùm utilitatem dirigunt; ea rectionis forma multum abeſt ab optima gubernandi ratione; eamque veriùs tyrannidem, factionem, aut popularem licentiam nominamus.

QVÆ SIT RECTA RESPVBLICA, QVÆ DETERIOR, ET QUÆ OPTIMA.

CAP. V.

Ariſtoteles lib. 3 Polit. cap. 5.

Has rectas eſſe reſpublicas neceſſe eſt, in quibus 1
vel unus, vel multi rempubl. ad communem utilitatem ſpectantes, gerunt: illas verò aberrationes, in quibus unus, pauci, vel multitudo, imperio ad propriam utilitatem abutitur.

Plat. lib. de regno.

Multorum adminiſtratio, legitimarum rerum o- 2
mnium publicarum deterrima eſt, iniquarum optima. Quòd ſi omnes intemperatæ ſint, in populari præſtet vivere: ſi temperatæ omnes, minimè omnium in iſta vivendum.

Pauſanias lib. 4.

Nullam novimus popularem rempublicam ma- 3
gnos habere progreſſus, Athenienſibibus exceptis: qui & precipua quadam prudentia cæteris præſtiterunt, & ſuas religioſſimè omnium leges obſervarũt.

Philo lib. de decalogo ait.

Paucorum, & vulgi dominatũ eſſe perverſas con- 4
ſtitutiones reipublicæ, inductas à malis, & aſtutis

hominibus, per ambitionem, avaritiamq; libertatī civium inſidiantibus.

Ariſtoteles lib. 4. Polit. cap. 2.

5 Reſpublica, quę ab unius gubernatione, & prima, & maximè divina degenerat, hanc eſſe deterrimam neceſſe eſt. Proximè ab hac paucorum dominatus, quippe, à quo longiſſimè optimatū adminiſtratio abeſt. ſtatus verò popularis ex omnib. maximè mediocritatem tenet: quod quidam etiam prodidit ante nos, ſed aliorſum ſpectans, quoniam ille ſic ſtatuit: omnium bonarum rerum publicarum peſſimū eſſe ſtatum popularē; improbarum optimum. Nos autem has prorſus velut peccata quædam eſſe dicimus rerum publicarum. Itaq; paucorum potentiam aliam alia meliorem eſſe non rectè dicitur, ſed min' malam: id eſt ex pravis rebus publicis non licet aliam alia meliorem eſſe dicere, ſed minus malam. Nam ſi alia melior eſt alia, efficitur ut utraq; ſit bona, ſed non æquè bona.

Chryſoſt. in cap. 3. Iſaiæ.

6 Inſtituam adoleſcentulos principes eorum, id eſt ſtolidos, & amentes. hoc malum utiq; eſt moleſtius, ac toleratu atrocius, publica licentia, quæ oriri ſolet per vacationē magiſtratus: qui enim non habet principem præ duce viæ, à quo regatur privatus eſt: qui verò malignum ſortius eſt, ac reprobæ vitę, habet à quo protrudatur in præcipitia vitiorum.

Divus Thomas lib. 1. de regimine principum, cap. 3.

7 Sicut regimen regis eſt optimum, ita regimen tyranni eſt peſſimum. Nam ſi optimo opponitur peſſimū, neceſſe eſt, quòd tyrannis ſit peſſimum. ad hęc, virtus unita efficacior eſt, q̃ diviſa, tam ad efficiendum malum q̃ bonum. Præterea quanto magis receditur à bono communi, tanto pejor eſt gubernatio. magis autem recedit tyrannis, quàm paucorum potentia; & hęc quàm plebis. Nam tyrannis quærit

bonum

bonum unius, paucorũ potentia, aliquorum: plebis autem, plurimum commodum. Postremò bonum ex una causa fortius est, malum autem ex pluribus causis est debilius. expedit igitur ut regimen justum sit unius tantùm, ut sit fortius. quòd si fuerit injustum, expedit magis ut sit multorum; quia debilius erit, & se invicem impedient.

Idem dictus eodem libro, cap. 5.

Ex duobus malis illud est eligendum, ex quo minus malum sequitur: minus autem malum sequi solet ex unius tyrãnide, quàm ex moltorum. ergo illa potius est eligenda, quia unius tyrãnis non solet auferre pacẽ, quæ est majus bonum commune; multorum verò tyrannis civilibus bellis plerunque plenissima est. Ad hæc, verisimilius est, quòd ex multis fiat aliquis tyrannus, quàm quòd unus solus: magis igitur fugienda sunt pericula, quæ ex multorum gubernatione proveniunt. itaque tyrannus tolerandus est, ut majora mala vitentur. Deus enim aut eum emendabit, aut perdet, si subjectorum vita id meruerit, ut idem Sanctus tradit cap. 6. 8

Diogenes Laertius lib. 7.

Stoici eam rempublicam ajunt esse optimam, quæ sit mista ex regno, & populari dominatu, optimorumq; potentia. 9

Polybius lib. 6.

Manifestũ est, eam politiã optimam esse judicandã, quę omnibus proprietatibus regni, aristocratiæ, & democratiæ constat: quod & Cicero lib. 2. de Rep. & Aristides oratione in Romam aliique tradiderũt. 10

Ex Polybio eodem lib. 6.

Cùm considerasset Lycurgus unamquamq; reipublicæ formam instabilem esse, propterea quòd confestim in peculiarem sibi malitiam degenerat: rempublicam constituit, nec simplicem, nec unius dumtaxat formæ, sed cunctas simul collegit optima- 11

tum politiarum virtutes,ac proprietates: ne quid in illa ſupra quàm conveniat,exercens, in agnatam degeneret malitiam, ſed ut ſingularũ vires alternatim cohibitæ nusquam nutarent, ſed perpetuò ſecundũ æqualitatis rationem reſp. maneret,ac regnum metu plebis ab inſolentia coërceretur : propterea quòd & illi juſta eſt tributa reip.portio.Plebs rurſus ne regem contemnere auderet propter metum ſeniorũ, qui omnes ſecundum electionem optimatum ſelecti,ſemetipſos æquitatis ſtudio eſſent accommodaturi. Romani quoque idem in conſtituendo patriæ ſtatu fecerũt.Nam ſi cònſulum poteſtatem inſpexerimus,apparet,illa prorſus eſſe monarchica,& regia: ſi eam quæ ſenatus eſt,rurſus videtur eſſe ariſtocratica:ſi verò populi,ac tribunorum plebis, perſpicuè apparet eſſe democratia.

Ariſtides oratione ad Romanos.

12 Tres ferè rerum publicarum ſpecies numerari ſolebant,duæ binomines,ſecundum præfectorum mores utraque conſiderata, tyrannis nempe, & oligarchia,tum regnum,& ariſtocratia : tertia verò democratia,ſive illa rectè,ſive ſecus adminiſtretur. has autem inter ſe partitę ſunt civitates,prout cujusque ferebat,vel conſilium , vel fortuna:ac veſtra nihil habet harum ſimile,ſed inſtar temperamenti,reliquarum,pejoribus tamen omiſſis,excellit : quare ſi quis ad populi potentiam,qua facilè quod vult conſequitur,reſpiciat,democratiam prorſus judicabit eſſe,niſi quòd minus peccat popolus: ſin ſenatum,qui conſilio præeſt,& magiſtratus gerit,ſpectet,nullum putabit ſincerius ariſtocratiæ genus reperiri poſſe: ſin denique principem ſummum conſideret, qui & populi votis ſatis facit,& ſenatui imperium , ac potentiam tribuit , eum videbit perfectiſſimum obtinere imperium , qui ſit , & tyrannici vitii expers, & regia majeſtate major. Atque hæc vos,& in externis rebus,

bus, & in urbe ipsa soli rectè potuistis hoc modo distinguere, & considerare, cùm soli (ut ita dicam) secundum naturam imperetis.

Divus Ambrosius lib. 5 exameron, cap. 15.

Quid hoc pulchrius, & laborem omnibus, & ho- 13
norem esse communem, nec paucis arrogare potentiam, sed quadam in omnes voluntaria sorte trãscribi? Antiquæ hoc reipublicæ munus, & instar liberæ civitatis est. Sic ab initio acceptam à natura exẽplo avium politiã homines exercere cœperunt, ut communis esset labor, communis dignitas; per vices singuli partiri curas discerent, obsequia, imperiaque dividere; nemo esset honoris exors, nullus immunis laboris. Hic erat pulcherrimus rerum status: nec insolescebat quisquam perpetua potestate, nec diuturno servitio frangebatur: quia & sive invidia erat ordine muneris, & temporis moderatione delata promotio, & tolerabilior videbatur, quæ communi cadebat sorte custodia. Nemo audebat alium servitio premere, cujus sibi successuri in honorem mutua forent subeunda fastigia. Nemini labor gravis, quem dignitas secutura relevaret.

Ferus in librum Iosue, cap. 24.

Felix est politia, ubi hæc duo conjuncta sunt, dili- 14
gentia in rectoribus, obedientia in subditis.

REMPVBLICAM CVNCTIS ESSE PRÆFERENDAM.

CAP. VI.

Lib. 2. Machabæorum, cap. 4.

Considerans Onias periculum contentionis, ad re- 1
gem se contulit, non ut civium accusator, sed communem utilitatem universæ multitudinis apud semetipsum considerans. videbat enim sine regali providentia impossibile esse pacem rebus dari, nec Simonem posse cessare à stultitia sua.

Ecclesiastici 17.

1 Mandavit Deus unicuique de proximo suo: ergo multò magis de republica.

Divus Ambrosius de obitu Theodosii.

2 Rempublicam boni imperatores, & parentibus, & filiis prætulerunt.

Polianus apud Stobæum sermone de Rep.

4 Negotia publica civitatis omniũ existimare oportet maxima, ut feliciter augeantur: neq; pręter æquũ contendere, neque potentiam sibi comparare privatam pręter publicum bonum. Civitas enim prosperè agens, felicitas est maxima. in hac insunt omnia: hac salva, cuncta servantur; hac pereunte, nihil non pessum it.

Thucydides lib. 2. in oratione Periclis.

5 Ego existimo, melius agi cum civibus privatim, si tota civitas fortunata sit, quàm si per singulos cives felix sit, publicè verò labefactetur. Nam cùm evertitur patria, is cui privatim bene est, nihil tamẽ minus, & ipse evertitur: cui autem malè, is in illa prosperè agente multò magis incolumis est.

Cicero ad Heren. lib. 4.

6 Ut contemnendus est, q in navigando se, q̃ navim mavult incolumem: ita vituperandus, qui in reip. discrimine suæ plus quàm communi saluti consulit.

Idem lib. 1. Officiorum.

7 Cùm omnia ratione, animoq; lustraveris, omniũ societatum nulla est gratior, nulla charior, quàm ea, quæ cum republica est unicuique nostrum. Chari sunt parentes, chari liberi, propinqui, familiares: sed omnes omnium charitates patria una complexa est, pro qua quis bonus dubitet mortem oppetere, si ei sit profuturus.

Divus August. sermone 6. de verbis Domini.

8 Major sit patria ipsis parentibus tuis, ut quidquid jus-

jusserint parentes contra patriam, non audiantur, & quidquid jusserit patria contra Deum, non audiatur.

Gregorius Cedrenus in compendio Historiarum.

Antequam imperator fieret Valentinianus, à Sal- 9
lustio quodam pecunia fuit adjutus, promisitque ei omnia. Imperator autem factus, cùm ab eo provinciam postularet, respondit, Promissis non esse standum, ubi res ad detrimentum spectaret reipublicæ.

Plutarchus in Politicis.

Si de commodis reipublicæ agatur, omni studio, 10
opera, fide, & diligentia, rei communi prospiciendum est.

Cicero lib. 3. de Finibus

Laudandus est is, qui mortem oppetit pro repu- 11
blica: qui doceat, chariorem esse patriam nobis, quā nosmetipsos. Estque illa vox inhumana, & scelerata eorum, qui negant, se recusare, quo minus ipsis mortuis terrarum omnium deflagratio consequatur.

Idem in Lælio.

Mihi autem non minori curę est, qualis respubli- 12
ca post mortem meam futura, quàm qualis hodie

Idem Philip. 2.

Duo hæc opto, ut moriens populum Romanum 13
liberum relinquam: alterum, ut ita cuique eveniat, ut de republica bene mereatur.

Idem Cicero quadam in Epistola.

Ex omnibus rebus humanis, nihil præclarius, aut 14
præstantius est, quàm de republica bene mereri.

Idem lib. 3 Officiorum.

Unum debet esse omnibus propositum, ut eadem 15
sit utilitas uniuscujusque, & universorum: quam si ad se quisque rapiat, dissolvetur omnis humana consociatio. *Et paulò pòst*: Communis utilitatis derelictio contra naturam est.

Plinius lib 7. Epistolarum.

Oportet privatis utilitatibus publicas, mortalibus 16
æternas anteferre.

In-

Iustinianus sub titulo de caducis tollendis

17 Quod communiter omnibus prodest, id privatæ cujuscunque utilitati præferendum est.

Ioan. Chrysost. in Matth. homil. 79.

18 Nulla res Deo gratior est, quàm ut universam vitam ad commune commodum conferas.

Idem in priorem Pauli epistolam ad Cor hom 25.

19 Hæc perfectæ Christianæ religionis regula est, hic certissimus terminus, hoc summum cacumen, quærere, quæ communem omnium comprehendant utilitatem.

Antonius Bonfinius lib. 3. rerum Vngaricarum in oratione Attylæ.

20 Pugnavit in pectore meo aliquantisper cum publica privata charitas: publicæ tandem rationi privatus cessit affectus. quod omnibus his, qui præsunt, faciendum esse censeo, si optimè sibi, & reipublicæ consultum iri velint.

21 Ad privatas injurias oportet principem esse facilē ad ignoscendum: in iis verò quæ rempublicam lædunt, decet esse severum.

PRO REPVBLICA OMNIA ESSE FACIENDA.

CAP. VII.

Esther cap. ult.

1 Providendum est paci omnium provinciarum, nec putare debetis, si diversa jubeamus ex animi nostri venire levitate, sed pro qualitate, & necessitate temporum, ut reipublicæ poscit utilitas, ferre sententiam.

Aristoteles lib. 3. Polit.

2 Bonum civile est, justum ipsum; hoc autem est publica commoditas. Rectum est autem, ut totius civi-

ta-

tatis commodum,& civium commune bonum legislator sibi proponat.

Idem lib.1.Ethicorum cap.2.

Bonum civitatis,quàm unius hominis acquirere, 3
& conservare,majus quid,ac divinius est.

Cicero lib.1.Officiorum.

Ut tutela,sic procuratio reipublicæ, ad utilitatem 4
eorum,qui commissi sunt,non ad eorum , quibus commissa est,gerenda est.

Idem lib. de Finibus.

Ut leges omnium salutem,singulorum saluti an- 5
teponunt:sic vir bonus,& sapiens,& legibus parens, & civilis officii non ignarus,utilitati omnium plusquàm unius saluti consulit.

Idem pro Milone.

Qui periculum non timet,proposita invidia,mor- 6
te,pœna,qui nihilo segniùs rempublicam defendit, is vir verè,& civis putandus est.

Plutarchus in Catone Vticensi.

In senatum primus veniebat, ultimus abibat,nec 7
unquam abfuit, cùm senatus haberetur. Quandoque per Cnei Pompeji amicos tentatum est,cùm te sistentem viderent iis,quæ contra jus facere volebāt, sibi impedimentum aliquod objicere,quo minus in senatu adesset.qua re animadversa , omnia semper negotia posthabuit,potius quàm abesset. neque enim gloriæ causa,neque lucri,neque aliquo casu, ut plerique ad rempublicam sese contulerat ; sed certo consilio urbis,velut privati cujusdam, negotia susceperat:ratus non minus operæ,diligentiæq;rebus cōmunibus impendendum , quàm apes favo solent. Cumq; gratias ei ageret Cicero,quòd uxoris suæ sororem defendisset : non sibi, sed reipublicæ(inquit) gratias agendas,cujus causa ista fecisset.

Vegetius lib.2.cap.3.

Unius ætatis sunt, quæ fortiter fiunt; quę verò pro 8
uti-

utilitate reipublicæ ſcribuntur,æterna ſunt.

Patricius lib.5.de Institutione reip.

9 Rempublicam quaſi navem exiſtimare debemus, quæ omnium manibus,officioque indiget, ac pro virili quiſque niti debet,non modò ne evertatur, ſed ut in portum tutiſſimum ſe recipiat.Itaque cives omnes efficere debent,ut ſingulorum conſilio,opera, opibus,diligentia,&induſtria,rempublicã adjuvent, ut non ſervetur modò,ſed indies feliciter augeatur.

Menaceus apud Euripidem.

10 Si quilibet quantum queat boni lubens
Patriæ offerat,donetque publicæ rei;
Haud totidem evenient civitatibus mala,
Sed accident in poſterum res proſperę.

Lib.2.Machabaeorum,cap.13.

11 Judas Domini judicio committens exitum rei, dansque poteſtatem omnium Deo mundi creatori; hortatus eſt ſuos,ut fortiter dimicarent, & uſque ad mortem pro legibus,templo,civitate,patria,& civibus ſtarent.

Divus Chryſoſt.in Matth.hom.78.

12 Quis eſt fidelis ſervus,& prudens,*& cætera* : hæc parabola vel ad gerentes,gubernanteſque rempublicam accommodari poteſt.docet enim unumquenq; ad communem utilitatem omnia conferre, quæ ſua ſunt,ſive ſapientiam,ſive principatum,ſive quidquid aliud.

Et poſt aliqua.

13 Nulla re alia magis Deus irritatur,quàm ſi proximi commoditatem deſpicias.

Et paulò procul.

14 Si in rebus ſecularibus nemo ſolus ſibi vivit, ſed tam opifex,quàm miles,tam agricola,quàm merca-

tor

tor ad commununem utilitatem proximis etiã omnes conferunt; multò magis in spiritualibus id faciendum est: hoc enim maximè vita est, aliis scilicet etiã prodesse. Nam qui sibi vivit, cæteros omnes negligens, & vita ejus supervacua est, & ipse superfluus, nec homo generis nostri.

Sanctus Prosper libro 3. de Vita contemplativa, cap. 22.

Belluarum est, sibi vivere, nec suas utilitates in 15
commune conferre, à quibus non solùm mentis prærogativa, sed etiam servata juris æqualitate distamus, si nos in omnium commodis cogitantes, sicut nostris utilitatibus, ita omnium sociorum utilitate naturæ nostræ vivamus. Deinde si invicem persequi, lacerare, vel perdere, ferarum est proprium; quis dubitet, excellentiæ humanæ competere, ut se alterutrum juvent, instruant, ædificent, & utilitatem communem, tanquam propriam curent.

REIPVBLICÆ OFFICIA ETIAM AB INVITIS GERENDA.

CAP. VIII.

1. Corinth. 10.

Nemo quod suum est, quærat, sed quod alte- 1
rius.

Plato Archita Tarentino epistola 9.

Illud te considerare oportet, nullum nostrum sibi 2
soli natũ esse, sed ortus nostri partem sibi patria vendicat, partem parentes, partem amici. Vocante igitur te patria ipsa ad rempublicam gubernandam, absurdum

dum forsan esset, non parere; præsertim, cùm simul accidat, ut aditus pravis hominibus relinquatur, qui nulla ipsius, quod optimum est, ratione proficiscuntur ad publica.

Idem lib. 1. de Rep.

3 Neque pecunia, neque honore ducti, boni homines imperare volunt. Neque enim apertè pecuniam, magistratus præmium accipientes, mercenarii vocari volunt: neque clanculum fures: neque rursus honoris causa: non enim ambitiosi sunt. oportet igitur necessitatem illis imponere, & mulctam, si impellendi sunt, ut velint magistratum accipere. Maxima verò mulctarum est, administrationi malorum subjici, nisi acceperit reipublicæ gubernaculum. Hanc itaq; pœnam timētes, magistratus capere probi homines mihi videntur, si quando capiunt: & tunc ad eos accedunt, non tanquam ad bonum aliquod, neq; tanquam ex his voluptatem aliquam capientes, sed tanquam ad rem necessariam; cùm neque melioribus, neque similibus se committere valeant.

Plutarchus in Politicis.

4 Laudatur Epaminundas, qui Thebis invidiosè, atque contemptim decretus Telearchus, non neglexit munus, dicens: Non modò magistratu virum ostendi, verùm etiam magistratum viro. id itaque munus ipse evexit, & clarum reddidit, quod antea parvi fiebat, & penè pro nihilo habebatur. Pleraque autē sunt, quæ si tu tibi ipsi, aut per te ipsum pertractes, & agas, abjectus, & sordidus meritò existimari possis: hęc eadem si civitati publicitus exhibere videaris, nō illliberalis, & deneger, sed generosus civis haberi queas: Magni est enim, atque perstrenui animi, vel parvulas civitatis res curandas suscipere.

Idem post aliqua.

5 Civile non est honores publicè, & de more decretos

cretos repudiare, & vocantis munera patriæ detractare: quandoquidem civis boni esse videtur, quodcunq; patriæ munus ritè delatum admittere, & id pro virili parte curare, etiam si humilius videatur, quàm ejus existimationi, cui demandatur, conveniat: quin hoc nomine maximè suscipi debet, atque paulo splendidius geri.

Iustinianus defensoribus civitatum, const. 15

Convenit, ut honestiores quique civitatib. quas 6
incolunt, operam, & ministerium suum exhibeant, & hanc quodammodo ipsis pro incolatu gratiam rependant.

Cassiodorus lib. 6. Variarum.

Nihil abjectum est, quod in rep. geritur, nisi ma- 7
lis fuerit moribus fortè vitiatum.

AN SAPIENS ACCEDERE DEBEAT AD REMPUBLICAM.

CAP. IX.

Ecclesiastici cap. 7.

Noli quærere ab homine ducatum, neque à rege 1
cathedram honoris.

Origenes in librum Numerorum homil. 20.

Si cogitarent homines, quomodo principes atq; 2
rectores pro subjectorum peccatis coguntur reddere rationem, nunquam cuperent, neque ambirent populi principatum. Sufficit enim mihi pro meis propriis argui delictis. sufficit mihi pro memetipso, & peccatis meis reddere rationem. quid mihi necesse est etiam pro populi peccatis puniri, si negligens, ac deses fui, si dissimulavi, si non correxi.

Chrysost. oratione de beato Philogonio.

Mundani magistratus nequaquā possunt Christia- 3
norum demonstrare virtutes, quin potiùs frequēter

habent accuſationem malitiæ: quoniam & ſolicitudines amicorum, & adulationes, & alia permulta, his fædiora, tales magiſtratus ſolent conciliare.

Idē divꝰ lib. 7. adverſus vituperatores vitæ monaſticæ.

4 Vellem equidem, & frequenter optavi, ac deprecatus ſum, tantū leges, ac jura optima in civitatibus valere, ut nihil jā opus eſſet monaſteriis: neq; ad eremū confugere cuipiam neceſſitas inſtaret. quoniam verò quę ſupra fuerunt, infra jam facta ſunt, ipſæq; civitates, in quibus & judicia, & leges erant, omni iniquitate & ſcelere impletæ ſunt; ſolitudo verò philoſophiæ fructus uberrimos germinat: profectò nō illi in culpa ſunt, qui hac procella, & turbine ſe eximere, atq; ſervare cupientes, educunt, eisq́; ad quietis, ac tranquillitatis portum duces ſunt: verùm hi, q̄ civitates ſingulas virtuti invias, & inacceſſas fecerūt.

Plato lib. 1. de Republica

5 Vir juſtus, ſi quando magiſtratu fungitur, ſi ei nulla alia jactura contigerit; hęc ſaltem illi non deeſt, ut res ejus domeſticæ deteriùs per negligentiam diſponantur: Ex publico autem nihil, propterea quòd juſtus ſit, lucretur.

Idem in eodem.

6 Si bonorum virorum extaret civitas, in ea haud aliter non imperandi gratia pugnaretur, quàm nūc certatur imperandi cupiditate: ibiq́; pateret, revera legitimum principem, non ſui ipſius, ſed ejus, qui ſub ipſo eſt, commoditatem reſpicere. Quare unusquisque qui non amens ſit, potius eliget, alium ſibi prodeſſe, quàm dum alius ipſe conſulit, multis ſeſe negotiis implicare.

Plutarchus in Demoſthene.

7 Adoleſcentes ſe adeuntes Demoſthenes monere ſolebat, ne ad rempublicam ſe conferrent: affirmans ſi duæ eſſent viæ ab initio poſitæ, una quæ ad remp. altera, quę ad interitum apertè ferret, eſſentq́; mani-

feſta

feſta illa, quæ gerentes reſpublicas ſubire oportet; formidines, invidias, odia, calumnias, ſimultates, cõtentiones, certamina. illam potiùs electuros eſſe homines, quæ ad interitum ferret.

Seneca ad Gallionem de vita beata.

Duæ maximæ in hac re diſſident ſectę, Epicureo- 8
rum, & Stoicorum. Epicurus ait: non accedet ad rẽpublicam ſapiens, niſi ſiquid intervenerit. Zenon ait, accedet ad remp. niſi ſiquid impedierit; alter otium ex propoſito petit, alter ex cauſa. Cauſa autem latè illa patet: ſi reſp. corruptior eſt, quàm ut adjuvari poſſit. Non nitetur ſapiens in ſupervacuum, nec ſe nihil profuturis impendet: ſi parum habebit auctoritatis, aut virium; nec illum erit admiſſura reſpublica, ſi valetudo illum impediet.

Idem poſt multa.

Negant noſtri, ſapientem ad quamlibet remp. ac- 9
ceſſurum. Interrogo ad quam remp. ſapiens acceſſurus ſit? ad Athenienſium, in qua Socratres damnatur, Ariſtoteles ne damnaretur fugit: in qua invidia virtutes opprimit? negabis mihi acceſſurum in hãc remp. ſapientem. Ad Carthaginenſiũ ergo remp. ſapiens accedet: in qua aſſidua ſeditio, & optimo cuiq; infeſta libertas eſt; ſumma ęq. ac boni vilitas; adverſus hoſtes inhumana crudelitas, etiam adverſus ſuos hoſtilitas? & hanc fugiet. Si pcenſere ſingulas voluero, nullã invenero, q̃ ſapiẽtẽ, aut q̃ ſapiẽs pati poſſit.

Diogenes Laertius lib. 7.

Acceſſurum ſapientem ad rempublicam niſi quid 10
impediat, Chryſippus, in primo de vitis, ait. Namq; & vitia propulſaturum, & ad virtutem excitaturum cives ſuos.

Beatus Auguſtinus epiſtola 113

Juſta, & officioſa, & pro ſuo genere pacatior, at- 11

que tranquillior rerum temporalium administratio, recipiendorum æternorum meritum gignit; si non teneat, cùm tenetur, nec implicet, cùm multiplicatur; si non cùm pacatur, involvat.

Beda in Collectaneis.

12 Hi sani ægrotant, qui aliena negotia curant.

Divus Gregorius in Evangelia homilia 17.

13 Curis secularibus intenti, tanto insensibiliores intus efficimur, quantò ad ea, quę foris sunt, studiosiores videmur; usu quippe curæ terrenæ à cælesti desiderio obdurescit animus: & dum ipso suo usu durus efficitur per actionem seculi, ad ea emolliri non valet, quæ pertinent ad charitatem Dei.

Quidam poetæ Græci.

14 *Remissio est malorum vitæ tranquillitas.*

15 *Quæ non decet, neq; audi, neq; vide.*

16 Navigii portus quidem; animi autem tranquillitas portus est vitæ.

Olympiodorus in Ecclesiasten, cap 1.

17 Officiosus vir, qui verè vacat virtuti, circa multa occupari non debet, juxta illud Evangelii dictum, Martha, Martha solicita es, & turbaris erga plurima; paucis verò est opus, ac unum est necessarium: quo loco intelligit de charitate p̄cepta omnia cõtinente.

Vida lib. 2. de Reipublicæ dignitate.

18 Dico falsam esse vulgi veterem opinionem, nullã rempublicã posse administrari sine maxima injuria: quam sententiam audio confutatã fuisse olim à Publio Scipione apud Ciceronem. dico ego, ut nunc sunt mores, leges & consuetudines: ut nunc sunt ministri publici, judiciorum ordo & abusus, veram esse jam eam vulgi opinionem, ni prius multa innoventur, & reformentur in melius.

DE EADEM RE.

CAP. X.

Ecclesiastici cap. 11.

Fili, ne in multis sint actus tui, id est, ne te impli- 1
ces negotiis multis.

Seneca de tranquillitate Vitæ.

Adversus hoc tædium, quo auxilio putem uten- 2
dum quæris: optimum erat, ut ait Anthenodorus, actione rerum, & reipublicæ tractatione, & officiis civilibus se detinere. Sed quia in hac tam insana hominum ambitione, tot calumniatoribus in deterius recta torquentib. parum tuta simplicitas est, & plus futurum superest, quod obstet, quàm quod succedat: à foro quidem, & publico recedendum est.

Basilius Magnus epistola 1.

Convenit conari, ut mentem in quiete habeamus. 3
quemadmodum enim oculum assiduè circũactum, & nunc in obliqua circumlatum, nunc sursum, ac deorsum frequentur trãsversum, impossibile est evidenter videre, sed visum applicari oportet rei objectæ, si certam ipsius inspectionem facere debeat: sic & hominis mentem ab infinitis mundi curis distractam, impossibile est, evidenter veritati intentam esse.

Plutarchus in Demosthene.

Qui tranquillè volet vivere, nec privatim agat 4
multa, nec publicè ad supervacua se conferat. Nam qui multa agit, sæpe fortunæ potestatem sui facit, quam tutissimum est rarò experiri.

Idem in Lucullo ait.

Finita quadam modestia, civiles ambitiones esse 5
moderandas, nec minus quàm athletas in palæstra, cives in republica damnandos esse, qui nullum momentum, nullum tempus, nullam quietem perpetuis laboribus intermittunt.

Salomonius in epistola ad Clementem septimum.

6 Sapiens ad rempublicam accedere non debet, nisi impellat necessitas: & tum sanè, non accersitus modò verùm etiam ultrò sese ingerat. quod si non fecerit, haud minus vituperandus est, q̃ patriæ communis, salutisq́; desertor. neq; injuria quidem, cùm ortus nostri primam partem patria sibi vendicet, vitaque nostra charior sit habenda. Cato junior, vinum sine dubio virtutis simulacrum, suadentibus amicis, uti tribunatum peteret: Minimè convenire respondit, tempore reip. non necessario. Postea cùm vidisset Metellum, virum turbulentum, tribunatum petere, ipse candidatus in campum descendit, ut suo tribunatu Metelli insolentiam retunderet. Rursus ut Crassi, & Pompeji designatorum consulum potētiæ pro rep. cum imperii favore quiret obsistere, præturam urbanam, magistratum consulatui proximum, summo studio efflagitavit.

Cicero pro Flacco.

7 O conditiones miseras administrandarum civitatum, & provinciarum! in quibus diligentia plena simultatum est, negligentia vituperationū: ubi severitas periculosa est, liberalitas ingrata, sermo insidiosus, assentatio perniciosa, frons omnium familiaris, multorum animus iratus: iracundiæ occultæ, blanditiæ apertæ: venientes prætores expectant, præsentibus inserviunt, abeuntes deserunt.

Chrysost. homil. Quòd nemo lædatur nisi à seipso.

8 Neq; enim voces illæ populi, per quas judicibus acclamatur, ex veritate proferuntur. Nā si conscientias interroges acclamantiū tibi, invenies apud unūquemq; eorum, mille te capitibus accusari: denique ubi metus cessaverit potestatis, & publicæ pompæ fuerit scena resoluta, tunc videas, quanti oblatrantes, quanti obsequentes, quanti insimulantes: & hi om-

nes ex illis sunt,qui priùs acclamabant,& immensis te laudibus extollebant.

Idem divus in Matth. hom. 41.

Dignitates profectò ad multa obscena hominem 9
inducunt.quapropter valde magno animo,sublimique opus ingenio est,ut dignitate uti,non abuti possis:multos enim invitos ad contumeliandum dignitas intrusit,iram plerunque accendit, linguę frænũ abstulit,& januam morti reseravit, quasi magna ꝑcellarum vi animum subvertens, & ad profundum malorum omnium naviculam submergens.

Noster Sepulveda epistola 92.

Memini,semperq; meminero, virorum sapientiũ 10
judicio,felicitatem,quæ mortalibus potest in hac vita contingere, & quam usu virtutis non impeditæ metiuntur,non tam ad publica negotia, & magnos honores,qui raro sine periculis,& laboribus suscipiuntur,quàm ad otium honestum referri, quod sit cum literis & optimarum rerum contemplatione conjunctum.

Beatus Prosper lib. 3. de vita comtemplativa, cap. 28.

Videndum est, utrum justè faciant illi, qui se re- 11
moventes ab occupationibus cunctis ,ac studiis spiritualib. offerentes,nihil humanæ societati proficiunt:& desideria sua commodis omniũ ꝓferentes,utilitatem communẽ desideratæ vocationis electione contemnunt: cùm ꝑfectò laborantibus opem ferre nolle,cùm possis,& communi bono posthabito, otiosa quiete frui,nihil habeat æquitatis: cui æquitati qui serviunt,omnes omnium bono vivunt, ac velut sibi invicem nati, salutem mutuam tuentur,ac diligunt:ac per hoc contra justitiam faciunt hi,qui merito suæ conversationis, vel eruditionis electi, otiosum studium fructuosæ utilitati regendæ multitudinis anteponunt : & cùm possint laboranti eccle-

siæ subvenire, operosæ administrationis laborem fruendæ quietis contemplatione refugiunt.

Eucherius epistola ad Valerianum.

12 Abrumpatur illa interminabilis secularium negotiorum catena, & ille de necessitatibus multis unus per totam vitam labor. Dirumpamus inanium curarum vincula, quorum succedentibus sibi nexibus implicatis, in quibus semper occupatio nostra incipit; removeantur illæ, tam vanæ, quàm cohærentes sibi causæ, in quibus quoad vivitur, studium mortalium, dum subinde negotiis inchoatur, nunquam finitur: quarum rerum infatigabilis intentio, jam brevem, & arctam per se vitam, hanc etiam arctissimam reddit.

QVOMODO SIT ACCEDENDUM AD REMPUBLICAM.

CAP. XI.

4. Regem 14.

1 Contentus esto gloria, & sede in domo tua.

Stobæus sermone de potentibus.

2 Antisthenes interrogatus, quomodo ad remp. accedendum sit, respondit, ut ad ignem, neque nimis propè, ne uraris, neq; longiùs, ne frigeas.

Plinius lib. 1. Epistolarum.

3 Distringor officio, ut maximo, sic molestissimo: sedeo pro tribunali, subnoto libellos: conficio tabulas, scribo plurimas, sed illiteratissimas literas. soleo nonnunquam de his occupationibus apud Euphratem queri: ille me consolatur: affirmat etiam, esse hanc philosophię, & quidem pulcherrimam partem agere negotium publicum, cognoscere, judicare, promere, & exercere justitiam; quæque ipsi doceant, in usu habere. Mihi tamen hoc unum non persuadet,

satius

ſatius eſſe iſta facere, quàm cum illo dies totos audiendo, diſcendoq; conſumere.

Idem in epiſtola ad Pomponium Baſſum eiusdem operis lib. 4.

Magnam cepi voluptatem, cùm ex omnib. ami- 4
cis cognovi, te ut tua ſapientia dignum eſt, & diſponere otium, & ferre; habitare amœniſſimè, & nunc terra, nunc mari corpus agitare: multum diſputare, multum audire, multum lectitare; cumq; plurimũ ſcias, quotidie tamen aliquid addiſcere. Ita ſeneſcere oportet virũ, qui magiſtratus ampliſſimos geſſerit, exercitus rexerit, totumq; ſe reipublicæ, quandiu decebat, obtulit. Nam & prima vitæ tempora, & media patriæ, extrema nobis impertire debem', ut ipſæ leges monent, quæ majorem annis ſexaginta otio reddunt. *Euripides in Antiope*

Quisquis multa agit, ubi ceſſare liceret; ſtultus eſt, 5
cùm jucundè poſſet tranquillus vivere.

Idem in Heraclide.

Bonum eſt, extra negotia pedem habere, meliori 6
conſilio utentem.

Idem in Oenomao.

Qui plura facit, is & plurimum peccat. 7

Imperator Antonius lib. 1. de vita ſua.

Ab educatore meo didici, non immiſcere me 8
multis negotiis. *& lib. 3.* Ne verboſus ſis, neq; multa negotia ſuſcipias.

Iuſtinus martyr epiſtola ad Zenam.

Qui bene vivere vult, is nec videat multa, nec ſtu- 9
deat audire. nec ſi audiat, aut videat, audire, aut cernere ſe exiſtimet. Forma enim tranquillitatis animi hinc ducit exordium: qui autem multa tractat, & agit, is & ſibi ipſi injuriam infert, & proximis.

Et poſt multa.

Debet etiam is, qui rectam vivendi viam ſequa- 10
tur, quieſcere, & à negotiis, curisque vacuus eſſe.

DE QVERELIS REIPVBLICÆ.

Cap. XII.

Ad Philip. cap. 2.

1 Omnes quæ ſua ſunt quęrunt, non quę ſunt Jeſu Chriſti.

Demoſthenes Olynthiaca 3.

2 Brevi voluptate, & gratia reipublicę negotia quaſi propinata pereunt: Iſtorum res omnes præclarè ſe habent: Veſtræ, id eſt, reipublicæ, turpiter.

Idem contra Ariſtogitonem.

3 Canem quidem degenerem, & ignavum ovili cuſtodiendo nemo præfecerit: reipublicæ autem gubernatoribus, plerique dicunt, quoslibet eſſe præficiendos cuſtodes: qui cùm delinquentes ſe deferre ſimulent, ipſi vel in primis cuſtodiendi eſſent.

Idem de falſa Legatione.

4 Prius etiam publicè vobis expoſui, populum eſſe turbam, rem omnium inconſtantiſſimam, & ſtolidiſſimam, ut in mari undam fluctuantem, quæ fortuitò agitetur: alium accedere, alium abire; rempublicam curæ eſſe nemini.

Iſocrates oratione de pace.

5 Sapientiſſimi Gręcorum noſtra opinione ſumus: ſed ab eorum conſiliis pendemus, quos nemo eſt, q non aſpernetur: & ſummæ rerum omnium eos prę-ficimus, quibus nemo privatim quicquam credere audeat: quodq; omnium acerbiſſimum eſt, qui noſtrate confeſſione, omnium improbiſſimi ſunt, hos reipublicæ cuſtodes fideliſſimos arbitramur.

Ex mox.

6 Tam longè autem à more majorum receſſimus, ut eosdem illi, & ſummæ reip. præficerent, & imperatores crearent; exiſtimantes, qui pro concione optima ſuaderet, eundem nihilo deterius, etiam cùm ſolus eſſet, per ſeſe deliberaturum. Nos contrà, qui-

bus in graviſſimis rebus conſultoribus utimur, illis tanquam ſtolidis imperium non deferimus. qui verò ejus generis ſunt, ut nemo publicè, privatimve, illorum conſilium expetat; hos mittimus, ut ſuo arbitrio gerant omnia; quaſi verò illic ſapientiores futuri ſint, & faciliùs conſulturi de totius Græciæ ſtatu, quàm de rebus, quę hîc conſiderandę proponuntur. Neque tamen hæc æquè ad omnes pertinere volo, ſed ad eos dumtaxat, qui tales ſunt quales jam diximus.

Salluſtius in Iugurthino.

Bonum publicum, ut in pleriſq; negotiis ſolet, pri- 7
vata gratia deviſtum eſt

Titus Livius lib. 2.

Reſpectus rerum privatarum ſemper offecit, offi- 8
cietq; publicis conſiliis.

Ex privatis affectionibus ferè omnis humanæ vi- 9
tæ pernicies naſcitur.

Sidonius lib 4. epiſt.

Bonum publicum ſemper evertunt ſtudia privata. 10

Ex privatis affectibus ferè omnis humanæ vitæ 11
pernicies naſcitur.

Ariſtophanes in concionantibus, & apud Stobæum ſerm. de injuſtitia.

Vos qui accipitis ſtipendia publica,
Singuli privatim incumbitis ſuo quiſque lucro; 12
Utilitas verò reipublicæ ceu cæcus verſatur.

Aliter

Utilitas verò reipublicæ ceu Siſyphi lapis verſatur.

Herodianus lib. 2.

Neque quiſquam lucro apponit, quod utilitatem 13
in communi pariat: quæ enim publicè proſunt, parum cuique curæ ſunt.

Cornelius Tacitus lib. 12. Annalium.

Paucis decus publicum curæ. 14

Salluſtius in conjuratione Catilinæ

Alia fuere, quæ magnos fecere Romanos, quæ no 15

bis nulla sunt: domi industria, foris justum imperiū, animus in consulendo liber, neque delicto, neque libidini obnoxius. Pro his nos habemus luxuriam, atque avaritiam: publicè egestatem, privatim opulentiam: laudamus divitias, sequimur inertiam: inter bonos & malos nullum discrimen est. omnia virtutis præmia ambitio possidet; separatim sibi quisque consilia capit; eo fit, ut impetus fiat in vacuam rempublicam.

Livius lib. 30.

16 Tantum nimirum in publicis malis sentimus, quantum ad privatas res pertinet; nec in eis quicquā acrius, quàm pecuniæ damnum stimulat.

17 Communi, ac damnosissimo vitio plerique tantùm ea curant, expetunt, & optant, quæ sibi ipsis privatim prosint; nihil soliciti de communi bono. id verò vitium, omnium ferè, quæ sunt in rebus publicis malorum, causa est, & origo.

Et ut quidam rectè inquit.

18 Ubi unquam tot fuerunt in seculo tribunalia, & minor justitia? ubi unquam tot senatores, & magistratus, & minor cura reipublicæ? quando plures fuerunt leges, & causæ deterius terminatæ? ubi tot judices, ac tot advocatorum, & notariorum turmæ, & minus accepta causa pauperis, pupillæ, & viduæ, atque eorum jura minus defensa? Denique quando unquam lites adeo damnosæ atque immortales fuere? quando plures reipublicę fures?

Ferus in Ecclesiastem cap. 9.

19 Sæpe usu venit, ut quispiam pravo, ac fraudulento consilio rempublicam totam subvertat. Sunt enim, & in bello, & pace ferè tales pestes, quæ conturbant omnia: senator aliquis bene consulit; mox nebulo aliquis omnia pervertit: cui etiam frustrà repugnatur, quia plerumque pejor pars vincit meliorem.

Vida lib. 2. de Resp. dignitate.

Qui historicos eos legerit, qui res Romanas scri- 20
bunt, Polybium, Sallustium, Livium & cæteros, in-
telliget, quantis laudibus prosequantur Romanæ
reipublicæ incunabula, conferentes cum forma rei-
publicæ suæ quisque tempestatis prima illa tempo-
ra, cùm civitas optimis moribus floreret, cùm pote-
stas omnis esset in populo, in senatu summa autho-
ritas, continentissimique essent majores nostri, do-
mi modici, militiæ & in publicis muneribus am-
plissimi: qui quanto minus virium atque opum ha-
bebant, tanto minus in illis erat avaritiæ.

Et mox;

Quod Romę contigit, idem ferè omnibus civita- 21
tibus & rebus publicis evenisse exploratum habe-
mus. ita enim naturæ humanæ res se habent, ut o-
mnia initio optimè constituta progredientibus de-
inde ætatibus, hominum negligentia, animorumq;
remissione in pravitatem dilabantur, paulatimq; o-
ptimis consuetudinibus de via deflectentibus, dum
suavia quæ sunt, prima mortales habent, neque con-
sulunt in posterum, cuncta fiant deteriora. videmus-
que, ut ait Virgilius, Omnia fatis in pejus ruere, ac
retrò sublapsa referri. præsertim si, ut idem sub-
jicit poëta, humana industria non
occurrat atq; adjuvet.

DE

DE REPVBLICA

LIBER III.

CIVITATES, ET REGNA sine imperio ac dominatu conservari non posse.

CAP. I.

Divus Thomas in Matth. cap. 12.

1 TRIPLEX est communitas; domus, civitatis, & regni. domus est communitas consistens ex his, per quos sunt communes actus; ideo consistit ex triplici conjuratione, ex patre, & filio; ex marito, & uxore; ex domino, & servo. Communitas civitatis omnia continet, quæ ad vitam hominis sunt necessaria. itaque est perfecta communitas, quantum ad merè necessaria. Tertia communitas est regni, quæ est communitas consummata; ubi enim esset timor hostiû, non posset per se una civitas subsistere: ideò propter timorem hostium necessaria est communitas civitatum plurium, quæ faciunt unum regnum.

Iudicum 17.

2 In diebus illis non erat rex in Israel, sed unusquisque quod sibi rectum videbatur, faciebat.

Aristoteles lib 3. Polit cap. 4.

3 Hominem esse naturâ civile animal exposuimus, ac proinde homines etiam si ope mutua nihil indigeant, tamen nihilo secius ad convictum esse proclives. Sed & publica quoque commoditas facit, ut homines in locum unum conveniant, prout quisque potest rectè vivẽdi particeps esse. Hic igitur maximè tum publicè, tum etiam privatim hominibus est cõveniendi finis. sed ea communio maximis calamitatibus conflictatur.

Plato

Plato in Protagora.

Congregati homines invicem injuriabantur: quare dispersi, iterum à feris lacerabantur. 4

Cicero lib. 3. de Legibus.

Sine imperio nec domus ulla, nec civitas, nec gẽs, nec hominum universum genus stare, nec rerum natura omnis, nec ipse mundus potest. 5

Divus August. lib. 4. contra Iulianum.

Tullius libro 3. de republica. An non inquit, cernimus optimo cuique dominatum ab ipsa natura cũ summa utilitate infimorum datum? *Et paulò post.* Sed & imperandi, & serviendi sunt dissimilitudines cognoscendæ. Nam ut animus corpori dicitur imperare, dicitur etiam libidini: sed corpori, ut rex civibus suis, aut parens liberis: libidini autem, ut servis dominus, quo eam coercet, & frangit. Sic regum, sic imperatorum, sic magistratuum, sic patrum, sic populorũ imperia civibus, sociisque præsunt, ut corporibus animus. Domini autem servos ita fatigant, ut optima pars animi, id est, sapientia ejusdem animi vitiosas, imbecillesq; partes, ut libidines, ut iracundias, ut perturbationes cæteras. 6

Dicearchus lib. de hominum interitu.

Collectis omnibus undique causis, quæ persæpe afferunt gentibus interitum, ut eluvionis, pestilentię, vastitatis, ruinæ, ac terræmotus; demum concludit, plures homines hominum impetu, vi aut fraude, atq; insidiis deletos fuisse, quàm omnibus simul aliis interitus causis; nullamq; esse tam detestabilem pestem, quę non homini ab homine nascatur. 7

Cicero lib. 2 Offic.

Ut magnas utilitates adipiscimur conspiratione hominum, atque consensu; sic nulla tam detestabilis pestis est, quæ non homini ab homine nascatur. 8

Pli-

Plinius lib. 7. naturalis historiæ cap. 1.

9 Cætera animantia in suo genere probè degunt: congregari videmus, & stare contra dissimilia: leonum feritas contra se non dimicat, serpentum morsus non petit serpentes; ne maris quidem beluæ, ac pisces, nisi in diversa genera sęviunt. At hercule homini plurima ex homine sunt mala.

Ferus in Numeros cap. 24.

10 Feralis est conditio hominum, quorum voluptas est sese mutuò trucidare, quod nullæ bestiæ faciunt. omne enim animal diligit sibi simile. Tametsi autē duce natura congregarentur homines, ut rectè, beateque viverent: verùm quia natura primi hominis peccato labefacta, ad malum ferè semper est prona, & nemo sine crimine vivit; necesse fuit, ut imperio summo coërcerentur improbi, & cives omnes in officio continerentur.

Chrysost. in cap 3. Isaiæ

11 Nihil unquam est intractabilius republica, quæ vacat principatu: quemadmodum neque periculosius quicquam est navi, suo destituta gubernatore.

Idem divus ad populum Antiochenum hom. 6.

12 Si principes de civitatibus abstuleris, feris irrationabilibus magis irrationabilem degemus vitam, inter nos mordentes, & nos devorantes, pauperiorem potentior, mansuetiorem audacior.

Divus Thomas lib. 1. de regimine principum cap. 1.

13 Naturale est homini, ut in societate multorum vivat, & necesse est, esse in hominibus, per quod multitudo regatur. Nam cùm unusquisque id quod sibi est congruum provideat, multitudo in diversa dispergitur, nisi sit qui boni communis curam gerat. unde Salomon inquit, Ubi non est gubernator, dissipabitur populus: nec enim idem est, quod propriũ,

&

& quod est commune. Nam ut sunt propria, differunt, & ut sunt communia, uniuntur; diversorum autem diversæ sunt causæ. Oportet igitur, ut præter id, quod movet ad proprium bonum uniuscujusque, sit etiam aliud, quod moveat ad bonum commune multorum, propter quod, & in omnibus, quæ in unum ordinantur, aliquid invenitur, quod aliá regat.

Biesius lib. 1. de republica.

Cùm resp. multorum hominum ordo sit, & sine 14
ordine constare non queat; in ea necessariò sunt aliis alii priores, & posteriores. Primi autem sunt illi qui summam potestatem tenent, hæc vel unius est, vel plurium, vel pariter omnium, quicunque sunt in civitate. Itaque ex ipsa republica naturæ differentias ejus invenimus.

MONARCHIÆ REGIMEN ESSE OPTIMUM.

CAP. II.

Ecclesiastici cap. 1.

Unus est altissimus creator omnium, & rex po-
tens, & metuendus nimis, sedens super thronum il- 1
lius, & dominans Deus.

Cùm reip. gubernandæ tres sint species, monar- 2
chia, quę regnum est; aristocratia optimatum, demo
cratia popularis; sapientium tamen consensu, monarchia omnium est optima.

Plato lib. civili.

Unius dominatio, bonis conjuncta legibus, sola 3
omnium rectissima est.

Aristoteles lib. 8. Eth. cap 10.

Reipublicę tres sunt species, Regnum, & optimo- 4
rum potestas, sive optimi potentia, & censu potestas

ſive reſpublica: atque harum optima quidem eſt regnum, peſſima verò cenſi potentia.

Iſocrates in Symmachico.

5 Si & ingenia hominum, & actiones intueamur, univerſi monarchias cæteris præſtare fateantur.

Euripides in Archelao.

6 Monarchia Deorum quædam vita videtur:
Nam præter immortalitatem reliqua habet omnia.
Bono viro, etiam tyranno ſubjici pulchrum eſt.

Herodotus in Thalia.

7 Unius viri, qui optimus ſit, imperio nihil melius eſt, & monarchia omnium eſt præſtantiſſima.

Seneca lib. 2. de beneficiis.

8 Optimus civitatis ſtatus ſub rege juſto eſt.

Claudianus lib. 7.

9 Fallitur egregio quiſquis ſub principe credit
Servitium: nunquam libertas gratior extat,
Quàm ſub rege pio.

Diocaſſius lib. 44.

10 Penes unum ſummam eſſe reipublicę, conducibile omnium maximè eſt; faciliùs enim unuſquiſpiã vir bonus, quàm multi, reperitur: quo fit, ut ſi quis ſummæ rerum vitioſus præſit, tamen ſatius id ſit, q̃ à ſui ſimilium multitudine remp. adminiſtrari. cujus rei fidem facere poſſunt res geſtæ Græcorum, Barbarorumq;, & ipſorum etiam Romanorum: nimirum cùm ſemper, & præſtantiora longè, & plura ſub regibus, quàm ſub populari gubernatione, urbes ac privati cives beneficia adepti fuerint, longeq; minus rerum adverſarum ſub unius, quàm ſub imperio multitudinis ſuſtinuerint. *&c.*

Averroes in libros Platonis de republica tractatu 3.

11 Eſt quidem certè Regnum omnium ſtatuum beatiſſimum, atque optimum.

IDEM

IDEM RATIONIBVS, ET EXEMPLIS COMPROBATUR.

CAP. III.

Lib. 1. Regum cap. 8.

Constitue nobis regem, ut judicet nos, sicut & universæ habent nationes. 1

Homerus Iliados 2.

Non bonum est multorum dominium, sit dominus unus, & unus rex. 2

Multos imperitare malum est, rex unicus esto.
Non multi præsunt domini bene, sit caput unum. 3

Quam Homeri sententiam explicans Eustachius Archiepiscopus Thessalonicensis, post alia inquit: quòd autem monarchia sit optima, declarat mundi dispositio, quæ ab uno curatore, universarum rerum domino, ac rege gubernatur: quæque in mundo habentur pulcherrima, singularia sunt: unus sol preest diei: una itẽ est luna, noctis oculus: unum regem in arce nostra, mentem scilicet, Rex regum collocavit: ita igitur & civitas bene se habebit, si ab uno principe tegatur.

Serinus apud Stobæum, serm 47.

Cùm Lydis Crœsus imperaret, fratrem in consortium imperii assumpsit. tum quidam ex Lydis accedens dixit, omnium in terra bonorum, ô Rex, auctor est sol, neque quidquam staret in terra sole non illustrante; at si gemini soles forent, periculum immineret, ne omnia conflagrantia pessum irent: itaque & regem unum quidem accipiunt Lydi, & servatorem esse credunt: duos verò simul tolerare non possent. 4

Isocrates in Symmachico.

Democratici, & oligarchici ambitiosis inter se dissensionibus reipublicæ nocent: at Monarchæ, qui neminem habent, cui invideant, de rebus omnibus 5

id statuunt, quod utilissimum est. Quin etiam monarchiam tanto mitiorem, & ęquiorum judicemus, quanto facilius est unius viri judicio, & voluntati satisfacere, quàm dare operam, ut multis, & variis ingeniis placeas. Quòd si q.d è vetustatis memoria repetendum est; dii etiam regem habere Jovem dicuntur, qui sermo, si verus est, apparet deos etiam hunc statum cæteris anteferre: sin rei veritatem nemo novit, sed ipsi conjecturis in eam opinionem adducti sumus; id argumento est, nos omnem monarchiam præstantissimam judicare. Nec enim tali republica deos uti diceremus, nisi eam longè inter cæteras eminere crederemus. Monarchiam igitur, & jucundiorem esse, & leniorem, & æquiorem; & si pluribus ostendi posset, ex his tamen etiam facile intelligi potest.

6 *Lucanus lib. 2.*

Nulla fides regni sociis, omnisq; potestas
Impatiens consortis erit.

7 *Seneca in Agamemnone.*

Nec regna socium ferre, nec tedæ sciunt.

8 *Quintus Curtius lib supremo.*

Imperium quod sub uno stare potuisset, dum à pluribus sustinetur, ruit: proinde jure, meritoq; populus Romanus salutem se principi suo debere profitetur.

9 *Beatus Athanasius lib. contra Gentiles.*

Si plures essent principes, servari non posset rerũ ordo, sed forent confusa omnia, dum quisq; arbitrio suo traheret omnia, & adversus alium dissideret. itaque fateri cogimur, multorum principatum verum auferre dominium; cùm enim illud sibi vicissim tollant, nullus jam erit princeps: sed principatus desideratio apud omnes prævalebit.

10 *Cyprianus de idolorum vanitate.*

Quando unquam regni societas, aut cum fide cœpit, aut sine cruore desiit? sic Thebanorũ germanitas

rupta, & permanens rogis diffidentibus etiam in morte discordia: & Romanos geminos unum non capit regnum, quos unum uteri cœpit hospitium. Pompejus & Cæsar affines fuerunt, nec tamen necessitudinis fœdus in æmula potestate tenuerunt.

Divus Hieronymus epistola. 4.

Grues unam sequuntur. imperator unus, judex 11
unus provinciæ. Roma, ut condita est, duos fratres simul habere reges non potuit, & parricidio dedicatur: in navi unus gubernator, in domo unus dominus: in quamvis grandi exercitu, unius signum spectatur.

Paulus Aemylius lib. 1 de gestis Francorum.

Nullum propè unquam regnum, nisi domesticis 12
bellis insecutis, divisum est.

Divus Thomas lib. 1. de regimine principum cap. 2.

Bonum consociatæ multitudinis est, ut ejus unitas 13
pace conservetur: quanto igitur regimen efficacius fuerit ad unitatem pacis servandam, tanto erit utili⁹: manifestum est autem, quòd unitatē magis efficere potest, quod est per se unum, quàm plures: utilius igitur est, regimen unius, quàm plurium. Ad hæc, ea quæ naturæ congruunt, optimè se habent; in singulis enim operatur natura quod optimum est: omne autem naturale regimen ab uno est; in membris cor movet omnia: in partibus animæ ratio præsidet, & in toto universo unus Deus factor est omnium, & rector. Huc accedunt experimenta: Nam civitates, & provinciæ, quę non reguntur ab uno, dissensionibus laborant: contra verò, quæ sub uno reguntur, pace gaudent, justitia florent, & aliis bonis affluunt. Unde Dominus pro magno munere, per prophetas populo suo promittit caput unum, regem unum, & pastorem unum.

CVR PRIMVM REGES CRAETI SINT.

CAP. IIII.

1. Regum. 8.

1 Rex erit ſuper nos, & erimus nos quoque ſicut omnes gentes: & videbit nos rex noſter, & pugnabit bella noſtra pro nobis.

Chryſoſt. in Pſal. 43.

2 Regis potentia in copiis, & exercitu: quod Deus ſummo conſilio providit, ut eſſet hoc principi, & iis qui ejus reguntur imperio vinculum: nam & rex iis opus habet, qui ejus juſſis pareant, & ii eo, qui illis præſit, & alter alterius auxilio indiget: ne aliqua enim eſſet arrogantia, effecit Deus, ut magni ſępe parvis egerent.

Idem dictus ad populum Ant. hom. 11.

3 Rex ſubditis opus habet. ſubditi rege, ſicut capus pedibus.

Ariſtoteles lib. 5. Polit. c. 10.

4 Regnum in præſidium proborum hominum contra injurias popularium eſt conſtitutum, & rex ipſe ex numero proborum virorũ creatus eſt, propterea quòd virtute, aut rerum virtute geſtarũ magnitudine, aut propter talis generis excellentiam: Regnum autem optimatum, remp. imitatur. Nam regnum propriè virtutis, aut generis, vel beneficiorum, aut horum ſimul, atque potentiæ meritis tribuitur: omnes enim hunc honorem ſunt adepti, quod civitates beneficiis demeruiſſent, vel demerendi facultatem haberent: quidam bello, ne in ſervitutem redigerentur prohibentes, ut Codrus: alii in libertatem vendicantes, ut Gyrus: alii quòd urbis fuiſſent conditores, vel agros, ſeu fines in ditionem redegiſſent, ut Lacedæmoniorum, & Macedonum, Moloſſorumque reges.

Iſidorus lib.3.de ſummo bono cap. 47.

Principes regesq; electi ſunt,ut terrore ſuo popu- 5
los à malo coërcerent,atque ad rectè vivendum legibus ſubderent.

Æneas Silvius lib. 1. de geſtis Baſilienſis conſilii.

Subjicienda cauſa eſt, quæ reges ab initio intro- 6
duxit:& quidem ut Cicero in officiis ait,certum eſt, fuiſſe aliquod tempus, quo ſine regibus vivebatur: at poſtquam jure gentium poſſeſſiones dividi cœperunt,nō alia de cauſa reges ſunt inſtituti,niſi juſtitiæ fruendæ.Nam cùm premeretur initio multitudo ab his,qui majores opes habebant, ad unum aliquem virum confugiebant virtute præſtantem, qui prohiberet injuria tenuiores, ęquitatem conſtituendo, ſummos cum infimis pari jure perſtringens.

Marius Salomonius lib.3. de principatu.

Nolite exiſtimare,à Deo creatum mundū,& in eo 7
homines,ut principum ſervirent emolumentis; abſurdum quidem eſt,ſupra quàm dici poteſt, propter principes,factos homines opinari.nam liberos, atq; æquales nos Deus genuit:principes ſolùm ad commoda populorum,quo faciliùs humanam,atq; civilem ſocietatem innocenter cuſtodirent,multis ſe beneficiis juvantes,creati ſunt.

Ex Polybio lib. 6.

Quando vel propter aquarum inundationes, vel 8
ꝓpter peſtiferas calamitates, humano generi pernicies eſt illata, tum videlicet perditis quibusvis inſtitutis,& artibus, cùm velut ex relicto ſeminario hominum, rurſus multitudo temporum progreſſu incremētum accepit,&propter naturæ imbecilitatem conſociantur; neceſſarium eſt, eum qui & robore corporis,& animi fiducia reliquis eſt præſtātior, obtinere principatum, & imperium: ubi verò congregationibus iſtis temporū curſu convictus,& conſuetudo acceſſit, tunc regni principium naſcitur : ac

nunc primùm mortales de honesto, & justo, & similiter de illis, quæ hisce sunt contraria, cogitare incipiunt.

Irenæus lib. 5. adversus hæreses.

9 Non determinavit dæmon hujus seculi regna, sed Deus. Nam per Salomonem ait Verbum: Per me reges regnant & Paulus apostulus: Omnibus potestatibus sublimioribus subjecti estote, non enim est potestas, nisi à Deo. & iterum de *i*psis ait: Non sine causa gladium portat, Dei enim minister est, vindex in iram ei, qui malè operatur. quoniam .n. absistens à Deo homo in tantùm efferavit, ut etiam consanguineum, hostem sibi putaret, & omni inquietudine, & homicidio, & avaritia sine timore versaretur: imposuit illi Deus humanum timorem (non enim cognoscebant timorem Domini) ut potestati hominum subjecti, & lege eorum astricti, aliquid assequãtur justitiæ, & moderentur ad invicem, manifestò positum gladium timentes.

Idem paulò post.

10 Ad utilitatẽ ergo gentiliũ terrenũ regnum positũ est à Deo (sed non à diabolo, qui nunquam omnino quietus est, immo, q nec ipsas quidem gẽtes vult in tranquillo agere) ut timẽtes regnũ humanũ, non se alterutrum homines vice piscium consumant, sed p legum positiones repercutiant multiplicem gentiliũ injustitiã: manifestũ est igitur, quoniã diabolus mẽtitur, dicens: Mihi tradita sunt regna, & cui volo do ea: Cujus enim jussu homines nascuntur, hujus jussu & reges constituntur, apti his, qui illo tempore ab ipsis regantur: quidam enim illorum ad correctionem & utilitatem subjectorum dantur, & conservationem justitiæ: quidam autem id timorem, & pœnã, & increpationem: quidã autem ad illusionem, & contumeliam. & superbiam, quemadmodum & digni sunt Dei justo judicio in omnibus æqualiter supervenientе.

Videa

Vida lib. 2 de Reip. dignitate

Imperium gentium initiò delatum fuit ad unum 11
justum simul & sapientem habitum, ut illle præesset
cęteris, existeretque unus in civitate justi & ęqui custos, ac vindex: quę sunt firmissima vincula civitatũ, gereretque unius civitatis personam, & communi utilitati serviens cives sibi subjectos ęquitate, & fide defenderet, essetq; cæteris virtutis specimen.

Et paulò pòst.

Principes enimverò, & qui aliis præsunt, tales esse 12
oportet, ut cogitent, civium se potius patrocinium suscepisse, quàm imperium, aut dominationem. talesq; rectores Plato non dominos, sed reip. servatores vocat: in quorum tutela tutò, ac liberè vivitur, nulliusque rei cura illis major incumbat, quàm civium libertatis, quæ ab æquitate proficiscitur; cujus nihil est magis proprium, quàm pari jure vivere in multitudine.

Osorius lib. 7. de Regis institutione.

A principio reges creati sunt, ut miseros & affli- 13
ctos à tyrannidis crudelitate liberarent. potissimum autem eorum munus erat judicare. itaque judiciorum severitate scelera coërcebant, & unicuiq; quod suum erat tribuebant. postea verò ad vim hostium propulsandam, imperatores etiam extiterunt. *ut ibidem eleganter idem auctor ostendit.*

Seneca lib. 1. de clementia.

Animus reipubl. princeps est: ille vinculum est, 14
per quod respublica cohæret: ille spiritus vitalis, quem tot millia hominum trahunt, nihil ipsa per se futura, nisi onus, & præda, si mens illa imperii subtrahatur. Rege incolumi mens omnibus una est, amisso rumpere fidem.

NEQVE SORTIBVS, NEQVE SUFFRAGIIS REGEM ESSE CREANDUM.

CAP. V.

Lib. 2. & 3 Regum.

1 Regnavit Hanon pro patre suo, & Salomon pro David, & innumerabiles alii.

Philo in lib. de creatione principis.

2 Quibusdam placet, sortito creari principes, nullo sanè subjectorum commodo; sors enim ad felicitatem, non ad virtutem attinet. itaque sæpe accidit, ut ad principatum sors evehat, quos vir bonus non ferret in subditorum numero. Non ergo decet dominium, principatumq; integrarum civitatũ, & gentium, sorti committere, lubricæ rei, pendenti à fortuna instabili.

Sanctus Chrysost. in epistolam ad Ephesios, sermone 2.

3 Sors res est casus fortuiti, non item voluntatis liberæ, aut virtutis ullius: ignorantiam enim habet sibi adjunctam, & consecutionem rei optatæ; sed quæ à fortuna pendeat; ut plurimum posthabens eos, q. cæteris prælucent virtute, illis interim promotis, quos ne ratione ulla dignos judices.

Aristoteles lib. 5. Polit. cap. 10

4 Reges quidem ab ipso statim initio electione creati sunt.

Basilius Magnus exaemeron Homil 8.

5 Est apibus non electus rex, sæpe enim vulgus judicio carens, pessimum ad principatum evexit: neq; sorte potestatem adeptus, absurdi enim sortium casus, in extremum omnium sæpe potestatem conferentes.

Divus Ambrosius lib. 5 examerон, c. 21.

6 Rex non sorte ducitur, quia in sorte eventus est, non

non judicium,& ſæpe irrationabili caſu, ſorte melioribus ultimus quiſque præfertur : neque imperitæ multitudinis vulgari clamore ſignatur, quæ non merita virtutis expendit, nec publicæ utilitatis emolumenta rimatur, ſed mobilitatis nutat incerto.

Bonfinius libro 30. rerum Vngaricarum.

Nunquam reges ſine aliqua ſeceſſione creari que- 7
unt. Nam cùm variæ ſint hominum mentes, & diverſa ſtudia, nunquam uno conſenſu res, quæ tanti momenti eſt, decerni poteſt.

Bieſius lib. 1. de republica.

Nonnunquam per electionem principes fiunt, & 8
quanquam hęc ſuas utilitates habeat, tamen ab injuſto favore corrumpi fermè ſolet: & etiam ſi fuerit electio incorrupta, potius eos aſſumet principes, quorum majores imperium rectè gubernarunt. Nos certè tales ad optimè cõſtitutam rempublicam regendam accommodatiſſimos fore ſperamus: Nã filii parentibus ſimiles eſſe ſolent, & à magnis cauſis effecta quoque magna provenire.

Idem paulò pòſt.

Non tantùm, quia natura transfert ſimiltitudinẽ 9
à parentibus in filios, imperiorum ſucceſſionem laudamus; ſed etiam, quia majorem illi quoque earum rerum curam gerunt, quas putant ad alios poſſeſſores non eſſe perventuras: & hi quemadmodum ſcriptum eſt apud Herodotum, cùm ad alia cuncta, tum etiam ad reipublicæ gubernationem melius inſtituuntur, cui ſunt ab ipſa natura, hominumque juſtiſſimo conſenſu deſtinati. Ad hæc, ſucceſſio multò ſecuriorem reipublicę ſtatum reddit: novos principes rarò ſine magno periculo, ſæpe cum magna civitatum pernicie videmus eſſe creatos. Nam cùm multis eadẽ eſt propoſita ſpes imperii, non poteſt frequenter respublica periculoſiſſimis motibus nõ cõcuti, non po-

teſt

test perditissimis seditionibus non discerpi. His igitur,& aliis rationibus persuasi, putamus esse multo melius,ut à bonis parentibus filii similes principatum consequantur.

Herodotus lib.7.

10 Apud universos homines institutum est,ut maximus natu liberorum obtineat parentum principatum.

Iustinus historicus lib.16.

11 Ptolemæus contra jus gentium, minimo natu ex filiis, ante infirmitatem regnum tradiderat.

Ferus in Exodum cap.1.

12 Mutatio regni prima causa fuit afflictionis populi dei:ut plurimum enim,ubi novus rex,ibi nova lex, & plerunque deteriora sequuntur.

Idem Ferus in Eccles.cap.10.

13 Væ tibi terra,cujus rex puer est,idest, puerilibus moribus. Vult autem indicare summum esse malũ, ac certissimum divinæ iræ signum,cùm stultus contingit princeps:sicut è contrario, prudens & cordatus princeps,decens medium est ad religionis totius incolumitatem,& pacem promovendam, conservãdamq;.Si igitur contigerit bonus princeps, gratias agamus:nam magnum Dei donum est bonus princeps:si verò malus contigerit,oremus Deum, & pro ipso,& pro nobis : nam magnum malum est princeps malus.

Danielis 4.

14 Cognoscant viventes,quoniam dominatur excelsus in regno hominum,& cuicunque voluerit,dabit illud.*& alibi*:Per me reges regnant.*Proverb 8.*

Iob. 34.

15 Deus regnare facit hominem hypocritam propter peccata populi.& *alibi ait*:Dabo tibi regem in furore meo,& auferam in indignatione mea.

Alexius lib.1.de republica Christiana.

Ab ipsis cunabulis nihil aliud princeps, quàm as- 16
sentationes audit.& cum suapte natura turgidus ho-
mo sit,&ad omnem arrogantiam propensior,nemi-
nem,qui dehortetur,neminem qui dissuadeat, quin
omnes ad hanc perniciem invitent, invenire fas est.
non desunt,qui principis instillent auribus, omnes
omnium facultates esse principis: principem esse su-
periorem legibus:principem omnem legum vim,o-
mnem consiliorum mundum in pectore reconditũ
habere:non miramur regum errata, sed execramur
adulatorum approbationes,&congratulationes:ho-
mo rex est,non Deus. quapropter nihil mirum, si
nonnunquam aberret ab scopo, præsertim partitus
negotiis, &c.

DE REGIS EXCELLENTIA
CAP. VI.

1.Petri 2.

Subjecti estote omni humanę creaturæ propter 1
Deum,sive regi quasi præcellenti,sive ducibus, tan-
quam ab eo missis.

Plato in tertio de republica.

Socratem inducit,qui per similitudinem quandã 2
homines à Deo sic genitos esse tradit, ut qui apti fu-
turi essent ad imperandum, iis aurum admisceret:
qui verò his futuri essent auxilio,eis argentum; æs
autẽ,& ferrum futuris agricolis,& opificibus: quod
ad ingenium potissimum,& virtutes naturales refe-
rendum est.

Ecphantes apud Stobæum sermone 47.

Divinior inter homines rex est,ut qui multum su- 3
pra communem naturam emineat,corpore reliquis
non dissimilis,utpote natus ex eadem materia, sed
ab

ab optimo artifice factus, qui fabricavit ipsum archetypo ex sese sumpto.

Diotogenes in lib. de Regno.

4 Civitas ex multis diversisque concinnata, mundi structuram, & harmoniam imitatur. Rex autem imperium gerens, nulli obnoxium, & lex viva existens, Dei figuram inter homines repræsentat.

Quidam poëta Græcus.

5 Imago rex est animata Dei.

Stobæus in admonitionibus de regno, sermone 48.

6 Rex unicus, & excellens quoddam opus est, immo imago superni illius regis, creatori suo semper familiaris, à subditis verò in regno tanquam lumine conspicua.

Idem sermone de legibus.

7 Persis lex erat, ut à morte regis, legum, & juris intermissio per quinque dies fieret: nimirum, ut intelligerent subditi, in quanto pretio regem, ac legem haberi deceat.

Plutarchus lib de doctrina principis.

8 Principes ministri sunt Dei ad curam, ac salutem hominum; uti bona, quæ Deus illis largitur, partim distribuant, partim servent.

Et post pauca.

9 Princeps Dei simulachrum est, administrans universa. quemadmodùm enim Deus in cælo pulcherrimum sui ipsius simulachrum constituit solem, ac lunam: talis est in republica imago, ac lumen princeps, qui Dei reverens, justitiam tuetur.

Idem in lib. de disputat Philosoph.

10 Nec censebat privatos homines esse Deorum discipulos, sed reges: quibus si contigerit rectum consilium, justitia, probitas, fortitudo; continuò futurũ est ut omnes adjuventur, fructumque capiant, qui cum eis habent commercium.

Averroes in libros Platonis de Rep. tractatu 3.

Beatissimus omnium rex probus est; miserrimus verò, ac detestatissimus tyrannus. 11

Xenophon lib.8. de pædia Cyri.

Bonus princeps, lex videns est. 12

Iustinianus de consulibus, constit.105.

Imperiali fortunæ Deus ipsas etiam leges subjecit, ipsa hominibus quasi animata quadam lege dimissa. 13

QVAM SIT VENERABILIS MAIESTAS REGIA

CAP. VII.

Divus Petrus prioris epistolæ, cap.2.

Deum timete, regem honorificate. 1

Seleucus in procemio Legum.

Cunctos oportet obedire legibus, principes revereri, eisque exurgere, & quod præcipitur facere: siquidem post Deos, proximis honoribus afficiuntur parentes, leges, ac principes, apud homines qui mentem habent, & incolumes agere student. 2

Charondas in procemiis Legum.

In principes, veluti parentes, benevolentia nos affectos esse decet: obedientes, ac venerantes ipsos. Nam principes etiam patroni, & domini sunt civitatis, ac civium salutis. 3

Thomæ Mori epigramma.

Totum est unus homo regnũ, idq; cohæret amore: 4
Rex caput est, populus cætera membra facit.
Rex quot habet cives, (dolet ergo perdere quenquã)
Tot numerat partes corporis ipse sui.
Exponit populus sese pro rege, putatque
Quilibet hunc proprii corporis esse caput.

Plutarchus in Themistocle.

Artabanus cum Themistocle loquens, inquit: Hospes 5

ſpes,vobis propoſitum eſt,libertatem,atque æqualitatem maximè admirari ; nobis verò, ideſt Perſis, cùm multæ atque pulcherrimæ ſint leges , illa omnium honeſtiſſima eſt,obſervare regem , ſimulachrumq; Dei,omnia ſervantis, adorare. Si igitur noſtris legibus parere volueris,regemq; adorabis,fas erit tibi intueri regem,atque alloqui:ſin tibi autem alia mens eſt,internuntiis tibi cum rege utendum erit:non enim patriumeſt,regi hominem minus adorantem audire.

Stobæus ſermone de Legibus.

6 Perſiæ regi gratias agit, qui flagellari ab eo juſſus fuerit, tanquam feliciter ſecum actum ſit,quòd rex memor ipſius fuerit.

Cyrillus lib. de recta fide ad Theodoſium.

7 Vos eſtis ſummarum dignitatum fontes,& ſupra omnem eminentiam,humanæque felicitatis principium,ac origo.

Oſorius lib.5.de Regis inſtitutione.

8 Sæpenumero venit in mentem mihi admirari, quid ſit illud,quod impulerit hominum multitudinem,ad tantum honorem uni homini deferendum; ut illum omnes ament,illi obtemperent, illi ſerviãt, & illius vultu pendeant;illum denique inDei locum venerentur. quod quidem non temerè, neque ſine cauſa fieri videtur.id enim ,quod in omni loco ab omnibus tanta conſenſione fit, nec ad fortunæ temeritatem,nec ad hominum ſtatuta, ſed ad naturæ legem videtur eſſe referendum. *& cætera.*

Chryſoſt.in Pſalm.44.

9 Quemadmodum thronus eſt regni ſignum:ita etiam virga,& regni,& jurisdictionis.

Divus Thomas lib.1.de regimine Principum, cap.7.cum ſeq.

10 Nec honor,neque mundi gloria,nec divitiæ, nec voluptates,probi regis præmia ſunt,ſedbeatitudo,&

corona gloriæ, quas Deus præparavit bonis regibus in ęternum; ipse enim est, qui dat salutem regibus, & salus ejus in sempiternum erit. nihil terrenum sufficiens præmium est boni principis, nec enim, ut Augustinus inquit, Christianos principes, quia diutiùs imperarunt, vel imperatores filios morte placita reliquerunt, vel hostes reipublicæ diminuerunt, vel cives adversum se insurgentes, & cavere, & opprimere potuerunt, felices eos dicimus; sed si justè imperant; si malunt cupiditatibus potius, quàm gentibus quibuslibet imperare: si omnia faciunt, non propter ordinem inanis gloriæ, sed propter charitatem felicitatis æternę, tales imperatores Christianos felices dicimus, interim spe, postea re ipsa futuros, cùm id quod exspectamus, advenerit.

DE RELIGIONE PRINCIPIS.

CAP. VIII.

Esther cap. ult.

Altissimi, & maximi, semperq; viventis Dei beneficio, & patribus nostris, & nobis regnum est traditum, & usque hodie custoditur. 1

Proverb. 29.

Cùm impii sumpserint principatum, gemet populus. 2

Plato in Epinomide.

Majorem verò virtutem religione, pietateque in Deum, nullam in genere humano inveniri quisquam sibi persuadeat. 3

Lactantius lib. 3 cap. 10.

Summum igitur bonum hominis in sola religione est. Nam cætera, etiam quæ putantur esse homini propria, in cæteris quoque animalibus reperiuntur. 4

Clemens Papa lib 1. de constitutionibus Apostolicis.

5 Lege Regum libros, ut intelligas, quot reges justè vixerunt, eos à Deo auctos fuisse, & iis promissionē vitæ æternæ apud ipsum permansisse: quot verò reges à Deo defecerunt, rebellione sua brevi tempore interiisse, justo Dei judicio, & vita eos privatos fuisse, & pro requie, æternum supplicium consecutos.

Sanctus Ambrosius de obitu Theodosii.

6 Licet Constantino baptismatis gratia in ultimis constituto, omnia peccata dimiserit; tamen quòd primus imperatorum credidit, & post se hæreditatem fidei principibus reliquit, magni meriti locum reperit.

Idem divus ibidem.

7 Theodosium imperatorem dilexi virum, qui cùm jam corpore solveretur, magis de statu ecclesiarum, quàm de suis periculis angebatur.

Nicephorus lib. 13. Eccle. histo. c. 1.

8 Theodosius moriens nihil aliud filiis mandavit, quàm ut veram pietatem integram servarent, per quam eos asseveravit pacem habituros, & bello sopituros, tropæaque excitaturos, & victoriam à Deo consecuturos esse.

Cyrillus lib. de recta fide ad Theodosium.

9 Gloriosa in Deum pietas regiis honoribus immobile fundamentum est. impii reges miseri, ac mali malè pereunt: contrà vero pietatis cultores sine labore vincere solent, & adversariis prævalere.

Epistola, inter claras c. de summa Trinitate.

10 Nihil est quod lumine clariore præfulgeat, quàm recta fides in principe. Nihil est quod ita nequeat occasui subjacere, quàm vera religio.

Lex

Lex Theodosii, & Valentiniani, libro legum Novellarum Theodosii, tit. 2.

Inter cæteras solicitudines, quas amor publicus 11
pervigili nobis cogitatione indixit, præcipuam imperatoriæ majestatis curam esse perspicimus, veræ religionis indaginem: cujus si cultum tenere potueris, iter prosperitatis humanis aperimus inceptis.

Iidem Imperatores inter Cyrilli epistolas in 17.

A pietate, quæ in Deum est, Reipublicæ nostræ 12
constitutio pendet, & multa utrinque est cognatio, & societas: cohærent enim inter se, & altera alterius crescit incremento, ita ut vera religio justitiæ studio; respublica verò ab utriusque adjuta resplendeat.

Iustinianus de conceptione Digestorum.

Deo auctore nostrum gubernante imperium, 13
quod nobis à cælesti majestate traditum, & bella feliciter peragimus, & pacem decoramus, & statū reip. sustentamus, & ita nostras animos ad Dei omnipotentis erigimus adjutorium, ut neq; armis confidamus, neque nostris militibus, neque bellorum ducibus vel nostro ingenio; sed omnem spem ad solam referamus summæ providentiam Trinitatis: unde & mundi totius elementa processerunt, & rerum dispositio in orbem terrarum producta est.

Leo Magnus ad Martianum Augustum epistola 42.

Magnam materiam gratulationis accepi, quia stu- 14
diosissimos vos ecclesiasticę pacis agnovi: cui sancto desiderio, digna ęquitate confertur, ut quem statum esse cupitis religionis, eundem habeatis & regni.

Idem divus ad Theodosium Augustum epistola 11.

Pro integritate fidei catholicæ Christianissimum 15
principem convenit esse solicitum.

Idem ad eundem epistola 25.

Favete catholicis vestro more, parentumque ve- 16
strorum: date defendendæ fidei libertatem, quam salva clementiæ vestræ reverentia, nulla vis, nullus

poterit mundanus terror auferre; cùm enim ecclesię causa statum regni vestri agamus, & salutis, ut provinciarum vestrarum quieto jure potiamini, defendite contra hæreticos inconcussum ecclesiæ statum, ut & vestrum Christi dextera defendatur imperium.

Aristoteles lib. 5. Polit. cap. 11.

17 Curandum est regi, atque etiam tyranno, ut Deum, religionemque semper egregiè colere videatur. Nam minus injuriam homines à talibus hominibus metuunt, cùm principem religiosum esse, ac Deum vereri putant: minusque insidiantur ei, qui Deum auxiliarem habere videatur.

Plutarchus in Politicis.

18 Venerandi sunt à principibus dii, & per pietatem in honorem eorum opibus est utendum: magnopere enim affici multitudo solet, & in opinionem adduci, colendos, venerandosq; esse immortales deos, quando pietatem eorum conspiciunt, quos ipsi maximi ducunt, tam magnificè, & alacriter divina prosequentium, atque tot sumptus haud gravatè impendentium.

Lex Constantii lib. 26. Codic. Theod. tit. 2.

19 In qualibet civitate, in quolibet oppido, vico, castello, municipio, quicunque voto Christianæ legis, meritum eximiæ singularisque virtutis omnibus intimaverit, securitate perpetua potiatur. Gaudere enim, & gloriari ex fide semper volumus, scientes magis religionibus, quàm officiis, & labore corporis, vel sudore, nostram rempublicam contineri.

20 Liuthprandus rex Longobardorum, admodum pius, qui plurima castra Bajoariorum cepit, plus semper orationibus, quàm armis fidens, multas ecclesias construxit, & intra suum quoque palatium oratorium Domini salvatoris ædificavit, & quod nulli

nulli alii reges habuerant, ſacerdotes, & clericos inſtituit, qui ei quotidie divina officia decantarent. *auctor Paulus Diaconus lib. 6. de geſtis Longobardorum, cap. 17. & 18.*

Bieſius lib. 4 de republica.

Princeps intentiſſimis oculis ad divinam volũtatem ſemper aſpiciat, ad eam inſtituat omnium rerũ, cum privatarum, tum publicarum gubernationem. Itaque operæpretium eſt, ut principes ſancti ſint, & prudentes, boniſq́; conſultoribus, & eruditis utantur. aulus eorum oportet eſſe gymnaſia quædam ſapientiæ & pietatis: vnde cives omnes omnium exempla ſumant. 12

Oſorius ad reginam Angliæ.

Deus eſt cujus numine, conſilio, voluntate, regna naſcuntur, auqentur, atque retinentur: cujus mente, atque ratione gubernantur: cujus ope & auxilio fulciuntur: cujus denique offenſione labuntur, & concidunt, atque delentur. Princeps igitur, qui velit munere ſuo perfungi, & ſibi commiſſum imperium aptè moderari; eam primùm curam ſuſcipiat opus eſt, ut religionem purè, atque ſanctè colat, aſſiduiſque precibus opem à Deo imploret; & ſtatuat, omnem regni feliciter adminiſtrandi rationem numinis placatione contineri. 13

Idem poſt aliqua.

Cùm igitur nemo regium munus obire ſine admirabili ſapientia, ſine egregio dignitatis exemplo, ſine roboris invicti conſtantia poſſit; & nulla ex iſtis laudibus è terra naſcatur, ſed omnes è cælo divinitùs oriantur: conſtat certè omne regis officium eſſe in religionis ſanctiſſimam rationem conferẽdum: ſoli namque ſapientes, & moderati, & fortes habendi ſunt, qui Deo totius ſapientiæ, & honeſtatis, atque virtutis principi, & architecto, ſunt puriſſimę religionis fœdere devincti. quòd ſi neque regnum, neque 14

civitas;neque domus ulla ſine imperio conſtare poteſt,imperium autem religionis puritate ſancitur,nihil profectò,religione utilius, atq; ſalutarius ad hominum multitudinem continendam excogitari poteſt.

Et paulò procul.

24 Poſtremò,cùm omnis reſpublica principum mores imitetur, neceſſe profectò eſt, ut ſi princeps fuerit egregius pietatis atque religionis cultor, univerſa reſpublica ſeſe eadem religione conſtringat. religio autem cupiditatem refrænat,petulantiam comprimit,inſolentiam frangit,temeritatem, & audaciam coërcet,hominesq; modeſtos reddit, & legibus atque legum cuſtodibus obſequentes.

Ex divo Thoma lib. de regi prin. cap. ult.

25 Divino cultui rex toto conatu incumbere debet, tanquam debito fini:non ſolùm quia homo eſt, verùm etiam,quia dominus,& quia rex eſt.omnes autem reges,qui religioſi fuerunt, ſuum curſum feliciter conſummaverunt:qui verò contrà infelicem cõſecuti ſunt exitum,tradunt etiam hiſtorici, quòd in qualibet monarchia ab initio ſeculi, tria ſe invicem comitata ſunt; divinus cultus, ſapientia ſcholaſtica, & ſecularis poteſtas:quę quidem tria ſe invicem per ordinem conſequuntur.

Cicero de aruſpicum reſponſis.

26 Nec numero Hiſpanos,nec robore Gallos,nec calliditate Pœnos,nec artibus Græcos;ſed pietate,ac religione omnes gentes,nationesq́; ſuperavimus.

Baſilius Magnus in Pſalm. 32. concione. 8.

27 Non militaris potentię munimentum,non muri urbium,non pedeſtris phalanx,non equeſtris poteſtas,nõ nautici roboris apparatus regi ſalutem vendicat; Dominus enim conſtituit reges, ac deponit: ſalvatur igitur rex non per multam virtutem,ſed per divinam gratiam;non ſalvatur per amorum potentiam

tiam, sed per manuductionem divinam. In manu autem Dei est, non rex quilibet, sed qui dignus est regis appellatione. Definiverũt porrò quidam regnũ esse legitimam præfecturam, aut principatum super omnes non obnoxium peccato.

Baptista Fulgosius lib. 1. cap. 1.

Romanus senatus adeò semper magni religionẽ fecit, ut quemadmodum Varro scripsit, quotiescunque senatum magistratus coegisset, id ipsum, quod primò proponebatur, ad religionem pertineret, nullaq; quanquam gravior causa, vel quæ celeritatem requireret, hunc morem antevertebat: ut publicorum consiliorum, quemadmodum etiam aliarum rerum, divino cultui primæ partes darentur. 28

Iustinianus constitutione novella, 42. de episcopis, & clericis, restituta ab Antonio Augustino.

Sed nos omni providentia curam ecclesiarum gerimus: per quas, & imperium nostrum sustineri, & publicas res per clementiam Dei, ac gratiam muniri credimus. &c. 29

Divus Gregorius Mauricio Augusto epistola 76. lib 4.

Piissimus, atque à Deo constitutus Dominus noster, inter cæteras Augustorum ponderũ curas, conservandæ quoque sacerdotali charitati rectitudine studii spiritalis invigilat: videlicet piè, veraciterque considerans, neminem posse rectè terrena regere, nisi noverit divina tractare, pacemque reip. ex universalis ecclesiæ pace pendere. 30

Idem divus Mauricio Tiberto Augusto epistola 163. lib. 4.

Inter armorum curas, & innumeras sollicitudines, quas indefesso studio pro Christianæ reipublicę regimine sustinetis, magna mihi cum universo mũdo lætitiæ causa est, ꝙ pietas vestra custodiæ fidei, qua 31

dominorum fulget imperium, præcipua ſollicitudine ſemper invigilat: unde omnino confido, quia ſicut vos Dei cauſas religioſæ mentis amore tuemini, ita Deus veſtras majeſtatis ſuæ gratia tuetur, & adjuvat.

Idem reginæ Francorum epiſtola 57. lib 9.

32 Facite quod Dei eſt, & Deus facit quod veſtrum eſt.

Nicephorus in dedicatione hiſtoriæ Eccleſiaſticæ.

33 Perſpectum eſt, ad imperii præſidium ſolam pietatem, & rei divinæ ſedulum cultum ſufficere, reliqua autem cum his comparata nihil eſſe.

Idem lib. 7. cap. 46.

34 Conſtantinus imperator publicitùs omnes cohortatus eſt, ut in primis divinum numen piè colorent; ita enim fore, ut omnia eis abundè prorſus ſuppetãt, omniaq; cœpta cum ſpe optima feliciter cedant: ſin à pietate tali, & veri Dei religione aberrarent, nihil eos & pace, & bello, quàm res adverſas expectare debere, confirmans.

Hierocles in verſus Pythagoræ.

35 Ut religio omnium virtutum mater eſt, ita à religione diſceſſio omnium vitiorum dux.

Alexius reip. Chriſtianæ dialogo 1.

36 Sicuti beſtiæ (ait Plato) nequeunt à beſtiis feliciter ſine homine duci, ita nec homines ab homine ſine Deo.

Oſorius lib. 1. de Regis inſtitutione.

37 Conſtat omnes virtutes religionis gremio atque ſinu contineri.

Idem lib. 4.

38 Nulli flagitio affinis eſſe poteſtis, qui religionem unicè colit. omnium enim virtutum fons & origo & incrementum & perfectio, denique & abſolutio, una religione continetur.

Idem lib. 6.

Quid de Hispania dicam, in qua post illius ever- 39
sionem & vastitatem à Mauris propter crimen impietatis illatam (erat enim Hispania, cùm Mauri in illam invaserunt, non solùm luxu & delitiis effeminata, verùm etiam impiis erroribus infecta) nullum unquam prœlium, postquam Hispani ad officium rediere, contra Mauros prosperè pugnatum fuit, in quo non appareret, nostros magis pietate, & religione, quám armis victoriam fuisse consecutos. &c.

Idem Osorius lib. 8.

Si rex nihil habuerit studio religionis atque pie- 40
tatis antiquius, nunquam erit divina ope & auxilio destitutus, & à Deo disciplinam hauriet, qua munus sibi assignatum sapienter obeat, & omnia negotia regni cum summa felicitate conficiet.

Et post aliqua:

Præclarè Salomon: Sicut divisiones, inquit, aqua. 41
rum, ita cor regis in manu Domini; quocunque voluerit, impellet illud. Non de tyranno loquitur, cujus mens à Deo semper aversa est; sed de rege, qui se totum ad studium cælestis regis adjunxerit.

DE JUSTITIA REGIS.

CAP. IX.

Proverbiorum.

Rex justus erigit terram, rex qui judicat in verita- 1
te pauperes, thronus ejus in æternum firmabitur.

Ibidem cap. 14.

Justitia elevat gentes, miseros autem facit popu- 2
los peccatum; ubi quidam rectè inquit: Salomon docet justitiam, si in gente aliqua vigeat, extollere illã, & celebrẽ, magnamq; reddere: contrà, peccatum caussam esse, ut populi variis afficiantur miseriis, &

calamitatibus : ut ne fortuitò hæc accidere putem*, ſed ex juſta Dei mundum gubernantis diſtributione: diſcantque principes præcipuam ſibi curam habendam, ut juſtitia ſuis regnis floreat, ſi bene illis velint.

3 Quamvis monarcham virtutibus omnibus oporteat præditum eſſe; religione tamen, atque juſtitia maximè debet excellere: ut enim Iuſtinus ait, incredibile eſt, quantum regna coaleſcant, in quibus juſtitia permiſta eſt cum religione.

Cicero lib. 2. Officiorum.

4 Mihi quidem non apud Medos ſolùm (ut ait Herodotus) ſed etiã apud majores noſtros, ſervandę juſtitiæ cauſa videntur olim bene morati reges conſtituti. Nam cùm premeretur inops multitudo ab his, qui majores opes habebant, ad unum aliquem confugiebant virtute præſtantẽ, qui cùm prohiberet injuria tenuiores, ęquitate conſtituenda ſummos cum infimis pari jure retinebat.

Plutarchus in Demetrio.

5 Nihil tam egregium, tamq́ue proprium regis eſſe videtur, quam juſtitiæ opus: Mars .n. ut Timotheus inquit, tyrannus eſt; lex autem omnium rex, juxta Pindari poëtæ ſententiam: atq; reges, ut inquit Homerus, non expugnatrices urbium machinas, ęratas naves, ſed juſtitiam à Jove ſumptam exercere, cuſtodireq́; decet.

Idem in Ariſtide.

6 Juſtitia quidem cauſa eſt, cur principes amentur, honorentur, colantur.

Idem in Ageſilao.

7 Cùm diceret Ageſilao, quædam magno regi placere: Nihil (inquit) major eſt ille me, niſi ſit juſtus etiam magis. rectè præclareq́ue putans, juſtitia velut menſura quadam, quamtum quisque præcellat regum, exiſtimari debere.

Euſe-

Eusebius apud Stobæum sermone de magistratu.

Ad regnandum promotus es ut imperio tuo sub- 8
ditos ab aliorum insidiis securos, atque tutos custodires: & ut custos esses recti, & magnæ deæ justitiæ minister, ac interpres. Itaque si quid admiseris præter ejus sententiam, aut deceperis ipsam, velut in deã maximam delinquens, tum ab ipsa, tum à constitutis circa eam geniis, custodibus, & ultoribus pro factis vindictam expectabo.

Musonius apud eundem in admonitionibus de Regno.

Opus est, regem, ut veteribus videbatur, vivam es- 9
se legem, æquitatem & concordiam machinantem: iniquitatem verò, ac seditiones arcentem, animoque in subditos paterno, Jovem æmulantem.

Diotogenes in lib. de Regno.

Citra justitiam nullus rex esse poterit: neque justi- 10
tia citra legem. Justum enim per legem justum est: lex autem efficiens causa justi. Porrò rex, aut est lex viva, aut legitimus princeps. Ideoq; justissimus, & maximè legitimus.

Divus Augustinus lib. 4 de civitate Dei cap. 4.

Remota justitia, quid sunt regna, nisi magna latro- 11
cinia?

Divus Gregorius lib 7 epistola 120.

Summum in regibus bonum est, justitiam colere, 12
ac sua cujusque jura servare, & subjectis non sinere quod potestatis est fieri, sed quod æquum est custodire.

Paulus Æmylius lib. 8.

Justi legitimiq; reges nulli rei plus quàm justitię 13
debent, majus enim certiusq; patrimonium, ac ampliores facultates ab ea acceperunt, quàm à parentibus. illi enim opes, arma, arces, præsidia tradere potuerunt, ut veri, justique sint, haberenturque ipsi, ac

libe-

liberis deinceps per manus eadem relinquāt:id munus reginæ ſit. cur enim juſtitiam reginam vocitare dubitemus;quę regna tradat,tueatur, ſancta efficiat; adeò,ut etiam, ſi id verum credatur, quod & proceres ſapientiæ nonnulli dixêre, juſtum plus aliis prodeſſe,quàm ſibi:diſſimulari tamen non poſſit,veros reges, eoſque in primis, qui regibus orti generaturi reges ſint,ei reginæ accepta omnia ferre debere: quā & ipſos in ſe colere,& cæteris præſtare conveniat; & (ut omnia ſimul complectat)religionis, moderationis,fortitudinis, prudentiæ, liberalitatis,juſtitia parens eſt:nec divelli à rege poteſt incolumi regio nomine.

Chryſoſt. in Pſalm. 5.

14 Domine deduc me in juſtitia tua,rectè dixit,iuſtitiam tuam.eſt enim etiam hominum juſtitia,quę ex externis legibus proficiſcitur; ſed vilis,& quæ nihil habet perfectum,& abſolutum, & conſtat ex humanis cogitationibus :ego autem tuam peto juſtitiam, quæ à te delata eſt,quæ deducit in cælum.

Sanctus Ambroſius in Pſalm. 118. ſermone 16.

15 Sola juſtitia eſt, quæ omnibus temporibus,aliis potius nata,quàm ſibi,quotidiano uſu,& fructu publico, ſuo damno alienas cuſtodit utilitates, quæ nihil habeat utilitatis,& plurimum laudis.

Divus Hieronymus in lib. 2. Paralip.

16 Rex & populus obedire Deo debent, & legi eius: populus erga regem fideliter agere, & rex populum cum juſtitia regere.

Oſorius lib. 4 de Regis inſtitutione.

17 In ſtudium juſtitiæ omnes regis curæ & cogitationes,omnes labores atque vigiliæ; omnia denique ſtudia conſumenda ſunt: ea namque à principio reges creavit: ea populorum vulnera ſanat:motus omnes comprimit:pacem & otium cum dignitate cōſti-

ſtituit.vires reip.firmat:opes & imperium auget:Dei numen piè atque ſanctè veneratur.Nulla gens,nulla civitas,nullus hominum cœtus,nulla poſtremo domus ſine juſtitia poteſt ſalva conſiſtere.

DE CÆTERIS VIRTVTIBVS REGUM.

CAP. X.

Numeri 12.

Erat Moyſes vir mitiſſimus, ſuper omnes homines qui morabantur in terra. 1

Pſalm.131.

Memento Domine David,& omnis manſuetudinis ejus. 2

Cicero pro lege Manil a.

Frugi hominem dici non multum laudis habet in rege:fortem,juſtum,ſeverum,gravem,magnanimũ, largum, beneficum, liberalem,& manſuetum:hæ ſunt regiæ laudes. 3

Apollonius Thianeus Domitiano imperatori ſcribens,inquit,Ut potentia tibi eſt,pariter & prudentia opus eſt:alterum altero indiget, quemadmodum viſus luce,& lux viſu. 4

Ariſtot lib.3.Polit.cap.3.

Virtutum ſola prudentia eſt imperium obtinentis propria. Nam cæteræ neceſſariò communes eſſe videntur imperantibus cum iis, quibus imperatur. 5

Nazianzenus oratione 16.

Nulla ex omnibus re Deus perinde, ac miſericordia colitur;quoniam nil aliud tam peculiare eſt Deo, quàm illa,ante quem miſericordia, & veritas gradiuntur,& apud quem miſericordia judicio præponderat. 6

Baſilius Magnus examerou.homil.8.

Eſt quidem aculeus apum regi, ſed non vitureo ad ultionem.leges quædam hæ ſunt naturę non ſcri- 7

ptæ,

ptæ,ut tardi ſint ad vindictam,qui ad maximas potentias ſunt evecti.

Nicephorus lib.14.cap.3.

8 Theodoſius junior,cuidam dicenti,neminem ab eo,illorum,qui injurii ei fuiſſent, morte mulctatum eſſe,reſpondit, utinam eos etiam in vitam revocare poſſem,qui jam dudum mortui ſunt.

Claudianus lib.12.

9 Sis pius inprimis : nam cùm vincamur in omni Munere,ſola Deos æquat clementia nobis.

Baptiſta Fulgoſius lib.2.cap.1.

10 Ægyptio regi peracto ſacrificio ſacerdotes quotidie hominum,qui virtute excelluiſſent, exempla legebant,ac deinde præſentis regis laudatis virtutibus, ante omnia clementiam ejus extollebant.

Cicero lib.1.de Legibus.

11 Ut cupiditatibus principum, & vitiis infici ſolet civitas;ſic emendari, & corrigi continentia.

Plato in primo Alcibiade.

12 Virtute prius ornatus ipſe debet eſſe, quicunque non ſibi tantùm,ac ſuis,ſed reipublicæ etiam, & iis, quæ ad eam ſpectant,imperaturus eſt.

Philo lib.de charitate

13 Quemadmodum ad proſperam navigationem opus eſt bono,peritoq; gubernatore;ſic etiam ſapiēte principe ad tuendam tranquillitatem bene conſtitutæ reipublicæ.

Dio Chryſoſt. oratione 3 de Regno.

14 Cui majore opus eſt prudentia,quàm ei,qui de rebus maximis deliberat;cui ſinceriore juſtitia, quàm ei,qui legibus eſt ipſis major ? cui majore animo, quàm ei,cujus omnia viribus ſervantur ? cui abſtinentia, & ſobrietate majore,quàm ei,cui omnia licent ? quem magis oblectare debent virtutis exercitia, quàm eum, qui omnes homines animi ſui ſpectatores habet,ac teſtes? & cujus geſta nihilo magis

la-

latere poſſunt, quàm circumluſtrantis ſolis lumen,

Idem in eadem.

Si benignus, ſi humanus, ſi legum cultor, ſi omni cura, & cogitatione populi ſaluti ſtudeat, & utilitati; ſi aliis ſuam felicitatem impartiatur, propriam cõmoditatem à populi utilitate non ſecernat, tum verè rex eſt, & potentia maximus. 15

Alexander Magnus in epiſtola ad Ariſtotelem.

Haud abs te rectè factum eſt, quòd ſpeculativas edidiſti diſciplinas; qua enim in re cæteris jam nos præcellemus, ſi ea quibus eruditi ſumus ſtudia omnibus cœperint eſſe cõmunia? mallem enim ſingulari diſciplina, quàm poteſtate præſtare. 16

Chryſoſt. de comparatione Regis, & Monachi.

Is demum verè rex eſt, qui iram, qui invidiam, qui voluptatem cohibens, omnia ſub Dei leges agit, mẽtem liberam ſervans, neque patiens voluptatum dominationem animo ſuo imperitare: talem equidem regem libens viderem, & populis, & terrę, & mari, & civitatibus, & exercitibus jura dãtem. quiſquis enim animi affectibus rationem magiſtram præfecerit, is parvo admodum negotio & hominibus, unà cum divinis legibus præfici poſſit, ut eundem patris loco ſubditi habeant, cum omni manſuetudine civitatibus conſuetudinis ſuæ copiam facientem. 17

Idem Homil. 1. in Matth operis imperfecti.

Hoc autem notandum eſt, quòd quicunque regum placuerunt Deo, diutiùs regnaverunt, & proſperati ſunt; & inimicos eorum humiliavit Deus ſub manibus eorum; quotquot autem malignè geſſerunt, velociter & à regno, & à vita cum amara morte præciſi ſunt, & humiliavit eos Deus ſub inimicis eorum. 18

Idem Homil. 3. ejuſdem operis.

Verè talis debet eſſe princeps, ut totus populus 19

ſemper

ſemper aliquid boni inveniat quod imitetur in eo.

Cedrenus in Hiſtoriarum compendio.

20 Divinus Iſidorus, qui aliquando diſcipulus fuit Chryſoſtomi, Principem, inquit, & benignum eſſe oportet, & terribilem; ut qui rectè vivunt, rebus fidant; & qui mali ſunt, delinquere metuant. Nam ſi horum alterutrum abſit, non imperium eſt, ſed confuſio.

Ferus in Geneſim cap. 40.

21 Sicut clementia honor eſt principi, ſic honor regis judicium diligit; & ubi totum punitur, regia ſeveritas crudelitate polluitur: ubi verò totum remittitur, facies majeſtatis ſine metu diſciplinæ contemnitur.

DE VITIIS VITANDIS.

CAP. XI.

Iob. 12.

1 Deus immutat cor principum populi terræ, & decipit eos, ut fruſtrà incedant per invium: palpabunt, quaſi in tenebris, & non in luce; & errare eos faciet, quaſi ebrios.

Ibidem cap. 34.

2 Qui regnare facit hominem hypocritam propter peccata populi.

Origenes in librum Iudicum homil. 4.

3 Non ſemper princeps populi, & eccleſiæ judex per Dei arbitrium datur, ſed prout merita noſtra depoſcunt. Si mali ſunt actus noſtri, & operamur malignum in conſpectu Domini; dantur nobis principes ſecundùm cor noſtrum; & hoc tibi de ſcripturis probabo: audi namque quod dominus dixit, Fecerunt ſibi regem, & non per me; & principem, & non per conſilium meum, Oſeæ 8.

Chryſoſt. lib. 2. de compunctione cordis.

4 In regno poſitus quis, multa habet, quæ ad luxuriam

riam

riam, atque effuſionem provocent: neceſſitas ipſa convivii affluentis, &regii, quantum ſegnitiei, quantum putas reſolutionis conferat animæ? tum deinde, vis poteſtatis, quantum elationis, & rurſum, quã-tum rigoris imponit? ſed & gloriæ cupido erigit neceſſariò animos ad ſuperbiam: libidinis quoque innumera confluunt incitamenta; quam gignit quidẽ poteſtatis auctoritas, nutriũt verò, & fovent delitiarũ fomenta; & ſuper omnia regalis luxus inflammat; curarum verò frequentia, velut imbrib. infunditur, & perturbatur. Inter hæc autem omnia beatus David multò ardentior in compunctione erat cordis, quàm hi qui ſolitudines videntur habitare.

Cicero lib. 3. de Legibus.

Non tantum mali eſt peccare principes (quamvis 5
magnum eſt per ſeipſum malum) quantum illud, quòd permulti etiam principum imitatores exiſtũt. Nec ſolùm vitia concipiunt ipſi principes, ſed ea infundunt in civitates: nec ſolùm obſunt, quòd ipſi corrumpuntur, ſed etiam, quòd corrumpunt, plusq́; exemplo, quàm peccato nocent.

Egeſippus libro 2. cap. 5.

Sicut boni principis vita, probitatis quædam pręſcriptio, & univerſis vivẽdi forma eſt, ita imperatoris colluvio, lex flagitiorum eſt. 6

Divus Gregorius in lib. 1. Regum, cap. 15.

Mala certè potentum ſeculi, magna eis mala ſunt; 7
ſed bona, quę proferunt, ad exemplum fidelium magis quàm bona aliorum proſunt.

Idem divus paulò ante.

Quandoque mala regum, & terrę magnorum tolleranda ſunt, ne exaſperati ad pejora dilabantur. 8

Nicetas in vita Ioannis Comneni imperatoris.

Ut principis mores ſunt, ita res ferè adminiſtrantur, utpote, à quo pendeant; qui ſi ignavus ſit, ruunt 9

in deterius: ſin bonus eſt, & ſtrenuus, eriguntur, & florent.

Laertius lib. 7.

10 Rex Antigonus Zenoni philoſopho hæc poſt alia ſcripſit: Tu modis omnibus enitere, ut tuo contubernio fruamur, certò ſciens, non mei tantùm, ſed omnium ſimul Macedonum erud torem fore. nam qui Macedoniæ regem erudit, atq; virtute imbuit, eum & ſubditos quosque instruere ad fortitudinem, & probitatem certum eſt. Nam cujusmodi fuerit dux, tales ut plurimum ſubditos fieri neceſſe eſt.

Plinius lib. 4. Epiſtolarum.

11 Vt in corporibus, ſic in imperio graviſſimus eſt morbus, qui à capite diffunditur.

Idem in Panegyrico ad Traianum.

12 Habet hoc primum magna fortuna, quòd nihil tectum, nihil occulum eſſe patitur. Principum verò non modò domos, ſed cubicula ipſa, intimosq; ſeceſſus recludit, omniaq; arcana noſcenda famæ proponit, atque explicat.

Claudianus lib 12.

13 Hoc te præterea crebro ſermone monebo,
Ut te totius medio telluris in orbe
Vivere cognoſcas: cunctis tua gentibus eſſe
Facta palam: nec poſſe dari regalibus usquam
Secretum vitiis. Nam lux altiſſima fati
Occultum nihil eſſe ſinit, latebrasq; per omnes
Intrat, & obtruſos explorat fama receſſus.

Galenus lib. de diebus decretoriis cap. 4.

14 Mihi equidē frequenter in mentem venit, ſeptimi diei naturam regi aſſimilare, ſexti verò tyranno: ille ſiquidem clementior, tanquam bonus aliquis princeps, iis, quos judicat, vel ſupplicii partem adimit, vel illuſtrat victoriam; hic econtrario, vel pernicie illius, quem judicandum accepit, gaudet, vel ſalute dolet, quæritq; ubi animum expleat, & malè ęgrum

qui

qui in ipsum incidit, tractet & longa punitione exer-
ceat.

Origenes in librum Numerorum, homil. 20.

Vides quæ sit conditio principum populi. non so- 15
lùm pro suis propriis arguuntur delictis, sed & pro
populi peccatis coguntur reddere rationem, ne ipso-
rum sit culpa quod populus deliquit, ne fortè non
docuerint, ne fortè non monuerint; neque solliciti
fuerint arguere eos, qui initium culpæ dederint, uti
ne cõtagio dispèrgeretur in plures. hęc enim omnia
facere oportet principes, atque doctores.

Divus Gregorius in Psalm. 5 pœnitentialem.

Nulla ratio sinit, ut inter reges habeatur, qui de- 16
struit potiùs, quàm regat imperium.

Ferus in Exodum cap. 1.

Permittit nonnunquam Deus, ut mali principes 17
opprimant subditos: primò, ut sic puniantur pro pec
catis, si justè & piè viverent, mutare sciret & Deus
corda principum: deinde ideo permittit hujusmodi
oppressiones, ut suspiremus ad cælestem patriam.
non igitur est, quòd seditiones moveamus contra
tyrannos: non quid patiamur, cogitemus, sed quid
meruimus: item non quid homines nobis impo-
nant, sed quid Deus per hæc sibi velit.

DE OPTIMA REGIS CUSTODIA.

CAP. XII.

Proverb. 20.

Misericordia, & veritas custodiunt regem, & ro- 1
boratur clementia thronus ejus.

Plutarchus in Demetrio.

Regem Antigonum dixisse tradunt: Benevolen- 2
tiam sibi semper visum optimum regni fundamen-
tum, verissimumq; præsidium.

Idem in Arato.

3 Vera, ac stabilis civium benevolẽtia, optima principis custodia est. Latrones rupes, ac saxa incolunt, & præcipitiis se tutantur: Regi autem nihil fide, ac benevolentia firmius, nec munitius esse potest.

Idem Plutarchus alibi.

4 Nulla melior principis custodia, quàm vera, & firma eorum quibus præest benevolentia. cùm enim assuefacti fuerint multi, & potentes cives, non principem formidare. sed pro illo timere, ac sollicitos esse: multis oculis videt, multis auribus audit, ac præsentit, quæ adversus illum aguntur.

Democritus apud Antonium Melissam.

5 Amabilis esse eligas potius quàm terribilis; qui enim ab omnib' timetur, omnes timeat necesse est.

Idem apud eundem.

6 Principem habere oportet pro temporum ratione mentem, ac providentiam; adversus hostes præsentem, & alacrem animum: erga subditos verò benevolentiam.

Isocrates oratione ad Nicoclem.

7 Custodiam corporis esse puta tutissimam, tum amicorum virtutem, tum civium benevolentiam, tum tuam providentiam.

Plutarchus in Politicis.

8 Hominem homini nihil aliud mansuetum reddit, quàm benevolentię fides; justitiæ, & probitatis certa opinio.

Plinius in Panegyrico.

9 Nos discimus experimento, fidelissimam esse custodiam principis ipsius innocentiam. Hæc arx inaccessa; hoc inexpugnabile munimentum, munimento non egere.

Cicero in Lælio.

10 Nihil est amabilius virtute, nihil quod magis alliciat homines ad diligendum: quippe cùm propter virtu-

virtutem, & probitatem eos etiam quos nunquam vidimus, quodammodo diligamus. Tanta enim vis probitatis est, ut eam vel in eis, quos nunquam vidimus, vel quod majus est, in hoste etiam diligamus.

Idem lib. 1. Officiorum.

Vehementer amor multitudinis cōmovetur ipsa fama, & opinione liberalitatis, benevolentię, justitię, fidei, omniumq; earum virtutum, quæ pertinent ad mansuetudinem morum, ac facilitatem. 11

Arnobius lib. 8 disputationem adversus gentes.

Naturale est, & odisse quem times, & quem metueris, infestare si possis. 12

Claudianus lib. 12.

Non sic excubiæ, nec circunstantia pila, 13
Quàm tutatur amor: non extorquebis amari:
Hoc alterna fides, hoc simplex gratia donat.

Ex divo Thoma lib. 3. de regimine prin. cap. 6.

Necessaria est regi humanitas: & benevolentia. Est enim generosus hominis animus, qui quidē facilè ducitur, ac difficilè trahitur. habet nanque mens altum quiddam, & sublime, atque superioris impatiens, sed quadam humanitatis, ac lenitatis dulcedine subjicitur, ac sibi persuadet ad paria se posse conscendere, & à suo non resilire gradu. 14

Nazianzenus oratione 5.

Nihil est utilius, & securius, quàm cùm volentes præsunt volentibus. Nam quod violentum est, nec secularem principatum stabilire potest: quod enim vi subigitur, id se oblato tempore in libertatem vendicare solet. 15

DE ADVLATORIBVS.

CAP. XIII.

Proverb. 29.

Princeps qui libenter audit verba mendacii, omnes ministros habet impios. 1

Divus Hieronymus epistola 14.

2 Adulatorum assentationes,& noxia blandimenta fallaciæ,velut quasdam pestes animæ fuge. Nihil est, quod tam facilè corrumpat mentes hominum: nihil quod tam dulci,& molli vulnere animum feriat. unde & quidã Sapiens ait: Verba adulatorum mollia,feriunt autem interiora ventris. in multis, isto maximè tempore,regnat hoc vitium,quòdq; est gravissimum,humilitatis, ac benevolẽtię loco ducitur: eo fit,ut qui adulari nescit,aut invidus,aut superbus putetur. Est sanè grandè,& subtile artificiũ, laudare alterum in commẽdationem sui,& decipiendo animum sibi obligare decepti: quodque hoc maximè vitio agi solet,fictas laudes certo pretio vendere. hęc Hieronymus,sive Paulinus.

Chrysost. de laudibus divi Pauli homil. 9.

3 Omnia laudare, tam quę bene se habent, quàm quæ malè,non fuerit amici,sed irrisoris,& non diligentis,sed decipientis.

Martialis.

4 Ne laudet dignos,laudat Callistratus omnes;
Cui malus est nemo,quis bonus esse potest?

Plutarchus lib. de discrimine adulatoris, & amici.

5 Carneadus dicere solitus est,divitum, & regum filios nihil rectè neq; bene discere, preterquã equitare: propterea quòd his assentetur pceptor in exercitatione literarum,usq; laudans quidquid dixerint: aduletur,& is qui colluctatur,cedens,ac submittens sese. Porro equus haud intelligens, neque cogitans, privatus quis sit, an magistratus, dives, an pauper; præcipitat, quisquis ignarus sit equitandi.

Idem in eodem.

6 Adulator semper alicui imminet animi morbo: nunc premit,& urget bubonis in morem, undique putribus,& inflammatis animi partibus incumbẽs: si irasceris,ulcisceri,inquit, si cõcupiscis,fruere: si ti-

mes,

mes,fugiamus,inquit,si suspicaris, crede, inquit.

Idem in Demetrio.

Rex Lysimachus Philippidem diligebat ob suos 7
integros mores,& vitæ probitatem, in eoque præcipuè viro admirabatur, quòd cùm secum versaretur frequenter,ab omni tamen astutia,&adulatione,qui bus regiæ domus abundare solent, quasi à perniciosa peste abhorreret.

Isocratis in epistola ad Philippum.

Æquum est, ut apud omnes magnos principes 8
major sit eorum,qui vera dicere non dubitāt,auctoritas,quàm horum, qui ad gratiam omnia,nihil autem gratia dignum loquuntur. Fieri tamen solet,ut illi apud plerosque minore in pretio sint, quàm assentatores.

Aristoteles lib 5.Polit.cap.11.

Nemo quidem adulatur, qui liberum animum 9
gerat:Nam viri probi vel amant,vel certè non blandiuntur.

Plato in Gorgia.

Facultas adulatoria optimi quidē nullam habet 10
curam,sed super eo,quod dulcissimum est,quasi homo incautam illaqueat mentem;& usque adeò decipit,ut plurimi apud eam æstimanda videatur.

Laertius lib.6.

Diogenes rogatus, quod esset animal omnium 11
maximè noxium:si de feris,inquit,sentis, tyrannus; si verò de cicuribus,adulator.

Patricius lib.5.de inst. reip.

Facete Diogenes interrogatus,quænam belua sęvius morderet,ex feris,inquit, obtrectator; ex cicuribus adulator. 12

Spartianus in Pescenio nigro.

Viventes laudare irrisio est;maximè imperatores, 13
à quibus speratur,qui timentur,qui præstare publicè possunt,qui possunt necare,qui proscribere.

Beda lib. 2. in Lucam, cap. 6.

14 Ipsa peccati nutrix adulatio, sicut oleum flammis, sic in culpa ardentibus solita ministrare fomentum, maxima utique est pœna peccantium.

Divus Hieronymus lib. adversus Pelagianos.

15 Semper insidiosa, callida, blanda est adulatio: pulchreq; adulator apud philosophos definitur, blandus inimicus. veritas amara est, rugosæ frontis, ac tristis, offenditque correctos; unde & Apostolus loquitur: Inimicus vobis factus sum, veritatem dicens vobis. & Comicus: Obsequium amicos, veritas odium parit.

Nicephorus lib. 10. hist. Eccles. cap. 42.

16 Themistius philosophus impotentem adulatorũ assentationem Jovinianum fregisse dicit: quos per quàm facetè, & luculenter irridens, ex moribus eorum deprehendi, ait, purpuram ipsos magis, quàm Deum colere, neque aliqua re ab euripo differre, nunc huc nunc illuc, atque in contrarium adeò motum refluente.

17 Melius est in corvos, quàm in adulatores incidere; hi enim viventes, illi mortuos exedunt.

Ferus passionis Dominicæ parte 3.

18 Nihil est, quod tam facilè corrumpat mentes hominum, quàm adulatio; & plus nocet lingua adulatoris, quàm gladius persecutoris.

19 *Divus Thomas in librum 4. Polit lectione 4.*

Audiuntur, & honorantur adulatores; quia unusquisque diligit suam excellentiam, & vult esse certus de ipsa, & ideo libenter audit illum, qui testificatur de ea: id quod adulator facit, ut placeat.

CON-

CONTRA ADVLATORES.

CAP. XIIII.

Ad Thessalon.cap. 2.

Neque enim aliquando fuimus in sermone adulationis, sicut scitis. 1

Eccle. 7.

Melius est à sapiente corripi, quàm stultorum adulatione decipi. 2

Plutarchus lib. cum Principibus Philosophos debere disputare.

Qui semper corrumpunt principes, reges, ac tyrannos, nempe delatores, criminatores, & adulatores, ab omnibus exiguntur, puniunturque; ut qui non in unum calicem lethale venenum mittant, sed in fontem publicitùs scatentem, & quo vident omnes uti. 3

Quemadmodum non uno supplicio dignus est, qui fontem publicum, unde bibant omnes, veneno inficit: ita nocentissimus est, qui principis animum pravis infecerit opinionibus, quæ mox in tot hominum perniciem redundent. Nam si capite plectitur, qui principis monetam vitiarit, quanto dignior est eo supplicio, qui principis ingenium corruperit. 4

Patricius lib. 4. de Regno, tit. 2.

Dion Prusensis multo pejus adulatores peccare censet, quàm falsos testes: quandoquidem illi blanditiis, quem laudant, corrumpunt; hi autem judicē decipiunt, sed eum non corrumpunt: nónne majore odio digni sunt adulatores, qui homines vanos faciunt, & stultos atque insanos reddunt? 5

Plutarchus in Annibale.

Nec deerat talia concupiscenti adulatorum assentatio, perpetuum malum regum: qui dum ea, quæ volunt, libenter audiunt, se adulari sinunt, & falli æquo animo patiuntur. 6

Idem lib. de liberis educandis.

7 Nullum animantiũ genus assentatoribus est perniciosius: scelestissimi hominum, amicitię simulatores ex omni parte nothi, atq; degeneres; ad divitum nutum vitam agunt, fortuna liberi, electione servi.

Ammianus Marcellinus lib. 25.

8 Crœsum legimus ideo regno suo Solonem expulisse præcipitem, quia blandiri nesciebat; quæ res perniciosa vitiorum est altrix.

Quintus Curtius lib. 8.

9 Alexander, ut Deum coli se jussit; nec deerat talia concupiscenti perniciosa adulatio, perpetuum malũ regum; quorum opes sæpius assentatio, quàm hostis evertit.

Patricius lib. 5. de instit. reip.

10 Vera quidem est illa Quinti Curtii sententia, qua regnum ait sæpiùs ab assentatoribus, quàm ab hostibus everti.

Athenæus lib 6 cap. 6.

11 Adulationem quidam nomen vertentes, comitatem nominant, velut ait Alexandrides in Samia: Nunc comitas vocatur ipsa adulatio.

Divus Augustinus in Psalm 9.

12 Laudatur peccator in desideriis animę suę; adulãtium linguæ alligant animas in peccatis; delectatur enim ea facere, in quibus non solùm non metuitur reprehensor, sed etiam laudator auditur.

Beatus Prosper in Epigrammatis.

13 Lingua assentatrix vitiũ peccantis acervat, Et delectatũ crimine laude ligat. Nulla sit ut lapso reparãdę cura salutis, Blãditur sonti dũ malè suasus honor.

Osorius ad reginam Angliæ.

14 Sunt adulatores veritatis hostes sempiterni, omnibus bonis infesti, regib. valdè perniciosi: neque solùm in remp. universam teterrimi, sed in Deum ipsum maximè scelerati. Sunt igitur homines isti ne

fariĩ

farii, atque pestiferi, in ultimas terras exterminandi, ne sceleris eorum contagio ad regum perniciem emanet, totamque rempublicam mortifera tabe conficiant. Contrà verò, qui nihil mentiuntur, nihil simulant, nullas opes veræ virtutis opibus anteferunt, vitamq; sapientia, atq; probitate moderantur, ex abditis etiam sedibus, si latitant, eruendi sunt; & inviti etiam, atq; recusantes, ad regum familiaritatē perducendi, multisq; opibus egregiè cumulandi.

Franciscus Sonnius libro 5 demonstrationum religionis.

Quæ mala non sequuntur, quando principi suadet adulator, quòd uti liceat plenitudine potestatis, quòd sit dominus omnium; quòd vectigalia, gabelas, tributa, & id genus alia, imponere possit, prout libitum fuerit quòd generosum sit, bello se vindicare, bello virium suarum ostentationem facere. 15

Sunt multi judices, qui magno suo & litigantiū malo, leges in frontibus superiorum suorum legunt, id est, nihil aliud pro sententia dicere volunt, nec audent, quàm id, quod placiturum putant esse regibus, aut principibus suis. digni profectò qui in hoc etiam seculo sunt infelices. Nam in futuro quidem, (nisi resipuerint) erunt infelicissimi. 16

Nicephorus lib. 9. historiæ Ecclesiasticæ, cap. 35.

Liberio papæ relegato Constantius quingentos aureos misit. quos ille rejecit; & ei, qui illos attulerat, imperatori renuntiare jussit, non indigere se eis; daret eos, quos secum in aula haberet adulatoribus, & ad simulandum, dissimulandumq; compositis hominibus, quorum insatiabilis cupiditatis inopia animis eorum semper insidens, eosq; excrucians, nunquam expleri posset: mihi namq; Christus, inquit, patri equalis, largitor semper alimentorum, atq; conciliator, & promus condus bonorum omnium erit. 17

Adulatores autem regibus non nocebunt, si ab eis fuerint explosi, ac malè habiti; solent enim libentes 18

audiri presertim ab his, qui verbis aut factis dicunt, Nolite aspicere nobis ea, quæ recta sunt: loquimini nobis placentia. quos rectissimè damnat Isaias capite 30.

Osorius lib. 2. de Religione.

19 O rerum publicarum pestem atque perniciem! quidquid enim reges cupiunt, quamvis id sit nefarium, flagitiosum & impium, neque solùm reip. perniciosum, sed etiam omnibus sanctitatibus adversarium, id continuò per eos adulatores, quos in consilium adhibent, est officium justum & laudabile, & religiosum, & reipublicæ salutare, & Deo gratissimum.

OPORTERE VT REGES DIVITES SINT

CAP. XV.

Ex lib. 3. Regum cap. 3. & cap. 10.

1 Scriptura quidem Salomonem non modò à sapientia, sed etiam à divitiis commendat; ait enim illi Dominus: Sed & hæc quæ non postulasti, dedi tibi, divitias scilicet, & gloriam; & iterum, magnificatus est ergo rex Salomon super omnes reges terræ divitiis & sapientia.

Diotogenes apud Stobæum.

2 Regem oportet opes possidere, ut amicos beneficiis obstringere, ac indigentibus suppeditare liceat, & inimicos jure ulcisci.

Deuteronomii cap. 17.

3 Cùm rex fuerit constitutus, non multiplicabit sibi equos, neque habebit argenti, & auri immensa pondera.

Alphonsus Tostadus ibidem quæstione 9.

4 Magis vituperabile est in rege non habere thesauros, quam eos habere; ne cùm necessitas ingruerit, cogatur subjectos onerare tributis, &c.

Io-

Ioſephus.

Rex David theſaurum ingentem in ſepulchro ſuo 5
abſcondit,quem poſt multos annos Hyrcanus pontifex invenit:quod,ut quidam rectè inquit,documento eſt,regias opes non improbari,ſine quibus nec reges eſſe poſſunt,nec ſubjectos gubernare, aut etiam tueri;qui tamen & ipſi oculati eſſe debent,ne temerè pauperum ſudorem vel intercipiant, vel profundant.

Egeſippus lib.1.cap.1.

Antiochus veniens Hieroſolymam, Hyrcanum 6
obſedit,repulit Hyrcanus auro,quem ferro nequibat, reſeratoq;(ut Joſephus author eſt) David ſepulchro, tria millia auri talenta eruit, ex quibus trecenta annumeravit Antiocho,ut obſidionem relinqueret, & pretio emptus abiret.

Cornelius Tacitus lib 13. Annalium ſcribit,

Crebris populi flagitationibus immodeſtiam pu- 7
blicanorum arguentis,dubitaſſe Neronem, an cuncta vectigalia omitti juberet,idq;pulcherrimum donum generi mortalium daret : ſed impetum ejus, multum prius laudata magnitudine animi,attinuere ſenatores,diſſolutionem imperii docendo, ſi fructus,quibus reſpublica ſuſtineretur,diminuerentur.

Theodoricus rex apud Caſſiodorum lib.1. Variarum.

Indigentiam juſtè fugimus, quæ ſuadet exceſſus, 8
dum perniciosa res eſt in imperante tenuitas & quidam rectè dixit : Periculoſiſſimum animal eſt,rex pauper.

Zonaras in Aureliani imperio.

Aurelianus principatu Romanorum potitus, ma- 9
gnates rogavit,quo pacto imperandum eſſet?quorū unus ei reſpondit:Si rempublicam rectè adminiſtra-

re

re volueris, auro, & ferro te munitum esse oportebit: ac ferro quidem contra hostes uti, tui verò observā-tes auro remunerari.

Dio Cassius lib. 52.

10 Mæcenas Augusto Cæsari: divitiæ magnæ non tam multa accipiendo, quàm non multos sumptus faciendo colliguntur.

Cicero lib. 4: de rep.

11 Optimum autem, & in privatis familiis, & in republica, vectigal duco esse, parsimoniam.

12 Expeditissima est ratio augendi census, detrahere sumptibus.

Ex divo Thoma lib 2. de regim. principum cap 7.

13 Divitiæ sunt regi necessariæ, atque etiam thesaurus, quia sine illis congruè regnum non potest regere. Est enim pecunia instrumentum rerum agendarum, & quasi fidejussor futuræ necessitatis, quia continet omnia, sicut eorum pretium: quòd si quilibet privatus ea indiget, rex quidem multò magis. ad hoc, magnificentia, virtus regis propria, magnos sumptus requirit. Deinde rex debet abundare pecuniis, ut domui suę provideat, & subjectorum necessitati subvenire possit. prætereà cùm rex indiget pecunia, cogitur facere exactiones indebitas. Item ad bellorū sumptus indiget rex magnis thesauris, nec obstat illud Deuteronomii, quo prohibetur, ne rex habeat auri & argenti immensa pondera: quia id est accipiendum, ne habeat ad ostentationem. Nam ad subventionem regni omnino est necessarium. addo etiam quód illic prohibetur thesaurus immēsus, qui vix congregari potest sine avaritia, & absque maximis exactionibus, non autem justus thesaurus.

Laurentius Vallen. lib. 3. Historiarum.

14 Ferdinandus Aragoniæ rex optimus, in patrimonio regali tuendo tenax fuit: quod qui alienarent, a-

iebat

ſcebat inimicos potius ſibi parare, quã amicos: quia ex ſubditis illos quoſdam regulos faceret ſemper ſollicitos, ac ſuſpicantes, eorum jura licentiamque iri diminutum. tum illud addo, patrimonio regio alienato, dignitatem ipſam regiam, & auctoritatem, ac poteſtatem labefactari, multaque alia graviſſima incommoda in regni perniciem exoriri.

Ariſteas in hiſtoria.

Ptolemæus rex interrogavit unum ex ſeptuaginta Interpretibus, qua ratione dives permanere poſſet: 15
qui reſpondit: Si nihil præter regni dignitatem, & per luxum egeris; ſique ſumptus nullos in inania & inutilia impenderis.

Oſorius lib. 7. de regis inſtitutione.

Duplici ratione peccant reges, cùm ſine modo de 16
regio patrimonio largiuntur. primùm enim fontem ipſius benignitatis exhauriunt, ita ut nequeant ii qui in regno ſuccedunt, virtutem debitis præmiis ornare. deinde, quòd ignaviæ atque deſidiæ, & effrenæ libidini adjumenta plurima ſubminiſtrant.

QVOMODO PRINCIPES SUNT ADMONENDI.

CAP. XVI.

Seneca in prœmio Suaſoriarum.

Apud reges etiam, quæ proſunt, ita tamen, ut de- 1
lectent, ſuadenda ſunt.

Apud bonos etiam principes admonendi libertas 2
verbis placidis temperanda eſt.

Alexius noſtras dialogo 2. de rep. Chriſtiana.

Delicatiorem reges habent palatum: quare quid- 3
quid illis traditur, melle litum tradere oportet.

Plutarchus lib. in principe requiri doctrinam.

Difficile eſt, his qui gerunt imperium, de imperio 4

con-

conſulere: Reformidant enim rationem, ceu principem admittere, ne potentiæ bonum, quod habere videntur, impediat, ſi id aſtringat, & ſervire cogat honeſto.

Divus Aug. de verbis Apoſtoli, ſermone 13.

5 Impia mens odit etiam ipſum intellectum, & homo aliquando nimium mente perverſa, timet intelligere, ne cogatur, quod intellexerit, facere: de talibus ait Pſalmiſta, Noluerunt intelligere, ut bene agerent.

Stobæus in admonitionibus de regno, ſermone 48.

6 Demetrius Phalereus Ptolomæum regem hortabatur, ut libros de regno ſcriptos emeret, ac legeret: Nam de quibus amici reges admonere non auderent, ea in libris eſſe ſcripta.

Ex Nicephoro lib 18. Eccl. hiſt cap. 6.

7 Tiberius imperator ſucceſſori Mauricio multa egregia præcepta dedit; & hæc inter alia: Civium, & ſubditorum benevolentiam potiùs, quàm metum fac conſecteris, & objurgationem magis perinde, atque magiſtrum quendam, quàm aſſentationem complectare. poteſtas namque res quædam eſt, quæ admoneri, docerique nolit, & caſtigationem ægrè ferat.

Divus Thomas in epiſt. ad Galat. c. 4. lectione 5.

8 Qui veritatem dicunt, odio habentur à malis: bonitatis autem ſignum eſt, ſi is, qui corripitur, diligit corripientem. cùm enim homo naturaliter illud odiat, quod adverſatur ei, quod diligit: ſi tu odis eum, qui corrigit te de malo, manifeſtum eſt, quod malum diligis; ſi verò diligis eum, oſtendis te odio habere peccata.

Hie-

Hyeronimus Osorius in epistola ad Angliæ reginam.

Multæ insidiæ principibus à suis domesticis intẽ- 9
duntur, multæ fraudes in aula regia quæstus', & cõpendii gratia suscipiuntur; multa partim adulatione & perfidia, partim ostensionis periculosæ formidine dissimulantur; ita ut rarò inveniantur, qui regibus liberè loqui audeant.

Leget princeps Lampridium in vita Alexandri Se- 10
veri, & consilia Augusto Cæsari data, quæ Dio Cassius retulit lib. 52. legat orationes Sallustii ad Cęsarem de rep. ordinanda. Legat supremum librum Isidori de summo bono. Legat librum Synesii de regno bene administrando : legat librum de principe Joviani Pontani: legat libros divi Thomæ, de eruditione principum: legatq; id genus alia; & ex hisce libris discet, quæ illi dicere audeat nemo.

Basilius Magnus in Psalm. 87.

Dominus reges constituit, & transfert; nec ulla est 11
potestas, nisi à Deo constituta: servatur ergo rex non per multam virtutem, sed per divinam gratiam: si. n. cor regis in manu Dei est, non per armatam militarem potentiam, sed ipso suppeditante præsidium, & velut manum protendente servatur. in manu autem Dei est non quilibet, sed qui regis appellatione dignus fuerit. Quidam autem regnum definierunt legitimam esse præfecturam, vel supra omnes principatum, peccato minimè obnoxium.

Deut. 17.

Postquam rex sederit in solio regni sui, describet 12
sibi Deuteronomium legis hujus in volumine, accipiens exemplar à Sacerdotibus Leviticæ tribus; & habebit secum, legetque illud omnibus diebus vitæ suæ: ut discat timere Dominum Deum suum, & custodire verba, & cærimonias, quæ in lege præcepta sunt; nec elevetur cor ejus in superbiam super fratres

ſuos;nec declinet in partem dextram, vel ſiniſtram, ut longo tempore regnet ipſe, & filius ejus ſuper Iſrael.

Ariſteas in hiſtoria.

13 Rex Ptolemæus interrogavit unũ ex ſeptuaginta Interpretibus, in quibus rebus reges majori tempore verſari deberent? ille reſpondit:In legendo, & in commentariis legationum illarum,quæ extant perſcriptæ ad reges ad inſtauranda illa, quæ faciunt ad rectam,ſalutarem, & diuturnam hominum gubernationem.

Ferus in cap. 8. Actorum.

14 Antiquitùs principes in religione, ac diſciplinis honeſtis inſtituebantur:quin & per omnem vitam lectioni, quæ ad religionem,& rempublicam promovendam faceret,erant addicti. hinc & Moyſes p̃cepit regibus,ut Deuteronomium ſecum habeant: ſic fecit Joſue,David,Ezechias,& cæteri.

Ammianus Marcellinus lib.8.

15 Ariſtoteles Calliſthenẽ propinquum ſuũ ad Alexandrum mittens,ſapiẽter ei ſępè mandabat,ut q̃ raríſſimè,& jucundè apud hominem loqueretur,vitæ poteſtatem,& mortis in acie linguæ portantem.

16 Inde fortaſſe natum proverbium:Cum regib. aut quàm breviſſimè,aut quam jucundiſſimè loquẽdũ.

Aeſopus.

17 Cum regibus aut omnino non loquendum,aut quæ ſunt jucundiſſima,loqui oportet; Solon correxit,aut quæ ſunt optima.

ADMONITIONVM.

CAP. XVII.

Eſther cap. ult.

1 Multi bonitate principum, & honore qui in eos collatus eſt,abuſi ſunt,&aures principũ ſimplices,& ex ſua

ex sua natura alios existimantes, callida fraude decipiunt: quæ res & ex veteribus probatur historiis, & ex his, quæ geruntur quotidie, quomodo malis quorundã suggestionibus regum studia depravẽtur.

Quamvis autẽ admonitiones plurimas huc facilè transferre possem, paucis tamen contentus ero, easque libenter prætermisissem, nisi me sapientium auctoritas, & sententiarum commovisset utilitas. 2

Aristoteles lib. 5. Polit, cap. 10.

Ad regis officium pertinet, cautum, ac providentem esse, ut nec divites injuria, nec populares contumelia afficiantur. 3

Idem lib. 8. Eth. cap. 11.

Regis amicitia ad eos qui reguntur, in excellentia beneficii consistit: confert enim in eos beneficia, qui ab ipso reguntur. Siquidem cùm sit bonus, curam ipsorum habet, quo bene sese habeant, ut ovium pastor. Unde & Homerus Agamemnonem populorum nuncupavit pastorem. 4

Xenophon lib. 2. de pædia Cyri.

Decet principem non se bonum præstare duntaxat, verùm etiam pro subditis diligentiam gerere, ut quàm optimi sint futuri. 5

Xiphilinus in epitome Dionis, lib. 47.

Principatus propter salutem subjectorum constituuntur, ut ii nullum damnum sentient, non modò ab alienis, sed neque à suæ gentis hominibus. 6

Seneca in Octavia.

Consulere patriæ, parcere afflictis, fera cæde 7
Abstinere, tempus atq; iræ dare,
Orbi quietem, seculo pacem suo:
Hæc summa virtus, petitur hac cælum via.

Ovidius lib. 2. de Ponto.

Est piger ad pœnas princeps, ad præmia velox: 8
Cuiq; dolet, quoties cogitur esse ferox.

9 *Guntherus poeta lib. 1. de geſtis Friderici.*

Plus ſæpe nocet patientia regis,
Quàm rigor: ille nocet paucis, hæc incitat omnes,
Dum ſe ferre ſuos ſperant impunè reatus.

Claudianus lib. 2.

10 Nec tibi quid liçeat, ſed quid feciſſe decebit,
Occurrat, mentemq; domet reſpectus honeſti:
Tu civem, patremq; geras, tu conſule cunctis;
Nec tibi, nec tua te moveant, ſed publica vota.

Iſocrates ad Nicoclem.

11 Regnum, quod ſummum eſt rerum humanarum omnium, maximam prudentiam poſtulat.

Philo lib. de creatione Principis.

12 Sunt quidem principes publici parentes civitatũ & gentium, quotquot boni ſunt: contrà, qui in ſubditorum detrimẽtum abutuntur potentia, non principes appellandi, ſed hoſtes, cùm agant hoſtilia.

Chryſoſt. in Pſal. 113.

13 Hoc maximè oſtendit principem, quòd ſuorum curam gerat, eiſque provideat, ac proſpiciat: & ideo dicebat Chriſtus: paſtor bonus, nõ dixit honoratur, & colitur, ſed animam ſuam ponit pro ovibus ſuis: hoc eſt principatus, hoc eſt paſcendi ſcientia, ſua negligere, & eorum, quos regit, curam gerere: quod eſt enim medicus, hoc eſt princeps, vel potiùs plusquã medicus. medicus enim arte ſalutem comparat, princeps autem etiam propriis periculis.

Divus Bernardus lib. 4. de conſideratione ad Eugenium.

14 Non te moneo ſummis occupatum, intendere infimis, & quaſi minutum fieri; minimis impendere, quod maximis debes: vacuum prorſus à ſolicitudine rerum minorum, & vilium oportet eſſe animum, tam magnis, & tam multis intentum rebus.

Aelianus lib. 2.

15 Nimiam equitandi induſtriam Anniceris Plato re-

pre-

prehendit, inquiens, fieri non posse, ut, qui reb. tam nullius pretii operam navaret adeò diligentem, possit magnis, & præclaris negotiis vacare. cum enim omnis cogitatio in ista conferatur, necessum esse, ut ea negligentiùs agat, quæ revera sunt admiratione digna.

Philo lib. de creatione principis.

Cùm aliquando res magnæ, aliquando minores 16
tractandę sunt, ne in exiguis conterat operam princeps, sub præfectis eas delegabit: majores verò ipse examinabit diligentissimè, ne sollicitudinem impendendo rebus vilioribus, negligat majoris momenti negotia.

Philostratus lib. 1. de Vita Apollonii.

Interroganti regi, quonam pacto stabiliter, tuteq; 17
regnare posset, respondit Apollonius, si multos honoraveris, paucis verò credideris.

Idem lib. 5. cap. 12.

Apollonius Vespasiano dixit: tibicen quidam val- 18
dè sapiens, discipulos auditum mittebat ineptissimos tibicines, ut ex eis, quo pacto canendum non esset, addiscerent: tu itaq; rex quomodo imperandũ non sit, ab eis, qui malè imperarunt, jam didicisti.

Divus Gregorius in librum 1. Regum cap. 8.

Fortasse idcirco Saul reprobus rex eligitur, ut ele- 19
ctus successor ejus rex Divid in cognosceres, quid cavere debuisset.

Lampridius in Alexandro.

Aurum & argentum raro cuiquam nisi militi di- 20
visit, nefas esse dicens, ut dispensator publicus in delectationes suas, & suorum converteret id, quod provinciales dedissent.

Lucianus in Demonacte.

Quærenti qua ratione quispiam imperium q̃ 21
optimè administrare possit Demonax respõdit: Si ira

vacaverit, & quàm minimum loquens, plurima audierit.

Thomas Morus lib. 1. de optimo reip. statu.

22 Princeps vivat innocuus de suo, sumptus ad reditus accommodet: refrænet maleficia, & recta institutione suorum pręveniat potius quàm sinat increscere, quæ deinde puniat.

23 Principi non quælibet artes discendæ sunt, sed hę dumtaxat, quæ tradunt rationem rectè administrãdi regnum: & verò non omnes literæ conveniunt principi, sed eæ quæ politicen tradunt, aut ethicen; quæq; rectè, ac secus gestorum exempla commonstrant, id quod facit historia.

Caßiodorus lib. 10. variarum.

24 Qui rationabiliter disponit propria, non appetit aliena. tollitur enim principibus necessitas excedendi, quoties assuêrint propria moderari: laudata nimirùm sententia, quæ rerum præcipit modum, quia nimium non placet, etiam quod bonum putatur.

Ex divo Thoma lib 3. de regim princ. cap. 11.

25 Dominus per Moysen in Deuteronomio inquit: Cùm constitutus fuerit rex, non multiplicabit sibi equos, *&c.* describetq; sibi Deuternomium legis hujus, legetq; illud omnibus diebus vitæ suæ, ut discat timere Dominum Deum suum, & custodiat verba ejus (videlicet, ut possit populum dirigere secundum legem divinam) nec elevetur cor ejus in superfluum super fratres suos: neq; declinet in partem dexteram, vel sinistram, ut longo tempore regnet ipse, & filius ejus super Israel. ille quidem legitimus est rex, qui principaliter bonum subditorum intendit, & curam eorum habet, ut bene operentur. Regnum enim nõ est propter regem, sed rex propter regnum, quia ad hoc Deus providit de regibus, ut regnum regant, &

gubernent,& unumquemque in ſuo jure conſervẽt: & hic eſt finis regiminis. ad hęc, regnum ex hominibus conſtituitur, ſicut domus ex parietibus, & corpus humanum ex membris. finis ergo regis eſt, ut regimen proſperetur, & homines conſerventur per regem. & hinc habet commune bonũ cujuslibet principatus participationem divinæ bonitatis: unde bonum commune dicitur à philoſopho eſſe, quod omnia appetunt & eſſe bonum divinum: & ſicut Deus, cujus virtute principes imperant, nos regit, & gubernat propter noſtram ſalutem; ita & reges, & alii rerum domini facere debent.

Chriſoſt. in Pſal. 143.

Qui ſubdit populum meũ ſub me, ſic rectè dixit: 26
Nam hic quoque ſuperno auxilio opus eſt, ut qui ditioni ſubjecti ſunt, acquieſcant, & non ſeditionem agitent, nec inſurgant. non ergo ſolùm in ſubjugãdis inimicis, ſed etiam in ſuis ſubjiciendis, & in officio continendis ſuperno nobis auxilio opus eſt. nã hoc quoq; magnum eſt, ſuos bene regere, nec minus eſt, quàm inimicos vincere: multi quidem certè ſępenumero trophęa in bellis erexerunt; in pace autem cæſi ſunt, cùm eorum quibus præerant, habenas nõ rectè poſſent moderari: nõ ergo in regni poteſtate ſitum eſt, ut caſtra ſubjiciantur, ſed in Dei auxilio. quemadmodũ autem ab eo procedunt victoriæ de hoſtibus: ita etiam ſuorum obedientia.

Baſilius Magnus in Hexameron hom. 8.

Eſt apum rex ipſe quidem aculeo præditus, ſpicu- 27
loq́ue armatus; at nunquam irritatur ad ultionem, nunquam aculeo ipſo utitur. Leges q̃dam iſtæ profectò naturæ ſunt, inſtitutaq́: non literis mandata: tardos inquam eos ad vindictam, pœnamq́; ſumendam eſſe oportere, qui maximas obtinẽt poteſtates.

Beatus August lib. 5. de civitate Dei. cap. 24.

28 Neq; enim nos quosdam imperatotes ideò felices dicimus, quia vel diutiùs imperarũt, vel imperantes filios morte placida reliquerunt, vel hostes reip. domuerunt, vel inimicos cives adversus se insurgentes, & cavere, & opprimere potuerunt. Hæc enim & alia vitæ hujus ęrumnosę, vel munera, vel solatia, quidã etiam cultores dæmonum accipere meruerunt: qui non pertinent ad regnum Dei, quò pertinent isti: & hoc ipsius misericordia factum est, ne ab illo ista, qui in eum crederent, velut summa bona desiderarent. Sed felices eos dicimus, si justè imperant, si nõ extolluntur, sed se homines esse meminerunt, si suam potestatem ad Dei cultum maximè dilatandũ. majestati ejus famulam faciunt: si Deum timent, diligũt. colunt: si plus amant illud regnum, ubi non timent habere consortes: si tradiùs vindicãt, facilè ignoscũt: si eandem vindictam pro necessitate regendæ, tuendæq; reip. non pro saturandis inimicitiarum odiis exerunt: si eandem veniam, non ad impunitatem iniquitatis, sed ad spẽ correctionis indulgent: si quod asperè coguntur decernere, misericordiæ lenitate, & beneficiorum largitate compensant: si luxuria tantò in eis est castigatior, quanto posset esse liberior & si hæc omnia faciunt, non propter ardorem inanis gloriæ, sed propter charitatem felicitatis æternæ: si pro suis peccatis humilitatis, & miserationis, & orationis sacrificium, Deo suo vero immolare non negligunt: tales Christianos imperatores dicimus esse felices interim spe, posteà re ipsa futuros, cùm id quod expectamus advenerit.

Ferus in cap. 12. Actorum.

29 Divinæ, & potentia, si non absit timor Dei superbum, & ferocem hominẽ reddunt: itaque omnium maximè principibus Dei timor necessarius est. hinc David,

David, Erudimini, qui judicatis terram; ſervite Domino in timore. Vide hiſtorias, quid faciat potentia ſine timore Dei, in Anna, Achab, Saul, Antiocho, & cæteris.

Ammianus Marcellinus lib. 30.

Agenti imperium omnia nimia velut prærupti 30
ſcopuli ſunt devitanda.

Suetonius in Tito Veſpaſiano, cap. 8:

Non oportere, ait, quenquam à ſermone princi- 31
pis triſtem diſcedere.

DE EADEM RE.

CAP. XVIII.

Quid aliud eſt regnum, quàm magna familia? 1
contrahenda igitur ſunt impendia ſupervacanea: magnum enim vectigal eſt parſimonia.

Capitolius in Antonino Pio.

Victus Antonini Pii talis fuit, ut eſſet opulētia ſi- 2
ne reprehenſione, parſimonia ſine ſordibus. Salaria multis ſubtraxit, quos otioſos videbat, accipere: dicens: Nihil eſſe ſordidius, immò crudelius, quàm ſi rempublicam ii arroderent, qui nihil in eam ſuo labore conferrēt. Nullas expeditiones obiit, niſi quòd ad agros ſuos profectus eſt, dicens: Gravem eſſe provincialibus comitatum principis, etiam nimis parci.

Lampridius in Alexandro Severo.

Neminem paſſus eſt eſſe in palatinis, niſi neceſſa- 3
rium hominem: jurejurādo deinde conſtrinxit, ne quem aſcriptum, id eſt, vagantium haberet, ne annonis remp. gravaret, dicens: Malum pupillum eſſe imperatorem, qui ex viſceribus provincialium homines non neceſſarios, nec reipublicæ utiles paſceret.

Multis civitatibus, quæ poſt terræmotus defor- 4

mes erant, ſumptus ad inſtaurationem operum publicorum, & privatorum, pecuniam ex vectigalibus dedit.

5 De omnibus hominibus per fideles ſuos ſemper quæſivit, & per eos, quos nemo noſſet, hoc agere: cùm diceret, omnes præda corrumpi poſſe.

6 Notum illud eſt, meliorem eſſe remp. ac propè tutiorem, in qua princeps malus eſt, ea, in qua ſunt amici principis mali. ſiquidem unus malus poteſt à plurimis bonis corripi: multi autẽ mali non poſſunt ab uno quamvis bono, ulla ratione ſuperari. Et quidem ab Homulio ipſi Trajano dictum eſt, cùm ille diceret, Domitianum peſſimum fuiſſe, amicos autẽ bonos habuiſſe; atque ideo illum magis odio fuiſſe, qui remp. pejoris vitæ hominibus commendaverat; quia melius eſt, unum pati malum, quàm multos. Hæc atque alia ſcribit Lampridius notatione digna.

Divus Bernardus lib. 4. de conſideratione ad Eugenium.

7 Veniamus ad collaterales, & adjutores tuos. Hi ſeduli tibi, hi intimi ſunt: quamobrem ſi boni ſunt, tibi potiſſimum ſunt; ſi mali, ęquè plus tibi: Ne te dixeris ſanum, dolentem latera: hoc eſt, ne te dixeris bonum, malis innitentem: aut ſi bonus ſis, bonitas tui ſolius quem fructum afferre poteſt? Quid emolumenti affert tua unius hominis juſtitia, ubi ſentẽtia prævalet aliter affectorum? ſed nec tuta tibi tua bonitas obſeſſa malis, non magis quã ſanitas vicino ſerpente. Non eſt quo te ſubducas malo inteſtino: & è regione bonum domeſticum eo amplius, quo ſæpius juvat: ſed ſive levent, ſive gravent, cui rectiùs imputandum, quàm tibi, qui tales aut elegiſti, aut admiſiſti? & qui poteſtatem non habent, niſi quam tu eis aut tribueris, aut permiſeris? Tibi imputa quidquid patieris ab eo, qui ſine te poteſt facere nihil.

Spar-

Spartianus in Hadriano,

Optimos quoque de senatu in contubernium imperatoriæ majestatis adscivit: & in concione, & in senatu sæpè dixit: Ita se rempublicam gesturum, ut sciret populi rem esse, non propriam. 8

Capitolinus in Gordianis.

Miser est imperator, apud quem vera reticentur, qui cùm ipse publicè ambulare non possit, necesse est, ut audiat, & vel audita, vel à plurimis roborata confirmet 9

Sextus Aurelius victor in Traiano.

Duo sunt quæ ab egregiis principibus expectantur: sanctitas domi, in armis fortitudo, & utrobique prudentia: 10

Plutarchus in Apoph.

Quidam cùm dixisset, omnia regibus & honesta & justa esse: Per Jovem, inquit Antigonus, regibus barbarorum: sed nobis sola honesta, sunt honesta; & justa, sola justa. 11

Divus Bernardus lib. 2. de consideratione ad Eugenium.

Modestus moderabitur curas: temperabit à superfluis, non deerit necessariis. 12

Zonaras in fine Annalium.

Homini privato satis est moderatio, æquitas, placabilitas, & in omni cultu, & victu modus: imperatori verò præter hæc, & justitia est colenda, & ratio civium habenda, & vetera instituta sunt tuenda. 13

Nicephorus lib 16 Eccles. histor. cap. 1.

Ego verò dixerim, non ex eo verum imperatorē, quia legibus solutus, arbitrio ipse suo vivat, quòd aliis imperet, æstimari; verùm si in seipsum potius potestatem exerceat, neque pravi quicquam animum suum subire sinat: unde ille adversus fœditatem, & turpitudinem invictus, & à libidine omni alienus, perinde atq; animata virtutum effigies, cives, subdi-

tosque suos universos ad imitationem sui pertrahat.

Ex eodem lib. 18. cap. 6.

15 Tiberius imperator Mauricio successori hæc inter alia dixit: Quibus amplior est faciendi quæ velint potestas, eos peccata pluria consequuntur. *& paulò pòst*: Imperium sapientem gubernatorem requirit. *& post aliqua*: Potestatis insolentiam ratione fac frenes, & philosophiæ artibus sapienter potentiæ scapham gubernes: imperium namque res quædam est sublimis, & excelsa, in altum quæ ei insident sustollens, & rectè cogitata excutiens.

Paulus Aemylius lib. 5.

16 Ludovicus Crassus Francorum rex, cùm fatalem sibi diem appetere sentiret, hortatus est filium, ut religionem coleret; paci, communique dignitati, ac saluti inserviret: Regnum nihil aliud, quàm procurationem, munusq; publicum existimaret, cujus in vita administrati reddendam exactè rationem continuò post fata sciret, sedente in se immortali judice: sua cuique facinori parata præsenti, sempiternaq; mercede.

Bonfinius lib. 15. rerum Vngaricarum.

17 Multa dissimulari opus est his, qui cæteris præsunt, ne inferioribus videantur injurii, néve sævæ tyrannidis nota sugillentur.

Idem lib. 17.

18 Cùm reges antehac promiscuè, atque immodestiùs ab hominibus adirentur, auresq; indoctę multitudini accommodantes, modò garrulitatis fastidio modò loquendi inscitia afficerentur, neque gravitatem pro dignitate servarent, neque distinctè judicia enuntiarent: hinc factum est, ut Bela primus petitionum, ac precum formulas instituerit, ex imperatorum, pontificumq; more; & duos precum ministros adsciverit, qui quotidianas petitiones ei secretò legerent; rescriptaq; manu regia responsa referrent. unde

optimus judiciorum & gratiarum mos tunc Ungaris introductus.

Regnum illud ſtare diu non poterit, in quo majores fuerint ſumptus, quàm reditus. nam intra paucos annos conſumetur, diſſipabitur, atque peribit: quod quidem evidentius eſt, quàm ut in ejus probatione multa verba ſunt impendenda. 19

Ferus in librum Iudicum cap. 9.

Vulgò dicitur de tyrannis: Intrant ut vulpes: regnant ut leones: moriuntur ut canes. hoc eſt, occupant regna aſtutè: adminiſtrant ea ferociter: ſed tandem pereunt turpiter. 20

Divus Thomas lib. 2. de eruditione principum, cap. 2.

Multum cavendum eſt principi, ne à miniſterio tranſire velit ad dominium. de hoc punitus fuit Nabuchodonoſor, qui à miniſterio regni tranſierat in dominium, reputans ſe regni ſui dominum. *Dan. 4.* 21

Idem Divus in lib. 5. Polit. lectione. 12.

Ad ſalvandam rempublicam tyrannicam, oportet, quòd tyrannus ea, quæ accipit à ſubditis, non expendat gratis, & in ſuperfluis, aut in talibus, quę contriſtent ſubditos; ut quando accipiunt à ſubditis laborantibus, & operantibus aſſiduè, & poſtmodum abundanter dant meretricibus, & extraneis, & (quos habent ſibi ſæpè familiares) artificibus & hiſtrionibus: quando enim ſic facit tyrannus, odio habetur à ſubditis, & faciliùs inſurgunt contra ipſum. & ideo cavendum eſt, quòd non expendat bona, quę accipit à ſubditis, in illis, quæ moleſtant ipſos. 22

Saxo lib. 13. hiſtoria Danicæ.

In regni faſtigio collocatos, difficiles accuſatoribus aures præbere convenit. 23

Quidam in Politicis.

Pernicioſæ aſſentationes non rapiant principem 24
in

in transversum, ut à jure & æquitate discedat: nam principi verè dominanti ea sola licet, quæ justa sunt: nec enim ad malum est ulla potestas.

Idem.

25 Caveant principes ne bona publica dissipent, aut alienent; id enim interitus regnorum, & reip. est.

Et paulò post.

26 Immodicas profusiones reprehendo, quibus principum facultates exhauriuntur, cùm justius esset, ut bona sua propter filios, & hæredes, & propter rempublicam conservarent.

Et paulò procul.

27 Ne fiant immodicæ profusiones, præsertim in luxum, & inutiles largitiones, quæ nunc omnes aulas propè exhauriũt, ac multa incommoda gignunt: ex quibus profluunt immoderatæ exactiones, quæ jam in omnibus regionibus usitatę sunt: quas quia plebs misera diutiùs tolerare non poterit, imperiorum mutationes, ac ruinæ metuendæ sunt.

Osorius lib. 8. de regis institutione.

28 Princeps reipublicæ, qui sapiens fuerit, rempublicam facilè temperabit, atque ad optatum finem perducet. Sic enim rex sapientissimus Solomon ipsam Sapientiam loquentem inducit: Meum est consiliũ & disciplina: mea est prudentia & fortitudo: per me reges regnant, & legum conditores decernunt justitiam: per me principes imperant, & omnes qui jus in terra dicunt, rempublicam moderantur.

DE

DE REPUBLICA

LIBER IIII.

REMPUBLICAM SINE LEGIbus stare non posse.

CAP. I.

Exodi 24.

DIxit Dominus ad Moysem: Ascende ad me in 1
montem. & esto ibi, daboq; tibi tabulas lapideas, & legem ac mandata, quæ scripsi, ut doceas eos.

Plato lib. 9. de Legibus.

Necesse est, leges hominibus ponere, ut secundum 2
leges vivant: nam si absque his viverent, nihil à feris atrocissimis discreparent. Cujus rei causa est, quia nullius hominis ingenium ita natura institutum est, ut quæ ad publicum humanæ vitæ bonum conferunt, sufficiēter cognoscat; & si agnoverit, ut optimũ id quod novit, semper agere possit, ac velit. *&c.*

Cicero lib. 3. de Legibus.

Nihil est tam aptum ad jus, conditionemq; natu- 3
ræ, quàm lex: sine qua nec domus ulla, nec civitas, nec gens, nec hominum universum genus stare, nec rerum natura, nec ipse mundus potest.

Idem pro Cluentio.

Civitas sine lege, ut corpus sine mente, suis parti- 4
bus, ut nervis, ac sanguine, & membris, uti non potest.

Aristoteles lib. 10. Ethi. cap. 9.

Omnino in omni vita legibus opus est. 5

Isocrates in Panegyrico.

Atheniensium civitas cùm Græcos sine legibus 6
viventes, & sparsim habitantes invenisset, quorum

alii

alii potentiorum dominatu contumeliosè vexabantur, alii quòd nullos magiſtratus haberent, interibãt; etiam his malis eos liberavit, alios in poteſtatem ſuã redigendo, alios exemplo ſuo emendando, primò enim leges tulit. *&c.*

Maximus Tyrius ſermone 6.

7 Ipſam ego reipublicæ ſalutem intelligo conſiſtere in more compoſito civitatis, atque ejus adminiſtratione decora: quæ quidem nequaquam aliter effici poſſunt, quàm optimarum legum miniſterio,

Stobæus ſermone de republica.

8 Demoſthenes orator leges civitatis animam eſſe dixit: ut enim exanime corpus procumbit; ſimiliter civitas, ſi leges abſint, non conſiſtit.

Plutarchus apud eundem ſermone de Lege.

9 Tot, tantorumque bonorum, & munerum, quæ dii largiuntur, nullus eſt fructus, aut uſus rectus ſine lege, jure, & principe.

Demoſthenes contra Ariſtogitonem.

10 Æquitatis amica legum ſanctio maximi facienda eſt, quæ omnes & urbes & regiones tuetur. Per leges & reguntur urbes, & conſervantur: quæ ſi abrogentur, & pro ſua cuique libidine licentia detur, non reſpublica dumtaxat intereat, ſed nihil etiam inter noſtram & belluarum vitam interſit. Omnia præclara, & auguſta, & ea per quæ urbs ornatur, & conſervatur, legibus accepta ſunt ferenda. Et quorſum dicere attinet legibus, & obſervantia legum ornari omnia?

11 Nulla uſquam fuit, vel mediocris reſpublica, ſine certis legibus conſtituta. Nam & ſi Lycurgus nullas ſcripſit leges, certas tamen quaſdam prodidit, non tabulis; ſed ut notiores eſſent, memoriæ civium inſculpendas.

He-

Heraclitus Ephesius dixit.

Non minus cives pro legibus pugnare debent, 12
quàm pro mœnibus civitatis: quòd absque legibus nullo modo civitas incolumis esse possit, absq; mœnibus possit.

Livius lib. 1.

Multitudo coalescere in populi unius corpus nulla re, præterquàm legibus potest. 13

Vida lib. 2. de Reip. *dignitate.*

Haud planè de rep. differi potest, nisi vis legum 14
priùs explicetur: quibus tanquam firmissimo fundamento omnis ipsa respublica nititur, fulcitur, ac continetur: legesque ad omnem civitatem fundandam, ac conservandam, nòn tantùm sunt utiles, sed omnino necessariæ: quæ in quocunque hominum cœtu aut societate parum valent, nulla ibi esse potest respublica aut civitas.

QVID SIT LEX.

CAP. II.

Basilius Magnus in cap. 1. Isaia.

Lex est regula justorum, & injustorum: ea quidẽ 1
imperans, quæ agenda sunt, his contradicens, quæ non veniunt facienda. ad cujus studium qui attentus est, celeber evadit, etiam si ignoret quid utilitatis ex ejus observatione dependeat.

Aristoles lib. 10. Eth. cap. 9.

Lex est sermo ab aliqua prudentia, atque mente 2
profectus, quæ vim habet cogentem.

Idem in proœm. Rhetor. ad Alexandrum.

Lex, ut ita dixerim, ratio quædam est, quæ com- 3
muni civitatis consensu definita, jubet quo pacto unumquodque agendum sit.

Marsilius Ficinus in Minoe hanc definitionem colligit ex Platone.

4 Lex est vera gubernandi ratio, quę per commoda media ad finem optimũ gubernata dirigit; transgredienti pœnam, obedienti præmium statuens.

Stobæus sermone de Legibus.

5 Stoici legem dicunt orationem esse gravem, & rectam; quæ facienda imperet, non facieda prohibeat.

Cicero Philipp. 11.

6 Lex nihil est aliud, nisi recta, & à numine deorum tracta ratio, imperans honesta, prohibensque contraria.

Vida lib. 2. de dignitate reip.

7 Hanc nos legem nominamus, & à legendo nomẽ fecimus, quam Græci νόμον dici maluerunt, quòd per eam unicuiq; suum tribuatur. illi siquidẽ in legis nomine, ęquitatis vim, nos verò delectus naturam attendimus. ut sit id, si rectè perpenditur, nihil planè aliud est, quàm ipsa ratio humanas actiones ad signum dirigens, omnium domina atq; regina.

Et paulò pòst.

8 Legem nobis à natura datam ita probare solent, ajunt enim nobis à natura datam esse rationem, si ratio, etiam rectam rationem: atq; lex nihil est planè aliud, nisi recta ratio insita in natura, in jubendo, & vetando, honesta imperans, turpia prohibens.

Divus Thomas lib. 2. quæst. 90.

9 Lex est quædam rationis ordinatio ad bonum commune, ab eo qui curam communitatis habet ordinata.

Biesius lib. 4. de republicá.

10 Leges sunt publica vitæ præcepta, quibus nos omnes obtemperare semper oportet: siquidem commune bonum, & æquitatẽ ipsam perpetuò spectant, atque ab eo, qui jubendi, & jussa exequendi potestatem habet, proponuntur.

Alfons-

Alfonsus Castrus lib. 1. de potestate legis pœnalis cap. 1.

Lex est recta voluntas ejus, qui vicem populi ge- 82
rit, voce, aut scripto promulgata, cum intentione obligandi subditos ad parendum illi.

DE VTILITATE LEGUM.

CAP. III.

Levit. 26.

Si spreveritis leges meas, & judicia mea contem- 1
pseritis, ego quoque hoc faciam vobis; visitabo vos velociter in egestate, & ardore, qui conficiat oculos vestros, & consumat animas vestras, *& cætera.*

Beatus Augustinus in Ioannem tractatu 6.

Ipsa jura humana per imperatores, & reges seculi 2
Deus distribuit generi humano: tolle jura imperatorum, & quis audet dicere, mea est illa villa, aut meus est ille servus, aut domus hæc mea est?

Solon Versibus Elegiacis.

Invehit heu quantas legum violatio clades! 3
At justæ leges commoda quanta ferunt?
Compedibus stringunt sceleratos, ordinis æqui
Conservatrices, nil nisi recta sinunt.
Aspera complanant, sedant fastidia, frænant
Indomitos, abigunt semina quæque mali.
Jura regunt, mansuefaciunt turgentia corda:
Compescunt miseræ seditionis opus.
Litis bilem atram reprimunt, ac denique vitam
Humanam erudiunt, ut sapienter eat. *Aliter.*
Hæc moneo cives, nec fabula ficta putetur, 4
Leges, atque Deum spernere, crede, nocet.
Sed placidam retinet pacem reverentia juris,
Peccanti quæ non parcere lenta solet.

Hæc prohibet turpem luxum, frænatq; rebelles,
Crescere nec patitur semina sparsa mali:
Judicis emendat fraudes, violentaq; facta
Nasci inter cives, dissidiumq; vetat.
Denique vita hominum tranquilla & honesta manebit,
Servandi leges dum pia cura manet.

Aliter.

5 Cùm leges soleant, corruptaq; jura nocere,
Civibus hæc duxi commemoranda meis:
Omnia salva manent, ubi recta lege decenter,
Riteq; res geritur ordine quæq; suo:
Compedibus fraudes ubi constringuntur iniquæ,
Pœnaq; supplicio facta maligna premit.
Urbem felicem, locus est ubi legibus æquis,
Et vires retinent jura sacrata suas.
Non illic luxus regnat, morésve protervi:
Cuncta tenent recta cum ratione modum.
Publica res floret, tum noxia damna facessunt,
Et bona mirantur crescere quisq; sua:
Judiciis fraus omnis abest, & facta superba;
Cumq; suis cessat factio dissidiis.
Cum rixis cedunt iræ; sunt omnibus apta
Omnia, nec quidquam commoditate caret.

Aristoteles lib.3. Polit.cap.6.

6 Lex pactum est, atque (ut Lycophron Sophista dixit) Sponsor, & vas in officio mutuo permanendi.

Idem lib.1 Rhetoricorum, cap. 4.

7 Salus civitatis in legibus sita est.

Iamblicus apud Stobæum sermone de magistratu.

8 Lex perhibetur omnium esse regina: eadẽ videtur bona præcipere, cõtraria prohibere. Quid igitur putamus, profectam ab ipsa bonam juris, legumq; constitutionem esse? quali pulchritudinis, quantaq; excellentia, & justitia rebus omnibus antestare? quæcunque

cunque enim, & quantacunque genera, & species virtutum sunt per illa, & ejusmodi omnia legum pulcherrima præcepta penetrant; earum utilitas per totam reip. administrationem, & omnes hominum vitas extenditur. Est igitur lex commune bonum, sine quo nihil unquam boni fieri posset.

Dionysius Halicarnass. lib. 2.

Intellexit Romulus rectis legibus, honestorumq́; studiorum æmulatione piam, temperantem, justam, belloq́; fortem civitatem fieri. 9

Idem lib. 7.

Libertas aufertur, ablato jure, ac legibus. Nam ex quacunque civitate jus legesq́; exulant, in eam seditio bellumq́; solent ingruere. 10

Demosthenes adversus Midiam.

Robur corporis paucorum, leges robur sunt universorum: legum præsidio unusquisq; vestrum salvus est; quidquid bonorum habetis, legum beneficio habetis. 11

Idem contra Timocratem.

Ad felicitatem reip. & populi libertatem in nulla re alia plus virium, & momenti est, quàm in legum auctoritate: leges causa sunt publicæ felicitatis. 12

Cicero pro Cecinna.

Major hæreditas venit unicuique nostrum à jure & legibus, quàm ab his, à quibus illa bona relicta sunt. Nam ut perveniat ad nos fundus, testamento alicujus fieri potest, ut retineamus, quod nostrum factum est sine jure civili non potest. 13

Idem Cicero ibidem.

Nihil est in civitate tam diligenter retinendum, quàm jus civile. Etenim hoc sublato nihil est, quare exploratum cuiq; possit esse, quid suum, aut quid alienum sit; nihil est quod æquale inter omnes, atq; unum omnibus esse possit. 14

Iornandes lib. de regnorum, ac temporum successione.

15 Roma, ut ait Jamblicus, armis, & legib. exercentes sese, orbem terræ suum fecerunt. Armis siquidem constrinxerunt, legibus autem conservaverunt.

Theodoricus rex apud Cassiodorum lib. 5. Variarum.

16 Decet provincias regno nostro subjectas legibus, & bonis moribus ordinari: quia illa vita verè hominum est, quæ juris ordine continetur. nam beluarum ritus est, sub casu vivere.

Idem apud eundem lib. 3.

17 Exuite barbariem, recipite paulatim juridicos mores; non sit novitas molesta q̃ proba est: quid enim confidere, & casus reliquos non timere? jura publica, certissima sunt homanæ vitæ solatia, infirmorum auxilia, potentium fræna.

Gregorius novus in prœmio epistolarum Decretalium.

18 Effrænata cupiditas, sui prodiga, pacis ęmula, mater litium, materia jurgiorum, tot quotidie nova litigia generat, ut nisi justitia conatus ejus sua virtute reprimeret, & quæstiones ipsius implicitas explicaret, jus humani fœderis litigatorũ abusus extingueret, & dato libello repudii concordia extra mundi terminos exularet; ideoq; lex proditur, ut appetitus noxius sub juris regula limitetur: per quam genus humanum, ut honestè vivat, alterum non lædat, jus suum unicuiq; tribuat, informatur.

DE LEGVM PRÆSTANTIA.

Cap. IIII.

Psalm. 18.

1 Lex Domini immaculata, convertens animas: testimo-

ſtimonium Domini fidele,ſapientiam præſtans parvulis.

Proverb. 6.

Mandatum lucerna eſt,& lex lux, & via vitæ, increpatio diſciplinæ. 2

Demoſthenes contra Ariſtogitonem.

Univerſa vita mortalium,natura, & legibus regitur : ac natura quidem confuſa & inæqualis eſt, & à peculiari:cujusq; pendet ingenio:leges autem communes,& ordinatæ ſunt,& eædem univerſis. Quod ſi prava natura fuerit , ſæpè mala conſilia molitur, quare tales facilè in delicta ruere liquet. Leges autē æqua,& honeſta,& utilia ſpectant,& ad illa referuntur,quæ inventa ſi fuerint, commune jam inde mādatum omnibus proponitur,par,& ęquale.atque ea lex eſt,cui parere omnes debent , cùm propter multa,tum hac de cauſa potiſſimùm,quòd omnis lex inventum eſt, & donum deorum immortalium:decretū hominum ſapientum;regula delictorum;quæ de induſtria,& fortuitò committuntur:civitatis cōmune pactum , cui vivere convenienter omnes,qui ſunt in urbe,debent. 3

Majora nos penè beneficia à legibus,quàm à naturâ habemus: quippe quòd naturâ homines vehementiſſimo cupiditatum æſtu rapiantur, & conſtricti ducantur:leges verò iis ipſis cupiditatibus, quib. homines præcipites aguntur , coërcendis , atq; frænandis,hominum naturam per ſe ad vitia pronam, regant,ac dirigant,& ad virtutem flectant. 4

Euripides in Supplicibus.

Nihil eſt civitati præſtantius,quàm leges rectè poſitæ:nam & inferioris homo ſortis, & qui ditior eſt, æquale jus experiuntur : vincit autem minor majorem,ſi juſtam cauſam habeat. 5

Cicero lib 1. de Oratore.

6 Docemur auctoritate, nutuq; legum, domitas habere libidines, coërcere omnes cupiditates, nostra tueri; ab alienis mentes, oculos, manus abstinere.

Bresius libris de Republica.

7 Legibus omnes reip. partes tanquam in unum corpus arctissimè devinctæ sunt, leges tanquam rectissimæ quædam regulæ sunt, secundum quas vitã suam omnes cives componant: legibus tanquam nervis omnia reip. membra sunt in unum corpus arctissimè devincta: sine quibus, variis opinionum, & morum dissidiis confestim dissolvantur.

Cicero pro Cluentio.

8 Fundamentum libertatis, fons æquitatis, mens, & animus, & consilium, sententia civitatis posita est in legibus.

9 Non modò adversus tyrannidem in legibus innocentiæ præsidium est, sed & magistratibus adversus vulgi importunitatem, hic tanquam aheneus quidam murus est.

Imperator Leo in proœmio constitutionum Novellarum.

10 Sunt leges tanquam custodes vitæ nostræ, & medici, dum mala ne oriantur, impediunt, & quæ irrepserint, corrigunt, & evellunt.

Idem Leo constitutione 19.

11 Qui leges reip. oculos esse dixerit, is profectò nihil indecens pronuntiaverit. quemadmodum enim rex maximè necessaria est animali, non titubans oculus; ita & reipublicæ legum æquus & rectus status.

Antiphanes.

12 Foventur omnes humanæ leges ab una divina, quæ quidem tantum potest, quantum libet, & sufficit omnibus, atque etiam superat.

Iusti-

Iuſtinianus de conceptione Digeſtorum.

Nihil tam ſtudioſum in omnibus rebus inveni- 13
tur, q̃ legum auctoritas, quæ & divinas, & humanas
res bene diſponit, & omnem iniquitatem expellit.

Oſorius lib. 5 de Regis inſtitutione.

Eſt quidē lex mens omni perturbatione vacua, à 14
mente divina hauſta, atque delibata. *Et poſt aliqua:*
Sunt enim leges divinæ benignitatis munera, ſapiē-
tiæ decreta, humanæ ſocietatis fœdera ſacroſancta.

Et eodem libro.

Cùm igitur reip. ſalus, dignitas, ornamentum; cū 15
regis ipſius officium, majeſtas & amplitudo; cùm
pax, libertas, omniumq; bonorum affluentia; cùm
regni ſecuritas, imperium & propugnaculum in le-
gibus conſtitutum ſit: poſſumúsne quidquam face-
re congruentius, quàm inculcare illius animo, ut
neque ſe neque quenquam alium plus in rep. vale-
re patiatur, quàm leges?

DE LEGISLATORE.

CAP. V.

Proverb. 8.

Per me reges regnant, & legum conditores juſta 1
decernunt.

Chryſoſt. in Pſalm. 111.

Amor in legislatorem, facilem & gratam facit le- 2
gem, etſi videatur aliquam habere difficultatem.

Plato in lib. Civili. 3

Pater legumlationem ad dignitatem regiam per-
tinere.

Xenophon lib. 8. de pædia Cyri. 4

Hæc quoque ita habent, quemadmodum item a-
lia, quando princeps melior ſit, puriora jura conſti-
tuit; quando vero deterior, nequiora.

Plutarchus in commentario. in principe requiri doctrinam.

5 Justitia quidem legis est finis, lex autem principis opus.

Aristoteles lib. 10. Ethic. cap. 9.

6 Patris quidem præceptio vires non habet, neque necessitatem, neq; ullius omnino unius viri, nisi sit rex, aut aliquis talis: lex autem vim habet cogentẽ.

Ex lege Theodo & Valentin lib. legum Novellarum Valentiniani, tit. 4.

7 Albine præfecte charissime, illustris, & præclara magnificentia tua saluberrimam sanctionẽ mox in omnium pervenire notitiam propositis jubebit edictis, ut possit facilè cognosci condendarum, conservandarumq; legum curam nobis esse præcipuam.

Philo lib. 2. de vita Mosis.

8 Regis officium est jubere, quæ oportet fieri; & vetare, à quibus abstinere decet. Cęterùm jussio faciendorum, & interdictorum cavendorum propriè ad legem pertinet. Atque ita consequitur, ut rex animata lex sit, lex verò sit rex justissimus.

Thomas lib. 2. quæst. 90.

9 Lex respicit ordinem ad bonum commune: ordinare autem aliquid ad bonum commune est, vel totius multitudinis, vel alicujus gerentis vicem totius multitudinis. & ideo condere legem, vel pertinet ad totam multitudinem, vel ad personam publicam, quæ totius multitudinis curam habet: quia, & in omnibus aliis, ordinare in finem est ejus, cujus est proprius ille finis.

Ex Aegidio lib 3. parte 2. cap. 27.

10 Duobus modis probatur non esse cujuslibet hominis leges condere, uno quia leges nos ordinant ad commune bonũ, & cujus est ordinare, ac dirigere ad aliquod bonum, ejusdem est condere leges, & regu-

gulas tendentes ad bonum illud. Cùm igitur principis sit curare commune bonum, & ad illud subjectos dirigere; planè relinquitur, ad eundẽ pertinere, ut leges condat. altero modo id ipsum probatur, q̃a leges habent vim cogentem, cogere verò nõ potest, nisi princeps, vel alter qui summam habeat potestatem: Ergo ab eo duntaxat leges fieri possunt.

Dionysius Carthus. lib 3. de fide orthodoxa artic. 103.

Prudentia quæ convenit regi, spacialis est virtus, & dicitur regitiva sive legis positiva, quoniam condere leges, est principalis actus ejus, & solis regibus propriè convenit: aliis verò, in quantum aliquid de regali proprietate participant. 11

Ex quibus omnibus aliisq; multis perspicuũ est, legumlationẽ regis esse, aut certè illius, qui summo imperio reip. præest. Nec enim rectè remp. regere possit, si leges non ferat, nec leges proficiunt, nisi ab eo factæ, & promulgatæ sint, qui cogere possit. 12

Chrysost. in Psal. 44,

Constituti sunt apostoli principes super omnem terram, & omnibus principibus fuerunt magis propriè principes, regibus potentiores. reges enim dum vivunt, dominatum obtinent; iis autem mortuis intercidit dominatus: & regum quidem leges ratę sunt & validæ intra eorum fines, jussa autem piscatorum per universum orbem terræ extensa sunt. Imperator Romanorum Persis non possit ferre leges: nec Persarum rex posset ferre leges Romanis. hi autem Palæstini, & Persis, & Romanis, & Thracibus, & Scythis, & Indis, & Mauris, & universo denique orbi terrarum leges dederunt: nec solùm dum ii viverent, firmæ & ratæ fuerunt; sed iis etiam mortuis confirmatæ sunt: & qui eas leges acceperunt, mallent animas millies profundere, quàm ab illis desciscere. 13

Plato

Plato lib.4.de legibus.

24 Eum quippe solum rectè ferre leges existimo, qui veluti sagittarius illuc animum semper intendit, unde continuò aliquid semperq; sequatur eorum; quæ bona sunt: cætera verò reliquit, sive divitias, seu hujusmodi aliud, quod à virtutibus sit separatum.

Vida lib.2.de reip dignitate.

25 Porrò leges condere, res est ardua, quæ non modò consilio atq; prudentia plurimum indiget, sed etiam, ut sensit Plato, sine divino favore atque præsidio, seniorumque consilio id munus perfectè minimè impleri potest.

Aristoteles lib.2.Eth.cap.1.

26 Legumlatores, ipsos cives assuefacientes, bonos efficiunt. Atque omnis quidem legumlatoris hæc est voluntas: qui verò non bene id faciunt, peccant.

Idem lib.2. Polit. cap 4.

27 Socrates duo legumlatori in legibus condendis spectanda esse tradit, regionem, & homines: at nihilo secius addere oportuit, ut rationem vicinorum locorum habeat, si civitati vita est agenda civilis: nec enim solùm armis uti necesse est, quę usui sint in suis finibus, sed quæ ad externa loca possint accommodari.

Idem lib.3.cap.8.

28 Quęritur à nonnullis, num legum conditor in rectissimis legibus ferendis, ad meliorum commodū debeat, an ad plurium utilitatem spectare: nam fortasse, quod rectum est, suscipi debet. Forsitan autem rectum est, ut totius civitatis commodum, & civium commune bonum legumlator sibi proponat.

Demosthenes oratione 2 contra Aristogitonem.

29 Eas urbes maximè florere videmus, in quibus legumlatores optimi extiterunt. Nam ut quæ in corporibus oriuntur infirmitates, medicorum inventis

cu-

curantur: ſic animorum immanitas,legumlatorum prudentia exterminatur.

Philo lib 2.de vita Moyſis.

Non ignoro, quòd in legiſlatore optimo requirantur omnes virtutes integræ: ſed facultati legiſlatoriæ quatuor hæc ſunt conjunctiſſima, charitas erga proximos, juſtitia, amor virtutum, & vitiorum odium. Quiſquis enim ad leges ferendas animum appulit, ab his cauſis ſingulis permotus eſt; ſiquidem charitas docet ſententias utiles proferre in medium: juſtitia honoratur, ut æqualitas ſuum cuique tribuēns. Virtutum amor approbat, quod natura bonum eſt, & id omnibus dignis exhibet ſine invidia. Odiū autem vitiorum exagitat contemptores virtutis, ſuſpectos habens ut hoſtes humani generis publicos, & perpetuos. 20

Dionyſius Halicarn lib.2.

Oportet eum, qui mente ſit præditus ad res adminiſtrandas idonea, ſive is legiſlator ſit, ſive rex, leges ferre, quæ juſtas, ac temperatas reddant vitas civium. 21

Ad legiſlatorem pertinet præſtantiſſima quadam ingenii vi, divinæque mentis acie, omnia humana providere; nullamque eſſe reipublicæ partem, quam ipſe non conſtituat: omneſque res, ſive bellicæ, ſive domeſticæ, ſive forenſes, ſive ruſticæ, ſive urbanæ ejus præſcriptio regi: quin etiam cives ſanctis moribus ab illo formari, ad beatamque vitam perduci. 22

Clemens Alexandrinus lib.1. Stromatum.

Legum ferendarum peritia, regnandi ſcientiæ pars eſt, ſicut etiam judicandi facultas. 23

Divus Auguſt.lib.de vera religione cap.31.

Conditor legum temporalium, ſi vir bonus eſt & ſapiens, legem æternam conſulit, ut ſecundum ejus 24

in-

incommutabiles regulas, quid ſit pro tempore jubendum, vetandumque diſcernat.

Fortunatianus lib. 2. Rhetoricorum.

25 Cùm lex fertur, vel rogatio, quot locis dividitur? tredecim: Cùm verba ſcripti excutimus, id eſt, cùm quærimus, an obſcura ſit lex, an minus plena, an dubia, an anceps. ſequens locus quis erit? Cùm quærimus an contra legem, vel decretum, vel morem referatur, & ſi quid hujuſmodi fuerit. quid tertius? an honeſta ſit lex, quam ferimus. quartus? an utilis ſit vel juſta. quintus? an neceſſaria. ſextus? an facilis ſit in accipiendo. ſeptimus? an poſſibilis in faciendo octavus? an alia lege ſatis caveatur id quod in hac nova ſignificatur. nonus? an hoc alio modo fieri poſſit, quod nona lege comprehenditur. decimus? quo animo quis contradicat. duodecimus? conjectura, qua quærimus, qua cauſa quid factum ſit, vel fiat. tertiusdecimus? cùm querimus, quid ſit futurum, ſi lex fuerit probata, vel ſi non fuerit accepta.

Sanctus Chryſoſt. in Evang. Ioan. homil. 9.

26 Legumlatores veneramur, diligimus, & admiramur, qui nulla noſtra re indigentes, vel potiùs neſcii, qui futuri ſint, qui ex ipſorum legibus fructum ſint percepturi, tamen vitæ noſtræ curam habuerunt, eoſq; qui honeſtè & probè vivunt, laudibus; qui malè & perperam, ſupplicio proſequuntur, & à ſceleribus arceat, ac ſi humanam offendant ſocietatem.

QVAMOBREM LEGES FACTÆ SINT, ET FIANT.

CAP. VI.

Proverb. 19. & 21.

1 Peſtilente flagellato ſtultus ſapientior erit. Mulctato peſtilente, ſapientior erit parvulus.

De-

Demosthenes contra Aristogitonem.

Res duæ sunt propter quas omnes feruntur leges, 2
tum ut ne quisquam injusti aliquid agat, tum ut iis,
qui jus violarunt, punitis, alii meliores reddantur.

Cicero lib. 2. Officiorum.

Eadem constituendarum legum fuit causa, quæ 3
regum. Jus enim semper quæsitum est æquale, nec
enim aliter esset jus: id si ab uno justo, & bono viro
consequebantur, eo erant contenti: cùm id minus
contingeret, leges sunt inventæ, quæ cum omnibus
una atque eadem voce loquerentur.

Demosthenes epistola 3.

Omnes leges propter æqualitatem, & salutem bo- 4
norum, & frugi hominum feruntur.

Cicero in Vatinium.

A majoribus nostris nulla alia de causa leges 5
sunt invētæ, nisi ut suos cives incolumes cōservarēt.

Idem lib. 2. de Legibus.

Ad salutem civium, civitatumq; incolumitatem,
vitamq; hominum, & quietam & beatam, conditæ 6
sunt leges.

Idem lib. 1. de Inventione.

Ea virtute & sapientia majores nostri fuerunt, ut
in legibus scribendis nihil sibi nisi salutem atque u- 7
tilitatem reipublicæ proponerent.

Idem in eodem.

Ut ex medicina nihil oportet putare proficisci, ni-
si quod ad corporis utilitatem spectat, quoniam ejus 8
causa est instituta; sic à legibus nihil convenit arbitra
ri, nisi quod reipublicæ conducat, proficisci ; quo-
niam ejus causæ sunt comparatæ.

Horatius Satyra 3. lib. 1.

Jura inventa metu injusti, fateare necesse est,
Tempora si fastosq; voles evolvere mundi. 9
Nec natura potest justo secernere iniquum,
Dividit ut bona diversis, fugienda petendis.

Ovidius lib.3. Fastorum.

10 Inde datæ leges, ne fortior omnia posset;
Cœptaque sunt purè tradita sacra coli.

Vida lib 2. de Reip. dignitate.

11 Ne magistratus, & qui populos regunt, in jubendis ac vitandis rebus errarent, néve quicquam agerent ex libidine, conditæ fuerunt mira omnium gentium consensione leges, sapiētissimorum hominum cogitata, atque inventa: quibus jura ac judicia describuntur, unum idemque nempe propositum legum, & magistratuum esse debet, eademque voluntas & ratio.

Et paulò pòst.

12 Hinc dicimus conditas fuisse leges ad salutem civium, vitamque omnium quietam ac beatam, ad compescendamque improborum licentiam, ut oderint injustitiam, justi autem naturam diligant, atque ut homines ab injuria inter se attemperent, ut suum cuique tenerere liceat.

Aristides oratione Platonica 1.

13 Atque id quidem fatebuntur omnes, nullam ad rem aliam legibus opus fuisse, nisi ut nihil à nobis invicem damni pateremur, nec mali, & audaces probis potiores essent, verùm iis jure cederent.

Lactantius lib 2. Epitomes.

14 Ex eo tempore quo multi dii consecrari ab hominibus, colique cœperunt, fugata est (sicuti poetæ ajunt) justitia. Sic diremptum est omne fœdus, diremta societas juris humani: cùm sibi quisque consulere, jus in viribus computare, nocere invicem fraudibus aggredi, dolis circunscribere, commoda sua aliorum incommodis adaugere; non cognatis, non liberis, non parentibus parcere; ad necem hominum pocula temperare; obsidere cum ferro vias, maria infestare; libidini autem, quò furor eduxerit, fræna laxare; nihil denique sancti habere, quod cupiditas infanda non violaret. Cùm hæc fierent, tum leges sibi

homines condiderunt pro utilitate communi, ut se interim tutos ab injuriis facerent.

LEGES COMMVNEM VTILITATEM RESPICIANT. CAP. VII.

Basilius Magnus in principium proverb.

Valde ad præcepta morum tradendā refert, eum qui scribit, regem esse. Si enim regnum est legitima potesta s, manifestum, quòd ex rege, alioqui hoc nomine digno, exeuntes vitæ præceptiones multum quidem apud omnes momenti habeant ad considerandam, consequendamq; in communi bono utilitatem, & non ad privata commoda respicientes. hoc enim tyrannus à rege differt, quòd ille sua ipsius quomodocunque, & undecunque respicit, ac tuetur; hic subditis consulere tantùm quærit. 1

Chrysost. in verba illa Pauli, Habentes autem eundem Spiritum.

Illę potissimum leges hominem similem Deo reddunt, quatenus Deo similem fieri hominem licet, quæ ad publicam utilitatem faciunt. 2

Plato in Critia.

Has nos negamus esse respublicas, neque censemus rectas esse eas leges, quæ non sint communiter totius civitatis gratia positæ. qui autem aliquarum partium gratia leges condunt, eos non cives: sed seditiosos putamus, & jura sua frustra sic ab eis vocari censemus. 3

Idem epist. 8.

Principio, leges tales sunt, quę non ad opes, pecuniasq; comparandas, neq; ad libidines mentes convertant; sed cùm tria sint, anima, corpus, pecunia, virtutem animi maximè anteponant: secundo verò loco virtutem corporis, virtuti animi servientem, 4

tertio, ultimoq; gradu pecuniarum pretium collocent, animo, corporiq; ministrans. Quæcunq; lex hæc efficit, recta est, revera beatitudinem utentibus afferens. Locupletes verò beatos appellare, sermo amens est, & infelix, mulieribus, puerisq; conveniens, atque eos qui id credunt, tales efficiens.

Cicero lib. 2. de Legibus.

5 Constat profectò ad salutem civium, civitatumq; incolumitatem, vitamq; omnium quietam & beatam, conditas esse leges, eosq; qui primùm ejusmodi scita sanxerunt, populis ostendisse, ea se scripturos atq; laturos, quibus illi ascriptis, susceptisq;, honestè beateq; viverent: quæq; ita composita sanctaque essent, eas leges videlicet nominarunt.

Archita lib de Lege, & Iustitia.

6 Ad civilem communionem conducet, si lex non monarchia fuerit, neque ad privatam quorundam, sed ad communem utilitatem instituta, & ex æquo ad omnes pertinens. Oportet autem ut lex regionis, & locorum rationem habeat: Nam nec omne solum fert omnia, nec omnium hominum animi earundem virtutum capaces sunt.

Livius lib. 34.

7 Nulla lex satis commoda omnibus est: id modò quæritur, si majori parti, & in summam prodest.

8 Leges conquire, quæ & justæ sint, & reip. conducibiles, & inter se consentiens. Deinde, quæ lites quàm paucissimas pariant, & exortas quàm fieri possit ocyssimè finiant.

LEGES PERSPICVÆ SINT, ET POSSIBILIA VELINT. CAP. VIII.

Deuter. 27.

1 Scribes omnia verba legis hujus planè & lucidè.

Demo-

Demosthenes contra Timocratem.

Arbitror confitendum esse omnibus, probam legem, & multitudini profuturã, primùm simpliciter, & omnibus æquè apertè scriptam esse oportere, ne eam alius aliter interpretetur. Deinde fieri posse oportere ea quæ jubeat: nam si præclarè constituta sit, sed aliquid tamen, quod nequeat fieri, proponat; id voti potiùs, quàm legis fuerit officium. 2

Plato lib.5.de Legibus.

Possibilia volet fundator legum, impossibilia nec volet; nam vana esset ea cupiditas. 3

Isocrates in Panathenaico.

Leges sint cognitu faciles: deinde justę, & utiles, & inter se cõsentientes, & magis in hoc intentę, ut publica instituta p̃clara sint, q̃ ut privata commercia sine fraude fiant, quales esse decet in rep. bene constituta. 4

Plutarchus in Solone.

Decet autem in ferendis legib. possibilitatis, & facultatis rationem habere: si quis velit utiliter in paucos, quàm sine utilitate in multos animadvertere. 5

Proverb 30.

Qui vehementer emungit, elicit sanguinem. 6

Matth.23.

Alligant onera gravia, & importabilia, & imponunt in humeros hominum. 7 *Deuteron 31.*

Leges verba legis hujus coram omni Israël audientibus eis, & in unum omni populo congregato; ut audientes discant, & timeant Deum, & custodiant, impleantq; omnes sermones legis hujus. 8

Expedit ut leges sint populo notæ, unde veteres eas in tabulis, & albo descriptas publicitùs exhibebant, quo cunctis essent conspicuæ; deinde ut verbis apertis, minimeq; perplexis descriptæ sint. 9

Chrysost.in Psalm.110.

Mandata Dei facta in veritate & æquitate: nihil est 10

in eis obliquum, nihil contortum, nihil obſcurum, nihil ad gratiam ullam aut odium; ſed omnia ad bonum & utilitatem: non ſicut leges hominum, quæ magna ex parte ſunt momentaneę, & obſcuræ, & q̃ multum habent ex homine: ex humanis enim perturbationibus multæ ſæpè leges latæ ſunt.

DE MULTITUDINE LEGUM.

CAP. IX.

Iſocrates In Areopagitico.

1 Veteres Athenienſes exiſtimabant multitudinem, & nimis exquiſitam legum conſtitutionem, ſignum eſſe mali ſtatus reipublicæ. Nam dũ delicta quaſi aggeribus objectis coërcere nitantur, neceſſariò cumulari leges. Decere autem prodentes magiſtratus non porticus implere legibus, ſed efficere ut cives animis inſitum juſtitiæ ſtudim habeant.

Stobæus ſermone de Rep.

2 Archeſilaus dicebat: Quemadmodum ubi pharmaca multa, multiq; medici ſunt, ibidem & morbi abundant: ſic etiam ubi plurimæ leges fuerint, ibi & injuſtitia viget maximè.

Strabo lib 6. Geographiæ.

3 Boni legum latores ſunt, non qui omnia accuſatorum acta caverint, ſed qui in ſimpliciter latis perſiſtunt. Hoc à Platone dictum eſt: Quibus leges adſunt plurimæ, & item pœnæ plurimæ, iis & vivendi ritus depravatos eſſe: ſicut quibus plures adſunt medici, iis & ægritudines permultas adeſſe probabile eſt.

4 Rectè quidem Tertullianus cenſebat, ſquallẽtem legum ſilvam principum conſtitutionibus, tanquam ſecuribus, eſſe truncandam.

Geor-

Georgius Cedrenus in compendio Historiarum.

Basilius imperator videns civiles leges multũ habere confusionis atque obscuritatis, operam dedit ut iis convenientem faceret medicinam: itaq; abrogaret inutiles, iisq; amputatis multitudinem bonarum expurgare intendit. Sed mors ejus hoc institutum intercepit, res à filio deinde perfecta est. 5

Ioannes Curopalates in historia.

Cùm videret Basilius civiles leges multa obscuritate & confusione refertas, operam dabat ut eas, quẽadmodum par erat, pro dignitate corrigeret, & abrogatas, quæ nulli usui essent, abjiceret & amputaret: earum verò quæ ratæ essent, multitudinem expurgaret: verùm non datum est ei idoneum spatium morte occupato; sed Leo ejus filius posteà: hoc munus explevit. 6

Dabit operam optimus princeps, non ut multas condat leges, sed ut quàm optimas, maximeq; reipublicæ salutares. Nam bene institutæ civitati, sub bono principe, & integris magistratibus, paucæ leges sufficiunt. 7

Demosthenes adversus Leptinem.

Intelligitis, Athenienses, quo pacto & quàm præclarè leges ferre Solon jubebat. Primùm apud vos, qui jurati estis. deinde contrariis legib. atrogatis, ut singulis de rebus leges singulæ sint: ne homines imperitos idipsum turbet, & efficiat ut deteriore conditione sint, quàm qui universas cognitas & perceptas habent. Sed ut jure perspicua & simplicia legere & intelligere liceat omnibus. Non erit tanta multitudo legum, si leges superfluæ rejiciantur, & quæ barbaræ sint & incommodæ, abrogentur: & quæ in dissuetudinem abjerũt, ex libris legum tollantur: & paucæ admodum, ac de gravioribus duntaxat leges novæ ferantur. 8

Suetonius in Iulio Cæsare cap 44.

9 Jus civile ad certum modum redigere, atque ex immensa, diffusaq; legum copia optima quæque & necessaria in paucissimos conferre libros destinabat.

NE LEGES NOVÆ FACILE FIANT.

CAP. X.

Seleucus in procemio legum.

1 Si quis voluerit leges sancitas movere, aut novam statuere, is collo in laqueum immisso, de lege verba faciat. Quòd si per suffragia videatur veterem legem esse tollendam, aut eam, quæ nova infertur, bonam esse: indemnis maneat. contrà si prior lex meliùs habere videatur, aut quæ nova proponitur, injusta sit, is qui movet, infértve legem, laqueo attracto moriatur.

Demosthenes contra Timocratem.

2 Narrabo vobis judices, quo pacto Locris leges ferre soleant, nihil enim vobis nocuerit, exemplum aliquod audivisse, tale præsertim, quo laudata resp. utitur. Nam illi usq; adeò censent veteribus legib. utẽdum, & instituta patria ornanda esse, ut si quis legẽ novam rogare velit, collo in laqueum inserto id facere cogatur: quæ lex, si honesta, & utilis videtur, auctor ejus vivit, & abit: sin minus: perit constricto laqueo. Proinde novas rogare leges non audent, sed veteribus religiosè utuntur.

Plato lib. 6 de Legibus.

3 Omnibus perspicuum est, neminem leges novas facilè suscepturum.

Thucidides lib. 6 in oratione Alcibiadis.

4 Ad summam, sic sentio, tutissimos inter omnes degere eos homines, qui pręsentibus moribus, ac legibus,

gibus, etiam si minus bona sint, utentes, eodem tenore rempublicam administrant.

Agathius lib. 2. Historiarum.

Liquet sanè, homines, & singulas nationes, eas leges sanctiores cæteris ducere & potiores, quib. diu insueverunt; atq; adeò, ut si quid præter illarum instituta geratur, fugiendum his esse, & planè ridiculũ videatur, & ejusmodi demum, ut prorsus nil fidei faciat. Adinventę sunt tamen mortalibus diversæ quidem pro legibus suis tutandis rationes, & causę. partim forsitan veriores, partim, quæ ad persuadendum sic valeant, comparatæ 5

Beatus August. epistola. 118.

Ipsa mutatio consuetudinis, etiam quæ adjuvat utilitate, novitate perturbat. 6

Ut in morbis non sunt tentanda nova remedia, si veteribus succurri malo possit: sic non sunt condendæ novę leges, si veteres ministrent aliquid, quo malis reipublicæ medearis. 7

Ferus in Ecclesiastem cap. 1.

Nemo conetur omnes defectus simul auferre; nõ enim potest in rebus humanis tam bene agi, ut omnia rectè fiant, & nõ plurima mala restent. videm⁹ enim, eos qui omnia optimè reformare & corrigere volunt, sæpe plurimum nocere; neque quisquam se plus ęquo affligat, si non omnia corrigere potest. Nam & sancti plura tolerare coacti sunt, & Domini judicio committere; & ipse Christus inquit: sinite utraque crescere, ne fortè cum zizaniis simul eradicetis & triticum. 8

DE ABROGATIONE, ET MUTATIONE LEGUM.

CAP. XI.

Plato lib. 6. de Legibus.

1 Nihil ſponte in legibus moveatur: ſi qua verò neceſſitas aliquando urgere videbitur, de hoc ſimul cõſulent magiſtratus omnes & populus univerſus, & omnia deorum petantur oracula; ſi horum omniũ unus erit conſenſus, moveant: aliter verò nunquam, ſed unus qui prohibeat, vincat.

Idem Plato ibidem.

2 Omnes eas leges colunt, & innovare formidant, in quibus educati ſunt: ſi illæ divina quadam fortuna longis temporibus ſtabilitæ fuerint.

Ariſtoteles lib. 2. Polit. cap. 6.

3 Cùm parva commoditas invitaverit, quia nocet reipublicæ, ut cives aſſueſcant facilè leges antiquare, haud dubiè ſatius fuerit, peccata quædam legum latorum & magiſtratuum permittere. Nec enim tãtum legum mutatio profuerit, quãtum conſuetudo imperantib. non parendi nocebit. At tota vis parendi legib. in more poſita eſt: qui mos, niſi longo tempore, non ingeneratur. Itaque ex prioribus legib. in novas mutatio, legis potentiam infirmat.

Dion Caſius lib 53.

4 Auguſtus Cęſar in pręceptis bene adminiſtrandę reip. hoc primum tradidit: Leges firmiter retinete, neque quidquam in his mutate: nam quæ eadem ſemper manent; & ſi ſint non nihil vitioſa, utiliora tamen ſunt his, quæ ſubinde, etiam ſi in melius, innovantur.

Thucydides lib. 3. in oratione Cleonis.

5 Multò melior eſt ſtatus civitatis, q̃ licet deteriori bus, firmis tamen, legibus utitur; quàm illius, quæ

bonis

bonis quidem, ſed quæ perinde non obſerventur.

Plutarchus in Apoph. Laconicis.

Pauſanias ad quendam interrogantem, cur ex pri- 6
ſcis legibus nullam movere apud Spartiacas liceret:
quia leges, inquit, hominum, non homines legum
dominos eſſe oportet.

Hierocles apud Stobæum ſerm. de patria.

Oportet autem leges patriæ tanquam alteros de- 7
os obſervare: ſi quis verò leges aut violare aut inno-
vare conabitur, hic omni ſtudio prohibēdus, & mo-
dis omnibus oppugnandus. Contemptus enim le-
gum, & innovatio ab antiquitate ſeparata, non bo-
num civitati eſt ſtudium.

Theodoſius tit. 13. lib. legum Novellarum.

Habet hoc inſitum ſollicitata æquitatis examina- 8
tio, habet ſecundarum cogitationum ſubtilior & e-
xactior cura, ut ſi quid in legibus ferendis poſt im-
petum primum deliberatio præpropera deliquerit,
id conſilio propenſiore revocetur: permittit enim
conſuetudo ipſa rerum, adſtipulantur innumera ve-
tuſtatis exempla, multas leges à ſuis latoribus, dem-
pta aut addita parte, poſſe corrigi; multa tractatu ma
turiori penitus abrogari.

Beatus Auguſt. lib. 1. de libero arbitrio.

Si populus ſit bene moderatus, communiſq; uti- 9
litatis diligentiſſimus cuſtos, in quo unusquisque
minoris rem, privatam, q̃ publicam pendat; nónne
rectè lex fertur, qua huic ipſi populo liceat creare ſi-
bi magiſtratus, per quos ſua res, id eſt publica admi-
niſtretur? rectè prorſus. Porrò ſi paulatim depravat⁹
idem populus rem privatam reipublicæ præferat, at
que habeat venale ſuffragium, corruptus ab eis cui
honores amant, regimen factioſis conſceleratisque

committat;nónne item rectè siquis extiterit vir bonus,qui plurimum possit,adimat huic populo potestatem dandi honores, & in paucorum bonorum, vel etiam unius redigat arbitrium? & id rectè. num dicemus aliquam earum injustam esse, & ferri minimè debuisse?nullo modo.

Tertullianus in Apologetico,cap.4.

10 Si lex tua erravit,puto ab homine concepta est,nec enim de cælo ruit.miramini hominē aut errare potuisse in lege condenda,aut resipuisse in reprobāda? nónne & vos quotidie experimentis illuminantib. tenebras antiquitatis,totā illam veterem & squalentem silvam legum,novis principalium rescriptorum & edictorum securibus truncatis & cęditis?quot adhuc vos repurgandæ leges latent,quas neq; annorū numerus, neq; conditorum dignitas commendat, sed æquitas sola?

Ex divo Thoma prima 2. quæst.97.

11 Ex duabus causis lex justè mutari potest, una ut lex fiat perfectior & utilior; altera propter mutationem conditionis subjectorū, quib. varia expediunt secundùm diversitates temporum & locorum: sed nunquam lex debet mutari,nisi maxima necessitas aut utilitas evidentissima id expostulet.

Ioannes 22. tit.9.

12 Quia in futurorum eventibus sic humani fallitur incertituto judicii, ut quod conjectura probabili ex nūc interdum attenta consideratio utile pollicetur, reperiri damnosum quandoq; contingat; nonnunquam quod consultè statuitur ex sanioris inspectione judicii,consultiùs revocatur.

AEschines in Ctesiphontem.

13 Solon Thesmothetis præscripsit, ut quotānis publicè leges corrigant, cùm diligenter exquisierint & considerarint,sitne lex aliqua alteri contraria, aut irrita inter ratas & firmas;aut sicuti leges plures una de

de quaq; reſcriptę ſint. quòd ſi quid tale invenerint, concionem convocent, & magiſtratus populi ſuffragiis alias leges abrogent, alias relinquant, ut lex ſit una de quaque re, non plures.

Vida lib. 2 de Reip. dignitate.

Leges civiles per alias leges tolli poſſunt, & ple- 14
runq; tolluntur; ſi aut non jure rogatæ fuerunt, easque uſus coarguit; aut ſi eas aliquis ſtatus reipublicę inutiles fecit.

Idem.

Draco apud Athenienſes leges ſcripſerat, quas de- 15
inde Solon ferè omnes ſuſtulit, quòd in illis mors erat definita pœna, tam iis qui furati eſſent olera, q̃ ſacrilegis, & patriæ proditoribus; peccataq; omnia, perinde ac ſi eſſent patria, ultimo ſupplicio mulctaverat. Propterea ferunt Demaden quendam acutè dicere ſolitum, Non atramento, ſed ſanguine, Draconem leges ſuas exaraſſe.

DE LEGIBVS NOVIS.

CAP. XII.

Lib. 2. Machabæorum cap 2.

Judas & fratres ejus famoſiſſimum templum re- 1
cuperarunt, & civitatem liberarunt, & leges quæ abolitæ erant, reſtiuerunt.

Cornelius Tacitus lib. 14. Annalium.

Cajus Caſſius in ſenatu Romano in hunc modũ 2
diſſeruiſſe traditur: Sæpenumero, patres conſcripti, in hoc ordine interfui, cùm contra inſtituta & leges majorum nova ſenatus decreta poſtularentur: neq; ſum adverſatus; non quia dubitarem, ſuper omnib. negociis meliùs, atq; rectiùs olim proviſum, & quæ converterentur, in deterius mutari. ſed ne nimio amore antiqui moris, ſtudium meum extollere viderer.

Sati-

3 Satius quidem interdum est, aliquid à majoribus non omnino optimè constitutum tolerare, quàm id multarum ætatum usu receptum & comprobatum, dum quasi iniquum tollere volumus, universæ civitatis ocium atque pacem perturbare, aut etiam in aliquod seditionis discrimen eam adducere. Tum illud addo, quòd ex novis legibus, quàm ex veteribus, plerunque majora nascuntur incommoda.

Aristoteles lib. 2. Polit. cap. 6.

4 Leges universè scriptas esse necesse est; actiones autem in singulis versantur: quo palam fit, leges quasdam & quandoque utiliter mutari.

Vlpianus lib. 4. Fideicommissorum.

5 In rebus novis constituendis evidens esse utilitas debet, ut recedatur ab eo jure quod jam diu æquum visum est.

6 Bonis legibus occurrendum est malis moribus, corrigendæ leges depravatę, tollendę iniquæ.

Seleucus in proœmio Legum.

7 Ex conditis legibus, si quæ videbitur non bene lata esse, in meliorem formam mutetur: Confirmatis verò, & permanentibus omnes obediunto.

Proœmium legis Martiani lib. legum Novellarum ejusdem imperatoris, tit. 5.

8 Sæpe materiam scribendis ferendisque legibus, negocia inopinatò exorta suppeditant, & aut novas constitui sanctiones, aut durius & asperius latas faciunt abrogari: ęqualis enim in utroque æqualitas est, vel promulgare quæ justa sunt, vel antiquare quę gravia sunt.

Livius lib. 34.

9 Ego quemadmodum ex his legibus quæ non in tempus aliquod, sed perpetuæ utilitatis causa in æternum latæ sunt, nullam abrogari debere fateor, nisi quam aut usus coarguit, aut status aliquis reipu-

blicæ inutilem fecit: sic quas tempora aliqua desiderarunt, leges mortales (ut ita dicā) & temporibus ipsis mutabiles esse video: quæ in pace latæ sunt, plerumq; bellum abrogat, quæ in bello, pax: ut in navis administratione alia in secunda, alia in adversa tempestate usi sunt.

D. vus Chrysost. in priorem epistolam ad Corinth. sermone 7.

Nihil adeò animos perturbat (etiam si de utilitate agatur) quàm innovare aliquid, & à consuetudine alienum facere: & maximè cùm de cultu & Dei gloria agitur. 10

Thomas Morus lib. 1. de optimo reipublicæ statu.

Leges abrogatas consuetudine haud temerè princeps revocet, præsertim quæ diu desitę nunquam desideratæ sunt. 11

Marsilius Ficinus in librum Platonis de Regno

Rex unà cùm senatu leges condat; quas non liceat, vel cuiquam privato transgredi, vel vulgo mutare: liceat tamen regi, senatuique simul pro temporum opportunitate, quatenus expedit, diligenti cum æquitate, & rebus ipsis accommodare atque temporibus, & si oportuerit, permutare. 12

Vida lib. 2. de resp. dignitate.

Sunt leges aliquæ, quas indies ætas retractat, expolitque, & in meliorem rationem mutat. namque humana solertia non omnia, quæ cogitat, ilico perfectè videt, ac sentit; verùm indies hominum ingenia magis ac magis acuuntur atque illustrantur: & persæpe quæpiam, quæ animus tuus heri & nudius tertius ignoravit, hodie scire incipit. Natura enim paulatim nobis sese detegit, atque enudat: idcirco quotidie, prout tempus desiderare videtur, novæ conduntur leges. 13

Et

Et post aliqua.

14 Quoniam verò ea,quæ sunt à natura, hominum industria plerunque meliora fiunt, (etenim quæ natura inchoat,hominum sapientia perficit,quæve cõfusa, & quasi per caliginem ac nebulam quandam nobis ostendit,nos distinguentes illustramus) sapiẽtissimi homines legumlatores philosophiæ lumine adjuti,juris,ac justi, quod erat planè involutum,naturam & vim mortalibus ostenderunt;& quæ natura fusè,& liberè animis hominum suggerit,illi articulatim,distinctèque dividentes in genera, plurimos ab eo fonte rivulos deduxere; legesque,judicia & jura enucleatè descripsere,declarantes quæ publica,queve privata;quid sacrum,quid profanum;quid suum cujusque, quid alienum.

DE ALIIS LEGVM QVALITATIBVS.

Cap. XIII.

Plato lib.7.de Legibus.

1 Multa sunt in civitate quæ doctrinæ potiùs quàm legibus congrua esse videntur:quæ enim privatim & per singulas domos,tum multa,tum parva & occulta quotidie fiunt, cùm facilè ex voluptate,dolore,& cupiditate singulorum, præter legumlatoris consilium agantur,varios & dissimiles mores civium reddunt:quæ res civitatibus officit. Cùm verò parva & frequentia sint, singulis multa imposita, ea legum positione vetare,non satis honestum esset atque decorum;quin etiam scriptis legibus derogaret, cùm in parvis & multis ad contemnendas leges homines consuescerent:quapropter leges de his scribere difficile est, ridiculus quidem legislator habebitur, si multa,frequentiaque,& minima quæque de familiari administratione decreverit.

Idem

Idem Plato lib.9.

Legislator necessitate coactus leges imponit. ipse namque nullum vellet usum necessitatemq; legum unquam fore. 2

Ex Thucydide lib.3.in oratione Diodoti.

Ingenitum natura est omnibus, & privatim & publicè delinquere; nec ulla lex tanti est quæ illud prohibere possit , cùm per omnia sit itum supplicia, si quomodo his terroribus homines à facinorosis minùs læderentur ; & nihilominus delinquunt homines: itaque aut aliquis isto vehementior inveniendus est terror, aut ne iste quidem coërcebit. Ergo impossibile est crimina omnino prohibere aut legum vi, aut alia difficultate. Quare non oportet leges durissimas ferre, ne ad desperationem ii qui defecerint: impellantur, tanquam eis pænitere non liceat , neq; unquam delicta eruere, aut eorum veniam impetrare, aut pœnas tolerare non queant. 3

Durum quidem & iniquum atque captiosum est, illaqueare populum multis legibus non necessariis. 4

Ex *Alphonso Tostado in parte 2.defensorii, cap.61.*

Non solùm principes seculares omnia crimina punire non debent, sed ne Ecclesiæ prælati pro quolibet peccato pœnam possunt imponere: quin etiam ipsi peccarent , si talia statuerent aut exequerentur: quia vitare omnia vitia est supra hominis naturam. & quia legislator ea dumtaxat prohibere debet, quæ rempublicam aut cives lædunt, *ut idem Alphonsus docet cap.54.* 5

Divus August.lib 1.de libero arbitrio.

Ea vindicāda sibi lex populi assumit, quæ satis sint conciliandæ paci hominibus imperitis, & quāta possunt per hominem regi. *Et paulò post* : Videtur tibi lex ista , quæ regendis civitatibus fertur, multa conce- 6

cede-

cedere atque impunita relinquere, quæ per divinam tamen providentiam vindicantur, & rectè.

Isocrates ad Nicoclem.

7 Leges quare in universum æquas & utiles, & inter se consentientes; & præter hæc tales, quæ controversias quàm paucissimas pariant, & compositiones quàm fieri potest celerrimas inter cives efficiant. Hęc enim inesse oporteret omnia legibus bene constitutis.

Ex Ægidio Romano lib.3 parte 2.cap.26.

8 Tria respicere debet lex humana: jus naturale, à quo debet habere fundamentum: bonum commune, ad quod est dirigenda: subditos ipsos, quibus est applicanda. itaque tria lex continere debet: unum ex lege naturæ, quòd sit justa: alterum ex communi bono, quòd sit utilis: tertium ex subjectis, quòd sit possibilis, & moribus, locis, temporique conveniens & nullo privato commodo lex ferenda est, nisi bonum illud ordinetur ad bonum commune.

Guntherus lib.8. de gestis Friderici.

9 Ac primùm moneo, quidquid statuisse licebit,
Utile sit, justum, naturæ, moribus aptum,
Temporis atque loci patiens, & prorsus honestum.

Vida lib 2. de Reip. dignitate.

10 Perrarò solerti homini contingit errare, si in ferēdis legibus nihil ab illa principe & summa lege naturæ deflectat: quam sequi debet, & ad illam cynosuram cursum tendere; sicut in omnibus etiam rebus industria & solertia humana, quoad potest, imitatur naturam. Quamobrem civitatum scita & instituta nihil aliud esse videntur, quàm illius æternæ legis quædam quasi explanatio atque illustris explicatio, quæ eam omnibus apertam & dilucidam reddit, in qua fusa consistunt omnia justa, quasi legum occulta quædam semina.

LEGES SINT GRATÆ POPVLO, ET ACCOMMODATÆ REIP.

CAP. XIIII.

Plato lib. 3. de Legibus.

Illud etiam legislatoribus multi pręcipiunt, ut leges hujusmodi ferant, quales multitudo & populus libenter suscipiat. 1

Laertius lib. 1.

Ajebat Solon leges aranearũ telis esse similimas: illis quippe si quid leve & imbecillum inciderit, involvi ab eis atq; contegi; si quid majus aut gravius, perrumpi ac perire. 2

Stobæus lib. de Potentibus.

Zaleucus Locrensium legislator, leges ajebat aranearũ telis similes esse. Nam sicut in illas, si musca, aut culex inciderit, retinetur; si verò vespa, aut apes, disrupta tela avolat: ita legibus pauperes detinentur, ditiores, atque potentes elabuntur. 3

Plutarchus in Solone.

Cum Solon publica negotia tractare, ac leges describere aggressurus esset, atque id apud Anacharsim percrebuisset, impensam Solonis operam & studium vehementer irrisisse ajunt: quippe qui existimaret se injurias civium, & cupiditates literis coërcere posse, quæ nihil ab aranearum telis differrent: sed quemadmodum illæ, sic hæ ex captis debiles, atque imbecilles detinent; à locupletioribus autem atque potentibus rumpuntur. Ad hæc Solonem respondisse dicunt: Conventiones tamen, & pacta homines servare solere, quæ transgredi ex contrahentib. nemini conducat: eodem modo se ita civibus leges accommodare, ut eas servare, quàm non, utilius, & salutarius omnibus esse videatur. 4

5 Leges ad rempublicam accommodari debent, & ab omnibus accommodantur, non ad leges respublica.

Plutarchus in Politicis.

6 Statim mores, & ingenia conari mutare populi, novisq; ea legibus moderari exemplo velle, non modò non facilè, verùm ne tutum quidem omnino est: ut res quæ multo tempore, & ingentibus viribus indiget.

7 Ad civilem hominum consuetudinem leges accommodandæ sunt, non aliter atq; pharmacum attemperari oportet ægri corporis naturæ ac viribus.

Ex divo Thoma prima 2 quæst. 96.

8 Cùm lex humana, sit regula, & mensura humanorum actuum, & ponatur multitudini hominum, in qua major est numerus imperfectorum: ideò non prohibet omnia vitia, à quibus probi homines abstinent, sed solùm graviora, à quib. possibile est, majorem partem multitudinis abstinere, maximè quæ in aliorum detrimentum sunt, & societatem humanam turbant.

Alfonsus Tostadus lib. de optima politia.

9 Legislator non debet condere optimas leges, qa imperfectus populus leges perfectissimas tolerare non poterit: si quis autem vellet optimas facere, hoc ipso faceret pessimas, & nullo modo convenientes reip. neq; Deus ipse leges simpliciter optimas dedit Hebræis, sed populo illi accommodatas.

Laurentius Grimalius lib. 1. de optimo Senatore.

10 Quemadmodum hominum diversi mores, varia studia, dispar conditio, sic rerum publicarum multiplex est gubernatio: quorū singulę tametsi finis uni⁹ causa, boni scilicet, quòd est in hominum felicitate positum, cōstitutæ sint, eamq; felicitatem peræquè

omnes

oẽs expectant:diversas tamen ejus consequendæ rationes inire solent,variisq; legibus,& moribus utũtur. Si quis .n. respublicas ab antiquis legumlatoribus constitutas inspiciat, diversissimas in eis leges, dissimiles magistratus, dispares rerum publicarum formas sanè viderit: illi septem etiam sapientes diversa studia,leges, imperia pro ingenio civium in resp. induxerunt,variisq; institutis, & moribus eas administrarunt.

Ex quibus omnibus,aliisque multis perspicuum est,insigniter errare illos,qui zelo quidem, sed non secundum scientiam,moti,quidquid bonum sibi videtur,protinus id legem esse volunt:quo fit, ut legibus,atque decretis ferè innumerabilibus, utranque rempublicam premant. 11

DECERE VT REX LEGES. SERVET.

CAP. XV.

Divus Ambrosius epistola 32.ad Valentinianum Imperatorem.

Cùm leges præscripsisti aliis, præscripsisti & tibi: leges enim imperator fert, quas primus ipse custodiat. 1

Xenophon de laudibus Agesilai,

Inter maximas patriæ virilitates, hoc ego ejus facinus posuerim,quod perspicuè ostendebat, se nihil malle,quàm legibus inservire. Quis nanq; refragari his voluisset,cùm regem obtemperare intueretur? 2

Dionysius Halicarnas lib.5.

A principio omnes Græcę civitates erant sub regibus,nisi quòd illi non barbarica licentia dominabantur,sed legitimè juxta patrios mores regnum exercebant;optimusq; rex habebatur,qui esset justissimus,& legum servantissimus, nusquam discedens 3

ab institutis patriis. id quod ex Homero liquet, appellante reges, juris redditores, sive juridicos. Sed postquam aliqui eorum inceperunt abuti potestate, & in reb. administrandis non tam leges sequi, quàm suam libidinem; regni tædio magna pars Græciæ mutavit statum publicum.

Diodorus Siculus lib. 2.

4 Reges Ægypti veluti privati tenebantur legibus; neque id ægrè ferebant, existimantes parendo legibus, se beatos.

Salomonius lib. 1. de principatu.

5 Oportet in civitate principē habere regulam, per quam dirigatur in operationib. suis, ac dirigat alios, & per quam judicet. hoc autem fit per legem, ut ait Thomas 4. Commentariorum in Politica.

Divus Thomas in lib. 3. Polit. lectione 9.

6 Legem oportet esse dominam eorum omnium, de quibus leges determinare possunt: principē autem oportet esse dominum illorum omnium, quæ per leges non possunt cum certitudine terminari. lex enim fertur in universali, & ideo in aliquo particulari quandoque habet instantiam: in isto autem princeps dominatur. Est verò manifestum, oportere in civitate ut princeps habeat regulam, per quam dirigatur in operationibus suis, ac dirigat alios, & per quam judicet; hoc autem potest facere per legem: quare oportet legem dominari.

Stobæus sermone de Legibus.

7 Lacedæmonii omnes regi consurgunt, præter Ephoros: & rex ante susceptum imperium jurat, imperaturum se juxta civitatis leges.

Plutarchus in Apoph. Græcorum.

8 Themistocles ad Simonidem judicium quoddam minus justum efflagitantem, dixit: Neque illum esse bonum poëtam posse, si præter numerū caneret; ne-

que

que se bonum principem, si præter legem judicaret.

Idem in Apoph. Laconicis.

Agesilaus ab Ephoris revocatus, ex Asia solvit, di- 9
cens, Bonum imperatorem oportere legibus parere, ac tum quidem verè justeq; ducem imperare, quando legibus paret.

Idem in Apoph. Græcorum.

Antiochus tertius ad civitates scripsit, si quid con- 10
tra leges per literas facere jusserit, ne sibi tanquam ignaro pareant.

Lex Theodosii, & Valentiniani.

Digna vox majestate regnantis, legibus alligatum 11
se principem profiteri: adeò de auctoritate juris nostra pendet auctoritas: & revera majus imperio est, summittere legibus principatum.

Lex Alexandri imperatoris.

Licet lex imperii solennibus juris imperatorem 12
solverit, nihil tamē tam proprium imperii est, quàm legibus vivere.

Iulius Paulus lib. 5. Sententiarum.

Ex imperfecto testamento legata vel fideicōmis- 13
sa imperatorem vindicare inverecundum est. Decet enim tantæ majestati servare leges, quibus ipse solutus esse videtur.

Osorius lib. 5. de Regis institutione.

Occurrit alia adulatorum turba prudentiæ nomi- 14
ne commendata, qui ut se in gratiam regum insinuent, illis persuadent eos esse supra leges.

Et post aliqua:

Nunquam in regnis & civitatibus homines scelerati defuerunt, nec hodie desunt, qui principes erroribus turbulentis inficiant. quibus illi quidem annumerandi sunt, qui cùm se jure consultos existimari velint, regibus persuadent, illos omnino solutos esse legibus.

Idem paulò poſt.

15 Inquit tamen adulator: imminuis tu quidē principis majeſtatem, imò tu auges amentiam. parvi & anguſti animi eſt veteri leges, imò profligati atq; ꝑditi, eas deſpicere. non eſt regium habere voluntatē alligatam, imò nihil magis regium eſt, quàm vinculis arcere libidinem. miſerum eſt non facere omnia quæ velis; miſerius certè multò eſt, velle facere quod non licet: id tamen longè miſerrimum, poſſe facere quod ita velis.

Auſonius in Pittaci ſententiis.

16 Pareto legi, quiſquis legem ſanxeris.

17 Rex eſt (ut inquit Speuſippus) imperans ſecundum leges ſubjectis, irreprehenſibilis, civilis ordinis inſtitutor.

Xenophon lib. 8. inſtitutionis Cyri.

18 Hæc quoque ita ſe habent, quemadmodum item alia; quādo princeps melior eſt, magis integrè leges obſervantur; quando verò deterior, magis perversè.

Sanazarus ad Federicum regem.

19 Publica nimirum res tunc ſibi conſtat, & æquum
Imperium, cùm rex quod jubet ipſe facit.

Vida lib. 2 de reip. dignitate.

20 Magiſtratus, gubernatores, regesq; obediunt quoque ipſi legibus, id eſt rectæ rationi; nihilque ab illis eſt agendum quod non dici poſſit rectè & in ordine factum, & ſumma ratione obvallatum. Porrò regem ipſum non ſubjici legibus, ſceleratam vocem eſſe clamant, & deteſtantur omnes. Namque (ut eſt apud Xenophontem) leges non modò parere docent, ſed etiam imperare.

Ariſteas in hiſtoria.

21 Rex Ptolemæus interrogavit unum ex ſeptuaginta Interpretibus, reges quibus potiſſimùm inſiſtere deberent: ille reſpondit, Legibus: ut ſuo juſtè agendi ſtu-

di studio demereantur omnem famam & approbationem.

Rectè quidam in Politicis.

Princeps (ut Ulpianus ait) legibus solutus est. varie retorquent ac calumniantur hoc assentatores, ut principum auribus serviant, sibi acquirant, aliis damnum inferant. progrediatur parasitus ulterius, ac vertat folia, inveniet rescripta & constitutiones quibus prohibetur relaxatio atq; contemptus disciplinæ legum apud principes; ac pestifera & venenata temeritas & improbitas adulantium coërcetur. 22

Osorius lib. 5. de Regis institutione.

Rex ipse intelligat se multò magis esse legibus, quàm omnes qui illius imperio continentur, alligatum. Regis enim officium est, omnia quæ rempubl. conservant, summo studio, aura, vigilantia, sedulitate tueri: nihil est autem quod magis remp. conservet, quàm leges. rex igitur est legum custos & vindex, publiciq; juris administer. Ergò cùm leges transgreditur, officium suum prodit, remp. labefactat, Dei in se numen acriter incendit. 23

OMNES LEGIBUS OBEDIANT, EASQUE CUSTODIANT.

CAP. XVI.

Genesis. 16.

Benedicentur in semine tuo omnes gentes terræ, eo quòd obedierit Abraham voci meæ, & custodierit præcepta, & mandata mea, & cærimonias legesque servaverit. 1

Levit. 18.

Custodite leges meas, atque judicia, quæ faciens homo vivet in eis. 2

Divus Ambrosius lib.5.examerom cap. 21.

3 Hic reip. usus est,leges omnibus esse communes, atq; observari eas devotione communi, uno omnes teneri vinculo, non alterius esse, quod alius intelligat sibi non licere;sed quod liceat,licere omnibus;& quod non licet,omnibus non licere:esse etiam communem reverentiam senatorum, quorum concilio respublica gubernetur, commune omnibus urbis domicilium,communis conversationis officium,unum præscriptum omnibus, unum esse consilium.

Plato libro Civili.

4 Nemo quicquam præter leges committere audeat,& quisquis audet,more mulctetur,extremisq; omnibus suppliciis affligatur.

Idem in eodem.

5 Si magistratus spretis legibus,aut lucri causa, aut propriæ libidinis gratia alia quædam præter ea,quę sunt legib.constituta,imperitus rerum agere tentet; scelus grave committit,officia vitæ confundens, atque pervertens. Quapropter legibus constitutis altera jam navigatio est,ut nemo quicquam unquam præter illas facere permittatur, sive singuli, sive populus id conetur.

Idem in Apologia.

6 Non ad hoc sedet judex,ut per gratiam concedat, sed ut judicet secundum leges.

Idem Plato in Critia.

7 Magistratus ei dandus est, qui legibus maximè parebit,& hac re cæteris in civitate præstabit:hinc enim salus est civitati,& contrarium ex contrario.

Thucydides lib.1 in oratione Archidami regis.

8 Edocti sumus,indoctiorum esse,leges contemnere,modestiusque vel cum difficultate illis obtemperare.

Ari-

Ariſtoteles lib.1. Rhetoricorum.

Qui legibus ſemper obtemperarunt,ii optimi videntur , & in optimatum civitate gerendarum rerum principatu potiuntur. 9

Idem lib.5. Polit.cap.8.

In rebus publicis bene temperatis providendum eſt in primis,ne quid præter inſtituta, moresq́; fiat; ſed maximè omnium quod exiguum eſt caveri debet:detrimentum enim latenter obrepit, quia non totum ſimul contrahitur. 10

Idem lib.7. Eth. cap.10.

Incontinens ſimilis eſt civitati, quæ leges habeat bonas,ſed eis non utatur, ut Anaxandrides facetè dixit: 11

Urbs conſultabat,leges quæ negligit almas.
Aliter: Nil jura curans conſulebat civitas.
Fallitur urbs nimium conſultans, lege relicta.

Demoſthenes adverſus Mediam.

Sunt autem leges quando feruntur,conſiderandę, quænam & cujusmodi ſint; cùm verò receptæ fuerint,cuſtodiendæ,& uſurpandæ. 12

Idem contra Ariſtogitonem.

Leges tuendæ ſunt, & à vobis, qui quoque tempore judicia exercetis, confirmandæ. Harum enim præſidio boni ſunt improbis ſuperiores. 13

Iuſtinianus conſtitut 82.de iudicibus.

Omnis judex ſive magiſtratum gerat, ſive aliter judicet, legeş obſervato, & ſecundum has proferto ſententias:& quamvis in medio litis noſtram contingat juſſionem,aut ſacram formam (licet pragmatica ſit) procedere,legem tamen ſequitor:nos enim id obtinere volumus,quod noſtræ volunt leges. 14

Lex Leonis , & Alexandri.

Exiſtimo equidem eorum neminem,qui judiciario funguntur munere, eò unquam ſtuporis, aut 15

inſcitiæ prorupturum, ut aliter quàm ex præſcripto legum, judicium ſententiámve ferre audeat. & cætera, quæ in promptuario juris Armenopulus retulit.

Ioſephus in prooemio antiquitatum Iudaicarum.

16 His qui Dei voluntati obſequuntur, & leges bene latas tranſgredi verentur, omnia proſperè ſuccedunt ſuprà quàm credi poſſit: quòd ſi ab illarum diligẽti obſervatione diſcedant, neque conſilia eorum exitũ inveniunt, & boni ipſorum opinione conatus, in calamitates immedicabiles deſinunt.

Aeſchines contra Cteſiphontem.

17 Illud bene noſtis, Athenienſes, tres eſſe politicos ſtatus apud omnes homines: Regnum, oligarchiam, id eſt, paucorum dominatum, & ſtatum popularem. Adminiſtrantur autem regna, & oligarchiæ morib. præſidentium; at reſp. gubernantur legibus conſtitutis.

Idem ibidem.

18 Legumlator Solon hoc primum in jurejurando, quod judices jurare debent, ſervandum poſuit: Sententiam feram ſecundùm leges. illud enim bene novit, quòd ſi ſerventur leges in civitate, ſalva erit & reſpublica: quæ vos memoria repetentes, oportet odiſſe illos qui decreta ſcribunt contra leges.

Euripides in Supplicibus.

19 Quod continet hominum civitates, illud eſt, cùm quis bene obſervat leges.

Vida lib 2. de Reip. dignitate.

20 Legibus qui parent, rationi obtemperant, quę eſt legum ipſarum procreatrix, emendatrix, conſervatrix; juſta & injuſta dijudicans, injuriæ & pravitatis vindex: qui verò eis non obediunt, ad naturam propiùs belluarum quàm hominum accedunt.

Oſorius lib. 5 de Regis inſtitutione.

21 Qui ſe legibus addicit, ſervit ſapientiæ, ſervit honeſtati,

neſtati,ſervit immortalitati,ſervi officio & religioni, illuſtribusq; in remp. meritis viam in cælum præclarè munit.

Idem lib 7.

Illud ſanè conſtat, omnes reſp. quæ ſe legibus aſtrinxerunt,& à quibus jus æquabile cultum fuit, non in pace tantùm ſummas opes adeptas fuiſſe,ſed etiam bello latiſſimè imperium propagaſſe;atq;tantiſper opibus & imperio floruiſſe, dum leges atque judicia ſanctè conſervata ſunt. 22

Et mox.

Ubi verò primùm leges conculcari,jura perfringi, judicia reſcindi, magiſtratus contemni cœperunt, imperium labi cœpit;atq; tandem extinctum & deletum fuit. *&c.* 23

LEGES DOMINARI DEBERE.

CAP. XVII.

Divus Auguſt. in Pſalm. 59.

Lex in Latina lingua feminini generis eſt,in Græca maſculini eſt:ſed magis maſculinam vim habet, quia regit,non regitur. 1

Plato in Critia.

Interitum eſſe paratum illi civitati video, in qua non lex magiſtratibus,ſed legi magiſtratus præſunt, 2

Ariſtoteles lib.1. Polit.cap. 12.

Prœſtat legum dominari,quàm unumquempiam ex civibus.qui legem imperare jubet, is Deum & leges jubet imperare:qui verò hominem, beluam adjungit;huic enim ſimilis eſt cupiditas , & ira magiſtratus etiam optimos viros pervertit. Itaque lex eſt mens ſine appetentia. 3

Idem lib.4 cap. 4.

Reſpubl. nulla eſt ubi leges non tenent imperium: 4

opor-

oportet enim ut lex rerum omnium imperium habeat.

Idem lib 3. cap. 11.

5 Ratio universalis rempublicam moderantibus adesse debet: quod autem omnino caret affectibus potius est, quàm cui naturâ sunt insiti: quod malum ut legibus abest, sic humanis omnibus animis adesse necesse est.

Idem lib. 2. cap. 8.

6 Periculosum est, ut imperio non ex legis scripto, sed suo judicio & arbitratu magistratus fungantur. Ea enim omnia rectiùs ex lege quàm ex voluntate hominum, quæ periculosa norma est, efficerentur.

Divus August. lib. de mundo.

7 Lex civilis immobilis ipsa existens in utentium animis, regit omnia ad rempublicam pertinentia: & cives quidem quasi ejus assecle in medium prodeũt; qui autem principes vocantur, ad prętorium se conferunt; legislarores ad propria tribunalia: senatores denique & concionatores ad concessus sibi contributos conveniunt.

Aristophanes apud Stobæum sermone de Rep.

8 Tunc salvæ sunt civitates,
Cùm leges ut decet observantur.

9 Isocrates optimè habitari dixit civitatem, quæ secundùm leges viveret.

Cicero pro Cluentio.

10 Legum ministri magistratus, legum interpretes judices; legum denique idcirco omnes servi sumus, ut liberi esse possimus.

11 Solon rogatus, quomodo civitas in optimo statu degeret, dixit: Si cives quidem magistratui obediant, magistratus autem legibus.

Idem in eadem oratione.

12 Illud est hominis magni, judicis atque sapientis, cùm

cùm illam judicandi causa tabellam sumpserit, non se putare esse solum, neque sibi quodcunque concupierit licere; sed habere in cōsilio legem, religionem, fidem, æquitatem: libidinem autem, odium, invidiā, metum, cupiditatesq; omnes amovere; maximi æstimare conscientiam mentis suę, quæ à nobis avelli non potest: quæ si optimorum consiliorum atque factorum testis in omni vita nobis erit, sine ullo metu, & summa cum honestate vivemus.

Vida lib. 2. de reip. dignitate.

Ubicunque lex ipsa dominatur, omnes sunt in officio, recteque se habent, & ordine administrantur omnia: quoniam nutu rationis res fluunt, ratioque ipsa potius quàm lex dominari videtur. 13

Osorius lib. 5. de regis institutione.

Ubi leges à populi rectore negliguntur, omnes qui aliquid in rep. opibus & gratia valent, opinantur ignominiosum esse legibus astringi. itaque ubi viderint violandi juris facultatem oblatam, eam minimè præteribunt. 14

Et lib. 7.

Hoc & antiquitatis monimentis, & vitæ communis exemplis, & legis divinæ sanctionibus exploratum est, illud regnum & imperium diu permanere non posse, in quo leges, jura, judicia sacrosancta & inviolata non sint. 15

Judex quidem & magistratus qui affectu aliquo motus, aut sub styli vel consuetudinis prætextu, jus & leges non servat, iniquus est, perjurus est, tyrannus est. 16

LEGES MINIMA TAMEN ARBITRIO JUDICUM RELINQUERE DEBENT.

CAP. XVIII.

Plato lib. 9. de Legibus.

Legislator minimas dumtaxat mulctas judicibus 1 com-

committat: plurima verò & maxima quæque in ferendis legibus ipse declaret.

Aristoteles lib. 1. Rhethor cap. 1.

2 Maximè convenit, ut quæ rectè positę sunt leges, cuncta ipsæ explicent quæ explicari queant, & quàm minima judicibus relinquant. Primùm, quia unum aut paucos prudentes, qui leges ferre possint aut judicare, facilius est invenire, quàm multos. Deinde quoniam longi temporis consideratione leges ferũtur, judicia brevissimè conficiuntur, difficile est ut bene à judicibus justum & conducibile distribuatur. Illud autem omnium maximum est, quòd legislatoris judicium non de singulis nec de præsentibus, sed de universalibus & de futuris est: senator verò & judex de pręsentibus jam determinatisque judicant. Unde fit, ut cùm ament & oderint, sua quoque utilitas connexa sit, non satis queant veritatem perspicere, sed propria vel voluptas vel dolor judicia sua obumbret. quare minimam cæterarum rerum potestatem judici tribuendam dicimus. Factum verò esse aut non factum, & fore aut non fore, esse quoq; vel non esse; hæc omnia cùm non possit lator legis providere, judicibus relinquenda necessariò sunt.

Martianus lib. ad Turpillianum.

3 Ut Papinianus respondit: Facti quidem quæstio in arbitrio est judicantis; pœnæ veró persecutio non ejus voluntati mandatur, sed legis auctoritati reservatur

4 Minima dumtaxat judicum voluntati relinquuntur à legumlatoribus, ne in rebus majoribus arbitrio proprio judices abutantur, & legibus sapientiores se esse arbitrentur,

Divus Ambrosius in Psalm. 118. sermone 20.

5 Bonus judex nihil ex suo arbitrio facit, & proposito domesticæ voluntatis; sed juxta leges & jura pronuntiat, scitis juris obtemperat; non indulget pro-

prias

priæ voluntati, nihil paratum & meditatum domo deſert; ſed ſicut audit, ita judicat; & ſicut ſe habet negotii natura, decernit: obſequitur legibus, non adverſatur: examinat cauſę merita, non mutat: qui judicat, voluntati ſuæ obtemperare non debet, ſed tenere quod legum eſt.

Archita Pythagoræus lib. de Lege & Iuſtitia.

Omnis hominum cœtus ex principibus ac ſubditis, & tertiò legibus conſiſtit. Lex alia animata, nempe rex eſt; alia inanimata, ſcriptum: & hæc quidem lex partibus reipublicæ cæteris præferenda eſt. hujus enim conſervatione rex legitimus erit, magiſtratus officio ſuo ſatisfaciet, populus erit liber, univerſus autem cœtus felix futurus eſt. In ejuſdem violatione rex tyrannus fiet, magiſtratus officio ſuo deerit, populus ſervus, totus denique cœtus infelix evadet. 6

Solon in Elegia.

Invehit heu quantas legum violatio clades? 7

Judices miniſtri legum ſunt & executores: ſecundùm leges ſe judicaturos jurant: leges cuſtodire debent tanquam pupillam oculi ſui: ab eis ſe avelli non patiantur, tametſi cælum ruat. 8

Ex lege Valent. & Martiani lib. legum Novellarum Martiani, tit. 1.

Judices legum cuſtodes, & earum pervigiles defenſores eſſe debent. 9

Athenis Nomophylaces erant, qui apud præfectos in omnibus publicis conſiliis candidis faſciis coronati aſſidebant, ut prohiberent ne quid contra receptas leges decerneretur, 10

Ferus in Eccleſiaſtem cap. 7.

Noli eſſe nimium juſtus. referri poteſt hic locus ad exactionem ſeveram legum, qua nonnunquam fit, ut ſummum jus fiat ſumma injuſtitia. Sunt enim animi hominum diverſiſſimè affecti; ideoq; leges ſæpè moderari oportet. ad hoc autem opus eſt ſapiētiſſimis viris, quorum tamen pauci ſunt. plures inte- 11

dum casus accidunt,in quibus oportet à litera legis deflectere ad intentionem legislatoris Vult igitur Salomon ut leges serventur,sed quatenus conducũt, oportet enim nonnunquam dissimulare: nam stultus legibus rigidè observatis plus nocet, quàm sapiens dissimulatis.

DE LEGIBVS INIQVIS. CAP. XIX.

Isaias cap. 10.

1 Væ qui ducunt leges iniquas.

Plato in Minoë.

2 Nequaquam congruit iniquam constitutionem legem esse.

Demosthenes apud Leptinem.

3 Consideret leges malas etiam florentibus rebus publicis nocere.

Idem contra Timocratem ait:

4 Res judicatas rescindere iniquum & nefas esse, & status popularis eversionem, si quis autem ea quæ judicata sunt nova lege abrogavit, quis finis reperietur? Lex ea dicenda erit, an legum interitus? an non gravissimum supplicium talis legislator meretur? extremum mea quidem opinione, non modò quòd hanc legem tulit, sed quia viam ostendit aliis tollendi judicia.

Idem ibidem post multa.

5 Flagitiosa lex urbis ejus in qua recipitur, est publica ignominia & dedecus; nocetque omnibus his qui ea utuntur.

Isocrates in Panathenaico.

6 Leges in tabulas relatas, & publicè positas viderunt: non his quas nunc habemus similes, neq; confusionis plenas & inter se pugnantes; ita ut tam rectæ quàm antiquatę, sive eædem utiles sive supervacaneæ sint, propè nihil auctoritatis habeant sed primum.

mum paucas, sic tamen ut satisfacerent, & cognitu faciles essent iis qui usuri erant.

Cicero lib. 1. de Legibus.

Quæ sunt variæ & ad tempus scriptæ, populi favore magis quàm re, legum nomen tenent. *Et paulò post*: Ex quo intelligi par est, eos qui perniciosa & injusta populis jussa descripserint, quidvis potius tulisse, quàm leges. 7

Tertullianus in Apologetico cap. 4.

Si lex tua erravit, puto ab homine concepta est, neq;.n. de cælo ruit: miramini hominem aut errare potuisse in lege condenda, aut resipuisse in reprobãda? Leges neque annorum numerus, neque conditoris dignitas commendat, sed æquitas sola: & ideo cùm iniquæ recognoscuntur, meritò damnantur. 8

Divus Augustinus lib. 1. de libero arbitrio.

Mihi lex esse non videtur quæ justa non fuerit. 9

Idem lib. 19. de civitate Dei, cap. 21.

Non enim jura dicenda sunt vel putanda, iniqua hominum constituta, cùm illud etiam ipsi jus esse dicant, quod de justitiæ fonte manaverit. 10

Idem divus epist. 50.

Quicunque legibus imperatorum, quæ contra veritatem Dei feruntur, obtemperare non vult, acquirit grande præmium. 11

Salomonius lib. 3. de principatu.

Injusta lex est (ut inquit Aquinas) quam princeps in suam & non in communem fert utilitatem; & illa etiam quæ non distribuit æquè onera vel honores ad bonum commune. 12

Alciatus oratione de Legibus.

Legũ prudentiam ab ipsis majorum gentium diis in homines transfusam, divino quodam cultu meritò excipiendam existimavere; à Jove ipso ceu præci- 13

puum quoddam donum mortalibus traditam, à justitia nervos accipientem, à prudentia intellectum, à fortitudine executionem: cui si divinæ virtutes hæ absint, non jam leges dicuntur, sed hominum carnificinæ, sed seditiones, & quidvis potius aliud quàm leges. Nec enim verba ipsa, & quod vel membranis scribitur, vel ære figitur, lex est; sed quod justitia dictante, æquitate prævia, bono consilio profertur, verum legis nomen habet.

Vida lib 2. de Reip. dignitate.

14 Multa pestifera & perniciosa interdum in populis scita fuerunt, vel principum scelere, vel populorum ipsorum negligentia aut avaritia, quæ quoque aliud potius sunt, quàm leges: ut si non totius civitatis, sed principis duntaxat, aut unius tantùm partis civium gratia constitutæ fuerunt; aut si non majori saltem parti & in summum prosunt, fraudes potius corruptæ & depravatæ civitatis, quàm leges dicendæ sunt.

Idem post multa.

15 Nisi leges omnes, quas quisque tulerit, ad illam principem divinam referantur, ad illamq; respiciant, & illi sint omnino consentaneæ, & ad naturam, quę nihil nisi justum admittit, accommodatæ existant, nullo pacto leges sunt habendæ, neque hoc nomine dignæ censentur.

16 Honorius tertius legem injustam pestē appellat, & Innocentius tertius iniquam constitutionem, destructionem esse ait: & beatus Thomas inquit, Lex sine ratione perversitas est, non lex. & idem divus alibi: Placitum principis injustum non est lex, sed iniquitas. & Lucas Penæus, non lex, sed fæx: & Baldus, non lex, sed lis: & Marius, non lex, sed labes. Addo, lex iniqua non lex est, sed errore sed tyrannis, sed corruptio, & quidvis potius, quàm lex.

DE PRAVIS CONSVETVDINIBUS.

CAP. XX.

Quia multa injuſta ac prava fiunt moribus,ut ait 1
Comicus,& conſuetudinibus iniquis labefactantur
publicæ res; oportet malos mores corrigere juſtis le-
gibus atque ſeveris.

Sapientiæ 14.

Convaleſcente iniqua conſuetudine, hic error tā- 2
quam lex cuſtoditus eſt,&tyrannorum imperio co-
lebantur figmenta.

Chryſoſt. in Pſal. 49.

Longa vitiorum conſuetudo magnam affert cæ- 3
citatem animæ,& amentes efficit, & perſpicaces o-
culos intelligentiæ eruit,

Plautus in Trinummo.

Nūc mores nihili faciūt quod licet, niſi quod lubet. 4
Ambitio jam more ſancta eſt,libera eſt à legibus.
Petere honorem pro flagitio,more fit;
Strenuos præterire,more fit.
Mores leges perduxerunt in poteſtatem ſuam.
Eæ miſeræ etiam ad parietem ſunt affixæ clavis fer-
reis,
Vbi malos mores affigi nimio fuerat æquius.

Cicero lib. 1. de Legibus.

Curruptela malæ conſuetudinis igniculi extin- 5
guuntur à natura dati, exoriunturq́; & confirman-
tur vitia contraria.

Idem lib. 2. ad Heren.

Conſuetudo peccandi,maleficii ſuſcipiendi remo- 6
vet dubitationem.

Seneca lib. 3. de beneficiis.

Pudorem tollit multitudo peccantium,& deſinit 7
eſſe probri loco commune delictum.

Quidam poeta Graecus.

8 Tempus est multo potentius legibus,

Sanctus Nilus lib. Ascetico.

9 Magna est consuetudinis vis. ad se nos trahit, nec ad instituta virtutis studia reverti permittit: ex consuetudine habitus, ex habitu natura proficiscitur: naturam porrò mutare difficillimum est.

Philo lib. de temulentia.

10 Certum est, consuetudinē pertinera ad infirmiores effeminatioresq; animos, quandoquidem virilis, robustæ, vereq; masculæ rationis officium est, naturam ducem sequi, non parvas injustasq; consuetudines.

Beatus Augustinus in Enchiridio, cap. 80.

11 Magna & horrenda peccata cùm in consuetudinem venerint, aut parva, aut nulla esse creduntur.

Origenes lib. 1. contra Celsum.

12 A nullis consuetudinibus homo difficiliùs divellitur, q̃ ab his, quæ ad opiniones pertinent, quib. jam imbuta est anima: quod autem ita natura comparatum sit, liquet considerātibus, quam pervicaces sint homines in retinendis patriis traditionibus, quibus semel occupati sunt, etiam si turpissimæ: itaque non citò persuaderes Ægyptio contemptum religionis acceptæ à majoribus, ne Deum putet aliquod brutum animal, néve gustum ejus carnium magis quàm mortem horreat.

Chrysost. homil. ad baptizandos.

13 Dura res consuetudo, & quæ facilè mutari non possit, & quæ nos nonnunquam & invitos, & nolentes committere cogit illicita: Nam revera multū consuetudo prævalet, & jura didicit immutare naturæ.

Idem

Idem divus lib. 3. adversus vituperatores vitæ Monasticæ.

Dura enim dura, ac potius acuta & violenta res consuetudo est, ad vincendam capiendamque animam; præsertim cùm voluptatem adjutricem habet. 14

Idem serm. 14. ad populum Antiochenum.

Vbi est legis timor, facilè solvitur consuetudo, etiam si valde diuturna sit. 15

Beatus Ambrosius lib. de Tobia, cap. 23.

Aliqui dixerunt, quid sibi voluit episcopus adversus fœneratores tractare, quasi novum aliquid admissum sit, quasi non vetus sit fœnerare? verum est, non ego abnuo, sed culpa vetus est: denique peccatum ab Adam, ex illo culpa, ex quo & Eva; ex illo prævaricatio, ex quo & humana conditio: sed ideo Christus venit, ut inveterata aboleret, nova conderet; & quæ inveteraverat culpa, renovaret gratia. 16

Divus Chrysost. in Genesim, homil. 56.

Si quid bonum & utile fuerit, etiam si non sit cõsuetudo, fiat: sin damnosum & perniciosum est, etiã si consuetudo sit, rejiciatur. Nam si hoc admiserimus, & fur, & adulter, & quantumvis malus alius, ad consuetudinem provocabit. 17

Cyprianus epist. ad Pompeium.

Consuetudo sine veritate vetustas erroris est. 18

Divus August lib. 4 de Baptismo, cap. 6.

Si consuetudinem opponas, advertendum est quod Dominus dicit: Ego sum via, veritas & vita: non dixit Consuetudo, sed Veritas. 19

Gratianus distinctione 9.

Mala consuetudo non minus quàm perniciosa corruptela abjicienda & vitanda est. 20

MEMORABILIA DE QVADAM LEGE SOLONIS.

CAP. XXI.

Aristoteles legem quandam Solonis retulit in hanc sententiam.

1 Si ob discordiam dissensionemq; seditio atque discessio populi in duas partes fieret, & ob eam causam iratis animis utrinque arma caperentur, pugnareturq; tum qui in eo tempore, in eoq; casu civilis discordiæ non alterutra parte sese adjunxerit, sed solitarius separatusq; à communi malo civitatis secesserit; is domo, patria, fortunisq; omnibus careto, exul extorrisq; esto.

Plutarchus de sera numinis vindicta.

2 Omnium ineptissima lex illa Solonis, quę honore eum privat, qui in seditione nulli adhæret parti, sive dissensioni se haud immiscere conatur civili.

Idem in Vita Solonis.

3 Ex aliis autem ejus legibus illa pręcipuè incredibilis atque in primis admiranda est, quæ honoribus abdicat eum qui orta seditione neutram factionem secutus sit. voluit quidem, ut videtur, neminem cùm privatas rationes in tuto locasset, nulla communi cura ac solicitudine contineri, gloriantem quòd aliorũ incommodis difficultatibusq; minimè angeretur: verùm optimis ac justissimis viris esse propositum, cum aliis pariter periculo se committere, atq; opem afflictis rebus ferre magis, quàm absq; periculo quietum exitum victoriæ spectare,

Aulus Gellius lib. 2. cap. 12.

4 Cùm hanc legem Solonis singulari sapientia pręditi legissemus, tenuit nos gravis quædam in principio admiratio requirentes, quam ob causam dignos esse pœna existimarit, qui se procul à seditione & ci-

vili

vili pugna removissent. Tum qui penitus atq; altè usum ac sententiam legis inspexerat, nō ad augendā, sed ad desinendam seditionem legem hanc esse dicebat: & res prorsum se sic habent. Nam si boni homines, qui principio coërcendę seditionis impares fuerint, populumq́; percitum & amentem non deterruerint, ad alterutram partem divisi sese adjunxerint, tum eveniet ut cùm socii partis seorsum utriusq; fuerint, eoq́; partes ab iis ut majoris auctoritatis viris temperari ac regi cœperint, concordia pes eos potissimùm restitui conciliariq́; possit, dum & suos apud quos sunt, regunt atque mitificant, & adversarios servatos magis cupiunt quàm perditos.

Sed melius aut certè tutius illud est, quod rejecta illa Solonis lege tradit Plutarchus in Politicis, Civibus, inquit, pereuntibus nullo sensu moveri, nihil dolere, tranquillitatem animi, atque adeò indolentiam prædicare, vitam otiosam tanquam beatam verbis extollere, perinde utique est, ac aliorum miseriis oblectari: immo Theramenis cothurnum induere debes, ut utrisque convenias, neutris tamen addictus: qua ratione videberis neutris injuriam facere, & propterea non alienus: utrisq; opitulari, ac proinde communis: nec concitabis adversum te ullam invidiam, scilicet quia sis solus expers malorum, cæteris calamitate afflictis; quippe qui vicem utrorumque pariter indolere videri possis.

DE REPVBLICA

LIBER V.

LEGES SINE MAGISTRATIbus nihil proficere.

CAP. I.

ProVerb. 11.

1 UBI non est gubernator, populus corruit.

Chrysost. in psal. 148.

2 Providentię Dei opus fuit, in eos qui magistratus gerunt, & in eos, qui illis parent, universum divisisse; si hoc autem sustuleris, universum interit: certo .n. ordine, & modo constitutæ hominum administrationis Deus curam gerens, & ne plus quàm ferino ritu multi viverent, providens, veluti quandam currus regendi artem, & navis gubernandi scientiam, magistratus & regna largitus est.

Idem diVus in priorem epistolam ad Corinthios sermone 34.

3 Principio quidem Deus imperium unum fecit, viri scilicet in mulierem. Postquam verò in alias aliasq; degeneravit enormitates genus nostrum, imperia constituit plura, heroum scilicet in servos, principum in subditos, omnia magno quodam amore nostri: & quia pravitas hominum dissolvit, perdiditq; imperia, medicos ille mediis in urbibus judices locavit, qui vitia velut charitatis pestem exagitantes, ad concordiam homines revocarent.

Plato lib. 6. de Legibus.

4 Nemini dubium est, quin cùm magna res legum latio sit, si quis civitati per leges bene paratæ non idoneos magistratus cõstituat, quamvis leges bene

positæ

poſitæ ſint, tamen non modò id nihil proderit, riſumq; movebit, verùm etiam calamitates maximas civitatibus pariet.

Idem Leodamanti epiſtola 11.

Si putant aliqui, legum quarumlibet poſitione civitatem bene quandoque conſtitui poſſe, niſi ſit aliquis cum auctoritate præſidens civitati, quotidinæ omninm vitæ moderator, adeò ut ſit temperata, & fortis, tam in ſervis, quàm in liberis, non rectè putant. 5

Demoſthenes adverſus Midiam.

Legum vis in quo eſt? utrum in eo, ſi quis affect⁹ injuria exclamet, ut ipſæ accurrant, & præſentia ſua opitulentur? non: literæ enim ſunt, & ſcriptura conſtant, neq; hoc facere poſſunt. In quo igitur earum vis eſt? ſi vos eas confirmabitis, & ſemper ratas exhibebitis omnibus earum opem implorantibus: ita & leges per vos firmæ ſunt, & vos per leges. 6

Pomponius lib. Enchiridi.

Parum eſt, jus in civitate eſſe, niſi ſint, qui jura reddere poſſint. 7

Iuſtinianus conſtitut. 161.

Non tantùm decenter leges ferre ſummo bono eſt, ſed etiam ſancita accuratè cuſtodire, & ad effectũ deducere, transgreſſoresque competentibus pœnis ſubjicere. Quæ enim legum erit utilitas, ſi in literis dumtaxat conſiſtant, non etiam per ipſa facta, atque opera ſubditis utilitatem de ſe præbeant? 8

Breſius lib. de republica.

Quamvis lex anima dicatur, & domina civitatis, propriùm tamen efficiendi motum ipſa nullum habet, ſed potiùs inſtrumẽtum quoddam rerum communium bene gerendarum eſt, quo egregius aliquis artifex utatur. 9

Tam legi neceſſarius eſt magiſtratus, quàm lex ipſa civitati: & ut quidam rectè inquit, lõgè videtur 10

optabilius eſſe,ut iniquæ legi præſit optimus magiſtratus,quàm ut improbus æquiſſimæ.Nam vir bonus in jure dicendo,præter æquabilitatem,& juſtitiam,nihil ſpectabit;ſi quid erit in lege vitioſum, pro ſua ſapientia corriget:ſiquid ambiguum,in eam partem interpretabitur,quæ ad pietatem,ad communẽ civium utilitatem, ad reip. ſalutem propenſior eſſe videatur:ſin autem improbus ſit magiſtratus, legis vocem non exaudiat,ſed ad ſuum arbitrium,ſuamq; libidinem omnia revocabit.

Vida lib. 2. de reip. dignitate.

11 Multitudini opus eſt rectore, & duce, ut ſocietas conſervetur.dilabatur namque, diffluatq; populus, niſi adſit rector,qui eum contineat.quippe cùm ſuæ quisq; rei ſeorſum, ſejunctèq; ſtudet,in diverſa diſtrahantur omnes,nemine exiſtente,qui bonum cõmune curet,tueaturq;,& in medium conſulat: publici nempe cura civitatem conjungit, atque connectit;privati verò ſtudium,& amor disjungit, ac diſſipat.hanc autem rectionem eſſe à natura, nemo ambigat,qui aliquid ſentit,aut intelligit.

Et paulò pòſt.

12 In omni communitate neceſſe eſt ſemper unum excellere,qui director, rerum prudens,vel perpetuò, vel ad tempus quoddam certum,ac præſtitutum,invicem alios gubernet.hunc penes, ut cæteri oẽs ſint in officio,oportet,ſit omnis imperandi,ac p̃cipiendi poteſtas:ejusq; officium eſt, ut ſicut cives ſua quisq; curant commoda, ita ipſe rei communi proſpiciat, ſuæ utilitatis penè oblitus;pacemq; & concordiam inter omnes in civitate cõciliet,atq; conſervet:quod minus commodè fieri poſſit,ni penes unum ſit principatus,ut præſcribere valeat,dirigere,& ordinare, jubere atque imperare.

CIVI-

CIVITATEM SINE MAGISTRATIBUS ESSE NON POSSE.

CAP. II.

Chryſoſt. in epiſt. ad Rom. ſermone 23.

Innumera bona civitatibus per magiſtratus proveniunt,quæ ſi ſuſtuleris,omnia ſimul peſſum ibũt: ita ut neque urbes,neque agri,neque domus,neque forum,aut aliud quippiam conſiſtere queat, ſed omnia ſimul ſubvertantur,potentioribus imbecilliores impunè devorantibus. 1

Idem divus in epiſtolam ad Hebræos ſermone ultimo.

Malum quidem eſt,ubi nullus eſt principatus, & multarum cladium hæc res exiſtit occaſio, & confuſionis eſt, turbationumq́; principium. Sicut enim ſi ex choro ipſum coryphæum auferas,nequaquam modulatus chorus,vel ordinatus exiſtit, & phalanx militum,ſi ducem non habeat, nullo modo numero acies illa vel ordine procedit: & navis ſi gubernatore privetur,peſſum eat neceſſe eſt:&gregi ſi paſtorem abſtuleris,cunctus diſpergetur,& peribit. malũ igitur eſt, ubi nullus eſt principatus, ſubverſionis quippe hoc eſt argumentum.malum autem eſt non minus,& inobedientia eorum,qui reguntur à principe:idem malum quippe contingit,& cætera. 2

Ariſtoteles lib. 4. Polit. cap. 4.

Octava pars civitatis,eorum eſt,qui publicis muneribus funguntur, magiſtratusq́; gerentes ſuum officium præſtant;ſiquidem civitas eſſe absq; magiſtratibus non poteſt. 3

Idem lib. 6. cap. 8

Sequitur ut rectè de magiſtratibus diſſeramus, Nam nec eſſe civitas poteſt ſine magiſtratibus neceſ- 4

ſariis;

ſariis;nec rectè ſine iis, quæ pertinent ad rectum ordinem,& ornatum adminiſtrari.

Cicero lib.3 de Legibus.

5 Magiſtratibus opus eſt, ſine quorum prudentia, ac diligentia civitas eſſe non poteſt: quorum deſcriptione omnis reipublicæ moderatio continetur.

Dionyſius Halicarnaſ lib.6.

6 Publica utilitas alteros ſervat per alteros. Hæc nos prima,& ſola contraxit in unum,nec unquam ſinet ſeparari ab invicem. Eget enim,ſemperq; egebit imperita multitudo prudentibus ducibus: itidem qui præeſſe poſſunt,& rebus conſulere, opus habent aliquibus,qui parere velint;idque non rationibus tantùm, verùm etiam quotidianis experimentis diſcimus.

Lucretius lib.5.

7 Res itaque ad ſummam fæcem, turbaſq; redibat,
Imperium ſibi cùm,ac ſummatū quiſq; petebat.
Inde magiſtratum partim docuere creare,
Juraque conſtituêre,ut vellent legibus uti.

Plutarchus in Catone Vticenſi.

8 Dixit ſententiam in ſenatu Marcus Bibulus, qua cenſebat,ſolum Pompejum conſulem deſignandū. Cato autem aſſurgens cōtra expectationem omniū, Bibuli ſententiam laudavit,aſſerens,pręſtare,ut quęvis poteſtas in urbe ſit:quàm rempublicam ſine magiſtratu,ac præſide manere.

Ecphantes Pythagoricus lib. de Regno.

9 Citra conſtitutionem magiſtratuum nulla civitas habitari poſſet. Requiruntur autem ad illam conſtitutionem leges,civilis gubernatio,ſubditi,atque prefecti,ſi per ſe conſervanda ſit.

Ferus in librum Iudicum cap.17.

10 Hiſtoria hæc ideo ſcripta eſt, ut videamus, quàm confusè,inordinatè, inciviliter,& impiè,omnia,tam in civili politia,quàm in religione, in eo populo qui

carce

caret legitimo magiſtratu, gerantur. quamvis enim tyrannus civibus ſuis impius, gravis, & penè intolerabilis ſit; hiſtoria tamen hæc oſtendit, etiam tyrannum magiſtratu fungentem multò tolerabiliorem eſſe reipublicæ, quàm ſi populus abſque magiſtratu vivat.

Idem ibidem.

In diebus illis non erat rex in Iſraël; non ſine cauſa dictum hoc toties repetitur, pulchrum quidem videtur carnalibus, non habere ſuperiorem, quem timeant; & facere poſſe quidquid libet: revera autem pernicioſiſſium eſt. Nihil enim ſani agitur, imò nihil niſi confuſio rerum omnium expectanda eſt, ubi nō eſt legitimus magiſtratus; natura enim noſtra ſic corrupta eſt per peccatum, ut non niſi ad malū feſtinet, niſi vel internè timore Dei, vel externè humano coretrahatur. propria ſiquidem voluntas nihil ſani cogitat, & agit. Hæc niſi frangatur, actum eſt; eam autē Deus frangere ſtudet, vel immittendo adverſa, vel ponendo homines ſuper capita noſtra. igitur vel ob hoc unum poteſtas ferenda eſt, quod beſtiam illam, omnium malorum cauſam, propriam ſcilicet voluntatem, ſubigit; quanquam ſunt & aliæ commoditates externæ poteſtatis: Nam & pacem præſtat, & cōſervat ab hoſtibus, & politicam vitam inſtruit.

MAGISTRATVS ESSE DEBERE BONO GENERE NATOS.

CAP. III.

Qui autem ſunt Magiſtratus Ariſt tradit lib. 4. Polit. cap. 15.

Magiſtratus, inquit, ſive imperia nuncupari hi potiſſimùm debent, quibuſcunque poteſtas de quibuſdam deliberandi & judicandi, atque imperandi ad-

est;sed maximè quibus imperandi:jubere enim magis imperium attingit

Idem lib.3.Polit.cap.8.

2 Ex melioribus meliores procreari probabile est.

Idem lib 1.cap.4.

3 Ut ex homine hominem,& beluis beluam;sic ex bonis bonum generari putant.

Fabius Quinctil.lib.5.cap.10.

4 Similes parentibus ac majoribus suis filii plerunque creduntur, & nonnunquam ad honestè turpiterq; vivendum inde causæ fluunt.

Isocrates in Areopagitico.

5 Majores nostri modestiæ tantam rationem habuerunt,ut senatum Areopagiticum censuræ morum præfecerint; nec quisquam in eum ordinem admittebatur, nisi qui honesto loco nati essent, & egregium virtutis & temperantiæ suæ specimen in vita præbuissent.

Dionysius Halicarn. lib. 2.

6 Atheniensium respublica florebat illo tempore, ubi patricios appellabant ex illustribus familiis, & pollentes opibus,penes quos fuit civitatis regimen.

Idem paulò pòst.

7 Romulus verò postquam discrevit potiores ab inferioribus,mox legibus latis præscripsit quid utrisq; faciendum;ut patricii sacra curarent,magistratus gererent,jus redderent, secum rempublicam administrarent, res urbanas obirent:plebeji verò ab his negotiis immunes essent.

Plutarchus in Theseo.

8 Nobilibus tractandi remdivinam,magistratus ex suo ordine creandi, administrandiq; leges,tum pia, religiosaque interpretandi, definiendique potestatem fecit.

Biesius lib.4 de rep.

9 Si reliqua paria sint, virtus majorum suam etiam di-

dignitatem filiis affert. Nam & effecta suas causas, & filii parentes referre, & à bonis parentibus illi meliùs institui solent: verùm oportet, ut ad reliquam nobilitatem vitæ integritas accedat.

Plato in primo Alcibiade.

Consentaneum est, meliores esse naturas nobili in 10
genere, quàm ignobili: ac necesse est, ut bene nati, si bene educentur, ita demum ad virtutem perveniant.

Deuterono. cap. 1.

Tuli de tribubus vestris viros sapientes & nobiles, 11
constitui eos principes, tribunos, & centuriones, & quinquagenarios, ac decanos; præcepiq; eis dicens, Audite illos, & quod justum est, judicate: nec accipiatis cujusquam personam, quia Dei judicium est.

Divus Thomas in epistola ad Hebræos cap. 1 lectione 2.

Tria requiruntur, quæ faciunt facilitatem ad di- 12
gnitatem aliquam administrandam, primum quidē sapientia, ne erret in gubernando. secundum est, generis prosapia, ne contemnatur precipiendo. *Proverb. ultimo*: Nobilis in portis vir ejus cùm sederit cum senatoribus terræ. tertium virtutis potentia in exequendo.

Saxo lib. 3. historia Danica.

Ob invisos parentis mores suspecta quoque po- 13
steritas erat: nec solùm presens patris, sed etiam futura metuebatur impietas liberorum: quòd filiorum affectus paternis soleant ingeniis respondere.

QVALES ESSE DEBEANT MAGISTRATUS.

CAP. IIII.

Exodi 18.

Provide de omni plebe viros sapientes, & timen- 1
tes

tes Deum, in quibus sit veritas, & qui oderint avaritiam; & constitue ex eis tribunos, qui judicent populum omni tempore.

Plato lib 3. de Rep.

2 Is qui singulis ætatibus semper pueritia, adolescētia, matura ætate probatus est, & immaculatus existit, custos & judex civitatis constituendus est.

Idem lib. 6. de Legibus.

3 Oportet eos qui rectè magistratum accepturi sunt, ab adolescētia probatos fuisse, tam ipsos, quàm suos usque ad ipsam electionem.

Dionysius Halicarnas. lib. 3.

4 Apud nos magistratus, ac honores deferuntur nō ditissimis, non his qui longiorem majorum indigenarum possunt ostendere seriem, sed dignissimis. Nulla enim alia re quàm virtute, hominis nobilitatem constare dicimus.

Plato in primo Alcibiade.

5 Virtute prius ornatus ipse debet esse, quicunque non sibi tantum, ac suis, sed reipublicæ etiam & iis quæ ad eam spectant imperaturus est.

Idem lib. 1. de rep.

6 Qui magistratum gerere debent, probi, electique sint. Nam ut oculi propria virtute privati, malè vident: ita anima propria virtute destituta, malè suum opus peragit. Necesse est igitur, malam animam malè imperare, atque curare: bonam verò hæc omnia benefacere.

Aristoteles lib. 6 Ethi. cap. 12.

7 Bonum non nisi à viro bono videtur: pravitas enim pervertit intellectum, efficitque ut circa principia rerum agendarum improbus homo fallatur.

Ferus in Acta cap. 5.

8 Nihil utilius reipublicæ, quàm prudentes & pios habere consiliarios. non satis est, ut docti sint, nisi & Deum timeant. anima justi aliquando magis videt vera,

vera, quàm septem speculatores. Pius homo & si unus sit tamen aliquando totum populum è perditione conservat.

PLVRA DE PROBITATE MAGISTRATUUM.

CAP. V.

Gregorius Theologus inter opera Basilii epistola 131. Celeusio scribens inquit.

Delinquis ipse judex, quòd non jejunas: & quomodo humanas leges servabis, cùm divinas contemnas? abole tuum judicium, ut ne ex duobus alterũ, aut malus sis, aut puteris. in summa, scito te judicem judicari, & minus peccabis. 1

Plato lib 3. de republica.

Bonum, & sapientem judicem esse oportet. pravitas .n. neque se, neque virtutem cognoscet unquã: virtus autem naturæ, tempore addita disciplina, & ipsam simul, & pravitatem intelliget. 2

Isocrates in Panathenaico.

Veteres Athenienses non temerè quosvis ad consilia, & magistratus admittebant, sed prudentissimos, & optimos, & vitæ integritate spectatissimos. Atquè hos ipsos tum imperatores creabant, tum legatos, si quando necesse esset, mittebant, tum magistratus urbis omnes illis mandabant. 3

Herodotus in Thalia.

Ex optimis viris credibile est optima existere consilia. 4

Philo lib. de legatione ad Caium.

Solet Deus bonis viris bona consilia, & reip. commoda suggerere. 5

Imperator Constantinus ad agentes in rebus.

6 Vir idoneus probitate morum, & bonis artibus præditus, nostris obtutibus offeratur, ut nostro ordinetur arbitrio.

Civis meus Sepulueda epistola 94.

7 Moralis philosophia, quæ latissimè patet, pertinetque ad omnes vitæ partes; & rerum publicarum, legumq; ferendarum rationem & moralium dogmatum, quæ à recta ratione æternæ legis imagine proficiscuntur, cognitio, & inventio, in vitiosum, & intemperantem hominem cadere non potest, cùm sit inquinata ejus & mens & conscientia, ut Paulus ait, hoc est corrupta ratio, & intellectus obcæcatus; ita ut mala pro bonis judicet, & bona pro malis virtute destitutus: quæ virtus causa est, ut Aristoteles docet, rectè de principio existimandi.

Ferus in Genesim cap. 9.

8 Certissimum signum boni magistratus est, si eum mali timeant, boni diligant, & è contrario.

SIT JUDEX JUSTITIÆ CUSTOS.

CAP. VI.

Sapientiæ 1.

1 Diligite justitiam, qui judicatis terram.

Divus Bernardus lib. 3. de consideratione ad Eugenium.

2 Diligite inquit justitiam, qui judicatis terram. Parum est justitiam tenere, nisi & diligat. qui tenent, tenent: qui diligunt, zelantur. Amator justitię inquirit justitiam, & prosequitur eam: porrò omnem injustitiam persequitur.

Aristoteles lib. 5. Ethicorum cap. 4.

3 Cùm altercantur homines, ad judicē confugiunt. ad ju-

ad judicem autem ire, est ire ad jus ipsum; quippe cùm judex nihil aliud sit, quàm jus quoddã animatum; & quærunt judicem medium, & vocant nonnulli mediatorem, quasi si medium fuerint consecuti, jus quoque ipsum sint consecuturi. jus igitur medium quoddam est: siquidem & judex medium est, judex autem ad æqualitatem redigit.

Demosthenes contra Aristogitonem.

Inexorabilis, & veneranda justitia, quam is, qui 4
sacrosancta initia nobis monstravit Orpheus, solio Jovis assidentem, omnia facta hominum ait intueri Eam unusquisq; in se defigere putet oculos; itaque pronuntiet, ut caveat, & provideat, ne eam pudefaciat, à qua cognomen habetis singuli, qui sorte judices quoq; tempore delecti estis, ad omnium in rep. degentium honestatem, & jus, & utilitatem tuendã; & hodierna die tanquam depositum jurejurando astricti accepistis à legibus, & republica & patria.

Cicero lib. 3. de Legibus ait.

Magistratus leges esse loquentes, leges autem mu- 5
tos magistratus.

Iosephus lib. 4. antiquit. Iudaicarum cap ult. inter alias Moysis leges, hanc retulit:

Judicibus quidquid visum fuerit, illorum senten- 6
tia valere debet: nisi constet, pecuniis esse corruptos, aut manifestè coargui possint, non rectè decrevisse. Oportet enim sine lucri, & dignitatis respectu judicare, & justitiam omnibus aliis rebus anteponere. Hæc. n. injuria in Dei contumeliam recidit, quasi verò is infirmior sit habendus, quàm illi, quorum potentiæ metu præter jus fertur calculus. Nam Dei potentia est justitia. Ergo qui in magnatum gratiam prævaricatur, potentiores illos, quàm Deum facit.

Plutarchus in Catone Vticensi.

7 Justitia virtus est, quam fides populorum maximè sequitur. Nec enim duntaxat in honore habent justos, quemadmodum fortes: neq; admirantur, quẽadmodum sapientes; verùm etiam amant, atque eis confidunt.

Idem in Apoph. Græcorum.

8 Ægyptiorum reges ex sua ipsorum lege judices adjurabant, ne quid injustè, etiam si rex imperaret, judicarent.

Cicero lib. Officiorum 2.

9 In primis autem videndum erit ei, qui rempublicam administrabit, ut suum quisque teneat, neq; à bonis privatorum publicè diminutio fiat. Hanc .n. ob causam maximè, ut sua tuerentur, resp. civitatesq́ue constitutæ sunt.

Iustinianus de procensule Cappadociæ constit. 30.

10 Convenit omnia secundum nostram legem agere, utentem in cognoscendo æquitate, in rebus gerẽdis puritate; ubiq; colentem justitiam: qua nihil inter homines unquam extitit robustius, aut pulchrius, quod vel Deum, & imperatorem placare, conciliareq́; magis possit.

Divus Ambrosius lib. de paradiso cap. 3.

11 Nulla abundantiores videtur habere fructus virtus, quàm æquitas atque justitia, quæ magis aliis, quàm sibi prodest: utilitates suas negligit, communia emolumenta præponens.

Isidorus in Etymologiis.

12 Judex dictus est, quasi jus dicens populo, quòd jure disceptet: jure autem disceptare, est justè judicare. non est ergo judex, si non est in eo justitia.

Philo lib. de Iudice.

13 Sicut ignis quæcunq; admoventur, calefaciens, ipse

ipse primùm innata sibi vi calet;nix contrà, suapte natura frigida infrigidat & alia: sic judex ipse debet esse plenus justitia, si aliis jus administraturus est:à quo ceu fonte, promanent fluenta dulcia legum, & potabilia sitientibus justitiam.

Gregorius Cedrenus in compendio Historiarum.

Pythagoras jubet in omni re justitiæ curam habere, sententiam semper ad id, quod melius est accommodare. 14

Alexius lib 3. reip. Christianæ.

Justitia est divina quædam lex,vinculum societatis humanæ nectens;quæ sua cuique & servat & tribuit,videlicet Deo,& sibi,& proximo. 15

FORTITVDINEM HABEANT MAGISTRATUS.

CAP. VII.

Psalm. 7.

Deus judex justus,& patiens.Itaq; ad illius exemplum judices,& magistratus, & fortitudinem habere debent,& patientiam. 1

Ecclesiasticus cap. 7.

Noli quærere fieri judex,nisi valeas virtute irrumpere iniquitates, ne fortè extimescas faciem potentis, & ponas scandalum in agilitate tua:idest, ne judex,aut magistratus sis,nisi vir fortis,& constans fueris:ne timiditate,& inconstantia tua offendas subditos,& à justitiæ via metu potentium recedas. 2

Nazianzenus inter opera Basilii epistola 138.

Prudentia,& fortitudo principatum gubernant, altera excogitans, quod faciendum est; altera facilè 3

perficiens quod inventum est: & quod maximum est, puritas manus, qua omnia diriguntur.

Plato lib. 2. de Legibus.

4 Virtute egere judices affirmamus. nam & prudētiæ eos, & fortitudinis oportet esse participes. Prudentiæ quidem, &c. Fortitudinis autem, quia non debet propter ignaviam, & formidinem, ex eodem ore, quo judicaturus Deos invocavit, ignaviter iniquum judicium promulgare.

Cicero pro Sestio.

5 Sudandum est his, qui magistratum gerunt, pro communibus commodis adeundæ inimicitiæ; subeundæ sæpe pro rep. tempestates: cum multis audacibus, improbis nonnunquam etiam potentibus dimicandum. quæ quidem sine fortitudine fieri non queunt.

Plato lib. de Iudice.

6 Is qui ad judicandum ascendit tribunal, judicari se non minus quàm judicare cogiter: & unà cum potestate assumat prudentiam, ne decipiatur: justitiam, ut suum cuique tribuat: fortitudinem, ne flectatur precibus, aut misericordia; quo minus animadvertat in convictos sceleris. Nam cuicunq; virtutes hę cordi fuerint, bene meritus de republica existimandus est, qui more boni gubernatoris, sedat tempestates negociorum commissorum suæ fidei, ad salutem, securitatemque illorum, qui pendent ab ejus arbitrio.

Plutarchus in Pelopida.

7 Timor qualis nunquam antea Bœotiam invaserat. Tum Pelopidas domo exiens lacrymante uxore, atq; orante, ut se ipsum vellet servare, hæc inqt, ô mulier, oportet semper privatis viris persuadere, nō his, qui magistratus gerunt, ut alios salvos faciant. Atq; hęc quidē est constans illa, & ꝑpetua voluntas,

jus

Ius suum unicuique tribuens, quę nec potentia frangitur, nec vi, aut metu flectitur.

Platina lib. 8. de optimo cive.

Ne justitia ulla ex parte labefactetur, adjungenda 9
illi fortitudo est, omnium virtutum robur, & vallũ; ut enim fortitudo sine justitia, iniqtàtis materia est: ita justitia sine fortitudine terga nonnunquam vertit, atq; eos deserit, quos tueri deberet. optimi autem civis proprium est, pro religione, pro patria, pro justitia, & honestate, omne discrimen subire, & pericula quæq; contemnere; ac mũlto id magis est optimi magistrâtus.

Osorius lib. 7. de regis instituti- one. 10

Socer Moysis ait: Delige ex omni populo viros potentes, qui Deum timeant, & fidem colant, & avaritiam odio persequantur; potentes inquit, ne timore & imbecillitate præpediti, causas cõtra jus & fas hominibus, qui multum in republica possunt, adjudicent.

Et paulò pòst.

Considerandum est, Moysis socerum inter alias 11
virtutes, quibus judices instructos esse vult, non numerasse; nimirum in interpretatione juris acumen: nec enim dicit, sint judices subtiles, acuti, veteratores & callidi. nihil horum dicit. nec enim tunc tantus honor malitiæ habebatur, ut ii juris consultissimi existimarentur, qui nimio acumine subnixi, variè leges interpretarentur, & simplicitatem juris eluderent: nihil enim magis sapientię repugnat, quàm nimia subtilitas, &c.

PATIENTIAM ESSE NECESSARIAM. CAP. VIII.

ProVerb. 14. & 16.

Qui patiens est, multa gubernatur sapientia; qui 1

autem impatiens est, exaltat stultitiam suam: melior est patiens viro forti, & qui dominatur animo suo, expugnatore urbium.

2 Quamvis omnes virtutes omnibus hominibus necessariæ sint, quædam tamen (ut ait Seneca lib. 1. de clementia) quibusdam personis aptiores sunt, & cunctæ virtutes melius in tribunali, quàm in plano conspiciuntur.

3 Pars fortitudinis patientia est, voluntaria perpessio rerum difficilium honestatis causa, ut Cicero definit lib. 2 de inventione.

4 Patientia quidem admodum necessaria est judicibus & magistratibus; quippe qui molestis, & importunis litigantium precibus, & querelis ita obruũtur, fatigantur, & irritantur, ut non facile sit subinde non commoveri; ac tantùm non in morositatem quandam incidere.

Sanctus August. de tempore sermone 232.

5 Nemo dicat, quòd in istis temporibus martyres non sint, quotidie martyres fiunt: martyr enim testis interpretatur. quicunque ergo pro veritate testimonium dederit, & omnes causas cum justitia judicaverit; quidquid pro testimonio veritatis, vel justitiæ pertulerit, totum ei Dominus pro matyrio computabit.

Plato lib. 7. de rep.

6 Quærendus est vir memoria valens, integerrimus, tolerantissimus.

Plinius lib. 6. epistolarum.

7 Etenim temerarium existimo divinare, quàm spatiosa sit causa inaudita, tempusq; negocio finire, cujus modũ ignores: præsertim cum primùm religioni suæ judex patientiã debeat, q̃ pars magna justitiæ est. At quædam supervacua dicuntur etiam, sed satiùs est & hæc dici, quàm non dici necessaria. Præterea

terea ant sint supervacanea, nisi cùm audieris, scire non possis.

Vlpianus lib.1.de offi. Procon.

Circa advocatos patientem esse proconsulem oportet, sed cum ingenio, ne contemptibilis videatur: nec dissimulare, si quos causarum concinnatores, vel redemptores deprehendat. 8

Livius lib. 25.

Nihil aliud à cæde ac dimicatione continuit homines, nisi patientia magistratuum, quòd cesserint in præsentia furori, atque audaciæ paucorum. 9

Divus Chrysost. lib. 3. de sacerdotio.

Est verò mortalibus bonorum omnium auctor patientia, hominis animum taquam in serenum quendam portum appellens. 10

Idem divus in priorem epistolam ad Corinthios sermone 33.

Patientia est omnium bonorum causa, universæ philosophiæ radix, scutum inexpugnabile, turris firma, mala omnia repellens. 11

Cyprianus de bono patientiæ.

Patientia est, quæ nos Deo commendat, & servat; ipsa est, q̃ iram temperat, quę linguam frænat, quæ mentem gubernat: pacem custodit, disciplinam regit, tumoris violentiam comprimit. 12

Beatus Augustinus lib. de patientia.

Patientia magnum Dei donum est; patentia comes est sapientiæ, amica est bonæ conscientiæ. 13

Idem divus de verbis Apostoli, sermone 4.

Non invenit locum sapientia, ubi non est patientia. 14

Sanctus Gregorius in Evangelia homil. 35.

Scriptũ est doctrina viri per patientiam noscitur: 15

 tanto

tanto ergo quisque minus ostenditur doctus, quanto convincitur minus patiens.

Prudentius de pugna patientia, & ira.

86 Omnibus una comes virtutibus associatur,
Auxiliumq; suum fortis patientia miscet.
Nulla anceps luctamen init virtute sine ista
Virtus, nam vidua est, quam non patientia firmat.

Lactantius lib. 5. cap. 22.

87 Magna & præcipua virtus est patientia, quam pariter & vulgi voces publicæ, & philosophi, & oratores summis laudibus celebrant.

DE MANSVETVDINE.

CAP. IX.

Ecclesiastici cap. 3.

1 Fili, in mansuetudine opera tua perfice, & super hominum gloriam diligeris.

Chrysost. in Psal. 119

2 Nihil est mansuetudine potentius, nihil lenitate validius ac firmius.

Plato in Gorgia.

3 Justi mansueti sunt.

Demosthenes de republica ordinanda.

4 In armis formidabiles, in judiciis humanos esse decet.

Isocrates oratione ad Philippum.

5 Difficiles mores molestos esse video, tum iis, qui eos habent, tum his, qui eorum consuetudine utuntur. Mansuetudinem non in animantibus solùm & hominibus, & cæteris rebus omnibus; sed in diis quoque celebrari.

Cicero

Cicero lib. 1. Officiorum.

Nihil laudabilius, nihil magno, & præclaro viro dignius placabilitate atq; clementia. In juris æqualitate exercenda etiam eſt facilitas, & altitudo animi: ne ſi iraſcamur, aut intempeſtivè accedentibus, aut imprudenter rogantibus, in moroſitatem inutilem, & odioſam incidamus. Et tamen ita probanda eſt manſuetudo, atq; clementia, ut adhibeatur reip. cauſa ſeveritas, ſine qua adminiſtrari civitas non poteſt. 6

Chryſoſt. in Pſal. 131.

Neque ferire eſt abſolutæ atrocitatis, nec parcere manſuetudinis: ſed mitis ille eſt, qui ferre poteſt, quę in ſeipſum peccata ſunt, qui aliis factam injuriam propulſat, & eis fert opem, & eſt vehemens ultor eorum, qui probra ingerunt: qui autem non eſt ejusmodi, ſed hebes, & deſes, & ſomnolentus, & mortuo nihilo melius affectus; non eſt mitis, nec manſuetus. 7

Stobæus ſermone de rep.

De magiſtratu & ſubjectis ita ſentiebant Pythagoræi. Magiſtratus quidem dicebant, non oportere tantùm prudentes eſſe, verùm etiam benignos: ſubditos verò non morigeros tantùm, ſed amantes quoque magiſtratuum. 8

Plutarchus in Apoph. Laconicis.

Civium quodam dicente, oportere bonum regem omninò mitem eſſe: Reſpondit Cleomenes, eò usq; dum contemptui non ſit, 9

Idem in Coriolano.

Non erat ille vir, qui gravitatem ſimul cum mãſuetudine, quibus in rebus civilis maximè virtus cõſtat, ſtudiorum ratione, aut diſciplina temperatam haberet; ignarus ei, qui adminiſtrator in rep. futurus eſt, fugiendam eſſe magnopere pertinaciam, & hominum ſocietates celebrandas. 10

Idem

Idem in Phocione.

81 Qui in administrandis rebus ita versatur, ut ad salutem, publicumque commodum, velut ad metam aliquam sua consilia dirigantur, non nihilque interdum civium gratiæ & voluptati concesserint, nec singula velut ad filum redacta velint, severitate potius & vi, quàm mansuetudine & humanitate conficere: hi mihi planè videntur sapientissimè servandarum rerum viam incedere: quanquam existimo, haud parvi esse negocii, severitatem posse cum comitate retinere. Quod qui nactus est, rem profectò est assecutus, qua nulla est, neque harmonia concinnior, neque concinnitas suavior, neque suavitas gravior, aut utilior.

Quintus Curtius lib. 3.

82 Alexander Magnus, & ingenii dotibus, & animi artibus, ut pariter charus, ac venerandus esset, effecit.

Plinius Hadriano lib. 4. epist.

83 Severitatem istam pari jucunditate condire, summæq; gravitati tantum comitatis adjungere, non minus difficile, quàm magnum est; id tu cùm incredibili quadam suavitate sermonum, tum vel præcipuè stylo assequeris.

Iulianus epistola ad Alypium.

84 De reipublicæ administratione, quòd diligenter, atque humaniter transigere omnia studes, mihi gratum est. etenim lenitatem ac moderationem cum fortitudine, & robore ita temperare, ut illa ergo bonos viros utare, hanc ad pravos severè corrigendos adhibeas, non mediocris ingenii ac virtutis rem esse arbitror.

Chrysost. sermone de mansuetudine.

85 Deus homines non ita diligit propter virginitatem, jejunium, contemptum divitiarum, hilarem eleemosynarum dationem, ut propter mansuetudinem,

nem,& mites,benequе compositos mores : & cùm hæc virtus omnes homines ornare valeat, in primis tamen eos,qui in potestatibus agunt.

Divus Ambrosius lib. 2. Officiorum cap.7.

Legimus non solùm in privatis,sed etiam in ipsis regibus,quantum facilitas blandæ affabilitatis profuerit,aut superbia, verborumque obfuerit tumor, ut regna ipsa labefactaret,& potestatem solveret. 16

Ecclesiastici 32.

Rectorem te posuerunt,noli extolli : esto in illis, quasi unus ex ipsis. 17

Ibidem cap.10.

Sedes ducum superborum destruxit Deus, & sedere fecit mites pro eis. 18

Sanctus Ephrem capite de mansuetudine.

Beatus ille vir,qui mitis est, & mansuetus : quandoquidem hunc etiam servator & Dominus beatū appellat: vir mansuetus ornamentis omnibus decoratur,iratos mitigat dulcedine sua, pacificè cum omnibus vivit,ad omne opus bonum promptus est.ô prçclaras divitias mansuetudinis, quę à cunctis collaudatur,& apud omnes est admirabilis! 19

Pindarus in Pythiis oda 8.

O blanda mente prædita tranquilitas, justitiæ filia,maximas urbes reddens,consiliorum&bellorum habens claves supremas / tu mollia præstare , & iis frui pariter nosti cum exacta oportunitate. 20

Ferus in Numeros cap.12.

Magna laus Moysi, cùm dicitur,omnium hominum esse mitissimum hoc enim verum indicium erat inhabitantis in ipsoSpiritus sancti:cui attribuitur benignitas,& gratia in opere,& sermone nec populo regendo aptior quispiam,quàm is , in quo benignitas est,& mansuetudo,quæ tamen non careat animi 21

nimi fortitudine,& zelo justitiæ:alioqui is qui omnia dissimulat, non mitis,sed pusillanimis censendus est,

Psal.24.

Deus diriget mansuetos in judicio:docebit mites vias suas.

DE PRUDENTIA MAGISTRATUUM.

CAP. X.

Proverb.4.

1 In omni possessione tua acquire prudentiam:arripe illam,& exaltabit te: glorificaberis ab ea, cùm eam fueris amplexatus: dabit capiti tuo augmenta gratiarum,& corona inclyta proteget te.

Arist.lib.3.Polit cap.3.

2 Virtutum sola prudentia est imperium obtinentis propria.Nam cæteræ necessario communes esse videntur imperantibus, cum iis quibus imperatur.

3 Plato in Minoë docet,neminem rectè præesse, nisi sit prudens:additque omnes animi impetus, atq; omnes declinationes,ducente prudentia,ad beatitudinem tendere; imprudentia veró ad contrarium.

Idem in secundo Alcibiade.

4 Perspicuum est,& apud Deum & apud homines sanæ mentis justitiam,& prudentiam præcipuè honorari.Prudentes autem,justiq;sunt,quæ sciunt,quę erga Deum, & homines agere,atq; dicere deceat.

Xenophon lib. 1.de Cyripadia.

5 Hominibus imperare,neque impossibile est,neq; factu difficile,si quis prudenter id agat.Prudentibus enim ultrò paretur. Et quem se ipsis prudentiorem duxerint circa suam ipsorum utilitatem,huic homines perlibenter obediunt.

Arist.lib.6.Eth.cap. 13.

6 Fieri non potest,ut sine prudentia sit homo proproprie bonus,& absque morum virtute prudens.

De-

Demosthenes contra Theocrinem.

Ego à natu majoribus audio, tunc floruisse maximè rempublicam, cùm à modestis & prudentibus viris regeretur. 7

Euripides in Antiope.

Viri prudentia facit, ut bene habitentur civitates. item que familia: & ad bella magnum ejus momentum est. 8

Cicero lib. 1. Officiorum.

Ut quisque maximè perspicit, quid in quaque re verissimum sit, quique acutissimè, & celerrimè potest & videre & explicare rationem; is prudentissimus & sapientissimus rite haberi solet. 9

Plutarchus in Pomponio Attico.

Prudentia quodam modo divinatio est. 10

Nazianzenus in Iulianum oratione 2.

Vates est optimus, quicunque bene conjectare novit. 11

Agatho. apud Stobaum sermone de prudentia.

Recta prudentia, magnus est Deus. 12

Laërtius lib. 4.

Bion Borysthenites tantum prudentiam à virtutibus cæteris differre asserebat, quantum visum ab aliis sensibus. 13

Pythagoras apud eundem.

Robur & murum, & arma sapienti prudentia pręstat. 14

Democritus ab eodem relatus, sermone de Legibus.

Imprudentibus regi satius est, quàm regere. 15

Beatus Ambrosius lib. 1. Officiorum cap. 27.

Non potest justitia sine prudentia esse, cùm examinare, quid justum quidve injustum sit, non mediocris prudentiæ sit. 16

Sen-

Sanctus Chrysost. in Psalm. 13.

17 Prudentia est lucerna animę, regina cogitationū, magistra eorum, quæ bona sunt, & honesta.

Idem Divus lib 3 de sacerdotio.

18 Si quis magnam perpetua vita religionem, pietatemque pręstiterit, ne hunc quidem adlegere statim audeam, nisi magnam etiam animi prudentiam religione hujusmodi convinctam habeat.

Idem in epistolam ad Ephesios sermone 15.

19 Nihil ad rerum administrationem ita necessarium est & accommodum, atque prudentia.

20 *Cicero pro Fonteio.*

In rebus judicandis non minimam partem ad unamquamque rem æstimandam, momentoq; suo ponderandam, sapientia judicis tenet.

21 *Isidorus lib. 2. de summo bono cap. 1.*

Nec judex sine justitia, nec ulla potest esse justitia sine prudentia.

22 *Cassiodorus lib. 12. variarum.*

Tanta est in republica de morum varietate diversitas, ut nemo valeat leges defendere, nisi terror videatur aliqua temperare. feroces districtione premēdi sunt: mansueti civiliter admonendi: dolosi cautè: simplices sub lenitate tractandi sunt, & ideo ubique probatur esse necessaria prudentia: quoniam rebus omnibus adhiberi videtur accommoda.

23 *Georgius Valla lib. 41. cap 4.*

Prudentiæ proprium est, ut omnia ratione atque consilio agitentur, inde consulta maturè transigantur. prudentiæ proprium est etiam in consilio res adhibere; bona, malaque discernere; opportunitates percallere; rerum utilium habere experientiam, &c. Denique tria prudentiæ tempora deputantur, ut præterita meminerit, præsentia consideret, futura conjectet.

Laurentius Grimalius lib. 2. de optimo senatore.

Prudentiam à providendo Latini dixerunt, quòd 24
per eam animus & futura provideat, & præsentia disponat, & præterita memoria teneat. Est enim prudentia rerum bonarum & malarum scientia posita tota in delectu, & cognitione rerum expetendarum, & fugiendarum; &, ut Aristoteles sentit, habitus est perfectæ rationi copulatus, ad res gerendas aptus, ac in his occupatus, quæ homini bona vel mala contingere possunt.

Hieronym in Isaiam cap. 1.

Quando dicit, quærire judicium; ostendit, non 25
esse omnium judicare, sed eorum qui prudētes sunt. denique & Salomon in visione per somnium hoc à Deo postulavit, ut accepta sapientia, justè populum judicaret.

Sanctus Iustinianus lib. de prudentia, cap. 3.

Vani sunt homines in quibus non est prudentia. 26
hæc virtus magisterium habet cęterarum virtutum. qui non habet prudentiam, licet sit magnæ sanctitatis, similis est homini in altum respicienti, & ubi ponat pedem suum non videnti, qui facilè ruere potest.

EXPERIENTIAM ESSE NECESSARIAM.

CAP. XI.

Ecclesiasticus cap. 34.

Vir in multis expertus, cogitabit multa; & qui 1
multa didicit, enarrabit intellectum. qui non est expertus, pauca recognoscit.

Pindarus in Olympiis.

2 Leviores sunt inexpertorum mentes.

Idem ibidem oda 6.

3 Experientia mortalium est judex.

Aristoteles lib.10. Eth. cap. ult.

4 Iis qui de re civili cupiunt scire, experientia non parum conferre videtur. Nam qui sunt in singulis experti, rectè opera judicant, & quibus aut quomodo perficiunt, & quæ sunt his consona conprehendunt.

Idem lib.1. Metaphysica.

5 Experti certiùs, quod intēdunt, consequuntur, quàm ii qui rationem absq; experientia tenent.

Idem lib.6. Ethic cap.11.

6 Quemadmodum in artibus, ita etiam in actionibus, & rerum publicarum administrationibus, non minus expertis quàm doctis judicium nonnunquam tribuendum est.

Cicero pro Cornelio Balbo.

7 Assiduus usus uni rei deditus, & ingenium & artem sæpè vincit.

Plinius lib.1. Epistolarum.

8 Vir est gravis, prudens, multis experimentis eruditus, & qui futura possit ex præteritis providere. Mihi & tentandi aliquid & quiescendi illo auctore ratio constabit.

Stephanus lib. sent. ex Plutarcho.

9 Ut qui primò musicen discunt, citharas aliquot perdunt & obterunt: ita magno reipublicæ malo administrat magistratum, qui rudis accedit & imperitus.

Terentius in Adelphis.

10 Nunquam ita quisquam bene subducta ratione ad vitam fuit,

Quin

Quin res, ætas, usus semper aliquid adportet novi.
Aliquid moneat, ut illa quæ te scire credas, nescias;
Et quæ tibi putaris prima, in experiundo repudies.

Horatius.

Aut virtus nomen inane est; 11
Aut decus & pretium rectè feret experiens vir.

Manilius lib. 1. Astronomiæ.

Per varios usus artem experientia fecit, 12
Exemplo monstrante viam.

Belisarius apud Procopium lib. 2. de bello Persico.

Multorum experientia bellorum commilitones 13 dedit nobis, & in rebus dubiis futura posse conjicere, & deliberando seligere potiora.

Clemens lib. 1. Stromatum.

Gubernatorem laudamus qui multarum rerum 14 habet experientiam, qui mores novit multorum hominum.

Antonius Melissa lib. 1. sermone 50.

Lasus interrogatus quid sapientissimum esset, ex- 15 perientia, dixit.

Multa sunt profectò cogitantibus facillima, ex- 16 perientibus supra quàm dici possit, gravia ac laboriosa.

Egesippus lib 5. cap. 48.

Plerunque severiùs judicamus, quàm præcavere 17 possemus, si ipsi in tali necessitate versaremur.

Cicero lib. 1. Officiorum.

Consideratè agere pluris est quam cogitare pru- 18 denter.

Nicephorus Gregoras lib. 8. historiæ Byzantinæ.

Otiosa disciplinarum tractatio quam libri suppe- 19 ditant, organico similis est corpori animam desideranti, q̃ per sensuum experientiam accedat; aut etiam

variis ciborum generibus in ventrem congeſtis comparari queat, qui calorem ad coquendum poſtulēt: is verò calor non alius fuerit quàm multus uſus, & variarum rerum experientia.

Ferus in Eccleſiaſtem cap. 1.

20 Salomon ſapientiæ adjecit experientiam, quæ ſcientiam moderatur ſecundùm res præſentes, & circunſtantias ratione quadam & modo, ut res & tempora ferunt. ſapientia ſine experientia aliquando plus officit quàm prodeſt: econtrariò, expertus aliquanto plus efficit, quàm ſapiens ſine experientia.

Vives. lib. 2. de anima.

21 Qoniam verò certiùs operatur expertus q̃ ſciens, idcirco ad prudentiam vel artem non ſola ſcientia ſatis eſt, experimentis etiam eſt opus, memoria & recordatione comprehenſis. eamq; ob cauſam experti, nec probi artifices ſunt, nec prudentes ſatis. acies enim mentis doctrina exacuitur & expolitur, vis autem agendi atque operandi exercitatione.

Iuſtinianus edicto 5.

22 Facilè cognoſcere eſt quę rectè ſe habere cuipiam viſa ſint, ſæpenumero effectum habuiſſe prorſus diverſum: & quod cujusq; ratio ac conjectura fore utile exiſtimaſſet, ex ipſa experientia inutile inventum eſſe.

Ex Euſtratio in lib. 5. Ethic. cap 1.

23 In contemplativis ſcientiis finis in cognitione conſiſtit. in moralibus autem rebus & civilibus finis non cognitio, ſed actio eſt. non enim ſatis in his quid agendum ſit cognoſcere, ſed quomodo quidq; agatur exploratum habere. atque illorum cognitio ab experientia petenda eſt. etenim vir civilis ultra rationes univerſales indiget quoque negotiorum experientia, ut medicus, ut imperator, ut navis guber-

bernator,& reliqui,in quorum administratione tractationeq; rerum opus versatur.

DE DILIGENTIA.

CAP. XII.

Lib. 2. Paralip. cap. 19.

Præcipiens Josaphat judicibus, Videte ait, quid faciatis,non enim hominis exercetis judicium, sed Domini; & quodcunq; judicaveritis, in vos redundabit:sit timor Domini vobiscum,& cum diligentia cuncta facite. 1

Plato lib. 7. de Legibus.

Certè turpe illud & illiberale videri debet, ut civis aliquis per totam dormiat noctem. Exurgant,igitur nocte,& magistratus publicum aliquid;patres verò,& matres familiæ in domibus propriis rem suam curent. Somnus enim multus, nec corporibus, nec animis,nec rebus gerendis,naturâ conducit.nemo quidem dum dormit,alicujus pretii est,non magis,quàm si non viveret. 2

Idem Plato statim.

Quicunq; vivere,& sapere cupit maximè, quàm longissimo tempore vigilet,sola sanitatis commoditate servata. Ad hanc verò non multo opus est somno,si bene assueveris somnis. Magistratus profectò nocte in urbibus vigilantes, malis hominibus, tum hostibus,tum civibus terrori sunt;amandi, honorandiq; justis,& temperatis: sibi & civitati utiles universæ. 3

Homerus lib. 2. Iliados. 4

Non licet integram noctem dormire regentem
Imperio populos,& agentem pectore curas.
Non noctem penitus totam decet esset soporum.
Cujus consilio populiq; ac multa regantur.

Xenophon lib. 6. rerum Graecarum.

5 In rebus humanis celeritate sæpius multa digna & egregia transigi possunt.

Arrianus lib. 8. de gestis Alexandri.

6 Alexander Magnus inquit, plus vigilare, quàm vos, me certò scio, ut ipsi quietos somnos capere possitis.

Seneca lib. de vita brevitate, laudans Cæsaris diligentiam dicit.

7 Omnium domos illius vigilia defendit, omnium ocium illius labor, omnium delitias illius industria, omnium vacationem illius occupatio.

Plutarchus lib de doctrina principum.

8 Epaminundas, Thebanis in ludos quosdam festos, & compotationes solutis, solus adibat arma, mœniaq;, dicens, se sobrium esse, ac vigilare, quo liceret aliis ebrios esse, ac dormire.

Plautus in Rudente.

9 Vigilare decet hominem,
Qui vult sua tempore conficere officia.
Nam qui dormiunt libenter, sine lucro
Et cum malo quiescunt.

Antiphanes.

10 Diligentiæ omnia serviunt.

Aliter.

Omnia diligentiæ subjiciuntur.

Euripides.

11 Vita mollis, & mala timiditas, neque domum, nec civitatem rectè gubernaverint.

Lex Constantini lib. 1. Cod. tit. 39.

12 Justissimos, & vigilantissimos judices publicis acclamationibus collaudandi damus omnib. potestatem.

tem,ut honoris eis auctiores proferamus processus.

Plautus in Rudente.

Nimis homo nihil est,qui piger est, 13
Nimisq; id genus odi ego malè.

Lex Arcadii & Honorii lib. 1. C. tit. 32.

Palatinis hæc cura debet esse præcipua, ut pericu- 14
lo proprio notariis destinatis, super negligentia judicum (si ita res exegerit) conquerantur,ne eorum sit impunita desidia.

Iustinianus de provinciarum præsidibus constitutione 16.

Sancimus ut illi magistratum gerant,qui & bona 15
existimatione noti sunt;& in exercenda justitia plurimum reposuerunt solicitudinis.

Procopius lib.2 de bello Gothorum.

Negligentia,atque ignavia,etiam optimè consti- 16
tuta corrumpunt.

Divus Chrysost. lib. de Sacerdotio.

Usu venire solet,ut quibus civitatum principatus 17
concreditus est,ii nisi valdè prudentes,pariter ac vigilantes fuerint,tum civitates ipsas evertant,tum se ipsos perditum eant.

Idem divus in Genesim homil. 14.

Grave malum est desidia,facitq; ut facilia omnia 18
videantur difficilia: sicut studio & vigilantia etiam omnia ardua & difficilia facilia nobis faciunt.

Lactantius lib.3.cap 17.

Epicurus ignavum prohibet accedere ad rempu- 19
blicam,timidum militare.

Patricius l[illegible]. Regno,tit.20.

Diligentia disciplin[illegible] rium, actionumque 20

omnium magiſtra eſſe perhibetur, ſine qua nihil perfectè agi in hominum vita poteſt.

Leo Magnus epiſtola 86.

21 Inferiorum ordinum culpę ad nullos magis referendę ſunt, quàm ad deſides negligentesq; rectores, qui multam ſæpè nutriunt peſtilentiam, dum auſteriorem diſſimulant adhibere medicinam.

Oſorius lib. 4. de Regis inſtitutione.

22 In diligentia omnium artium & diſciplinarum, & officiorum laus, & (ut ita dicam) vita cõſiſtit. ſi enim diligentiam removeris, jacebunt omnia, & quaſi veterno conſopita in tenebris & caligine delitеſcent.

Ex eodem lib. 8.

23 Quid laborum fuga facere admonet? rem de die in diem differre, nihil tranſigere, nihil expedire. quid autem hac tanta ſocordia magiſtratus aſſequitur? ut negotia negotiis accumulentur, infinitisq; laborib. opprimatur. inde autem ſumma muneris gerendi difficultas & deſperatio naſcitur, quæ cùm animum occupaverit, eum de omni ſtatu dejiciet, & irretitum tenebit, ne quidquam agere aut moliri audeat.

DE DIGNITATE MAGISTRATUUM.

Cap. XIII.

1 Ut reverentia major magiſtratibus tribuatur, expedit ut dignitatem, id eſt pulchritudinem quandã virilem habeant, quo efficietur ut magis ſint venerandi.

1. Regum 16.

2 David erat rufus, & pulcher aſpectu, decoraque facie.

Plato lib 7. de Rep.

Gravissimos homines decet eligere, & quoad fieri potest, speciosissimos. 3

Arist. lib. 4. Eth. cap. 3.

Pulchritudo corpore in magno consistit. Parvi verò elegantes & concinnni, non autem pulchri dicuntur. 4

Virgilius lib. 5. AEneid.

Gratior, & pulchro veniens in corpore virtus, 5
Adjuvat.

Maximus Tyrius sermone 1.

Gratissimus erat intuentibus Achilles, non tamē ob cæsariem flavam, nam & erat pariter comatus Euphorbus: verùm ideo Achillis pulchritudo favorem sibi conciliabat, quòd erat illustrata virtute. 6

Divus Augustinus de sanctis sermone 6.

Stephano martyri, & pulchritudo erat corporis, & flos ætatis, & eloquentia sermocinantis, & sapientia sanctissimæ mentis, & operatio divinitatis. *Et paulò post*: Homo erat juvenis, & pulcher, & eloquentissimus, & sapientissimus 7

Plutarchus in Scipione.

Erat Scipio animo aliisq; virtutibus vehementer excellens, sed præstans etiam pulchritudine oris, & totius corporis forma conspicuus, læta atque hilari fronte: quę plurimum valent ad gratiam hominum conciliandam. 8

Idem in Marco Crasso.

Corporis autem dignitas ac sermonis elegentia, tum frontis hilaritas quædam facilè ad se amandū homines aliciens, par in utroque fuisse traditur 9

Lucretius lib. 5.

Et pecudes & agros divisere, atq; dedere 10
Pro facie cujusq;, & viribus ingenioq;:
Nam facies multum valuit, viresq; vigebant.

Plinius lib.1. Epistolarum.

11 Est illi facies liberalis, multo sanguine, multo rubore suffusa; est ingenua totius corporis pulchritudo, & quidam senatorius decor: quæ ego nequaquam arbitror negligenda.

Olympius Nemesianus ecloga 1.

12 Plenum tibi ponderis æqui
Pectus erat, tu ruricolûm discernere lites
Assueras, varias patiens mulcendo querelas.
Blanda tibi vultu gravitas, & mite serena
Fronte supercilium, sed pectus mitius ore.

Pontius Diaconus in vita Cypriani.

13 Gravis Cypriani vultus & lætus, nec severitas tristis, nec comitas nimia, sed admixta utrinque temperies: ut esset ambigere, vereri an diligi mereretur, nisi quòd & vereri & diligi merebatur.

Alfonsus Tostadus in lib Numer. cap. 11. quæst. 39.

14 Dignitas, auctoritas & majestas quædam judicibus & magistratibus necessaria est, ut eis à civibus reverentia deferatur: sed sine probitate nulla majestas est, ut ait Seneca epistola 96.

Patricius lib. 2 de Regno.

15 Formę dignitas plurimum auget auctoritatem, & deformitas virtutis, laudisq; gloriam aliqua ex parte minuere videtur, & hominem obnoxium detractoribus reddit.

Eumenius in Panegyrico ad imp. Constantium.

16 Non frustrà doctissimi viri dixerunt, naturam ipsam magnis mentibus digna corporum domicilia metari.

Pacatus in Panegyrico ad Theodosium nostrum.

17 Non frustrà planè opinione sapientium, qui naturalium

turalium momenta causarum subtiliùs sciscitati, arcanis cælestibus nobiles curas intulerunt, augustissima quæq; species plurimum creditur trahere de cælo. sive enim divinus ille animus venturus in corp⁹ dignum prius metatur hospitium, sive cùm venerit, fingit habitaculum pro habitu suo: sive aliud ex altero crescit; & cùm se paria junxerunt, utraq; majora sunt: parcam arcanum cæleste rimari: tibi istud soli pateat imperator cum Deo consorte secretum.

Plutarchus in Philopœmene.

Mulier quædam Megarensis cùm Achęorum im- 18
peratorem ad se adventare accepisset, ingenti animi tumultu fluctuabat, & in ipso cœnæ apparatu (fortè enim maritus aberat) agitabatur. Interim Philopœmen tenui admodum cum chlamyde subit ædes, quē mulier ex ministris quempiam præcurrentem antevertisse suspicata, ut ministranti sibi opem adhiberet, precabatur. Continuò Philopœmen relicta chlamyde scindere ligna cœpit. Inter hęc hospes ingressus, ubi rem conspicatur, quidnam hoc est, inq̄t, ô Philopœmen? Cui Philopœmen, Dorica respondens lingua: Quidnam aliud, ait, quàm indecoræ facici pœnam do? reliqui corporis effigiem Titus Flaminius mordens aliquando, ô Philopœmen dixit, quàm pulchras manus habes & crura: cæterùm ventrem non habes.

NE SIT MAGISTRATVS, QVI DOMUI SUÆ PRÆESSE NESCIT.

CAP. XIV.

Divus Paulus prioris epistolæ ad Timotheum cap. 3.

Si quis domui suæ præesse nescit, quomodo eccle- 1
siæ Dei diligentiam adhibebit?

Et

Et ibidem divus Chrysost.

2 Hoc & externæ ſapientiæ auctores ajunt, ut qui rem familiarem ſuam rite adminiſtraverit, rei quoq; publicæ convenienter poſſit contrectare negocia.

Idem divus in epiſtolam ad Epheſios ſermone 22.

3 Civitas quædam eſt unius cujusque domus: princeps eſt quiſque domus ſuæ; de divitum ædibus manifeſtum quidem eſt, ubi & agri ſunt, & procuratores, & prefecti ſupra præfectos. ego verò & pauperũ domum civitatem eſſe dico. Nam & hic principatus ſunt, utpote, dum vir dominatur uxoris; & uxor ſervorum, & ſervi mulierum; rurſus, & viri & uxores liberorum.

Sacer Dionyſius in epiſtola ad Demophilum.

4 Jure quidem ac meritò legislator, qui nobis à Deo datus eſt, non vult eccleſiæ Dei præeſſe eum qui non domui ac familiæ ſuæ jam antea præclarè præfuerit; etenim qui ſe ipſe rexerit, alterum etiam reget: & qui alterum, etiam domum: qui domum, & civitatem: qui civitatem, etiam nationem.

Divus Ambroſius epiſtola 82.

5 Quis ferat, ſi ipſe ſe gubernare nequeat, qui alios gubernandos receperit.

Sanctus Paulinus ad Cytherium.

6 Bonuſque mentis vir gubernator ſuæ, & eccleſiæ navem reget. Nam quomodo ille præſidebit proximis, preeſſe qui neſcit ſibi?

Xenophon lib. 3 de factis & dictis Socratis.

7 Luculenter probat, bonos etiam imperatores fore, qui boni patresfamilias ſunt. *Et poſt alia inquit.* Noli parvipendere homines œconomicos: cura namque rerum privatarum multitudine ſolùm à reipublicæ gu-

gubernatione differt; in cæteris verò similes sunt. Quod verò magis est, neque absque hominibus ulla istarum regitur, neque per alios quidem privatæ, per alios verò homines publicę res gubernantur: fidis namque hominibus utuntur, qui reipublicæ curam habent, quibus etiam illi qui proprias & privatas gubernant. qui enim uti hominibus non ignorent, & privatas res & publicas optimè regunt; qui verò nesciant, in utrisque errant.

Isocrates ad Demonicum.

De rebus tuis consulturus aliquem, vide primùm 8
quo pacto res suas administraverit. qui enim negotiis propriis malè consulit; nunquam bene consulet in alienis.

Idem oratione de Pace.

Prima igitur hæc est emendandæ ordinandæque 9
reipublicæ ratio, si de publicis negotiis deliberaturi eos in consilium adhibuerimus, quibus in privatis rebus nullos anteponeremus.

Herodotus lib. 5.

Cùm Miletum venissent viri inter Parios prętan- 10
tissimi, coacto cœtu decreverunt urbem ab iis esse incolendam, quorum fundos bene cultos invenissēt. videri enim illos ita curaturos publica, ut sua ipsorum curavissent.

Euphron in Didymis.

Nam qui suam malè gubernat rem familiarem, 11
dic quæso quomodo servabit is alienam.

Diphilus apud Stobæum sermone de prodigalitate.

Cognovit autem, quòd quisquis malè usus est re- 12
bus propriis, non possit esse fidus in alienis.

Æschines contra Timarchum rectè existimabat, 13
eum qui in sua familia non bene vixerit, in communibus quoque reipublicæ negotiis similiter esse versaturum.

Quid

14 Quid aliud civitas,quid aliud est regnum, quàm magna familia? qui parvam familiam malè gubernat,quomodo gubernabit maximam? Et tamen fit nescio quo pacto,ut qui se ac sua regere nesciunt, hi de reipublicæ gubernatione philosophari nunquã desinant: hi sunt(sicuti Nazianzenus oratione 26. scribit)qui extra tempus philosophantur,at in necessitatibus omni carent prudentia.

Sosicrates.

15 Omnes sumus ad monendum prudentes,
Nos verò errare non cognoscimus.

Philo lib.de Ioseph.

16 Oportet futurum administratorem reipublicæ præexerceri in rebus œconomicis.nam&domus est quædam parva civitas, & œconomia compendiaria respublica. sicut etiam civitas magna domus est,& policia communis quædam œconomia;unde facilè discimus eundem esse aptum& dispensationi domesticæ,& administrationi publicæ,quamvis hęc multitudine magnitudineq; differant.

17 Ea quæ sunt ad alterum, sumunt originem ex iis quæ sunt ad nos ipsos;& ex minus perfectis pervenitur ad perfectiora: qui verò seipsum regere nescit, quomodo gubernabit familiam suam? qui sibi malus est,cui alii bonus erit? major autem industria & prudentia necessaria est ad gubernationem reip.quã ad regendam privatam domum: & qui domui suæ pręesse nescit, quomodo reipublicæ diligentiam & majorem prudentiam adhibebit?

Georgius Valla lib.45.cap 1.

18 Nec enim reipublicæ gubernaculis moderari poterit,qui suis affectibus imperare, suæque familiæ quid dicendum,quidque faciendum sit præscribere nescit.

Bas.

Basilius Magnus de opificio Dei homil. 10.

Absurdum fuerit, & res admodum insolens, si is 19
aliis imperet qui ipse domi ex alieno pendeat arbitrio; & is administrandæ reipublicæ præficiatur, qui in intimis ędibus captivus premitur jugo vilissimi scorti, nec rem familiarem rite dispensat. convenit eum assumi ad aliorum præfecturam, qui quæ sibi sunt intima, probè, ac decenti ordine moderari novit: alioqui, si in rem domesticam negligenter se gesserit, nec illam sciverit rectè disponere, jure à subditis ei objicietur evangelicus ille sermo, Medice cura te ipsum.

Chrysost. de comparatione Regis & Monachi

Qui sibiipsi imperare nescit, quo tandem modo 20
alios legibus regere poterit.

Aeschines in Ctesiphontem.

Qui privatim improbus est, nunquam publicè 21
bonus erit: & qui domi malus est nunquam alibi probus ac bonus fuit. non enim ingenium & animum, sed locum tantùm mutavit.

JUDICEM ESSE NON POSSE, QUI JURIS PERITUS NON SIT.

CAP. XV.

Plato lib. ult. de Legibus.

Futurus judex operam dare debet: ut legum con- 1
stitutiones ante omnia discat, & mente firmiter teneat.

Idem lib. Civili.

Non aliud est officium judicis, quàm ut circa con- 2
tractus omnigenos, quid justum, quid non consideret, & ad normam legum respiciens, de singulis judicet, propria virtute semper adhibita.

Idem

Idem lib.2 de Legibus.

3 Non debet verus judex, quæ determinata judicio ſunt, ab alio diſcere, & quaſi ſtupefactus tam clamore multorum, quàm ignorantia ſua, ita ferre ſententiam.

Iuſtinianus de iudicibus conſtitutione 82.

4 Nec enim ex uſu fore exiſtimavimus, ut aliqui judicum nomen geſtent, qui & legum maximè ſunt imperiti, & nullum in rebus gerendis obtinent uſum.

Et paulò pòſt.

5 Si judices juris peritiam non habeant, ſed aliunde emendicent rectè judicandi formulam, quomodo non maximam ea res labem reipublicæ inferat, ſi diſceptandarum litium poteſtatem non his tradamus qui per ſe ſciãt quid facto opus ſit; ſed ſinamus ipſos alios quærere à quibus liceat perdiſcere, quę in judicando eos proloqui oporteat?

Ariſtoteles lib.1. Eth. cap.3.

6 Unuſquiſque ea rectè judicat quæ cognoſcit, atq; eorum bonus judex eſt. Unamquamque igitur rem bene judicat, qui in ea eruditus eſt.

Caſſiodorus lib.8. variarum

7 Profeſſionem conſtat eſſe juſtitiæ, legum peritos judices ordinare: quia vix poteſt negligere qui novit æqualitatem; nec facilè erroris vitio ſordeſcit, quem doctrina purgaverit: felix & certa eſt conditio negotiorum; quando ille ſententiam dicit, qui non poteſt ignorare quod eligit: non enim decet judicem miniſtrum eſſe voluntatis alterius.

8 Si is judex eſt qui jus dicit, quo pacto ab eo jus dici poſſit qui jus ignorat? Bonus judex, inquit Ambroſius, nihil ex arbitrio ſuo facit, ſed juxta leges & jura pronuntiat. quo autem modo bonus judex eſſe poterit, qui leges & jus ignorat? qui volunt igitur ut ju-

judices juris periti non ſint,hi proculdubio velle videntur,ut jura& leges peſſum eant,& imperitorum hominum arbitrio & libidine malè cuncta gerantur.

Alciatus libro 1. parergôn iuris, cap. 30.

Tranquillus in Caligula:de juris conſultis, quaſi ſcientiæ eorum omnem uſum aboliturus,ſæpe jactavit ſe effecturum,ne quid reſpondere poſſent præter æquum. Hoc videlicet ſignificans,juris ſcripti libros ſe aboliturum. Quod immaniſſimi tyranni dictũ, habet etiamnum declamatores aliquos,quibus maximè arrideat:quorum in jure conſultos eadem ſunt vota,quæ libitinariorum in medicos. Sublato enim jure ſcripto , quid aliud ſupererit , quàm ut omnes pro ſtultitiæ ſuę captu judicent,ſententiaq; in cujusque gratiam,vel odium arbitratu ſuo ferant?univerſaque litium tricis involvant. 9

Terentius in Heautontim.

Quid cum illis agas , qui neque jus,neq; bonum atque æquum ſciunt; 10
Melius,pejus,proſit,obſit,nihil vident, niſi quod lubet ?

Laurentius Grimalius lib. 1. de optimo ſenatore.

Quis prudentiùs cauſas & controverſias decidet, quis civium ſeditiones melius componet, quis reip. leges,populi conſuetudinem, libertatem, mores ſapientiùs defendet,quàm juris legumq; peritus ? *Et paulò pòſt*: Civilis diſciplina nihil aliud eſt , quàm vitæ noſtræ , civitatisque bene & juſtè gubernandæ ſcientia. 11

DE CONCORDIA MAGISTRATUUM.

CAP. XVI.

Nazianzenus in Iulianum oratione 1.

1 Optima est concordia, & ut unà consentiant civitates, gentes, familiæ, ac cuncta sigillatim, naturę legem, & ordinem sequantur, quæ omnia distinxit, & composuit, totumq; hunc mundum unum ex pluribus fecit.

Beatus Augustinus de tempore sermone 169.

2 Concordia, voluntas Dei est, jucunditas Christi, perfectio sanctitatis, justitiæ regula, materia doctrinæ, morum custodia, atq; in rebus omnibus laudabilis disciplina.

3 Præclara quidem est illa Aristotelis sententia: reipublicæ rectores, si concordes sint, facilè rempublicam moderaturos: discordibus verò plebem ipsam dominari.

Idem lib. 5. Polit. cap. 6.

4 Quod inter se dissidet, infirmum est.

Livius lib. 10.

5 Quintus Fabius censura, duobusq; consulatibus simul gestis, expertum se esse dixit, nihil concordi collegio firmius ad remp. tuendam esse.

Idem Livius lib 34 ait.

6 Adversus consentientes neminem satis validum fore; discordiam, & seditionem omnia opportuna insidiantibus facere: cùm pars, quæ domestico certamine inferior sit, externo potius se applicet, quàm civi cedat.

Polybius lib. 6.

7 Duo sunt, quibus quævis respublica servatur, fortitudo

titudo videlicet adversus hostes, & munita inter se concordia.

Plutarchus in Politicis.

Honos magistratibus ille in primis habendus est 8
concordia, atque consensu collegarum: & quidem multò amplior, quàm qui impositione coronæ, atq; purpura, & auro contexta veste comparatur.

Idem eodem libro.

Quib. quæso, artib. modestus quisquam & fru- 9
gi homo haberi possit, qui existimationi collegę per invidiam detrahat? qui alicubi erranti per malevolē-tiam insultet? qui factis præclarè gestis per æmulationem obtrectet? vel denique inde laudem benefactorum per ambitionem extorquens, sibi ipsi postea per impudentiam arroget & ascribat.

Idem in Marco Crasso.

Marcus Crassus quamvis serius quàm oportuit, 10
collegæ tamen suo dexteram porrexit, & conversus ad populum, nihil humile, inquit, arbitror, aut parū me dignum facturum, Quirites, si prior ad amicitiam, gratiamq́; cum Pompejo conciliandam surrexero, quem vos adhuc impuberem, magnum cognominastis, cuiq́; nondum in senatorum ordinem ascito, triumphum decrevistis.

Idem in Apoph.

Aristides cum Themistocle, cui inimicus erat, o- 11
rator missus; vis ne inquit, ô Themistocles, in finib. inimicitias relinquamus? nam si videbitur cùm reversi fuerimus, illas resumemus.

Aulus Gellius lib.12 cap.8.

Æmylius Lepidus & Fulvius Flaccus nobili gene- 12
re, amplissimisq́; honoribus & summo loco in civitate præditi, odio inter se gravi & simultate diutina conflictati sunt. Posteà populus eos simul censores fecit. Atque illi ubi voce præconis renuntiati sunt, ibidem in campo statim, nondum dimissa cōcione,

ultrò uterq; & pari voluntate conjuncti, complexiq; sunt; exque eo die, & in ipsa censura, & posteà jugi concordia fidissimè amicissimeq; vixerunt.

Valerius Maximus lib 4. cap. 2.

13 Existimarunt viri illi amplissimi non oportere eos privatis odiis dissidere, qui publicè summa juncti essent potestate.

Idem eodem cap.

14 Livius Salinator & si Neronis odio ardens in exilium profectus fuerat, testimonio ejus præcipuè afflictus; tamen postquam eum inde revocatum cives collegam illi in consulatum dederunt, & ingenii sui, quod erat acerrimum, & injuriæ, quam gravissimã acceperat, oblivisci sibi imperavit: ne si dissidente animo consortium imperii usurpare voluisset, pertinacem exhibendo inimicum, malum consulem ageret; quod quidem plurimum salutis Romæ atque Italię attulit. exempla quidem clarissima Christianis magistratibus nunquam oblivíscenda.

Divus Chrysost. super Ioan. homil. 77. & ad populum Antioch. homil. 51.

15 Nihil est concordiæ & mutuæ voluntati æquiparandum, unus enim multiplex est. si enim concordes sunt duo, vel decem, non amplius erit unus, sed eorum unusquisq; fit decuplum; & invenies in decem unum, & in uno decem. singuli eorum viginti manus habent, & oculos viginti, & totidem pedes. Decem animis unusquisque spirat: non enim ipse sibi tantùm curæ est, sed & illis. Si verò sint & centum, idem erit similiter, & potentia producetur: quòd si essent mille, idem contingeret, & virtus augeretur.

Idem divus homil. 45. in Genesim.

16 Ubi concordia, ibi bonorum confluxus, ibi pax, ibi

ibi charitas,ibi ſpiritualis lætitia;eſt enim concordia bonorum omnium radix.

Paulus Æmylius lib. 3.

Concordia aureum eſt ac adamantinum vitę vinculum;regina,heraq;:omnia in pace,vita, feſtivitate tenet:diſcordia vaſtitatem, ſolitudinem, orbitatem agris,oppidis,regnis affert. 17

Prudentius de concordiæ & diſcordiæ pugna.

Sciſſura domeſtica turbat 18
Rem populi, titubatque foris quod diſſidet intus.
Ergo cavete viri,ne ſit ſententia diſcors
Senſibus in veſtris.

Procopius lib. 4. de bello Vandalico.

Quemadmodum amicitia multas eſt apta obtexere querelas,ita inimicitia ne minima ſuſtinet errata,ſed omnia ſuperiora perſcrutatur. 19

Xenophon de factis & dictis Socratis.

Concordia maximum eſſe civitatibus bonum videtur,ſine concordia autem neque civitas bene gubernabitur,neque domus bene habitabitur. 20

Phocylides in poemate admonitorio.

Non ſtaret cælum,ſcirent ſi jurgia divi. 21

Ex Ariſtotele lib. de mundo, cap. 6.

Extiterunt quidam ſeſe admirari dicentes,quî fieri tandē poſſet,ſi è principiis contrariis mūdus conſiſtit,ut jam diu non diſſolutus fuerit atque interierit:perinde quaſi mirari quiſquam debeat,quonam pacto civitas incolumis perduret,quæ è gentib.contrariis compoſita ſit: egenis, inquam, & divitibus, juvenibus & ſenio confectis, infirmis & valentibus, 22

probis atque nocentibus; ignorantia est ista hominum in concordia civili non videntium longè admirabilissimum, quòd ex multis ipsa unum efficit affectum.

Bonfinius lib. 13. rerum Vngaricarum.

23 Concordia humilia extollit, & illustrat obscura; & non modò rempublicam & regna conservat, verùm etiam amplificat, ac immortalitate donat.

Divus Gregorius lib. 21. in Iob. cap. 16.

24 Nunquam servari concordia, nisi per solam patiẽtiam valet, crebrò namq; in humana actione nascitur unde mẽtes hominum vicissim à sua unitate ac dilectione separentur; & nisi ad adversa toleranda se animus pręparet, proculdubio humerus corpori nõ inhæret. hinc etenim Paulus ait, Invicem onera vestra portate, & sic adimplebitis legem Christi.

Laurentius Vallen. lib. 1. Historiarum.

25 Invidia nonnunquam magis ad nocendum valet, quàm ullus affectus, & odia conciliationem recipiunt, invidia nullo pacto conciliari potest: & hoc pejus nocere solet, quo magis ex occulto grassatur.

DE CLEMENTIA.

CAP. XVII.

Proverb. 11.

1 Clementia præparat vitam.

Cicero. lib. Officiorum.

2 Nihil est laudabilius, nihil magno & præclaro viro dignius placabilitate & clementia.

Idem pro Ligario.

3 Nulla virtus nec gratior nec admirabilior misericordia est. Homines enim ad deos nulla re propiùs acce-

accedunt, quàm salutem hominibus dando. nam ut alibi retuli, Sola deos æquat clementia nobis.

Seneca lib. 1. de Clementia.

Nullam ex omnibus virtutibus magis homini 4
convenire scimus, quàm clementiam, cùm sit nulla humanior.

Idem lib. 2.

Clementia est lenitas in constituendis pœnis, sive 5
inclinatio animi ad lenitatem in pœna exigēda. Clementia liberum arbitrium habet, nec sub formula, sed sub æquo & bono judicat: & absolvere illi licet, & quanti vult æstimare litem. & nihil ex his facit tanquam justo minus fecerit, sed tanquam id quod constituit justissimum sit: id est, non contra legem, sed intra metas rectæ rationis.

Sopater quadam in Epistola.

Gratiæ quæ justitiam transgrediuntur, ne gratiæ 6
quidem dici debere videntur. Amicas autem justitię nemo rejecerit ultrò, qui modò non ex quercu aut petra natus sit.

Idem in eadem.

Judicia quidem quæ occupantur circa justitiæ e- 7
mendationem in contractibus, omnino non agnoscunt gratiarum genus; quæ autem circa delicta versantur, mansuetam & humanam gratiarum faciem recusant.

Ammianus Marcellinus lib. 19.

Quærendæ sunt ignoscendi causæ, non puniendi 8
occasiones: quod judicis considerati est proprium.

Antiphon apud Stobæum sermone de Magistratu.

Si peccandum sit, injustè reum absolvere, quàm 9
injustè perdere melius fuerit. illud enim quidem peccatum est, hoc verò impietas.

Aristot. in Problem. partic. 29.

10 In dubiis causis ad eam partem vergere oportet, in qua si erratum sit peccetur levius: grvaius autem est innocentem damnare, quàm absolvere nocentem.

Vlpianus cap. 5. de pœnis.

11 Trajanus Adsidio scripsit, satius esse impunitum relinqui facinus nocentis, quàm innocentem damnari.

Sopater epistola iam antè laudata.

12 Oportet moderatam justitiæ castigationem inferre iis qui deliquerunt, ita ut parva quidem & vulgaria peccata dissimulentur (nec enim cōducit & quęlibet & omnia simpliciter punire, neq; cognoscentem negligere) quę vero jam ingravescunt, his cura secundùm leges adhibeatur.

Idem ibidem.

13 Desiderandum quidem est animam à vitiis purā esse: interim tamen cogitabis homini congenitum esse peccare, quocirca qui punit homines tanquam impeccabiles, modum transgreditur rectæ & secundùm naturam castigationis.

Nazianzenus in Iulianum oratione 2.

14 Magnum est neque ab initio peccare, aut saltem non in maximis delinquere: quoniā penitus à peccato liberum esse Deus supra humanam naturam ordinavit.

Cicero lib. 3. Officiorum.

15 Nihil quod crudele utile, est enim hominum naturæ, quam sequi debemus, maximè inimica crudelitas.

Seneca lib. 2. de Clementia.

16 Crudelitas est inclinatio animi ad asperiora.

Lacta-

Lactantius lib. 5. cap. 19.

Non potest justitia cum crudelitate conjungi. 17

Divus Chrysost. in Matth. hom. 74.

Misericordia ad ignoscendum nos inducens, non 18
permittit supra modum severos in peccatores atque difficiles esse: sic enim misericordes effecti, dupliciter lucramur; partim quia etiam ipsi à creatore omnium misericordiam consequemur, partim quia initiores facti, oppressis condolemus & opitulamur.

Sanctus Gregorius lib. 2. in Iob. cap. 8.

Miscenda est lenitas cum severitate, faciendũque 19
quoddam ex utraq; temperamentum: ut neq; multa asperitate exulcerentur subditi, neque nimia benignitate solvantur. sit itaq; amor, sed non emolliẽs: sit rigor, sed non exasperans: sit zelus, sed non immoderatè sæviens: sit pietas, sed non plusquam expediat parcens.

Divus Augustinus de tempore, serm. 203.

In judice misericordia & disciplina debet esse, qa 20
una sine altera bene esse nõ poterit: misericordia sola si fuerit, securitatem faciet peccandi subjectis: iterum si disciplina semper aderit, vertitur animus delinquentis in desperationem.

Ex Aegidio Romano lib 3. parte 2. cap. 29.

Severitas & clementia, æquitas & rigor non con- 21
tradicũt justitiæ. nam humani actus propter varias circunstantias nõ possunt una regula metiri: & ideo lex, quæ nihil aliud quàm regula est, non debet esse ferrea & omnino inflexibilis, sed potius plumbea, ut Philosophus docet in Ethicis. igitur ex variis circũstantiis quę lex definire non potuit, oportet nonun-

quam recto arbitrio vel clementia uti vel severitate, dum modò semper id fiat non excedendo metas justitiæ.

Ex Olao Magno lib. 1 de gentibus Septentrionalibus, cap. ult.

22 Apud vetustissimos Gothos apis regem significabat, quia moderatorem populum oportet cum justitiæ aculeo clementiæ mel habere commistum.

Lactantius lib. 6. cap. 14.

23 Severitas nisi se intra congruentes nocẽtium pœnas coërceat, fit sæva crudelitas,

CREANDI SVNT MAGISTRATUS OFFICIIS APTI.

CAP. XVIII.

Plat. lib. 2. de Republica.

1 Nascimur quidem non admodum similes, sed differentes invicem, singulosq; ad singula opera promptos natura producit.

Architas.

2 Nec omne solum fert omnia, nec omnium hominum animi earundem virtutum capaces sunt.

Aristoteles lib 5. Polit. cap. 9.

3 Tria quædam adesse iis oportet, qui summis magistratibus præesse debent. Primùm præsentis status reip. charitas: deinde maxima faculas ad munera magistratus obeunda: id est, ut facultatem, ingeniũ, & usum ad rem gerendam habeant: tum virtus, & justitia, cujusq; reipublicę rationi accommodata.

Isocrates in Areopagitico.

4 Nec promiscuè omnes ad sortitionem magistratuum admiserunt, sed meliores, & singulis munerib. obe-

obeundis aptissimos, adhibito judicio, prætulerunt.

Plutarchus in Politicis.

Qui inexplebili quadam cupiditate gloriæ, & potentiæ, universam rem sibi arrogant, & commissam singulariter volunt; his plerunque præesse muneribus, atq; admodum exhibere coguntur, ad quæ ipsi nec natura idonei, nec exercitatione, & usu accommodati & apti sunt: ut Cleonem legimus ad copias ductandas haud aptum fuisse. Philopœmenē ad rei navalis imperium: ad concionandum Annibalem: quorū quidē errata nulla ratione excusari possunt. Ad quos Euripideum illud aptè accommodari potest: cùm esses faber lignarius, rem ipsam lignariam minimè exercebas: cùm oratione ad persuadendum parum valeres, legationes inibas: cùm in re familiari curanda inertia torperes, remp. grbernare volebas: calculandi, ratiocinandiq; imperitissimus cùm esses, quæstorem agebas: imbecillus & signis ductandi copias, & foris imperitandi studio flagrabas. 5

Homerus lib. 13. Iliados.

Sed mihi crede, uni non dat Deus omnia, verùm 6
Dotibus hos illis, altos his dotibus auget!
Nec ratione pari dispensat cuncta, vides ne
Hunc belli præstare aliis virtute gerendi?
Illam magno animo per aperta pericula ferri
Indevictum? alios veloci excellere cursu?
Non nullos citharæ nervis, atque arte canendi?
Diversis ita diversas dat Jupiter arteis.
At quos consiliis voluit superare ferendis
Mortales alios, & sana mente valere;
Hi sunt præcipuè; qui possunt esse saluti
Urbibus & populis, rectè rebusq; gerendis.

Cassiodorus lib. 10 Variarum.

Necessarium reipublicæ est personas dignitatib. 7
aptas

aptas eligere, ut cui justitia committitur, malis moribus non gravetur. Alioqui inefficax est ab homine exigere, quod agnoscitur non habere: contrà, confidenter quæritur, quod inesse sentitur.

Divus Gregorius in Ezechielem homilia 10.

8 Mira dispensatione omnipotens Deus sic in electis suis sua bona dispensat, ut & isti det, quod illi denegat; & alteri majus, quod alteri minus tribuit: quatenus dum vel iste habere illum conspicit, quod ipse non habet; vel ille hunc majus accepisse considerat, quod sibi minus adesse pensat: dona Dei alter in altero, id est, vicissim omnes admirentur: atque ex hac ipsa admiratione humilietur alter alteri: & quem viderit habere quod non habet, eum divino judicio sibi prælatum putet.

DE VERBIS APOSTOLI, CONTEMPTIBILES QUI SUNT IN ECCLESIA, CONSTITUITE AD JUDICANDUM.

CAP. XIX.

1 Dixerit fortasse quispiam, cur tu in judicibus tot ac tanta requiris, cùm Apostolus dixerit, Contemptibiles qui sunt in Ecclesia, illos constituite ad judicandum? 1. Corinth. 6.

2 Respondeo, Divum Paulum ibidem planè velle ut judices sapientes sint; sed Corinthios reprehendēs, quòd cùm essent Christiani, coram iniquis & Ethnicis judicibus lites agebant, suadet illis ut potius apud contemptibiles judices Catholicos, si fortè sapientes non inveniantur, litigent; & potiùs injuriam & fraudem patiantur, quàm apud Ethnicos judicio contendant. atque ea quidem ex verbis ipsis Apostoli perspicuè patent, hujusmodi enim sunt.

Au-

Audet aliquis vestrum habens negotiũ adversus alterum, judicari apud iniquos, &non apud sanctos? 3
Et mox: Secularia igitur judicia si habueritis, contemptibiles qui sunt in ecclesia, illos constituite ad judicandum: ad verecundiam vestram dico. sic non est inter vos sapiens quisquam, qui possit judicare inter fratrem suum? sed frater cum fratre judicio contendit, & hoc apud infideles; quare non magis injuriam accipitis? quare non magis fraudem patimini?

Beatus Augustinus lib. de opere Monachorum, cap. 29.

Sic non est inter vos quispiam sapiens, qui possit inter fratrem suum judicare? sapientes ergo fideles & 4
sanctos talium negotiorum examinatores Apostolus esse voluit, à quibus nos excusare non possumus, etiam si contemptibiles simus; quia & hos collocari voluit, si sapientes defuissent, potiùs quàm ut negotia Christianorum deferrentur in forum.

Sanctus Chrysost. in epist. 1. ad Corinth. cap. 6.

Contemptibiles qui sunt in ecclesia, &cætera. 5
quod autem dicit, hujusmodi est: Forsitan dicet quispiam neminem vestrum sapientem esse, neminem sufficientem ad judicandum, sed contemptibiles omnes: &quidnã hoc? quamvis enim nemo sit sapiẽs, inquit, minimis tamen judicia permittatis: ad verecundiam vestram dico; reprehendẽtis est eorum objectionem tanquam frivolam & inanem. quare addidit: Sic non est inter vos sapiens quisquam, tanta inquit inopia, tanta prudentium hominum inter vos raritas est.

Et paulò pòst: Turpissimum est ad Gentiles recurrere. quare, inquiens, contemptibiles: non hoc, inquit, principaliter quòd abjectos constituere oporteat, sed eos tangit. quòd enim potentibus judicare

per-

permitti opus ſit, his verbis ſignificavit, Non eſt inter vos ſapiens quiſquam. & majorem in modum ſilentium eis imponit, dicens: Quòd ſi non eſſet inter vos ſapiens quiſquam, inſipientibus permitti magis oporteret ut judicia audirent, quàm gentilibus.

Et ibi Hieronymus.

6 De judiciis ſecularibus poſſunt etiam illi qui minimi ſunt in eccleſia judicare. *Et mox*: Erubeſcere debetis, eo quòd nemo ſit inter vos tam ſapiens, qui noverit cauſas inter fratres diſcernere, ut non neceſſe ſit publicè litigare.

Theodoretus ibidem.

7 Secularia judicia ſi habueritis, & cætera: qui eſt inquit, omnium abjectiſſimus & eccleſiæ minimus, eſt præſtantior iis qui apud illos intelligentes & docti exiſtimantur. neque enim jubet eos judicare qui ſunt in eccleſia abjectiſſimi: & hoc ſignificant ea quæ cōſequuntur, Ad verecundiam veſtram dico: ſic non eſt inter vos ſapiens quiſquam qui poſſit judicare inter fratrem ſuum? eſt verò graviſſimum infideli judice uti.

Et Theophylactus.

8 Cùm id unum præcipuè vellet Apoſtolus, ut à forenſi judicio prorſus illi abeſſent: occurret aliquis (inquit) dicetque, ne unum quidem in eccleſia eſſe qui ſapiens ſit, ac de hujuſmodi cauſis cognoſcere queat; ſed etſi ita ſe res habuerit, ait, ut nemo ſit in eccleſia ſapiens, malim equidem vel abjectiores eccleſiæ judices, quàm infideles ipſos conſtituatis.

Et Oecumenius.

9 Etiam ſi inter vos fuerint infirmi & contempti fideles, quique non poſſint juſtum intelligere judicium, melius tamen eſt hos ſedere judices, quando vobis neceſſe fuerit humana habere judicia, quàm vos ipſos incredulis tradere in judicium. abjectos autem ſeu contemptos dixi (inquit) confundens vos ac pu-

de-

defaciens; quoniam multi ſunt qui poſſint cauſas & contentiones, quæ ſunt inter vos, diſſolvere.

Petrus Lombardus ex divo Ambroſio

Reprehendit Corinthios qui cauſas agebant apud infideles, & quòd conſtituebant contemptibiles judices licet fideles, hoc redarguit in eis Apoſtolus ironicè eis loquens: & quia ſic fieri non debet, adjecit, Ad verecundiam veſtram dico, non eſt inter vos quiſquam ſic ſapiens, qui poſſit judicare inter vos, ita ut neceſſe ſit ſtultos ſtatuatis judices; & hi tamen potius ſtatuendi ſunt, ſi deſint ſapientes, quàm ut ad infideles judices eatur. 10

Sanctus Thomas.

Illos qui ſunt contemptibiles in eccleſia; conſtituite ad judicandum potius ſcilicet, quàm judicemini apud infideles. deinde cùm inquit, ad verecundiam veſtram dico, exponit, quo ſenſu prædicta dixerit; poſſet enim aliquis credere quòd ad literam eſſent eligendi contemptibiles ad judicandum: ſed hoc excludit dicens, ad verecundiam veſtram dico: quaſi diceret, non hoc dixi, ut ita fiat, ſed ut vos faciam verecundari, contemptibiles enim eſſent eligendi, ſi non invenirentur inter vos ſapientes, quod eſſet vobis verecundum. 11

Et poſt pauca.

Vel aliter: Dixerat quòd ſancti idonei ſunt ad judicandum ſecularia, & ideo vult oſtendere per quos judicia ſecularia debeant exerceri, ſcilicet per contemptibiles qui ſunt in eccleſia: vocat autem contẽptibiles illos qui ſunt ſapientes in rebus mundanis per comparationem ad illos qui ſunt ſapientes in rebus divinis, quibus eſt reverentia exhibenda, qui in rebus temporalibus non occupantur, ut ſolis ſpiritualibus vacent. prima tamen expoſitio videtur eſſe magis literalis. hæc ille. tum illud addo, quòd prior interpretatio ab omnibus appro- 12

batur

batur & hæc poſterior non omninò literæ congrue-
re,ac verbo,contemptibiles, abuti videtur.

Oſorius lib.7.de Regis inſtitutione.

13 Quis non videt legum optimarùm diſciplina,juris ſanctiſſimo cultu,judiciorum integritate & conſtantia,reip.ſalutem,dignitatem,imperium,amplitudinem,præſidium & ſtabilimentum contineri? atqui harum omnium rerum tam ſacrarum judices, cuſtodes,atque miniſtri ſunt:meritò (quemadmodum ait jureconſultus)ſacerdotes quidam ſanctiſſimi appellari poſſint: in ſanctis autem literis judices Dii appellantur. quemadmodum enim munus divinum gerunt,ita voluit ſummus ille judex ut divinum nomen obtinerent,ut omnibus modis admoneri poſſint,cùm judicant,divinam ab illis æquitatem & conſtantiam jure atq; meritò flagitari.

DE

DE REPVBLICA

LIBER VI.

DE IMPROBIS MAGISTRATIBUS.

CAP. I.

Ecclesiastici 10.

INITIUM omnis peccati est superbia, qui tenuerit illam, adimplebitur maledictis, & subvertet eum in finem. 1

Eodem cap.

Sedes ducum superborum destruxit Deus, & sedere fecit mites pro eis. 2

Isocrates ad Demonicum.

Imperium gerens, nullius mali opera ad gubernandum utitor: illius enim peccatorum causæ in te referentur. 3

Iamblicus in exhortatione ad Philosophiam.

Perinde periculosum est, insanienti gladium, ac improbo viro magistratum committere. 4

Theognides in sententiis Elegiacis.

Verisimile est, malum virum malè jura administrare. 5

Polydicus.

Improbi ad honores promoti, quo fuerint indigniores, hoc & negligentiores fiunt, impudentiaque magis, & audacia pleni. 6

Euripides in Erichtheo.

Improbos in civitate nunquam promoveris. 7
Mali enim, vel pecuniis ditati,
Vel aliquo reipublicæ magistratu aucti,

Exultant repente fortunatis ipſorum domibus factis.

8 Quantum probi magiſtratus civitatibus proſunt, tantundem reipubul. improbi nocere poſſunt. Itaq; vitia omnia vitare debent magiſtratus, ut rectè ſuũ officium faciant.

Eccleſiaſtici 32.

9 Rectorem te poſuerunt, noli extolli, eſto in illis quaſi unus ex ipſis.

Beatus Gregorius lib. 24. in Iob. cap. 14.

10 Unusquisque ſuperbus rector toties ad apoſtaſiæ culpam dilabitur, quoties hominibus preeſſe delectatus, honoris ſui ſingularitate lætatur.

11 In primis autem fugienda eſt à magiſtratibus ſuperbia, cui ſemper conjuncta ſunt inſolentia, arrogãtia, jactantia, contemptus, & alia vitia Deo & hominibus odioſa & inviſa.

Claudianus lib. 12.

12 Inquinat egregios adjuncta ſuperbia mores.

Idem lib. 6.

13 Quin ipſa ſuperbia longè
Diſceſſit, vitium rebus ſolemne ſecundis,
Virtutumq; ingrata comes.

Euſebius Emiſenus homili a de Machabais.

14 Viæ ſuperborum plenæ ſunt offendiculis, plenæ præruptiſſimis præcipitiis; quia ubi eſt ſuperbia, ibi eſt & indignitas, ibi animoſitas, ibi labor, ibi tribulatio: ut jam ei etiam ante judicii diem juſta damnatio retribuatur, & improbæ quæque mentes in ſemeipſis habeant pœnam ſuam.

Divus Gregorius epiſt. 91. lib. 7.

15 Sunt bona, quæ in eo placeant; ſed hoc eſt in illo vehemẽs vitium, quia valde ſibi eſſe ſapiẽs videtur.

ex qua

ex qua radice quanti rami peccati valeant prodire, patenter agnoscitur.

Leo Magnus ser. 4. de Qudragesima.

Vicinum est rectis actionibus superbiæ malũ, & 16
de proximo semper virtutibus insidiatur elatio: quia difficile est, ut laudabiliter viventem laus non capiat humana, nisi qui gloriatur, in Domino glorietur.

Idem Leo epistola 90.

Declinata superbia, cui proximum est ut decidat, 17
ametur humilitas, cui semper debetur ut crescat.

NE SINT AVARI MAGISTRATUS.

CAP. II.

Exodi 18.

Provide viros sapientes, & qui oderint avaritiam, 1
ut judicent populum omni tempore.

Ecclesiastici 10.

Avaro nihil est scelestius. 2

Phocylides in poemate admonitorio.

Mater avaritia est cunctorum, & causa malorum. 3
Decipit argentum mortales semper & aurum.
Aurum pernicies rerum mala cuncta gubernans.
O utinam nulli studio mortalibus esses!
Nam pugnæ, & cædes propter te, suntq; rapinæ;
Fratribus invisi fratres, natisq; parentes.

Cicero 2. Officior.

Caput est in omni procuratione negotii, & mune- 4
ris publici, ut avaritiæ pellatur etiam minima suspitio: nec enim ullum tetrius vitium, quàm avaritia, præsertim in principibus, & rempublicam gubernãtibus. habere enim quæstui rempublicam, non mo-

dò turpe est, sed sceleratum etiam, & nefarium.

Divus Augustinus de verbis Domini sermone 19:

5. Militare non est delictum, sed propter quæstum militare peccatum est: nec remp. gerere criminosum est, sed ideo gerere remp. familiarem potius augeas, videtur esse damnabile. 23 q.1.

Idem sanctus ad Fratres in eremo sermone 35.

6 Decet judices cum Dei adjutorio calcare superbiã, detestari luxuriam, despicere avaritiam, quæ noverca est, & inimica justitiæ.

Idem divus ibidem sermone 25.

7. Nihil intulimus in hunc mundum, dicit Apostolus, sed nec quicquam auferre possumus: nihil nobiscum tollimus, aut rapimus: quòd si aliquid tolleremus, nónne vivos homines voraremus? quæ est ista aviditas concupiscentiæ, cùm ipsæ belluæ habeant modum! tunc enim rapiunt, quando esuriunt, parcunt verò prædæ cùm senserint satietatem: inexplebilis est sola avaritia divitum, semper rapit, & nunquam satiatur; nec Deum timet, nec hominem reveretur.

Ferus in Ecclesiastem cap. 10.

8 Probi magistratus, consiliarii, & officiales, nõ præferunt suum ventrem negotiis regni, non quærunt quæ sua sunt: sicq; accipiunt stipendium suum, fruunturque principis largitione, ut se & familiam sustentent, non ut colligant infinitos thesauros: stipẽdium accipere pro officio licet, sed non id tantum agendum, quemadmodum pleriq; faciunt. avaritia enim regnat in aula: & ipsi proceres nihil nisi avaritia sunt, omnia corradunt, &c.

Demosthenes adversus Aristocratem.

9 Non est, non est, Athenienses, apud istos, quorum

omnia

omnia ſtudia, cogitationes omnes ad avaritiam referuntur, quicquam vel firmi vel ſancti.

Divus Hieronymus in Iob. cap. 36.

Optimus judex eſt, qui his peſſimis, iracundia & cupiditate non movetur. 10

Ex lib. Legis Boioariorum tit. 3.

Judex talis ordinetur, qui veritatem ſecundùm hoc dictum judicet: non ſit perſonarum acceptor, neque cupidus pecuniæ: perit lex cupiditatis amore: præmia & dona legibus vires tulerũt: impunita manet malè vivendi licentia. Propterea talis conſtituatur judex, qui plus diligat juſtitiam, quàm pecuniã. 11

Iuſtinianus Novella conſt. 8.

Provinciarum moderatores ſi lucro & prædæ intenti ſint, multos reos ſontes, accepta pro delicto pecunia, abſolvunt. multos rurſus inſontes, ut ſontibus gratiam faciant, condemnant. In ſumma hæc eſt omnium malorum cauſa; & pecunias ex officiis cõquirere, omnium flagitiorum principiũ eſt, & finis. Et profectò quod ſacra docent eloquia, admiratione dignum ſimul & veriſſimum eſt, avaritiam omniũ malorum matrem exiſtere, & maximè cùm in animis non privatorum, ſed magiſtratuum innaſcatur. 12

Leo Magnus de paſſione Domini ſermone 9.

Nullum eſt in illo corde juſtitiæ veſtigium, in quo ſibi avaritia fecit habitaculum. 13

Memoriæ traditum eſt, magiſtratuum ſtatuas à Thebanis ita ſolere formari, ut ſine manibus eſſent, principum verò clauſis oculis: nimirum eam juſtitię naturam eſſe oſtendentes, ut incorrupta ſit, nec pretio, precibúsve, aut voluptati cedat. 14

Horatius Satyra 2. lib. 2.

Dicam ſi potero, malè verum examinat omnis 15
Corruptus judex.

Horodianus lib. 2.

16 Pertinax vir erat gravis,&pauper:siquidẽ id quoque illius laudibus accedebat, quòd cum plurima omnium administrasset, tamen erat omnium pauperrimus.

Chrysost sermone de malis à nobis avertendis:

17 Omnis improbitatis,& nequitiæ fundamentum ipsa est habendi libido:ex ea namq; cædes, furta, & sacrilegia emanant:ob eam non solùm urbes & oppida,sed & viæ ipsæ, & orbis denique universus desolantur.

Idem dictus ex variis in Matth. locis, hom. 81.

18 Ubiq; certè avarus inutilis est, nec ad imperandũ exercitui,nec ut præsit populo commodus: cur dico in rebus publicis,cum in privatis etiam inutilis sit?

19 Si avarus à cæteris vitiis abstinere videatur, id illi non est ad virtutem imputandum; nec enim hoc facit virtutis amore, sed quia vitia ferè reliqua omnia expensis indigent.ille verò majori contrarioq; vitio tenetur.quam sententiam civis meus Averroes in libros Platonis de rep. tractatu tertio confirmat, inquiens:avari abstinentia ex virtute nõ proficiscitur; quidquid enim ex cupiditate diminuit, in aliam cupiditatem transmittet,quam maximè velut prestantiorem persequitur: ut est amor pecuniæ & avaritiæ.

Liutprandus lib. 5. Historiarum cap. 12.

20 Avari etiam si copiosi,non divites,sed pauperes& inopes existimandi sunt. soli enim sunt divites,qui suis rebus contenti satis esse putant,quod est;non esse cupidum,vera pecunia est;non esse emacem,vectigal est:contentum denique suis rebus esse, maximæ sunt certissimæq; divitiæ.

NE

NE MVNERA ACCIPIANT.

CAP. III.

Deuteronomii cap. 16.

Ne accipias personam, nec munera; quia munera 1
excæcant oculos sapientum, & mutant verba justorum. efficiunt enim ut judices ita sint affecti erga eos qui munera mittunt, ut illis appareat fovenda, vel excusanda, vel toleranda causa eorum.

Theophylactus enarrans cap. 1. Abacuc.

Quia judices, inquit, munera accipiunt, dispersa 2
est lex, id est, rejecta est, confusa est, genuinam naturam non servat, neque conveniens judicium rebus adhibetur.

Plato lib. ult. de Legibus.

Qui patriæ in aliqua re ministrant, nullo modo 3
munera accipiant: nec sibi persuadeant in reus bonis suscipienda esse, in aliis verò non: nam neque id cognoscere facile est, neque ubi cognoveris, conticere. idcirco tutius est legibus obtemperare, dicentibus nulla pro patriæ ministerio munera esse suscipienda. Si quis verò minus obtemperasse damnatus fuerit, moriatur.

Demosthenes Philippica 3.

Fuit aliquid, fuit Athenienses, in populi animis, 4
quod nunc non est; quod & Persarum vicit opulentiam, & Græciæ libertatem asseruit: id qostquã nunc perditum est, omnia corrumpit. quid igitur fuit illud? perpetuum odium eorum qui pecuniã accipiebant. gravissimum crimen erat, si quis accepisse munera convinceretur, eumq; maximis pœnis afficiebant. Nunc tanquam è foro & divendita sunt hæc omnia, & contrà importata ea per quæ Gręcia & periit & laboravit. Ea quæ sunt? admiratio, si quis aliquid

quid accepit: risus, si confitetur: venia, si convincitur: odium, si quis ista reprehendit: cætera omnia quæ pendent à corruptelis.

Idem de falsa legatione.

5 Legislator severè vetuit accipere munera, existimans, ut mihi videtur, eum qui semel acceperit, & largitionibus sit corruptus, non jam constantem manere judicem publicorum commodorum.

Idem oratione de Pace.

6 Si in utramvis partem, veluti in trutinam, argentum imposueris, id argentum præcipitat cogitationem, & ad sese deorsum arripit.

Iustinianus constitutione Novella 8.

7 Subiit animum cogitatio, quo tandem facto qdquid uspiam in provinciis nostris noxium existit, possemus uno generali actu ad meliora traducere. Et re ipsa hoc eventurum deprehendimus, si demus operam, ut gentium præsides, qui civilia in provinciis officia administrant, puris utantur manibus, & omni præda abstineant, his solis contenti quæ præbentur ex publico.

Ex Actis Apostolorum cap. 24.

8 Fœlix præses sperans quòd pecunia ei daretur à Paulo, frequēter accersens eum loquebatur eum eo: & cùm pecuniam non daret, per biennium in carcere innocentem retinuit; & tandem volens gratiam præstare Judæis, reliquit Paulum vinctum.

Heraclides de politia Atheniensium.

9 Sunt præterea novem principes legislatores, & cùm cooptati sunt, religiosè jurant se justè judicaturos esse, neque munera accepturos.

Ioannes Curopalates in historia.

10 Consecutus imperium Basilius, primùm ad magistra-

giſtratus gerendos eos deligebat, qui ſe muneribus minimè corrumpi ſinerent; quique ab omni libidine manus puras & continentes habere, omnium ore probarentur.

Divus Gregorius in Evangelia, hom. 4.

Hi gratis non dant qui de impenſo officio num- 11
mum expetũt laudis aut favoris. unde bene Propheta inquit: Qui excutit manus ſuas ab omni munere: quia aliud eſt muns ab obſequio, aliud munus à manu, aliud munus à lingua. munus quippe ab obſequio eſt ſubjectio indebitè impenſa, munus à manu pecunia eſt, munus à lingua favor,

Sanctus Hieronym. in Pſalm. 25.

Eſt munus à lingua, & eſt munus à manu, & eſt 12
munus ab obſequio. à lingua laus, hoc eſt favor humanus: à manu, à rebus terrenis: ab obſequio ſervitium indebitè impenſum. ſed melius eſt quod ait Propheta: Qui excutit manus, ab omni munere, iſte in excelſis habitat.

AMPLIVS DE MVNERIBUS.

Cap. IIII.

Exodi 23.

Ne accipias munera, quæ excæcant etiam pruden- 1
tes, & ſubvertunt verba juſtorum: & quanto magis excæcabunt imprudentes, & ſubvertent verba injuſtorum?

Herodotus lib. 5.

Siſamnem Otanis patrem, unum è regiis judici- 2
bus, quòd injuſtè ob pecuniam judicaſſet, rex Cambyſes interemerat, interemptoq; detractum corium in lora conſcidit, quibus tribunal, in quo ille ſedens judicarat, intendit: ibidemque ejus filium Otanem

ſederé judicem præcepit, atque in memoria habere in quo locó judicaret.

Idem lib. 7.

3 Thaumaſium Darius ob hanc cauſam captum cruce affecerat, quòd cùm è regiis judicibus eſſe, iniquam ſententiam ob pecuniam tulerat,

4 Cajus Pontius Samnis graviſſimè dixiſſe fertur: Utinam ad illa tempora fortuna me ſervaſſet, & tūc eſſem natus, quando Romani dona accipere cœpiſſent, non eſſem paſſus diutiùs eos imperare.

Clemens Alexandrinus lib. 6. Stromatum.

5 Antimachus dixit, ex donis hominum generi mala plurima fiunt: & Auxias.
Namque hominum mentes cum factis munera fallunt.

Euſebius Emiſenus hom. 4. de Epiphania.

6 Argento & auro appetitur veritas, expugnatur integritas, juſtitia vincitur, innocentia proditur, pietas fidesq; violatur: ac de rebus ad præſentia ſubſidia conceſſis, detrimento vitæ æternæ nequitia mortalis operatur.

Ex epiſt. Senecæ 98. & ex alia Ciceronis epiſtola.

7 In Clodiana cauſa dati judicibus nummi ſunt, & abſolutus Clodius, qui reus erat ob id adulterium, quod cum Cæſaris uxore in aperto commiſerat. Hi judices à ſenatu petierant præſidium, quod non erat niſi damnaturis neceſſarium; & impetraverat. itaque eleganter illis Catulus abſoluto reo, quid vos, inquit, à nobis præſidium poſtulabatis; an, ne nummi à vobis eriperentur, timebatis?

Spartianus in Peſcennia.

8 Peſcennius niger addidit ſalaria conſiliariis, ne

eos gravarent, quibus assidebant, dicens, judicem nec dare debere nec accipere.

Iustinianus constitutione 8.

Absurdum quidem fuerit, si in levibus furtis de- 9
prehensos judices ipsi coerceant, tormentisq; subjiciant, nec prius veniam dent, quàm res ablatas restituerint: ipsi verò maximorum furtorum rei, absque causæ dictione, noxa solvantur; neque exempli eos pudeat, quod subjectis in hoc exhibent.

Divus August. de verbis Domini sermone 19. & ante illum sanct. Ambro. serm. 7.

Explicans verba illa Joannis, Neminem concuti- 10
atis, neque calumniam faciatis, sed contenti estote stipendiis vestris, inquit: Hic jam cognoscere se debet omnis homo, qui militat, non enim tantùm de his militantibus scriptura loquitur, qui armata militia detinentur; sed quisque mllitiæ suæ cingulo utitur, dignitatis suæ miles ascribitur: atque ideo hæc sententia potest dici, verbi gratia militibus protectoribus, cunctisque rectoribus, quicunque stipendia sibi publicè decreta consequitur, si amplius quærit, tanquam calumniator, & concussor Joannis sententia condemnatur. usque adeò autem hoc inolevit malum, ut jam quasi ex consuetudine vēdantur leges, corrumpantur jura, sententia ipsa venalis sit, & nulla jam causa possit esse sine causa.

Cassiodorus lib. 9. Variarum.

Nescio quo pacto rara est in hominibus manus 11
clausa, & aperta justitia.

Platina de vitis Pontificum.

Innocentius sextus, juris utriusq; consultissimus, 12
vir integerrimæ vitæ, sacri palatii auditoribus salaria

insti-

instituit, ne muneribus corrumpi ob inopiam possent: dicebat enim, famelicos non facilè etiam ab alieno cibo abstinere, si sit oblata quovis modo edendi facultas.

Arnobius lib. 7. adversus Gentes.

13 Crescit multitudo peccantium, cùm redimendi spes datur: & facilè itur ad culpas, ubi est venalis ignoscentium gratia.

Et post aliqua.

14 Ubi venalis & mercenarius dator est, ibi necesse est gratiam pro magnitudine muneris tribui, & eò inclinare suffragium, unde ad eum qui præstat, mercedis plus multo & indecore corruptionis affluxerit.

JUDICES NE AFFECTIBUS SERVIANT.

CAP. V.

1 Affectus, quos vulgò Passiones vocant, Cicero Affectiones appellat libro primo de Inventione, dicens eas esse animi ex tempore aliqua de causa commutationes.

Seneca epistola 60. inquit,

2 Affectus esse motus animi improbabiles, subitos & concitatos: denique sunt affectus animi perturbationes, qui rem consilio & cogitatione videre non sinunt.

Rodolphus Agricola lib. 3. de Inventione cap. 1.

3 Affectus autem mihi nō aliud videtur esse quàm impetus quidam animi, quo ad appetendum aversandumve aliquid vehementiùs, quàm pro quieto statu mentis impellimur.

4 Hi affectus sunt ira, cupiditas, metus, amor, dolor, timor, aliæque animi perturbationes, quæ, ut ille ait, Sæpe solent hominum rectos pervertere sensus.

Bea-

Beatus August. in Ioan. tractatu 46.

Affectiones nostræ motus animorum sunt, læti- 5
tia animi diffusio, tristitia animi contractio, cupiditas animi progressio, timor animi fuga est: diffunderis enim animo cùm delectaris, contraheris animo cùm molestaris, progrederis animo cùm appetis, fugis animo cùm metuis.

Lactantius lib. 6. cap. 17.

Affectus non evellendi, ut Stoici; neque temperandi, ut Peripatetici volunt; sed in veram viam diri- 6
gendi sunt.

Et cap. 19.

Tres sunt affectus qui homines in omnia facino- 7
ra præcipites agunt, ira, cupiditas, libido. propterea poëtæ tres furias esse dixerunt, quæ mentes hominum exagitant: ira ultionem desiderat, cupiditas opes, libido voluptates. sed his omnibus Deus certos limites statuit, quos si transcenderint, majoresq; esse cœperint, necesse est naturam suam depravent, & in morbos ac vitia vertantur.

Divus Prosper lib. 3. de vita contemplativa cap. 31.

Non has affectiones habendo, sed eis malè uten- 8
do delinquimus: & motus hi qui in hominibus affectiones sunt, iidem ipsi in bene utentibus virtutes, & in malè utentibus passiones sive perturbationes, aut, ut quidam volunt, ægritudines fiunt.

Et post multa.

Omnes justi & tota morum sanctitate perfecti, sine aliqua Stoicorum superflua distinctione timent & cavent, volunt & cupiunt, lætantur & gaudent, contristantur & dolent. sed interest multum, quid timeant aut caveant, velint aut cupiant, unde lætentur aut gaudeant, contristentur aut doleant.

Aristoteles lib. 2. Rhetor. cap. 1.

Affectus sunt, quibus homines commoti differen- 9
ter judicant: Non enim eadem judicibus videntur

cùm diligunt & cùm oderint, nec iratis & quietis, sed vel omnia diversa, vel magnitudine diversa. Nam reus aut nullam aut parvam fecisse injuriam amanti videtur: contrà verò ei qui oderit; cupiēti autem sperantique, si quod dicitur futurum jucundum sit, & fore, & bonum fore videtur: contrà verò ei videtur qui aspernatur atque desperat.

Seneca lib. 3 de beneficiis.

10 Omnia majora aut minora erunt, prout fuerit judex aut ad hęc aut ad illa inclinatus animo.

Philo lib. de Iudice.

Sacræ leges cùm ab omnibus exigunt sinceritatem, & animum tranquillum, nullis obnoxium perturbationibus, tum præcipuè ab his, quibus judicandi potestas aut per electionem aut sorte obvenit: absurdum enim sit eos in culpa hęrere, qui jura præscribunt aliis, quandoquidem ab his potissimùm exemplum vitæ petendum est.

Quintilianus lib. 6. cap. 3.

11 Probationes efficiunt sanè ut causam nostram meliorem esse judices putent; affectus præstant ut etiā velint, sed id quia volunt, credunt quoq;. Nam cùm irasci, favere, odisse, misereri cœperunt, agi jam suam rem existimant. Et sicut amantes de forma judicare non possunt, quia sensum oculorum premit amor: ita omnem inquirendæ veritatis rationem judex amittit, occupatus affectibus, æstu fertur, & velut rapido flumini obsequitur.

Divus Prosper epigrammate de cohibenda ira.

12 Nemo suæ mentis motus non æstimat æquos,
Quodq; volunt homines, se bene velle putant.

Divus Gregorius epistola 41. lib. 3.

13 Apud nolentis animum quamvis sit evidens ratio, hęc ipsa obstaculum esse solet.

Fe-

Ferus in Ecclesiasten. cap. 9.

Quantumcunque sapienter consulas, nihil tamen 14
efficies apud eos quorum corda excæcata sunt suis affectibus: sicut enim perturbata aqua non est perspicua, sed si vis videre fundum, oportet ut aqua resideat; sic omnes qui conceperint aliquid animo, sunt impersuasibiles, nisi resederit illa conceptio qua tenentur capti tanquam fascino.

Boëtius lib. 1. metro. 7.

Tu quoque si vis 15
Lumine claro
Cernere verum,
Tramite recto
Carpere callem;
Gaudia pelle,
Pelle timorem,
Spemque fugato,
Nec dolor adsit.
Nubila mens est,
Vinctaque frænis,
Hæc ubi regnant.

Salustius in coniuratione Catilinæ.

Omnes homines qui de rebus dubiis consultant, 16
ab odio, amicitia, ira, atque misericordia vacuos esse decet: haud facilè animus verum providet, ubi illa officiunt.

Divus Ambrosius in Psalm. 118. sermone 20.

Judicet ille qui ad pronuntiandum nullo odio, 17
nulla offensione, nulla levitate ducatur.

Isidorus lib 3. cap 58.

Quatuor modis pervertitur humanum judicium, 18
timore, cupiditate, odio, & amore: timore, dum metu alicujus veritatem loqui pavescimus: cupiditate, dum præmio aut munere corrumpimur: odio, dum contra quemlibet adversa molimur: amore, dum amico, vel propinquis complacere contendimus. his enim quatuor causis sæpe æquitas violatur, sæpe innocentia læditur.

Zonaras annalium cap. ult.

Orationem quæ nobis cordi est, facilè compro- 19
bare solemus.

Divus Clemens lib. 2. recognitionum.

Solet frequenter accidere, ut qui veritatem defen- 20

dit, non semper obtineat: dum aut in aliquo præventi sunt auditores, aut non grandem curam melioris sententiæ gerunt.

Iamblicus.

21 Omnino immoderata affectuum vis ne homines quidem sinit esse homines, sed ad rationis expertem beluinam & incompositam naturam eos trahit.

Hierocles in versus Pythagoræ.

22 Certè mala omnia ab ipsis perturbatis animi potentiis nascuntur, si ipsius animi ratio ipsas non dirigat. hinc enim totius iniquitatis genera oriuntur.

Sanctus Hieronym. in Ioëlem, cap. 1.

23 Quatuor esse perturbationes, quibus animarum sanitas subvertatur, omnes Philosophorum scholæ conclamant. duę pręsentes, sibique contrariæ, duæ futuræ mutuò dissidentes.

Idem paulò post.

24 Justi & fortis viri est, nec adversis frangi, nec prosperis sublevari, sed in utroque esse moderatum.

NE SINT IRACVNDI MAGISTRATUS.

CAP. VI.

Ecclesiastes cap. 7.

1 Ne sis velox ad irascendum, quia ira in sinu stulti requiescit.

Proverb. 27.

2 Ira non habet misericordiam.

Chrysost. lib. 3. de Sacerdotio.

3 Nihil sic ingenii perspicuitatem, nihil sic mentis aciem hebetat, ut ira nullum ordinem servans, ab animi impotentis impetu nata: ira enim, inquit ille, etiam prudentes perdit.

Ex Seneca, libris de Ira.

Ira ex affectibus omnibus maximè teter ac rabidus

dus est;cujus comites sunt rabies,sævitia,crudelitas, furor.

Est ira turbidus animi motus, inimicus rationis, 5
mentisq; tranquillæ. Ira sibi indulget, & ex libidine judicat, & audire non vult, & patrocinio non relinquit locum, &judicium eripit:sæpè infesta patrono, reum damnat:etiam si ingeritur oculis veritas,amat & tuetur errorem:coargui non vult,& in malè conceptis honestior illi pertinacia videtur, quàm pænitentia. Itaque magistratuum ira excutiendæ veritati plurimum obstat,& subjectos omnes vehementer exasperat.

Cicero lib. 1. Officior.

Qui reipublicæ præsunt,legum similes sint, quæ 6
ad puniendum non iracundia,sed æquitate ducuntur.

Divus Gregorius epist. 126. lib. 7.

Curandum est ne ira surrepat. ira quippe etiam 7
cùm delinquentium culpas exequitur, non debet menti quasi domina præire, sed post rationis tergũ velut ancilla famulati,ut ad faciem jussa veniat.

Idem divus epistola 51. lib. 8.

Ira in vindicta malorum sequi debet rationem a- 8
nimi non præire; ut quasi ancilla justitia post tergũ veniat,& non lasciva ante faciem prorumpat.

Thucydides lib 3.

Statuo duo præcipuè contraria esse ad bene con- 9
sulendum, celeritatem & iram:quorum alterum inscitè fieri amat,alterum temerè ac parum considératè.

Plutarchus problemate 82.

Quid est quòd prætorum virgę securibus alligatę 10
præferuntur?an signum est non oportere magistratus iracundiam promptam ac dissolutã esse? an vir-

garum dissolutio, mora, & tarditate iram frangit, moderatur?

11 Maximum remedium iræ dilatio est, ut primus ejus fervor (ut Seneca inquit) & caligo, quæ premit mentem, aut resideat, aut minus densa sit. Nam, ut canit Ovidius,

Ut fragilis glacies, interit ira mora.

12 Quod cùm non ignoret beatus Ambrosius, iram Theodosii nostri dilatione triginta dierum compescuit, lata lege saluberrima, quæ etiamnum in Codice Justiniani extat.

Seneca lib. 2. de Ira.

13 Potest pœna dilata exigi, non potest exacta revocari. Nulla unquam de morte hominis cunctatio longa est.

Plutarchus in Apoph. Laconicis.

14 Quodam percontante, quare capitales causas pluribus diebus seniores audiunt, respondit Anaxandrides: pluribus diebus judicant, quia de morte qui erraverint, ii consilium mutare non possunt.

Ioan. Chrysost. ad populum Anti. homil. 29. & hom. de mansuetudine.

15 Vir iracundus insuavis est omnibus, & communis hostis civium, & peregrinorum; & qui facilè irascitur, diaboli ludibrium est, dæmonum officina, & nequitiæ illius dignus minister.

Idem divus in Matth. operis imperfecti homil. 11.

16 Qui cum causa irascitur, non erit reus judicio. Nã si ira non fuerit, nec doctrina proficit, nec judicia stant, nec crimina compescuntur. justa ergo ira mater est disciplinæ. Itaq; non solùm non peccant qui cum causa irascũtur, sed econtrario nisi irati fuerint, peccant: quia patientia irrationabilis vitia semiat, & negli-

negligentiam nutrit; iracundia, quæ cum causa est, non iracundia, sed judicium: iracundia enim propriè intelligitur commotio passionis; qui autem cum causa irascitur, ira illius jam non ex passione est, sed ex causa: ideo judicare dicitur, non irasci.

Lactantius lib. de Ira Dei cap 17.

Ira, quæ ad correctionem vitiorum pertinet, nec 17
homini adimi debet, nec Deo potest; quia & utilis est rebus humanis, & necessaria. & capite 23. Aufer iram regi, non modò nemo parebit, sed etiam de fastigio præcipitabitur; imò verò cuilibet humili eripe hunc affectum: quis eum non spoliabit? quis non deridebit? quis non afficiet injuria?

Isidorus lib. 3. cap. 56.

Quidam dũ judicare incipiunt, irascuntur, ipsamque judicii sententiam in insaniam vertunt: de quibus rectè per Prophetam dicitur: Qui convertunt in furore judicium. Iracundus judex judicii examẽ plenè considerare non valet, quia caligine furoris non videt. 18

Aristoteles lib. 4. Eth. cap. 6.

Qui non irascitur pro quibus oportet, & ut oportet, & cùm oportet, & in quos oportet; is proculdubio fatuus & stupidus est. 19

Sanctus Chrysost. in Psalm. 131.

Despicere eos, quibus fit injuria, non dolere vicẽ eorum, qui injuria afficiuntur, nec iis irasci, qui probris & contumeliis afficiunt, non est virtutis, sed vitii; non est mansuetudinis, sed ignaviæ. 20

Basilius Magnus concione contra irascentes.

Ira quando oportet, & ut oportet mota, fortitudi- 21

nem facit,& tolerantiam,ac abstinentiam; ubi verò præter rectam rationem egerit,insania evadit,

Idem dicitur in cap.1. epistolæ ad Galatas.

22 Quibuslibet de causis irritari,hominis est pusillanimis,morosi,miseriq;:quemadmodum ex adverso in gravibus causis supinum ac negligentem esse, viri est inertis,ac somniculosi.

Damascenus lib. 2. Orthodoxæ fidei cap. 16.

23 Iracundia verò ira est, recordatione scilicet mali, est autem ira satelles cogitationis, concupiscentiæ vindex.

24 Cohibenda est iracundia fræno rectæ rationis,& ita irascendum,ut peccare nolimus.

Plato in Philebo.

25 Vir prudens nonnunquam irascitur,eo tamen pacto, ut ejus effectus dulcior sit mellle jugiter distillante.

Stephanus lib. Sententiarum.

26 Plato iracundos ad disciplinas ediscendas idoneos, ad regendam rempublicam prorsus inutiles esse dixit.

NE ODIO DVCATVR.

Cap. VII.

Aristoteles lib 5.Polit.cap.10.

1 Iram partem esse odii statuendum est, nam quodammodo actionum earundem causa fit.

Idem lib.2.Rheto.cap.4.

2 Ira tempore sanabilis est,odium non item:qui irascitur,multis modis miserebitur;qui odit, nullo pacto.

Cicero lib.4.Tuscul.

3 Odium est ira inveterata.

San-

Sanctus August. de Verbis Domini sermone 16.

Alendo iram perducis ad odium, multum autē interest inter peccatum irascentis & crudelitatem odio habentis; usq; adeò non omnis qui irascitur, odit, ut aliquando magis odisse convincatur qui non irascitur. 4

Ex quibus omnibus, aliisque multis perspicuum est, odium non minus, quàm iram à magistratibus esse vitandum. 5

Plutarchus lib. de Officio auditoris.

Æqui judicis est, nihil in odium alicujus audire, vel in gratiam sed sincerè ad jus reddendum in causa omnia expendere. 6

Gregorius Theologus in Apologia de fuga.

Ab odio & benevolentia veritas ipsa ut plurimum subripi solet. 7

Saxo lib. 11. historia Danica.

Ut gratiæ in odium deflexus facilis, ita odii ad gratiam difficilis esse transitus consuevit; raroque animus, quem semel graviter fastidivit, sinceræ fidei stipendiis excolit; aut cum quo vehementes primùm inimicitias gessit, affectuosè postmodum in gratiam redit. 8

NE AMORE VINCANTUR.

CAP. VIII.

Fugiendus quoq; est improbus amor, qui plurimos magistratus, & Appium Claudium decemvirū perdidit, ut prolixè Dionysius Halicarnassensis memorat lib. 11. Antiquitatum Romanarum. 1

Pausanias lib. 1.

2 Multæ & magnæ solent ex amore hominibus existere calamitates.

Idem Pausanias lib. 7.

3 Eam vim Selemnum amnem habere creditũ est, ut qui viri quæve feminæ se in eo abluerint, amorũ suorum obliviscantur: quod nisi commentitium esset, quantávis pecunia videri posset ea solennis aqua pretiosior.

Ecclesiastici 19.

4 Vinum & mulieres apostatare faciunt sapientes: & quanto magis insipientes?

Cicero lib. 4. Tuscul.

5 Omnibus ex animi perturbationibus nulla profectò vehementior est, quàm amor.

Plutarchus lib. de discrimine adulatoris & amici.

6 Quisquis amat, hallucinatur ac cęcutit in eo quod amat.

Valerius Maximus lib. 4. cap. 3.

7 Ii demum penates, ea civitas, id regnum, æterno in gradu facilè steterit, ubi minimum virium veneris pecuniæq; cupido sibi vendicaverit. nam quò iste generis humani certissimæ pestes penetraverint, injuria dominatur, infamia flagrat.

Divus Ambrosius lib. de Cain & Abel, cap. 5.

8 Sævus criminum stimulus libido est, q̃ nunquam manere quietum patitur affectum: nocte fervet, die anhelat, de somno excitat, à negotio abducit, à ratione revocat, aufert consilium, amentes inquietat, lapsos inclinat, castis insidiatur, potiendo inflammat, usuq; accenditur; nullus peccandi modus, & inexplebilis scelerum, nisi morte amantis extingui non potest.

Divus

Divus Hieronymus lib. 1. adversus Iovinianum.

Amor non consilio, sed furore ducitur: turbat cõ- 9
silia, altos & generosus spiritus frangit: à magnis cogitationibus ad humillimas trahit: querulos, iracundos, temerarios, durè imperiosos, serviliter blandos, omnibus inutiles facit.

Idem divus sermone de Assumptione.

Ignorat amor judicium, ratione sæpenumero ca- 10
ret: modum nescit; nec aliud cogitare potest, quàm quod diligit.

Cicero lib. 1. Officior. & Plutarchus in Pericle.

Pericles cùm haberet collegã in prætura Sopho- 11
clem poëtam, hiq; de cõmuni officio convenissent, & casu formosus puer præteriret, dixissetq; Sophocles, ô puerum pulchrum, Pericle; ait, At enim prætorem, Sophocle, decet non solùm manus, sed etiam oculos abstinentes habere.

Beatus Augustinus lib. de Honestate mulierum.

Inter omnia Christianorum certamina, sola dura 12
sunt prælia castitatis, ubi quotidiana pugna, & rara victoria.

Ioseph. Hierosolymitanus

Ne multiplices colloquiũ cum tua uxore, ac mul- 13
to minus cum uxore proximi tui. hinc est quod Sapientes dixerunt, Omni tempore, quo homo multiplicat colloquiũ cum muliere, accersit malum sibimetipsi, & impeditur à bono, & tandem descendit in gehennã; libido quidem colloquio mulierum accenditur, & inflammatur: urit enim videndo femina, & blanditiæ illarum sunt merus viscus.

Ferus in Ecclesiastem cap. 7.

Inveni amariorem morte mulierẽ. hæc verba se- 14

cundùm literam intelligi possunt de illis mulierib[9], quæ relicto officio suo imperium sibi sumunt, nec sinunt viros prestare quod volunt: imo præscribunt viris etiam ea, quæ ad regimen rerum publicarum pertinent; deniq; & sæpe efficiunt, ut viri in gratiam earum contra justitiam faciant. tales fuerunt Dalila, Jezabel, Herodias, & aliæ. ab hujusmodi præmonet Salomon omnes rectores: alioqui si semel se illis dederint, omnia pessum eunt.

Leo Magnus sermone 5. de ieiunio septimi mensis.

15 Affectus quo amor terrenus excluditur, bonorũ operum consuetudine roboratur, quia necesse est, ut bonis actibus conscientia delectetur, & libenter faciat quod fecisse se gaudeat.

Sanctus Hieronymus in Ioelem cap. 1.

16 Nulla res ita inebriat ut animi perturbatio, & maximè amor, qui excæat cordis oculos; & nihil aliud amantem, nisi id quod amat, cogitare permittit. an non est dicenda ebrietas. cùm propter vile scortum, & ignominiosam corporis partem animæ libertas in serviles blanditias inclinatur?

NE TIMIDI SINT.

CAP. IX.

Iudicum 7.

1 Qui formidolosus & timidus est, revertatur.

Apocalypsis 21.

2 Timidis & incredulis, *& cætera*, pars illorum erit in stagno ardenti igne & sulphure, quod est mors secunda.

Arist. lib. 2. Rhetor. cap. 5.

3 Timor est ex imaginatione futuri mali perturbatio quædam, aut dolor.

Idem

Idem lib. de Somno & Vigilia, cap. 2.

Timentes facilè circa sensum decipi solent. 4

Divus Hilarius in Psal. 127.

Timor est humanæ imbecillitatis trepidatio metuens id perpeti, quod sibi nolit accidere. existit autem, & commovetur in nobis de reatus conscientia, de jure potioris, de impetu fortioris, de ægritudinis casu, de feræ occursu, & de omnis mali passione. 5

Xenophon lib. 3. de Pædia Cyri.

Metus rerum omnium horribilium maximè animos perterret. 6

Ex quibus liquidò perspici potest, minimè decere, ut sint magistratus timidi. 7

Plato lib. 9. de Legibus.

Qui principatum ad hominis arbitrium redigit, eiq; leges subigit, atque ita civitatem subjicit factionib. hic universæ civitati hostis est maximus omnium judicandus. Secundus ille hostis est, qui quamvis particeps hujus sceleris non sit, tamen cùm amplissimis fungatur in ea rep. magistratibus, eas conjurationes non animadvertit; & si animadverterit, timiditate quadam patriæ non succurrit. 8

Ioan. Chrysost. sermone de Ioanne

Facilè deviat à justitia, qui in causis non Deum, sed homines pertimescit. 9

Divus August. de tempore sermone 118. & ante eum sanctus Ambrosius sermone 49.

Laverit licet manus Pilatus, tamen sua facta non diluit, ipse enim occidit Christum, qui eum tradidit occidendum: judex enim bonus, & constans, ne sanguinem innocentis addiceret, nec invidiæ cedere debuit, nec timori. 10

Cicero lib. 5. Epiſt. famil.

11 Præter culpam ac peccatum homini accidere nil poteſt quod ſit horribile aut pertimeſcendum.

Ferus in Acta, cap. 24.

12 In periculoſiſſimo ſtatu ſunt judices: tot enim arietibus impetuntur, ut niſi gratia & timore Dei ſuffulti ſint, impoſſibile ſit ut non aliquando à juſtitia deflectant: aliquando enim amore, aliquando timore, aliquando cupiditate, aliquando ira convincuntur, ut à juſtitiæ recta via devient. gratia igitur & Dei timor illis ſunt maximè neceſſaria.

Idem in Exodum cap. 18.

13 Conſtitue judices timentes Deum; hoc enim maximè neceſſarium judicibus: qui enim timet Deum, faciet bona: alioqui ubi non eſt timor Dei, facilè declinatur à juſtitia. patet in Pilato, & duobus judicibus Suſannam condemnantibus.

Lactantius lib. de ira Dei, cap. 12.

14 Timor Dei ſolus eſt qui cuſtodit hominum inter ſe ſocietatem, per quem vita ipſa ſuſtinetur, munitur, gubernatur.

NE SINT VOLVPTATIBVS DEDITI.

CAP. X.

1 Architas Tarentinus nullam capitaliorem peſtẽ quàm corporis voluptatem hominibus dicebat à natura datam. Hinc patriæ proditiones, hinc rerum publicarum everſiones naſci dicebat. nullum denique ſcelus, nullum magnum facinus eſſe ad quod ſuſcipiendum non libido voluptatis impelleret: ſtupra verò, adulteria, & omne tale flagitium nullis aliis illecebris excitari, niſi voluptate.

Plato

Plato in Timæo.

Voluptates doloresq; admodum vehementes, morborum animæ omnium gravissimi sunt judicandi. 2

Cicero pro Sestio.

Qui voluptatibus ducuntur, & se vitiorum illecebris & cupiditatum lenociniis dediderunt, missos faciant honores, nec attingant rempublicam. 3

Plutarchus in Annibale.

Corrumpunt blandæ voluptates omne robur animi, indolemq; virtutis; ingenium labefactant, & consilium eripiunt. 4

Arist. lib. 5. Polit. cap. 10.

Qui se voluptatibus dederunt, facilè in contemptionem veniunt, & multas se opprimendi occasiones præbent. 5

Silius Italicus lib. 15.

Quippe nec ira Deum tantum, nec tela, nec hostes; 6
Quantum sola noces animis illapsa voluptas.
Ebrietas tibi fida comes, tibi luxus, & atris
Circa te semper volitans infamia pennis.

Sanctus Nilus lib. Ascetico.

Voluptas non est ex eorum numero quæ stant & quiescunt, sed ex eorum quæ moventur, & perturbationis sunt plena. 7

Ferus in Numeros cap. 25.

Nihil est quo citiùs capiatur homo, quàm voluptate: unde & Scipio Romanus dicebat, Bono imperatori majus periculum imminere à voluptatibus, quàm ab armatis hostibus. sic Holofernes ab omnibus hostibus invictus, voluptate captus cecidit. sic fortissimos quosque diabolus voluptate victos prostravit: exemplo sint David, Samson, & Israëlitæ. 8

Leo

Leo Magnus sermone de ieiunio decimi mensis.

9 De abstinentia prodeunt castæ cogitationes, rationabiles voluntates, salubriora consilia.

Osorius lib. 8. de Regis institutione.

10 Voluptas corporis pura & liquida esse non potest; est enim semper cum aliqua molestia & acerbitate conjuncta. bibendi & edendi, & ejusmodi voluptates omnes, desiderii brevis & minimè constantis expletione continentur: ita ut magis molestiarum depulsiones, quàm voluptates appellandæ sint. idcirco fit ut voluptas corporis sit fluxa & instabilis, & momento temporis evanescat: deinde cùm effluxerit, eam facietas atque fastidium consequatur.

Et mox:

11 Præterea voluptates istæ mentem & rationem eripiunt, & animi totius statum labefactant: & quod est consequens, insigne dedecus inurunt. ex quo fit, ut cùm evanuerint, gravissimam pœnitendi causam relinquant. cùm enim simus naturâ maximè honestatis appetentes, necesse profectò est ut recordatione turpitudinis atque dedecoris affligemur.

EBRIETATEM FUGIANT, ET NIHIL CUM DOLORE FACIANT.

CAP. XI.

Proverb. 10.

1 Luxuriosa res est vinum, & tumultuosa ebrietas; quicunque his delectatur, non erit sapiens.

Basilius Magnus homil contra ebriosos.

2 Vinum donum Dei in consolationem debilitatis datum temperatis, instrumentum factum est protervitatis petulantibus. ebrietas spontaneus dæmon ex voluptate in animas irruens. ebrietas mater malitię, hostis

hostis virtutis, fortem timidum reddit, temperatum petulantem; justitiam non novit, prudentiam tollit.

Civis meus Seneca lib.1.de beneficiis.

Habebitur aliquando ebrietati honor, & plurimũ meri cepisse virtus erit. An hoc sit jam receptum apud multos aliarum nationum homines, ipsi viderint. certè religioni, justitiæ, fortitudini, cęterisq; nostratium virtutibus hæc quoque accedit, quòd Hispano homini, cuicunque privato nedum magistratui, vile admodum ac turpissimum est, unquam usquam inebriari. 3

Divus August. de tempore sermone 231.

Cùm ebrietatis malum sit grave vitium, & Deo odibile, ita per universum mundum à pluribus in consuetudinem missum est, ut ab illis jam nec putetur nec credatur esse peccatum; in tantum, ut in cõviviis suis irrideant eos qui minus bibere possunt, & per inimicam amicitiam adjurare homines non erubescunt, ut potum amplius accipiant quàm oportet: qui enim alterum cogit, ut se plus quàm opus est bibendo inebriet, minus malum ei erat si carnem ejus vulneraret gladio, quàm animam ejus per ebrietatem necaret. 4

Aristoteles lib.3. Ethic. cap.10.

Serviles & ferinæ sunt voluptates, quæ tactu & gustu percipiuntur. 5

Plat. lib.1.de Legibus.

Vini usus, voluptates, dolores, iras, amores vehementiùs concitat, & sensus, memoriam, opinionem & intelligentiam extinguit, si quis ebrietate fuerit occupatus. 6

Idem lib.2. eiusdem operis.

Gubernatores atque judices munus suum subituros à vino penitus prohiberem, deliberaturos quoque de rebus non omnino negligendis. 7

Galenus lib. quòd animi mores, &c.

8 Epotum vinum velut tyrannus quidam animo imperat, atque eam ob rem Plato ut inimicum censet vitandum.

Isocrates ad Demonicum.

9 Cùm mens obruitur vino, idem quod curribus ei evenit, è quibus aurigæ sunt excussi. Nam ut hi temerè feruntur carentes gubernatoribus, sic animus in multa delicta impellitur ratione subversa.

Plutarchus in Apoph. Laconicis.

10 Quodam interrogante, quam ob causam parum bibant Spartiatæ, respondit Leotychidas: Ne pro nobis alii consultent, sed nos pro aliis.

Beatus August. serm. de Sobrietate.

11 Ebrietas flagitiorum omnium mater est, cuncta mala semper appetit, & nefanda committit.

Plutarchus in oratione consolatoria.

12 Cùm multæ sint animi perturbationes, omnium quàm gravissima est dolor.

Aristoteles lib 1. Magno moral. cap. 6.

13 Quemadmodum voluptate allecti improba factitamus: ita dolori succumbentes, ab honestis deficimus.

Idem lib. 6. Ethi. cap. 5.

14 Dolor quidem corrumpit atque pervertit judicium, rectamq; existimationem ad res gerendas.

Seneca in Troade.

15 Levis est dolor, qui consilium capere potest.

Iob. 15.

16 Concepit dolorem, & peperit iniquitatem, & uterus ejus preparat dolos.

QVATENVS JVDEX DEBEAT ESSE MISERICORS.

CAP. XII.

Iacobi 2.

1 Judicium sine misericordia illi, qui non fecit mi-

se-

ſericordiam. ſuperexaltat autem miſericordia judicium.

Seneca lib. 2. de Clementia.

Miſericordia eſt ægritudo animi ob ſpeciem alienorum malorum, vel triſtitia ex alienis malis. 2

Et quamvis Seneca cum Stoicis ſuis hunc affectum à ſapiente non admodum ſapienter auferat; ipſe tamen fatetur, à pleriſque miſericordiam ut virtutem laudari, & bonum hominem vocari miſericordem. 3

Ariſtoteles lib. 2. Rhetor. cap. 9.

Commiſeratio, & indignatio perturbationes ſunt bonorum ambæ morum. Oportet enim condolere, cùm quis indignè vexetur, ſimiliter & propter illum indignari. 4

Divus Aug. lib. 1. de moribus Eccleſiæ cap. 27.

Quis ignoret ex eo appellatam eſſe miſericordiã, quòd miſerum cor faciat condolentis alieno malo: ſed nihil obeſt nomen, cùm abeſt miſeria. ſtulti verò Stoici, cùm miſericordiam quaſi vitium devitant, quia officio ſatis moveri nequeunt; ſic nec perturbatione commoventur, congelaſcunt potiùs rigore inhumanitatis, quàm rationis tranquilitate ſerenantur. Itaque multo prudentiùs Deus etiam ipſe miſericors dicitur. 5

Idem divus lib. 9. de civitate Dei cap. 5.

Servit autem motus iſte rationi, quando ita præbetur miſericordia, ut juſtitia conſervetur: ſive cum indigenti tribuitur, ſive cum ignoſcitur pænitenti. hanc Cicero locutor egregius non dubitavit appellare virtutem, quam Stoicos inter vitia numerare non pudet. 6

Gregorius Nyſſenus lib. de Beatitudinibus.

Miſericordia eſt erga eos, qui ob res aliquas triſtes 7

ac molestas sese discrutiant, cum dilectione conjuncta affectio. *& post aliqua*: Ergo misericordia, ut definitio quidem ostendit, benevolentiæ mater est, dilectionis pignus, vinculum omnis amicæ affectionis.

Lactantius lib. 3. cap. 22.

8 Illud satis est ad coarguendum Zenonis furiosi hominis errorem, quòd inter vitia & morbos misericordiam ponit; adimit nobis affectum, quo ratio humanæ vitę penè omnis continetur: accepit homo miserationis affectum; qui planè vocatur humanitas, qua nosmet invicem tueremur.

Plinius lib. 1. Epistolarum.

9 Adnotatum est experimentis, quod favor & misericordia acreis ac vehementes primos impetus habent: paulatim consilio & ratione, quasi restincta considunt.

Ecclesiasticus cap. 4.

10 In judicando esto pupillis misericors, ut pater, & pro viro matri illorum, & eris tu velut filius altissimi obediens, miserebitur tui magis quàm mater.

11 Sed his obstare videtur lex illa Exodi cap. 23. Pauperis non misereberis in judicio.

Cui respondit Beat. August. super Exodum quæst. 88.

12 Nisi addidisset, in judicio, magna esset quæstio: sed cùm additum est, nulla quæstio est hoc esse præceptum, ne fortè cùm judicamus, rectè nobis facere videamur, si contra justitiam pauperi faveamus, causa misericordiæ. Itaque sine alterius injuria & pauperi, & pupillo, & viduæ semper favendum est.

Ferus in Exodum cap. 32.

13 Misericordia sine justitia, pusillanimitas: justitia autem sine misericordia crudelitas est.

Forcatulus in Epigrammatis.

No:

Nolo magiſtratus ſævos,admitto ſeveros; 14
Atque reis facili cum gravitate pios.

NE QVID INJVSTVM PROPTER AMICOS FACIANT.

CAP. XIII.

Eccleſiaſtici 6.

Ab inimicis tuis ſeparare,& ab amicis tuis attende. 1

Proverb. 16.

Vir iniquus lactat amicum ſuum , & ducit eum per viam non bonam. 2

Matthæi 5.

Si oculus tuus ſcandalizat te, erue eum;ſi manus tua ſcandalizat te, abſcinde eam,&c. Quæ verba explicans Chryſoſtomus,in Pſalmum ſextum, inquit, Non dicens de membris,abſit; ſed de veris & neceſſariis amicis,quorum ſunt aſpernādæ amicitiæ,quādo nec nobis nec ipſis ſunt utiles, ſed damnoſæ: quando nos ſcandalizant, & nobis aliquid damni affert eorum conſuetudo. 3

Cicero in Lælio.

Ut monere & moneri proprium eſt veræ amicitiæ; & alterum liberè facere,non aſperè;alterum patienter accipere,non repugnantur: ſic habendum, nullam in amicitiis peſtem eſſe majorem, quàm adulationem, blanditias,aſſentationem. 4

Ex Ariſtotele lib. 9. Ethic.

Amicitia eſt amor quidam ſuperabundans, qui oculos amicorum nonnunquam excæcat. Amicus enim eſt alter ipſe. 5

Idem Aristot. lib. 1. Rhetor.

6 Judices iis gratificantur quos amant, & aut omnino absolvunt, aut parvi condemnant.

Divus Hieronymus epist. 61.

7 Non æquè inimici audiunt & amici: qui inimicus est, etiam in scripo nodum q̄rit: amicus prava quoque recta judicat. Scribunt seculi literæ, amantium cæca esse judicia.

Cicero lib. 3. Officior.

8 Neque contra remp. neq; contra jusjurandum ac fidem, amici sui causa vir bonus faciet, ne siquidē judex erit de ipso amico. Ponit enim personam amici, cùm induit judicis. Tantum dabit amicitię, ut veram amici causam esse malit, & ut perorandæ liti tēpus, quoad per leges liceat, accommodet. Cùm verò jurato dicenda sententia sit, meminerit Deum se adhibere testem.

Idem paulò pòst.

9 Honesta amico à judice concedi possunt. Nam si omnia facienda sunt quæ amici velint, non amicitię tales, sed conjurationes putandæ sunt.

Idem in Cælio,

10 Nulla est excusatio peccati, si amici causa peccaveris. Prima lex in amicitia sanciatur, ut ne rogemus res turpes, nec faciamus rogati.

Valerius Maximus lib. 6. cap. 4.

11 Publius Rutilius cùm amici cujusdam injustæ rogationi resisteret, atque is per summam indignationem dixisset, Quid ergo mihi opus est amicitia tua? respondit: Immo quid mihi tua, si propter te aliquid inhonestè facturus sum?

Plutarchus in Politicis.

12 Quorumvis amicorum inepta & incommoda postu-

ſtulata amoveas ipſe, depellasq́; neceſſe eſt: non tamen acerbè & truciter, ſed placidè leviterq́; commonefaciendo, quæ abs te petuntur, non eſſe digna, quæ ab illis impetrentur, quando à virtute atque exiſtimatione eorum jurè abhorrere videri poſſunt.

Moleſtis & importunis amicis nonnunquam ego reſpondi: Tu ſatis ſuperque functus es rogatoris officio, ſine me nunc recto judicis officio fungi. 13

NE RESPICIANT PERSONAM, SED CAUSAM.

CAP. XIIII.

Deuteronomii cap. 1.

Quod juſtum eſt judicate: ſive cives ille ſit ſive peregrinus; nulla erit diſtantia perſonarum: ita parvum audietis ut magnum, nec accipiatis cujuſpiam perſonam. 2

Levitici cap. 19.

Non conſideres perſonam pauperis, nec honores vultum potentis. 4

Philo lib. de Iudice.

Præcipitur judici ut cauſas partium examinet ante judicium, ſemoto in totum reſpectu perſonarum, ſive ſint cives, amici, domeſtici; ſive contrà inimici, alieni, exteri; nequid vel benevolentia, vel odium cognitione impediat: alioqui neceſſe eſt judicē impingere, velut ſi cæcus incedat absq; baculo, ducente ſuſtentantéve nemine. Ideo decet bonum judicem perſonas, quæ judicantur, non animadvertere, ſed ſolam naturam negotiorum ſinceram nudamq́; conſiderare, ut non juxta opinionem, ſed juxta veritatem judicet: ſic cogitans, Dei eſſe judicium, judicem verò miniſtrum & procuratorem: procuratori autem nō 5

permittitur largiri de eo quod Dei eſt, à quo ut optimo accepit hoc depoſitum, rerum omnium optimum.

Ariſtoteles lib. 5. Ethic. cap. 4.

4 Juſtum in commerciis ſine perſonarum conſideratione fit. Nihil enim refert, an bonus pravo detraxerit, vel contrà.

Idem eodem lib. cap. 5.

5 Si qs magiſtratum gerens percuſſerit quempiã, non decet eum repercuti: & ſi quispiam eum qui magiſtratum gerit percuſſerit, is non ſolùm repercutiendus eſt, verùm etiam ſupplicio afficiendus.

6 Itaq; in honoribus & pœnis conſiderandæ ſunt circunſtantiæ perſonarum; alioqui nihil eſſet tam inæquale quàm æqualitas ipſa.

Plato lib. 6 de Legibus.

7 Inæqualibus æqualia, inæqualia fiunt, niſi menſuram accipiant.

Ariſtoteles lib. 3. Polit. cap. ult.

8 Ut corporibus perniciosum eſſet, ſi cibo aut veſte pari impares uterentur; ſic eſt de honoribus ſtatuendum.

Plinius lib. 2. Epiſt.

9 In tanta hominum inę qualitate nihil eſt tam inęquale, quàm æqualitas ipſa.

Idem lib 9.

10 Cuſtodienda ſunt diſcrimina ordinum ac dignitatum: quæ ſi confuſa, turbata, permiſtaque ſint, nihil eſt æqualitate ipſa inæqualius.

Philo lib. 2. de Monarchia.

11 Æqualia dignitate imparibus tribuere, eſt inæqualitas: inæqualitas verò fons malorum.

NE

NE SINT AMBITIOSI.

CAP. XV.

Ecclesiastici cap. 7.

Noli quærere ab homine ducatum, neque à rege 1
cathedram honoris.

Beatus Ambrosius super Lucam lib. 3.

Sæpe quos vita nulla delectat, quos nulla potuit 2
movere luxuria, nulla avaritia subruere, facit ambitio criminosos.

Chrysost. lib. 3. de Sacerdotio.

Sacerdotis animum honoris illius desiderio undi- 3
que vacare oportet. nam si ad episcopatum adipiscēdum vehementi animi affectu rapietur, eo adempto impotentiorem sanè ambitionis suæ flammam incēdet, ac vi tandem captus, ut sibi adeptum honorem stabiliat, nulli non peccato serviet, seu adulandum, seu servile quid atque indignum sustinendum, seu res magno pecuniæ sumptu tentanda.

Plato lib. 1 de Rep.

Turpe est ut quis spontè ad imperandum accedat, 4
neque expectet necessitatem. Quòd si bonorum virorum extaret civitas, in ea haud aliter non imperādi gratia pugnaretur, quàm nunc certetur imperādi cupiditate, ibiq; pateret revera legitimum principē non sui ipsius, sed ejus qui sub ipso est commoditatem respicere. Quare unusquisq; qui non amens sit, potiùs eliget alium sibi prodesse, quàm dum aliis ipse consulit, multis sese negotiis implicare.

Idem lib. 7. de Rep.

Civitas in qua cives ad expetendos magistratus 5
minimè ambitiosi sunt, procul à seditionib. permanet: contrà verò, quæ aliter affectos habet cives.

6 Magistratus dandi sunt hominibus imperii minimè cupidis:alioqui simultas inter æmulos orietur.

AElianus lib. 2. Variæ historiæ.

7 Antigonus cùm cerneret filium suum se violentiorem & immodestiorem gerere erga subditos: an non,inquit, novisti fili, nostrum regnum nobilem esse servitutem?

Aristoteles lib. 2. Polit. cap. 7.

8 Pleraq; voluntaria crimina ex ambitione,& pecuniarum cupiditate inter homines oriuntur.

Isocrates in Areopagitico.

9 A publicis vectigalibus adeò sanctè abstinebant, ut illis temporib. difficilius esset invenire q remp. capessere, quàm nunc qui privatam vitam agere velint:nec enim reip. curam negotiationem & quæstum, sed publicam occupationem & ministerium existimabant: nec à primo initi magistratus die cōputabant,an priores magistratus sordidi aliquid lucelli reliquissent;sed multò magis, an aliquid neglexissent, quod primo quoq; tempore conficiendum esset.

Cicero lib. 1 Officior.

10 Miserrima est omninò ambitio,honorumq́; contentio. De qua præclarè apud Platonem est:similiter facere eos,qui inter se contenderent,uter potiùs rem publicam administraret; ut si nautæ certarent, quis eorum potissimè gubernaret.

11 Maximè adducuntur plerique, ut eos justitiæ capiat oblivio,cùm in imperiorum, honorum, gloriæve cupiditatem inciderint.

12 Facillimè ad res injustas impellitur, ut quisq; est altissimo animo,& gloriæ cupido.

Lex Valentiniani, & Martiani lib. legum Novellarum Martiani tit. 1.

Multa remediorum genera nostræ clementiæ provincialibus suis prospicere gestienti, & crebra cogitatio suppetit, & ipse rerum usus apportat. Nam cùm venalem judicum ambitum radicitùs amputasset, & ad res privatas vel publicas sincerissimè gubernandas, homines spectandos, atq; consultos traxisset invitos; sciens quippe felicem fore rempublicam, si à nolentibus, & actus publicos repulsantibus gubernetur. &c. 13

Plutarchus in Politicis.

Ambitio etsi speciosior videri potest avaritia, & lucri faciendi cupiditate; nihilo tamen minus mihi videtur perniciosa reipublicæ. quippe cui major inest audacia, & quæ non dejectis, neque ignavis innascitur animis, sed novis, vigentibus, & juvenilibus. 14

Pausanias lib. 1. Atticorum.

Illud mihi præclarè dictum videtur, hominem nimis reipubl. administrationi deditum, & populari aura fidentem, haud unquam feliciter diem extremum claudere. 15

Plautus in Amphit.

Virtute ambire oportet, non favitoribus. 16
S . habet fautorum semper qui rectè facit.

Seneca lib. 1. Naturalium quæst.

Ambitio te ad dignitatem, nisi per indigna non ducet. 17

Idem epist. 21.

Si vis honestum facere, non honoribus adjiciendum est, sed cupiditatibus detrahendum. 18

Idem lib. 2. de Beneficiis.

Ambitio non patitur quenquā in ea mensura ho- 19

norum conquieſcere, qua quondam ejus fuit impudens votum. nemo agit de tribunatu gratias, ſed queritur, quòd non eſt ad præturam usque perductus.

Nazianzenus epiſt 97.

20 Peſſimus dæmon ambitio eſt, velut Euripides inquit.

Boetius lib. 3. Metro 8.

21 Quid dignum ſtolidis mentibus imprecer?
Opes, honores ambiant:
Et cùm falſa gravi mole paraverint,
Tum vera cognoſcant bona.

Divus Bernardus lib. 3. de conſideratione ad Eugenium.

22 O ambitio, ambitioſorum crux, quomodo omnes torquens, omnibus places!

23 Quamvis charitas ambitioſa non ſit (ut ſcribit Apoſtolus in epiſt. priore ad Corinthios) ambitio tamen in hoc ſimilis eſt charitati, quòd omnia ſuffert, omnia credit, omnia ſperat, ut rectè dixit Euthymius.

24 Ambitio ſimia eſt charitatis: charitas enim patiẽs eſt pro ęternis, ambitio autem omnia patitur pro caducis: charitas benigna eſt pauperibus, ambitio verò divitibus: charitas ſuffert pro veritate, ambitio pro vanitate: utraq; omnia credit, omnia ſperat, ſed longè diſſimili modo.

Ferus in Matth. cap 18.

25 Inſolens peſtis eſt ambitio, q̃ etiam ſanctos nonnunquam invadit: & quo quis melioris eſt ſpei, eo plus afficitur: imò ultimum eſt vitium cum quo cõgredi nos oportet, omnibusq; aliis ſuperatis vitiis, tunc primùm, & maximè irrepit ambitio, & appetentia laudis, & complacentia ſui ipſius.

Idem in Numeros cap 16.

26 Ambitio peſtis eſt quæ omnia turbat, ut frater fratri, civitas civitati, cognatus cognato, artifex artifici, ordo

ti,ordo ordini invideat. Ambitio est causa bellorũ: ambititio regna omnia, & oẽs politias perturbat, ac destruit.

Lampridius in Alexandro.

Alexander Severus dicere solebat: Invitos, non 27
ambientes,in Rempublicam collocandos.

Plutarchus in Apoph.

Pædaretus inter trecentos non delectus,qui in ci- 28
vitate quidem ordine primus erat honor, hilaris ac ridens abibat,se gaudere dicens, si trecentos Sparta haberet cives se meliores.

29

Seneca in Thyeste.

Rex est,qui posuit metus
Et diri mala pectoris,
Quem non ambitio impotens,
Et nunquam stabilis favor
Vulgi præcipitis movet:
Qui tuto positus loco
Infra se videt omnia,
Occurritq; suo libens
Fato,nec queritur mori.
Mens regnum bona possidet.
Rex est qui metuit nihil.
Hoc regnum sibi quisq; dat.

Origenes in librum Iudicum homil. 6.

Sicut exultatis de nobilitatis vestræ titulo, ita di- 30
scere debetis, quid agendo unusquisq; vestrum fiat rex;quod vobis ita breviter definiam. Regem te omnium esse facit,si regnet Christus in te.Rex nãque à regendo dictus est. si ergo & in te animus regnat, & corpus obtemperat, si concupiscentias carnis sub jugum imperii tui mittas,si vitiorum gentes sobrietatis tuæ frænis arctioribus premas,meritò rex diceris,qui te rectè gerere noveris,

Claudius lib. 1. de officio Iudicis, cap. ult.

31 Ad honores publicos, præsertim ad judicādi munus, quod omnium esse oportet innocentissimum, non decet vel per ambitionem aut largitionem perrumpere, vel gravem virum usq; eò demitti, ut seu conductitiis suffragatoribus ei apud principem, aut magnates, aut populum, favor inhonestis artibus cō cilietur, hoc est blanditiis magis ac fuco, quàm virtute ac superioris vitæ ornamentis.

32 Hoc verò jam usitatissimum est, ut quo quisque meritis minus valet, hoc magis præcibus, largitionibus, & ambitione sese aliis præferre conatur. atque utinam isthæc non plerùmque merita vincant.

Leo Magnus epistola 87.

33 Principatus, quem aut seditio extorsit, aut ambit° occupavit, etiam si morib. atq; actibus non offendat, ipsius tamen initii sui est perniciosus exemplo: & difficile est ut bono peragantur exitu, quæ malo sunt inchoata principio.

Sanctus Hieronymus in Matth. cap. 5.

34 Eleganter in quodam volumine scriptum legimus, Ne quæras gloriam, & non dolebis cùm ingloriius fueris.

Osorius lib. 2. de Regis institutione.

35 Nihil est tam sancto jure vallatum, quod non perrumpat atque disturbet ambitio.

NE SINT VENALES MAGISTRATUS.

Cap. XVI.

Lib. 2. Machab. cap. 11.

1 Lysias procurator regis & propinquus veniebat adver-

adversus Judæos, existimans se templum in pecuniæ quæstum, sicut cætera delubra gentium habiturum, & ꝑ singulos annos venale sacerdotium, nusquam recogitans Dei potestatem.

Plat. lib. 8. de Rep.

Absurdam eam esse ait reipublicæ constitutionem in qua principatus venduntur, & regna venalia sunt. 2

Aristoteles lib. 2. Polit. cap. 9.

Turpe est maxima imperia, regna, & ductum militarem facere venalia. 3

Sextus Aurelius Victor in Septimio.

Septimus Severus nulli in dominatu suo permisit honores venundare. 4

Ex Cornelio Tacito lib. 13. Annalium.

Nero cùm optimæ spei juvenis esset, curiam ingressus, egregia multa facturum se esse promisit, & inter alia, nihil in penatib. suis venale, aut ambitioni pervium esse permissurum. 5

Dionysius Halicarnassensis lib. 2 Romanarum antiquitatum.

Cùm alii temerè plerunq; ac inconsideratè sacerdotes eligant, quidam licitatorib. proponentes hūc honorem, Romulus neq; venalia esse voluit sacerdotia, neque sorti subdita; sed lege sanxit, ut è singulis curiis legerentur bini, annum egressi quinquagesimum, qui virtute ac genere præcellerent cæteros, censumque sufficientem haberent, & integro essent corpore. 6

Zonarus tomo 1. Annalium.

Jeroboamus falsum illud editorum locorum sacerdotium quibusvis pretio venditabat; quæ res no- 7

xam

xæ illi fuit imputata; & in familiæ ejus perniciem & interitum vertit. quòd si profanum illud sacerdotiũ addicere pecunia nefas est habitum; quid de his dicemus, qui verè divinum illud sacerdotium, quo veneranda illa & incruenta victima immolatur, vendunt atque redimunt?

Beatus Gregorius epistola 114. lib. 7.

8 Ubi non merita, sed pecuniæ suffragantur, restat ut nihil sibi gravitas, nihil sibi defendat industria, sed totum auri profanus amor obtineat.

Idem divus epistola 110. eodem lib.

9 Vehementi tædio mæroris afficimur, si in ecclesiasticis officiis quemquam habeat locum pecunia, & sit seculare quod sacrum est. *Et paulò pòst* : Quid per hoc aliud agitur, nisi ut nulla de actu probatio, nulla solicitudo de moribus, nulla sit de vita discussio; sed ille solummodo dignus, qui pretium suffecerit, æstimetur.

Quintilianus lib. 12 cap. 7.

10 Pleraque sane hoc ipso videri possunt vilia, quòd pretium habent.

Claudianus in Eutropium.

11 Patricius consul maculat quos vendit honores.

Divus Gregorius epistola 113. lib. 7.

12 Quis veneretur quod venditur, aut quis non vile putet esse quod emitur?

Seneca epistola 116.

13 Hęc ipsa res, quæ tot magistratus & judices facit, pecunia ex quo in honore esse cœpit, verus rerum honor cecidit; mercatoresque & venales invicem facti, quærimus non quale sit quidquid, sed quanti.

Sallustius in oratione ad Cæsarem de Rep. ordinanda

14 Verùm hæc, & omnia mala pariter cum honore pecuniæ desinent, si neque magistratus, neque alia vulgo cupienda, venalia erunt.

Va-

Valerius Maximus lib.4. tit, de paupertate.

Cùm animi virorum & feminarum vigebant in civitate, & patriæ rem unuſquiſque augere properabat; nihil eorum quæ virtuti debentur, emere pecunia licebat. 15

Theodorus Anagnoſtes in collectaneis.

Anaſtaſius Auguſtus venationes ſuſtulit, & magiſtratus qui venales fuerant, gratis contulit. 16

Idem ibidem.

Martianus Illyrius genere cùm tribunus eſſet & ætate provectiore, inque bellis gerendis ſtrenuus, imperator à toto exercitu creatus eſt: hic confeſtim decrevit, nemini per pecuniam conferendum eſſe magiſtratum. 17

Ferronus lib 9. de geſtis Gallorum.

Nihil magis eo tempore fuit venale, quàm hæc nova magiſtratuum deſignatio, quæ facta eſt majori ex parte ex adoleſcentibus aut locupletibus, in quibus deſignandis non mores, non eruditio, non anteactæ vitæ dignitas quæreretur. 18

Sanctus Hieronymus in Matth cap. 26.

Refert Joſephus iſtum Caipham unius tantùm anni pontificatum ab Herode pretio redemiſſe. non ergo mirum eſt, ſi nequam pontifex iniquiùs judicet. 19

DE EADEM RE, CAP. XVII.

Divus Chryſoſt. in epiſtolam Pauli ad Epheſios ſermone 6.

Dignitates factę ſunt venales: mille hinc mala naſcuntur, & tamen nemo eſt qui corrigat, nemo qui reprehendat; ſed viam quandam atque ſequelam nacta eſt hæc merces. 1

Idem

1 *Idem divus lib.3.de Sacerdotio.*

2 Etenim principes externos antea ob id ridebam, quòd honores præfecturasque distribuerent, non animorum virtutis, sed pecuniarum rationem habentes: atque ut alii aliis vel annorum multitudine, vel dignitatum gradibus jam antecedant, ita demum eos ulteriùs promoventes, &c.

Aristot lib.2.Polit.cap.9.

3 Qui magistratus emerint, hos quæstibus assuescere probabile est, cùm facto sumptu imperia sint assecuti: nec enim credibile est fore ut vir egenus quidē, probus tamen, quæstui rempublicam habere velit; deterior, qui sumptus fecerit, non velit.

Iustinianus constitutione 8.

4 An verò omnibus manifestum non est, quòd qui aurum dat, quique eo pacto officium redimit, non hoc tantùm dat, quod prætextu (ut appellant) suffragiorum, excogitatum est, sed etiam aliud extrinsecus multo amplius accumulat: ut prius ab eis gratiam ineat, qui vel conferre officium, vel ambire solent?

Idem in eadem constitutione.

5 Pecunias ex officiis conquirere omnium flagitiorum principium est & finis. hinc enim nundinarum & publicorum conventuum confusio, hinc legum contemptus & magistratuum; hinc demum in rebus publicis malorum omnium causa & origo.

Seneca lib 1 de Beneficiis.

6 Nam provincias spoliari & nummarium tribunal, audita utrinque licitatione, alteri addici, non mirum; quando quæ emeris, vendere gentium jus est.

Lampridius in Alexandro Severo.

7 Honores juris gladii nunquam vendi passus est, dicens, necesse est, ut qui emit, vendat, ego non patiar mercatores potestatum: quos si patiar, damnare non possim. Erubesco enim punire eum hominem qui emit, & vendit.

Iuſtinianus conſtitutione Novella 8.

Volentes illiberalia illa & ſervilia furta tollere, & 8
collatores noſtros tueri, ne quid aſperum à provinciarum moderatoribus patiantur; propterea gratis illis officia conferre ſtuduimus, ne quam ad delinquendum, decipiendumq; ſubditos occaſionem habeant; dedignantes imitari eos, qui ante nos imperio præfuerunt, qui pro pecuniis conferentes officia, ſibi ipſis juſtè increpandi eos, qui injuſtè ſe in officiis gerebant, copiam ademerunt: digni profectò quibus propter turpiter acceptam pro officiis pecuniam, capita obvolverentur pallio. cùm neque ſuos ea re collatores ab improbis præſidibus eripere, neque ob prædictã cauſam ipſos præſides coërcere potuerint.

Idem ibidem.

Subiit animum cogitatio, quo tandẽ facto, quid- 9
quid uſpiam in provinciis noſtris noxium exiſtit, poſſemus uno generali actu ad meliora traducere: & re ipſa hoc eventurum deprehendimus, ſi demus operam, ut gentium præſides, qui civilia in provinciis officia adminiſtrant, puris utantur manibus, & omni præda abſtineant; his ſolis contenti, quæ præbentur ex publico: quod quidem aliter non fiet, niſi quoque ipſi officia gratuita ſuſceperint, neque prætextu (ut vocant) ſuffragiorum, neque iis, qui magiſtratus gerunt, neque cuiquam alii quidquam dãtes.

Æmylius Probus lib. 7.

Decuriç honoreſque largitionibus parari cœpe- 10
rant: hunc morem gravi edicto divus Ludovicus ſolvit: ſibi primùm imperans, quod virtuti, meritiſve deberetur, fortunæ aurove non dari.

Claudianus lib. 6. de laudibus Stiliconis.

At primùm ſcelerum matrẽ, quç ſemper habendo 11
Plus ſitiens patulis rimatur faucibus aurum,
Trudis avaritiam: cujus fœdiſſima nutrix
Ambitio, quæ veſtibulis, foribuſq; potentum

Ex-

Excubat, & pretiis commercia poſcit honorum,
Pulſa ſimul: nec te gurges corruptior ævi
Traxit ad exemplum, quòd jam firmaverat annis
Crimen, & in legem rapiendi verterat uſum.

Ariſtoteles lib 2. Polit. cap. 9.

12 Turpe eſt miniſteria publica venalia facere, & lex hoc permittens, divitiis quàm virtuti majorem dignitatem tribuit, & in omnem civitatem avaritiam inducit.

Zonaras in imperio Leonis Armenii.

13 In republica adminiſtranda non ſegnis erat, ſed acer admodum, & vigilans, magiſtratus tam civiles, quàm militares delectu ex optimis habito conferebat: Romanarumque provinciarum præfecturas, neque pecunia venum exponebat; neque ex gratia viris ineptis ad magiſtratus, aut avaris, & jus pecunia vendentibus largiebatur: quod ſi etiam nunc fieret, res bene ſe haberent.

Nicetas lib. 2. de rebus geſtis Alexii angelici.

14 Initio principatus proclamari juſſit, ſe magiſtratus non venditurum, ſed delectu ex optimis habito, gratuitò mandaturum. atque id conſilium liberale & præclarum erat, & optimæ gubernationis firmiſſimum fundamentum.

Syneſius ad Arcadium imperatorem lib. de Regno bene adminiſtrando.

15 Qui magiſtratum pecunia comparavit neſcit profecto juſtitiam colere, atque jus ſuum unicuique tribuere Nam qui magiſtratum emit, hunc meo judicio non facilè juſtitiæ odium capiet: nec is pecuniã pro nihilo ducet, ſed jus pretio potius quàm æquitate deſcribet. non enim credibile eſt, hunc torvis oculis aurum intuiturum, verùm illud reverebitur atq; amplectetur, ut cui acceptum referat, quòd parte divitiarum impenſa rempublicam comparaverit ; &

quòd

quòd, uti res aliæ ſolent, ita civitatum gubernationẽ mercede conduxerit. videt enim ſe opera divitiarũ in magiſtratum veniſſe: videt ſe ſuſcipi, cùm ab alia multitudine, tum etiam ab hominibus juſtis, & egentibus.

Divus Chryſoſt. in epiſtola ad Epheſios ſermone 20.

Pecuniæ jam ſunt omnia, propterea corrupta ſunt etiam omnia, eo quòd nos amor iſte corripuit. 16

Nazianzenus oratione 23.

Aurum tyrannus occultus, qui nunc ut plurimùm res pervertit humanas, ac eis illudit. 17

Sanctus Hieronymus epiſtola 26.

Quamvis clarus honor vileſcit in turba, & apud viros bonos indignior fit ipſa dignitas, quam multi indigni poſſident; multi autem indigni poſſident venales dignitates. 18

Thomas Caietanus in Summa.

Magiſtra rerum experientia docet, ibi reip. ruinam eſſe, ubi officia ſunt venalia. 19

CVR MAGISTRATVS MINUS QUAM PRIVATI PECCARE DEBEANT.

CAP. XVIII.

Quatuor cauſas reperio, quamobrem magiſtrat^9 minus peccare debeant, quàm privati: unam, quòd privatorum vitia occulta eſſe poſſunt, magiſtratuũ verò non item: alteram, quòd graviora ſunt horum, 1

quàm illorum peccata, præsertim si in officio delinquant: tertiam, quòd qui aliorum crimina puniunt, hi carere debent omni labe: quartam, quòd exemplo plurimùm nocere solent.

Plutarchus in Politicis.

2 Vitam sibi quisque & mores pulcherrimè excolere debet, quo prorsus omni nota vituperationeque careat; quando præsertim eorum qui reipubl. præsunt, non modò singula verba, nec res tantùm publicitùs gestæ animadverti notarique solent; sed virtus quoq;, joci simul & seria quæq;, domus ipsa, familia, uxor, cubile, curiosiùs conquiritur: vulgus mores, vitam, actiones, consilia omnia eorum, qui reip. præsunt, curiosè rimari atque introspicere solet, etiā si hoc altè admodum obtegas, & tanquam velamentis obnubas, & abdas.

3 Athenienses Cimoni vinum, populus Romanus Scipioni somnolentiam, soliti exprobrare tradūtur; quippe qui nihil præterea aliud, quod illis objectari posset, haberent: & in Cneum Pompejum inimicos cavillatos accepimus, unico digito caput scalpere deprehensum.

4 Quemadmodum enim indigniùs ferri, majoriq; haberi solent dedecori verrucæ ficúsve in facie, quā notæ, nævi, atq; mutilationes in reliquo corpore: sic etiam ob eam quæ plerosque omnes de principatu atq; civilibus magistratibus tenet opinionem, utpote de re magna atq; dignissima, quæ omni facinore atq; temeritate vacare debeat, minima quæq; principum & remp. administrantium errata notantur, & pro magnis habentur.

Chrysost. lib. 3. de Sacerdotio.

5 Vulgarium hominū delicta velut in tenebris cōmissa auctores suos solos perdunt. Cæterùm hominis illustris & vulgo cogniti delictum, commune omnibus damnū effert. Præterea ignobilium delicta, si in

si in medium prodierint, neminem insigniter vulnerant: at qui in dignitatis fastigio positi sunt, primùm nemini non noti manifestique sunt: tum verò si vel tantillum peccaverint, parva eorũ peccata aliis magna videntur; neq; enim peccati magnitudine, sed peccantis potius dignitate peccatum pleriq; omnes metiuntur.

Divus Ambrosius in Psal. 118. sermone 20.

Judicet ille de alterius errore, qui non habet in se 6
ipso quid condemnet. Judicet ille, q̃ non agit ea quę in alio putaverit punienda; ne cùm de alio judicat, in se ferat ipse sententiam.

Divus Cyprianus lib. 2. epist. 2.

Fœnore quodam nocendi, quàm fuerit amplior 7
summa dignitatis, & honorum; tam major exigitur & usura pœnarum.

Beatus Hieronymus epistola ad Heliodorum.

Cui plus creditur, plus ab eo exigitur: potentes e- 8
nim potenter tormenta patientur.

Chrysost. in Psal. 5.

Quo plus doctrinæ acceperunt, eo majus subibũt 9
supplicium. Rursus autem ex auctoritate licet hoc videre evenire: idq; perspici potest ex sacrificio: pro universo certè, qui peccarat populo, tantum offerebatur sacrificium, quantum pro solo sacerdote, Levit. 4.

CONSILIA MAGISTRATIBUS DATA.

CAP. XIX.

2. Paralip. 19.

Josaphat præcipiens judicibus, videte ait, quid fa- 1

ciatis, non enim hominis exercetis judicium, ſed Domini: & quodcunque judicaveritis. in vos redundabit: ſit timor Domini vobiſcum; & cum diligentia cuncta facite; non enim eſt apud Dominum Deum noſtrum iniquitas, nec perſonarum acceptio, nec cupido munerum.

Cicero lib. 1. Officior.

2 Qui reipublicę præſunt, duo Platonis pręcepta teneant; unum, ut utilitatem civium ſic tueantur, ut quidquid agant ad eam referant. obliti commodorum ſuorum. Alterum, ut totum corpus reipublicæ curent, ne cùm partem aliquam tuentur, reliquas deſerant.

3 Eſt proprium munus magiſtratus, intelligere ſe gerere perſonam civitatis, habereq́; ejus dignitatem, & decus ſuſtinere, ſervare leges, jura deſcribere, & ea fidei ſuæ commiſſa meminiſſe.

Idem lib. 2. Officior.

4 Hi qui remp. tuebuntur, in primis operam dabunt, ut juris & judiciorum æquitate ſuum quisque teneat, ut neque tenuiores propter imbecillitatem circumveniantur, neq; locupletibus ad ſua vel tuenda, vel recuperanda, obſit invidia.

Idem pro Cluentio.

5 Eſt ſapientis judicis meminiſſe ſe hominem; cogitare ſibi tantum eſſe promiſſum, quantum commiſſum ſit & creditum. Et non ſolùm ſibi ſoli poteſtatem eſſe datam, verùm etiam fidem habitam eſſe meminiſſe: poſſe quem oderit abſolvere, quem non oderit, condemnare; & ſemper non quæ velit ipſe, ſed quid lex & religio cogat, cogitare.

9 Cùm hæc ſunt vitanda, tum illud eſt hominis magni judicis, atq; ſapientis, habere in conſilio legem, fidem, religionem, æquitatem; libidinem autem, & invidiam, metum, cupiditates omnes amovere: maximi

ximi æſtimare conſcientiam mentis ſuæ, quam à diis immortalibus accepimus, quæ à nobis divelli non poteſt.

Idem pro Milone.

Timida eſt ambitio, & ſollicita cupiditas magi- 7
ſtratus; omnia non modò quæ reprehendi palam, ſed quæ obſcurè cogitari poſſunt, timeamus: rumorem, fabulam fictam, falſam perhorreſcimus: ora omnium atque oculos intuemur. nihil eſt tam molle, tam tenerum, tam aut fragile, aut flexibile, quàm voluntas erga nos, ſenſuſq́; civium.

Idem ad Quintum fratrem proconſulem Aſiæ.

Toti ſit provinciæ cognitum, tibi omnium, qui- 8
bus p̃ſis, ſalutem, liberos, famam, fortunas eſſe chariſſimas. Deniq; hæc opinio ſit; non modò iis, qui aliquid acceperint, ſed iis etiam qui dederint, te inimicum (ſi id cognoveris) futurum: neq; quiſpiam dabit, cùm erit hoc perſpectum. nihil per eos, qui ſimulant, ſe apud te multum poſſe, abs te ſolere impetrari.

Plutarchus in Politicis.

Nec enim tanquam ad nundinas & lucella eun- 9
dum eſt iis, qui ſibi gubernacula reip. committi volunt, quemadmodum Stratoclem illum, & Dromoclidem accipimus, ſolitos ſeſe mutuo ad meſſem auream invitare: ſic enim joco tribunal, & curiam appellare conſueverunt.

Divus Aug. ſermone 94. de tempore.

Audiant judices terræ, corpus caſtigent, libidines 10
frænent, ament ſapientiam, vincant concupiſcentiã, & ut hoc faciant, erudiantur. Hæc eſt autem ſumma eruditionis-ſervite Domino in timore, & exultate ei cum tremore. *Et poſt aliqua:* Porrò autem ſi reges judicant

dicant terram, & qui sub regibus potestatem accipiunt, à regibus erudiantur & ipsi; quia terra judicat terram; & timere debet eum, qui est in cælo, terra judicans terram: parem quippe suum judicat, homo hominem, mortalis mortalem, peccator peccatorẽ. *Et paulò post*: Vellem scire, qualem sententiam protulisti, si bene audisti, si rectè audisti, si in audiendo justus fuisti. Erudimini qui judicatis terram, & bene judicando, non à terra præmium, sed ab illo spectato qui fecit cælum & terram.

DE MAGISTRATIBVS MISCELLANEA.

CAP. XX.

Sapient. 6.

1 Audite reges, & intelligite; discite judices finium terræ: præbete aures vos, qui continetis multitudines, & placetis vobis in turbis nationum, quoniam data est à Deo potestas vobis, & virtus ab altissimo, qui interrogabit opera vestra, & cogitationes scrutabitur. horrendè, & citò apparebit vobis, quoniam judicium durissimum in his, qui præsunt, fiet: & potentes potenter tormenta patientur.

Plutarchus in Apoph.

2 Cùm Rex Philippus Magni Alexandri pater, quẽdam ex Antipatri amicis judicum numero adscripsisset; posteaquam & barbam, & capillos eum sibi inficere sensit, removit. quòd diceret, eum qui in capillis infidus est, qualem in negotiis remur futurũ?

Aulus Gellius lib. 2. cap. 2.

3 Tauri philosophi sententia hæc fuit: in publicis locis, atque muneribus atque actionibus, patrũ jura cum filiorum, qui in magistratu sunt, potestatibus, collata interquiescere paululum, & connivere; sed

cùm

cùm extra rempublicam in domeſtica re, atque vita ſedeatur,ambuletur;in convivio quoq; familiari diſcumbatur : tū inter filium, magiſtratum,&patrem privatum publicos honores ceſſare; naturales & genuinos exoriri. 3

Ariſtoteles lib. 2. Polit. cap 9.

In qua rep. virtus non eſt maximè omnium in 4
pretio, in hac optimatum imperium ſtabilitatem habere non poteſt. Nam qui magiſtratus emerint, hos quæſtibus aſſueſcere probabile eſt , cùm facto ſumptu imperia ſint aſſecuti. Nec enim credibile eſt, ut vir egenus quidem,probus tamen, quæſtui rempublicam habere velit;deterior,qui ſumptus fecerit, non velit.

Calliſtratus lib. 1. *Digeſt. tit. 17.*

Judex in cognoſcendo neque excandeſcere debet 5
adverſus eos quos malos putat, neque precibus calamitoſorum illacrymari oportet : id enim non eſt conſtantis & recti judicis, cujus animi motum vultus detegit. Et ſummatim ita jus reddere debet, ut auctoritatem dignitatis ingenio ſuo augeat.

Vlpianus lib. 50. Digeſt. tit. 4.

Si ita quidam tenues & exhauſti ſunt,ut non mo 6
dò publicis honoribus pares non ſint,ſed & vix de ſuo victum ſuſtinere poſſint, & minus utile, & nequaquam honeſtum eſt, talibus mandari magiſtratum,præſertim cùm ſint,qui convenienter rei,& ſuę fortunæ,& ſplendori publico poſſint creari.

Plutarchus in Politicis.

Videtur vulgus ſatietate atque faſtidio quodam 7
eorum,quibus cum jam diu conſuevit, ut in ſpectaculo novum certatorem, ita eum, qui recens remp. capeſſit,alacriter excipere.

Lambertus in historia Germanorum.

8 Sicut vulgo assiduitate vilescunt omnia, & popularium animi novarum rerum avidi, magis semper stupent ad incognita; hos quos usu noverant, nihili æstimabant, hos, quia novum inusitatumq; aliquid præferre videbantur, non homines, sed angelos, non carnem, sed spiritum arbitrabantur.

9 Si inveniri non queant viri perfecti, qui magistratus gerant; hi saltem diligantur, qui eruditi sint & prudentes. vitiis nemo sine nascitur: optimus ille est, qui minimis urgetur.

Trebellius Pollio in Posthumo secundo, hanc Valeriani epistolam retulit.

10 Transrhenani limitis, & Galliæ præsidem Posthumum fecimus, virum dignissimum severitate Gallorum; præsente quo, non miles in castris, non jura in foro, non in tribunalibus lites, non in curia dignitas pereat: qui unicuique proprium & suum servet: virum quem ego præ cæteris stupeo, & qui locum principis mereatur jure: de quo spero quòd mihi gratias agetis. Quòd si me fefellerit opinio; quam de illo habeo; sciatis nusquam gentium reperiri, qui possit penitus approbari.

Zonaras in fine Annalium.

11 Sine crimine certè quidem, & deteriorum affectuum prorsus expers nemo reperietur; id enim divinæ felicatatis proprium fuerit, nec unquam in hominis naturam cadit.

Divus Clemens lib. 2. recognitionum.

12 Scire debemus, quia si quis à veritate vincatur, nō ipse vincitur, sed ignorantia, quæ in ipso est, quæ est dæmon pessimus.

Beatus

Beatus Gregorius epiſtola 34.
libro 11.

Tales erga ſubjectos noſtros debemus exiſtere, 13
quales nobis, ſi ſubjecti fuiſſemus, noſtros voluera-
mus eſſe præpoſitos.

Ferus in Matth. cap.
26.

Boni magiſtratus eſt, ſeſe moribus ſubditorum 14
accommodare, non pertinaciter duritiæ populi re-
ſiſtere; ſic & aliàs in Joſepho de Pilato legis, dum
ſtatuæ Cæſaris in templo Hieroſolymitano erectæ
fuiſſent; nam videns populi pertinaciam, qua citiùs
mortem oppetere, quàm ſtatuas in templo ferre
volebant, ceſſit eis, ac ſtatuas è templo depoſuit,
quanquam armato exercitu, ad hanc rem inſtru-
cto, potuiſſet omnes, ni obedirent, ſimul truci-
dare.

Idem in librum Iudicum
cap. 12.

Magiſtratus debent ſollicitè præeſſe, publicam u- 15
tilitatem promovere, ſubditos diligere, nulli inju-
riam facere, juſtitiam adminiſtrare, lites dirimere,
pauperes & orphanos, pupillos & viduas defendere,
juſtitiam promovere, injuſtitię reſiſtere, bonas leges
conſervare, ſuperintendere, ut omnia rectè fiant; of-
ficiarios bonos inſtituere, populum ad pietatem, &
cultum Dei inducere.

Quidam ſapiens.

Qui occupati ſunt negotiis reip. debẽt hoc ipſum 16
facere propter Deum, cujus gratia omnia ſibi com-
miſſa fideliter exequantur, nihil morari vel vulgi in-
gratitudinem, vel privatos affectus: Deum ſiquidem
habebunt remuneratorem. neque eſt quòd nos mi-
nus idoneos cauſemur, Deus enim eſt, qui ingeniũ,
ſapientiam, prudentiam, & alia ſuppeditat, ubi cum

ipſius voluntate ad publica munia ſubeunda ritè vocamur.

Vives in Satellitio.

17 Perſona publica privatam deponito;cui magiſtratus,aut imperium,aut principatus mandatur, is ſciat jam non ſibi ſuas utilitas quærendas, ſed populi, cui præeſt: ſic optimè publicum officium adminiſtrabit,alioquin fiet tyrannus.deberet pro curiarum foribus dictum aliquod in hanc ſententiam ſcribi, quo admonerentur magiſtratus, & eorum conſultores: Huc ingrediens, perſonam privatam relinque in limine; publicam ſume.

Sanctus Hieronym. in epiſtola ad Titum c. 2.

18 Pulchrè quidam vir apprimè gravis, cùm ei cujusdam judicis laudaretur integritas,&diceret de eo ille qui laudabat, non eſt fur; reſpondit, optimum ſervum faceret,ſi nec fugitivus eſſet: in tantum furti ſuſpicio ab omni libero debet eſſe aliena.

DE

DE REPVBLICA

LIBER VII.

DE REGNO HI-spaniæ.

CAP. I.

HActenus de Civitate, de Republica, de Rege, deLegibus, de magiſtratibus generaliter ac univerſè multa diſperſa collegi; deinceps autem de rep. Hiſpaniæ alia quædam ordine paululum immutato congregrabo. 1

Monarchia quidem aliis omnibus reip. formis melior & præſtantior eſt; ſed tunc proculdubio eſt perfectiſſima, cùm fuerit bonis conjuncta legibus, (ut Plato docebat,) & cùm abundat optimis magiſtratibus, & ex aliis quoque rebus publicis conſtat. 2

Archita Pythagoraus lib. de Lege & Iuſtitia.

Oportet ſanè ut tum lex, tum reſpublica, quæ excellere debet, ex omnibus rerum publicarum formis cõſtet: ita ut & popularis aliquid inſit, & paucorum, & regiæ, & optimatum aliquid reipublicæ. Ad hunc modum Lacedæmoniorum reſpublica compoſita eſt: in ea enim Monarchia ad Regem, Ariſtocratia ad Senes, Oligarchia ad Ephoros; Democratia denique ad Hippagretes & Coros pertinet. 3

Ariſtoteles lib. 2. Polit. cap. 10.

Solonem quidam probum legumlatorem fuiſſe putant, qui paucorum imperio intemperanter abutentium dominatum ſuſtulerit, & ſervientum populum in libertatem vendicaverit, ſtatumq; popula- 4

rem

rem rectè republica temperata, in majorum morem constituerit. Nam consilium Areopagi ad paucorum potentiam pertinere tradunt: quòd autem suffragio magistratus mandentur, ad optimatum imperium; tribunalium verò rationem popularem esse.

5 Plato quoque vult, ut senatus probatissimorum hominum sit collega regis, quasi quædam respublica optimatum. atque hæc quidem regis nostri dominatio est, multis consiliariis præstantissimis plena. Itaq; reges nostri re & nomine verè Catholici, tales habent consiliorum & actionum adjutores, quales esse possent illi, qui Aristocratiam & Democratiam optimè gubernarent.

Hanc reipublicæ formam desiderasse videtur Claudianus, cùm cecinit lib. 7.

6 Fallitur egregio quisquis sub principe credit
Servitium; nunquam libertas gratior extat
Quàm sub rege pio: quos præficit ipse regendis
Rebus, ad arbitrium plebis patrumque reducit,
Conceditq; libens: meritis seu præmia poscant,
Seu punire velint, posito jam purpura fastu
De se judicium non indignatur haberi.

Osorius lib. 8. de Regis institutione

7 Qui respublicas commisceri pręcipiunt, non mõstra fingunt, sed ne monstrum aliquod atque portẽtum dirissimum ad reip. perniciem gigni possit, sapienter elaborant. nolunt enim ut unius imperium ita solutum omnibus legibus & institutis sit, ut populi libertas opprimatur: nolunt principes tantis opibus augeri & amplificari, ut reges contemnant, & plebem injuriis violenter illatis spolient: nolunt postremò tantum populari licentiæ permitti, ut principum dignitatem affligere, omnemque reip. statum perturbare possit. in quo quidem omnium partium saluti

saluti atque diuturnitati consulunt.reip.namq;salus moderatione continetur.

Et post aliqua.

Illa resp. summopere laudatur, ubi omnes illius gerendæ & administrandæ rationes aptissimè commiscentur.est enim necesse primùm quidem ut cui omnes pareant,ne resp.multorum imperio distracta dilaceretur.deinde ut non solùm bonorum auxilio muniatur,sed etiam ne legitima illius potestas paulatim dilabi.atque tyrannidem converti possit: est necessaria publici consilii gravitas & optimi consensus auctoritas,qui regem teneat, & sine quo nihil rex unquam de rerum summa decernat, ne inconsideratè ruat,& aliquid furenter & temerè moliatur. ne verò rex aut optimates nostri facilè possint plebẽ injuriis opprimere,ejusque tenues opes impunè diripere: est etiam plebi danda facultas & auctoritas, qua possit potentium indomitæ cupiditati resistere, & magistratus aliquis non mediocri auctoritate & summa religione præditus, qui populi causam agat, ut possint homines tenues jus suum contra principes obtinere.

DE MAGISTRATIBVS HISPANIÆ.

Cap. II.

Nemini dubium est (ut inquit Plato lib. de Regno) quin omnis rex parum quid manibus ac reliquis membris ad regni salutem possit. tametsi autem & intelligentia & animi robore plurimum valeat, solus tamen ne unam quidem urbem regere, nedum provincias plures, & universum regnum gubernare poterit.

Exodi cap. 18.

Jetro videns Moysem à mane usque ad vesperam jus

jus dicentem populo, Cur solus sedes (inquit) & omnis populus præstolatur de mane usque ad vesperã? Non bonam rem facis, stulto labore consumeris: ultra vires tuas est negotium: solus illud non poteris sustinere. Provide de omni plebe viros potentes, & timentes Deum, in quibus sit veritas, & qui oderint avaritiam; & constituite ex eis tribunos, & centuriones, qui judicent populum omni tempore: quidquid autem majus fuerit, referant ad te. atque ea quidem
3 sanctissimus ille Moyses protinus fecisse traditur. Ad eundem prorsus modum, reges nostri ad regnorum, & provinciarum administrationem, plurimos crearunt magistratus, tam civiles, quàm militares; multis utuntur gubernatoribus, præsidibus & præfectis: habent quoque Hispaniæ tribunalia summa, de quibus jam nunc disseremus.

Laurentius Grimalius lib. 1. de optimo Senatore.

4 Rex magnam utilitatem exhibet reipublicæ consiliis senatus eam gubernans: consilio enim senatus obtemperans, melior & sapientior fit omnibus: instructam etenim & perfectam rationem gerit disciplina, consiliisque multorum. hoc igitur modo Rex optimè gubernabit; non enim propria, quæ sæpe distractum eum reddere potest, sed communi omniũ ratione & consilio res administrabit; eoq; modo perfectæ & absolutæ rationis erit.

Petrarcha lib. 8. Africa.

5 Consiliis reges moderantur regna, trahuntq;.

Antonius Melissa lib. 1. sermone 10.

6 Si millies sapientes simus, & ea quę fieri oportet conspectemus, homines tamen sumus, & consultore indigemus. Nam sæpenumero vir sapiẽs, quod facto opus est, non dispicit, alius autem inferior eo, acutiùs rem deprehendit; atque hoc ita fit, ne vel sapiens superbiat, vel minus sapiens miserum se putet.

Lude-

Ludovicus Vives in satellitio.

Auctoritas est rerum gerendarum telum ; plura 7
perficit auctoritas, quàm vires, aut etiam consilia. declarari hoc potest in principibus, qui magnas res gerunt non tam opibus, aut sapientia, quàm auctoritate & majestate. bella dicebat Cæsar fama plurimum confici.

Aufer auctoritatem à pontificibus, à regibus, & 8
principibus, à magistratibus, & ministris reipublicæ, & nihil aliud erunt, quàm homines quidam, sicut cæteri homines.

DE PRÆFECTO PRÆTORIO SUMMO.

CAP. III.

Quidam in Politicis.

Singula ut ordine gerantur, necesse est, ut vel ipse 1
rerum moderator consultationibus præsit, vel ex omnibus aliquem constituat præsidem, cujus ea sit virtus, ut reliqui, non tam propter eum gradum ac dignitatem, quàm propter ingenii dotem, prudentiam & justitiam, ipsum revereantur, & in honore habeant.

Primus Hispaniæ magistratus est, præfectus præ- 2
torio summo: quem præsidem consilii regii, sive præsidentem vocant. Is in Hispaniæ curia primum locũ post regem obtinet, & regio consilio præest. Ad hũc gravissima quæque negotia totius regni referuntur, & ea omnia ipse cum regiis consiliariis confert. Sed maximum atque præcipuum ejusdem munus est (ut mihi quidem videtur) viros idoneos eligere, quibus administrationem reip. Rex tutò committere valeat, salus enim reipublicæ in magistratibus sita est.

Isocrates oratione de Regno.

Operam dare, ut honores, & magistratus ad opti- 3
mos quosq; deferãtur, & cæteri tuti sint ab omni injuria: elementa prima, & maxima sunt felicis reipublicæ.

4 Munera quidem, officia publica ad utilitatem reipublicę sunt inventa, non autem ad hujus vel illius commoditatem: debentur sanè meliora melioribus, sed optima omnium reipublicæ.

Plato lib. 3. de Legibus.

5 Oportet civitatem, quæ pro humanis viribus salva felixque futura est, rectè honores distribuere. Recta verò distributio est, quę pro meritis ac dignitate fit: quemadmodum Aristoteles docet lib. 5. Eth. cap. 3.

Isocrates ad Philippum epistola 4.

6 Omnes boni & docti, eos qui præstantibus doctrina, & virtute juris honorem habent, non minus laudant & venerantur, quàm si in ipsos omnia collata fuissent.

Plinius in Panegyrico ad Traianum.

7 Omnium quidem beneficiorum, quæ merentibus tribuuntur, non ad ipsos gaudium magis, quàm ad similes redundat.

Philostratus lib. 4. de vita Apollonii cap. 5.

8 Est viris sapientibus erga sapientes affinitas quædam.

Claudianus lib. 6.

Non obruta virtus
9 Paupertate latet: lectos ex omnibus oris
Euehis, & nunquam meriti cunabula quæris.
Et qualis, non unde satus: sub teste benigno
Vivitur, egregios invitant præmia mores,
Hinc priscæ redeunt artes, felicibus inde
Ingeniis aperitur iter, despectaq; musæ
Colla levant: opibusq; fluens, & pauper eodem
Nititur ad fructum studio, cùm cernat uterq;
Quòd nec inops jaceat probitas, nec inertia surgat
Divitiis.

Arnoldus Ferronus lib. 2. de rebus gestis Gallorum

Carolus 8. magiſtratus non niſi eruditiſſimis, probatiſſimisque viris dedit, ac ſępe falſus ab aulicis qui inde pecuniam extorquebant, ad ſenatorium gradum neminem admiſit, qui non ab ipſo ſenatu nominatus lectusq; eſſet. 10

Besius lib. 4. de rep.

Sapientib. non admodum difficile eſt diſcernere viros bonos à malis, doctos ab indoctis, idoneos ab inutilibus; hæc enim cognitu facilia ſunt, niſi cęcutiremus: ſed habemus fermè mentis oculos caligine privati favoris obſcuratos, qui nos dignitatem cujusq; & utilitatem reip. intueri non ſinat. Hinc etiã fit, ut quisque potiſſimum eos, quos quacunque de cauſa maximè diligit, ad honores ſummos evectos cupiat. 11

Inviti & non ambientes in rempublicam collocentur. Nam qui honores ambiunt, ſuam ipſorum non reip. commoditatem quærunt. Adde quòd ambitio, ut rectè Caſſiodorus ait, juſtitiæ ſemper eſt inimica. Sequamur igitur præceptum conſequens. 12

Iuſtinianus conſtitutione 8.

Ad officia publica gerenda ii ſunt eligendi, qui gravitate morum cæteros pręcellant, & peritiam habeant rationum publicarum, & q bonitatis de ſe experimentum dederint, & gerendis officiis ſint idonei. 13

Oſorius lib. 8. de Regis inſtitutione.

Cavendum eſt, ne is, qui tum primum remp. attingit, magnis repente honoribus auctus, intemperantiùs ſe gerat, & inſolentia præceps à mente deſiciat: honor. n. maximus & repentinus mentem atq; 14

ſenſum eripit omnibus, qui firma ſtirpe virtutis innixi minimè fuerint.

DE CONSILIARIIS REGIIS.

CAP. IIII.

1 Multa ſunt in regis curia tribunalia ſumma, quorum conſilio rex cuncta gubernat. In præſentia tamē de tribunali dumtaxat ſummo, quod regium conſilium vocant, nonnulla ſuccinctè commemorabo. Nā de ſacroſancto illo tribunali, in quo de cauſis religionis agitur, in noſtris catholicis inſtitutionibus copioſiſſimè diſſeruimus. Cætera verò tribunalia (Aragoniæ, rerum Italiarum, Indiarum, militiarum, ſive ordinum, & patrimonii principis) & regia ſunt, & ſumma, & regii conſilii inſtar obtinent.

Proverb. cap. 11. & 13. & 15.

2 Salus erit ubi multa conſilia.

Qui agunt omnia cum conſilio, reguntur ſapientia.

Diſſipantur cogitationes, ubi non eſt conſilium: ubi verò plures ſunt conſiliarii, confirmantur.

Tobiæ 4.

3 Conſilium ſemper à ſapiente perquire.

Menander.

4 Non eſt quicquam in hominum natura majus ratione, & conſilio. & iterum: Conſiliarius qui præſtat ratione, omnia habet. & alibi: Sapere plus poteſt, quam brachium robuſtum.

Ariſtoteles lib. 3. Polit. cap. 12.

Incredibile eſt quenquam melius videre duobus
5 oculis, & duabus auribus judicando, & duobus pedibus

dibus duabusque manibus agendo, quàm multos multis; quamobrem principes ac reges nunc quoq; multos sibi oculos, multas aures, multas item manus atque pedes faciunt.

Idem eiusdem lib. cap. 7.

Cùm conveniunt multi, suam quisque partem 6
habent virtutis atque prudentiæ, suntque quasi un⁹ homo multipes (ut ita loquar) & multimanus, ac multis sensibus multisque moribus & intelligentiis præditus; quo fit, ut multi rectius judicium, quàm singuli ferant.

Proclus de anima, & dæmone.

Unumquodque sufficientiam non habens, per 7
communionem mutuam supplet naturę defectum. Hac utique ratione homines singuli seorsum debiles, in commune ad consilium congregantur, divisam ita mentē invicem copulantes, & quasi ex scintillis lumen unum accendere contendentes.

Philo lib. de creatione Principis.

Summæ potestatis officium est, eligere aliquot 8
administrationis reddēdique juris socios. Unus .n. non sufficit, quantúmvis alacris, fortisque corpore, simul atque animo in tanta mole negotiorum, ac multitudine, quotidie aliis affluentibus super alia. proinde assumendi sunt optimates selecti, spectatæ prudentiæ, fortitudinis, justitiæ, pietatis; incorrupti, & ante omnia infensi superbiæ. Nam hujusmodi viri maximè idonei sunt ad sublevandum ope sua bonum honestumque principem.

Herodotus lib. 7.

Bene consultare, comperio maximum esse lucrū. 9
Nam etiam si quid è contrario evēturum est, nihilo tamen minus bene consultum est, superavitq; for-

tuna consilium. *Et post aliqua* Dixit Artabanus ad Xerxem: Apud me rex tantundem valet, bene sentire per se, & alteri bonam dicenti sententiam, accedere.

Pythagoras in carminibus.

10 Consulta ante opus, nequid stulti committas: Stolidi enim est viri, & facere, & dicere inconsiderata.

Homerus lib. 10. Iliados.

Major adest, & plena duobus
11 Pectoris atq; animi præstantia, copia rerum
Uberior, vis consilii præsentior omnis:
Dum nunc hic, nunc ille aliquid, quod & utile credat,
Invenit, alter & alterius sæpe indiget usu.
Atqui solus erit, si fortè quid utile rebus
Cogitet, inveniatq́;, animo persæpe labenti
Deficit, & timidum fugit omnis consilii vis.

Plato in Protagora.

12 Arbitror haud abs re ab Homero dictum fuisse, si duo simul coëant; alter altero magis intellexerit: expeditiores namque sumus cuncti ad quodlibet opus, verbum & sensum investigandum, quàm singuli.

Plautus in Milite glorioso.

13 Nemo solus satis sapit.

Onosander lib. de optimo Imperatore.

14 Quę per se quisq; invenerit, secum solus meditatione discutere potest sed non continuò eadem probare debet. Cogitationes enim atque consilia nostra, ut quibus natura afficimur, nisi fidele foris per consultationem sit adhibitum consiliũ, fallere nos facilè possunt; & errorum plena sæpenumero comperiun-

periuntur. Contrà, quæ alieno judicio atq; sententia comprobantur, securitatem comparant animo, & firmitatem in rebus tuentur.

Plato divinus in Theagene,

Consilium sacram rem esse dicit. 15

Dinarchus oratione contra Demosthenem.

In bonis ducibus, & probis consiliariis omnis & 16
civitatis, & gentis est posita salus.

Infidi praviq; consiliarii fontes sunt ferè malorum 17
omnium, quibus sæpe turbatur vita mortalium, atque respublica,

Theognides in sententiis.

Pravorum consulta hominum evitare memento, 18
Ardua si fuerit res obeunda tibi.

Quidam Græcus poeta.

Consilii enim boni opera bona sunt. 19

Et aliter:

Consilio recto nihil tutius. 20

Et alius:

Malo consilio multas jacturas faciunt mortales. 21

Menander.

Sic fata ferunt, pro malis ut consiliis 22
Malam vicissim talionem lucrentur homines.

Ferus in Matthæum cap. 12.

Nemò officium suum intermittat, ob id quòd videat se frustra laborare, aut mala pro bonis recipere: 23
imò eo fortiùs quæ officii sui sunt agat: ob id enim permittit Deus nos sæpius frustra laborare, ut discamus operis fructum non nostræ industriæ esse, sed Dei; sicut Paulus ait, ego plantavi, Deus autem incrementum dedit. Sic & probi consiliarii bonam sen-

tentiam dicere debent, tametsi laborare frustra videantur: Deus enim reddet mercedem bonorū laborum, quamvis effectum non consequantur.

Sapiens quidam.

24 Ne sis judex unicus, id est ne temerè solus judicis officium subeas, quasi solus sufficias, & videre possis quid æquum sit vel iniquum; nemo enim unus omnia videt, nec uni dat cuncta Deus.

Quidam in Politicis.

25 Infinita est nostro seculo improbitas & perfidia quorundam consiliariorum, qui suadēt, non ea quę honesta & salutaria esse, sed quæ principum cupiditatibus arridere, ac servire intelligunt & est hæc ferè summa aulicorum sapientia, animadvertere, quò principis voluntas propendeat, ac ad eum scopum omnia sua consilia dirigere, ut consiliarii Cambysis, cui inquirenti, an liceret sororem in matrimonium ducere, responderunt, regi licere quidquid velit.

Osorius lib 7. de regis institutione.

26 In primis necesse est, ut regis consiliarii sint maximo ingenio præditi, bonis artibus exculti, longo rerum usu periti, in historiis diligentissimè versati: neque præsentia tantum sagaciter odorantes, sed lōgè in posterum, quod utile futurum reip. sit, conjectura providentes.

Et lib. 8.

27 Necesse in primis est, ut consiliarii regis Dei numen cultu sanctissimo, atq; pietatis plenissimo venerentur; nec enim consilium de rebus maximis inire possunt, nisi mentem habeant castam & puram, & splendore divino collucentem, & robore & constantia divina confirmatam: quod totum est in sanctissima religione positum.

Et paulò pòst.

28 In regum igitur consiliis primus locus esse debet reli-

religionis & sanctimoniæ: secundus autem dignitatis: tertius utilitatis.

Et post aliqua

Si igitur reges fuerint horum hominum comita- 29
tu circumsepti, qui sapientia, fide, virtute, religione, optimaq; dicendi ratione præstent, errare certè non poterunt.

DE CONSULTATIONE, AC DELIBERATIONE.

CAP. V.

Ex Aristotele lib. 6. Eth. cap. 9.

Consultare, aliquid quærere est, & qui consultat, 1
quærit, & ratiocinatur: & bona consultatio rectitudo quædam consilii est. nec sine ratione consultatio bona est. & rectè ajunt, citò agenda esse, quę consultaveris: tardè verò, ac diu consultandum.

Idem lib. 2. cap. 10.

Deliberativam facultatem voco, cujus principiũ 2
est consultatio. itaque deliberatio esse videtur electio alicujus eorum, quæ in consultatione discussa sunt.

Grimalius lib. 2. de optimo Senatore.

Ex bona, prudentiq; deliberatione prudens solet 3
nasci consilium: quod præcipuum est ad res bene gerendas fundamentum. est autem consilium, aliquid faciendi, vel non faciendi excogitata ratio. consiliũ subsequitur sententia: q̃ nihil aliud est, quàm animi & consilii nostri explicata significatione: quæ enim rogitamus, ea necesse est voce & oratione exprimere, ut sciatur id, quod in mente hominis, & ratione latet.

Ex Aristotele lib. 3. Eth. cap. 3.

4 Id consultabile est, de quo mentis compos vir, nō quivis stolidus consultaret. de æternis autem nemo consultat: neque de iis, quæ naturalia sunt, vel fortuita: neq; de his quæ per nos agi non possunt. consultamus autem de agendis rebus, atq; iis, quę in nostra sitæ sunt potestate; & quæ non semper eodem modo adveniunt. ad magnas verò res consultores adhibere consuevimus: & consultamus quidem non de finibus, sed de iis, quæ ad finem tendunt. Nam neque vir civilis, an bene legibus institutam patriam reddere debeat, nec ex aliis quispiam de fine consultat, sed omnes cùm finem quendam statuerint, quomodò, ac per quæ evenire is possit, deliberant: quòd si is per plura fieri posse videatur, per quod nam facillimè, atque optimè fieri queat, considerant: si per unum, quomodo per id effici rectè valeat: & illud item per quid, donec ad primam causam devenerint.

Et ibidem.

5 Quælibet autem consulatio, quæstio, & inquisitio est: consultabile verò, & eligibile idem est, nisi quod eligibile definitū jam est; cùm nihil aliud sit, q̃ id quod ex deliberatione antepositum fuerit. bona autem consultatio, rectitudo ea esse videtur, quæ secundum utilitatem ad quendam finem spectat: cujus vera existimatio prudentia est, ut idem Aristoteles docet lib. 6. Eth. cap. 9.

Ex eodem, lib 3 Topicorum.

6 Quod est diuturnius stabiliúsve, eligibilius est eo, quod minus hujusmodi: & quod per se, eo quod est per accidens: & quod melioris proprium, eo quod pejoris: & finis, eo quod est ad finem: & duorum id quod propinquius est fini: & cujus finis melior

est: &

est:& id cui consequens est majus bonum, vel min⁹ malum:& id ex quo plura bona:& quod eo tempore magis valet:& quod in omni tempore, vel in pluribus est utilius:& id quod propinquius, vel similius bono:& id ex quo nulla molestia sequitur, eligibilius est.

Ex Quintiliano lib. 3. cap. 8.

Omnis deliberatio de dubiis est, ac de honesto, vel utili,&possibili. *Et post aliqua:* Exempla plurimũ in consiliis prosunt: quia facillimè ad consentiendum homines ducuntur experimentis. 7

Divus Gregorius Nyssenus lib. 5. de Philosophia cap. 4.

Consultatio est de rebus gerendis quæstio: eligibile verò est quod ex consilio decernitur. liquet igitur consultationem esse in his, quæ adhuc quæruntur:electionem autem in his, quæ jam à judicio statuta sunt. *Et paulò post*: Nullus quicquam decernit non priùs consultans; neq; eligit non dijudicans: electio igitur circa hæc necessariò est, circa quæ consilium. Concluditur deniq; electionem esse appetitũ consultativum eorum quæ sunt in nobis. id enim quod consilio decrevimus, eligendo cupimus. 8

Et ibidem cap. 5.

Consilium à quæstione differt, nec enim idem est consilium,& quæstio:nam & si consultans quærendo aliquid consultet, multum tamen differunt. est enim quæstio genus consilii. nam de pluribus dicitur; siquidem omne consilium quæstio est, non autem omnis quæstio consilium. 9

Est statim.

Consultamus de his quæ in nobis sunt,& per nos fieri possunt, atque incertum habent finem, hoc est, possunt ita & aliter fieri; dicitur autem, quod in nobis 10

bis est, quia de rebus gerendis dumtaxat consultamus, hæ enim sunt in nobis: neque de omnibus hominibus, neque de omni re consultamus, sed de his, quæ in nobis solum fiunt. non enim consultamus, quo pacto aliena prælia committantur; vel si feliciter agant, longè à nobis habitantes, id quod apud illos nimirum consultabile est; neque de necessariis, neque de impossibilibus quis consultat. &c.

Ex Egidio lib. 3. parte 2. cap. 16.

11 Sub deliberatione atque consultatione non cadunt aliqua. primò ea quæ sunt immutabilia; secundò quæ sunt necessaria; tertiò ea quæ fiunt à natura frequenter; quartò, quæ casu aut fortuna contingũt: quintò, ea quæ à nobis mutari & provideri non possunt; sextò finis rerum agendarum, sed ea quæ sunt ad finem.

12 Tũ addo, non esse consultatione digna, quæ prodesse possunt, & non nocere; nec ea, quæ nocere possunt, nec prodesse: & ea item aut parva, aut nulla egent consultatione, quæ multum prodesse possunt, & nocere parum; & quæ nocere plurimum possunt, & parum prodesse.

Ex Egidio loco prænotato cap. 17

13 Quanto aliquid est magis terminatum, tanto minus eget consilio; nec debet fieri consultatio de reb. minimis: nec unus deliberare debet solus, sed alios adhibere in consilium. Demum consilia debent esse arcana, & veracia: addo etiam libera, & absque adulatione, & sine respectu personarum; deniq; justa & sancta.

Ex sermone 12. divi Augustini.

14 Cùm carnifex beato Cypriano diceret, consule tibi, fac quod tibi præceptum est; respondit martyr,

In re

In re tam injusta nulla est cõsultatio. Consulit enim qui consilium vel impertit, vel quærit; non adhuc consulo, quia non adhuc dubito; abstulit enim mihi dubitationem ipsa justitia.

Conradus de gestis Henrici Septimi.

Enimverò sicuti rectè institutis divinus favor arridet: ita improbè consulta (juxta sexti Pythagorici sententiam) funestus insequitur exitus. 15

Vives in introductione ad sapientiam.

Ubi tu rectum consilium præstiteris, de eventu ne sis sollicitus: illi fide, in cujus potestate sunt rerum eventus. 16

DE EODEM SVMMO TRIBUNALI.

CAP. VI.

Tam necessarii regi sunt assessores & consiliarii, quàm manus, quàm pedes, quàm oculi. 1

Arcadius & Honorius lib 9. Codicis Justiniani, tit. 8.

Qui consiliis, & consistorio nostro intersunt, pars corporis nostri sunt. 2

Ex quibus perspicuum est, esse magnifaciendos regis consiliarios, præsertim sapientes & probos, & qui consilia salutaria regi, & reipublicæ suggerunt. 3

Isocrates ad Nicoclem.

Cordatos homines, & eos, qui longiùs, quàm alii prospicere possunt, magnifacito & colito, ac persuasum habeto, bonum consiliarium utilissimam & regi omnium dignissimam esse possessionem. 4

Arta-

Artaxerxes in epistola ad Hystanidem.

5 Viros invenire, qui consilio præstent, non est facile.

Hippocrates epistola ad senatum & populum.

6 Beati profectò sunt populi, qui sciunt bonos viros sua esse munimenta;&non turres:neque muros, sed sapientum virorum sapientia consilia.

7 Summum hoc regis tribunal,tanquam in specula,& loco superiore positum, omnia ferè gravissima regni negotia tractat, & omnes penè Hispaniarum provincias rectè gubernat. Sic olim Solon superiorem senatum constituit,eumq; speculatorem rerum omnium,ac legum custodem esse voluit.auctorPlutarchus in vita Solonis.

8 Cicero summum consilium senatum esse dixit:& alibi addit,senatus reipublicæ custos, præses,propugnator:senatus princeps salutis, mentisq; publicæ. senatus officium est, consilio, &virtute,& studio rempublicam juvare.

Laurentius Grimalius lib.1. de optimo senatore.

9 Senatores viros summa virtute præditos esse volumus;qui sint inter regem, populumque interjecti: quorum consiliis gubernaretur respublica, ut salva sit semper & incolumis. horum potestas omnis & auctoritas in consulendo,judicando,imperando cõsistat:illosq; rex,ut amicos,& consiliarios habeat:atque illorum virtute consilioque rebus in arduis utatur,&propter eos multorum pedum,oculorum,manuum rex dicatur.

Herodianus lib.6 & Lampridius in Alexandro.

10 Alexander Severus sedecim ordinis senatorii viros ętatis gravitate,vitæq;sanctimonia præcellentes, assessores,& consiliarios delegit:nihilque aut dice-

ba-

batur, aut agebatur, nisi illorum accedente suffragio. Hi autem fuerunt, Ulpianus, Paulus, Sabinus, Pomponius, Alphenus, Africanus, Florentinus, Martianus, Callistratus, Hermogenes, Venulejus, Triphonius, Metianus, Celsus, Proculus, & Modestinus: omnes illustres jure consulti, omnes juris professores celeberrimi.

Divus Bernardus lib 4 de consideratione ad Eugenium.

Diligenter omne quod faciendum erit, tracta a- 11
pud te, ut cum his qui te diligunt: & hoc tibi persuade, qui admittendi sunt, difficilè in curia posse probari: & ideo, si fieri potest, viros probatos oportere deligi, non probandos. Ergo ad curiæ tribunalia summa viri experientes & probati sunt eligendi nõ juvenes minus experti.

Zonaras in imperio Adriani.

Omnes res magnas & necessarias, non privato 12
consilio, sed senatoribus adhibitis egit Adrianus.

Iustinianus de iudicibus, constitutione novella 82.

Deligere nobis visum est judices, qui ex omni 13
parte rerum præclarè gestarum testimonium habeant, qui quidem generales omnes judices futuri sũt, utpote ex omnibus undique partibus à nobis delecti judices. Et statim nominat novem juris peritos: & priusquam alios quinque illis adjungat, inquit: Quia verò conveniens est, ut etiam majores quidam inter judices sint, qui & dignitate præcellant, & multarum insuper rerum experientia, ac longæva maximorum magistratuum tractatione, vel horum multitudine exercitati sint, nẽc non pietati nostræ constantissimè deservierint; propterea visum est nobis in cœtum nostrorum allegere judicum, Platonem, Victorem, Phocam, Marcellum, & Apionem.

Dionysius Halicarn. lib. 10.

Optimus consultor est, qui non ad odium, aut 14

gratiam, sed ad utilitatem publicam attemperat sua consilia.

Philo. lib. de Ioseph.

15 Rectus judex auctor & assertor esse debet sententiarum reipublicæ conducibilium, tametsi parum jucundæ auditu fuerint.

Chrysost. lib. contra Gentiles.

16 Unumquemque oportet suo officio fungi, etiam si inde nullum lucrum ad alios dimanet.

Martinus Laudensis tractatu de consiliariis principum.

17 Judices & principum consiliarii privatam utilitatem, & affectionem abjicere debent, & assumere publicam: quod & olim Romani monebant, qui pro foribus curiæ scripserunt: Hoc limen intrantes, posita privata charitate, publicam induant.

Laurentius Vallensis lib. 3. Historiarum.

18 Coram regibus pauci in consulendo, quod sentiunt, plerique quod cupiunt loquuntur; ut non sine causa regis prudentia prestare cæteris debeat: cui nõ satis sit, dispicere quæ dicantur, nisi etiam quo animo dicantur. Nam frequenter consilium, quod alioqui optimum videbatur, deprehensa consulentis obliqua voluntate, auctoritatem perdit, aut velut inane contemnitur.

Ioannes Magnus lib. 2. historiæ Gothicæ cap 32.

19 Pereant improbi consiliarii, qui aures principum adulationibus & mendaciis, milleque aliis fraudibus in perniciem innocentium seducunt. Profectò nunquam tot bella, tot seditiones, tot regum, ac regnorum eversiones audiremus, si lateribus principũ illi fideles consiliarii assisterent, qui suaderent, majorem rationem justitiæ atque honestatis habendam esse, quàm sordidi lucri, auri & argenti.

Solon apud Laërtium lib. 1.

20 Principi consule non dulciora, sed optima.

Di-

Divus Augustinus ad Casulanum.

Melius est pro veritate pati supplicium, quàm pro adulatione consequi beneficium. c. nemo, *11.* quæstione *3.* 21

Chrysost. sive quis alter in Matth hom. 25. operis imperfecti.

Proditor est veritatis, qui non liberè (addo etiam qui tepidè) pronuntiat veritatem, aut non liberè veritatem defendit. c. nolite, 11. quæstio *3.* 22

Thomas Morus lib 2. de optimo reip. statu.

Id quoque moris habet senatus, ut nihil quo die primum proponitur, eodem disputetur: sed in sequẽtẽ senatũ differatur: ne quis ubi quod in buccã primũ venerit, temerè effutierit; ea potiùs excogitet postea, quibus decreta tueatur sua, quàm quæ ex reipublicę usu sint: malitq; salutis publicæ, quàm opinionis de se jacturam facere: perverso quodam, ac præpostero pudore, ne initio parum prospexisse videatur, cui prospiciendum initio fuit, ut consultò potiùs, quàm citò loqueretur. 23

Hæc est præcipua pars boni consultoris, dispicere nõ solum quid per se optimum sit, sed quid pro temporum ratione possit obtineri. Nam in consultationibus non solum quid sit pulcherrimum spectãdum est, sed etiam quid fieri possit. 24

Beatus Augustinus epistola 214.

Turpe est mutare sententiam, sed veram & rectã. Nam & stultam, & noxiam, & laudabile, & salubre est. Sicut autẽ constantia non sinit hominem depravari, sic pertinacia non sinit corrigi: proinde sicut illa laudanda, sic ista est emendanda. 25

Hesiodus lib. 1.

Noxius ipse sibi est, alii qui quærit obesse, 26
Consiliumq; malum danti fert maxima mala.

Leu-

Laurentius Grimalius lib. 2. de optimo Senatore.

27 Prudens senator pericula reipublicæ, inclinationes, casus, mutationes, prospicere debet. Est enim ejus officium non solùm videre præsentia, verùm etiam providere futura: quæ virtus à providendo, providentia est appellata.

Idem post aliqua.

28 Cùm viri prudentis animus rerum & actionum humanarum cognitione est imbutus; tum prætereà agnoscit præsentium, & præteritarum rerum, quæ fuerint principia, qui exitus, quæ mutationes, quæ inclinationes: habet etiam in animo comprehensam ideam, ac formam rerum gerendarum, quas natura, vel ratio certo & involubili cursu gubernat; is, inquã, omnibus edoctus informatusque rebus, ubi mentis aciem paululum exacuerit, omniumque actionum humanarum, & rerum publicarum statum prehenderit: hac certè ratione prævidebit, & presciet, quid in illis bonum, quid malum, quid caducum, quid firmum, durabile, certumve fuerit.

Et paulò pòst.

29 Exemplis quoque & rerum usu, certa quædam providentia comparatur: si enim ob mutatam religionem incommoda reipublicæ præcognoscere velit, animum vertet ad ea pericula, quæ Germaniam, Galliam, Boëmiam, Vngariam, Angliam propter religionem mutatam labefactarunt; atque id in cæteris rebus, & casibus præsentiendis efficiet.

Sanctus Chrysost. in priorem epistolam ad Cor. serm. 18.

30 Ne despiciamus eos qui utilia consulunt; neque illa, quæ nos introduxerimus, vim habere ac robur omnia putemus; sed ea quæ apparent conducibilia, hæc ab omnibus confirmentur: sępe enim fit, ut hal-

luci-

lucinantes pleraque videant,quæ non cernant acutè videntes,eo quòd diligentiores ſint,& circunſpectiores; conſiliarius enim ſolùm Dominus eſt, ut loquatur ſua. ſi autem & alio utiliora oſtendenti, vult fieri ea quæ ipſe dicit, non jam conſiliarius eſt, ſed tyrannus. proinde non ſic faciamus, ſed liberemus animam ab omni faſtu,& arrogantia; conſideremus,non ſolùm ut noſtra ſubſiſtant, ſed ut utilis ſententia robur habeat, etiam ſi à nobis non afferatur: atque enim parvum lucrum facimus, etiam ſi non quæ oportet inveniamus ipſi, ſed accipiamus ea, quę ab aliis rectè dicta ſunt. nam & ſic à Deo mercedem accipiemus. Quemadmodum enim ille, qui utilia dixerit, ſapiens eſt:ita nos ea recipientes, laudem conſequemur intelligentiæ,& obſequelæ.ita & domus, & civitates, & eccleſiæ, ſi ſic regantur, magnum accipient incrementum, & nos quoque optimè adminiſtrata vita hac, futura bona adipiſcemur.

Ioan. Hofmeiſterus in cap. 5. Actorum Apoſtolorum.

Senatorum ac judicum eſt, etſi infimo loco ſedeant, ſententiam ſuam liberè proferre, nullo reſpectu habito,vel ſenioris,vel junioris:ſapientia enim nulli ætati alligata eſt. nefas enim eſt,ſi quis pro veritate rogatus ſententiam ſuam qualemcunque etiã diſſimulat.quòd ſi protuletis ſententiam tuam,ſi probe, fuerit,fortè alii in eam deſcendent,ſua ipſorum rejecta:ſin improba,hoc lucraberis, ut redargutus, poſtea melius ſapias. *& poſt aliqua:* Ergo bonum eſt, ut in ſenatu ſinguli ſuam ſententiam liberè, modeſtè tamen proferant,ſemper parati melioribus cedere. 31

Amianus Marcellinus lib. 26.

Ubi conſiliis impiis jura prætenduntur, & leges; ibi capitalis vertitur pernicies,& abrupta. 32

Rectè Theognis:

53 Recti recta monent, pravos si audiveris, illi
Quidquid habes mentis, fraudibus eripient.

DE CONSILIARIIS CAMERÆ, UT VOCANT.

CAP. VII.

1 Ex ipso tribunali summo deligi solent unus, duo, vel tres, qui regni sint à consiliis Cameræ, ut nominant. Ad horum officium pertinet, referre ad regem de decretis sive dispensationibus, q̃ à solo rege conceduntur; qualia sunt, ætatis venia, quarũdam pœnarum condonatio, facultas constituendi primogenita sive majoratus, & mille talia.

Plato libro civili.

2 Lex nequit, quod optimum est omnibus, & justissimum, sincerè cõprehendendo, semper ita, ut operæpretium est, præcipere: quando hominum, actionumque distantia, & instabilis rerum humanarum conditio facit, ut ars nulla simplex quicquam, & in universum de omnibus, perq; omne tempus valẽs, constituere possit: nec legislator dum cunctis in unum consulit, singulorum commoditatem, júsve prospicere valet.

Hæc eadem Aristoteles tradit lib. 5. Eth. cap. 10. post alia dicens:

3 Quando lex in universum dixerit, & præter universale postea quippiam contigerit; tunc rectè se habet, si qua legislator omisit, absoluteq; ac simpliciter loquendo peccavit, corrigatur defectus: id quod legislator ipse si adesset, dixissetq; si scivisset, ita præscribentem legem instituisset.

Iustum

Juſtum igitur decretum regis,& recta diſpenſatio, 4
non eſt legum violatio,ſed exceptio,declaratio, & emendatio:q̃ tunc demũ fieri debet, cùm id epieícia cogit,aut certè ſuadet, prægravante æqui boniq́ue lance,perpenſis temporum, perſonarum, locorum, & aliis qualitatibus,& circunſtantiis.

Ariſtoteles lib. 2. Magn. moral. cap. 1.

Æquus eſt,qui deſcripta legibus juſta diminuit, 5
ac moderatur. Nam quæ legislator particulatim ad unguẽ definire non poteſt,ſed in univerſum loquitur;hic in eisdẽ intercedens,ea deligit,quę legislator particulariter quidem definire volebat, verùm ei facere non licuit:ejusmodi certè ęquus eſt,non omnino juſta diminuens, quandoquidem, quæ natura, ac verè juſta ſunt, non diminuit; ſed ea dumtaxat, quæ legislator deſeruit, cùm explere non poteſt.

Pervelim equidem,ut hi regii conſiliarii tria ſem- 6
per ante oculos habeãt: unum,ne quid regi perſuadeant,quod æquum & bonum non ſit.

Alterum, ut ęquo animo ferant,ſi quis decreto, 7
vel diſpenſatione læſus,principi ſupplicaverit; nec aditum ad juſtitiæ tribunal interclaudant: quandoquidem ea decreta, ſine cauſæ cognitione, & parte inaudita altera,fieri ſolent.

Tertium,ut in diſpenſationib. tribuendis memi- 8
nerint Beati Bernardi(lib. 3.de cõſideratione ad Eugenium)dicentis:ubi neceſſitas urget,excuſabilis diſpenſatio eſt;ubi utilitas provocat,diſpenſatio laudabilis eſt:utilitas dico communis, non propria, non privata.Nam cùm nihil horum eſt:non planè fidelis diſpenſatio,ſed crudelis diſſipatio eſt.

Concilium Tridentinum ſeßione ſuprema, cap. 18.

Sicuti publicè expedit,legis vinculum aliquando 9
relaxare,ut pleniùs evenientibus caſibus, & neceſſi-

tatibus pro communi utilitate satisfiat; sic frequentiùs legem solvere, exemploque potius, quàm certo personarum, rerumque delectu petentibus indulgere, nihil aliud est, quàm unicuique ad leges transgrediendas aditum aperire. quòd si urgens necessitas, justaq; ratio, & major quandoque utilitas postulaverit, cum aliquibus dispensandum esse: id causa cognita, ac summa maturitate, atque gratis à quibuscunque dispensatio pertinet, erit præstandum.

Sallustius in posteriore oratione de republica ordinanda.

10 Ego multa legendo atque audiendo ita comperi: omnia regna, civitates, nationes, usque eò prosperũ imperium habuisse, dum apud eos vera consilia valuerunt: ubi autem gratia, timor, voluptas, ea corrupêre; paulo pòst imminutæ, deinde ademptum imperium: postremò servitus imposita est.

Herodotus lib. 3.

11 Ex optimis viris credibile est optima existere consilia.

Nicolaus tertius lib. 6 decretalium, tit. de electione. cap.

17.

12 Decet, ipsi Romano Pontifici, per fratres suos, sacrosanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinales (qui sibi in executione officii sacerdotalis coadjutores assistũt) libera provenire consilia; decet ipsius nullo modo vacillare judicia, ut fratres ipsos nullus secularis potestatis nutus exterreat, nullus temporalis favor absorbeat, nullus eis terror immineat, nihil eos à veri consilii soliditate removeat: quia cùm per ipsum Romanum Pontificem in quibuscunq; negotiis contigerit eorum peti consilia, in consulendo per omnia liberi, eidem Romano Pontifici in omnibus, quę ꝓ tẽpore imminent, liberè consulant, & assistant: ipsaque Romani Pontificis, vicarii Dei, quæ suis temporibus

poribus occurret electio, & eorundem Cardinalium (cùm expedierit) facienda promotio, in omni libertate procedant. hæc ille, quæ omnia utinam ipsi ante oculos semper haberent, atq; ad effectum perducerent.

DE ÆTATE CONSILIARIORUM.

Cap. VIII.

Regis assessores, & summorum tribunalium consiliarii, senes esse debent. 1

Iob cap. 2. & 32.

In antiquis est sapientia, & in multo tempore prudentia: annorum multitudo docet sapientiam. 2

Ecclesiastici cap. 25.

Quàm speciosum canitiei judicium, & speciosa veteranis sapientia, & gloriosus intellectus, & consilium. 3

Divus Hieronymus epist. 2.

Omnes penè virtutes corporis mutantur in senibus, & crescente sola sapientia, descrescunt cætera. 4 *& post aliqua*: Senectus eorum, qui adolescentiam suã honestis artibus instruxerunt, ætate fit doctior, usu tritior, processu temporis sapientior, & veterum studiorum dulcissimos fructus metit.

Plato lib 6. de Legibus.

Custos legum, non plus quàm annos viginti hũc habeat magistratum; nec pauciores natus, quam quinquaginta, eum gerat. 5

Aristoteles lib 7. Polit. cap. 16.

Mens & intellectus in plerisq; maximè viget circa quinquagesimum annum. 6

Philostratus lib. 5. de vita Apollonii cap. 9.

7 Claudius annos natus quinquaginta, imperium est adeptus, quo tempore in hominibus vigere maximè solet ingenium.

Heraclides de Politiis.

8 Lex erat apud Chalcidenses, ne quis annos natus infra quinquaginta, vel magistratum gereret, vel legationem obiret.

Plato lib. 3. de rep.

9 Non juvenem, sed senem, judicem bonum esse oportet, qui serò quale quid justitia sit, didicerit: tanquam qui non propriam in animo suo eam senserit, sed alienam in aliis animis longo tempore noverit: atque idcirco cujusmodi sit malum discernat, scientia potiùs, quàm propria experientia judicans: generosissimus certè judex hujusmodi esse videatur.

Divus Ambrosius epistola 60.

10 Verè senectus illa venerabilis, quæ non canis, sed meritis albescit: ea est enim reverenda canities, quæ est canities animæ in canis cogitationibus, & operibus effulgens. quæ est enim verè ætas senectutis, nisi vita immaculata?

Isocrates Iasonis liberis epist. 6.

11 Experientia, & rerum multarum usus senes erudit, atque efficit, ut quidquid expediat, acutiùs quàm alii prospicere posse videantur.

Cicero in Catone maiore.

12 Mens, ratio, & consilium in senibus est: qui si nulli fuissent, nullæ omnino civitates essent.

Livius lib. 3. scribit:

13 Fervorem & audaciam, ætatem quotidie auferre: con-

re: consilium autem indies crescere, senescentib. vitiis, maturescente virtute.

Euripides in Phœnissis.

Experientia senum 14
Plus sapientiæ demonstrare potest, quàm juvenes.

Idem in Bellerophonte.

Manus quidem juveniles ad agendum robustæ 15
sunt, seniorum autem sententiæ præstant. Tempus enim multam & variam doctrinam parit.

Sophocles in Thyeste.

Solent senilem ætatem mens etiam, & oportuna 16
consilia sequi.

Divus Thomas in Matt. cap. 3.

Notandum, quòd Joannes in trigesimo anno 17
hoc fecit, in qua ætate David etiam factus est rex, & Joseph gubernacula regni Ægypti suscepit. ꝑ quod datur intelligi, quòd ad nullum officium debet aliquis assumi ante perfectam ætatem. *Et post multa*: Christus cœpit prædicare in trigesimo anno, ut daret documentum, quòd officium prædicationis, & prælationis non debet aliquis sumere ante perfectam ætatem.

Isidorus lib. 2. de ecclesiasticis officiis, cap 5.

Ætas triginta annorum profectu jam non indiget 18
parvulorum, sed perfectione sui plena est & robusta, & ad omne disciplinæ ac magisterii exercitium præparata.

Ovidius lib. 5. Fastorum.

Nec nisi post annos patuit tunc curia seros, 19
Nomen & ætatis mite senatus habet.

Idem lib. 9. Metamor,

Jura senes norint, & quid liceatq; nefasq;, 20
Fasque sit inquirant, legumq; examina servent.

Caßiodorus lib. de anima.

21 Ætate maturi meliùs ſapere judicantur: quia ſeneſcentibus membris, & corporalibus ſenſibus emollitis, proxima parte in conſilium tranſeunt: Ubi dũ mens ampliùs occupatur, robuſtior virtute adunationis efficitur.

Averroes in libros Platonis de rep. tractatu 1.

22 Reip. gubernacula ſenioribus debentur, qui præter quòd ſcientias ſpeculativas adepti ſunt, obtinent præterea experimentum longo tempore acquiſitum.

Quidam poetæ Græci.

23 Sententiæ meliores ſunt ſeniorum.

24 Canities temporis indicatio eſt, non prudentiæ.

Simylus.

25 Natura, voluntas, diligentia, ordo,
Sapientes faciunt, bonosq; viros: annorum verò
Numerus nihil præter ſenectutem parit.

Chryſoſt. epiſt. 7.

26 Adoleſcentium animæ non admodum prudentia muniuntur, nec plurimum virtuti commodant ſtudium: ſed tempeſtas in eis acerbior paſſionum, & ratio, quæ vitia gubernat, infimior.

Laurentius Grimalius lib. 2. de optimo ſenatore.

27 Senes igitur dicenda ſententia valent, tametſi ſint indocti: uſu enim & experientia tertium quendam oculum ſunt adepti, quo rerum principia, & eventus facilè perſpiciunt.

28 Sed ſenes decrepiti, bis pueri ſunt, & res omnes (ut ait Horatius) timidè gelideq; miniſtrant.

Ariſtoteles lib. 2. Polit. cap. 7.

29 Ut corpus, ſic item mens, ſuum habet ſenium.

Vives lib. 2. de anima.

Quemadmodũ in infantia non utitur ratio suis organis, quia nondum sunt apta: sic neque in decrepita senecta, qui jam desierunt esse apta, magno scilicet usu detrita, & corrupta. 30

Peculiaris querela est senibus; de rebus in deterius prolapsis; & ut Cornelius Gallus de sene cecinit: 31

Est osor præsentis; laudator temporis acti
Se puero.

Arist. lib. 7. Polit. cap. 8.

Qui ætate confecta sunt, in Deo colendo requiescere debent. 32

Sanctus Hieronym. in prœmio 2. in Amos.

Senectus non ab imprudentissimis dominis liberat voluptatibus, gulæ imponit modum, libidinis frangit impetus, auget sapientiam, dat maturiora consilia. 33

DE CONSILIO IUVENUM.

CAP. IX.

Temeraria & periculosa esse consilia juvenum, multis & magnis exemplis jam pridem compertum est: sed uno duntaxat memorabili contentus ero. 1

Lib. 3. Regnorum, cap. 12.

cùm Israelitę loquerentur ad regem Roboam, dicentes: Pater tuus durissimum jugum imposuit nobis; tu itaque nunc imminue paululum de imperio patris tui durissimo, & de jugo gravissimo, quod imposuit nobis, & serviemus tibi. Iniit consilium Roboam cum senioribus, qui assistebant coram Sa- 2

lomone patre ejus,qui dixerunt ei: Si hodie pititoni eorum cesseris,locutusq; fueris ad eos verba lenia,erunt tibi servi cunctis diebus. Qui dereliquit consilium senum, & adhibuit adolescentes, qui nutriti fuerant cum eo, & assistebant illi. dixitque adeos: Quod mihi datis consilium, ut respondeam populo huic? Et dixerunt ei juvenes:sic loquere populo: Minimus digitus meus grossior est dorso patris mei, & ego addam super jugum vestrum:pater meus cecîdit vos flagellis,ego autem cædam vos scorpionibus.

3 Placet consilium hoc Roboam,& respondit populo dura,ut jnvenes consuluerunt. Deinde misit Aduram,qui erat super tributa, & lapidavit eũ omnis Israël,& mortuus est: & ipse Roboam fugit in Hierusalem, & recessit Israël à domo David usq; ad pręsentem diem. Itaque toto(quod ajunt)cælo erravit Roboam,quia relicto consilio seniorum, secutus fuit consilia juvenum.

Cicero in Catone majore.

4 Temeritas est florentis ætatis,prudentia senectutis multoque majora,& meliora faciunt senes prudentes,quàm juvenes. Non enim viribus,aut velocitatibus,aut celeritate corporum res magnæ geruntur;sed ratione,consilio,auctoritate, & sententia. qꝫ si legere,& audire voletis externa; maximas respublicas per adolescentulos labefactatas,à senib. sustentatas,& restitutas reperietis.

Antonius Melissa lib. 2. sermone 20.

5 In omni ferè negotio periculosa sunt adolescentium consilia, nec facilè reperias, qui aliquid rectè gesserint rerum magnarum, quib. cani non fuerint ad consultationis communionem adhibiti.

Dictus

Divus Auguſt. ad fratres in eremo, ſermone 14.

Regnum Romanorum tam diu perſeveravit, quãdiu ſapientes regere permiſerunt. ſed dum juvenes inexpertes elegerunt, tanquam juſtitiam ignorãtes, acceptores perſonarum facti ſunt, & juſtitiam perdentes, dominium orbis terrarum amiſerunt. Juvenes ergo imprudentes, conſtituendi nõ ſunt duces, vel eccleſiarum paſtores, ne ipſi ſimul cum populo pereant. tales enim ſi præſunt, non ſolùm præterita & futura non cogitant, ſed aures etiam obturant, ne quod verum & bonum eſt, audiant. 6

Chriſoſt. in cap. 3. Iſaiæ.

Inſtituam adoleſcentulos principes eorum. Per adoleſcentulos non eſt intelligendum eam ætatem ſubjicere calumniæ ſimpliciter ſed ex redundanti oſtendit principum amentiam. Contingit enim juvenes eſſe cordatos ac prudentes: contrà videre licet, qui unà cum ſtoliditate, & deliciis conſenuerint. Cęterum conſuevit hoc rarius contingere, illud autem diverſum in uſu eſt frequenti: quare mente captos principes nominavit adoleſcentulos. 7

Hieronymus in Eſaiam cap. 3.

Cùm ſenes Judæa perdiderit, quo modo potuit habere conſilium, quod propriè ſeniorum eſt? 8

Claudius lib. 1. de officio iudicis cap. 3.

Quanquam in deligendo judice nullius rei ęquè ſit habenda ratio, atque ſapientiæ & integritatis; cõvenire tamen videtur, ut natu grandes ei muneri p̃ficiantur, unde reip. pendet incolumitas. Nam & ſenibus plus adeſſe ex uſu rerum prudentiæ ſolet, & affectibus ſunt moderatiores: tum etiam relucet quiddã in ſenis vultu obſervandæ maturitatis, quod ille plurimum apud populum auctoritatis cõciliat. 9

DE

DE JVRIDICIS CONVENTIBUS.

CAP. X.

Ferus in Ecclesiam cap. 3.

1 Locus judicii & justitiæ sunt, ac debent esse curiæ principum, prætoria & cancellariæ: juxta illud, Audite principes, nónne vestrûm est scire judiciũ? *&c. item,* Diligite justitiã, qui judicatis terram. *Michææ 3. Sapient. 1.*

2 Quidam sunt juridici conventus in Hispania, sed duo præcipui, Valdolitanus, & Granatensis: quos Audientias & Cancellarias vulgò appellant. ac de his in præsentia nonnulla dicemus.

3 In utroq; horum conventuum sedecim selecti judices (quos Auditores vocant) in quatuor aulas sive classes divisi, causis civilibus finem imponunt. Hi causas appellationum excutiunt; & aliorum omniũ judicum sentẽtias aut confirmant, aut in melius reformant. Ab his provocare non licet, sed eisdem supplicari potest.

4 Ad onera hujus officii subeũda viribus opus est: quam ob rem aptiores erunt huic muneri juvenes, quàm senes. Vetus quidem dictum est, hæc officia senum esse, verùm præ nimio labore, à senibus non sat commodè administrari posse.

5 In summis curiæ tribunalibus prudẽtia & experientia maximè opus est, in his verò convẽtibus patientia & magna juris peritia necessaria est. Et hinc assumendi sunt ad illa gubernationis tribunalia, posteaquã hoc summum justitiæ munus rectissimè judices gesserint.

6 Ætas huic officio idonea (mea quidem sententia) erit à trigesimo ad quinquagesimum annum.

Ioan. Chrysost. in Evang. Marci, homil. postrema.

7 Hominibus perfecta ætas triginta annorum est.

Theophy-

Theophylactus in Evang. Lucæ, cap. 3.

Ætas triginta annorum perfectissima est, & illa homo vel probus, vel improbus cognoscitur. 8

Dionysius Halicarnas. lib 2.

Quadraginta annorum ætas est prudentissima. 9

Plinius Traiano lib 10. epistolarum.

Cautũ est, Domine, Põpeja lege, quæ Bithyniis, data est, ne quis capiat magistratum, néve sit in senatu minor annorum triginta. 10

ADHVC DE EADEM RE, CAP. XI.

Cicero in Catone maiore.

Non cani, non rugæ repentè auctoritatem afferre possunt, sed honestè acta superior ætas fructus capit auctoritat s extremos. 1

Proverb. c. 16. & 20.

Corona dignitatis est senectus, quæ in viis justitiæ reperietur: dignitas senũ canities. sed ut Ecclesiasticus inquit, Canities hominum prudentia est. 2

Sapientiæ cap 4.

Senectus venerabilis est, non diuturna, neque annorum numero computata: Cani autem sunt sensus hominis, & ætas senectutis vita immaculata. 3

Philo in fine libri de Abrahamo.

Revera senior non ex longitudine temporis, sed ex laudata vita spectatur; siquidem qui multũ ætatis in corpore vivunt sine probitate, longæui pueri dicendi sunt; quia nunquam disciplinas attigerunt dignas canitie. 4

Origenes super Genesim homil. 3. & in librum Iesus Nave hom. 10.

Hieronymus in Isaiam cap. 3.

Chrysost. in epist. Pauli ad Hebræos hom. 7.

Omnes uno ore dicunt: non senectam corporis, sed cordis maturitatem, veram senectutem esse. 5

Non

6 Non igitur eligendi quilibet ſenes, nec omnes juniores ſunt repudiandi;ſed ex viris probis, juriſque peritis permiſcendi erunt juvenes cum ſenioribus, ut illorum viribus,& horum prudētia, & utrorumque ſcientia,controverſiis civium finis optimus imponatur.

Ariſtoteles lib.7. Polit.cap. 9.

7 Non eſt eodem tempore omni ætati cōmittenda reſpublica;ſed prout ratio naturę poſtulat:quę ut junioribus vires,ſic ſenioribus prudētiam largitur.

Euripides in Menalip.

8 Vetus hoc dictum eſt: opera quidem juniorum, conſilia autem ſeniorum vim habere.

Juvenes ſanè aptiores ſunt ad labores; ſunt item diligētiores & acutiores: ſenes verò etſi prudētiores ſint,debiliores tamen atq; tardiores eſſe ſolent.

Ioan. Chryſoſt in epiſt. Pauli ad Titum hom 4.

9 Vitia quædā propria ſenectuti inſunt,ſcilicet ſegnities quædam,ac tarditas, oblivio profunda, obtuſio ſenſuum,iracundia,atq; puſillanimitas.

DE DIVERSIS ET PROLIXIS SENTENTIIS.

CAP. XII.

1 Quamvis judices amici,& unanimes ſint,fieri tamen non poteſt,quin in ferendis ſuffragiis nōnunquam diſſentiant; vel propter naturalē hominum ad diſſentiendum facilitatem:vel,ut Juſtinianus ait, quòd nihil in rebus humanis ſit uſq; adeò ſemotū ab omni controverſia,tametſi maximam cum juſtitia conjunctionem habeat, quod dubitationem & controverſiam non recipiat,ſi ſubtiliter animi curas intendas: vel quia nihil eſt in jure non undiq; controverſum;ſive id faciat legū obſcuritas, ſive rerum ipſarum iniquitas,ſive ingeniorū diverſitas,ſive imbecilli-

becillitatis humanæ infelicitas quædam, ſive horũ ſingula,ſive omnia ſimul.

His accedunt quæſtiones inexplicabiles,facta dubia & obſcura,teſtimonia varia & pugnãtia : ut magis ſit mirũ collegas frequẽtiſſimè cõſentire, quàm diſſentire nonnunquam. Accedit eodem, quod, ut quidã elegãter ſcripſit,homines non facie tantùm, ſed omninò cõſilio,opinionibus,judiciis, quàm diſſimillimi ſunt;adeò ut vix in tãta multitudine haud temerè duos reperias, qui aut vultu ſint ſimili, aut probent eadem.Quot homines, tot ſentẽtiæ; quod huic bonum,illi malum;quod illi ſuave, huic amarum. inde etiam Horatio 2

Tres convivæ propè diſſentire videntur,
Poſcentes vario multum diverſa palato.

At multò majorem ineſſe ingeniis,quàm palatis diverſitatem,vel cæco appareat.

Prava autem eſt illa diſſenſio,quę non ab intellectu, ſed à voluntate procedit:de qua elegãter divus Hilarius libro 10 de Trinitate, inquit: Non eſt ambiguum,omnem humani eloquii ſermonem cõtradictioni obnoxiũ fuiſſe ſemper; quia diſſentiẽtibus voluntatum motibus,diſſentiens quoque fit ſenſus animorum.quamvis enim dictum aliquod veri ratione perfectum ſit,tamen dum aliud aliis aut videtur aut complacet,patet veritatis ſermo adverſantiũ reſponſioni:quia contra veritatem,aut non intellectam,aut offendentem, vel ſtultè vel vitioſæ voluntatis error obnititur.*Et paulò poſt*: Per hæc igitur vitia ſtudioſarum volũtatum omnes adverſantiũ intentionum emergunt contradictiones, & inter veri aſſertionem,& placiti defenſionem pertinax pugna eſt,dum ſe & veritas tenet,& tuetur voluntas. 3

Origenes dialogo 2.

Mens à malis opinionibus occupata atq; poſſeſſa, vix ab eis ſe avelli patitur,aut eis renũtiare ſuſtinet. 4

Divus

Divus Gregorius lib. 9. in Iob. cap. 1.

5 Perversæ mentes si semel ad studium cõtrarietatis eruperint, sive pravũ sive rectum quid à contradicentibus audiãt, adversus hoc responsionibus impugnãt; quia cùm persona per cõtrarietatem displicet, nec recta quæ protulerit, placent: at cõtra bonorum corda, quibus in odium non venit persona, sed culpa, sic perversa dijudicant, ut quæ recta dicuntur, assumant. discernẽdis quippe contradicentium sensibus æquissimi arbitri resident, & sic malè prolata respuunt, ut tamen approbent, quæ ex veritate cognoscunt.

6 Juniores id est, qui novissimi sunt, suas primùm sententias dicunt, ne antiquorum auctoritati cedãt, néve pudore vitioso illis contradicere nolint, & minus libera sint eorum suffragia.

Dion Cassius lib. 39.

7 In omnibus comitiis ubi quid cum populo agẽdum erat, priùs privatis hominibus concio dabatur, quàm magistratum tenentibus: ne quis potentioris (ut fieri assolet) sententia perventus, suam ipse supprimeret, sed summa cum libertate, quod sentiunt, exponerent.

Cicero Philippica 11.

8 In recta sententia ne victa quidem causa vituperanda est. debet unusquisq; rectissimam sententiam dicere, tametsi solus in ea singularisque futurus sit: nec enim ad eum pertinet rei exitus, sed consilium & suffragium optimum: itaque maximas gratias & habeo & ago (dicebat idẽ Cicero) Lucio Pisoni, qui non quid efficere posset in rẽpublicam cogitavit, sed quid facere ipse deberet. *hæc ille Philippica 1.*

Apuleius lib. 4. Floridorum.

9 Omnibus bonis in rebus conatus in laude, effect⁹ in casu est. & sicut ad pœnã sufficit meditari punienda, sic & ad laudem satis est conari prædicanda.

Chrysost.

Chryſoſt. lib. 2. de Sacerdotio.

Grave moleſtumq; arbitror in prolixitatem, quæ ſupervacanea ſit orationem noſtram producere. 10

Divus Gregorius lib. 26. in Iob. cap. 18.

Arrogantes gravé ſe damnum perpeti judicant, ſi ſententiam ſuam loquendi brevitate conſtringant: tāto enim ſemetipſos credunt doctiores oſtendere, quāto ſe potuerint multiplicitatis loquacitate aperire. *& paulò poſt:* Inſolenter ea, quæ dixerint, replicant; non quò auditorum cordibus inſinuare res appetant, ſed quò eorum judicio videri eloquentes volunt. 11

Pythagoras.

Ne multis verbis pauca comprehendas, ſed paucis multa. 12

Philemon.

Eum qui nihil opportunè dicit, 13
Longum exiſtima: licet duas tātùm ſyllabas pronuntiarit.
At benedicentem ne lōgum exiſtimes,
Etſi permulta dixerit, & longo tempore.

Laurentius Grimalius lib. 2. de optimo Senatore.

Utile eſt reipublicæ, in ſapientum, & proborum ſenatorum ſententias, cæteros pedibus ire, contingit enim ut omnium idem ſit ſenſus, eadē de re aliqua voluntas, loquacitatisq; fugiendæ cauſa. melius eſt adhærere aliis, quàm ſeſquipedalibus verbis diem conterere. cavendum autem eſt ſemper, ne in ſententia dicenda, ingenii, oſtentationisque ſuſpicio appareat. 14

Et paulò poſt.

Cavendum eſt præterea, ne diem extrahamus longa ſententia dicenda: duplex enim committimus vitium, nos loquendo, cæteros audiendo defatigātes: 15

Catonem Cæsar ob id aliquando punire non dubitavit. *hæc ille.* Vidi ego nonnullos, qui ne parum eruditi esse viderentur, ea quæ ab aliis rectè dicta erant, longis ambagibus repetentes, ac tandem nihil afferentes novi, non sapientes, aut prudentes, sed insipientes, & importuni reputati sunt.

16 Multiloquium non solùm molestum est auditori, verùm etiam ad persuadendum inutile, præsertim apud principes, tum variis curis occupatos, tum auribus fastidiosis.

Plutarchus in Apopht. Laconicis.

17 Samnitum legatis multa locutis Lacones responderunt: Adeò fuit longa, ô Samnites, vestra oratio, ut priorum quidem obliti simus: quo factum est, ut quorsum posteriora dixeritis, non intelligamus.

Ecclesiastici cap. 7.

18 Noli verbosus esse in multitudine presbyterorum, & non iteres verbum in oratione tua.

Ecclesiastes cap. 10.

19 Stultus verba multiplicat.

Divus Gregorius lib. 16. in Iob cap. 1.

20 In locutionibus suis hoc arrogantes viri habere inter alia proprium solent, quod ab auditoribus suis, nequid fortasse inordinatum dixerint, tunc requirunt, cùm se laudabiliter aliquid dixisse cognoscunt. hæc videlicet faciunt, non quò de dictis suis ambigant, sed quò ab audientium judicio favores quærant. est namque propria arrogantium fraus, ut tunc de errore requirere studeant, quando se noverint non errasse.

Quidam.

21 Ut vasa inania plurimum sonant: sic pectora veræ sapientię ac doctrinę inania plurimum verborũ pro fun-

fundunt; & rectè vulgo ajunt, quo vasa magis vacua sunt, eo plus sonant.

Xystus philosophus.

Sapiens verbis innotescit paucis. *& iterum*: Brevis 22
est in sermonibus sapiens; judicium imperitiæ est longa narratio.

VTRVM DISPVTARE IVDICIBUS LICEAT. CAP. XIII.

Non debent judices pertinacibus argumentis ad- 1
versus collegas contendere, neque disputare nimiũ. Nihil tamẽ prohibet contrarias diversasq́; sentẽtias dicere, ac leni disputatione comiter, modesteq́; veritatem inquirere. *Nazianzenus epist. 104.*

Contentiones & ambitiones rationem ac doctri- 2
nam superare nonnunquam solent.

Evenus Parius.

Multis quidem mos est in omnibus ex æquo contra- 3
Rectè verò contradicere non solent. (dicere:
Et adversus illos satis est antiquum sermonem re-
Hæc tibi videntur, illa verò mihi. (spondere:

Plutarchus in Politicis.

Si qui alicubi dissonãt atq; discrepare videntur, hos 4
amicè & placidè velut musicũ ad modum, ad concinnitatẽ oportet reducere: non iracũdè, duriter, atq; ꝑ contumeliã adoriri; quin auctore Homero mitiùs & moderatiùs pertractare: te scilicet equidem cæteros prudẽtia anteire arbitror. Itẽ te certò scio meliorem ista oratione excogitare facilè posse. His & similibus est utendum. *Herodotus lib 7.*

Nisi diversæ inter se sententiæ dicantur, non po- 5
test quis eligere meliorem, sed necesse habet ea quæ dicta est, uti. At cùm plures dictæ sunt, licet tanquã aurum purum diligere: quod per se discerni cùm nequeat, comparatum cum altero discerni potest.

Isocrates oratione de Pace.

6 Quî fieri potest, ut ulli vel de præteritis rectè judicent, vel de futuritis prudenter deliberent, nisi contrarias inter se rationes conferant, & ęquos utrisque auditores præbeant?

Cicero lib. 2. Offic.

7 Cōtra omnia disputatur à nostris: quòd hoc ipsum probabile elucere non possit, nisi ex utraque parte causarum sit facta contentio.

8 Herennius Modestinus & notando & disputando bene, & optima ratione nonnulla decrevit. auctor Arcadius lib. de Muneribus civilibus.

9 Nec reprehendenda est ea quæ non animorum, sed judiciorum est dissensio; quam & in omni rep. tilem esse Philostratus lib. 4. de vita Apollonii affirmat, & eam Dissentientem concordiam appellat. Nam quòd alius alio meliùs in consilio sententiam dicat, aut magistratum rectiùs gerat, aut splendidiora conservet ędificia, aut in aliquo hujusmodi excellat, talem contentionem aut æmulationem plurimum civitati conferre existimabat.

Sanctus Gregorius Nyssenus oratione de vita beati Gregorii.

10 Qui ineptam ac minus idoneam sententiam dumtaxat rejicit, neque adjicit id quod res poscit: malum quidem prohibet, bonum verò non conficit. at qui præter quàm quòd non consentit deteriori, etiam bonum invenit, per utraque bonum perficit, dum neque malè aditum dat, & bonum ad effectum perducit.

11 Legibus regiis vetitum est, ne quis judicum alterius sententiam interrumpat, néve pro sua sententia tuenda iterum dicat sive replicet, quia facilè inde rixæ ac dissensiones oriuntur.

Pinda-

Pindarus in Nemeis Odas.

Scire tacere, est sæpe sapientissimum inter homines. 12

Ex divo Thoma in prologo Sententiarum ad Hanibaldum, quæst. 3.

Sæpe dissensio voluntatum parit opiniones di- 13
versas; vel quia ratio sequitur voluntatem, vel qua voluntas imperat rationi, vel quia is, cui aliqua opinio placet, diligenter inquirit illa quæ sunt pro illa opinione, & negligenter ea, quæ sunt contra.

Ad extremum, id fieri debet, quod Plinius Urso 14
lib. 6. Epistolarum scripsit: Senatus ipse mirificus: Nã illi quoq; qui priùs negarant Vareno quæ petebat, eadem danda, postquam erant data, censuerunt: singulos .n. integra re dissentire fas esse, peracta, quod pluribus placuisset, cunctis tuendum.

Sanctus Hieronym. in Isaiam cap. 54.

Excessimus brevitatis modum, qui utilis est in o- 15
nibus quæ dicenda sunt.

DE ARCANIS.

CAP. XIIII.

Omnes judices & magistratus arcana occultare 1
tenentur; & quicunque operta recluserit, severissimè puniendus est.

Proverb. cap. 11.

Qui ambulat fraudulenter, revelat arcana. 2

Seneca lib. de 4. Virtutibus.

Justus secreta non prodit, tacenda enim tacet, lo- 3
quenda loquitur.

Idem epist. 89.

Fides sanctissimum humani pectoris bonum est, 4

 nulla

nulla necessitate ad fallendum cogitur, nullo corrũpitur præmio. Ure (inquit,) occide, non prodam: sed quo magis secreta quæret dolor, hoc illa altiùs condet.

Ovidius lib. 2. de arte.

5 Eximia est virtus præstare silentia rebus:
At contrà gravis est culpa, tacenda loqui.

Plutarchus in Apoph. Græcorum.

6 Quodam ex junioribus tribunis militum percontante quid acturus esset Cæcilius Metellus: si hanc inquit tunicam mihi consciam esse putarem, ipsam exutus in ignem injicerem.

Quintus Curtius lib. 4.

7 Lingua gravius apud Persas castigatur, quàm ullum probrum. Nec magnam rem sustineri posse credunt ab eo, cui tacere grave sit, quod homini facillimum voluerit esse natura.

Ovidius lib. 2. Elegiarum.

8 Quis minor est autem, quàm tacuisse labor?

Ammianus Marcellinus lib. 21.

9 Apud Persas nemo consiliorum est conscius, pręter optimates taciturnos, & fidos. apud quos silentii quoque colitur numen.

10 Vetus disciplina Persarum silentium vitæ periculo sanxerat.

Fabius Quintil. declamatione 19. ait.

11 Non prodere secretum, primam fuisse sapientiam in priscis illis morum mentiumq; rectoribus.

Valerius Maximus lib. 2. cap 1.

12 Adeò magna charitate patrię veteres Romani tenebant-

nebantur, ut arcana conſilia patrum conſcriptorum, multis ſeculis nemo ſenator enuntiaverit. Quintus Fabius Maximus tantummodo, & is ipſe per imprudentiam, de tertio Punico bello indicendo, quod ſecretò in curia erat actum, Publio Craſſo, rus petens, domum revertenti in itinere narravit, ignarus eum nondũ à cenſoribus in ordinem ſenatorum electũ. Sed quanvis honeſtus error Fabii eſſet, vehementer tamen à conſulibus objurgatus eſt. Nunquam enim taciturnitatem, optimũ ac tutiſſimum adminiſtrandarum rerum vinculum, labefactari volebant.

Horatius Satyra 4. lib. 1.

Fingere qui non viſa poteſt, commiſſa tacere 13
Qui nequit, hic niger eſt, hunc tu Romane caveto.

Oſorius lib. 8. de Regis inſtitutione.

Eſt autem in conſiliis præcipuum fidei munus, 14 quidquid ſecretò ſtatutum fuerit, ſilentio & taciturnitate comprimere. ſi enim qui amici conſilium aperit, eſt odio omnium valde dignus: quo tandem ſcelere illum alligari judicabimus, qui regis conſilium contra datam fidem cum homine, qui non ſit particeps ejuſdem conſilii, cõmunicaverit; eſt regis proditor, & patriæ everſor exiſtimandus.

ITERUM DE OCCULTIS.

CAP. XV.

Iſocrates oratione 1. ad Demonicum.

Diligentiùs tuere depoſita verborũ, quàm pecu- 1 niarum. Ne cui arcana tua credas, niſi res illas taceri

non minus iis qui audiunt, quàm dicenti tibi expediat.

Civis meus Seneca lib. de Moribus.

2 Quod tacitum esse velis, nemini dixerit; si enim tibi non imperasti, quomodo ab alio silentium speras?

Alter Seneca in Hippolyto.

3 Alium silere quod voles, priùs sile.

Fabius Declamat 19.

4 Ex omnibus, quos humana pectora seriis gravibusque complectuntur affectibus, nullam difficiliorem, quàm silentii credo virtutem; adeoq; promptissimo sermone facilè delinquimus, ut constantiam tacendi neque in aliis ferre possimus.

Plutarchus in Apoph.

5 Hieron tyrannus dictitabat, qui sermonem arcanum efferrent, injuria afficere etiam eos, quibus revelassent. Odio namque habemus, non eos solùm, qui efferunt, sed etiam eos qui, quæ nolumus, audierint.

6 Simonides Musicus dicente quodam, quòd multi ipsum apud se deferrent: Ec quando tandem desines, inquit, tu auribus me calumniari?

Horatius lib. 1. epistol.

7 Arcanum neque tu scrutaberis ullius unquam,
Commissumq; teges, & vino tortus, & ira.
Percontatorem fugito, nam garrulus idem est:
Nec retinent patulæ commissa fideliter aures.

Clemens Alexandrinus lib. 4. Stromatum.

8 Zeno Eleates dum cogeretur quoddam arcanum enuntiare, restitit tormentis, nihil confitens, ac tandē linguam crodens, eam expuit in tyrannū, quod idē fecisse

feciſſe dicuntur Theodotus Pythagoræus,& Paulus Lacidis familiaris. Poſthumus quoque Romanus captus à Peucetione,nō modò nihil ex iis,quę erant occulta, retexit, ſed cùm etiam manum in ignem immiſiſſet, conſtitit vultu firmo, & planè immutabili.

Iuſtinus Hiſtoricus lib. ſupremo,de Hiſpanis loquens, inquit;

Sæpe tormentis pro ſilentio rerum creditarum 9
immortui,adeò illis forior taciturnitatis cura,quàm vitæ fuit.

Sextus Aurelius Victor in epitome.

Octavius Auguſtus Cæſar Mæcenatem nimium 10
dilexit ob taciturnitatem.

Cæſar lib. 1. comment. de Gallis vetuſtiſſimis ſcribit,

Quod cùm in concilium conveniſſent,jurejuran- 11
do,ne quis enuntiaret,niſi quibus communi conſilio mandatum eſſet, inter ſe ſanxerunt.

Idem lib. 6. de bello Gallico.

Magiſtratus, quæ viſa ſunt occultant,quæq; eſſe 12
ex uſu judicaverint,multitudini produnt.

Capitolinus in Gordianis.

Exemplum ſenatus conſulti taciti non aliud eſt 13
hodie, quàm quòd veſtra clementia convocatis ad interiora majorib. ea diſponit,quæ non ſunt omnibus publicanda :de quibus adjurare etiam ſoletis,ne quis ante rem completam,quicquam vel audiat,vel intelligat. hunc autem morem apud veteres neceſſitates publicæ repererunt, ut ſi fortè aliqua occulta cōſtituere oporteret,ſenatus cōſultū tacitum fieret; ita ut non ſcribę, nō ſervi publici illis actib. intereſſent:ſenatores exciperent, ſenatores omniū officia,

ſcribarumque complerent, ne quid fortè proderetur.

14 Ac mea quidem ſentētia judices, & magiſtratus, qui jurejurando violato,enuntiant arcana;tum aliis pœnis afficiendi, tum etiam officiis movendi ſunt: quæ.n. eſſe poteſt perfidia major,quam retegere occulta reip.? Angelus Peruſinus hoſtes,& prævaricatores illos appellat,qui ſecreta produnt: quòd metu eorum reip. conſuli non poſſit. Nam coram eis non ſunt libera ſuffragia: & præterea odia, diſſidia, inimicitias ſeminant.

DE IVRAMENTO IVDICUM.

CAP. XVI.

1 Jurant judices,ſe leges ſervaturos, arcana celaturos,pupillos,& viduas protecturos;& ea omnia,quę ad eorum officium pertinent,fideliter præſtaturos.

Plutarchus in Apoph.

2 Ægyptiorum reges ex ſua ipſorum lege judices adjurabant,ne quid injuſtè, etiam ſi id rex præciperet, judicarent.

Iuſtinianus ſub titulo de Iudiciis.

3 Cui cognitum non eſt, antiquos judices non aliter judicialem calculum accepiſſe, niſi priùs ſacramentum præſtitiſſent, omni modo eſſe cum veritate,& legum obſervatione judicium diſpoſituros.

Et paulò poſt.

4 Sancim⁹,omnes judices nō aliter litium primordium accipere, niſi priùs ante ſedem judicialem ſacroſanctæ deponantur ſcripturæ,& hæ permaneant uſq; ad ipſam definitivæ ſententiæ recitationem:ſic etenim attendentes ad ſacroſanctas ſcripturas,&Dei præſentia conſecrati, ex majore præſidio lites diriment,

ment, scituri, quòd non magis alios judicant, quàm ipsi judicantur; cùm etiã ipsis magis, quàm partibus judicium terribile est: siquidem litigatores sub hominibus, ipsi autem Deo inspectore adhibito, causas proferunt trutinandas.

Sapientiæ cap. 6.

Audite reges, & intelligite. discite judices finium terræ. p̃bete aures vos qui continetis multitudines, & placetis vobis in turbis nationum: quoniam data est à Domino potestas vobis, & virtus ab altissimo, qui interrogabit opera vestra, & cogitationes scrutabitur: quia cùm essetis ministri regni illius, non rectè judicastis, neq; custodistis legem justitiæ; neque secundùm voluntatem Dei ambulastis. Horrẽdè, & citò apparebit vobis, quoniam judicium durissimũ in his, qui præsunt, fiet. Exiguo enim concedetur misericordia: potentes autem potenter tormenta patientur.

De Pupillis & viduis Isaiæ cap. 1.

Quærite judicium, subvenite oppresso, judicate pupillo, defendite viduam: Et venite, & arguite me, dicit Dominus: Si fuerint peccata vestra ut coccinũ, quasi nix dealbabuntur; & si fuerint rubra quasi vermiculus, velut lana alba erunt.

DE ALIIS IVRAMENTIS MEMORABILIBUS.

CAP. XVII.

Demosthenes contra Timocratem.

Heliastarum juramentum vobis recitabitur. Pronuntiabo secundũ leges, & decreta populi Athenienfis, & senatus quingentorum. Tyrannidem, aut paucorum

corum dominatum mea ſententia non cõprobabo. Nec ſi quis corrupto Athenienſium populo,aut ſtatuat,aut velit contrarium , uſquam in illius ſentẽtiã pedib⁹ ibo. Tabulas novas,alieni ne ęris reſciſſionẽ nunquam fieri permittam,neque exules revocabo, neque capitis damnatos,nẽque eos qui civitatis jure utantur,contra leges,& Athenienſi populi decreta uſquam urbe ejici patiar: nec quẽvis alium injuria id facere permittam, neq; magiſtratum creabo,ut is imperet antequam de alio geſto magiſtratu rationẽ retulerit,quicunque ille ſit : neque bis eundem magiſtratum eundem virum,neque binos magiſtratus eundem gerere ſinã eodem anno:nec accipiam munera,vel ipſe ego,vel quiſpiã alius mihi, vel alii , me conſcio. Natus ſum annos non minus quàm triginta. Audiam accuſatorem,& reum,æquo animo ambos,ſine affectibus, & perſonarum ratione; illumq́; condemnabo,quẽ meritò cauſa cadere cognovero; & ſententiam de eo feram,quod eſt in controverſia poſitum. Adjuro Jovem,Neptunum,Cererem, & ipſe mihi exitium imprecor & familiæ meæ,ſi quid horum neglexero, & violavero : ſin bona fide præſtitero,præclara mihi & bona multa eveniant.

Juſtinianus conſtitutione 9. memorat hoc iuſiurandũ ab iis præſtandum, qui officia ſuſcipiunt.

2 Teſtor ego, jurando omnipotentẽ Deum , *& cætera*:quòd domino noſtro Juſtiniano occaſione cõceſſi mihi ab ejus pietate officii,puram conſcientiã, & genuinum præſtaturus ſum ſervitium: quòdque pro ipſius imperio,& republica in cõceſſo mihi officio,ſumma cum animi promptitudine,ſine dolo, & abſque fraude,omnem operam ac laborem ſubiturus ſum:& quòd cum ſanctiſſima Dei catholica, & Apoſtolica eccleſia communionem habeo, neq; ei ulla unquam in re aut modo adverſabor; neque quantum in me erit, alicui alii permittam.

Eodem

Eodem juramēto testor, quòd nec occasione traditi mihi officii, nec per causam patrocinii, aut præstiti apúd dominū suffragii, ulli omnino quidquam vel dedi, vel dabo, vel promisi, vel pactus sum ex provincia mittere, vel mittam: sed quēadmodum gratuitum officium suscepi, ita integrum me & sincerū exhibebo, constitutis mihi ex publico annonis contentus. Subditos omnes (quantum in me erit) undique noxa, & à damno liberos conservabo, atque æquum me utrique parti tam in disceptandis cōtroversiis, quàm tuenda disciplina publica prębēs, neutri parti præter jus & fas addictus ero; sed & omnes delinquentes persequar, & æquitatem omni ex parte conservabo. Insontes, nequid sentiant dispendii, tuebor, reis sontibus secundùm leges irrogabo supplicium: & tam in publicis quàm in privatis contractibus justitiam observabo. 3

Nec ego tantùm ista perficiam, sed etiam qui unquam mihi adsident, quique circa me sunt tales studebo assumere, ut non solus ego innocenter vivere; qui verò circa me sunt rapere & delinquere videantur. Si quis autem circa me talis invenietur, præstabo, quod ipse admisit, eumq; abigam. 4

Quòd si non omnia hæc, quæ dixi, observavero, omnibus incōmodis ero expositus, tam hîc quàm in futuro seculo, in horrendo judicio magni Domini Dei, & salvatoris nostri Jesu Christi: habeboque partem cum Juda, & lepram Giezi, & tremorem Cain; ultra hoc quòd etiam pœnis, legibus comprehensis, ero obnoxiùs. 5

Medici quoq; juramentum Hippocratis præstare deberent, saltem prout in his capitibus continetur: Juro me in curandis ægrotis pro viribus & judicio meo rebus utilibus usurum; nemini ægritudinem dilaturum; artem meā puram atq; integrā servaturum: quamcunq; domum ingressus fuero, dūtaxat 6

liberan-

liberandis ægrotis operam daturum: omnem injuriam,omnem corruptelam,omne genus turpitudinis;res etiam venereas sponte mea evitaturum :quæ inter curandum vel videro vel audiero, quæ reticenda esse intelligam, nemini aperturum , sed intemeratam taciturnitatem servaturum.

DE QVATVOR VIRIS CAPITALIBUS. CAP. XVIII.

1 In regis curia , & in utroq; conventu juridico, quaterni viri de causis capitalibus judicant,& ab eis provocare non licet.

2 Quales hi magistratus eligendi sint,ex Justiniani constitutione,de plebeis prætoribus,licet cognoscere;inquit enim:Cogitavimus,quòd si ob causas pecuniarias,in quibus non de maximis rebus versatur periculum,sed tātùm de pecuniis, summi magistratus jus dicunt, sæpenumero etiā alii adduntur judices;& plus mille curis involvimur ; ne res sine causæ dictione procedant. quomodo indecorum sit omnē nos providentiam eò conferre, ut judices periculum vitæ damnatis irrogantes,hi eligātur qui pro dignitate in aliqua reputatione sint , ne temerè vita hominis pereat , qui semel quidem nascitur, amissam autem vitam recipere nequit.

3 Principio igitur sancimus:ne quis omnino ad prędictum magistratum accedat , antequā à nobis ejus administrationis codicillum perceperit ; neq; ulla etiā ratione eam functionem sine imperatoriis codicillis expectet in scripturis promulgandā. Nemini enim prædictam administrationē trademus, nisi qui eam suscipiunt, hi de numero sint magnificētissimorum illustrium:aut spectabilium comitum,aut sublimissimi tribunalis clarissimorum tribunorum prætorianorum:aut qui alioqui officiorum in pro-

vinciis

vinciis administrationem habuerunt, & idonei, nostroq; testimonio digni visi sint; quo magis prædicta gravitate & honore insigniti, jus diligenter reddant, præsertim quia de vita certamen est. Consueverunt enim ut plurimũ de perpetratis cædibus, de adulteriis, de aggressuris, de rapinis, & id genus aliis judicare. Unde oportet eum qui tam magnis criminibus præsidet, virum esse ex omni parte gravitatis plenum, irreprehensibilẽ, & tanta audiẽtia dignũ.

Oportet quidem ut hi judices sint perspicaces ac 4
diligẽtes, & ut suspicionibus non magis moveãtur, quàm leges ipsæ: quarum custodes & ministri sunt, non domini.

Divus August. epistola 54.

Omnes aut penè omnes homines amamus no- 5
stras suspiciones vel vocare, vel existimare cognitiones, quando credibilibus rerum signis movemur, cùm credibilia nonnulla sint falsa, sicut incredibilia nonnulla sunt vera.

Chrysost. in cap. 1. Isaiæ.

Exquirite judicium, hoc est, injuriis affectos ulci- 6
scamini; quòd sanè opus habet nõ mediocri negotio, animamq; requirit pervigilem ac sobriam: occurrũt enim permulta quæ obscurent, ac veluti obumbrẽt rectitudinẽ judicii: sordidus quæstus, corruptelàve per largitiones, ignoratio juris, potẽtatus observatio sive reverentia; timor, obsequium, cultùsve personarũ: tũ vel maximè pervigilio est opus.

PLVRA DE JVDICIBVS CRIMINUM CAP. XIX.

Seneca lib. 1. de Ira.

Nihil minus quàm irasci puniẽtem decet, cùm 1
eo magis ad emendationem pœna proficiat, si judicio lata est.

Judex

2 Judex reum damnaturus in tribunal procedat non iratus & furens, sed vultu legis severus.

Idem lib. 2. de Ira.

3 Dandum semper est tempus; veritatem enim dies aperit: potest pœna dilata exigi, non potest exacta revocari.

Herodotus lib. 7.

4 Omnis res properãdo parit errores, unde magna detrimenta fieri adsolent. In cunctando autem bona insunt: si non talia, quæ statim videantur esse bona, certè quæ suo tempore bona quis esse cõperiat.

Statius lib. 8. Thebaidos.

5 Ne fræna animo permitte calenti:
Da spatium tenuèmque moram; malè cuncta ministrat Impetus.

Et vulgatus ille versiculus ex Iuvenale.

6 Nulla unquàm de morte hominis cunctatio lõga est. Præcipitatio noverca justitiæ est; & (ut Publius Mimus admonet) ad pœnitendum properat citò qui judicat.

Et rursus inquit.

7 Deliberare utilia, mora tutissima est. Caveant hi judices ne sub styli aut consuetudinis pravæ prætexu, quidquam contra leges aut præter leges committere audeant.

Neminem torqueant inauditum: Nam ut Julius Paulus inquit: Rei subitis accusatorum criminibus non sunt opprimendi: & quocunq; tempore defensionem postulante reo, negari non oportet.

Seneca lib. 2. de Ira.

8 De parvula summa judicaturo tibi, res sine teste non probaretur, testis sine jurejurando non valeret, utriq; parti dares actiones, dares tempus: non semel audires. Et cùm tormenta sint morte ipsa amariora, hominem torquere audes, antequàm illi vel indicia nosse liceat, vel testes? antequam eum audias dilatione

tione conceſſa, ut ſuſpiciones diluat? Sed de his plenius in noſtris Catholicis inſtitutionibus.

Ad extremum, hi judices neque crudeles ſint, ne- 9
que remiſſi; ſed ſemper animos revocent ad illius ſententiæ memoriam, quam Martianus jureconſultus eleganter his verbis ſcripſit:

Reſpiciendum eſt judicanti, ne quid durius, aut 10
remiſſius conſtituatur, quàm cauſa depoſcit. Nec. n. aut ſeveritatis, aut clementiæ gloria adfectanda eſt, ſed perpenſo judicio, prout quæque res poſtulat, ſtatuendum eſt. Planè in levioribus cauſis proniores ad lenitatem judices eſſe debent: in gravioribus pœnis ſeveritatem legum, cum aliquo temperamento benignitatis ſubſequi.

DE EXECVTORIBUS.

Cap. XX.

Executores appello apparitores ſive lictores, quos 1
vulgus Merinos, & Alguaſiles nominat. Hi ſunt qui mandata, & ſententias judicum exequuntur.

Ariſtoteles lib. 1. Polit. cap 8.

Proximus huic magiſtratus eſt, ex omnibus fere 2
& maximè neceſſarius, & idē moleſtiſſimus, qui in judiciorum executionibus verſatur: ſive damnatus quis fuerit, ſive factus reus, isq; carceri cuſtodiisque præeſt: itaque propter odium, quod magnum incurrit, moleſtus eſt. Quamobrem ubi non eſt merces magna propoſita, hunc magiſtratum homines recuſant: nec qui ſuſceperunt, fungi munere ex legis præſcripto volunt, eſt tamen neceſſarius: Fruſtra enim exercentur judicia: niſi ad finē perducantur. quare ſi communitas conſtare neqt, niſi judicia fiāt, ne cōſta

bit quidem, si nemo quod judicatum fuerit, exequatur.

3 Itaq; commodius est hunc magistratum non esse unum, sed alios ex aliis tribunalibus: ut causas, quas unus magistratus condemnaverit, alius exequatur. Nam quo minus odii executores contraxerint, hoc magis executiones ad finem perducentur. Igitur si condemnantes iidem sint, & exequentes, duplex odium contrahetur.

4 Quas ob causas mea quidem sententia necesse est, ut executores quoad fieri commodè possit, urbanitate quadam, atq; adeò modestissima comitate utantur, & eo magis, quòd præsto illis esse potest excusatio justa; quia officii necessitate coacti mandata judicum exequuntur: sed pleriq; illorum superbi & insolentes sunt, quo circa multorum odium jure ac merito incurrunt.

5 Hi ferè per omnem Hispaniam officio vigilũ funguntur. Quamobrem oportet eos vigilare, ut cives securi dormiant. Pleraque enim facinora noctu perpetrari solent. Nec soli, ut ait Horatius, Ut jugulent homines surgũt de nocte latrones: sed adulteri sicarii, cæteriq́ue facinorosi lucem fugiunt, ac tenebras amant.

Patricius lib. 3. de institutione reip.

6 Qui reip. præsunt, non mediocri diligentia curare debent, ut vigiliæ ita per urbem disponantur, ut ne quid incommodi, dedecorísve cives patiantur. Pessima nãq; facinora noctu potiùs q̃ interdiu perpetrantur. Malè quidem cum ea civitate agitur, quæ satis tuta non est ab adulteris, nocturnisq́; furibus. Omnes metu pœnæ noctu domi se contineant: nihil enim boni agere cupit, qui lucum fugit, qui testem judicemq́ue formidat.

7 Prosunt prçterea hi executores incendiis arcẽdis, quæ

quæ noctu solent esse periculosissima: quorum cura olim fuit maximi, ut videre est in titulo Digestorum, De officio præfecti vigilum.

DE ADVOCATIS.

CAP. XXI.

1 Abundat Hispania nostra patronis & advocatis plurimis, quorum non pauci, & viri probi sunt; & juris peritissimi. officium autem eorum admodum necessarium omnibus est.

Extat Leonis lex vulgaris, & pervagata, cuius hæc sunt verba:

2 Advocati qui dirimunt ambigua facta causarum, suæq; defensionis viribus, in rebus sæpe publicis, ac privatis lapsa erigunt, fatigata reparant: non minus provident humano generi, quàm si prœliis, ac vulneribus patriam parentesque salvarent. Nec enim solos nostro imperio militare credimus illos, qui gladiis, clypeis, & thorace nituntur, sed etiam advocatos. Militant nanque patroni causarum, qui gloriosè vocis confisi munimine, laborantium spem, vitam, & posteros defendunt.

3 Sed inter plurimos advocatos probos juris legumque peritos, consentaneum est esse aliquos illis non omnino dissimiles, qui Platoni, divo Augustino, aliisque displicuerunt.

Plato in Epinomide.

4 Neque sapientes dici eos volumus, qui litigantib. dicendi viribus adsunt; quippe cùm memoria, & usu opinionis moribus se accommodent, & à veræ justitiæ intelligentia procul aberrent.

Idem lib. 11. de Legibus hanc legem tulit.

5 Si quis justitiæ vires in animis judicum in contrarium vertere conetur, ac præter oportunitatē multa litigia movet, aut moventibus adest; agat in eum quicunq; voluerit, malè agendi vel defendendi crimine, judiciumq; hujusmodi apud electos judices agitetur. Quòd si convictus fuerit, discutiatur, utrum avaritia an ambitiosa quadam contentione id fecerit. Ac si contentione, certum ipsi judices tempus p̄scribant, in quo neq; pro alio ullam agat dicátve causam: sin autem avaritia, peregrinus quidem à regione, nunquam rediturus abito; & si redierit, moriturus. Civis autem si avaritia id fecisse deprehendatur, quoniam pecuniam tanti fecerit, omnino moriatur: quòd si ambitiosa contentione bis tale quid fecisse judicatus fuerit, id ipsum supplicium subeat.

Fabius Quintil. lib. 12. cap. 7.

6 Paciscendi quidem ille piraticus mos, & imponētium periculis pretia, procul abominanda negotiatio, etiam mediocriter improbis aberit: cùm presertim bonos homines, bonasq; causas tuenti non sit metuendus ingratus; qui si futurus est, malo tamen ille peccet. Nihil ergo acquirere volet orator ultra quàm satis erit: ac ne pauper quidem tanquam mercedem accipiet, sed mutua benevolentia utetur: cùm sciet se tanto plus præstitisse; quia nec venire hoc beneficium oportet, nec perire. Denique ut gratus sit, ad eum magis pertinet, qui debet.

Platina lib. 2. de optimo cive.

7 Quia ex æquo & bono plerunq; judicare in civitatibus necesse est, compescēda erit audacia causidicorum,

corum, qui judiciis cavillationes interponunt, quo diutiùs lucri gratia causæ ipsæ protrahantur, tanta enim est illorum audacia, ut causas iniquas suscipiāt, easque magnis acclamationibus defendant; quo enim quisque maximè clamat, sapientior in causa putatur.

ITERVM DE ADVOCATIS.

Cap. XXII.

Divus August. Macedonio epistola 54.

Justius dicitur advocato, redde quod accepisti, quando contra veritatem stetisti: iniquitati adfuisti: judicem fefellisti: justam causam oppressisti: de falsitate vicisti. quis tandem advocatus, aut ex advocato ita vir optimus facilè reperitur, qui suscepto suo dicat: Recipe quod mihi, cùm tibi malè adessem, dedisti, & redde adversario tuo quod me agente iniquè abstulisti: & tamen quem prioris non rectæ vitæ rectissimè pœnitet, etiā hoc facere debet; ut si ille qui iniquè litigavit, non vult admonitus corrigere iniqtatem, ejus tamen iniquitatis nolit iste habere mercedem, nisi fortè restituendum est alienū, quod furtim clanculo aufertur: & restituendum non est alienum, quòd in ipso foro ubi peccata puniuntur, decepto judice, & circunventis legibus obtinetur. 1

Divus Bernardus lib. 2. de consideratione ad Eugenium.

Nisi agitentur causæ, audiantur partes; inter partes judicare quis potest? Agitentur causæ, sed sicut oportet. Nam is modus qui frequētatur, execrabilis planè, & qui non dico Ecclesiam, sed nec forum deceret. Miror nanque quemadmodum religiosę aures 2

tuæ audire ſuſtinent hujusmodi diſputationes advocatorum, & pugnas verborũ, quæ magis ad ſubverſionem quàm ad inventionem proficiunt veritatis. Corrige pravum morem, & præcide lingus vaniloquas, & labia doloſa claude. Hi ſunt qui docuerunt linguas ſuas loqui mendacium: diſerti adverſus juſtitiam, eruditi pro falſitate. ſapientes ſunt ut faciãt malum, eloquentes, ut impugnent verum. Hi ſunt qui inſtruunt, à quibus fuerant inſtruendi: aſtruunt non comperta, ſed ſua: ſtruunt de proprio calumnias innocentiæ; deſtruunt ſimplicitatem veritatis; obſtruunt judicii vias. Nihil ita absque labore manifeſtam facit veritatem, ut brevis & pura narratio. Ergo illas quas ad te neceſſe erit intrare cauſas, diligenter velim, ſed breviter decidere aſſueſcas, fruſtratoriaq; & venatorias præcidere dilationes.

5 Habeant ſemper advocati ante oculos juramentum, quod quotannis præſtare ſolent, cujus capita ex Juſtiniani formula decerpta eſſe videntur. Jurant enim ꝙ omni virtute ſua, omniq; ope, quod juſtum & verum exiſtimaverint, clientibus ſuis inferent: nihil ſtudii relinquentes, quod ſibi poſſibile ſit: quòd credita ſibi cauſa cognito, quòd improba ſit vel penitus deſperata, & ex mendacibus allegationib. cõpoſita, ipſi ſcientes prudentesq; mala conſcientia liti non patrocinentur: ſed etſi certamine procedente aliquid ſibi tale cògnitum fuerit, à cauſa recedent, ab hujusmodi communione ſeſe penitus ſeparantes.

Fabius lib. 12. cap. 7.

6 Neq; verò pudor obſtet, quo minus ſuſceptam, cũ melior videretur, litem cognita inter diſceptandum iniquitate, dimittat, cùm prius litigatori dixerit verum. Nam & in hoc maximum, ſi æqui judices ſumus, beneficium eſt, ut non fallamus vana ſpe litigantem. Nec enim dignus eſt opera patroni, qui non utitur conſilio.

Ammianus Marcellinus lib. 30.

Florebant elegantię priscę patrociniis tribunalia, 5
cùm oratores conditæ facundiæ attenti studiis doctrinarum, ingenio, fide, copiis, ornamentisq́; dicendi pluribus eminebant; at nũc videre est per omnes eos tractus violenta & rapacissima genera hominum per fora omnia volitantium; & subsidentium divitum domos, ut Spartæ canes aut Cætæ, vestigia sagaciùs colligendo ad ipsa cubilia pervenire causarum, &c.

Et paulò post.

Secundum est genus eorum, qui juris professi sci- 6
entiam, quam repugnantium sibi legum abolevere dissidia, velut vinculis ori impositis, reticenti jugi silentio, umbrarum sint similes propriarum: hi velut fata natalitia præmonstrantes, aut Sibyllæ oraculorum interpretes, vultus gravitate ad habitum composita tristiorem, ipsum quoque venditant quòd oscitantur.

Et mox.

Hi ut altiùs videantur jura callere, Trebatium lo- 7
quuntur & Cressellium, & Alphenum, & Auncorum, Sicanorumq́; leges ignotas cum Evandri matre abhinc seculis obrutas multis; & si voluntate matrem tuam finxeris occidisse, multas tibi suffragii absolutione lectiones reconditas pollicentur, si te senserint esse nummatum. hæc ille, atque alia in eandẽ sententiam plurima, quę nõ sat scio, an in quosdam dici queant, qui præter practicas, (ut vocant) & rotæ decisiones, nihil ferè jurisperitiæ norunt.

Ferronus lib. 3. de gestis Gallorum.

Ludovicus XII. Lutetiæ persæpe cùm jus diceba- 8
tur, intererat, patronosq́; disertos non illibenter audiebat; eos tamen sutoris artificium impudenter sibi

vendicare ajebat: namq; quod sutoris est proprium, dentibus alutam producere, hoc patronos in dilatãdis prudentum responsis, & Cæsarum legibus facere ajebat.

Patricius lib. 3. de institut. reip.

9 Agant causas patroni viri optimi, jurisq; periti, q̃ nihil astutè, nihil dolo committant, sed omnia verè loquantur; sitq; illis mendacium non impunitum: Nihil enim in rep. tam incorruptum esse debet, q̃ judicium; quod quidem sæpius lingua quàm pecunia corrumpitur. Unde eleganter se non intelligere Cicero dicebat, cur qui judicem pecunia corrumpit, pœna dignus sit: qui verò eloquentia, laudem ferat. Mihi quidem, inquit, hoc plus mali facere videtur, qui oratione, quàm qui pretio judicem corrumpit: quia pecunia corrumpere prudentem nemo potest, dicendo autem potest.

Ovidius lib. Elegiarum.

10 Turpe reos empta miseros defendere lingua:
Quòd faciat magnas turpe tribunal opes.

DE SCRIBIS
Cap. XXIII.

1 Scribæ Hispaniarum innumerabiles ferè sunt, sed ut multi mecum sentiunt, pauculi esse deberent, & illi quidem spectandæ fidei, & bono genere nati. nã & privatim & publicè prodesse plurimum, & nocere possunt.

Cassiodorus lib. 12. Variarum.

2 Scribarum officiũ securitas solet esse cunctorum, quoniam jus omnium ejus solicitudine custoditur. Armarium tabellionis fortuna cunctorum est, & meritò refugium omnium dicitur, ubi universorum securitas invenitur.

Scri-

Scribæ potiùs quàm ipsi judices judicant, quia causarum vincula dissolvunt. Nec enim judices aliud facere possunt, quàm fidem eorum sequi, quæ apud istos probata fuerint: contractuum, testamentorum, & actorum omnium robur, ex fide scribarũ pendet. Adde quòd cùm fas sit, promulgatam sententiã appellatione suspendere, istis non licet obviare. Nam horum scripturæ paratam habent executionem, & ab eis provocare non licet. 3

Quamobrem, ut in pretio habendi sunt, qui suis stipendiis contenti, fideliter ac diligenter suum officiũ faciunt: sic puniendi sunt severissimè, qui spretis legibus, litigantes deglubunt, & res publicas & privatas depeculantur. Sed hi sine ulla miseratione durissimis suppliciis afficiendi erunt, qui falsi aliquid pro testimonio scripserint. Actum enim est de rebus humanis, si scribæ improbi sint, & impuniti, & sola eorum spectetur fides. 4

Lampridius in Alexandro Severo.

Eum notarium, qui falsum causæ brevem in consilio imperatorio retulisset, incisis digitorum nervis ita ut nunquam posset scribere, deportavit. 5

Philo Alexandrinus lib. in Flaccum, memorat Lamponem quendam scribam sedentariũ, qui tunc venalem habebat judicum oblivionẽ, & in actis publicis q̃dam delebat, quædam prætermittebat, data opera; nonnũquam inserebat q̃ in judicio dicta non fueran trursum alia mutabat, transponebatque pro libito, è singulis syllabis, atque etiam apicibus quæstum faciens: qui sæpe conclamante populo appellatus est Calamosphactes aptissimè, quòd scribendo multos calamo jugularet. Atque utinam hodie non sint discipuli Lamponis, & successores. 6

Cùm ipse Neapoli, Philippi Catholici regis vicem gererem, à multis audivi, scribas (quos magistros 7

Actorum vocant) magna tyrannide spoliare litigantes, præsertim criminum reos: & vehementer dolui, quia eos punire non potui.

Caßiodorus lib. 6. in formula Notariorum.

8 Non est dubium, ornare subjectos principis secretum, dum nullis æstimatur posse committi, nisi qui fuerint fide magna solidati: publicum est quidem omne quod agimus; sed multa non sunt antè faciēda, nisi cū fuerint Deo auxiliante perfecta; quę tanto plus debent occuli quāto amplius desiderātur agnosci. regis consiliū solos decet scire gravissimos: imitari debent armaria quę continent monumēta chartarum, ut quādo ab ipsis aliqua instructio quæritur, tunc loquantur; totum autem dissimulare debent, quasi nesciant scientes. Nam solicitis inquisitorib⁹, sæpe & vultu proditur quod tacetur.

DE OFFICIO EORVM QVOS VISITATORES NOMINANT.

CAP. XXIIII.

1 Utilissimum quidem rebus publicis est, ut omnes magistratus muneris gesti rationē reddant; sic etenim fiet, ut qui perperam se in officiis gesserint, justissimè puniantur; qui verò rectè, laudem & honorem consequantur. Denique ut cauti sint oēs, non ignari haud ita multo pòst rationem ab eis esse reddendam.

Aristoteles lib. 6 Polit. cap. 4.

2 Commodum est ut animi magistratuum pendeant, nec eis quidquid velint efficere liceat. nam licētia quidquid libet agendi, non potest malum, quod est in quoque homine, cavere.

Erant Athenis Logistæ, quib. omnes magistratu functi

functi intra triginta dies, quam magistratu decessissent, administrationis rationem reddebant. Præco autē proclamabat his verbis: Quis vult talē tali functum magistratu, de anteactæ vitæ accusare facinoribus? Et qui accusare volebat, admittebatur. Sed hæc magis ad eam rationem, quam Residentiam vocant, quàm ad Visitationem pertinent.

Plato lib. 6. de Legibus.

Nemo judex magistratúsve sit, qui gesti officii sui 4
rationem non referat, præter eos qui regum instar finem rebus imponunt.

Observa exceptionem divini Platonis, qui prudē- 5
tissimè censuit, summorum judicum auctoritatem exponendam non esse calumniis, & accusationibus impudentissimis subjectorum.

Idem Plato lib. 11. de Legibus.

De repetendis rationibus, quas magistratus refer- 9
re debent, quid dicemus? quis .n. sufficiens repetendarum judex erit? Siquis magistratus rerum pondere pressus dixerítve suo aliquid indignum principatu, difficile inventu hoc est. nam cùm delecti magistratus virtute alios antecellant, quopacto præstantiorem eis inveniemus? Et tamen divini aliqui viri rationum referendarum exactores, & judices vobis quærendi sunt, quos oportet in omni virtutum genere cunctis excellere, & qui non pauciores quàm quinquaginta nati sint annos.

Cornelius Tacitus lib. 15. Annalium.

Olim quidem non modò prætor aut consul, sed 7
privati etiam mittebantur, qui provincias viserent, & quid de cujusque obsequio videretur, referrent: trepidabantque gentes de æstimatione singulorum:

Ex

8 Ex quibus perſpicuè patet vetus & antiquū eſſe, ut in judices & magiſtratus generaliter inquiratur. & ad principem referantur bene ac malè geſta illorum. Nam ut præmio digni ſunt qui bene præſunt, ſic è rep. eſt, ut judicium ſeveriſſimum fiat in eos qui malè ſe geſſerint.

Demoſthenes oratione 2. contra Ariſtogitonem.

9 Repellēdi & coërcendi ſunt à vobis, cùm omnes legum violatores: tum verò in primis ii qui magiſtratu funguntur, & in republica verſantur. Per hos enim & maximas reſpublica clades accipit, ſi mali ſint: & viciſſim juvatur plurimum ſi ſint boni viri, & legum ſtudioſi. Quòd ſi rempublicam capeſſentibus ſemel permiſeritis, ut leges violent, & recepta jura deſpiciant; neceſſe erit univerſos qui in civitate degunt, improbitatis eorum pœnas ſuſtinere: ut enim delictorum, quæ in navibus committunur inter navigandum, ſi quis nautarum deliquerit, parvum eſt damnum; ſin gubernator deceptus fuerit aut aberraverit, communi calamitate vectores omnes involverit: ſic & plebejorum peccata non in populi, ſed in ipſorum damnum cedunt; ſed magiſtratuum, & rempublicam gubernantium peccata ad vos univerſos pertinent. Quapropter & Solon plebeis tarda, magiſtratibus & populi gubernatoribus velocia ſupplicia conſtituit: quòd exiſtimabat ab illis quovis tempore ſumi poſſe pœnas, hos moram ultionis non admittere.

Zonaras in imperio Valentiniani.

10 Summus juſtitiæ cultor Valentiniani fuit. itaq; multos magiſtratibus præditos, ut injurios mulctauit, cum dicerēt, à principe in primis juſtitiæ flagitari curam.

Ariſteas in hiſtoria.

11 Ptolemæus rex interrogavit unum ex ſeputaginta Interpretibus, Quid conſervet regnum? reſpondit il-

dit ille: Sollicita & diligens obſervatio & cura, ne ab his qui pręfecti ſunt negotiis expediendis, quid perperam agatur, & mali aliquid inferatur in ſubditos: quam quidem curam tu ſedulò adhibes, Deo ſubminiſtrante tibi animi cogitationes graves.

Oſorius lib. 7. de Regis inſtitutione.

Si aliquando rex in eligendo lapſus opinione fuerit, & pro bono & integro judice, improbum & ſordidum cooptaverit; ubi id intellexerit, nullam moram interponat, quin illum magiſtratu privet: idque exemplum ſeveritatis in illius ſcelus edat, quo reliqui diligentius in officio atq; fide permaneant.

DE REPVBLICA

LIBER VIII.

DE PRÆFECTO VRBI.

CAP. I

HOC ferè toto libro de his magiſtratibus diſſeremus, qui urbibus præficiuntur: quos correctores appellare ſolemus. Omnes enim civitates Hiſpaniæ ab his magiſtratibus gubernantur; & quæ olim præſides provinciarum, proconſules, atq; prętores adminiſtrabant, ea omnia præfecti urbibus hodie gerunt, 1

Sic etiam ad præſides provinciarum omnia pertinebant, quæ Romæ plures magiſtratus curabant, & quæq; civitas Hiſpaniæ cum municipiis, & vicis ſuis inſtar provinciæ obtinet. 2

Hermogenianus, & Martianus ſub titulo de officio præſidis.

De

De omnibus causis, de quibus vel præfectus urbi, vel præfectus prætorio, itèmq; consules, & prætores cæterìq; Romæ cognoscunt; correctorum, & præsidum provinciarũ notio est. Omnia enim provincialia desideria, quæ Romæ varios judices habẽt; ad officium præsidum pertinent, & præfecti urbibus nostris, eorum omnium magistratuum vice atque officio funguntur.

4 Urbibus præfectos rex mittere solet, ut biennio civitates regant, & plerunq; ad consequentem annum jurisdictio eorum porrigitur, præsertim cum id civitatum senatores, ac decuriones postulant.

Iustinianus de plebeis prætoribus hæc eadem ferè tradit constitutione 19. dicens.

5 Scire autem eos pro certo oportet, quòd si incorruptos se cõservaverint, & à Deo auxiliũ habebunt; neq; benevolentia nostra frustrabuntur: & magistratus in longiora illis tempora prorogabitur: quis enim vellet eum, qui pulchrè & rectè se gereret, temerè mutare?

Qualis autem sit eligendus ad huius magistratus munera docet Plato dialogo 3. de rep.

6 Is qui singulis ætatibus semper pueritia, adolescentia, matura ætate probatus est, & immaculatus existit, custos & princeps est civitatis constituẽdus.

Idem dialogo 6.

7 Oportet eum qui passim sincerus & incorruptus evadit, tanquam aurum in ignis examine comprobatum, gubernandæ civitati præficere, muneribusq; ornare, & viventem, & mortuum.

Dio Cassius lib. 53.

8 Augustus Cæsar tradens præcepta benè administrãdæ reipublicæ, dixit; provincias optimis ac prudentissimis mandate, non invidentes hic cuiquam; neq; certorum hominum commoda, sed urbis incolumitatem, & felicitatem spectantes.

Ex eodem Dione lib. 52.

Mæcenas Augusto Cæsari dixit, omnes illi, quibus aliquod extra urbē imperium cōmittitur, singuli ratione sui officii congruentem accipiant mercedem: Nam neq; ex suis facultatibus in alienis locis vivere eos consentaneū est, neq; rursum immensis, ac nullo certo modo definitis sumptibus eos uti. 9

Lampridius in Alexandro Severo.

Ubi aliquos voluisset, vel rectores provinciis dare, vel præpositos facere, vel procuratores, id est rationales; ordinare nomina eorū proponebat, hortās populum, ut si quis aliquid haberet criminis, probaret manifestis rebus: si nō probasset, subire pœnā capitis: dicebatq; grave esse, cùm id Christiani, & Judæi facerent in prædicandis sacertotibus. qui ordinandi sunt, non fieri in provinciarum rectoribus, quibus & fortunæ hominū comitterētur, & capita. 10

QVID PRIMVM FACIET PRÆFECTUS URBI. CAP. II.

Urbibus præfecti in primis juramētum præstēt, quale jam antè retuli: deinde ad urbes protinus proficiscantur: neq; moram alicubi trahant, aut demigrent prius ad alias regiones, invisuri fortè patriam, & quæcunq; alia delicati, dissolutiq; homines facere consueverunt; sed celeriter ad officium, cujus habenas susceperunt, proficiscantur, quemadmodum Justinianus edixit constit. 95 1

Ad hęc, omnia ea urbis pręfectus faciat, quæ Ulpianus prudētissimè tradit lib. de officio procōsulis. 2

Antequam fines provinciæ sibi decretę ingressus sit, edictum debet de suo adventu mittere, continēs commēdationem aliquam sui, si qua ei familiaritas sit cum provincialibus, vel conjunctio, & maximè excusans, ne publicè, vel privatim ei occurrant. esse 3

enim

enim conveniens,ut unusquisq; in sua eum patria excipiat. Rectè autem & ordine faciet, si edictum decessori suo miserit,significètq;, qua die fines sit ingressurus: plerumque enim incerta, & inopinata turbant provinciales, & actus impediunt.

Iustinianus constit 95.

4 Ante duos dumtaxat dies, quàm provinciam ingrediatur,in qua est qui magistratu defungitur, ad eum amicè conscriptam mittat epistolam, quæ velit,ut cohors mittatur in ejus occursum: atq; ex eo tempore annonas percipiat,ex quo jam cum magistratu est, & hunc administrat.

5 Usq; adeò viris sapientibus novitates displicuerunt,ut Ulpianus loco prænotato scripserit: hoc observare debet proconsul, ut per eam partem provinciam ingrediatur, per quam ingredi moris est. Magni enim faciunt provinciales, servari sibi consuetudinē istam, & hujusmodi prærogativas.

Idem lib. 2. de Officio proconsulis.

6 Si in aliquam celebrem civitatem, vel provinciæ caput pervenerit,pati debet commendari sibi civitatem,laudèsq; suas non gravatè audire, cùm honori suo provinciales id vendicent; & ferias secundùm mores, & consuetudinem,quæ retrò obtinuit, dare.

7 Quod verò præfectus,urbem ingressus, primum facere debet, illud est; ut ad consistorium sive curiam civitatis accedat:ibidèmq; coram decessore, & senaroribus,diploma regium,quo sibi ea civitas decreta & commissa est,exhibeat, ac perlegi faciat: & ex more infulas, & insignia magistratus, hoc est, virgas justitiæ accipiat.

DE

DE VXORE PRÆFECTI.

Cap. III.

Acris olim contentio fuit inter Severum Cæcin- 1
nam,& Valerium Messalinum,de uxoribus procon-
sulum,&aliorum magistratuum,ut est apud Corne-
lium Tacitum lib. 3. annalium.

Severus Cæcinna censuit ne quem magistratuũ, 2
cui provincia obvenisset,uxor comitaretur;multum
antè repetito,concordem sibi conjugem, & sex par-
tus enixam,seque quæ in publicum statueret, domi
servavisse,cohibita uxore intra Italiam : quanquam
ipse plures per provincias quadraginta stipendia ex-
plevisset.

Haud enim frustra placitum olim, ne feminæ in 3
socios aut gentes externas traherentur, Inesse mulie
rum comitatui,quæ pacem luxu,bellum formidine
morentur:non inbecillem tantùm, & imparem la-
boribus sexum, sed si licentia adsit,sævum, ambitio-
sum, potestatis avidum,incedere inter milites,habe-
re ad manum centuriones; cogitarent ipsi, quoties
repetundarum aliqui arguerentur,plura uxorib.ob-
jectari: his statim adhærescere deterrimum quemq;
provincialium:ab his negotia suscipi transigi: duo-
rum egressus coli, duo esse prætoria; pervicacibus
magis,& impotentibus mulierũ jussis,quæ Oppiis,
aliisq;legibus constrictæ,nunc vinculis exolutis,do-
mos,fora jam & exercitus regerent.

Cui Valerius Messalinus respondit:Multa duritia 4
veterum meliùs,& lætiùs mutata: nec enim ut olim
obsideri urbem bellis,aut provincias hostiles esse;&
pauca feminarum necessitatibus concedi, quæ ne
cõjugum quidem penates,adeò socios non onerẽt:
cætera promiscua cum marito;nec ullum in eo pacis

impedimentum: bella planè accinctis obeunda; sed revertentibus post laborem, quod honestius, quàm uxorium levamentum? at quasdam in ambitionẽ, aut avaritiã prolapsas. Quid ipsorum magistratuũ, nonne plerosq; variis libidinibus obnoxios? non tamen ideo neminem in provinciam mitti, corruptos sæpe pravitatibus uxorum maritos. Num ergo oẽs celibes integros? placuisse quondam Oppias leges, sic temporibus reip. postulantibus, remissum aliq̃d postea, & mitigatum, quia expedierit. Frustra nostram ignaviam alia ad vocabula transferri. Nam viri in eo culpam, si femina modum excedat. Porrò ob unius aut alterius imbecillum animum, malè eripi maritis consortia rerum secundarum, adversarumq;: simul sexum natura invalidum deseri, & exponi suo luxu cupidinibus alienis: vix præsenti custodia manere illæsa conjugia: quid fore si per plures annos in modum dissidii obliterentur? sic obviam irent iis, quæ alibi peccarentur, ut flagitiorum urbis meminissent. Addit pauca Drusus de matrimonio suo: Nã principibus adeunda sępius longinqua imperii: quoties divum Augustũ in occidentem, atque orientem meavisse comite Livia? se quoque in Illyricum profectum, & si ita conducat, alias ad gentes iturum, haud semper æquo animo, si ab uxore charissima, & tot communium liberorum parente, divelleretur. Sic Cæcinnæ sententia elusa Messalinus obtinuit, ut uxores maritorum comites ad provincias esse possent.

5 Sed Ulpianus lib. de Offic. proconsulis, inquit: Proficisci proconsulem melius quidem est sine uxore, sed & cum uxore potest, dummodo sciat, Senatũ, Cotta & Messala consulibus, censuisse futurum, ut si quid uxores eorum, qui ad officia proficiscuntur, deliquerint, ab ipsis ratio, & vindicta exigatur. Ac mea qui-

quidem sententia ex qualitate conjugum, professionis, & officiorum, id rectius existimari poterit.

Claudius cantiuncula lib. 1. de offi. iudicis cap. 3.

Olim Lacedæmonii magna ex parte muliebri imperio regebantur; atque utinam hodie non multi essent judices uxoribus obsequentes. inter cæteros unum equidem novi, in fastigio ferè summi tribunalis collocatum, cui uxor omnes tantum non affect? dare, & qui hos ab illa accipere didicerit. quid autem refert (inquit Aristoteles) utrum mulieres ipsæ gubernent, an eos qui gubernant, à mulieribus gubernari? idem enim accidit. 6

DE COMITIBVS PRÆFECTI VRBI.

CAP. IIII.

Ecclesiastici 10.

Secundùm judicem populi, sic & ministri ejus. 1

Præfectus ubi comites eligere debet, probos, prudentes, & muneribus aptos. Nam si quid perperam gesserint, id à præfecto præstandum est; quippe cùm debeat bonos viros ad reipublicę ministeria eligere. 2

Isocrates ad Demonicum.

Delectus ad magistratum, nullius improbi ministerio in obeundis negotiis utitor. Nam quidquid ille deliquerit, id tibi imputabitur. 3

Comites præfecti urbi esse solent assessor, quem Locum tenentem vocant, & alter judex criminum, & apparitores sive executores, quos quidem idoneos facilè p̄fectus inveniet, si modò justa illis stipēdia dederit. Nam si uno quod ajunt nummo, comites istos conduxerit, aut salarii præstituti parte malè illos fraudaverit, sibi & avaritiæ suæ imputare debet, 4

quidquid præfecturæ ſuæ tempore parum feliciter evenerit.

Lex Diocletiani & Maximiani lib. 1. C. tit. 47.

5 Studiorum labor meretur, ut ii qui in publicis adminiſtrationibus conſtituti, ſociari ſibi conſiliorum participes cupiunt, ſpe præmiorum atque beneficentia ſua provocent eos, quorum prudentiam ſibi putant eſſe neceſſariam.

Cicero ad Qintum fratrem.

6 His autem in rebus jam te uſus ipſe profectò erudivit, nequaquam ſatis eſſe ipſum has te habere virtutes, ſed eſſe circunſpiciendum diligenter, ut in hac cuſtodia provinciæ non te unum, ſed omnes miniſtros imperii tui, ſociis & civibus, & reip. præſtare videare. Quos verò aut ex domeſticis convictorib⁹, aut ex neceſſariis apparitoribus tecum eſſe voluiſti, horum non modò facta, ſed etiam dicta omnia prẹſtanda nobis ſunt.

Idem ad eundem, de his loquens quos habebat adiutores imperii.

7 Si quis, inquit, fortè eorum eſſet ſordidior, ferres eatenus quoad per ſe negligeret eas leges quibus eſt aſtrictus, non ut ea poteſtate quam tu ad dignitatē permiſiſſes, ad quæſtum uteretur. *Ex mox:* Quanta ſit in quoque fides, tantum cuique committe.

Et paulò pòſt.

8 Sed habes eos tecum quos poſſis rectè facientes facilè diligere, minus conſulentes exiſtimationi tuę, facillimè coërcere: ſint aures tuæ, quæ id quod audiunt, exiſtimenter audire, non in quas fictè aut ſimulatè quæſtus cauſa inſuſurretur; ſit lictor, nō ſuę, ſed tuę lenitatis apparitor: majoraq; præferant faſces illi, ac ſecures dignitatis inſignia, quàm poteſtatis.

Si

Si quis est eorum, in quo jam offenderis, de quo aliquid senseris, huic nihil credideris: nullam partem existimationis tuæ commiseris.

Idem in Verrem actione 4.

Si innocentes æstimari volumus, non solùm nos 9
abstinentes, sed etiam nostros comites præstare debemus. primùm omnium opera dãda est, ut eos nobiscum ducamus, qui nostræ famæ capitiq; consulant: deinde, si in hominibus eligendis nos spes amicitiæ fefellerit, ut vindicemus, missosque faciamus, & semper ita vivamus, ut rationem reddendam nobis arbitremur.

Divus Hieronym. lib. 1. adversus Pelagianos.

Cupit Apostolus ut Episcopus domum suam o 10
ptimè regat, quodq; difficillimum est, ut filios habeat subjectos cum omni pudicitia, vel filios carnis, vel filios fidei: non enim sufficit episcopum propriam habere pudicitiam, nisi ea filiorum & comitum ac ministrorum pudore decoretur, dicente David: Ambulans in via immaculata, hic mihi ministrabat. pudici autem esse debent, ut non solùm opere, sed sermone quoq; & nutibus se abstineant ab impudicitiis: ne fortè illud incidat Heli, qui certè increpavit filios suos, corripuit, & punitus est; quia non corripere debuit, sed abjicere: quid faciet qui gaudet ad vitia? qui emendare non audet? qui conscientiã suam non metuit, & quod cunctus populus clamitat, nescire se simulat? quæ omnia non solùm de episcopis, sed etiam de aliis familiæ patribus accipienda sunt.

NE FAMILIA PRÆFECTI MUNERA ACCIPIAT.

CAP. V.

1 Satis multa jam antè dixi,ut ne magiſtratus accipiant munera. Addendum eodem eſt,ne familia p̃fecti urbis quippiam doni aut muneris capiat; ſi ſecus fecerit,pœna ſeptupli adverſus pręfectum ipſum lege regia ſancita eſt, idque jure quam optimo, ne fraus legibus fiat,& fortè per uxorem, filios, domeſticos,& familiares,ad magiſtratum perveniant munera.

Atque ea quidem olim Cicero Verrem commiſiſſe ait, nam actione 4. in eundem, inquit:

2 Non nego tibi ipſi nullum nummum eſſe numeratum,ſed cùm ob tua decreta, ob imperata, ob judicata pecuniæ dabantur, non erat quærendũ cujus manu numerarentur, ſed cujus injuria cogerentur. Comites illi tui delecti, manus erant tuæ:præfecti, ſcribæ,medici,accenſi,aruſpices,præcones,manus erant tuæ:ut quisq; te maximè cognatione, affinitate neceſſitudine aliqua attingebat, ita maximè manus tua putabatur. Cohors tota illa tua, quæ plus mali Siciliæ dedit,quàm ſi centum cohortes fugitivorum fuiſſent,tua manus ſine controverſia fuit:q̃d quid ab horum quopiam captum eſt,id non modò tibi datum, ſed tua manu numeratum judicari neceſſe eſt. nam ſi hanc defenſionem probabitis, non accepit ipſe,licet omnia de pecuniis repetundis judicia tollatis.Nemo unquam tam reus, tam nocẽs adducetur,qui iſta defenſione non poſſit uti.

Caſſiodorus lib 11. variarum.

3 Non ſolùm noſtras, ſed & officii innoxias cuſtodimus

dimus manus; alioqui inutile bonum est, judicem non accipere, & multis accipiendi licentiam præbuisse.

Observet præfectus urbi consilium illud Ciceronis ad Quintum fratrem, atque operibus præstet, & nemo erit qui familiaribus suis munera dare velit. Denique ait: Hæc opinio sit, non modò iis qui aliquid acceperint, sed iis etiam qui dederint, te inimicum (si id cognoveris) futurum. Neque verò quisquam dabit, cùm erit hoc perspectum, nihil per eos qui simulant, se apud te multum posse, abs te solere impetrari. 4

Ad hæc, præfectus rem boni exempli, & civibus gratissimam faciet, si familiarium crimina, præsertim eorum qui in officio delinquunt, severè punierit: eo enim efficietur, ut intelligant homines, quòd qui suis non pepercit, nec alienis parcet. 5

Extat lex Honorii, & Theodosii lib. 1. Codicis Iustiniani, sub titulo 29. cuius verba sunt:

Omnes provinciarum apparitores, pro inveterata auctoritate, juxta motum judicis, nudatos verberibus (si ita res tulerit) subjacere præcipimus, ut & facilis executio rerum publicarum sit, & officiorum insolentia comprimatur, & judicum severitati competens addatur auctoritas. 6

AEneas Sylvius lib. 4. commentariorum.

Cùm quæreret aliquis ex Nicolao quinto, qualis esset Eugenius Papa quartus, At inquit, hoc facile est cognitu: nam qualis familia est, talem & principem invenias. 7

NE COMITES INDIGENÆ SINT, AUT CONSANGUINEI PRÆFECTI.

CAP. VI.

1 Nec præfectus urbi, nec ejus comites indigenæ esse possunt, ne odio, aut gratiæ multa concedant. itaque locum præfecti tenens, judex criminum assessor, apparitores & executores, aliunde sunt assumendi.

Lex Anastasii lib. 1. C. tit. tit 39.

2 Nulli patriæ suæ administratio sine speciali permissu principis permittatur.

Lex Constantii lib. 12. C. tit. 6.

3 Nullus apparitor ad eam provinciam, ex qua oriundus est, vel in qua collocaverit Larem, obtentu publicæ necessitatis, vel executor privati negotii dirigatur. Apparitor verò, qui huic se muneri passus est deputari, militia spoliabitur. Hæc autem pœna etiã cæteris officialibus irrogata est.

Lex Gratiani lib. 9. C. tit. 29.

4 Ne quis sine sacrilegii crimine desiderandum intelligat gerendæ ac suscipiendæ administrationis officium, intra eam provinciam, in qua provincialis, & civis habeatur, nisi hoc cuipiã ultronea liberalitate per divinos affatus imperator indulgeat.

Iulius Paulus lib. 5. sententiarum tit. de fisci advocato.

5 In ea provincia, ex qua quis originem ducit, officium fiscale administrare prohibetur, ne aut gratiosus, aut calumniosus, apud suos esse videatur.

Qui

Qui ejusdem civitatis non ſunt, & adminiſtratione depoſita, aliò migrare debent; ii proculdubio ſine reſpectu cujuslibet officium ſuum liberè faciunt: contrarium verò indigenis evenire ſolet. Quid quòd odia inimicitiæ inter municipes ipſos oriuntur, & creſcunt, cùm civis in ſuum civem, tametſi juſtiſſimè, animadverterit. 6

Quas ob res legibus regiis, & mandatis vetitum eſt, ne officia iſta indigenæ gerant: & eisdem mandatis adjicitur, ne comites cõſanguinei, aut affines ſint præfecti urbis, cum his enim amicitiam natura ipſa peperit: quo fit, ut ſeverè in eos præfectus animadvertere non facilè queat. 7

Divus Thomas in Matth. cap. 13.

Cur homo in patria ſua minus honoratur? una ratio eſt, quia quando eſt in patria ſua, multi qui cognoſcunt infirma ejus; ſemper illa reducunt in memoriam: & hæc eſt malitia hominum, ut magis cogitent defectus aliorũ, quàm virtutes, aut perfectiones eorum. Ratio altera poteſt aſſignari, quia (ut ait Philoſophus) populus multum paralogizatur; & credit quòd in aliquo pares, in omnib. pares ſint: unde quando aliquis eſt in patria ſua, cùm videant alios ei pares in genere, vel in aliis, credunt, quod non poſſis eſſe major, aut melior illis. 8

DE SENATORIBVS, SIVE DECURIONIBUS.

CAP. VII.

Senatores urbium, rectores vulgo appellantur, & præfectus ipſe, corrector: nempe quia omnes ſimul regunt civitates. Hi præfectorum ſocii atque conſiliarii, & nonnunquam aſſeſſores, viri prudentes, & 1

probi, & nobiles esse deberent, ut publicis & privatis rebus rectiùs consulere possint.

Dio Cassius lib. 52.

2 Mæcenas Cæsari Augusto dixit: Equites multis negotiis obeundis clari, digni sunt qui in ordinem senatorium recipiantur; quin etiam ex his qui ordines in civilibus legionibus duxerunt, in senatum adscribendi aliquando nonnulli sunt, modò ne stipendia meruerint: quippe turpe ac probrum sit, eos in senatorum numero haberi, qui aliquando storeas & corbes gestaverint.

3 Hi ferè hodie sunt, quos olim Defensores civitatum nominabant. nam idem penè est utrorumque officium, quemadmodum ex his legibus perspicuè patet.

Lex Gratiani lib. 1. C. tit. 51.

In defensoribus civitatum erit administrationis hæc forma: scilicet, ut in primis parentis vicem plebi exhibeas; descriptionibus rusticos urbanosq; non patiaris affligi: officialium insolentiæ, & judicum ꝓcacitati (salva reverentia pudoris) occurras: Ingredi cùm voles ad judicem, liberam habeas facultatem.

Lex Valentiniani sub eorum tit.

4 Defensores nihil sibi insolenter, nihil indebitum vindicantes, nominis sui tantùm fungantur officio: plebem ab omni improborum insolentia & temeritate tueantur; ut id tantùm quod esse dicuntur, esse non desinant.

5 Ad officium senatorum pertinet, omni ope curare, nequid resp. detrimenti capiat; libera sint illis suffragia semper sine respectu cujusquam. sit illis propositum commune bonum, & ab eo se avelli nunquam patiantur: ne privata odia publicis utilitatib. anteponant; ne bona civitatum depeculentur: demũ

quæ

quæ facturos se ac servaturos jurant, fideliter ea omnia præstent.

Caßiodorus lib. 4. variarum.

Decet quidem cunctos patriæ suæ augmenta cogitare, sed eos maximè, quos respublica sibi summis honoribus obligavit; quia ratio rerum est, ut eum necesse sit plus debere, qui visus est majora suscipere. 7

Ex Dione lib 52.

Mæcenas ad Augustum Cæsarem, de ætate senatorum inquit: Adscribendi in senatum annos viginti quinque habere debent. quomodo enim non sit turpe ac damnosum, cùm nemini ante id ętatis suorum bonorum administrationem concedatis, his q eam nondum attigerint, rempublicam vos credere. 8

Beda in Proverbia, cap. 20.

Tunc civitatis cujusque bene ordinatæ, tunc res sanctæ Ecclesiæ rectè aguntur, cùm & fortiores quique viribus necessariis insistunt operibus, & seniores majore prudentia præditi, de his quæ agenda sunt, salubriter consulunt. 9

Sed illud præterire non possum, in quo senatores quosdam rimarum plenos facilè deprehendas: qui arcana reipublicæ tanta licentia produnt, ut nihil minus, quàm sese iniquè agere, credere videantur: cùm & perfidi hoc solo ac perjuri sint; & tamen jam id iniqua consuetudine leve & pro nihilo esse putatur. 10

Cicero lib 1. de Legibus.

Tantum esse ait corruptelam malæ consuetudinis ut ab ea tanquam igniculi extinguantur à natura dati, exorianturque & confirmentur vitia contraria. 11

De-

Divus August. in Enchiridio. cap. 30.

12 Magna etiam & horrenda peccata, cùm in consuetudinem venerint, aut parva, aut nulla esse creduntur.

DE RATIONE REPOSCENDA, QUOS VULGO RESIDENTIAM VOCANT.

CAP. VIII.

Lucæ 16.

1 Redde rationem villicationis tuæ.

1. Regum 12.

2 Dixit Samuel ad universum Israël: Ecce præsto sum. loquimini ad me coram Domino, & coram Christo ejus, utrum bovem cujusquam tulerim aut asinum; si quempiam calumniatus sum, si oppressi aliquem: si de manu cujusquam munus accepi: & contemnam illud hodie, restituamq; vobis.

3 Mandatis cavetur, ut judex residentiæ sive præfectus urbi rationem administrationis à decessore deposcat. Is autem qui eodem officio functus est, permanere debet, ac residere quinquaginta diebus in civitate cui præfuit; idq; est quod à residendo vulgus Residentiam nominat.

Lex Zenonis lib. 1. C. tit. 45.

4 Nemo ex omnibus magistratibus, postquam sibi successum fuerit, audeat excedere de locis quos texisse noscitur, antequam quinquaginta dierum constitutus numerus finiatur: sed per id tēpus publicè, non domi, vel intra sacrosanctos terminos, aut potentes domos latitantes; sed in celeberrimis locis ante omnium quos nuper gubernaverant, ora versentur: ut pateat omnibus facultas libera super furtis aut criminibus querimoniam commovendi, & ille accusare volentibus pro legum ratione respondeat,

Ipse

Ipſe autem qui præſentem fugiens non obſerva- 5
verit legem, ubicunq; repertus fuerit, ſine ullo pe-
nitus obſtaculo deducatur, per ſex menſes ibidem
moraturus, ne poſſint ejus crimina vel furta celari:
quòd ſi intra quinquaginta dies cœpta nec dum fi-
nita lis fuerit, ſi civiliter fuerit pulſatus, dato procu-
ratore inſtructo, poſt quinquaginta dies protinus
diſcedere valeat. Si verò de crimine fuerit accuſa-
tus, uſque ad terminum cauſæ ibidem neceſſariò
permaneat.

Hæc eadem revocans Juſtinianus conſtitutione 6
95. inquit: Sancimus, ne cui præſidi priùs licentia
ſit provinciæ deſerendæ, quàm magiſtratum depo-
nat; & ut eo depoſito per quinquaginta dies ſub
publico aſpectu commoretur in provincia, cui præ-
fuit: referatq; in acta publica eum diem quo diſce-
dit ex provincia, ut perſpicuum ſit, in rebus ne ge-
ſtis ſuis fiduciam collocet, an non.

Prætereà ſi quis magiſtratum ſive militarem, ſi- 7
ve civilem vel adhuc gerens, vel eo abdicatus, pro-
provinciam relinquat; is ſanè magiſtratus, qui abs-
que juſſione noſtra hanc reliquerit, tum criminis
perduellionis reus eſto, tùm denuò in provinciam
remiſſus, poſteaquàm his, qui crimen ei ingerunt,
reſponderit, ut perduellionis reus extremum ſup-
plicium excipito.

Chryſoſt. in dictum Pauli, Vtinam toler aſſetis.

Gravis iſte morbus magiſtratibus infeſtus eſt, ut 8
poſt ſe adminiſtrationem rerum ſuſcepturos, per-
verſos eſſe ac ſceleratos precentur. Nam qui ſunt
generoſi magniq; animi, in clariorem ſplendorem
ſe exiſtimant evaſuros, cùm ejuſmodi non fuerint,
qui in principatu ſequuntur; qui tantùm umbræ
ſunt, corruptiq; moris, arbitrantur malitiam ſucceſ-
ſoris ipſis in prætextum flagitiorum fore.

Suetonius

Suetonius in Domitiano.

9 Magiſtratibus quoq; urbicis , provinciarumque præſidibus coërcendis, tantum curæ adhibuit , ut neq; modeſtiores unquam,neq; juſtiores extiterint, è quibus pleroſq; poſt illum reos omnium criminũ vidimus.

10 Ubi miniſtrorum publicorũ ſine cauſa evidenti nimium creverint facultates,ibi manus eorũ ſuſpectæ eſſe debent. Nam,ut rectè inquit Plato , qui juſtè tantùm acquirit, nunquam divitiis excellet : ac forrè expediret reipublicæ , ut ſuarum divitiarum rationem reddere cogerentur.

DE EADEM RE.

CAP. IX.

1 Ergo præfectus urbi (ſi id ei commiſſum fuerit) actiones & accuſationes adverſus deceſſorē , & comites ejus propoſitas audire,ac breviter eas definire debet:alioquin judex ad hoc miſſus, idipſum tenetur facere.

Lex Arcadii,& Honorii lib.2.C.tit. 47.

2 Conſiliarios judicum, & cãcellarios, & eos , qui domeſticorum fungũtur officio,poſt depoſitam adminiſtrationē quinquaginta dies in provinciis reſidere præcipimus.Pro confeſſo autem tenebitur,qui accuſatus, hujuſmodi perſonam ſubtraxerit: eaq; in quadruplum reſtitui jubemus,quæ deſiderantur ablata;ut duplum ſpoliatus accipiat, & duplum noſter fiſcus adquirat.

Pars legis Honorii,& Theodoſii ſub eodem tit.

3 Cancellarii poſt depoſitam adminiſtrationē provincialibus præſentiam ſui exhibeant, quo volentibus ſit accuſandi eos facultas ; ſi enim idonea cauſa exegerit,ad detegenda judicis flagitia , etiam quæſtioni eos ſubditi oportet.

Variis pœnis magistratuũ crimina coërcẽtur, quas 4
nunc referre nihil attinet: eam duntaxat memorasse sufficiet, quam Herodotus lib. 5. retulit, in hanc sententiam: Sisamnem, unum è regiis judicibus, quod injustè ob pecuniã judicasset, rex Cambyses interemerat, interemptoq́; detractum corium in lora cõscidit, quibus tribunal, in quo ille sedens, judicarat, intendit; ibidèmq; ejus filium Otanem sedere judicem percepit, atq; in memoria habere, in qua tribunali judicaret.

Irenæus lib. 5. adversus hæreses.

Magistratus indumentum justitiæ leges habẽtes, 5
quæcunq; justè ac legitimè fecerint, de his non interrogabuntur, neq; pœnas dabunt; quæcunq; autem ad eversionem justi, iniquè & impiè contra legem & more tyrannico exercuerunt, in his & peribunt justo judicio Dei ad omnes æqualiter pervenientc, & in nullo deficiente.

Inquiritur quoq; secretò in decessorem, & ejus 6
comites; ut etiam officio judicis constet, utrũ bene, an malè rempublicam administraverint. Quòd si quempiam invenerit ex cane in lupum conversum, severissimis eum suppliciis afficiet.

Demosthenes oratione 1. contra Aristogitonem.

Canis iste est populi, qui eos, quos ut lupos insi- 7
mulat, non mordeat: quas verò se tueri profitetur oves, ipse devoret. at qui dicunt, canes, qui de ovibus gestent, esse jugulandos. itaq; primo quoq; tẽpore è medio tollendus est.

Divus Bernardus ad comitem Theobaldum epist. 37.

An ignoratis quis minetur? cùm accepero tẽpus, 8
ego justitias judicabo: quòd si justitias, quanto magis injurias? an nõ timetis, quod rursum scriptũ est, Quia in qua mẽsura mẽsi fueritis, remetietur vobis?

Debet etiã præfectus urbi rationes excutere ve- 9
ctigalium publicorum, & accepta, & expẽsa perspicere, &

cere,& ut reliqua ſolvantur cogere, & quæ perperā fuerint expenſa, delere.

Plinius Traiano lib. 10. epiſt. 4.

10 Nuncreip. Pruſenſium impendia,reditus, debitores excutio; quod ex ipſo tractu magis ac magis neceſſarium intelligo. Multæ enim pecuniæ variis ex cauſis à privatis detinentur: præterea quædam minimè legitimis ſumptibus erogantur.

Cui Traianus reſpondit;

11 Rationes in primis tibi rerum publicarum excutiendæ ſunt:nam & eas eſſe vexatas, ſatis conſtat.

Idem Plinius eidem Traiano alia in epiſt. ſcribit.

12 Requirenti mihi Byzantiorum reipublicæ impēdia, quæ maxima fecit,indicatum eſt Domine legatum ad te ſalutandum annis omnibus cum pſephiſmate mitti, eiq; dari nummorum duodena millia. Memor ergo propoſiti tui,legatum quidem retinēdum,pſephiſma autem mittendum putavi,ut ſimul & ſumptus levaretur, & impleretur publicum officium. Eidem civitati imputata ſunt terna millia quæ viatici nomine annua dabantur legato eunti ad eum, qui Meſiæ præeſt, publicè ſalutandū. Hæc ego in poſterum circuncidenda exiſtimavi. Te Domine rogo,ut quid ſentias reſcribendo, aut conſilium meum confirmare, aut errorem emendare digneris.

Traianus reſpondit.

13 Optimè feciſti, Secunde chariſſime, duodena iſta Byzantiis, quæ ad ſalutandum me in legatum impendebantur, remittendo. Fungetur his partibus, etſi ſolum eorum pſephiſma per te miſſum fuerit,ignoſcet illis & Meſiæ præſes, ſi minus illum ſumptuosè coluerint.

DE

DE PRÆTORIIS, ET OPERIBUS.

CAP. X.

Si fortè publica domus in civitate non sit, in quã 1
præfectus urbi, & senatores, commodè convenire possint; curare præfectus debet, ut quàm primùm fieri queat, ædificetur. Prætoria quoque, id est, domus quas præfecti habitant, reficiantur.

Lex Anastasii 1. C. tit. 39.

Nulli judicum, qui provincias regunt in civita- 2
tibus, in quibus sacra palatia, aut prætoria sunt, liceat his relictis privatorum sibi domos ad habitandum, veluti prætoria vendicare: sed sacratissima modis omnib. habitare palatia, seu prætoria, ut hac necessitate compellantur eorum reparationi providere.

Opera quoque omnia publica ad officium præfe- 3
cturæ urbanæ hodie pertinent: quæ olim ad ædiles pertinebant.

Aristoteles lib. 6. Polit. cap. 8.

Secunda procuratio est urbanarum rerum, tum 4
communium tum etiam privatarum, ut cum decẽte ornatu ædificia & viæ conserventur, & collapsa reficiantur, & cætera, quæ similem procurationem attingunt: qui magistratus, ædilitas à plerisque nominatur.

Vlpianus lib. 2. de Offi. procons.

Ædes sacras, & opera publica proconsul circũire 5
debet inspiciendi gratia, an sarta tecta sint, & q̃ sint, vel an reliqua refectione indigeant, & si qua cœpta sunt, ut consummẽtur, ꝓut vires ejus reipublicę permittuntur, curare debet. Curatoresq́ue operum di-

ligentes,& solemniter præponere, ministeria quoq; militaria, si opus fuerit, ad curatores adjuvandos dare.

6 Quòd si Ulpianus ethnicus in primis ædes sacras visendas,& reficiendas esse à proconsule,tradit:multo id magis à veræ religionis cultoribus faciendum est. Itaque præfectus urbi, civitatis episcopo in templis ædificandis, & reficiendis adesse, ac suffragari debet.

4. Regum 12.

7 Vocavit rex Jojadam Pontificem & Sacerdotes, dicens eis: Quare sarta tecta non instauratis templi?

Aggæi 1.

8 Nunquid tempus vobis est, ut habitetis in domibus laqueatis; & domus mea deserta est, & vos festinatis unusquisq; in domum suam?

Sanctus Hieronym epist. 8.

Alii ædificent ecclesias, vestiant parietes marmo-
9 rũ crustis, columnarum moles advehant, earumq; deaurẽt capita ebore,argentoq;,valvas gemmis aurata distinguant altaria,non reprehendo,nõ abnuo, unusquisq; in suo sensu abundet; meliusq; est hoc facere,quàm repositis opibus incubare.

Divus Ambrosius sermone 89.

10 Si commendatur Domino qui ædificavit synagogam (*Lucæ 7*) quanto est commendatior, qui ædificavit ecclesiam? & si is meretur gratiam qui impietatis receptaculum præstitit,quanto majorem meretur gratiam,qui religioni domicilium præparavit? &qui ædificare fecit tabernaculum,ubi Christus quotidie prædicatur?

Beatus

Beatus Chrisost. in Acta Apostolorum, homil. 18.

Si quid habes insumendum in pauperes, in ædificanda ecclesia insume: melius illuc, quàm ibi: preces illic, perpetuæ propter te laudes, & synaxes propter te oblatio per singulos dies Dominicos, utrum magis mirandum, quòd alii extruunt clara sepulchra, ut posteri audiant quòd ille cōstruxit, an quòd tu ecclesias excitas? cogita quòd usq; ad Christi advētum mercedem habiturus sis, qui altare Dei excitaturus est? Dic enim oro, si rex tibi præcepisset domū extruere, ut illic habitaret, nónne omnia fecisset? Nūc igitur regia Christi constructio, ne sumptum spectes, sed fructum computa. 11

Idem divus in priorem epist. ad Corinth sermone. 36.

Non tonstrina aut unguentaria taberna ecclesia est, aut officina forensis, sed locus angelorum, locus archangelorum, regia Dei, cælum ipsum. quemadmodum igitur si cęlum quispiam ingressus, etiam si patrem, etiam si fratrem videat, tamen præ stupore non alloqueretur; sic nec in ecclesia aliud quidquā quàm sancta sonare decet. nunc verò ecclesia nihil foro differt, vendere quid aut mercari lubet, magis idonea ecclesia est, quàm forum: dicere malum, audire mala vis, etiam hoc frequentius hîc quàm foris. *hæc ille, atq; alia in eandem sententiam plura.* 12

Biesius lib 3. de Republica.

Templa rebus divinis consecrata sunt, in quæ nos à tumultibus reciperemus, quo possemus commodiùs de religione negotiisq; salutis nostræ cum Deo tractare. Diligenter autem observandum est, ut nihil indecens sit unquam in templis, ac non vehemēter religiosum. Res sacræ nihil admittunt, nisi quod o- 13

nino ſerium ſit atq; ſeverum. Ludicra verò omnia, q̃ ſuapte natura ſtulta ſunt & inepta, ſi propter ſtolidam noſtri partem ad contentioris animi relaxatio nem interdum utilia ſint; vel in foro, vel privatim in ædibus, non autem in templis exerceantur. Certè legimus ſapientiſſimos omnes, pręcipuè tamen Chriſtianos, ab hujusmodi ineptiis plurimum abhorruiſſe.

14 Non probo eorum opinionem, qui ajunt, ædificandum eſſe vivis in lapidibus, non autem in ſacris ædibus; is enim prætextus hæreticorum eſt, ne conſtruantur eccleſię, ne bona opera fiant; deniq; ut cultus divinus, atque adeò Chriſtiana religio interat. Nam (excepta extrema neceſſitate) ſi nunquam eccle ſiæ, aut loca pia ſunt ædificanda, niſi cùm pauperes non inveniantur, perſpicuum eſt quòd nunquam ędificabuntur.

DE NOVIS OPERIBUS.

CAP. XI.

1 Præfectus & ſenatores opus novum facere nequeunt, niſi conſulto principe.

Lex Valentiniani lib. 8. C. tit. 12.

2 Nullus judicum novum opus informet, quoties ſerenitatis noſtræ arbitria ceſſabũt: niſi de ſuis pecuniis hujusmodi opus voluerit conſtituere. Ea tamen inſtaurandi, quæ jam defoimibus ruinis intercidiſſe dicuntur, univerſis licentiam damus.

Lex Arcadii & Honorii eodem tit.

3 Nemo judicum in id temeritatis erumpat, ut incõſulta pietate noſtra, novi aliquid operis exiſtimet inchoandum; ſi quis contrà fecerit, ſex libris auri mulcta-

mulctabitur: similis etiam condemnatio ordines civitatis manebit.

Lex Leonis sub eodem titulo.

Nemini judicũ liceat nova opera inchoare, prius- 4
quàm ea quæ cœpta invenerit, à decessore vel decessoribus suis vetustate dirupta, aut desidia derelicta, diligenti studio instantiaque complerit: cùm ex hoc plurimum laudis acquirat, si ea culta & perfecta reddiderit, quæ vetusta sunt & instaurationem requirunt, quæque ab aliis initiata & imperfecta resederant.

Ac si diceret: Multò majorem laudem ferent, qui 5
vetusta instauraverint, quàm ii qui rebus hisce neglectis, nova opera fuerint aggressi.

Lex Constantini lib. 15. C. Theodosiani tit. 1. ubi alia multa leges similes referuntur.

Provinciarum judices commoneri præcipimus, 9
ut nihil se novi operis ordinare antè debere cognoscant, quàm ea compleverint quæ à decessoribus inchoata sunt: exceptis dumtaxat temporum ædificationibus.

Plinius Traiano lib. 10. epist.

Quærenti mihi, Domine, Prusæ ubi posset bali- 7
neum, quod indulsisti, fieri, placuit locus in quo fuit aliquando domus (ut audio) pulchra, nunc deformis ruinis. Per hoc enim consequemur, ut fœdissima facies civitatis ornetur, atque etiam ut ipsa civitas amplietur, nec ulla ædificia tollantur, sed quæ sunt vetustate sublapsa reparentur.

DE MVRIS, ET VIA PUBLICA.

CAP. XII.

1 Ad officium quoque præfecturæ urbanæ pertinet, murorum & viarum cura, muri enim & viæ publicę refici & extrui debent.

Vlpianus lib. 69. ad Edictum.

2 Muros municipales nec reficere licet sine principis vel præsidis auctoritate, nec aliquid eis conjungere vel supponere.

Martianus lib. 4. Regularum.

3 In municipiis quoque muros esse sanctos, Sabinum rectè respondisse Cassius refert: prohiberiq; oportere, ne quid in his immitteretur.

Lex Honorii lib. 8. C. tit 12.

4 Omnes provinciarum rectores literis moneantur, ut sciant, ordines atque incolas urbium singularum, muros vel novos debere facere, vel veteres firmiùs renovare.

5 Quæ de muris retuli, eadem de pontibus & itineribus reficiendis sunt accipienda; item de fontibus

Lex Honorii lib. 1. C. tit. 2.

6 Ad instructiones itinerum pontiumque etiam divinas domos tam laudabili titulo libenter adscribimus, quia non est inter sordida munera numeratum.

Plato lib. de Legibus.

7 Viarum urbis curam habeant ædile, vulgariumque itinerum, quæ à regione in urbem tendunt: ędifica-

ficationum quoque, ut secundum leges omnes fiant.

Papinianus lib. 43. Digest. tit. 10.

Ædiles curam gerant per urbem publicorum itinerum, ut complanentur: néve flumina damnum dent ædibus, & ut ponticuli sint quocunque loco opus fuerit. 8

Procurent etiam, ne quis publica itinera profodiat, aut aggeribus congestis obruat, néve quid in publico itinere exædificet; si contrà factum erit, servus quidem flagellis, à quocunque qui eum deprehenderit, cædatur. liber verò ædilibus indicetur: ædiles autem lege in eum animadvertant, & quod factum est destruant. 9

Prætereà curent, ut ante suas quisque ædes publicas vias reparet, repurgetq; aquagia quæ sub dio sunt, ita quidem, ut nequid impedimento sit, quo minus eatur, agatur. 10

Procurent insuper, ne quid ante officinas propositum sit, præterquam si fullo vestimenta ab excoctione ad auram recreet, vel faber rotas exponat; ut tamen ita collocent, ne impedimento sint ducendo vehiculo. *hæc prudentissimè Papinianus.* 11

Platina lib. de optimo cive.

Ædilium munus esse putabatur, curare ut fora, vici, stratæ, viæ publicæ, cloacæ, aquæductus, cæteraque ædificia, lauta, munda, integra, expeditaque asservarentur, tum ad utilitatem, tum ad salubritatem civium. 12

Ex Petrarcha de Rep. optimè administranda.

Porcorum grunientium, ac solum suffodientium fœdum spectaculum è callibus removendum est, ac pœnis sanciendum, ut qui porcos habent, rure eos 13

alant, aut eos domi includant; repertos verò in publico, quicunque voluerit, impunè eripiat.

14 Sunt qui putent ad officium præfecturæ urbanæ in primis attinere, ut resecentur contignationes ille, quæ ex ædibus eminent supra calles; quia singulariter deformant ipsam urbis venustatem: sed id nec legibus cautum, nec mandatis adjectum est; nec fieri quidem potest, nisi consulto principe. Adde, quòd magno privatorum incommodo contignationes diruuntur, nec semper deformes sunt, nec reb. publicis nocent.

Memorat Cornelius Tacitus lib. 15. Annalium.

15 Post magna urbis incendia præcepisse Neronem, ut erigerentur domus dimensis vicorum ordinibus, & latis viarum spatiis, patefactis areis, additisq; porticibus, quæ frontem insularum protegerēt: eas porticus Nero sua pecunia extructurum pollicitus est. Addit præmia, pro cujusq; ordine & rei familiaris copiis; finivitq; tempus intra quod effectis domib. præmium adipiscerentur. Ædificia ipsa certa sui parte sine trabibus esse voluit, & ut saxo Gabino Albanoq; solidarentur; quòd is lapis igni impervius est.

16 Ea ex utilitate accepta decorem quoque nove urbi attulere. Erant tamen qui crederent veterem illā formam salubritati magis conduxisse; quoniam angustiæ itinerum, & altitudo tectorum, non perinde solis vapore perrumperentur. at nūc patulam latitudinem, & nulla umbra defensam graviore æstu ardescere. Ac mea quidem sententia in regionibus calidis, & satis amplis callibus, ea contignationum destructio minimè necessaria est.

Ex divo Thoma lib. 2. de regim. princip. cap. 12.

17 Ad bonam regni gubernationem pertinet, ut viæ publicæ sint securæ: sunt enim communes omnibus quo-

quodam jure naturæ & legibus gentium: unde in libro Numerorum via publica, via regia nominatur. & ibi glosa inquit, ideo sic appellari, quia debet esse libera cuilibet transeunti innoxio ratione humanæ societis.

DE ÆDIFICIIS PRIVATIS.

CAP. XIII.

Curare debet præfectus urbi, ne privatorum ædificia viis publicis, aut ædificiis reipublicæ noceant; nec ita fiant, ut publicus deformetur aspectus. 1

Lex Alexandri Severi lib. 8. C. tit. 10.

Negotiandi causa, ædificia demoliri, & marmora detrahere, edicto Vespasiani, & senatusconsulto vetitum est. Cæterùm de alia domo in aliam transferre licere, exceptum est; sed nec dominis ita transferre licet, ut publicus deformetur aspectus. 2

Lex Arcadii eodem tit.

Si cui loci proprietas ædificandi juxta publicas ędes animum dederit, is quindecim pedum spatio interjecto, publica & privata ædificia ita sibi noverit fabricanda, ut tali intervallo publicæ ædes à periculo vendicentur. 3

Lex Honorii sub. eodem tit.

Mæniana, sive olim constructa, sive in posterum constituenda, nisi spatium inter se per decem pedes liberi aëris habuerint; modis omnibus detrucentur. In his verò locis, in quibus ędificia privatorum, horreis publicis videntur objecta, obstructione mænianorum quindecim pedum intervalla serventur. Qui 4

ſecus fecerit, ſciat non ſolum fabricata demolienda, ſed etiam domum ipſam fiſco adſcribendam.

Lex Arcadii eodem lib. tit 12.

5 Ædificia privata, vel ſi qua alia opera mœnibus, vel publicis operibus, ſociata cohærent, ut ex his incendium, vel inſidias, vicinitas reformidet, aut anguſtentur ſpatia platearum, vel minuatur porticus latitudo, dirui ac proſterni præcipimus.

Lex Gratiani ſub eodem tit.

6 Præſcriptio temporis juri publico non habet obſiſtere, ſed ne reſcripta quidem. Atq; ideo diruenda ſunt omnia quæ per diverſas urbes in foro, vel in quocunque publico loco contra ornatum, & commodum, ac decoram faciem civitatis extructa eſſe noſcuntur.

Papinianus lib 43. Digeſt. tit. 10.

7 Ædiles curæ habeant, ut ſi privati parietes, cùm alii, tum domeſtici, qui in publicam viam feruntur, ruinam minētur, ędium domini eos, ut oportet, demoliantur ac reparent: quòd ſi non demoliantur, vel non reparent, mulctam in eos dicant, quousque vitium emendaverint.

Iulius Paulus lib. 39. Digeſt. tit. 2.

8 Ad curatoris reipublicæ officium ſpectat, ut diruptæ domus à dominis extruantur. Domum verò ſumptu publico extructam, ſi dominus ad tempus pecuniam impenſam cum uſuris reſtituere noluerit, jure eam reſpublica diſtrahit.

DE

DE OPERIBVS PVBLICIS, ET PRIVATIS.

CAP. XIIII.

Vlpianus lib. 1. Digest. tit. 18.

Præses provinciæ inspectis ædificiis, dominos eorum, causa cognita, reficere ea compellat: & adversus detrectantem competenti remedio deformitati auxilium ferat. 1

Lex Diocletiani lib. 11. C. tit. 19.

Si secundùm legem civitatis respublica, cujus meministi, ruina collapsis ędificiis tuis, distraxit aream; nihil contra hujus legis tenorem rector provinciæ fieri patietur. 2

Pluribus regiis legibus vetitum est, ne à privatis hominibus arces vel turres ædificentur. 3

Plutarchus in Tiberio, & Graccho.

Cajus Gracchus maximè diligentem circa viarũ procurationem se præstitit, tum utilitatis causa, tum etiam ornatus. Rectis quidem regionibus vias deduxit, & eas privatim lapide incusso stravit, partim arenæ munivit aggeribus, iniqua adæquans; & quantũ valles, torrentesq; obrumpebant, pontibus æquali altitudine ac proclivitate conjungens, pulcherrimã operis speciem ostendit. dimenso præterea viarum spatio singulis miliariis columnas lapideas spatii signa præferentes constituit. Alios insuper lapides parum inter se distantes ex utraq; parte viarum disposuit, ut ex illis faciliter, & sine saltu in equos esset ascensus: & ob hæc à populo Romano laudatus est. 4

Sed in hujusmodi aliisque omnibus rebus novis, ne opera impensa pereat, magni interest (ut Aristoteles

les lib. 2, Politicorum capite 3. inquit) longi temporis, & multorum annorum memoriam replicare: in quibus si recta ea & commoda essent, non latuissent. Cuncta enim ferè invẽta sunt, sed quædam in consuetudinem non inducta, quædam ab expertis repudiata: multa quidem olim tentata sunt frustra, quæ hodie, ut nova, magnis impensis ne quidquam renovantur.

Patricius lib. 8. de instit. reip.

6 Secundùm vias publicas in urbe privatæ ædes longo ordine, ad pares, si fieri potest, dimensiones constituendæ sunt, ut speciem urbis exornent. Et, ut ait Cicero, dignitatem viri auget ædium pulchritudo. Avaritiam autẽ eorum vituperandam censeo, qui cùm ditissimi essent, nihil unquam ædificaverunt, ut pecuniæ parcerent: quòd si tale quippiam majores nostri sibi persuasissent: adhuc pastorum tuguria, & rusticas casas in urbibus haberemus, sed fit nescio quo pacto, ut homines quidam ardentes avaritia, in domibus ædificandis propemodũ prodigi esse videantur.

Varro lib. 1. de re rustica c. 12.

7 Villa quæ posita est ad exortus æquinoctiales, aptissima; quòd æstate habet umbram, hieme solem.

Columella lib. 1. de re rustica cap. 4.

8 Diffusiora consepta non solùm pluris ædificamus, sed etiam impensis majoribus tuemur: proportione etiam facultatum, quàm optimè paterfamilias debet habitare, ut & lubentiùs rus veniat, & degat in eo: jucundius utiq; viro si etiam matrona comitabitur. cujus ut sexus, ita & animus est delicatior: quamobrem amœnitate aliqua demerenda erit, quo patientiùs moretur cum viro.

Palladius lib. 1. de re rustica tit. 9.

9 Mansiones quæ hiemi parantur, ita sint constitutæ, ut

tæ, ut poſſit eas hiberni ſolis totus propemodum concurſus hilarare. Sed ſi æſtivæ manſiones ſunt, orientem ſolſtitialem, & partem ſeptentrionis aſpiciant.

Chryſoſt. ad populum Antioch. homil. 2. in fine.

Ædificemus, ut habitemus, non ut ſuperbiamus: 10
neceſſitatem tranſcendens ſuperfluum eſt & inutile. Vis magnas & ſplendidas domos ædificare, non prohibeo, ſed non ſuper terram: ædifica tabernacula in cælis, ut & alios ſuſcipere poſſis; tabernacula nunquam deficientia: patriam habes in cælis, illuc omnia tranſmitte, ut retributionem capias.

DE HORREIS PVBLICIS.

CAP. XV.

Geneſis cap. 41.

Conſtituat rex virum ſapientem & induſtrium, 1
& præficiat eum terræ Ægypti: qui conſtituat præpoſitos per cunctas regiones, & quintam partem fructuum congreget in horrea.

Cura horreorum publicorum ad urbis præfectu- 2
ram pertinet.

Lex Valentiniani lib. 10. C. tit. 26.

Cùm ad quamlibet urbem acceſſeris, protinus 3
horrea te inſpicere volumus. Nam ſi per incuriam officii gravitatis tuæ ſartorum tectorum neglecta procuratione, aliqua pluviis infecta perierint; ad dãnum tuum referentur.

Alia lex eiuſdem ibidem.

Omnia quæ in horreis habentur: expendi volu- 4
mus: ita ut non prius ad frumentum extendatur expenſa, quod ſub præfectura tuæ urbis horreis infertur, quam vetera condita fuerint erogata. Et ſi fortè vetuſtate ſpecies ita corrupta eſt, ut per ſemet erogari ſi-

gari ſi-

gari sine querela non possit; eidẽ ex nova portione misceatur, cujus adjectione corruptio velata, damnum fisco non faciat.

5 Ad istud autẽ negotium arbitratu ac judicio tuo nobis prudens, fidelis, optimè sibi conscius, pro integritate mentis apponatur custos ac mensor; qui vel frumenta modio metiatur, vel justis æstimationibus colligat quanta habeantur in condito.

6 Extat & inibi alia cõstitutio Arcadii, qua eos, qui aliquid ex horreis publicis usurpaverint, deportatione, ac bonorum publicatione condẽnat. quam sanctionem justissimam si hodie in illos exequeremur, qui publicum frumentum occupare solent, longè quidem meliùs rebus publicis consultum esset.

7 Ubi horrea publica desunt, curare debet præfectus urbi, ut ædificentur.

Pars legis Anastasii lib. 1. C. tit. 39.

8 Ubi palatium est, & prætorium: palatium quidẽ habitationi præsidis, prætorium autem suscipiẽdis, conservandisq́; speciebus publicis horreorum vice deputetur.

9 Debent autem frumento repleri horrea ubertatis tẽpore, ut Pharaoni consuluit Josephus Genesis 41.

Lex Leonis lib 10. C. tit. 48.

10 Statuimus, omni excusatione cessante, nullaq; personali dignitate penitus excepta, in quibuscunq; locis administrationi tuæ commissis opus exegerit murorum constructionem, seu comparationẽ frumenti, aliarumq́; specierum, sine ullo impedimento, prout commodum atq; necessarium magnitudo tua prospexerit, fieri.

11 Horrea publica præferenda sunt omnibus privatis hominibus in frumenti emptione, sicuti regia lege cavetur.

12 Renovanda esset illa consuetudo, cujus meminit Ulpianus his verbis: Solẽt possessores certam partem

tem fructuum municipio viliore pretio addicere. lib. 7. Digest. tit. 1.

Ferus in cap. 11. Actorum.

Tempore abundantiæ debemus tēperatè uti terræ nascentibus; ac de his quæ supersunt, partim pauperibus erogare, partim recondere in futurum. sic enim Joseph in Ægypto fecisse legimus; nec contrariatur huic quod dicitur, Nolite solliciti esse, &c. Sola enim sollicitudo ex incredulitate prohibetur. unde & Christ⁹ jussit fragmēta colligere, ne pereāt: Dei enim benedictio & donum est abundātia frugum: hanc igitur benedictionē honestè cōservare oportet. hæc si fierent, nunquam inopia premeremur: quia autem in abundātia omnia decoquimus, semper fame & penuria laboramus. 13

Quo tempore sit frumentum emendum, vendēdum, & renovandum, & quo pacto sit in horreis publicis conservandum, multis civitatum ordinationibus provisum est, quas præfectus urbi servare & exequi debet. 14

DE FONTIBVS, ET AQVIS.

CAP. XVI.

4. Regum 2.

Dixerūt viri civitatis ad Eliseum: Ecce habitatio civitatis hujus optima est, sed aquæ pessimæ sunt. & egressus Eliseus ad fontem aquarum, misit in illum sal: & ait, Hæc dicit Dominus, sanavi aquas has, & non erit ultrà in eis mors neq; sterilitas. 1

Plato lib. 6. de Legibus.

Curam aquarum ædiles habeant, ut in fontes quam liquidissimæ sufficientèsq; ducantur, ac civitatem juvent pariter & exornent. 2

Aristot. lib. 7 Polit. cap. 11.

Quòd verò pertinet ad aquas & fōtes, primū est, 3

ut aqua-

ut aquarum ſuppetat intima copia. quod ſi non cõtingat, invẽta eſt à prioribus huic incommodo medendi ratio per ciſternas, imbribus excipiendis cõparatas, magnas, & multarum aquarum capaces, quæ nunquam oppidanos deficiant, ſi bello intra oppidum compulſi, uſu agri prohibeãntur.

Et paulò pòſt.

4 In civitatibus quæ prudenter adminiſtrantur, aquas niſi omnes ſimiles ſint, nec fontium puteorũque copia ſuppetat, diviſas eſſe oportet, ut quæ potui ſunt aptæ, ſeparatæ ſint ab his quæ aliis uſibus accommodantur.

Lex Zenonis lib. 11. C. tit. 42.

5 Diligenter inveſtigare decernimus, qui publici ab initio fontes, vel cùm eſſent ab initio fontes privati, poſtquam publicè uſum præbuerunt, ad privatorum uſum converſi ſunt; ſive ſacris apicibus per ſubreptionem impetratis, ac multò ampliùs, ſi auctoritate illicita, nec appetito colore ſacri oraculi hujuſmodi aliquid pertentatum fuiſſe cognoſcitur; ut jus ſuum civitati reſtituatur, & quod publicum fuit aliquando, minimè ſit privatum, ſed ad communes uſus recurrat: ſacris oraculis vel pragmaticis ſanctionibus adverſus commoditatem urbis quibuſdam impertitis, jure caſſandis, nec longi temporis præſcriptione, ad circunſcribenda civitatis jura profutura.

6 Præfectus urbi & ejus apparitores circumeant privatas domos, ad requirendum, ne qua deceptio vel ſuppreſſio in aquæductibus fiat contra publicã utilitatem; & ſeveriſſima pœna eos afficiant, qui aquam ad prædia ſua ex æquæducto publico, vel caſtellis derivaverint, quemadmodum multis legibus ejuſdem tituli ſancitum eſt.

Venuleius lib. 43. Digeſt. tit. 21.

7 De rivis reficiẽdis ita interdicetur: ut non quæratur an

tur an aquam ducere actori liceret. Non enim tam necessariam refectionem itinerum, quàm rivorum esse: quando non refectis rivis, omnis usus aquæ auferretur, & homines siti necarentur: & sanè aqua pervenire, nisi refecto rivo, non potest. at non refecto itinere, difficultas tantùm eundi agendiq; fieret, quę temporibus æstivis levior esset.

Divus Thomas lib. 1. de regimine principum, cap. 2.

Sicut aër temperatus, ita & salubris aqua est requirenda; ex his enim maximè pendet sanitas corporũ, quæ sępius in usum hominum assumuntur. inter ea verò quę per modum nutrimenti assumuntur, aqua est, qua sæpissimè utimur, tam in potu quàm in cibo: ideoque nihil est præter aëris puritatem magis pertinens ad sanitatem, quàm aquarum salubritas.

DE AQVIS, ET BALNEIS.

CAP. XVII.

Plato lib. 6. de Legibus.

Diligenter procurent Ædiles, ut pluviales aquæ non solùm non noceant, verumetiam conferant ab altis montibus cavas in valles fluentes, ubi foveis parietib⁹q; stagnare eas cogant, ut illic alveis pluviales aquæ combibitæ inferioribus locis, agrisq; omnib. scatebras fontesq; aquarum efficiant, locaq; siccissima isto modo humore multo salubrique irrigent. Fontes autem & fluvios arboribus ædificationibusque exornent. lucos quin etiam jugi irrigatione, & dedicatos diis agros aquis immensis pinguefacere curent, & metallis humorem scatebrasque adhibe-

ant. atque ita & abundantia omnia reddant, & templa deorum ornatiora.

Plinius Traiano lib. 10. epist.

2 In aquæ ductu, Domine, Nicomedenses impenderunt sestertia triginta. qui imperfectus adhuc relictus, ac etiam destructus est: rursus in alium ductū erogata sunt ducenta. Hoc quoque relicto, novo impendio est opus, ut aquam habeant, qui tantam pecuniam malè perdiderunt. Ipse perveni ad fontem purissimum, ex quo videtur aqua debere perduci, sicut initio tentatum erat, arcuato opere, ne tātum ad plana civitatis, & humilia perveniat. Manēt ad hoc paucissimi arcus, possunt erigi quidam lapide quadrato, qui ex superiore opere detractus est: aliqua pars, ut mihi videtur, testaceo opere agenda erit: id enim & facilius, & utilius. Et ut in primis necessariū est mitti à te, vel aquilegem, vel architectū, ne rursus eveniat quod accidit. Ego unum illud affirmo, & utalitatem operis, & pulchritudinem seculo tuo esse dignissimam.

Traianus Plinio respondit.

3 Curandum est, ut aqua in Nicomedensem civitatem perducatur; verè credo, te ea, qua debebis diligentia, hoc opus aggressurum: sed medius fidius ad hanc diligentiam tuam pertinet inquirere, quorum vitio ad hoc opus tantam pecuniam Nicomedenses perdiderint: ne cùm inter se gratificantur, & inchoaverint aquæductus, & reliquerint. quid itaque compereris, perfer in notitiam meam.

4 Has atque alias hujusmodi epistolas huic operi inserui, ut perspicuè pateat, qua diligentia olim publicæ res administrarentur, utq; in his ædificiis caveāt præfecti, & urbium senatores, ne fortè multi reperian-

riantur Nicomedenses, Plinius nullus. sed iterum Plinium audiamus.

Plinius Traiano lib. 10. epist.

Sinopenses Domine aqua deficiuntur; quæ videtur & bona, & copiosa ab sexto decimo milliario posse perduci. Est tamen statim à capite paulo amplius mille passibus locus suspectus, & mollis, quem ego interim explorare modico impendio jussi, an recipere & sustinere opus possit: pecunia curantibus nobis contracta non deerit, si tu Domine hoc genus operis, & salubritati, & amœnitati valde sitienti coloniæ indulseris. 5

Cui Traianus ibidem ita respondit:

Ut cœpisti, Secunde charissime, explora diligentèr, an locus, quem suspectũ habes, sustinere opus aquæductus possit. Nec enim dubitandum puto, quin aqua perducenda sit in coloniam Sinopensem, si modò & viribus suis ipsa id assequi potest: cùm plurimum ea res & salubritati, & voluptati ejus collatura sit. 6

De balneis Plato libro 6. de Legibus inquit: Gymnasia juvenes tam sibi commoda, quàm senibus præparent, calidis balneis constitutis, & copiosè siccis appositis lignis, ut & remedium ægrotantibus, & lenimen labore defessis benevolè afferatur; quæ sanè curatio longè melior est, quàm medici parum periti medela. 7

Hippocrates lib. de Victus ratione in morbis acutis.

Balneum verò multis morbis opem tulit, eo bene utentibus. 8

Paulus Aegineta lib. 1 cap. 51.

Balneum calidum, & optimum, & tutissimum est, lassitudinem solvit, humorum repletionem per ha- 9

litũ digerit: item excalefacit, mitigat, emollit, flatus ubicunque decubuerint, diffundit: ſomnum conciliat, carne replet. eſt autem aptiſſimum omnibus, & viro, & mulieri, & puero, & ſeni, & privato.

10 Ad curam quoq; urbanæ præfecturæ attinere videtur, ut balnea ſalubria conſerventur. qua in re nõ poſſum non imputare multis damnum quidẽ nunc infectum, ſed quod jam cum plurimorum exitio imminet. Nam in agro Salmaticenſi prope Ledeſmam, balneum quoddam ſaluberrimum eſt: cujus beneficio quotannis quamplures homines ex magnis & diuturnis, etiam deſperatis, morbis facilè liberantur. id balneum ruinam minatur, & modica impenſa nunc refici poterit: quod ſi ſemel fuerit lapſum (ut audio) irreparabile erit.

DE AQVARVM QVALITATE.

Cap. XVIII.

Hippocrates lib. de Aere, Aquis, & Locis.

1 Aquæ plurimam partem conferunt ad ſanitatẽ, quæ verò paluſtres ſunt, pravas eſſe neceſſe eſt; & has quidem ad omnem rem improbas eſſe cenſeo.

Idem Ibidem.

2 Aquas verò, quarum fontes è petris ſcaturiunt, duras eſſe neceſſe eſt, & quæ iſthic, ubi calidæ aquæ exiſtunt, aut ferrum naſcitur, aut æs, aut argentum, aut aurum, aut ſulphur, aut alumen, aut bitumen, aut vitrum. hæc enim omnia præ violentia caloris naſcuntur, & duræ ſunt & æſtuoſæ, ac difficulter minguntur, & ad alvi egeſtionem contrariæ ſunt.

Eſt ſtatim.

3 Optimæ aquæ ſunt, quæ ex ſublimibus locis, ac terreis collibus fluunt. hæc enim & dulces ſunt, & altæ,

altæ,& hyeme calidæ fiunt, æſtate verò frigidæ; tales enim fuerint ex profundiſſimis fontib. *Et mox:* Quæ quidem aquæ fontes ſuos ad Orientales habent,hæ præ omnibus optimæ ſunt.

Et poſt aliqua.

Aquæ pluviales leviſſimæ& dulciſſimæ,& tenuiſſimæ ac ſplendidiſſimæ ſunt. quapropter ex omnibus aquis hæ citiſſimè putreſcunt, optimæ autem ſunt:verùm opus habent ut decoquantur aut excolentur;ſin minus,odorem pravum habent,& raucedines,& vocis gravitatem bibentibus inde accedere par eſt. 4

Et confeſtim.

At verò aquę ex nive aut glacie productæ omnes malæ ſunt; cùm enim ſemel concretæ fuerint, non amplius in priſtinam naturā reſtituuntur, ſed quod quidem in ipſis clarum ac leve & dulce eſt, excernitur ac diſperditur; quod verò turbidiſſimum eſt ac ponderoſiſſimum,relinquitur. 5

Dioſcorides lib. 5. cap. 14.

De aquis in univerſum decernere propter locorū proprietates& peculiares naturas,cælum,& alia pleraque,difficile eſt.magna tamen ex parte optima eſt dulcis,ſincera,nullius omnino qualitatis particeps; & quę ne nimio quidem tempore in præcordiis cōmoratur: ad hæc,quæ & facili via fertur,& citra moleſtiam,nec inflationes creat, & minimè computreſcit. 6

Cornelius Celſus lib. 2. c. 18.

Aqua leviſſima pluvialis eſt,deinde fontana,tum ex puteo,poſt hæc ex nive aut glacie: gravior his ex lacu,graviſſima ex palude.facilis etiam & neceſſaria cognitio eſt,naturam ejus requirentibus; nam levis pondere apparet: & ex his quæ pondere pares ſunt, 7

eo melior quæque est, quo celeriùs & calefit & frigescit, quoque celeriùs ex ea legumina percoquuntur.

Constantinus Cæsar lib. 2. de Agricultura, cap. 6.

8 Aquarum præ omnibus curam habere oportet, non solùm propter aquæ fructum, sed etiam quòd tēperatissimum aërem faciat, siccitatibus obortis: fortunatum igitur valde est, fontanam aquam habere; quæ si desit, pluviales colligantur: quas diligenter & assiduè purgare oportet; salubrem autem aquam facit laurus in ipsa madefacta.

Aetius lib. 3. cap. 165.

9 Aquarum potabilium quinque sunt universales differentiæ, pluvia, fontana, puteana, fluvialis, stagnina. ex his apparet aqua pluvia levissima, & facilè mutabilis, & in aliis affectionib. potu optima, si statim excipiatur & coletur. Fontanæ vero, quarum fontes ad Septemtrionem erumpunt ex petris stillantes, ad Septemtrionem erumpunt ex petris stillantes, solem aversum habent, incoctiles ac tardi trāsitus sunt, & tardè calefiunt ac frigescunt. quarum verò fontes ad Orientem erumpunt, & per meatum quendam aut terram puram excolantur, calefiuntque ac frigescunt citissimè, hæ optimæ sunt. At puteana frigida est, terrea, difficulter excernitur, ægrè digeritur. Fluviales autem aquæ & stagninæ omnes malę sunt; stagnina verò propter cœnosam circunferentiam limosa & gravis est, & propter stationem & immobilitatem, velut mortua & putrefacta.

Avicenna lib. 2 tractatu 2. cap 59.

10 Malæ aquæ sunt stantes, & quæ sunt in lacunis. & super

ſuper quas dominatur ſapor extraneus & odor extraneus; & quæ conturbatæ, ſpiſſæ, gravis ponderis; & quæ citò in lapidem convertuntur: & ſuper quas natat velamen malum, in modum panniculi tegentis ipſas; & in quarum ſupremo congelatur res extranea mala.

Haly Abbas lib. 5. Theoricæ, cap. 29.

Aquæ uſus neceſſarius eſt ad ſanitatis cuſtodiam, 11
& morborum medelam: & quidem major eſt omnibus reliquis utilitatibus. *Et mox:* Aqua ſuavis & pura eſt ea, quæ ſcaturit & à fontibus decurrit in Orientis partes. cujus ſigna ſunt, ut ſit alba, munda, coruſca, levis pondere; & odore ac ſapore carens; & citò calefit & refrigeratur.

Averrois de Simplicibus, cap 38.

Quanto plus elongatur flumen à ſuo ortu, eſt de- 12
terius; eo quòd tranſit per diverſas terras, & in illud ingrediuntur multi rivi. propterea nostrum flumen melius eſt in Cordnba, quàm in Cibilia: & quia ex maris cremēto in Cibilia habet admixtionem aquæ ſalſæ, quamvis non ſentiatur.

Raſis lib, 34.

Mutatio aquæ nocentior eſt, quàm mutatio nu- 13
trimenti: diverſitas enim aquæ corrumpit digeſtionem, & generat humores craſſos; & propterea magis nocet, quàm diverſitas nutrimenti: quia non cadit inter nutrimenta illa diverſitas, quæ eſt inter aquas: omnia enim mutrimenta proxima ſunt ad conveniendum corpori.

Arnaldus tractatu de regimine caſtra ſequentium.

Milites ſcrutentur, an in fontibus, ciſternis, & pu- 14
ties ſit lignum infixum, vel herbæ non radicatæ, vel maſſa picea: quæ ſi fuerint inventa, extrahātur priusquàm de aqua bibant. ſi verò nihil horum fuerit inventum, pannus lineus ſubtiliſſimus & candidiſſi-

mus madefiat in aqua,& complicatus pendeat ad solem vel ad aërem;& cùm videbitur exsiccatus, inspiciatur. quòd si maculæ cujusque coloris in eo appareant,certum erit aquam esse veneno infectam: si verò nulla macula apparuerit,aqua salubris erit.

DE MUNDITIA URBIS.

Cap. XIX.

Plato lib. 6. de Legibus.

1 Urbs quidem tota in circulum in locis sublimib. deducatur,ut & munitior sit & mundior.

Idem post aliqua.

2 Curent ædiles,ut urbs quàm mundissima sit:nec à privatis unquam patiantur,aut ædificando,aut fodiendo,publicum aliquid occupari.

Ulpianus lib. 43. Digest. tit. 22.

3 Cloacarum purgatio & refectio ad publicam utilitatem spectare videtur. Curabit autem prætor, ut cloacæ purgentur & reficiantur:quorum utrumque ab salubritatem civitatum, & ad tutelam pertinet. nam & cælum pestilens,& ruinas minantur immũditiæ cloacarum. item si non reficiantur. de cloacis privatis interdictum prætoris propositum est,publicæ enim cloacæ publicam curam merentur.

Idem Ulpianus eodem lib. tit. 8.

4 Si odore soli locus pestilentiosus fiat,non erit ab re de ea re interdicto uti.

Papinianus eiusdem lib. tit. 10.

5 Ædiles neque rixari in itineribus, neque stercora projice-

projicere, neque morticina, aut pelles jactare permittant.

Præter hæc omnia providendum est, ne quid effundatur, vel dejiciatur in calles, & vias publicas: id enim edicto pretoris jam diu vetitum est. Atq; his etiam in rebus nostratium diligentiam desidero, qui civitates Hispanię florentissimas, oppida, & municipia nobilissima luto & fætore abundare sinūt: testis Granata, testis Valdolitum, testis Toletum, testis Madritium. 6

Plinius Traiano lib. 10. epist.

Amastrianorum civitas, Domine, & elegans, & ornata, habet inter præcipua opera pulcherrimam, eandemq; longissimam plateam; cujus à latere per spatium omne porrigitur, nomine quidem flumen, re verò cloaca fœdissima: q̄ sicut turpis, & immundissima aspectu, ita pestilens est odore teterrimo, quibus ex causis non minus salubritatis, quàm decoris interest, eam contegi: quod fiet, si permiseris curantibus nobis, ne desit quoque pecunia operi tam magno, quàm necessario. 7

Traianus Plinio ibi.

Rationis est, mi Secunde charissime, contegi aquam istam, quę per civitatem Amastrianorū fluit, si detecta salubritati obest; pecunia ne huic operi desit, curaturum te secundùm diligentiam tuam, certum habeo. 8

DE MONTIBUS.

Cap. XX.

Hoc quoque urbi præfecto curæ esse debet, ut montes & silvæ provincię suæ conserventur. Itaque 1

diligenter provideat, ne præter leges extirpentur montes, aut excîdantur.

2 Ignis quidem ad vitam sustentandam maximè necessarius est: cujus alimẽta ligna & carbones sunt. Montes quidem etiam domibus ædificandis materiam, gregibus & armentis pascua saluberrima suppeditare solent.

Patricius lib. 2. institut. reip.

3 Silva cædua, quæ materiam ædificiis, navigiisq; præstat, diligentiùs custodienda est, & singulis annis à sentibus & vepribus perpurganda, ne novis surculis arbustulisq; crescentibus impedimento sint, quo minus proceritatem suam absolvant.

4 Quibusdam videtur singulis annis septimã partem silvarum & montium, aliis decimam, aliis decimamsextam dumtaxat cædi posse: tot enim annorũ spatium indigere ajunt quercus & ilices, ut adolescant, & iterum cædi queant; sed urbibus præfecti, & senatores rebus ipsis edocti, & agricolarum consilio adhibito, pro montium, & provinciarum qualitate, melius id statuere poterunt.

5 Eligendi sunt montium, & silvarum custodes, quos quidam Saltuarios vocant, & Aristoteles eos magistratibus annumerare videtur.

Inquit enim lib. 6. Polit. cap. 8.

6 Alia procuratio est necessaria ædilitati finitima, est enim eisdem de rebus, per agrum tamen extra urbem: cui qui præsunt, agrorum præfecti, & ab aliis silvarum inspectores nominantur. Hi sunt qui majores custodes appellantur: saltuarios verò generaliter montium & agrorum custodes vocant.

Pompeius lib. 7. Digest. tit 8.

7 Dominus proprietatis etiã invitio usufructuario, vel

vel usuario, fundum, vel ædes per saltuarium vel insularium custodire poterit. Interest enim ejus fines prædii tueri.

DE TERMINIS.

CAP. XXI.

Præfectus urbi terminos provinciæ sibi cõmissę, visitare debet; usurpatores terminorum punire, & appellatione posthibita, motos & avulsos terminos restituere. 1

Plato lib. 8. de Legibus.

Agriculturæ leges primò ponantur, primaq́; terminalis Jovis hæc. Nemo fines atq; terminos agri moveat, nec civis vicini, nec finitimi peregrini, si agri extrema possideat: sed putet id esse verè quod dici solet, hic immobilia movet, malitq; unusquisque saxũ ingens movere, quàm parvum lapidem jurejurando à diis firmatũ, quo amicitiæ & inimicitiæ terminentur. alterius enim Jupiter contribulis, alterius hospitalis est testis qui hãc legem dispunxerit, duplices pœnas luat, primo quidẽ Deo vindice, deinde lege, quę jubet, ut nemo sponte vicini agri terminos moveat. eum verò qui moverit, quicunque voluerit, ad agricolas deferat, agricolæ ad judicium ducant, à quo damnatus, utpote terminorum clàm viq; turbator, reddat, patiaturq; prout judices judicaverint. 2

Dionysius Halicarnass. lib. 2. antiq. Roma.

Rex Numa, ut Romani cõtenti propriis aliena nõ concupiscerent, cavit lege de prædiis terminandis, Cũm enim unumquemq; jussisset agrum suũ circũscribere, ac in finibus statuere lapides, hos sacros esse Jovi Terminali voluit: jussitq; ut quotannis, stato die res divina eo loco in paganorum cœtu fieret, 3

sacrato

ſacrato cum primis nobili feſto in honorem Deorum, qui terminis tutelares præſident, id Romani vocant Terminalia, ſicut lapides ipſos Terminos: quos ſi quis transferre auſus fuiſſet, aut tollere, lege terminali caput ejus his diis devovit: interfectori ipſius, tanquam ſacrilegii impunitate promiſſa, & puritate à ſcelere. nec de privatorum tantum agris hoc jus ſanxit, verumetiam de publicis, hos quoq; certis complexus finibus, ut Romanum agrum à vicinarum urbium agris terminales diſcernerent, & privatum à publico. qui mos ex illo ſeculo reliquus Romanis religiosè ſervatur, etiam noſtro tempore: Nam Deos putant terminos, eiſq; ſacra faciunt, non hoſtias cædentes: quòd nefas ſit cruentari hos lapides: ſed liba cerealia, frugumque offerentes primitias.

Modeſtinus lib. 47. Digeſt. tit. 21.

4 Terminorum avulſorũ non mulcta pecuniaria eſt, ſed pro conditione admittendum coërtione trãſigendum eſt.

Calliſtratus ibidem.

5 Divus Hadrianus in hæc verba reſcripſit: quin peſſimum factum ſit eorum, qui terminos finium cauſa poſitos protulerint, dubitari non poteſt. De pœna autem modus ex conditione perſonæ, & mẽte facientis magis ſtatui poteſt.

Petrus Crinitus lib. 8. cap. 10.

6 Romani illi vetuſtiores acerrimis pœnis contra eos vindicabant, qui agrorum fines ac terminos exemiſſent, aut loco mutaſſent: quod in primis Numæ regis inſtituta, & leges probant, in quibus vir egregiè prudens ſtatuit: Licere omnibus tanquam ſacrilegum eum occidere, qui violare jus terminĩ auſus eſſet; unde etiam verſus ex antiquis legibus:

Qui

Qui ſecus faxit, & terminum exaraſſit,
Ipſus & boves ſacri ſunto.

Sed quamvis hæ leges abolitæ ſint, & Hadriani 7
reſcriptio ſecundum Platonis legem, pœna ſit judicis arbitrio relicta; ſeveriſſimè tamen puniendi ſunt, qui crimen hoc perpetraverint. Nam ſi fures mobilium & vilium rerum ſeptuplo, verberibus, & ſæpe morte afficiuntur; quanto ſeveriùs puniẽdi ſunt, qui avulſis privatis ac publicis terminis, pretioſum agrum uſurpant? certè pœna illa videtur eſſe juſtiſſima, quam Conſtantinus ſancivit ſub titulo Codicis finium regundorum, ut uſurpator agrorum tantum agri modum, quantum adimere tentavit, amittat.

DE CIBARIIS.

CAP XXII.

Ariſtoteles lib.6. Polit. cap.8.

Prima ex neceſſariis procuratio eſt, quæ in foro 1
verſatur: cui muneri magiſtratum, qui commercia, & decentia deſpiciat, præficere oportet. Nam ferè omnibus civitatibus, quædam emere, alia vendere, ad mutuos rerũ neceſſariarũ uſus neceſſe eſt: quod proximè ad rerum copiam accedit, cujus gratia in unam rempublicam homines conveniſſe videntur.

Idem lib.7. cap.8.

Sex opera ſunt, ſine quibus conſtare civitas ne- 2
quit: quorum primum alimentũ, cujus copia ſuppetat, neceſſe eſt ad vitam degendam.

Cicero lib.2. offic.

Omnes qui rempublicam gubernabunt, conſule- 3
re debebunt, ut earum rerum copia ſit, quæ ſunt neceſſariæ.

Vlpianus lib. de offic. Præfecti urbi.

Cura carnis omnis, ut juſto pretio bræbeatur, ad 4
curam

curam præfecturæ pertinet. Ideo & forum suarium sub ipsius cura est; sed & cæterorum sive pecorū sive armentorum, quod hujusmodi præbitionē spectat, ad ipsius curam pertinet. Ergo & piscium & aliorum esculētorum cura ad urbi præfectū attinet.

Cassiodorus lib. 7. Variarum in formula curatoris civitatis.

5 Illius civitatis curam ad te volumus pertinere, ut moderata pretia ab ipsis, quorum interest, facias custodiri. Non sit merces in potestate sola vendentium, æquabilitas grata custodiatur in omnibus.

Lex Valentiniani lib 1. C. tit. 28.

6 Studentibus nobis statum urbis & annonariam rationē aliquando firmare, in animo subiit ejusdem annonæ curam non omnibus deferri potestatibus. Ac ne præfectura urbis abrogatū sibi aliquid putaret, si totum ad officium annonarium redundasset, eidem præfecturæ solicitudinis necessitatē mandamus, ut ambæ potestates tueantur civilem annonā, sitq; societas muneris.

Iustinianus de præside Pisidiæ, constit 24

7 Præsidē provinciæ prospicere atque curare oportet, ut affluens rerum copia sit in urbibus, ne quid cives deficiat.

8 Itaq; præfectus urbi curare debet ut cibariorum sit copia, & ut carnes, pisces, vinum, & esculēta omnia justis pretiis vēdantur. sed id maximè necessarium est sterilitatis tēpore, ne populus annonæ caritate prematur, & pro venditorum libidine aut fame conficiantur cives, aut bona perdere cogantur. Hoc autem esse justissimum, & jus, & ratio, & natura ipsa convincit: Nec enim paucorum avaritia perire debet universa respublica.

Plato divinus lib. 3. de Legibus.

9 Res venales curæ censoribus sint; qui ne quis vēdendo emendóve injuriam faciat, vehementer provideant, & immoderatos contumeliososq; omnes

compeſcant. Hi conſiderent, num quid cives peregrinis res ſingulas convenienter, atq; ut lege cautū eſt, vendant.

Idem poſt aliqua.

Si quid verò venditum emptumq́; pluris minorísve eſt, quàm lex juſſerit, qua rerum venalium menſuræ & pretia conſtituta ſunt, apud legum cu- 10
ſtodes plus illud conſcribatur, & contrarium deleatur, nempe injuſtis venditoribus punitis.

Lampridius in Alexandro Severo.

Cùm edulitatem populus Romanus ab eo pete- 11
ret, interrogavit per curionē, quam ſpeciem annonæ carā putarent: illi continuò exclamaverūt, Carnem bubulam atq; porcinam. Tunc ille non quidem edulitatem propoſuit, ſed juſſit ne quis ſuminatam occideret, ne quis lactantem, ne quis vaccā, damalionem: tantumq́; intra biennium, vel prope annum, porcinæ carnis fuit & bubulæ. ut cùm fuiſſet octo minutalis libra, ad duos tantùm utriuſque carnis libra redigeretur.

Cùm erit annonæ difficultas inopia rei frumēta- 12
riæ, præfectus urbi cogere debet frumenti dominos, ut (excepto eo quod ipſis & eorū familiæ neceſſariū eſſe videbitur) reliquum cæteris civibus publicè vendant: quod ut commodius fiat, compellendi ſunt frumenti poſſeſſores, ut illud profiteantur. qui verò aliquid occultaverit, aut pluris quàm æſtimatū ſi vendiderit, ut pote violator legum, & hoſtis univerſæ reipublicæ ſeveriſſimè puniendus eſt.

Dionyſius Halicarnaſ. lib. 9.

Cùm Roma bello Hetruſco magna inopia frumē-
ti laboraret: Spurius Servilius, & Aulus Virginius 13
conſules dimiſſis in propinqua loca, qui commeatus coëmerēt, per ſingulas quoq; domos cives frumentum profiteri juſſerunt, ut quod ſupereſſet familiari uſui, cōferretur in publicum. quibus artibus effece-

effecerunt, ne pauperum audacia prorumperet in facinora.

Ex Livio lib. 4. & aliis.

14 Cùm dira fames urbem urgeret, constitutus est Lucius Minutius præfectus annonæ, qui ex Hetruria frumentum advexit, & cives frumentum profiteri coëgit, & vendere, quod usui menstruo superesset. Hujus magistratus difficili tempore, & caritate annonæ, usus potissimum atq; opera exigebatur; frumentumq; undiq; coëmendum, & si quis ultra proprios usus possideret, in medium ponendum curabat: advehi undiq;, & advectū justo pretio venire nitebatur. Cujus magistratus ope, populo Romano penuria laboranti egregia sæpe opera navata est.

15 Herodes id ipsum Judæis diligenter præstitit in summa annonæ difficultate, & ad sementem faciendam fruges quoq; distribuit, ut Josèphus lib. 15. antiquitatum Judaicarum, cap. 12. auctor est,

16 Joseph externas quoq; gentes fame pressas curavit, paterna diligentia distribuens alimenta, futuris etiam necessitatibus prospiciens, non solùm præsentibus. Nam ineunte anno egestatis septimo, accitis agricolis (jam enim ubertatis spes affulgebat) dedit hordeum & triticum semētem, diligenter cavens, ne quis hæc in alium usum verteret, appositis custodiis ex optimatibus, qui sationem observarēt, ut Philo retulit lib. de Joseph, prope finem.

Cassiodorus lib. 1. Variarum.

17 Copia frumentorum provinciæ debet primùm prodesse, cui nascitur: quia justius est, ut incolis propria fecunditas serviat, quàm peregrinis commerciis studiosæ cupiditatis exhauriat.

Rex Athalaricus apud eundem Cassiodorum lib. 9.

18 Ubi frumētorum condita potuerint inneniri, tātum sibi unusquisq; dominus, vel familiæ suæ retineat,

neat, quantum se expendere posse cognoscit, reliquũ alii vendat, moderata tamen pretii qualitate; ut ne nimium gravetur, qui emit, & aliquo compendio foveatur ille, qui distribuat.

Petrarcha lib. de republica optimè administranda.

Pia prorsus principis & laudabilis cura est, omni studio famem plebis arcere: ex hac nempe sollicitudine non modò gaudium popularium procedit, sed etiam securitas præsidentium: nihil est enim terribilius plebe famelica, de qua dictum est, Nescit plebs jejuna timere. hoc in genere maximè Julii Cæsaris laudatur industria, quòd & bellis Gallicis atque Germanicis huic curæ semper intentissimus fuerit: & reversus Romam nihilo segnior ad conquirendum frumentum necessitatibus populi succursurũ, navigia per frugiferas insulas sedula intentione dispersit. Nec minus Augusti Cæsaris cura laudanda, qui frumentum in annonæ difficultatibus, sæpe levissimo, interdum nullo pretio viritim populo distribuit. 19

Ammianus Marcellinus lib. 22.

Julianus nulla probabili ratione suscepta, popularitatis amore uilitati studebat venalium rerum, quæ nonnunquam secus quàm convenit ordinata, inopiam gignere solet & famem. 20

Idem lib. 19.

Temporibus Constantii Tertullus Romanæ urbis præfectus, vi minacissimæ plebis famen timentis, vexatus fuit sæpe irrationabiliter planè: nec enim per eum steterat quominus tempore congruo frumentum adveheretur, sed per maris æstus. 21

DE DARDANARIIS.
CAP. XXIII.

Ne oneretur annona, & adeò rerũ venaliũ pretia iniqua 1

iniqua ſint,animadvertere oportet in Dardanarios, qui omnia præemunt, ut ea poſteà cariùs vendant. Hi quidē perniciosiſſimi rebus publicis eſſe ſolent, utpote genus avarum, & injuſti lucri cupidiſſimū.

Cicero lib. 1 Offic.

2 Sordidi putantur,qui mercantur à mercatoribus, quod ſtatim vendant:nihil enim proficiunt, niſi admodum mentiantur.

Vlpianus lib. 47. Digeſt. tit. 11.

3 Annonam attentare & vexare vel maximè dardanarii ſolent; quorum avaritiæ obviam itum eſt,tam mandatis,quàm conſtitutionibus. mandatis deniq; ita cavetur:Præterea debebis cuſtodire, ne dardanarii ulli⁹ mercis ſint,ne aut ab his qui coēptas merces ſupprimunt,aut à locupletioribus, qui fructus ſuos æquis pretiis vendere nolunt, dum minus uberes proventus expectant, annona oneretur. Pœna autē in hos varia ſtatuitur:nam plerunque ſi negotiantes ſunt, negotiatione tantùm eis interdicitur : interdum & relegari ſolent, humiliores ad opus publicum dari.

Divus Chryſoſt. in Matth. operis imperfecti, homilia 38.

4 Qui emit & vendit,ſine mendacio& perjurio eſſe non poteſt. neceſſe enim eſt ut juret, quòd plus valet res,quàm vendit. *& poſt aliqua*: Qui comparat rem, ut illam ipſam integram & immutatam dādo lucretur,ille eſt mercator, qui de templo Dei dejicitur.

5 Multis quoque legibus regiis occurſum eſt dardanariis,ſed illa omnium eſt optima, & rebus publicis utiliſſima,quæ vetat ne quiſquam unquam frumētum emat, ut vendat. Ea enim effectum eſt, ut res frumentaria juſtis pretiis vendatur, & vilitas annonæ conſecuta ſit.quamobrem plurimum reip. intereſt, ut ea lex conſervetur;& qui ſecus fecerit, acerrimè coerceatur.

Procopius lib. 3. de bello Gothorum.

Milites omnes, quos Belisarius ad urbis Romę tu- 6
telam reliquerat, Cononem ęorum ducem obtrun-
cant; id illi crimini dantes, quòd frumentum & cæ-
teros commeatus cum ęorum jactura coemeret, si-
mul & venditaret. cujus facinoris pœnam Justinia-
nus facilè condonavit. De his verò qui monopoliū
exercent, extat Zenonis constitutio. regiis legibus
comprobata. Cujus hæc sunt verba, lib. 4. C. tit 59.
Jubemus, ne quis cujuscunque vestis, vel piscis, 7
vel cujuslibet alterius ad victum, vel ad quencunq;
usum pertinentis speciei, monoppoliū audeat exer-
cere: néve quis illicitis habitis conventionibus con-
jurare aut pacisci, ut species diversorum corporum
negotiationis nō minoris, quàm inter se statuerint,
venundentur. Ædificiorum quoque artifices, alio-
rumq; diversorum operum professores penitus ar-
ceantur, pacta inter se componere, ut ne quis quod
alteri commissum sit, opus impleat, aut injunctam
alteri solicitudinem alter intercipiat. Si quis autem
monopolium ausus fuerit exercere, bonis propriis
expoliatus, perpetuitate damnetur exilii.

DE CARCERE, ET VINCTIS.

Cap. XXIIII.

Ubi præfectus carcerem habere debet ad custodi- 1
endos reos. eleganter enim dixit Æschines:
Nullum esse usum civitatis, quæ nervos contra fa- 2
cinorosos non habeat.

Plato lib. 10. de Legibus.

Tres sint in civitate carceres, unus plurimis com- 3
munis in foro rerum venalium, ubi multi, ne fugiāt,
custodiantur. Alter ubi cœtus eorum sit qui noctu
congregantur, correctionis nomine appellatus. Ter-
tius in media regione, ubi quàm maximè desertus

silvestrisque locus sit supplicii nomine notatus.

Titus Livius.

3 Cùm in tanta multitudine hominum facinora clãdestina fierent, carcer ad terrorem increscentis audaciæ media urbe imminens foro ædificatur.

Vlpianus lib. 48. Digest. tit. 19.

4 Solent præsides in carcerem continendos damnare, ut in vinculis contineantur: sed id eos facere non oportet. nã hujusmodi pœnæ interdictæ sunt: Carcer enim ad continendos homines, non ad puniendos haberi debet.

Lex Constantii lib. 9. C. tit. 4.

5 Reo comprehenso non ferreas manicas, & inhærentes ossibus mitti oportet, sed prolixiores catenas, si criminis qualitas etiam acerbitatem catenarum postulaverit, & cruciatio desit, & permaneat fida custodia. Nec verò sedis intimæ tenebras pati debet inclusus, sed usurpata luce vegetari ac sublevari: & ubi nox geminaverit custodiam, vestibulis carcerum, & salubribus locis recipi; ac revertente iterum die, ad primum solis ortum ilico ad publicum lumen educi, ne pœnis carceris perimatur: quod innocentibus miserum, noxiis non satis severum esse cognoscitur.

Vlpianus lib. 48. Digest. tit. 3.

6 De custodia reorum proconsul æstimare solet, utrũ in carcerem recipienda sit persona, an militi tradenda, vel fidejussoribus committenda, vel etiã sibi. Hoc autem vel pro criminis, quod objicitur, qualitate, vel propter honorem, aut propter amplissimas facultates, vel pro innocentia personæ, vel pro dignitate ejus qui accusatur, facere solet.

Macer eodem tit. cap. 7.

7 Solent præsides provinciarum, in quibus delictũ est, scribere ad collegas suos ubi malefactores agere dicuntur, & desiderare, ut cum persecutoribus ad se remittantur. & id quoque quibusdam rescriptis declaratur.

Lex

Lex Gratiani lib 9.C.tit.4.

De his quos tenet carcer inclusos, id aperta defini- 8
tione sancimus, ut aut convictum velox pœna sub-
ducat, aut liberandum custodia diuturna non ma-
ceret.

Lex Honorii lib.9.C.Theodosiani tit. 3 quam nescio quamobrem Iustinianus non transtulit in suum Codicem.

Judices omnibus Dominicis diebus productos 9
reos è custodia carcerali videant, interrogent; ne his
humanitas clausis per corruptos carcerum custodes
negetur. Victualem substantiam non habentib. fa-
ciant ministrari, libellis duobus aut tribus diurnis,
vel quod existimaverint commentariensi decretis,
quorum sumptibus proficiant alimoniæ pauperũ.

Iulius Paulus lib.48.Digest. tit.3.

Carceri præpositus si pretio corruptus sine vin- 10
culis agere custodiam passus est, officio judicis pu-
niendus est. si nescit, ob negligentiam removendus
est officio.

Lex Valentiniani lib.9 C.tit.4.

Ad commentariensem receptarum personarum 11
custodia observatioque pertineat; nec putet hominẽ
abjectum atque vilem objiciendum esse judici, si re-
us modo aliquo elapsus fuerit: nam ipsum volumus
ejusmodi pœna consumi, qua obnoxius docebitur
fuisse qui fugerit.

Aristoteles lib.6. Polit.cap.8.

Multis in civitatibus custodiarum præfectus diver- 12
sus est ab executore. itaq; commodius est, ut hic ma-
gistratus divisus sit, & solerter, quod ejus ratio postu-
lat, provideatur. Nec enim minus necessarius est p̃-
fectus carceri, quàm judiciorum executor. Nam viri
probi maximè magistratum hunc recusant: impro-
bis non rectè committitur, qui custodiri magis de-
bent, quàm alios custodire.

13 Ex quibus omnibus perspicuum est, quid facere debeat præfectus urbi, tam in carcere condendo, q̃ in comprehendendis, custodiendis, visitandis, & judicandis reis, ac denique in eligendis & puniendis custodibus carceris.

DE CAVPONIBVS, ET STABULARIIS.

CAP. XXV.

Chrysost. de Verbis Isaiæ, Vidi Dominum, homil. 2.

1 His de causis, & diversoria cauponæq; ubique per vias excogitatæ sunt, ut jumenta simul cum viatoribus à labore recreentur.

Plato lib. 11. de Legibus.

2 Si optimi viri diversoriis præessent, & mulieres sanctissimæ ad hæc similiter descenderēt, cognosceremus planè honesta & approbāda hæc omnia esse. quippe nisi corruptæ fierent, matrum nutricumque personam gerere non injuria putarentur. Nunc verò in desertis locis, ad quæ multæ longæq; ducunt viæ, cauponandi gratia domos ędificant: optato diversorio tempestate pulsos suscipiunt, & calorib. pressos recreant: deinde non tanquam amicos hospitalibus muneribus donatos remittunt, sed ut inimicos atq; captivos crudeliter se redimere cogunt, rebusque omnibus spoliant. Hæc autem cæteraq; hujusmodi in his omnibus turpiter acta faciunt, ut hujusmodi studia, quę indigentibus opem ferunt, calumnię sint subjecta. quorum remedium à latere legum excogitandum est.

3 Jampridem curam gessit prætor (ut inquit Ulpianus) reprimendæ improbitatis hoc genus hominū, & ita edixit: Nautæ, caupones, stabularii, quod cujusque salvum fore receperint, nisi restituant, in eos judi-

judicium dabo. Quod nisi esset statutum, materia daretur cum furibus adversus eos, quos recipiunt, coeundi; cùm ne nunc quidem abstineant hujusmodi fraudibus.

Hoc edicto omni modo, qui recipit, tenetur, etiam 4
si sine culpa ejus res perierunt, vel damnum datum est, nisi si quid damno fatali contigerit. & hæc actio in duplum est: caupo autem præstat factum eorum qui in ea caupona ejus exercendæ causa ibi sunt: itẽ eorum qui habitandi causa ibi sunt. Viatorum autẽ factum non præstat. namque viatorem sibi eligere caupo vel stabularius non videtur, nec repellere potest iter agentes in habitatores verò perpetuos ipse quodammodo eligit, qui non rejecit quorum factũ oportet eum præstare. *Hæc Vlpianus lib. 4 D gest tit. 9 & lib. 47 tit. 5.*

Caius eodem tit. 9. cap 5.

Nauta, & caupo, & stabularius mercedem accipi- 5
unt, non pro custodia; sed nauta ut trajiciat vectores; caupo ut viatores manere in caupona patiatur; stabularius ut permittat jumenta apud eum stabulari, & tamen custodiæ nomine tenentur. Nam & fullo, & sarcinator, non pro custodia, sed pro arte mercedem accipiunt, & tamen custodiæ nomine ex locato tenentur.

Mandatis adjicitur, ut curet præfectus urbi ne quid 6
detrimenti viatores à cauponibus & stabulariis accipiant. Prætereà visitandi sunt, & in eos est inquirendum, ne (ut solet) aliquid à viatoribus capiant, præter id quod publicitus ipsis taxatum est.

Biesius lib. 4. de Rep.

Diversoria commoda sint, & tam multa, quę suf- 7
ficiant hominibus externis: & in his omnia sint, nõ tantùm quæ famem & sitim tollere, sed etiam quæ lassos recreare possint. Præfecti verò tales sint, qui nemini injuriam fieri patiantur; viri nimirum boni

auctoritate publica constituti: nam quantum id ipsum referat, exempla & experimenta multorum satis evidenter docent.

Iulianus epistola ad Maximum philosophum.

3 Dum tecum est hospes, colito, dimitte volentem, sic lex Homeri præcipit.

DE CRIMINUM PUNITIONE.

CAP. XXV.

Plato lib. de Philosophia.

1 Civitates tunc optimè gubernantur, cùm injusti dant pœnas.

Cicero in Vatinium.

2 Ut medici membrum sæpe putrefactum incîdũt, atque in totum eradicant, ne aliam corporis partem labefactare aut corrumpere possit; sic necesse est, si remp. salvam esse volumus, ut perditissimos homines ex urbe penitus extirpemus, ne corruptus integro, violatus casto laborem infringat.

Iulius Paulus lib 1. Digest tit.18

3 In mandatis principum est, ut curet is qui provinciæ præest, malis hominibus purgare provinciã; nec distinguitur unde sint.

Vlpianus eodem tit. cap.13.

4 Congruit bono & gravi præsidi curare, ut pacata atque quieta provincia sit quam regit: quod non difficile obtinebit, si sollicitè agat, ut malis hominibus provincia careat, eosque conquirat. Nam & sacrilegos, latrones, plagiarios, fures conquirere debet; & prout quisque deliquerit, in eum animadvertere; receptoresq; eorum coërcere, sine quibus latro diutiùs latere non potest.

5 In mandatis quoque regiis est, ut præfectus urbi alcato-

aleatores,lenones,maledicos, fœneratores, & cæteros facinorosos omnes justis pœnis afficiat.

Exploratores habeat præfectus urbi, qui ad se referant diligenter,quid homines improbi ubiq; moliantur. Hi fortè,quos lex Curiosos appellat, qui denuntiabant delicta judicibus. 6

Vlpianus lib.de officio Præfecti urbi.

Quies popularium,& disciplina spectaculorum ad præfecti urbi curam pertinere videtur.Et sanè debet dispositos milites stationarios habere,ad tuendã popularium quietem,& ad referendum sibi quid ubi agatur. Melius quidem est opportunè occurrere, quàm post vulnera remedium quærere. Cur enim (inquit Julianus)ad arma & rixam procedere patiatur pretor, quos potest jurisdictione sua cõponere? 7

Herodotus lib.1.

Dejoces in exercenda justitia severus erat, & incorruptus:si quem audiret injurium,hũc ad se ascitum,indicta pro delicti modo pœna mulctavit: in quem usum exploratores auscultatoresq; destinavit per universam regionem cui præerat. 8

Cæterùm aures præfecti urbi tales esse debent, quales Cicero ad Quintũ fratrem his verbis scribit: Sint autes tuæ, quæ id quod audiunt, existimentur audire: non in quas fictè aut simulatè quæstus causa insusurretur:quod & alibi retuli.Sed ut Plato inqt in Gorgia,bis atq; ter pulchrum esse ferunt, ea quæ pulchra sunt,dicere atque considerare. 9

Sunt etiam præfecto urbi multa dissimulanda, ea præsentim quæ levia sunt aut occulta,& quę majus malum vitare possunt. qua in re maximè prudẽtia opus est : nam licentiam nimiam dissimulare non debet. 10

Terent. in Adelphis.

Nimia licentia profectò evadet in aliquod magnum malum. 11

Divus August. lib 1. de libero arbitrio, cap. 5.

12 Ea vindicanda sibi lex populi assumuit, quæ satis sint conciliandæ paci hominibus imperitis, & quāta possunt per hominem regi.

Beatus Ambrosius in priorem Pauli epistolam ad Corinth. cap. 5.

13 Judicis non est sine accusatore damnare quenquam; quia & Dominus Judam, cùm fur esset, sciebat: sed quia non est accusatus, minimè abjecit.

Plutarchus in Apoph.

14 Scipio minor Cajum Licinium cùm prætereuntē vidisset, Justum, inquit, hominem ego pejerasse scio; sed cùm illum nemo accuset, non possum ipse & accusator esse & judex.

15 Satis quidem reipublicæ consultum est, si gravia & publica peccata non dissimulentur. Nec enim debent magistratus tanquam hostes occulta peccata præter leges prodere, sed ut patres, aut secretò corrigere, aut dissimulare.

Plutarchus in Politicis.

16 Nonnunquam dissimulandum est, atque consultò non nihil prætereundum, tanquam nec videris quidquam nec audiveris: id quod domi plerunque puerorum errata de industria non observantes, quasi nesciamus; factitare solemus.

Idem post aliqua.

17 Quemadmodum mēdici est, magna ex parte corruptiora sanguina diminuto, parū ægroto deinceps innocui & salubris cibi afferre: sic vir civilis & reip. princeps, dempta prius ignominia, damnóve civitatis summoto, levi deinde gratia & humanitate quascunque molestias & querelas leniet atque solabitur.

DE

DE FACTIONIBVS, ET SEDITIONIBUS.

CAP. XXVII.

Cicero lib. 1. de Finibus.

Civitas in ſeditione non poteſt eſſe beata, nec in 1
diſcordia dominorum domus.

Nazianzenus oratione 10.

Timendum eſt,ne pacis bonum ſeditione everta 2
tur:civitates,populi & regna,regiones,exercitus,domus,conjugia,& amicitiæ,omnia pacis bono conſiſtunt,ſeditione verò diſſolvuntur.

Baſilius Magnus epiſt. 45.

Seditio inter familiares inimicis quidē volupta- 3
tem affert,amicis verò calamitatem:diſplicet autem Deo,qui in dilectione perfecta characterem ac notam ſuorum diſcipulorum poſuit.

Si fortò civitas vel provincia factionibus diviſa ſit, 4
neutri parti præfectus urbis faveat: id enim ſcelus maximum eſſet.immo verò ſumma ope ác diligentia curet,ut utroſq; ad amicitiam ducat, vel certè ad concordiam trahat. Quòd ſi ſeditio aliqua tum primùm orta ſit,confeſtim reprimenda & componenda eſt,ne univerſam civitatem inficiat.

Ariſtoteles lib 5. Polit. cap. 4.

Seditiones non de parvis rebus fiunt, ſed ex par- 5
vis orta ſeditione,de rebus magnis diſſidetur. Cæterùm tunc potiſſimùm parvæ ſeditiones invaleſcūt, cùm inter reip. principes agitātur. Itaq; talib⁹ malis initio occurrere, & principum potentiumq; diſcordias protinus dirimere oportet;quoniam peccatum eſt in principio, ac parvus error in ipſo,proportione reſpondet in aliis partibus. Nam peccatum in principio cujusque rei magna errata & incommoda in cæteris partibus, ipſaque tota republica parit. Quare naſcenti in principio rei malo occurrendum

eſt.

est, tunc enim parvum est id malum, & facile tolli potest, antequam altius serpat: sin autem invaluerit, in alias partes diffusum, difficulter curatur. Ad summam, nobilium dissensiones secum universam civitatem trahunt,

Democritus apud Stobæum sermone de seditione.

6 Seditio intestina utrinq; nocet: etenim tum victoribus tum victis pernicies est æqualis.

Ibidem.

7 Plurimę seditiones in civitatibus ambitionis culpa oriuntur: de honoribus enim non quilibet, sed potentissimi quipe contendunt.

Ex Fero in cap. 19. Actorum.

8 Seditio fœdum est monstrum, & mala plurima secum affert. primò confundit ordinem: quia nemo alterius rationem habet, sed quisq; suum sequitur sensum. secundò, vulgus tunc omnia temerè & cum impetu agit, sine ratione & consilio: quo fit, ut pleraq; faciat quorum postea pænitet. tertiò, sæpe seditio innocentes absumit. quartò, adeò dementat homines, ut nesciant quid faciant. quintò, non audit consulentes, nisi loquantur placida, sextò, seditio clamoribus omnia exequitur, quo nihil in rep. turpius.

Idem Ferus in Matth. cap. 12.

9 Quid est regnum vel civitas, nisi civium inter se concordia, & fidelitas cum subjectione erga potestatem superiorem: quorum si alterum desit, regnū vel civitas constare nequit. quid enim proderunt arma vel muri, si cives inter se discordes sint?

Plutarchus in Politicis.

10 Non semper incendia de sacris publicísve ędibus initium sumunt, sed sæpenumero è domuncula lucerna parumper neglecta, ingens erumpit flamma: vel ignis sensim conceptus, palea deinde & fomentis refocillatus, mirum in modum ardere incipit, &

primis

primis quibusq; correptis longiùs serpere, & maximam stragem dare. Ita seditiones in civitatibus non magnæ semper conditiones, nec de publicis rebus dissidia, incendere concitareq; solent; verùm plerũque privatis creatæ offensionibus, in publicam pestem certando progressæ sunt, studiis & contentionibus mutuis auctæ.

Quas ob res principem civitatis, & virum civilem 11
oportet ejuscemodi parva futuræ cladis initia nihilo segniùs prævenire; itaq; curanda & opprimenda suscipere, ut aut nusquam existere possint, aut si quà extiterint, præfocentur: ne paulatim assumptis viribus luculenter succrescant. postremò suapte magnitudine rempublicam taxent & occupent. quòd si tolli penitus nequeant, ad eos saltem rejiciantur, è quorum privatis studiis & dissensionibus ortum sumpsisse videntur.

Civilem itaq; virum ejusmodi tanquam in cor- 12
pore aliquo vitia, quæ possunt emanare latiùs, nequaquam contemnere & floccifacere decet, sed provisa eminus statim opprimenda suscipere. qui enim hæc prospicit, & magna iis quæ sunt parva efficere, & parva ipsa in nihilum redigere possit, ut inquit Cato.

Ergo præfectus urbi, qui princeps est civitatis, & 13
cujus fidei hæc omnia commissa sunt, diligẽtia sua, prudentia & auctoritate omnes reprimet seditiones, ac pacificatoribus, fœderibus, indiciis, vadibus, fide publica, carcere, exilio, pœnis ita discordias ac dissensiones diluet, ut nullum earum vestigium deinceps inveniri queat.

DE OTIOSIS ET VAGIS.
CAP. XXVIII.

Ecclesiastici 33.

Multam malitiam docuit otiositas. 1

Divus

Divus Chrysost. in epist. ad Ephesios. sermone 16.

2 Bonum non facere, malitiæ pars quædam est; nã otii istud est; & segnitiei: otium verò malitiæ pars est. immo verò non pars sed causa & mala radix. omnem quippe malitiam docuit otium; nihil enim boni facere, hoc ipsum est malum facere.

Idem divus in Matth. homil. 36.

3 Omnium vitiorum quasi magistra quædam atq; origo est otiositas.

Plato lib. 8. de Rep.

4 Otiosi fucis aculeatis similes sunt, & in quacunq; fuerint civitate, eam turbant, quemadmodum pituita ac bilis corpus. quos oportet bonum medicum, & legum fundatorem, non minus quàm solertem aptum cultorem eminus præcavere: primũm quidẽ ne oriantur in civitate; si quòd oriuntur, ut cum ipsis favis protinus excîdantur.

Xenophon. lib. de rep. Lacedæmon.

5 Permulta ab otiosis & absurda patrari solent.

Herodotus lib. 2.

6 Amasis legem hanc apud Ægyptios condidit, ut singulis eorum annis apud provinciarum præsides, demonstrarent unde viverẽt: & qui aut hoc non faceret, aut nõ demonstraret se legitimè vivere: is morte afficeretur. quam legem Solon ab Ægyptiis mutuatus Atheniensibus tulit, quam illi, quód sit castissima, assiduè usurpant.

Diodorus Siculus lib. 2.

7 Cogebantur Ægyptii omnes scripta sua nomina ad præsides regionum, & simul quo exercitio viverent, deferre: qua in re si quis mentiretur, aut si injusto viveret quæstu, in mortis pœnam incidabat. Dicitur, hanc eandem legem à Solone, cùm ad Ægyptios penetrasset, ad Athenienses traductam.

Patricius lib. 1. de institutione Reip. hanc legem laudans, addit:

Otiosi

Otiosi & ignavi homines venenum sunt civita- 8
tis, proni ad libidinem fiunt, bonis invident, aliena appetunt: deniq; seditiosi & turbulenti evadunt. ut non omnino malè Draconis lege, otii damnati, capite punirentur.

Euripides inquit:

Idem est otiosus, & malus civis. *Et Cato:*
Nihil agēdo homines, malè agere discunt. *Ovidius:* 9
Ignavum corrumpunt otia corpus. *Et Catullus:*
Otium reges prius, & beatas perdidit urbes.

Cedrenus in Historiarum compendio.

Inane nil boni producit otium, ut ait poëta. 10

Hæc atq; mille talia divitibus otiosis sæpe sunt 11
inculcanda, nemini enim eas perquirēti, occupationes justæ deesse poterunt. Plato lib. 6 de Legibus Oportere, ait, magistratus esse tales, ut intermissa suorū cura otium habeant ad publica procuranda.

Et Isocrates in Areopagitico: Iis qui propter opū 12
affluentiam otium agere possint, curandam esse rēpublicam non minori fide ac diligentia, quàm rem familiarem.

Biesius lib 3 de Rep.

Non sunt homines illi laudandi, qui suo cēsu ci- 13
tra publicam utilitatem sibi tantùm vivunt, nec aliquod cōmodum in cōmune conferunt. Non enim nostris tātùm, sed & respublica nostris & nobis frui debet: nobis inquam non otiosis, sed diligentiam summam adhibētibus ad felicitatem communem. Non es ideo potentior ac ditior, ut otiosus sis, sed ut prǽstātiora negotia exerceas. Omnes igitur in usum publicum aliquid conferamus, & pro ingeniis & locis instituamur primùm ad virtutem, deinde ad reliquas utilitates civitatum.

Critias.

Necessum est ut laborēt, qui volūt feliciter agere. 14

Euripides.

Nullus

15 Nullus ſocors celebris vir eſt, ſed labores generoſitatem pariunt.

Ferus in Geneſim cap. 37.

16 Otium juvenibus præſentiſſimum eſt venenum, certaq; perditio.

17 Homines otioſos, (quos vagabundos appellant) præfectus urbi flagellis cæſos in exilium mittere debet: idq; lege regia ſancitum eſt. Priùs tamen monendi ſunt, ut vel alicui ſerviant, vel operas ſuas locent: quòd ſi non fecerint, ea pœna in illos omni modo exequenda eſt. Nam qui ſemel otio ſunt aſſueti, ſi deſit quo illud alant, ad malas artes confugiunt, & ut plurimum latrones, lenones, & his deteriores evadunt.

Eginhartus in vita Caroli Magni.

18 Liberos ſuos ita cenſuit inſtituendos, ut tam filii quàm nepotes, primò liberalibus ſtudiis, quibus & ipſe operam dabat, erudirētur; tum filios, quàm primum ætas patiebatur, more Francorum equitare, armis ac venationibus exerceri fecit: filias verò lanificio aſſueſcere, coloq; ac fuſo, ne per otium torperent, operam impendere, atque ad omnem honeſtatem erudiri juſſit.

Putherbeus lib. 1. Theotimi.

19 Summa cura danda eſt, ut puella ſtatis horis artificio det operam, ne otioſa unquam deſideat, tantum fabulaus, aut ineptorum verba hominum auſcultans.

Idem paulò antè.

20 Sciat ingenua puella id quod veriſſimè dixit Cicero: Mores labi ad mollitiem unà cum cantibus. proinde ſubmoveantur quæ jocis, & ſalibus, quæ lyrarum modulis, & ſaltationibus delectabuntur. quæ omnia luxuriæ arma ſunt, & nihil in feminis arguere queant veræ virtutis aut honeſtæ diſciplinæ,

Et pau-

Et paulò procul.

Quàm multis malè cessit,has sibi psaltrias,fidici- 21
nes,& saltatriculas matrimonio copulasse?quàm pa
rum tutæ ædes,q̃ leviter castus thalamus,in quas tã
ineptis strepitibus,tam canoris sonis vocum & fidi-
um accersuntur & invitantur otiosi & impudici ho-
mines?quàm expugnatu facilis femina,in quàm oc-
cinentem,saltantem,fides pulsantem,totius populi,
convivii,multitudinis, oculi, verba, vota suspirant?

Suetonius in Octavio cap 64.

Filiam & neptes ita instituit,ut etiam lanificio as- 22
suescerent:nepotes,& literas, & natare, aliaq; rudi-
menta per se plerumque docuit.

Osorius lib.1.de Regis institutione.

Otii comites sunt,languor,inertia, lentitudo, ti- 23
miditas,ignavia.

Et lib. 8.

Persarum imperium armis partum, longa pax & 24
otium delevit:Græcorum opes ingentes eadem diu-
turna pax afflixit.Romanũ imperium, quo nullum
unquam in terris majus extitit, otium similiter atq;
nimia securitas evertit. & ne longiùs abeamus, re-
gnum Hispaniæ florentissimum, otium olim com-
minuit atque dissipavit.

DE PEREGRINIS,

CAP. XXIX.

Deuteronom.10

Deus magnus,& potens, & terribilis, qui perso- 1
nam non accipit,nec munera:facit judicium pupillę
& viduæ, amat peregrinum, & dat ei victum atque
vestitum.& vos ergo amate peregrinos, quia & ipsi
fuistis advenæ in terra Ægypti.

Ad religionem præfecti urbi cura peregrinorum 2

pertinet,ut ne à quoquam eis illudatur,nec afficiantur injuria.

Plat.lib.5.de Legibus.

3 Ad peregrinos sanctissima esse fœdera quisq; cogitet. Fermè enim omnia peregrinorum, & contra peregrinos peccata præ illis,quæ inter cives committuntur.ultori Deo curæ sunt. nam cùm peregrinus amicis cognatisque careat,majorem & apud deos & apud homines meretur misericordiam.

Idem lib.12.de Legibus.

4 Advenæ benignè suscipiendi sunt. Quatuor autem sunt peregrinorum genera:primum eorum,qui semper æstivales sunt,& quasi aves per mare ad alias devolant civitates, *& cætera.* nec usu & hostiis peregrini pellendi sunt, nec atroci edicto à finibus nostris arcendi.

Cicero lib.3.Offib.

5 Qui civium rationem dicunt esse habendam, externorum negant,hi dirimunt communem humani generis societatem: qua sublata, beneficentia, libertas,bonitas,justitia funditus tollitur.

Charondas in proœmiis Legum.

6 Peregrinum quemvis secundùm leges proprias beneprecando, & familiariter suscipere oportet, ac remittere,Jovis hospitalis memores, qui Deus apud omnes communis est constitutus, & hospitalitatem inspicit.

Phocylides in poemate admonitorio.

7 Sint in honore pares peregrini civibus ipsis.
Nam vaga paupertas omnes cum tempore tentat.
In terraq; manent homines non semper eadem.

Simplicius in enchiridon Epicteti,cap.65.

8 Habitus quidam est erga peregrinos nobis à Deo hospitum præside inditus atq; insertus. oportet itaque his quoque officium præstare, tum ob præsidē eorum Deum,tum ob humanitatis nostræ implificatio-

cationem ,quæ in genus hominum universum porrigi debet. officium verò est,ut nunquam peregrino faciamus injuriam,sed si ab aliis fiat,pro viribus opitulemur. Prætereà ad negotium illud , cujus gratia profectus est,ipsi præsto esse oportet,qui possit& rerum necessariarùm inopi pro facultate largiri ; & si in morbum inciderit peregrinus,quoad fieri potest, curare,& ad reditum in domum opem pro virili ferre.

Cicero lib 3. Offic.

Peregrini officium est,nihil præter suum negotium agere,nihil de alio inquirere, minimeq́; in aliena republica esse curiosum. 9

Biesius lib.3.de Rep.

Magistratus nullos externos nebulones, qui tantùm vagari& grassari per itinera sciunt,admittet.tales quippe sunt ii , qui se ajunt Ægyptios esse, cùm nihil minus quàm Ægyptii sint. præfectus urbi ut illusores, impostores , & fures suppliciis severis afficiat. 10

DE PAVPERIBVS, ET VIDUIS.

CAP. XXX.

Psalm. 40.

Beatus qui intelligit super egenum & pauperem, in die mala liberabit eum Dominus. 1

Divus August. ad Fratres in eremo, serm. 35.

Judices duces populi esse debent , orphanorū patres,viduarum mariti,justitiæ zelatores, & reipublicæ amatores. quæ quidem omnia cunctis magistratibus inesse debent:sed urbibus præfectis multo profectò magis,quia eorū fidei civium fortunæ omnes committuntur & capita. 2

Idem dictus de verbis Domini. serm. 19.

3 Si clericus non contentus stipendiis fuerit, quæ de altario Domino jubente consequitur, sed exercet mercimonia, intercessiones vendit, viduarum munera libenter amplectitur; hic negotiator magis potest videri, quàm clericus: nec dicere possumus, nemo nos invasores arguit, violentiæ nullus accusat, quasi non interdum majorem prædam à viduabus blandimenta eliciant, quàm tormenta.

4 Ut pauperum misereamur, eisque semper faveamus, literæ sacræ nos affatim admonent, & illa in primis sententia, quam Christus Deus noster in judicii universalis supremo die laturus est; qua vel sola patet, quàm impii sint hujus temporis hæretici, q. fidei solæ, sine operibus mortuæ, justificationem tribuunt. Sed ad propositum revertamur.

Ioannes Curopalates in Historia.

5 Basilius imperator constituit alimenta pauperioribus iis qui litigarent; ne fortè inopia oppressi, litib. renuntiarent.

6 Quemadmodum præfectus urbi curare debet, ut ne pauperes opprimantur, aut conficiantur inedia; sic etiam validos mendicantes omnimodo è civitate exterminabit, & puniet.

De quibus Plato lib. 11. de Legibus:

7 Nullus in civitate nostra mendicus sit. quicunque verò id tentaverit, victumq; inexplebilibus precibus colligere cœperit, à rerum venalium curatorib. è foro pellatur, ab ædili magistratu exterminetur: ut ab ejusmodi animali omnino universa regio munda sit.

Lex Valentiniani lib 11. C. tit. 25.

8 Cunctis, quos in publicũ quæstum incerta mendicitas vocaverit, inspectis, exploretur in singulis & integritas corporum, & robur annorum, & cætera.

9 Quòd si quotannis semel saltem exploraretur, quis

quis sit unusquisq; pauperum, & quamobrem mēdicus sit, & curarentur morbi eorum, & nemini liceret mendicando vivere, nisi prius ab episcopo & urbi præfecto causa cognita id illi permitteretur : longè quidem melius consultum esset viris mendicis atq; reip. Sed id rectissimè legibus regiis est cautum, & nusquam ad effectum perducitur, quia nec præmia proposita sunt exequētibus, nec pœna imposita negligentibus.

De viduis jam antè dixi, & Ecclesiasticus cap. 35. 10
inquit: Non despiciet Dominus viduam, si effundat loquelam gemitus. Nónne lacrymæ viduæ ad maxillam descendunt, & exclatio ejus super deducentem eas? à maxilla enim ascendunt usq; ad cælum, & Dominus axauditor delectabitur in illis. Tueatur ergo viduas prefectus urbi, & rem Deo gratissimam faciet.

Lactantius. lib. 6. cap. 12.

Magnum justitiæ opus est, pupillos & viduas de- 11
stitutos, & auxilio indigentes, tueri atque defendere: quod adeò universis divina lex illa præscribit: quandoquidē boni quique judices ad officium suū judicant pertinere, ut his naturali humanitate faveant, ac iisdem prodesse nitantur.

Ex divo Thoma lib. 2. de regim. princip. cap. 15.

Ad bonum regimen pertinet, ut de communi æ- 12
rario provideatur indigentiæ pauperum, pupillorū & viduarum. si enim natura non deficit in necessariis, multo minus deficere debet ars quæ illam imitatur: inter omnes verò artes, vivendi & regendi ars amplior & superior est. Ergo rectores populorum in necessariis deficere non debent, sed indigentib. subvenire. Præterea qui vicem Dei gerunt in terra, curam pauperum habere tenentur; & eo magis quia communes habent actiones, & reipublicę admini-

strationem, & omnium subditorum curam: ideoq; hospitalia sunt instituta, quæ magna diligentia erũt conservanda.

13 Divitibus opus est multis præceptis, ut frugaliter vivant, ut corpus exerceant laboribus, ne corporis ambitioso cultu delectentur, aliaq; innumera: quæ omnia per se ipsam docet paupertas; est enim (ut quidam inquit) virtus per se docta.

Ferus in Acta cap. 25.

14 Boni judicis est, non differre causas in præjudiciũ pauperum: impii igitur sunt, qui propter lucrum vel favorem divitum rem eò usque differunt, ut pauper cogatur propter inopiam etiam causam justam relinquere. id quod sæpe fit.

DE PVPILLIS, ET EXPOSITIS.

CAP. XXXI.

Divus August. in Evangel. Ioann. tractatu 75.

1 Orphani, pupilli sunt: illud enim Græcum ejusdem rei nomen est, hoc Latinũ: nam & in Psalmo, ubi legimus, Pupillo tu eris adjutor; Græcus habet, Orphano, Psalm. 9.

2 Pupillos viduis æquiparant scripta sacra. Dominus deprecationem læsi exaudiet, non despiciet preces pupilli, nec viduam. Et apud Isajam: Subvenite oppresso, judicate pupillo, defendite viduam, & venite, & arguite me, dicit Dominus. Quin etiam leges civiles eodem respexisse videntur.

Lex Constantini lib 3. C. tit. 14.

3 Si contra pupillos, viduas, vel diuturno morbo fatigatos & debiles, impetratum fuerit nostræ lenitatis judicium; à nullo nostrorum judicum compellantur comitatui nostro sui copiam facere. *&c.*

Lib.

Lib. 26. Digest. tit. 6.

Severus Eusipio Rufino ita scripsit: Omnem me 4
rationem adhibere subveniendis pupillis, cùm ad
curam publicam pertineat, liquere omnibus volo.

Ad præfectum urbi attinet pupillis tutores dare, 5
& ubi educari tutius ac melius debeant; & ne bona
eorum sine decreto alienentur prospicere ac provi-
dere. nec perfunctoriè aut oscianter pupillis tutores
dabit, sed causa cognita.

Modestinus lib. 26. Digest. tit. 5.

Inter cæteras causas magistratus oportet creando- 6
rum mores animadvertere. Nec enim tam facultates
aut dignitas, apta sunt ad fidem eis habēdam, quàm
vitæ institutum decens, & mores probi. Semper au-
tem maximè hoc magistratus observent, ne creent
eos qui se ingerunt, ut creentur; aut ob id pecuniam
dent, quos pœnæ quoque obnoxios esse, constitu-
tum est.

Si pupillam tutor corruperit, severissimè punien- 7
dus est. qua de re Lex Constantini extat lib. 9. C. tit.
10. quæ plenior legitur in Codice Theodosiano li-
libro 9. tit. 8.

Si tutor pupillam suam violata castitate stuprave- 8
rit, deportatione plectatus, atque universæ ejus fa-
cultates fiscei juribus vendicentur: quamvis eam pœ
nam debuerit sustinere, quā raptori leges imponūt.

Vlpianus lib. 2. de offic Proconsulis.

Advocatos petentibus debebit indulgere, primū- 9
que feminis vel pupillis, si quis eis petat, vel si nemo
sit qui petat, ultrò eis dare debebit: eorum quoque
negotia celeriter expedienda sunt, ne litium sumpti-
bus consumantur.

Infantes expositi educādi sunt cura præfecti urbi, 10
ne inedia moriantur, aut à canibus & porcis dilace-
rentur. Magis enim eorum miserendum est, q̄ alio-
rum omniū pauperū, qui fari & ambulare possunt.

AElianus lib.2 Variæ historiæ.

11 Lex hæc Thebanorum rectissimè, & humanissimè posita est, ne civi Thebano liceat infantes exponere, capitis supplicio sancita: verùm si in extrema necessitate pater sit constitutus, cogit infantem statim à materno partu ad magistratum cum ipsis fasciis afferre: qui acceptum alicui tradet, ut per suam fidem infantem alat, & adultum servi loco habeat; sic ut alimentũ, & educatio servitute compensetur.

Philo lib. de specialibus Legibus.

12 Impietatem esse ait, infantes exponere; & parentem, qui hoc committit, immanem, & homicidam esse atque adeò infanticidam prolis propriæ. Puniendi quidem ii sunt, qui filios suos quodammodo ad mortem exponunt, & jus aliquod in infantes expositos tribuendum nutritoribus esset: quandoquidem charitas jam penè refrixit. Constitutio novella 153.

Lactantius lib. 6. cap 20.

13 Quid illi, quos falsa pietas cogit exponere? non possunt innocentes existimari, qui viscera sua in prędam canibus objiciunt; & quantum in ipsis est, crudeliùs necant, quàm si strangulassent. quis dubitet, quin impius sit, qui alienæ misericordiæ locum nõ tribuit? qui etiam si contingat ei quod voluit, ut alatur, addixit certè sanguinem suum, vel ad servitutẽ, vel ad lupanar; quæ autem possint, vel soleant accidere in utroque sexu, vel per errorem, quis non intelligit? quis ignorat? Quod vel unius Oedipodis declarat exemplum, duplici scelere confusum, tam igitur nefarium est exponere, quàm necare.

Lex Constantini lib. 11. C. Theod. tit. 27.

14 Æreis tabulis, vel cerussatis, aut linteis mappis, scripta per omnes civitates Italiæ proponatur lex, q̃ parentum manus à parricidio arceat, votumq; vertat in melius: officiumq; hæc cura perstringat, ut

si quis

si quis parens afferat sobolem, quam pro paupertate educare non possit, nec in alimentis, nec in veste impertienda tardetur; cùm educatio nascentis infantiæ moras ferre non possit: ad quam rem, & fiscum nostrum, & rem privatam indiscreta jussimus prębere obsequia.

PRÆFECTUS URBI AD REMPUBLICAM SE ACCOMMODARE DEBET.

CAP. XXXII.

Si non resp. trahenda ad leges, sed leges sunt accommodandæ reip. ut alibi ex Aristotele retuli: multo id magis de præfecto urbi legum ministro dicendum est. Itaq; ut urbem fidei suæ commissam præfectus gubernare facilè possit, ad mores civium cognoscendos, & senatorum exploranda & pertractanda ingenia, animum attendere oportet. Varii enim sunt populorum mores, varia civitatum ingenia: nec omnis respublica eodem modo tractari vult. 1

Plutarchus in Politicis.

Decet virum civilem, & remp. tractare incipientē, tandiu civium moribus consentaneè vivere, & se ad eorum naturam accommodare, ac scire, conjecturaque sectari ea & assequi, quibus populus soleat delectari, & quibus adduci facilè: donec opinione virtutis, & fide jam comparata, auctoritate inniti possit. 2

Sanè civem qui rempublicam rectè administrare velit, mores & vias vulgi effingere, aț imitari minimè decet: scire dumtaxat, ac probè tenere, qua quisq; maximè ratione capi adducique possit. Ignoratio enim eorum, quibus cum tibi vivendum est, ut opinione, & spe frustreris, ac cœptis sæpenumero de- 3

cidas, in causa est: quod non minus in civitatibus, q̃ in amicitiis regum usu venit. Mores proinde civium tum leniter, atque scitè tractandos, moderandosque, ac meliores efficiendos agredi debes, cùm jam tibi vires sunt, & auctoritas comparata apparet. *hæc Plutarchus.*

4 Quamvis autem præfectura urbis satis magnam auctoritatem habeat, nihilo tamen minus necesse est, ut præfectus urbi placidè petractet civium animos, & captet voluntates eorum, præsertim senatorum, & illustrium, atque nobilium, salvis legibus & justitia, salvo officio, & auctoritate. Nec enim laudãdi sunt, qui sibi subjectos nimis asperè tractant.

Lex Valeriani. lib. 12. C. tit. 1.

5 Nemo præfectus urbi citra præceptionem, vel scientiam nostram ulli muneri subjunget senatorem, nemo curiam nostram inani pulset injuria.

Plato epist. 4

6 Necessaria est ad res gerendas hominum benevolentia; hanc præfectus urbi justitia & prudentia, cæterisque virtutibus facilè conciliabit. Nam (ut Plutarchus inquit) ille amor validissimus omnium, jureque optimo habetur, quem per virtutem quispiã à civibus & popularibus sibi comparaverit.

DE FAMILIALITATE CVM CIVIBUS.

CAP. XXXIII.

1 Præfectum urbi placidum esse oportet, ac mitem, ita tamen, ut auctoritatem dignitatis conservet.

Callistratus lib. 1. Digest. tit. 17.

2 Observandum est jus reddenti, ut in adeundo q̃dem facilem se præbeat, sed contemni non patiatur: unde mandatis adjicitur, ne præsides provinciarum in ulteriorem familiaritatem provinciales admittãt:

nam

tiam ex conſervatione æquali contemptio dignitatis naſcitur.

Cicero ad Quintum fratrem proconſulem Aſiæ.

In provincia ipſa ſi quem es nactus qui in tuam familiaritatẽ penitus intrarit, qui nobis antè fuerit ignotus, huic quantum credendũ ſit, vide: non quin poſſint eſſe multi principales viri boni, ſed hoc ſperare licet, judicare periculoſum eſt. Multis enim ſimulationum involucris tegitur, & quaſi velis quibuſdam obtenditur uniuſcujuſq; natura. Frons, oculi, vultus ſępe mentiuntur, oratio verò ſæpiſſimè. Quamobrem qui potes reperire ex eo genere hominum, qui pecuniæ cupiditate adducti, careant his rebus omnibus, à quibus nos divulſi eſſe non poſſumus: te autem alienum hominem ament ex animo, ac non ſui commodi cauſa ſimulent. Mihi quidem permagnum videtur, præſertim ſi iidem homines privatũ non ferè quenquam, prætores ſemper omnes amãt. quo ex genere ſi quem fortè tui cognoſti amantiorem (fieri enim poterit) quàm temporis; hunc ad tuum numerum libenter aſcribito. ſin autem id non perſpicies, nullum erit genus in familiaritate cavendum magis: propterea quòd & omnes vias pecunię norunt, & omnia pecuniæ cauſa faciunt: & quicum victuri non ſunt, ejus exiſtimationi conſulere non curant. 3

Caveant ergo urbibus præfecti à familiaritate nimia ſenatorum & civium: caveãt ab ſcribis & apparitoribus, qui modis omnibus eo capere cupiũt: caveant denique ab amicitiis ſimulatis. Nemo enim fetè eſt, qui ſe non ſimulet præfecti amicum, ut quo jure, qua injuria ſibi & ſuis amicitia illius abutatur. 4

Sapiens quidam.

Ne nimium familiaris fias magiſtratui: hoc enim 5
& mul-

& multis odiosum est,& non semper caret periculo, sicut sæpe docuit experientia.

NE PRÆFECTVS VRBI NEGOTIETVR, AVT VXOREM DVCAT IN PROVINCIA.

CAP. XXIV.

1 Ne fortè præfecti urbibus aliis negotiis occupētur, aut sordidis lucris inhiare possint; vetitum est mandato regio, ne ipsi aut comites eorum emāt bona immobilia, aut ædificent, aut negotientur: quod idem jam diu prohibitum, & pœnis sancitum erat.

Martianus lib. 18. Digest. tit. 1.

2 Non licet ex officio, quod administrat quis, emere quid vel per se, vel per aliam personam: alioqui non tantum rem amittit, sed in quadruplum convenitur, secundùm constitutionem Severi, & Antonini.

Modestinus eodem tit. cap. 62.

3 Qui officii causa in provincia agit, vel militat, prædia comparare in eadem provincia non potest.

Idem Modestinus lib. 22. Digest.

4 Principalibus constitutionibus cavetur, ne hi qui provinciam regunt, quíve circa eos sunt, negotientur, mutuam pecuniam dent, fœnúsve exerceant.

Sed Iulius Paulus eodem tit. inquit:

5 Præses, provinciæ mutuam pecuniam fœnebrem sumere non prohibetur,

Hermogenianus lib. 49. Digest. tit. 14.

6 Quod à præside, seu procuratore, vel quolibet alio in ea provincia in qua administrat (licet per suppositam personam) comparatum est; infirmato cōtractu, vendicatur, & æstimatio ejus fisco infertur: & navim in ea provincia, in qua quis administrat, ædificare prohibetur.

Eadem

Eadem ferè omnia complexus est Iustinianus lib. 1. C. tit. 51. cuius hæc summa est:

Quicunque administrationem gerunt, nec res immobiles emere, nec domum ædificare possunt, nisi concessu principis; nec donationes accipere debent, nec res mobiles comparare queunt, præter eas quę ad alimoniam vel vestes pertinent. quod idẽ vetitum est domesticis & consiliariis eorum. 7

Aristoteles lib. 5. Polit. cap. 8.

Caput est in omni republica, ut legibus & omni alia ratione provisum sit, ne qua facultas quæstus faciendi magistratibus relinquatur. 8

Vulcatius Gallicanus in Avidio Cassio.

An ego proconsules, an ego præsidem putem, qui ob hoc sibi provincias datas credunt, ut luxurientur, ut divites fiant? audisti præfectum prætorii nostri ante triduum, quàm fieret, mendicum & pauperem, sed subitò divitem factum: unde quæso, nisi de visceribus reipublicæ, provincialiumq; fortunis? 9

De nuptiis Iulius Paulus lib. 23. Digest. tit. 2.

Si quis officium in aliqua provincia administrat, inde oriundam, vel ibi domicilium babentem uxorem ducere non potest. qui in provincia aliquid ministrat, in ea provincia filias suas in matrimonium collocare, & dotem constituere non prohibetur. 10

Martianus eiusdem tit. cap. 57.

Qui in provincia officium aliquod gerit, prohibetur etiam consentire filio suo uxorem ducenti. 11

Ex lege Gratiani lib. 5. C. tit. 7. & lib. 3. Codicis Theodosiani, tit. 6.

Si quis in potestate publica constitutus, qui parentibus aut tutoribus & curatoribus puellarũ potest esse terribilis, invitis eis vel puellis, metu vel terrore illas sibi, aut filiis, nepotibus, propinquis, domesticis, aut comitibus, in uxores accipere tentaverit, li- 12

rit, licet prohibitas nuptias non peregerit, attamē pro tali conamine decem libris auri mulctetur.

GRAVIORA QVÆQVÆ AD REGEM ESSE REFERENDA.

CAP, XXXV.

1 Si quid gravius in civitate vel provincia contigerit, ſtatim præfectus urbi ad regē & cōſiliarios ejus illud referre debet: qui verò ſecus fecerit, officio movebitur, ſicuti lege quadā regia conſtitutum eſt.

2 Sic olim Moyſes elegit viros ſtrenuos de cuncto Iſraël, & conſtituit eos principes & judices populi, qui judicabant plebē Domini omni tempore: quidquid autem gravius erat, referebant ad eum, quemadmodum in Exodo traditur cap, 18.

Lex Conſtantini lib. 1. C. tit. 39.

3 Præſides provinciarum oportet, ſi quis potētiorum extiterit inſolentior, & ipſi vendicare non poſſuni, aut examinare, aut pronuntiare nequeunt, de ejus nomine ad nos, aut certè ad prætorianæ præfecturæ ſcientiam referre, quo provideatur, qualiter publicæ diſciplinæ & læſis tenuioribus conſulatur.

Lex Conſtantini lib. 11. C. Theod. tit. 29

4 Super paucis, quæ juridica ſententia decidi non poſſunt, noſtram debes conſulere majeſtatem, ne occupationes noſtras interrumptas.

Idem lib 15. eiuſdem Codibis, tit. 1.

5 De rebus præcipuis maximiſq;, non de quibuſcunq; viliſſimis, noſtrū debet interpellari conſiliū.

Lex Valentiniani lib. legū novellarū Martiani tit. 1.

6 Nemo à noſtra pietate majoribus occupata, niſi in maximis & neceſſariis rebus ſubſidium poſcat.

Zonaras de imperio Tiberii.

7 Narrat Euſebius, Pilatum Judææ præſidem, Domini acta ad Tiberiū ſcripſiſſe: cùm moris eſſet, ut provin-

provinciarũ præfecti, si quid novi accidisset, id principi significarent; ne ullius rei, quæ apud externos gereretur, ignarus esset.

Osorius lib 8. de Regis institutione.

Cavendum est, ne is qui rebus gravioribus intentus esse debet, minoribus negotiis implicitus teneatur, 8

OFFICIA PUBLICA NON ESSE CONTINUANDA.

CAP. XXXVI.

Præfectus urbi biennio dũtaxat magistratu fungitur, nisi rex ipse magna ex causa tempus id prorogaverit. hæc enim officia perpetua esse non debent, 1

In duodecim illis Romanorum tabulis hæc lex (ut referunt) scripta erat:

Eundem magistratum, ni interfuerint decem anni, ne quis capito, civitatem annali lege servanto. 2

Dionysius Halicarn, lib. 4.

Superest unum ad retinendos in officio summos magistratus omnium, quę hactenus memoravi, utilissimum: ut perpetuum non sit, & cum vita demũ finiendum imperium. Prægravis enim est omnibus magistratus, cui nullum certum tempus præfinitũ est: eoq; ratio reposcitur à nemine: unde tyrannus nascitur. contrahenda igitur potestas, exẽplo Atheniensium, intra tempus annuum. Imperandi enim parendiq; vicissitudo & potestas, antequàm corrumpat animum relinquenda, reprimit ingenia fastuosa, nec sinit inebriari licentia nimia. 3

Cornelius Tacitus lib. 2. Annalium inquit:

Superbire homines etiam annua magistratus designatione. Quid si honorem per quinquennium agitent? quid si per omnem vitam? 4

Ex Dione lib. 52.

Inter

5 Inter consilia quæ Mæcenas Augusto Cæsari dedit, inquit: Urbibus & provinciis præfecti, neq; minus triennio (nisi quis quid deliquerit) neque plus quinquennio magistratum obeant. Nam & annui illi magistratus, ac pauco tēpore circumscripti, hoc habent, ut cùm quis aliquid in his addidicerit, priùs decedat, quàm ejus specimen adhibere possit, & diuturna imperia multos ad fastum ac tentandas res novas extollunt: sed mitiores efficiuntur, si aliquando privatim post gestum magistratum vixerint, domumq; reversi meliores redduntur.

Titus Livius lib. 3. tradidit,

6 Senatum censuisse, magistratus continuari, contra rempublicam esse.

7 Extant leges plurimæ in jure civili de honoribus, & muneribus non continuandis, quas huc transferre non attinet; quia vulgares, & pervagatæ sunt: sed unam aut alteram propter earum rationes præterire non possum.

Lex Valentiniani lib. 10. C. tit. 70.

8 Neminem susceptionis munere functum, ad idem munus astringi, nisi se priùs vinculo solicitudinis superioris absolverit. Namq; neq; eos, qui placuerint, gravare, justitiæ est; neq; eos qui displicuerint, tenere, prudentis est.

Vlpianus lib. 50. Digest.

9 Præses provinciæ provideat, munera & honores in civitatibus æqualiter per vices, secundùm ætates & dignitates, aut gradus munerum, honorumque, qui antiquitùs statuti sunt, injungi; ne sine discrimine, & frequenter his oppressis, simul viris, & viribus respublica destituantur.

10 Ad summam, is qui solus judicat, & sine collega gubernat, & qui de causis in primo judicio, & in prima infantia cognoscit, non debet perpetuò in eodē magistratu manere, id enim nō expedire jam pridē experientia docuit.

REGI-

REGIOS CONSILIARIOS ET SENATORES PERPETUOS ESSE DEBERE.

CAP. XXXVII.

Hi qui de cauſis appellationum cognoſcunt, & qui collegas habent, quales in Hiſpania ſunt omnes conſiliarii regii, & ſenatores; magiſtratus perpetui ſunt, & eſſe debent. 1

Ariſtoteles lib. 2. Polit. cap. 1

Satius eſſet haud dubiè, ſi fieri poſſet, ut ſemper iidem gererent magiſtratus. 2

Iſocrates in Symmachico.

Qui ſingulis annis magiſtratus ineunt, homines imperiti ſunt, in vita privata nati, & educati: neq; in rep. quidquã prius intellexerunt, aut uſu edocti cõpertum habuerunt. qui verò iisdem rebus perpetuò præſunt, etiam ſi minus ingeniis valeant, longa tamen experientia cæteris antecellunt. Illi præterea dum alii alios intuentur, multa negligunt: hi verò cùm ſciant à ſe omnia perfici oportere, diligenter de ſingulis cogitant. 3

Idem in Buſiride.

Ut ſinguli eaſdem res perpetuò tractarent, imperavit, haud ignarus, eos q ſubinde aliud, atque aliud munus ſuſciperent, nihil exquiſitè cognitum habere, aut dextrè obire: eos autem, qui rebus iisdem perpetuò ſunt occupati, in ſuo genere plurimum excellere. 4

Iulius Capitolinus in Antonino Pio.

Succeſſorem viventi bono judici nulli dedit, niſi Orphito præfecto urbi, ſed petenti. 5

Lex Valentiniani & Martiani lib. 1. Codicis tit. 47.

Liceat omnibus judicib. illuſtri præditis poteſta- 6

te,conſiliarios ſibi eoſdem ſecundo, & tertio, & ſæpius adjungere:quia qui ſemel rectè cognitus eſt, ob hoc ſolum non debet,quòd jam probatus eſt,improbari.

Ioſephus lib.18. antiquitatum Iudaicarum cap 8.

Tiberius Cæſar neque legationes ſine mora admittebat,& præſidibus provinciarum , vel procuratoribus ſucceſſorem non mittebat niſi mortuis. Proinde vinctos quoque negligebat audire;moræ hanc rationem reddens amicis ſciſcitantibus:legatos quidem ideo admitti tardiùs, ne illis citò dimiſſis , alii denuo crati redeant ; atque ita obruatur continùò excipiendis & dimittendis legationibus. Poteſtates autem ſemel conſtitutas ideo ſinere,ut parcatur ſubditis. Cùm enim natura omnis magiſtratus ad avaritiam ſit pronior,externum,cui nullus certus ſit præſtitutus terminus , eo magis ad rapinã ſolicitare homines.Itaque ſi diutiùs eo fruantur,exſatiatos lucris ſegniores ad rapiendum fieri.quòdſi ſucceſſor immineat,non ſuffecturos aviditati provinciales, dum deceſſor tanto magis ſpoliat,quanto minus temporis ad hoc faciendum ſibi putat eſſe reliquum. Utebaturq; hac ſimilitudine. Conſauciati cujusdam vulnera muſcæ agminatim ingruentes operuerant ; eũ quidam forte fortuna præteriens miſeratus eſt , putans languidiorẽ, q̃ ut illas poſſet arcere:accedenſq; propiùs,parabat eas depellere. Orante autem ſaucio, ut ſic eum ſineret,quæſivit alter cauſam,cur ita liberari ab hac moleſtia negligeret.tum ille: His abactis maiorem moleſtiam mihi faceres : nam hæ jam ſaturatæ ſanguine , remiſerunt nonnihil ; quòd ſi recentes accederent & famelicæ, me jam antè peſſimè affectum facilè perderent. Quare ſe quoque ajebat hac ratione providere ſubditis , multorum rapacitate

citate

citate vexatis, qui more muscarum eos infestarent, maximè si ad innatam cupiditatem metus cito desinendi accederet.

Sed veriùs id socordiæ atque desidiæ Tiberii tribuunt Historici. nam avari nunquam replentur pecunia: immo verò crescit amor nummi, quantum ipsa pecunia crescit. 8

Thomas Morus quodam epigrammate.

Nec me nota movet, quæ pastam fabula muscam 9
Ferre jubet, subeat ne malè pransa locum.
Fallitur expleri virum, qui credit, avarum:
Nunquam hæc non vacuam mittet hirudo cutẽ.

PRÆCEPTA DATA PRÆSIDIBUS.

CAP. XXXVIII.

Iustinianus constitutione novella 8.

Præsides provinciarum oportet ut subjectos nostros ex omni parte illæsos conservent, nihil quidquam ab ullo eorum accipientes, sed ęquos se in disceptandis controversiis, æquos in conservanda disciplina publica præbeant; in persequendis quidem criminibus, insontes à calumniis reddentes liberos; reis verò sontibus pœnas legitimas imponẽtes: neq; aliter inter subditos imperium exercentes, quàm patres solent inter filios: ut diligant quidem eos, si crimine vacui sint: coërceant verò ac puniant, si criminibus videantur esse obnoxii: justitiam deniq; illis exhibentes tam in causis publicis, quàm privatis cõtractibus. 1

Neque ut ipsi hoc tantùm agant, sed etiam ut assessorem, & omnes circa ipsos versari solitos, sibi similes assumant: ne quando cùm ipsi culpa careant, per alios delinquere & furari, & (quod multo fœdius est) maleficiorum sibi socios asciscere videantur. 2

3 Præsides autem si omni munere abstineant, nihil timori Dei, legis, & nostri præponent: sed eò respicientes subjectis conservabunt justitiam, omnia secundùm leges nostras & judicantes & agentes.

4 Compertum habemus, quòd improbi admodū ex cohorte homines judicib. sint in ministerio, nempe conscii latronum, veneficiarii, crumenisecæ, & reliqua multitudo: quorum unumquemq; satius est puniri, quàm ad istum modum vivere. Hoc enim hominum genus, cui cum latronibus intercedit notitia, ejusmodi est, ut nihil boni peragat: sed in hoc tātùm fures cognoscunt, ut sibi suisq; judicibus aliq̄d venentur lucri. Quæ omnia convenit, ut judices oderint, & adversentur, & puris utantur manibus, & omnia delicta justa animadversione persequantur, & urbem veluti bestiis furta exercentibus perpurgent. Industrios p̄terea homines ad hæc ministros assumant, & ea moderatione adversus cohortem suam utantur, ut ab ipsis tanquam judices metuantur, & omnia agant cùm summa animi intentione ac benevolentia.

Ex ejusdem constitutione novellæ 17.

5 In administranda provincia instructos eos esse oportet, qui officia suscipiunt, & ideo certa præcepta dantur officium suscipienti; quibus edoceatur, quomodo provinciam gubernare conveniat. quorum hæc summa est: Puras Deo, & nobis, ac legi manus conserves.

6 Nullum cōtra subditos negotiationem exerceas.

7 Publica tributa vigilanter exigas.

8 Prospicias, ne populares seditionem aliquam moveant.

9 Causas cum summa æquitate cognoscas.

10 Breves causas & viles sine scripto decidas & judices.

Pau-

Pauperum cauſas gratis cognoſces. 11

Rerum victui neceſſariarum copiis, & civitatum 12
operibus adhibebis diligentiam.

Pontium, viarum, & portuum provinciæ, cui præ- 13
ſides, murorum quoque curam habebis.

In omnes res, in quibus aliqua vel fiſci vel civita- 14
tum utilitas verſatur, conſilia & actiones tuas rejici-
as, deq; his ad nos referes.

Neque committes, ut privilegiis apud te utantur 15
malefici.

Maleficia omnia cum tanta vehementia perſeque- 16
ris, ut paucorum ſuppliciis omnes alios ſalves.

Cohortales tuos, id eſt comites & miniſtros, in of- 17
ficio continebis, & nemo illorum imperium in tu-
am habeat voluntatem.

Aſſeſſorem virum bonum aſſumes, qui ſi tibi fi- 18
dem non ſervaverit, hunc abiges, & altero uteris,
qui & leges & jus incontaminatis tractet manibus.

Delinquentibus maximo ſis terrori, manſuetiſſi- 19
mus verò ac mitiſſimus erga probos, quibus pater-
nam impertieris providentiam.

Si quando ad alia loca te proficiſci jubemus, con- 20
tentus iis quæ largiuntur ex publico, non gratis ſum
ptus facias, neq; ſubditos noſtros atteras, & propriis
jumentis, proprio item ſumptu profectionem con-
ficias.

Sed neque ſi milites te ſequantur, permittes ut 21
gratis & aliter ſumptum faciant, quàm de ſuis anno-
nis.

Hæc omnia igitur obſervabis, & ſimul ac provin- 22
ciam ingreſſus fueris, convocatis epiſcopo & clero,
& nobilioribus civitatis, hæc ſacra mandata publicè
propones, ut omnes agnoſcant, quibus conditionib.
magiſtratum ſuſceperis, reſpiciantq; ſi hæc obſerves,
& noſtro dignum te oſtendas judicio.

Caßiodorus lib. 2. Variarum in formula præsidatus.

83 Decessorum bona exempla sequere, à vitiosorum te imitatione disjunge: non putetur omnis cūsuetudo probabilis. cautum debet reddere, non sequacem, error alienus: voluntatem regiam in legibus habes; illis obtempera, & nostra cognosceris implere mandata.

DE QVIBVSDAM ALIIS AD VRBIS PRÆFECTURAM PERTINENTIBUS.

CAP. XXXIX.

1 Præfectus urbi & sanatores nemini salarium dare debent, nisi consulto principe. Itaq; ipsi viderint, ne fortè ut cupiam gratificentur, in publica cōmoda peccent, & sint restitutioni obnoxii.

Lex Constantini, sive Alexandri, lib. 10. C. tit. 36. C. Theod. lib. 12. tit. 2.

2 Nulli salarium tribuatur ex juribus reip. nisi ei qui jubentibus nobis specialiter fuerit consecutus. Gravitas igitur tua placitis obsequatur.

3 De ponderibus & mensuris curæ debet esse urbi præfecto, ne quid respublica detrimenti capiat.

Lex Gratiani lib. 12. C. Theod. tit. 6.

4 In singulis stationibus & mensuræ & pondera publicè collocentur, ut fraudare cupientibus, fraudandi adimant potestatem.

Lex Valentiniani eodem tit. & lib. 12. C tit. 70.

5 Modios æneos, vel lapideos cum sextariis per māsiones, singulasq; civitates jussimus collocari, ut unusquisque tributarius sub oculis constitutis rerum omni-

omnium modiis, sciat quid debeat susceptorib. dare, &c. Extant ea de re leges regiæ, quas urbi præfectus ad unguem servare, & exequi debet.

Divus Gregorius lib. 1 epist. 42.

Ante omnia hoc te volumus sollicitè attendere, 6
ne injusta pondera in exigendis pensionibus ponantur; sed si qua talia inveneris, frange & nova, & recta constitue.

Ex divo Thoma lib. 2. de regim. princ cap. 14.

Pondus & mensura necessaria sunt ad reip. con- 7
servationem, illis enim conservatur fidelitas in contractibus. unde cùm Moyses in Levitico exhortaretur populum ad justitiam faciendam, statim subjungit regulas naturalis justitiæ: non facietis, inquit, iniquum aliquid in pondere, & mensura: statera justa, & æqua sint pondera: justus modius, æquusque sextarius. ergo reges pondera, & mensuras tradere debent populis sibi subjectis, ut rectè se in commerciis habeant.

Nec prætereunda est lex Valentin. lib. 14. c. Theod. tit 4.

Illud à decessore tuo salubriter institutum est, quo 8
suariis æstimandi licentia denegetur, pondusq; porcorum trutinæ examine, non oculorum libertate q̃ratur, ita videlicet, ut ne volenti quidem possessori tradere animal liceat, cujus modũ non priùs ponderatione certa deciderit suarius: animal verò à possessore tradendum ob digeriem, priùs unius noctis tantum jejunitate vacuetur.

Marius Salomonius sub. tit. de Offic præfecti urbi hæc scripta reliquit.

In Carinis inter ruinas effossum vidimus lapidẽ, 9
in quo hoc edictum scriptum erat: Ex auctoritate Turci Aphoniani viri clarissimi præfecti urbis. Ratio docuit utilitate suadente, consuetudine micandi

ſummota,ſub exagio (id eſt pondere) potius pecora vendere,quàm digitis concludentibus tradere:ut appenſo pecore,capite,pedibus,& ſevo,lactente,& ſubgulari,lanio cedentibus; reliqua caro cum pelle, & jnterraneis proficiat venditori,ſub conſpectu publico,fide ponderis comprobata:ut quantum caro occiſi pecoris appendat,& emptor norit & venditor;cõmodis omnibus, & præda damnata, quam tribuni officium, cancellarius, & ſcriba de pecuariis capere conſueverant. Quæ forma interdicti,& diſpoſitionis ſub gladii periculo perpetuò conſtituenda mandatur.

DE CONFVGIENTIBVS AD ÆDES SACRAS.

CAP. XL.

Numeri 35.

1 Decernite quæ urbes eſſe debeant in præſidia fugitivorum,qui nolentes ſanguinem fuderint.in quibus cùm fuerit profugus, cognatus occiſi non poterit eum occidere.

Ioſuæ 20.

2 Separate urbes fugitivorum, ut confugiat ad eas quicunque animam percuſſerit neſcius: & poſſit evadere irā proximi, qui ultor eſt ſanguinis, cùm ad unam harum confugerit civitatum.

3 Si jus ſuum cuique tribuendum eſt,ſi beneficia,& privilegia principum conſervanda ſunt,privatis etiā & profanis;quænam eſt iſta irreligioſę mentis audacia,quæ ſacratiſſimis Dei veri templis, quo jure qua injuria vim & violentiam infert? quæ intemperiæ, ut præſidiū ſanctitatis loci temerè,atque impiè violetur?Erant olim apud Hebræos civitates quædam refugii:dæmoniorum quoque delubris & fanis jus

aſyli

asyli concessum, inviolabile erat: & nos Catholici, q in sacris ædibus ex aqua & Spiritu sancto nascimur, qui cætera sacramenta omnia ibidem quotidie participamus; qui tandem illic sepeliendi sumus; templorum immunitatem nihilo minus lædere atque imminuere non formidamus?

Nazianzenus in Monodia.

Mulier quędam vidua confugit ad aram: dic oro, quid tunc non solum Basilium Magnum, sed sacerdotem simplicem facere oportuit? nónne ejus erat officium, mulieri adesse, opemque ferre, cùm facta sacrilega Deus prohibeat; ac sacras ædes honorari, & ad has confugiẽtes minimè attingi, aut avelli omnino jubeat? 4

Non tantùm pontificio jure, sed & multis regiis legibus hoc privilegium templis tributum est, refugium quidem admodum necessarium humani generis fragilitati. Et Gundemirus Gothorum rex ante nongentos annos hanc immunitatem ædibus Hispaniarũ sacris concessit, & confirmavit: ut Historici nostri omnes auctores sunt. Quid autem magni est id jus templis tribuere, quæ Deus ipse domos suas, & orationis domos esse ait: cùm alibi hominum privatorum, quin etiam puerperarum domibus idem privilegium inviolabile sit? 5

Extant quoque imperatorum leges sanctissimæ sub titulo Codicis Justiniani, De his qui ad ecclesias confugiunt: quarum aliquas breviter commemorabo. 6

Lex Honorii, & Theodosii.

Fideli devotaque præceptione sancimus, nemini licere ad sacrosanctas ecclesias confugientes abducere. Sub hac videlicet definitione, ut si quisquã contra hanc legem venire tentaverit, sciat se majestatis crimine esse retinendum. 7

Lex Leonis.

8 Præsenti lege decernimus, ꝑ omnia loca valitura, nullos penitus cujuscunq; cōditionis sint, de sacrosanctis ecclesiis expelli, aut tradi, vel protrahi confugas. qui hoc moliri, aut facere, aut nuda saltem cogitatione, atq; tractatu ausi fuerint tentare, capitali & ultimi supplicii animadversione plectendi sunt. ex his ergo locis eorumq́; finibus, quos anteriorum legum præscripta sanxerunt, nullos ejici, aut expelli aliquādo patimur. nec in ipsis ecclesiis reverendis ita quequam detineri, atque restringi, ut ei aliquid aut victualium rerum, aut vestis negetur, aut requies.

Ex lege Theodosii, & Valentiniani lib. 9. codicis Theod. tit 34.

9 Pateant summi Dei templa timentibus, nec sola altaria, & oratorium templi circumjectum, quod ecclesias quadripartito intrinsecus parietum septo concludit, ad tuitionem confugientium sancimus esse proposita, sed usq; ad extremas fores ecclesiæ, quas oratum gestiens populus primas ingreditur, confugientibus oram salutis esse pręcipimus: ut inter templi, quod parietum descripsimus cinctu, & post loca publica, & januas primas ecclesiæ, quidquid fuerit interiacens, sive in cellulis; sive in domibus hortulis, balneis, areis atq; porticibus, confugas interioris templi vice tueatur. neque in extrahendo eos conetur quisquam sacrilegas manus immittere: ne qui hoc ausus fuerit, cùm discrimen suum videat, ad expectandam opem ipse quoque confugiat. Abducentibus enim capitalem pœnam volumus esse propositam: nam humanitati præferenda religio est.

Divus Gregorius epistola 54. lib. 12.

10 De persona Januarii sciendum est, graviter omnino & contra leges esse actum, ut violenter de ecclesia traheretur: & illic refert has leges imperatorum.

Bapti-

Baptista Egnatius de Roma captivitate.

Edictum fuit ab Alarico ut quicunque in templa divorum confugerent, præcipuè Petri & Pauli, his nulla vis inferretur: quod & summa fide servatũ est. 11

Divuus Chrysostomus sermone in Eutropiũ, arguit illum, quia refugium ecclesiæ prohibuit, & legem dederat, quæ confugere reos ad divinum altare prohiberet, & cùm ipsemet Eutropius ad altare Dei (verum asylum) confugisset, idem beatus pater, illo priùs objurgato, pro eo intercessit; & rogemus, inqt, imperatorem, ut honoret ecclesiam, honoret altare; & hominem qui ex eo speravit salutem, non patiatur inaniter id credidisse. 12

Ex Nicephoro lib. 13. Ecclesiast. hist. cap. 4.

Eutropius Eunuchus ubi ulcisci quosdam in animum induxisset, magnopere contendit, ut imperatores constitutionem ferrent, ne quis ad ecclesiam confugeret; sed etiam si quis ad eam confugisset, & supplex Deo factus esset, atq; in templis metus causa versaretur, ut inde extraheretur: & ea lex lata, & ad finem suum perducta est brevi verò post, cùm imperatorem offendisset, primus ipse, quam perferri studuerat legẽ, statim violavit nam ex imperialibus ædibus profugiens, supplex in ecclesia consedit : neq; ita multo pòst propter multa quoque alia delicta pœnas luit, capitali affectus supplicio. lex autem opera ejus lata ex publicis munumentis sublata est, ecclesia autem de legibus bene dudum constitutis enituit, ipso Deo apertam injuriam extemplo vindicante. 13

Paulus Diaconus lib. 13 rerum Romanorum.

Mazezil elatus rerum secundarum insolentia, & tumens, ecclesiam Dei temerare ausus est, atque ex ea quosdã non dubitavit extrahere: secuta mox pœna sa- 14

na sacrilegum est. nam iisdem superstitibus atq; insultantibus, quos ab ecclesia ad pœnam protraxerat, post aliquantum tēpus solus ipse punitus est.

DE DIEBVS FESTIS LUDORUM.

CAP. XLI.

Lex Honorii lib. 15. C. Theod. tit. 9.

1 Cunctos judices admonemus, ut ludorum quidem quibus moris est, intersint festivitati, & oblectamentis favorem eliciant populorum: verùm expensarum non excedant duorum solidorum liberata impendia, nec inconsulta plausorū insania, fortunas civium, reipublicæ robur evellant.

Lex Arcadii lib 11. C. tit. 45. & altera lib. 15. Codicis Theod.

2 Clementiæ nostræ placuit, ut Majumæ provincialibus lætitia reddatur; ita tamen ut servetur honestas, & verecundia castis moribus perseveret.

3 Ludicras artes concedimus agitari, ne ex nimia harum restrictione tristitia generetur: sed procax, fœdum atq; indecorum spectaculum denegamus.

Lactantius lib. 6. cap. 20.

4 Histrionum impudicissimi motus quid aliud nisi libidines docent & instigant? Quid de mimis loquar, corruptelarum præferentibus disciplinam? qui docent adulteria, dum fingunt, & simulatis erudiunt ad vera? quid juvenes aut virgines faciant, cùm & fieri sine pudore, & spectari libenter ab omnibus cernunt? admonētur utiq; quid facere possint, & inflammantur libidine in quæ aspectu maximè concitatur.

Divus Chrysost in Matth. hom. 38.

5 Barbari ipsi cum de theatralibus his ludis, & importuna delectatione fabularum audissent, dixisse ferun-

ferunturverba omnibus institutis philosophiæ dignissima:prudenter enim dixerunt. Romanos,quasi liberis, & uxoribus carerent, tales sibi excogitasse voluptates, quibus verbis ostendebant, nihil uxore modesta, nihil esse posse suavius.

Lex Theodosii & Valentiniani lib. 15. codicis Theod. tit. 5.

Quo tempore commemoratio Christi passionis totius Christianitatis magistræ, à cunctis jure celebratur; omni theatrorum voluptate per universas urbes earundem populis denegata, totæ Christianorum, ac fidelium mentes Dei cultibus occupentur. Aliud enim est supplicationum tempus,aliud voluptatis, 6

Ergo præfecti urbium,vim ædibus sacris non inferant, neq; ludis sumptuosis onerent civitates, neque fœdum aliquid,injuriosum,aut inhonestum in publicis spectaculis agi permittant, neque in quadragesimæ diebus tauros agitari, aut hastiludia fieri sinant. 7

Petrarcha lib. 1. de remediis, dialogo 30.

Ad summam, hoc teneas velim, pudicitiam spectaculis sæpe stratam, semper impulsam vidimus,& multarum fama periit, pudorque; multæ inde domum impudicæ, plures ambiguæ rediere, castior autem nulla, 8

Ad officium quoq; præfecti urbis pertinet, severè aleatores omnes punire, quemadmodum regiis legibus sancitum est.idq; justissimè,nam,ut eleganter scribit Osorius libro 7. de Regis institutione:Est aleæ ludus altor otii, magister ignaviæ, instrumentum avaritiæ, fraudis officina, rei familiaris, eversio, rixæ materia, morum pernicies, dignitatis labes, & insignis ignominia: est præterea angor animi, & cruciatus assiduus. 9

Et post

Et post pauca.

10 Nec is qui hoc ludo tenetur & ducitur, rē suam familiarē curat;nec suis liberis, aut servis aut amicis consulit;nec pietatis & religionis memoriam ullam conservat: sic enim occupat illius animum hoc flagitiosum & infame ludendi studium,ut nullum honestæ cogitationi locum relinquat.

VARIA DE PRÆFECTIS VRBIUM.

CAP. XLII.

Iustinianus constitutione 25.de prætore Lycaoniæ: idemq́; est de præfecto.

1 Oportet ipsum providere,ut omnia rectè atq; ordine fiant in civitatibus Et primùm quidem,ut civitates sub ipso collocatę seditionibus careant,ex omni parte æquitatē conservans,& summo studio prospiciēs,ne nimium subditis indulgeat,& fræna relaxet. Deinde neq; opera in civitatibus negligat, ne per hanc ansam deminuantur vel aquarum ductus, vel ipsorum pontium transitus, vel murorum munitio, vel cura itinerum;sed omnia reficiat, vel saltem ad nos referat.

Idem de prætore Thraciæ,const.t.26.

2 Descriptum jusiurandum est, quo magistratus nostros conveniat, cùm officia suscipiunt, animam suam devovēre Deo,& tueri subditos nostros in æquitate & justitia ab omnibus sordibus, inimicitiis, gratia,remotissimos.

3 Curabit quoq; illic omnia opera publica, neque patietur ut vel portus,vel muri, vel pontes, vel itinera,vel deniq; alia vitium contrahant;sed ipse quęcunq; ex publicis redditibus possunt refici, ea procuret: si quid verò ex his majore cura indiget, id ad nos referat.

Propte-

Propterea magnã pecuniæ vim deſpicimus,& ita 4
amplis annonis tam pręſides quàm cohortes,& circa il'os verſari ſolitos, conſolati ſumus, ne per egeſtatem fortè aut ejuſmodi aliquid parum decẽtibus factis occupentur.

Damus ei curioſiùs crimina indagandi & prohi- 5
bendi,& ad nos per ſuggeſtionem nuntiandi facultatem,ut partim ipſe per ſe ea corriga t, partim celeriùs ad noſtram referat notitiam,ut ſi qua in re imbecilliores ſunt, ibi vires creſcant,& ſuppleantur ſcientiæ,& juſſionis noſtræ acceſſione,

Idem de Iudicibus, conſtit.82.

Si judex aliquid improbè & malitiosè quenquã 6
miniſtrorum ſuorũ agere ſenſerit, expellat auditorio ſuo eos, qui non bonam habent in gerendis rebus opinionem,& alios in illorum locum ſufficiat.

Idem de præſide Piſidiæ,conſtit. 24.

Oportet ut qui hunc magiſtratum ſuſcipit,his ſo- 7
lis,quæ ex publico ſolvuntur,contentus ſit; juſtè & puré, & cum quadam aſperitate, humaniter ſe erga ſubditos gerat: omne maleficiũ provincia expellat, & eos qui delinquunt,ſecundùm leges noſtras puniat,& per omnia jus tueatur,& ad noſtras leges reſpiciat,& ſecundùm eas judicet:& ut ſubditi noſtri ſecundùm illas vitã,ſuàq; ſtudia inſtituant, efficiat.

Clemens Alexandrinus lib.7.Stromatum.

Officium juſtitiæ ſalutaris eſt,unumquodq; ſem- 8
per deducere ad id quod eſt melius.

Vida lib.2 de Reip.dignitate.

Ut gubernator propoſitum habet finen ad quem 9
tendit,curſum ſecundum, medicus ſalutem, imperator victoriam; ita moderatori reipublicæ beata civium vita proponi debet,ut opibus copiiſq; & gloria ampla ſit,atq; virtute honeſta.

Idem paulò pòſt.

Omnis reſpublica inſtituitur civitatis ordinãdæ 10
cauſa:

causa: ex quo ordine omnis provenit civium quies, pax & tranquillitas: sine civium enim concordia, ex qua fit quies & pax, in civitate nunquam bene & beatè uni potest, qui est civilis consociationis finis.

Plato lib. 5. de Legibus.

11 Revera nimius in se ipsum amor, omnium peccatorum omnibus semper est causa. occæcatur quippe circa amatũ, qui amat. quapropter qui se amat, cùm seipsum magis quàm veritatem honorandum putet, quid justum, bonum, pulchrúmve sit, malè judicat. Decet sanè eũ qui magnus vir futurus est, neq; seipsum neq; sua diligere, sed justa semper, sive à se ipso, sive ab alioquovis gerantur. Ex hoc ipso delicto accidi omnibus, ut ignorantiam suam esse sapientiam opinentur: hinc fit, ut quamvis nihil (ut ita dicam (sciamus, scire tamen omnia arbitremur. Cùm verò nec aliis committamus facultatem agendi, quæ ipsi facere ignoramus facientes ipsi, errare compellimur. Quamobrem nimium sui ipsius amorem fugere quisq; debet, & meliores sequi nullo rubore verecundiæ impeditus.

Idem lib. 6. de Legibus.

12 Quidquid in civitate legis ordinisq; est particeps, cuncta ex eo bene procedunt: quæ verò ordine carent, vel malè ordinata sunt, ea etiam quæ bene sunt ordinata, confundunt.

Ferus in librum Iudicum, cap. 8.

13 Hostes vincere, cives in pace & tranquillitate conservare, & veram religionem tueri, vera sunt magistratutus officia, & summa beneficia, quæ Deus per magistratum populo suo confert.

Appuleius lib. 2. Floridorum.

14 Bonitatis tuæ diligunt pleriq; fructum, ego studium; idq; facere adorsus sum, dum moderationẽ tuam in provincialium negotiis contemplor, qua efflictim amare te debeant experti propter benefi-

cium,

cium, expertes propter exemplum. Nam & beneficio multis commodasti, & exemplo omnibus profuisti: quis enim à te non amet discere, quanam moderatione obtineri queat tua ista gratia, vita jocunda, mitis austeritas, placida constantia, blandusque vigor animi.

Lucius Durantinus lib. 1 de optima reip. gubernatione, cap. 1.

Sapientes existimant, valdè præclarum esse, ur- 15
bem condere; multo præclarius, conditã instituere; longè verò præclarissimum, institutam rectè gubernare.

DE REPVBLICA

LIBER XI.

DIFFICILE ESSE BENE Imperare.

Cap. I.

SVPEREST quidem, ut ea jam colligam, quæ ad 1
optimam regni gubernationem pertinere posse visa sunt; ac primùm generalia referam, deinde verò singula persequar.

Plato Dionis propinquis epist. 7.

Cùm animadverterem homines, qui in reipubli 2
cæ gubernatione versabantur, legesque & mores; quanto magis considerarem, quantoque magis ætate progrederer, tanto difficilius arbitrabar esse, rectè rempublicam gubernare.

Xenophon lib. 1. de Pædia Cyri.

Novi te dicere solitum semper, haud fas esse à diis 3

petere,neq; victoriam eos equestri pugna, qui equitare non didicissent, neque sagittæ ignaros superare illos sagittando,qui hujusmodi peritiam callent, neque gubernandi imperitos,optare navium salutem gubernando:hujusmodi enim omnia esse preter divina instituta.

Et paulò pòst.

4 Scire aliis præesse hominibus,ut habituri sint omnes res necessarias affatim,&ut futuri sunt omnes quales oportet,hoc nobis mirabile sanè videbatur. Ita medius fidius,ô pater,memini hoc dixisse te:itaque mihi quoque videbatur,opus esse maximū pulchrè imperare:ac nunc eadem mihi videntur, cùm ipsum imperandi munus mecum ipse considero.

Cornelius Tacitus lib. 1.

5 Tiberius variè disserebat de magnitudine imperii:solam divi Augusti mentem tantæ molis capacē, se in partem curarum ab illo vocatum, experiendo didicisse,quàm arduum, quàm subjectum fortunæ regendi cuncta onus.

Suetonius in Tiberio cap. 24.

6 Diu recusavit imperium,adhortantes amicos increpans, ut ignaros quanta bellua esset imperium; tandem quasi coactus& querens miseram & onerosam injungi sibi servitutem,recepit imperium.

Flavius Vopiscus in Aureliano.

7 Ego à patre meo audivi, Diocletianū principem jam privatum dixisse:nihil esse difficilius,quàm bene imperare. Colligunt se quatuor vel quinque, atque unum consilium ad decipiendum imperatorē capiunt:Dicunt quid probandum sit.Imperator,qui domi clausus est,vera novit:cogitur hoc tantùm scire quod illi loquuntur; facit judices quos fieri non oportet:amovet à republica quos debeat obtinere. quid multa? ut Diocletianus ipse dicebat, bonus, cautus,optimus,venditur imperator.

Nice-

Nicepherus lib. 18. histor Ecclesiast. cap. 6.

Certaminum omnium multo maximum est, creditum sibi sceptrum pro eo atq; par est, conservare. 8
& post multa: Imperii sceptrum non immoderatam potestatem, sed splendidam potius servitutem exercere admonet. Pindarus quoque omnem regiam, & aulicam phantasiam, illustrem miseriam esse cecinit.

Sidonius lib 2. epistolarum.

Sententiæ tali nunquam ego assentior, ut fortunatos putem eos, qui reip. præcipitibus ac lubricis culminibus insistunt. Nam dici nequit, quantum per horas fert miseriarum illorũ vita, qui supergressi jus fasq; commune, summam beatitudinem existimant summam potestatẽ: hoc ipso miseriores, quòd parum intelligunt, inquietissimo se subjacere famulatui: Nam sicut hominibus reges, ita regibus dominandi desideria dominantur. 9

Divus Augustinus lib. 2. de ordine prope finem.

Mirari, & penè quotidianis efferre laudibus Pythagoram soleo, quòd regendæ reip. disciplinam suis auditoribus ultimam tradebat, jam doctis, jam perfectis, jam sapientibus, jam beatis: tantos enim ibi fluctus videbat, ut eis nollet committere, nisi virum, qui & in regendo penè divinè scopulos evitaret, etsi omnia defecissent, ipse illis fluctibus quasi scopulus fieret. 10

Nazianzenus in Apologetico.

Revera mihi videtur esse ars artium, & disciplina disciplinarum, hominem regere: qui certè est inter omnes animantes maximè & moribus varius, & voluntate diversus. 11

Beatus Chryſoſt. in poſteriorem epiſt. ad Corinth. ſermone 15.

12 Etenim imperare ars eſt, & non ſolùm dignitas; imo ars eſt artium omnium ſumma.

Averroes in libros Platonis de republica, tractatu 2.

13 Una quædam ars abſolutè princeps reliquarum artium exiſtit: ipſa autem eſt reipublicæ adminiſtrandæ.

Patricius in proœmio de Regno.

14 Magna quidem res eſt, hominibus imperare, cùm ſit homo (ut Xenophon ait) animalium omnium in rectorem & cuſtodem ſuum ingratiſſimum. Nullũ ſiquidem aliud animal in paſtorem ſuũ ſeditioſum eſt, prȩter hominẽ, qui infenſus ſemper in eos, qui ſibi præeſſe aut imperare quærunt, inſidias meditatur, noviſq; rebus ſtudet, eoſq; odio habet, quamvis nihil mali ab eis unquam perpeſſus ſit.

Thomæ Mori epigramma.

15 Regibus è multis regnum cui ſufficit unum.
Vix rex unus erit, ſi tamen unus erit.
Regibus è multis regnum benȩ qui regat unum,
Vix tamen unus erit, ſi tamen unis erit.

Ex divo Thoma lib. 2. de regim. princip. cap. 15.

16 Cùm reges habeant univerſales actiones, & curã totius reipublicæ, neceſſe eſt, ut in multis deficiant; quia regnum gubernare, atque unicuiq; ſecundùm merita providere, tranſcendit virtutem naturȩ. quãobrem impoſſibile eſt, ut reges ſæpe non errent, niſi ad conditorem, & gubernatorem omnium tota ſe mente convertant.

AEneas Silvius historia Bohemica cap. 6.

17 Agrum colore, gregem paſcere, navim regere, texere, ſuere, ædificare, multi ſe ignorare fatentur: magiſtratum in urbibus agere, regem gerere, gentibus

ac nationibus imperare, quod est difficillimum, nemo sibi à natura negatum dicit.

Idem ibidem cap. 69.

Ad regimen animæ nostræ liberum nacti sumus arbitrium: ad salvandas animas lux reddita Christianis; de regimine civitatum, de mutatione regnorũ, de orbis imperio, minimum est, quod homines possunt; magna magnus disponit Deus. 18

Vives lib. 3. de anima.

Inferiorem omnes amplectimur, superiore gravamur, specie quadam libertatis, quæ in depravata natura, tanquam solo vitiato, in arrogantiam degeneravit. 19

Sanctus Nilus lib. Ascetico.

Hominibus præesse, res est omnium maximè laboriosa. Nam qui animalibus rationis expertib. imperant, ea omnibus in rebus reperiunt obedientiã; ideoque ferè semper illis prosperè cedit imperium: qui verò homines gubernant & regunt, propter morum diversitatem, rationisque solertiam, provinciã difficilem experiuntur: quam qui suscipiunt, necesse est ut se tanquam ad laboriosum certamen instruant. 20

Vida lib. 1. de reip. dignitate.

Hoc intuebatur Xenophon: cùm diceret, nullum aliud animal minus induci posse suis pastorib. obedire, quàm hominem rectoribus, & quorum est in potestate: neque ullum pecus consurgere tam immaniter adversus custodem suum, atque hominem cõtra regem & dominum: semper enim obnititur, semper eluctatur, seque ab ejus imperio tendit eximere. 21

PROBIS CONSILIARIIS ET SAPIENTIBUS OPUS ESSE.

CAP. II.

1 Ergo multis prudentibus viris, atque ſapientibus rex indiget, ut rectè gubernare poſſit: nec enim princeps tantam rerum ac negotiorum molem ſolus valeat ſuſtinere.

2 Exodi cap. 18. dixit Jethro ad Moyſem: Cur ſolus ſedes, & omnis populus præſtolatur à mane uſq; ad veſperam. non bonam rem facis, ſtulto labore conſumeris & tu & populus iſte: ultra vires tuas eſt negotium, ſolus illud non poteris ſuſtinere. Proinde de omni plebe viros ſapientes, & timentes Deum, in quibus ſit veritas: & qui oderint avaritiam; & conſtitute ex eis tribunos & alios qui judicent populum.

Divus Chryſoſt. in cap. 3. Iſaiæ.

3 Qui conſiliis edendis præſtant, nihilominus beneficium afferunt civitatibus, atq; arma bellica. Admirabilis eſt autem conſiliarius, qui multa ſcit, qui uſu didicit adminiſtrare rempublicam; qui multa callet, qui negotia omnia civitatis noverit moderari ſolerti prudentia.

Idem divus de laudibus divi Pauli homil 9.

4 Licet mirum in modum ſapiens ſis, & perſpicias ea, quæ oportet; attamen homo es, & conſiliario tibi opus eſt; ſolius enim Dei eſt, nullo opus habere conſiliario: & nonnunquam evenit, ut ſapiens non videat, quod oportet; & minor, & hebetior clarè, & cautè illud perſpiciat. Sapiens ille Moyſes, qui tanta miracula operatus eſt, non animadvertit rem, quā mortalium pleriq; facilè conſiderant; ſocer autem ejus homo barbarus & obſcurus, ſtatim animadvertit.

Ita-

Itaq; consiliariis omnes opus habent, etiam si Moysi conferri possint. Multa enim sunt, quæ magni, & admirabiles viri ignorant, q̃ tamen parvi & abjecti scire solent.

Beatus Gregorius epist. 17 lib. 12

Prudentes viros regibus adhærere multorum solamen est. Nam dum præstandi sibi locum ad animæ 5
utilitatem datum intelligunt, certum est, quia mercedis causas, ubi inveniunt, non postponunt.

Dio Chrysost. oratione 3. de Regno.

Solus nemo, ne privata quidem, & domestica peragere potest; regibus autem quanto plura, & majora administranda sunt, eo pluribus est opus, qui majore cum benevolentia auxilium ferant; necesse est enim quæ maxima sunt, & summa sedulitate peragenda, aut aliis committere, aut omnino negligere. 6

Cicero lib. 1. Offi.

Ad ea eligenda quæ dubitationem afferunt, adhibere homines doctos debemus, vel etiam usu peritos; & quid iis unoquoque officii genere placeat, exquirere. 7

Theognides in sententiis Elegiacis.

Consulta bis & ter, quod tibi in mentem venerit, nocuus enim profectò præceps vir est. 8

Idem ibidem.

Charius in terris nihil est, superátve parentes, 9
Qui probitate graves justitiaq; vigant.

Pindarus in Pythiis Oda 2.

In omni regimine rectilinguis vir antecellit, videlicet, & apud dominatum unius, & cùm imperiosa multitudo, & cùm prudentes custodiam agunt. 10 a

Hieronymus Osorius in epistola ad reginam Angliæ.

Omnes regum opes, & facultates in bonorum hominum prudētia atque virtute collocandas arbitror; 11

tror;nec enim aliquis princeps ullo modo potest vel in bello victoriam consequi, vel in pace dignitatem tueri, vel in negotio callidè versari, vel in otio tranquillitatem retinere, qui non est bonorum hominũ comitatu circunseptus.

12 Fallitur autem opinione ineptissima, quisquis putat homines ineruditos, aut consiliarios regios, aut judices esse posse.

Socrates apud Xenophontem lib. 4. de factis & dictis Socratis.

13 Stultum est putare artes eas, quæ minores sint, non posse absolutas reddi sine instructore: civitati verò præesse, cùm sit omnium maximum, posse quẽquam ex se satis nosse.

Aristoteles lib. ult Ethic. cap ult.

14 Electio sagacitatis est & intelligentiæ, ac perspicacitate indiget; recteque judicare, opus est maximum.

Capitolinus in Antonino philosopho.

15 Semper sanè cum optimatibus non solùm bellicas res, sed etiam civiles, priusquam faceret aliquid, contulit. deniq; sentẽtia illius præcipua semper hęc fuit: Æquius est, ut ego tot, & talium amicorum cõsilium sequar; quàm ut tot, ac tales amici unius voluntatem sequantur.

Laurentius Grimalius lib 1. de optimo senatore.

16 An sacerdotes reip. præficiendi sint, dicendum videtur. satis apparet, eos ab illo bonorum omnium auctore, & legislatore Christo Jesu institutos esse; q. sanè effecit, ut sacerdotum dignitate, nihil in cælis sanctius, nihil in toto orbe excellentius habeatur. His enim jura, leges, judiciaque divina tractanda cõmisit, illosque suæ divinitatis vicarios effecit, unde omnis bene instituta respublica in administrando imperio, sacerdotes, aut principes, aut socios sibi putat,

tat, justum, utile, & necessarium asciscere; nec id quidem immeritò: quid enim præclarius, & ad rempublicam justè sanctèque administrandam utilius esse potest, quàm eos reipublicæ præesse velle, qui sapiẽtiam non ex Delphico templo depromptam, sed ab illa cælesti sacraque mente acceptam habent, ejusq; institutis rempublicam omnem regere, conservare, ac piè, justè, sanctè instituere sciunt: quos quidem q ex rebus publicis rejiciunt, aut injusti, rudes, imperiti, barbarique sunt; aut non nostræ, id est Christianæ reip. cives, aut impuri, impiique religionis hostes censeri debent. Si enim omnis resp. Dei cultu & religione conservatur, iisque virtutibus sacerdotes maximè excellunt, justè profectò, sanctèque facere sunt illi putandi, qui hos reipublicæ muneribus, muniisque obeundis, socios sibi asciscunt: ut amplissimi, sanctissimique cives, rempublicam religiosè & sanctè gubernando, religionem sapienter interpretando, corpus totum reipublicæ sanum incolumeque conservent. quod Romanos, Ægyptios, Hebræos, & alios multos fecisse legimus; quibus enim Deus salutem, & felicitatem hominum commisit, quis ita vecors, amens, & insanus erit, ut libertatem, bona, fortunas, domicilia, eisdem gubernando non putet justum & necessarium committere.

AElianus de varia historia lib. 14.

Ægyptii sua jura à Mercurio profecta esse jactitant; judices autem apud eos iidem quondam fuerunt, qui & sacerdotes: in his princeps erat sententiæ maximus natu, & in omnes statuendi jus habebat. 17

Ferus in Exodum cap. 10.

Nullus est princeps tam malus, qui non aliquando bene agat, si bonos habuerit consiliarios. sic impius erat Saul, tamen Samuele utẽs consiliario, multa fecit, quæ aliàs non fecisset: è contrario nullus tã 18

bonus princeps,qui non ſeducatur, ſi malos habeat conſiliarios. Exēplo ſit Joas, qui cùm viveret Joiada,pius erat: poſt mortem autem ejus, à conſiliariis perſuaſus in idolatriam cecidit. nulla major peſtis, quàm conſiliarii mali,& contrà.

Exodi 17

79 Ait Dominus ad Moyſem,antecede populum, & ſume tecum de ſenionibus Iſraël. *ubi Ferus*: Seniores ſecum ſumeræ jubetur,ut muli eſſent,& ętate,& auctoritate graves,qui populum de beneficiis Dei inſtruere poſſent. Cæterum etiam quibúſvis principibus præcipitur,ut ſeniores ſecum habeant,ipſorumque conſiliis utantur,ne ſcilicet proprio motu ferantur. Salus enim ubi multa conſilia. alioqui princeps ſuum tantum caput ſequens, & ſe & ſuos in interitum præcipitat, id quod videmus in Saule, Achab, Sedechia,& cæteris.

Quidam imperator.

80 In maximis negotiis,maximis maximorum opus eſt conſiliis, qui & facultatem habeant, & voluntatem,ut rei cui bene cupiunt, bene conſulere & velint, & poſſint.

Epitome rerum Germanicarum cap.46.

81 Diſcant in hoc Venceslao reges,& principes regna,& principatus feliciter regi,conſervari,amplificariq; non poſſe,ignavia,torpore,otio,luxu,delitiis, libidinibus, aucupio, & venatu;ſed labore, vigilantia,ſapientia, virtute, juſtitia,prudentia, frugalitate, religione, reip. amore. diſcant ad gubernandos populos nequaquam eſſe opus calamiſtratis, veris, & fictis,fatuis, ſuſurronib. effeminatis, adulatoribus, eccleſiaſticæ libertatis,& omnium literarum inimicis. ſed gravibus viris, grandævis,prudētibus,veracibuſq;,conſtantibus,integris,doctis, ſapientibus, juſtis,& ſapientiæ atque reipublicæ amatoribus.

Qui

Quidam in Politicis.

Fieri non poteſt, ut unus aliquis, aut etiam pauci 22
quidam, quantumvis excellentes, & conſilio præſtã-
tes, molem regni ſuſtineant: Nam negotiorum mul-
titudo quandam mentis caliginem iis obducit, qui
in ſe nimium recipiunt: quia nec ingenii, nec etiam
ſatis temporis habere poſſunt, ut res idoneè conſide
rent omnes.

Et paulò poſt.

Accidit ſæpe, ut conſiliis præficiantur, qui poten- 23
tia & opibus plurimùm valent: his ſalus reip. curæ
non eſt, ſed mens intenta, quomodo rem domeſti-
cam augeant & amplificent.

Idem poſt multa.

Salvator noſter præter ſeptuaginta duos diſcipu- 24
los, habuit apoſtolos duodecim, in iiſq́; ſolùm tres
maximè familiares. Petrum. Joannem, & Jacobum;
quin etiam ex his tribus Joannem præ cæteris dile-
xiſſe videtur. itaque non eſt imputandum regi, ſi ex
omnibus conſiliariis unum, aut alterum ſibi præ re-
liquis familiarem habeat.

Idem ibidem.

Expedit principi, ne ſe totum fidei, atque conſiliis 25
eorum conſultorum tradat, qui principis atq; ſubje-
ctorum commodo neglecto, ſuis rebus in primis ſer
viunt, eaſq́; avarè augent: hi ubi conſiliis interſunt,
de ſubditorum corio luditur, & reipublicæ utilitas
perit.

Idem.

Occurrunt ſæpe res, quas non oporteat à multis 26
cognoſci: deliget ſibi tunc princeps aliquos, quorum
virtuti plurimum tribuit, quibuſcum eas commu-
nicet, ac poſtea ſi videbitur, cum cæteris eas conferat,
& perfectiùs æſtimabit, quale ſit reliquorum judi-
cium.

Idem.

Idem.

27 Si princeps consiliarios diffidere videat, vel illorum sententiam non omnino probet, nihil in præsentia decernat, sed rem graviori cogitationi reservabit.

Idem.

28 Non nisi gravissima de causa ab opinione communi princeps discedat, ea enim solet esse melior, & ea repudiata plurimum offensionis consiliarii incurrent.

Hierocles in versus Pythagoræ.

29 Bonum consilium gignit, & continet perficitque virtutes, earumq; mater, nutrix & custos est.

Osorius lib. 6. de Regis institutione.

30 Hoc manifestum est in omni negotio, quód magnam utilitatem contineat, multorum hominum qui periti sint, operam esse summo studio flagitandam: nec enim homo solus. nec imperitorum turba constipatus, poterit ullo modo quidquam utiliter administrare. quid igitur de maximo omnium atq; difficillimo munere, cujus administratione & providentia reliqua omnia continentur, existimandum est? fieri ne potest, ut rex aliquis tantam personam tueri, tam multa negotia conficere, tantum statum incolumem conservare queat, nisi fuerit multorum hominum prudentum consilio, virtute, fidelitate munitus? nullo modo.

Et mox:

31 Quo pacto enim uno tantùm ingenio cuncta quæ sunt regibus excogitanda, provideri, aut unis oculis omnia quæ sunt in rep. diligenter speculanda, cerni, aut unis auribus omniũ postulata & querele audiri, aut unis postremò manibus res innumerabiles effici, & ad exitum destinatum perduci possunt?

Et pau-

Et paulò pòst.

Rex igitur, qui muneri ſuo cum laude perfungi 32
cupit, multos reges muneris ſocios habeat neceſſe eſt: aliter enim fruſtrà ſtudium & induſtriam, atq; adeò vitam in regno tuendo conſumet. reges autẽ appello, qui virtute regia ornati ſunt, quamvis regnum minimè poſſideant.

QVIS SIT SCOPVS RECTÆ GUBERNATIONIS.

CAP. III.

Plato lib. Civili, vel de Regno.

Neceſſe eſt eam maximè ac ſolam rectam exiſti- 1
mare rempublicam, in qua, qui magiſtratibus funguntur, revera gubernare ſciunt. Quatenus autem ſcientia & juſtitia freti, ex deteriori meliorem pro viribus civitatem efficiunt, eatenus rectam appellari rempublicam volumus, & in eo ipſo dumtaxat definitionem rectæ gubernationis conſiſtere. Cæteras verò omnes neque legitimè, neque verè dici putandum eſt.

Idem in eodem.

Vir ſapiens, bonuſq; gubernabit ſemper ita ad 2
ſubditorum ſalutem reſpiciens, ut ad nautarum naviſq; ſalutem reſpicit gubernator. Ad ſummam, quidquid prudentes principes agant, nunquam delinquant, quamdiu unum hoc potiſſimum ſervant, ut mente, & arte, quod juſtiſſimum eſt civitatibus inducentes tueri eos, valeant, melioreſq; ex deterioribus, quo ad fieri poteſt, efficere.

Ariſtot. lib. 1. Ethic. cap. 13.

Videtur is, qui verè civilis eſt, circa virtutem ma- 3
ximè laborare. vult enim cives bonos efficere, ac legibus obtemperantes. & iterũ lib. 2. cap. 1. Legumlatores enim cives aſſuefaciẽdo bonos reddunt: &

hæc eſt

hæc est uniuscujusq; legumlatoris voluntas;qui verò id bene non efficiunt, peccant, atq; in hoc bona respublica à mala differt.

4 Hoc igitur debet esse propositum reipublicæ gubernatoribus, quò intueri, & quò cursum suum dirigere debeant:nimirum, ut cives bonos & beatos efficiant. idq; ipsum est, quod sapientes omnes legumlatores volunt.

Xenophon lib. 8. de pædia Cyri.

5 Similia sunt opera boni pastoris, & boni regis. Nam & pastorem decet id præstare, ut pecora habeant feliciter, & iis uti,si tandem pecudum est felicitas:& regem identidem decet urbes, atq; homines felices facere,& iis uti.

Iamblichus epist. ad Dioscolium.

6 Verus princeps magna cũ dignitate, & bonitate præest,magnifica bonorũ munera subditis exhibet; victus abũdãtis,salutis omnimodę,&vitę trãquillitatis auctor est. Hũc enim finẽ sibi proponit honestus princeps,ut subditos felices efficiat. Et cũ sanè præ cęteris,qui ab eo gubernãtur in primis eximius est,cùm illi beatam vitam agunt, qui se ipsos ei com miserunt; siquidẽ utilitas publica non separata est à privata, quin potius in universali singulis etiã utile continetur,& partes in toto servantur.tum in animalibus,& civitatibus, tum aliis quoq; naturis.

Cedrenus in historiarum compendio.

7 Cùm Dionysius Sicilię tyrãnus interrogasset Platonẽ, quodnam officium esset hominis rempublicam gubernãtis;respondit Plato: Id in eo versari, ut cives boni efficiantur. tum Dionysius: Judicia rectè facere, cujusnam tibi videtur esse officium ? Plato. Hanc, inquit, ego exiguam civilis scientiæ partẽ esse judico. nam judices mihi sartorum similes videntur, qui laceras vestes consuunt.

Cicero quadam in epistola.

Ac mihi quidem videtur, huc omnia esse referẽdá ab iis qui præsunt aliis, ut ii, qui eorum in imperio sunt, sint quàm beatissimi. 8

Simplicius in Enchiridion Epicteti, cap. 47.

Illud tamen non ignorandum est, deteriores respublicas in universum animis officere, & maximé divinum illum fulgorẽ extinguere, atq; honestiora studia despicere, bonæq; vitæ exempla delere. 9

Divus Thomas lib. 1 de regmine princ. cap. 13. & 14.

Ad omnes reges pertinet gubernatio; & à gubernationis regimine regis nomen accipitur. Est autẽ gubernare, id quod gubernatur, conveniẽter ad debitum finem perducere. itaq; ad officium gubernatoris pertinet, non solum conservare rem illæsam, sed etiam ad finẽ illam perducere. ultimus verò finis multitudinis congregatæ videtur esse vivere secundũ virtutem, ad hoc enim homines congregantur, ut simul bene vivant; bona autem vita est secundùm virtutẽ: igitur virtuosa vita est congregationis humnnæ finis. sed quia homo vivẽdo secundũ virtutem, ad ulteriorem finem ordinatur, qui consistit in fruitione divina; non est ultimus finis multitudinis cõgregatæ, vivere secundùm virtutẽ: sed per virtuosam vitam pervenire ad fruitionem divinam. 10

Vida lib. 2 de reip dignitate.

Etenim & quilibet civis, & civitas, & gens omnis, omnia referre debent ad virtutẽ, & ex ea agere, reipublicæq; moderatorem eniti par est, atq; animum intendere, ut tam singuli cives, quàm tota civitas, aut gens universa in laude vivant, atq; in virtute, cujus bono omnes in tranquillitate positi, sint felices: felicitatem verò consequi non valet, qui non omnia è virtute agit, ex qua oritur honestum illud, ad quod tanquam ad signum omnis rerum publicarum rectio est dirigenda. 11

Osorius

Osorius lib. 1. de regis institutione.

12 Regere, est in rectum finem dirigere. rector igitur & moderator populi id agit atq; molitur ut populum in finem, in quem omnes intueri debent, modo & ordine atq; disciplina perducat. est autem finis, florens & beatus reipublicæ status. beatus verò reipublicæ status, malorum omnium depulsione, & bonorum complexione perficitur.

DE FELICITATE REIPVBLICÆ.

CAP. IIII.

1 Ex bona regni gubernatione felicitas subjectorũ nascitur, quo vel solo patet, quanti facienda sit optima constitutio reipublicæ.

Isocrates in Areopagitico.

2 Notum quidem omnibus est, felicitatem potissimum, & parare, & retinere eos, non qui maximis & pulcherrimis mœnibus muniti sunt, aut qui maximam hominum turbam in eodem loco congregatam habent; sed eos qui suam urbem optimè ac modestissimè gubernãt. Nec enim alia civitatis anima est, quàm forma & constitutio reipublicæ, quæ vim eandem habet, quam in corpore prudentia: siquidem hæc est, quæ de rebus omnibus deliberet, & cùm res secundas tueatur, tum calamitates effugiat. Ad hanc & leges, & oratores, & homines privatos semet accommodare, & quasi eosdem fieri necesse est; & ea quosq; fortuna uti, talemq; vitam agere, qualem rempublicam habuerint.

3 Finis verò rectæ gubernationis felicitas est. Nã unicuiq; privatim & publicè omnibus finis quidã est. quem conjicientes alia persequuntur, alia fugiunt. Is verò felicitas est, aut ejus pars aliqua, ut Aristoteles tradit lib. 1. Rhetoric. c. 5.

Plato

Plato in Euthydemo ait,

Felicitatem ab omnibus summum bonum vocari, sed ea felicitas sub luna nulli conceditur. idcirco alia est felicitas reipubl. atque hominum in hac vita, quam Aristoteles definit, ut sit fortuna secunda cum virtute, vel vita tuta & jucundissima. Huc igitur tendere debet recta respublica, ut cives bonos efficiat, omniq; virtute præditos, ut in pace ac tranquillitate degentes eam felicitatem assequantur, per quam ad summum illud bonum post hanc vitam pervenire queant. 4

Xenophon lib. de Vectigalibus.

Hæ dicuntur beatissimæ respublicæ, quæ plurimo tempore in pace vixerunt. 5

Plato lib. 4. de Republica.

An ex quercu fortè existimas aut silice respublicas fieri potius, quàm civium moribus, qui quocunque fluxerint, cætera secum rapiunt? ex moribus proculdubio. 6

Aristoteles lib. 8. Polit. cap. 1.

Semper optimi quique mores melioris reipublicæ sunt causa. 7

Idem lib. 7. cap. 18.

Optima respublica est, per quam optimè civitas administratur: per hanc verò administratur optimè, per quam licet fieri beatam. 8

Iustinus martyr lib. contra decreta Aristotelis.

Eorum quæ humano studio, Dei cultus causa, ab hominibus præclarè gerũtur, nihil est Deo tam gratum & acceptum, quàm dare operam pro sua parte, ut homines meliores evadant. 9

Beatus Thomas lib. 1. de regim. princip. cap. 14. & 15.

Veram felicitatem, id est, fruitionem Dei, non cõsequuntur homines per virtutem humanam, sed vir- 10

tute divina. itaq; perducere ad illum finem non est humani, sed divini regiminis: quod non regibus, sed sacerdotibus est commissum. rex tamen p divinam legem edoctus, curare debet, ut multitudo sibi subjecta, bonam vitam degat. ad quod tria requirūtur: unū, ut in pace multitudo vivat; alterum, ut vinculo pacis unita, dirigatur ad bene agendum: tertium, ut necessariorum ad bene vivendum adsit copia sufficiens; atque ea quidem conservare, ac promovere magna cura & sollicitudine debet.

FELICEM ESSE HISPANIARUM REMPUPLICAM.

CAP. V.

1 Ex quibus omnibus aliisque multis perspicuum est, Hispaniarum rempublicam esse felicissimam, qa & pace, & religione Catholica, & justitia fruimur, & magno consensu Catholicis regibus obtemperamus. Etenim optimo Philippo rege incolumi, religio vera, & mens omnibus una est, eademq; semper fuit sub Carolo Maximo, regibusque Catholicis Ferdinando & Isabella, atque eandem futurum speramus regnantibus eorum posteris, ut cum Claudiano etiam nunc verè dici possit:

Quid dignum memorare tuis Hispania terris
Vox humana valet,
Dives equis, frugum facilis, pretiosa metallis,
Principibus facunda piis?

Divus Chrysostomus in posteriorem epist. ad Corinth serm. 15.

2 Christianismus nostram vitam multò magis, quàm externæ leges, conservat.

Eugubinus lib 1. contra Vallam.

3 Nihil melius in terris homines habent ipsa pietate ac religione. est enim religio dux in cælum, in terris

ris autem fons juſtitiæ, qua bene beateq́ue res hu-
manæ gubernantur, expellituŕq; iniquitas & inju-
ſtitia, quibus malis turbantur res humanæ. atq; ubi
plus eſt pietatis ac religionis, ibi plus eſt felicitatis ac
beatitudinis.

Vera quidem religio eſt primum atque adeò ar-
ctiſſimum felicis reip. vinculum. Hanc nos puram 4
inviolatamq́; ſervamus, qua & boni effici poſſumus,
& æternam conſequi felicitatem. Cæteræ verò ferè
omnes reſp. labefactantur, exagitantur ac dilaceran-
tur hæreſibus; quæ dirimunt civium conjunctionē,
& nimium virtutibus obſtant, atque homines dete-
riores efficiunt.

Plato lib. 6. de Legibus.

Extrema omnia ſubeunda ſunt potiùs, q̃ in eam 5
gubernationem civitas commutanda, quæ pejores
ſolet homines facere.

Idem lib. 5. de Rep.

Habemus ne ullum pernicioſius civitati malum, 6
quàm quod eam dividit, & ex una plures facit? vel
melius quicquam eo, quod ipſam vincit ſimul & u-
nam efficit? non habemus.

Quemadmodum extra controverſiam eſt, nulla 7
re magis quàm efficaci religione atque ejus unitate,
in unius corporis ſocietatem conciliari, continerić;
liberos homines: ſic omnibus perſpicuum eſt, nihil
eos magis ſeparare & contra ſe dividere, quàm in re-
ligione diſſidium, pugnam atque diſcordiam. id nā-
que diſſidium omniū maximum & pernicioſiſſimū
eſt: Primùm, quòd rem pręſtantiſſimam, religionem
ſcilicet, perturbet. deinde, quòd ſocietatem omnibus
communē & arctiſſimā ſua contagione laxet. deni-
que, quòd Chriſtianam amicitiam ſolvat, qua neq;
jucundior ulla, neque ſanctior quidem eſſe poteſt
ſed de his alibi plura.

Divus August. contra Faustum lib. 21.

8 Ibi ſunt regna felicia, ubi omnium pleno conſenſu regibus obeditur.

9 Precemur ergo regibus noſtris vitam prolixam, regnum ſecurum, domum tutam, exercitus fortes, ſenatum fidelem, populum probum, orbem quietũ: quemadmodum olim Chriſtiani pro imperatorib. precabantur, ut in Apologetico cap. 30. Tertullianus eſt auctor.

BONAM GUBERNATIONEM ESSE, QUÆ JUSTITIAM SERVAT.

CAP. VI.

Plato Dionis propinquis epiſtola 7.

1 Si philoſophia unà cum potentia verè in idẽ quaſi domiciliũ concurriſſet, per omnes & Græcos & Barbaros elucentem, veramque opinionem omnibus oſtendiſſet, nec civitatem neque hominem unquam fore felicem, niſi & cum prudentia & ſub juſtitia vixerit; ſive per ſe illas poſſideat, ſive ſub ſanctorum principum moribus ritè educetur atque erudiatur.

Idem in Minoe.

2 Juſtitia civitates ac reliqua omnia ſervat, injuſtitia verò pervertit atque corrumpit.

Idem lib. 1. de Rep.

3 Injuſtitia ſeditiones, inimicitias contentionesque parit; juſtitia verò concordiam & amicitiam.

Ariſtoteles lib. 5. Polit cap. 6.

4 Maximè tum reſpublica, tum ſtatus optimatum diſſolvuntur, ſi jus in ipſa republica violetur. Hoc autem ſolum confirmat, ſtabilemq; facit ſtatum reip. ſi pro dignitate paria tribuantur, & quæ ſua ſunt quiſque retineat.

Orpheus in hymnis.

O justissima dea mortalibus, beata, optabilis, 5
Quæ semper justis hominibus propter æqualita-
tem gaudes!
Veneranda, felicissima, gloriosa justitia,
Quæ pura mente semper digna cuique tribuis,
Integra conscientia fruens! semper autem commi-
nuis omnes, (psam
Quotquot stateram tuam non subeunt, sed ultra i-
Lancibus duris inexplebiliter declinant : studiosa
pacis, vitæ stabilis æmula.
Semper enim quod nimium est odisti, gaudes autẽ
æqualitate.
Per te sapientiæ totum virtus finem assequitur.

Idem in alio hymno.

Oculum justitiæ conto, retro videntis, formosæ, 6
Quæ etiam Jovis principis sacro sedet solio,
Cælitus dispiciens vitam mortalium, in varias gen-
tes divisorum;
Injustorum ultrix, suppliciis gaudens justis:
Veritatis æqualitate concilians dissimilia.
Omnia enim quæ mala mente homines commit-
tunt,
Temerè nimium concupiscentes malis consiliis,
Tu sola puniens, pœnam sumis ab injustis,
Hostis improborum, benevola autem versaris cum
justis.

Hesiodus in operibus.

Justitia virgo est Jove prognata, 7
Casta, & veneranda Diis cælicolis;
Et quando quis ipsam læserit, obliquè injuriam in-
ferens,
Statim apud Jovem patrem sedens,
Injustam narrat hominum mentem, donec luat
Populus peccata regum: qui malè sentientes,
Aliò deflectunt jura, obliquè interpretantes.

Dionyſius Halicarn. lib 2.

8 Mœnibus abſolutis perfectiſq; ad præſentem neceſſitatem ædibus, cùm jam tempus moneret de futura forma reip. diſpicere: Romulus de materni avi ſententia ſic pro concione locutus eſt: Urbem à ſe, cũ publicis tum privatis ædificiis, ut recens conditam, ſatis ornatam eſſe; cogitandum tamen, non in hoc ſitam ſummam reip. neque enim amplæ profundęque foſſæ munimentum, certam incolumitatis ſpẽ polliceri incluſis intus ſecuris civibus, ſed ad hoc tantùm conducere, ne oppreſſis repentino incurſu, hoſtis cladem aliquam inferat: neque ſi inteſtinus tumultus invadat rempublicam, privatas ædes præbere tutum cuiquam refugium: hæc enim ad vitam quietè ac tranquillè degendam inventa eſſe ſubſidia, quæ nihil vetent, quo minus vel vicinis inſidiemur per injuriam, vel ipſi expoſiti ſimus aliorum inſidiis, nec ullam urbem hujuſmodi ornamentis quęſiſſe ſibi diuturnam felicitatem & amplitudinem; aut contrà, ſine his non potuiſſe amplam & fortunatam evadere. aliud eſſe quod ſervet civitates, & è parvis magnas faciat; nimirum in externis bellis armorum potentiam, quæ fortitudine paretur & aſſiduo ſtudio: in civilibus verò perturbationibus, concordiam civium, eam juſtitia temperantiaque foveri in republica.

Plutarchus lib. de doctrina principum.

9 Veteres ita & loquuntur, & ſcribunt, & docent: abſque juſtitia principatum rectè gerere ne Jovem quidem ipſum poſſe.

OPTIMAM OMNIUM GUBERNATIONEM ESSE LEGES SERVARE.

CAP. VII.

Maximum & præcipuum optimæ gubernationis 1
præceptum est, ut nihil præter leges, omnia verò secundùm leges fiant. Lex enim est rectæ gubernationis constans ac perpetua regula. nam sicuti ex Platone jam antè retuli, Lex est vera gubernandi ratio, quæ per commoda media ad finem optimum dirigit res gubernatas.

Idem Plato lib. Civili.

Ea sola recta civilis gubernatio est, quæ id efficit, 2
ut nemo quidquam præter leges committere audeat; & qui audeat, morte afficiatur.

Idem lib. 4. de Legibus.

Non ideo magistratus alicui dabimus, quòd dives 3
sit, aut hujusmodi quidquam possideat, ut robur, magnitudinem, generis claritatem; sed ei qui positis legibus parebit maximè, & in hac re cæteris in civitate præstabit.

Et paulò pòst.

Magistratus autem legum ministros appellavi, nō 4
quia innovare vocabula cupiam, sed quia putem salutem hinc maximè civitati fore, & contrarium ex cōtrario. Interitum enim paratum illi civitati video, in qua non lex magistratibus, sed legi magistratus p̄sunt: salutem verò illi, ubi lex servientibus magistratibus dominatur. Cuncta certè bona, quæ dii civitatibus præbent, huic affore cerno.

Idem Plato divinus epistola 7.

Lex regina esse debet, ac dominari, non aliis tan- 5
tum civitatibus, sed ipsis etiam regibus.

Plutarchus lib. de vitiosa verecundia.

6 Themistocles Simonidi petenti quiddam injustum; Nec tu, inquit, bonus poëta fueris, si prẹter numerum canas; nec ego bonus princeps, si prẹter leges judicem.

Idem libello, Num seni resp. gubernanda sit.

7 Respublica quæ à civibus probitate claris, secundùm legum præcepta gubernatur, non honestum modò viri sepulchrum est, sed & gloria quædam antè actæ vitæ quæ adversus mortem collocari solet. hoc verò est, Simonide auctore, quod postremum sub terras penetrat.

Iustinianus de prætore Lycaoniæ const. 25.

8 Neminem improbè agentium revereatur, & si dives, & si majore aliqua dignitate prẹditus sit. Propterea enim de numero præstantiorum electum ipsum mittimus, ut pro sua potentia necesse non habeat cuiquam alii attendere, quàm nobis, & legibus, secũdùm quas & ipse judicet, & subditos vitam instituere procuret. Et sive sordidis eum manibus uti, sive ad effectum aliquẽ respicere, sive leges nostras transgredi deprehenderimus; nos vigore legis ad facti sui rationem reddendam eum sistemus.

9 Omnia quidem, quæ ad rectam reipublicæ gubernationem attinent, legibus justissimis definita sunt. Poninde qui bene remp. administrare voluerit, is leges divinas & humanas omni modo servare debet; quas si sequatur duces, nunquàm aberrabit.

Pontanus lib. de Obedientia.

10 Eorum qui moderandis populis, provinciisque regendis præfecti sunt, una omnium hæc est ratio, legibus ut pareant, & publicè, privatimque justitiæ serviant.

Aristotels lib. 1. Rhetoric. cap. 7.

11 Qui legibus semper obtemperarunt, ii optimi esse viden-

videntur, & in optimatum civitate gerendarum rerum principatu potiuntur.

Idem lib. 5. Ethic. cap. 1.

Injuſtus homo eſt, qui à legibus exorbitat, & legũ 12
tranſgreſſio injuſtitiam omnem continet.

Laurentius Grimalius lib. de optimo ſenatore.

Si leges à vera ratione manant, neceſſe eſt, ut vir- 13
tutem ſolam reſpiciant, nihilq; ab ea differant. ſunt enim hæ virtutis, honeſtatis, rationis, naturæ, & vitæ honeſtæ quædam quaſi regulæ; à quibus diſcedere nefas eſt; eaſque contemnere non aliud ſit, quàm naturam, Deum, virtutem, rationem, ſpernere ac deſpicere.

Non aliunde magis florent reſpublicæ, quàm ſi le- 14
gum auctoritas vigeat.

Vida lib. 2. de reip. dignitate.

Legum ſanè præſcripto qui judicant, quiq; remp. 15
temperant, nunquam deflectere poſſunt à recta ratione, quæ eſt ipſarum legum non modò conſervatrix, verùm etiam eas generaſſe quodammodo videri poteſt; & earum eſt, ut ita dicam, quaſi anima, atq; medulla.

Iuſtinianus edicto 3.

Idcirco illuc noſtras leges tranſmiſimus, ut in eas 16
oculos convertentes, ad præſcriptum illarum remp. gubernarent.

NATVRALEM RATIONEM MAGISTRATUS NON SUFFICERE SOLAM AD GUBERNATIONEM RECTAM.

CAP. VIII.

Quanvis lex nihil aliud eſſe videatur, quàm recta 1

ratio, & mensura quædam; nemo tamen usque adeò ratione perspicaci præditus est, ut arbitrio suo spretis legibus, rectè remp. gubernare queat. Est enim ratio nostra tum peccatis, tum affectibus admodum extenuata, atque obscurata.

Divus Ambrosius lib. 1. de vocatione gentium cap. 2.

2 Humana natura inprimi hominis prævaricacatione vitiata, etiam inter beneficia, inter præcepta, & auxilia Dei, semper in deteriorem est proclivior voluntatem; cui committi non est aliud, quàm dimitti. Hęc itaq; voluntas vaga, incerta, instabilis, imperita, infirma ad efficiendum, facilis ad audendum; in cupiditatib. cæca, in honoribus tumida, curis auxia, suspicionibus inquieta, glorię quàm virtutum avidior, famæ quàm conscientiæ diligentior, & per omnem sui experientiam miserior, fruendo his, quæ concupiverit, quàm carendo; nihil in suis habet viribus, nisi periculi facilitatem.

Ludovicus Vives lib. 2 de anima.

3 Lux mentis nulli cõtingit pura, obumbrante corpore, nec aliter quàm mutatur luminis qualitas, & vis ex objecta mole, ut alia plus aut minus admittat claritatis: ita illuminatio mentis ex multarum rerũ in vita hac quasi objectu, admirabiliter reddit varia, ut diversissimè homines tum colligant, tum judicent, & statuant, sive de bono, sive de vero. sunt autẽ hæ res corporis constitutio, ætas, valetudo, robur, assuefactio, integritas, affectio præsens ex qualitatib. temporariis, quas gignunt alimenta, loci, & temporis, tum actiones, atque externa: tametsi hæc variãt, prout cujusque est animus, & mores. in animo affectiones omnes: in mente tarditas, celeritas, acumen, hebetudo, doctrina, secta inveterara, aut certè persuasio, quæ prior adhæsit: mores consuetudo, auctoritas alterius. unde tanta in sentiendo, & statuendo, &

tam

tàm crebra varietas atque adverſitas, non ſolùm hominibus inter ſe, verùm etiam cuique ſecum: ut ſequens temporis punctum prioris ſententiam decretam omnio & fixam damnet penitus, ac tollat.

Divus Aug. in Ioan. tractatu 99.

Mutabilis quippe eſt mens noſtra, quæ percipit 4
diſcendo, quod neſciebat & amittit dediſcẽdo, quod ſciebat: & veri ſimilitudine fallitur, ut pro vero apꝓbet falſum, & obſcuritate ſua quaſi quibuſdam tenebris impeditur, ne perveniat ad verum.

Chryſoſt. in Pſalm. 39.

Peccatum tanquam caligo, & nubes tenebrarum 5
incumbit mentis oculis.

Triſmegiſtus in Aſclepio.

Non omniũ hominum uniformis eſt ſenſus, non 6
omnes intelligentiam veram adepti ſunt, ſed imaginem temerario impetu, nulla vera ratione inſpecta, ſequentes decipiuntur: quæ in mentibus malitiam parit, & transformat optimum animal in naturam feræ, moreſque beſtiarum.

Plato in Timæo.

Animam Deus mortali corpore clauſit, quæ gra- 7
vibus neceſſariiſque perturbationibus afficitur: quarum prima eſt voluptas, eſca maxima mali: deinde dolor, fuga, impedimentumque bonorum: audacia præterea, metuſque conſultores amentes: accedit & implacabilis iracundia, ſpes etiam blanda, conciliatrixque, cum irrationali ſenſu, amoreque omnium invaſere.

Ergo non rectum eſt, hominem, quem affectus 8
animi ſollicitant, & non potiùs legem in republica dominari. Nam quod omnino caret affectibus, potius eſt quàm cui natura ſunt inſiti: quod malum ut legibus abeſt, ſic humanis omnibus animis adeſſe neceſſe eſt. Itaq; qui legem volunt civitati dominari, ii videntur Deum & leges dominari velle: qui verò homi-

hominem dominari volunt, ii addunt & feram, siquidem hujusmodi quidem est cupiditas, & excandescentia magistratus ipsos, & viros quamlibet etiã bonos depravat: atqui lex mens est appetitione vacans. *Hæc ex Aristotele lib.3. Polit.cap.7.8.12.*

Cicero lib. 2. de Oratore.

9 Plura judicant homines aut amore, aut cupiditate, aut iracundia, aut dolore, aut lætitia, aut spe, aut timore, aut errore, aut aliqua permotione mentis, quàm veritate, aut præscripto, aut juris norma aliqua, aut judicii formula, aut legibus: atque id quidem iniquissimum est.

Plato in lib. de Regno.

10 Si legibus preficeremus virum quẽdam, qui spretis legibus alia quædã præter hæc quæ sunt instituta, imperitus rerum agere tẽtet; nónne hoc magnũ esset malũ? Etenim quisquis præter leges illas, quæ ex longo rerum usu latæ sunt, committere audet, is scelus grave committit, & officia vitæ confundit atque pervertit. quapropter legibus constitutis altera (quemadmodum dicitur) navigatio est, ut nemo quidquam unquam præter illas facere permittatur, sive singuli, sive populus hoc conetur.

Thucydides lib. 3. in oratione Cleonis.

11 Planè intelligimus, utiliorẽ esse imperitiam cum modestia, quàm peritiam cum immodestia: ac tardioris ingenii homines administrare cõmodiùs plerunq; civitates, quàm solertioris. Nam isti tum legibus sapiẽtiores videri, tum semper excellere dicẽdo in cõsultatione reipublicæ volunt: unde in multas calamitates civitates incidũt. Illi suæ peritię diffidẽtes, non abnuunt se legibus esse imperitiores, & cùm invalidiores sint, quàm ut benedicentis orationem refellant, potius ex æquo sunt judices, quàm concertatores: ideoq; eis plerunq; feliciter cedit.

Vida lib. 2. de Reip. dignitate.

Leges

Leges in civitate dominari oportet, nō magiſtratus, quos potius par eſt ipſis legibus, & majorū ſapientiſſimorum hominum inſtitutis apprimè obedire, ab illiſq; ne tranſverſum quidem unguem diſcedere: miſeramq; nimirum congregationem illam, ubi leges parum poſſunt, ſed ipſæ potius magiſtratibus ſerviunt. felicem contrà illam ac beatam civitatem, ubi leges ipſæ magiſtratibus dominantur, & omnia poſſunt. 12

Et poſt multa.

Quid aliud eſt enim legibus parere, quàm philoſophiæ præceptis obſequi & obtemperare? atq; ut natura flagitat, vivere, ac virtutibus omnibus non modò vitam ſuam ornare, verùm etiam ſe eis addicere? 13

Qui experimētis addiſcūnt adminiſtrare rempublicam licet ingenio feliciſſimo nati ſint, tamen & ſero, & magno reip. malo, vix tandem boni magiſtratus evadent; quia propter negotiorum varietatē & rerum iniquitatem, experimenta ſine juris prudentia cæca ſunt & fallaciſſima. 14

Ad ſummam, hoc ſcire oportet, ſapientiū omniū conſenſu, nihil aliud eſſe rectam reipublicæ gubernationem, quám prudentem ac diligentem legum executionem. nam ea quæ contra leges, aut non ſecundùm leges eſt, aberratio, deſtructio, tyrannis, aut quidvis potius, quàm recta gubernatio, eſt dicenda. 15

QVIS OPTIME GVBERNARE QUEAT.

CAP. IX.

Plato divinus lib. 5. de Rep.

Niſi Philoſophi civitatibus dominētur, vel hi qui 1
nunc reges potenteſq; dicuntur, legitimè ſufficien-

terq;

terq; philosophentur, in idemq; civilis potentia & philosophia concurrant, non erit civitati vel hominum generi requies ulla malorum, neq; prius recta respublica orietur pro viribus, & lumen solis aspiciet. *Et mox addit,* Nullam aliam gubernationem privatim vel publicè futuram esse felicem.

Idem Dionis propinquis epistola 7.

2 Ego dicere adductus sum, non prius desinere humanum genus in malis versari, quàm ut homines rectè vereq; philosophantes, rerum publicarum gubernationem adepti fuerint; aut hi, qui gubernant, divina quadam sorte verè philosophentur.

Cicero ad Quintum fratrem.

3 Plato tum deniq; fore beatas respuplicas putavit, si aut docti aut sapientes homines eas regere cœpissent; aut qui regerent, omnes suum studium in doctrina ac sapientia collocassent.

Prudentius lib. 1. contra Symmachum.

4 Nimium pulchrè quidam doctissimus, esset
Publica res, inquit, tunc fortunata satis, si
Vel reges saperent, vel regnarent sapientes.

Beatus August. lib. 5. de civitate Dei, cap. 19.

5 Illi autem qui vera pietate præditi, bene vivunt, si sciẽtiam regendi populos consectati sunt, nihil felicius rebus humanis, quàm si Deo miserante habeant potestatem.

Plutarchus in Platone.

6 Quàm salubre & illud est, beatissimas fore respublicas, si qui earum gubernationi præessent, aut sapiẽtia præditi essent, aut sapientiæ studio tenerẽtur.

Phocylides in Sententiis.

7 Præstantior est robusto vir sapientia præditus:
Agros, urbes, & naves sapientia gubernat.

8 Hæc autem philosophia non alia procul dubio, quàm civilis scientia est: atq; adeò philosophi illi, legum jurisq; periti sunt. Nec enim admodum refert, an

fert, an

fert, an magiſtratus naturalium rerum peritiam habeat, Academicus ſit vel Stoicus; ſed in primis opus eſt, ut leges juraq́; noſcat. vetus quidem juris prudentiæ ſcopus & finis eſt reipublicæ gubernatio. quòd ſi verùm eſt (ſicuti eſt) rectam gubernationem eſſe prudentem ac diligentem legum executionem, quomodo gubernabit rectè, qui leges & jus ignorat?

Lactantius lib. 3. cap. 16.

Rectè Tullius civiles viros, qui rēpublicam gu- 9
bernēt, qui urbes aut novas conſtituant, aut conſtitutas æquitate tueantur; qui ſalutem libertatemq́; civium vel bonis legibus, vel ſalubribus cōſiliis, vel judiciis gravibus conſervent, philoſophiæ doctoribus præfet: bonos enim facere oportet potiꝰ, quàm incluſos in angulis facienda præcipere, quæ ne ipſi quidem faciunt qui loquuntur.

Omne quidem jus mutum & ſine effectu eſt, niſi 10
ſint juris periti, quorum ſciētia & conſilio jus ſuum unicuiq; tribuatur. & quemadmodum reſpublica ſine jure ac legibus neq; conſtitui neq; ſuſtineri valet, ita quidem neq; adminiſtrari, neq; gubernari ſine juris legumq́; peritis ullo modo rectè poterit.

Juriſconſultus nō eſt legum recitator dumtaxat, 11
(ut quidā rectè dixit) ſed interpres præterea & explanator, ut ſine illo præclara illa legislatoris præcepta & inventa, legeſq́; ipſæ mutæ penè ſint nulliusq́ue uſus. Nā cùm legislator quamvis divino ingenio vir, ſingulas res, quæ in hominū controverſiam caſuræ eſſent, legibus & præceptis complecti non potuit; quippe quę infinitæ eſſent, ſed capita tantùm quædam poſuit, ad quæ judicia dirigātur: efficitur, ut jus quod in pauculis illis legum capitibus latet, hominibus ſit obſcurum, neq; facilè ad innumeras controverſiarum ſpecies, quæ quotidiè exoriuntur, accommodari à quovis homine poſſit. quæ res juris cōſultos creavit, qui cùm omnia quæ à legumlato-

ribus

ribus tradita sint, diligenter cognoverint atq; perceperint, eaq; diuturna commentatione animo secum agitaverint, mentemque bene penitus in eam cogitationem injecerint atque defixerint; eam tandem facultatem assequuntur, ut quid in quaque re jus sit, liquidò respondeant, non quòd jus illud in legibus sit perscriptum, sed quòd ex legislatoris mẽte illud eliciant; idemq; statuturus fuerit legislator, si ea causa ad illum fuisset delata.

Xenophon lib. 4. de factis & dictis Socratis, idem esse ait,

12 Justum virum, & legibus obtemperantem. *& post alia inquit*: Quem civitas digniorem putet magis, quam qui legibus pareat: tum à quo magis parentes, propinqui, familiares, noti, cives, advenæ assequentur, quæ officii sunt? cui socii magis credant aut principatum, aut civitatis custodiã, quàm legibus parenti? *Et paulò pòst:* Qui legibus obtemperant, num hi justa faciunt? Maximè. Quicunque igitur ea fecerit, quæ leges præceperint, justa, & quę decet, facie: quid ni? Arbitraris ne igitur, quosdam obtemperare posse legibus, ignaros eorum, quæ leges præcipiant? Minimè.

Justinianus in procemio Digestorum.

13 Incipite igitur legum doctrinam disciplinis Dei gubernatione tradere, & viam aperire, quam nos invenimus; quatenus fiant optimi justitiæ & reip. ministri.

Idem in procemio institutionum.

14 Alacri studio has leges nostras accipite, & vosmet ipsos sic eruditos ostendite, ut spes vos pulcherrima foveat, toto legitimo opere perfecto posse etiã nostram rempublicam in partibus ejus vobis creditam gubernari.

DE EADEM RE.

Cap. X.

Ex lib. Esther cap. 1.

Rex Assuerus interrogabat sapientes, qui ex more regio semper ei aderant, & illorum faciebat cuncta consilio, scientium leges ac jura majorum. 1

Spartianus in Hadriano.

Cùm judicaret, in consilio habuit non amicos suós aut comites, sed juris consultos, & præcipuè Julium Celsum, Salvium Julianum, Neratium Priscum, aliosque; quos tamen senatus omnis probasset. 2

Capitolinus in Antonino Philosopho.

Habuit secum præfectos, quorum & auctoritate, & periculo semper jura dictavit. Usus autem est Scævola præcipuè juris perito. 3

Lampridius in Alexandro Severo.

Ulpianum juris consultum pro tutore habuit, primùm repugnante matre, deinde gratias agente: atq; ideo summus imperator fuit, quòd ejus consiliis pcipuè rempublicam rexit. 4

Idem in eodem.

Negotia & causas priùs à scriniorum principibus, & doctissimis juris peritis, & sibi fidelibus, quorum primus tunc Ulpianus fuit, tractari, ordinariq;, atq; ita referri ad se præcepit. Leges de jure populi, & fisci moderatas, & infinitas sanxit: neq; ullam constitutionem sacravit sine viginti juris peritis, & doctissimis, & sapientiissimis viris. Ibatur per sentẽtias singulorum, ac scribebatur quid quisq; dixisset, dato tamen spatio ad disquirendum, cogitandumq; priusquam dicerent; ne incogitati dicere cogerentur de rebus ingentibus. 5

Apud Augustum Cęsarẽ Trebatius; apud Vespasianum Cassius: apud Trajanum Neratius: apud Ha- 6

drianum Julianus: apud Antonium Scævola: apud Septimium Papinianus: Apud Alexandrum, Ulpianus, aliique juris consulti in magna fuerunt auctoritate, atque illorum consiliis optimè rempublicam administrarunt.

7 Sed quid exemplis externis opus est? nunquam quievit Hispania, nunquam legibus & magistratib. ut oportuit, obtemperavit, nunquam barbaras consuetudines exuit, donec juris peritorum consiliis gubernata est.

8 Quòd si lex est (sicuti est) recta gubernandi ratio, quis rectè remp. administrabit, nisi juris legumque peritus?

Xenophon lib. 1. de factis & dictis Socratis.

9 Omnes quæ sciunt, facilè, optimè, suavissimè, citoque operantur. *& lib. 3.* Si cupis honoribus, atq; admiratione in civitate affici, conare quàm maximè potes, ut scias quæcunque agere velis: si enim in his præstantior aliis effectus, incipias rempublicam regere, non mirarer, si valde facilè quæcunque cupis, obtineas. Sciunt autem licitum ab illicito discernere, æquum ab iniquo separare, ac bonos cives efficere qui leges, & jus probè norunt.

Claudius lib. 1 de offic. iudicis cap. 1.

10 Judex est vir bonus, juris dicendi, & æquitatis statuendæ peritus, ad id muneris publica auctoritate vocatus. itaque judex vir bonus esse debet, ac juris, & æqui peritus: non autem, ut ille, qui se bonum judicem fore putabat, quia habebat librum Alberti Magni, de proprietatibus rerum, lingua vulgari impressum, cum neque leges, neq; jura nosset.

Ezechielis cap. 27.

11 Sapientes tui Tyre, facti sunt gubernatores tui. *& ibidem sanctus Hieronymus addit:* Ad sapientes enim propriè pertinet gubernatio,

QVO

QVO PACTO QVI IVS IGNORAT, BENE GUBERNARE POSSIT.

CAP. XI.

Evenire nonnunquam ſolet, ut regna, provincias, 1
civitates magnas, juris periti ſoli adminiſtrare non
queant: quamobrem ducibus & pręſidibus opus eſt,
qui arma magis, quàm leges ſciant. Hi verò ut rectè
remp. regant, juris peritorum conſilio negotia civilia tractare debent.

Heſiodus lib. 1.

Optimus ille quidem eſt, ex ſeſe qui omnia novit, 2
Proſpiciens rerum fines meliora ſecutus,
Is rurſus bonus eſt, qui paret recta monenti.
At qui ex ſe neſcit, cuiquam nec porrigit aures
Ut bona percipiat; demens & inutilis ille eſt.

Laertius lib. 7.

Ajunt Zenonem Heſiodi verſus mutare ſolitum 3
in hanc ſententiam:

Optimus ille quidem, qui paret recta docenti:
Nec malus ille, poteſt qui per ſe noſcere cuncta.

Præſtantiorem enim eũ eſſe, qui bene quod dicitur, audire poſſit, atque eo uti; quàm qui per ſe ipſum omnia aſſequitur: huic enim ſolum adeſſe intelligentiam; qui verò obtemperet, ineſſe præterea & affectum.

Livius lib. 22.

Sæpe ego audivi, eum primum eſſe virum, qui i- 4
pſe conſulat quid in rem ſit: ſecundum eum, qui bene monenti obediat: qui nec ipſe conſulere, nec alteri parere ſciat, eum extremi ingenii eſſe.

Alciatus oratione de Legibus.

Cùm eos cæterorum primores eſſe conſtet, qui 5

sibi ipsis quid in re sit sciant consulere: sicut secundos, qui rectè admonentibus obediant: postremos verò & omnium deterrimos, qui nec ipsi quid agāt, norint, nec bene suadentibus parere in animum inducere possunt. Meritò juris consulti cæteros omnes excellunt, qui non solùm sibi sciunt prospicere, sed etiam sui muneris id præcipuum habent, ut alios quoque tueantur, bonoq; consilio confirment. Hi respublicas ferè omnes tractant, nihil in domesticis, extraneisq; negotiis sine his fieri tuto potest, horum vigilantia civilis concordia servatur. &c.

Ferus in Ecclesiastem c. 7.

6 Mundus sapientem judicat eum, qui aliis consulere potest: è contrario autem stultum judicat eum, qui consulere aliis nescit. Salomon autem sapientē judicat, non qui bene aliis consulit, sed qui bonis cōsiliis obtemperat, & contrà. Juxta æstimationem igitur Salomonis, pauci sunt sapientes, quia pauci sunt qui obtemperant sanis consiliis.

Cicero pro Cluentio.

7 Sapientissimum dicunt esse eum, cui quod opus sit ipsi veniat in mentem: proximè accedere illum, qui alterius bene inventis obtemperet: in stultitia contrà est, minus enim stultus est is, cui nihil in mētem venit, quàm ille, qui quod stultè alteri venit in mentem, comprobat.

Beda in Collectaneis.

8 Tres infelices in lege leguntur, qui scit; & nō docet; qui docet, & non facit; qui nescit, & non interrogat.

Et quidam cecinit.

9 Infelix, cujus nulli sapientia prodest:
Infelix, qui recta docet, cùm vivat iniquè:
Infelix, qui pauca sapit, spernitq; doceri.

Iustinianus de Iudicibus, constit. 82.

10 Nostris magistratibus omnino ad manum sunt & assesso-

aſſeſſores, qui legum placita explicēt, & illorum ſuppleant occupationes; quandoquidem multis undiq; curis impliciti, meritò judiciarias partes aſſeſſorum ſuorum ſupplent præſentia.

Idem Iuſtinianus de moderatore Arabiæ, conſt. 102.

Nullum habeat cum paganicis cauſis commercium, quandoquidem magnum in medium intervallum eſt, inter civilem & militarem adminiſtrationem. 11

Lampridius in Alexandro Severo,

Aſſeſſoribus ſalaria conſtituit, quamvis ſępè dixerit, eos eſſe promovendos, qui per ſe rempublicam gerere poſſent, non per aſſeſſores: addens, militares habere ſuas adminiſtrationes, habere literatos; & ideò unumquemque id agere debere quod noſſet. 12

Ammianus Marcellinus lib. 23.

Apud Perſas judicandum uſu rerum ſpectati deſtinantur, & integri, parum alienis conſiliis indigentes. unde noſtram conſuetudinem rident, quę interdum facundos, juriſque publici peritiſſimos poſt indoctorum judicum collocat terga. 13

Ergo provinciarum præſides & urbium prężfecti, aſſeſſorum ſuorum conſilio civilia omnia gerere debent, nec enim juris ignorantia excuſari poterunt, ſi ſuo ipſorum arbitrio iniquè aliquid aut perperam egerint; quia ſatis eſt (ut Julius Paulus inquit) copiam eorum, quos conſulerunt, habuiſſe. Labeo quoque ait: Juris ignorantiam ei non prodeſſe, qui juris conſulti copiam habuit. 14

DE ELECTIONE MAGISTRATUUM.

CAP. XII.

Primum ac ſummum principis ſtudium eſſe opor- 1

tet,ut quàm optimè de republica mereatur. Nec alia re meliùs mereri poteſt,quàm ſi curet,ut magiſtrat' viris integerrimis,ac publica commodi ſtudioſiſſimis committantur:hi enim rectiſſimè remp. gubernabunt.

Laurentius Grimalius lib. de optimo Senatore.

2 Inter omnia quæ remp. ejuſq; felicitatem conſervant,nihil eſt utilius,nihil præſtantius , quàm viros ad magiſtratus gerendos eligere ſumma prudentia, ſapientia & virtute præditos,quique ad honores obtinendos non potentia,non vi, non ambitione, non largitionibus;ſed lege, virtute,modeſtia , dignitate, ſibi parent aditum.

Iſidorus lib.3.cap 54.

3 Ad delictum pertinet principum,qui pravos judices contra voluntatem Dei populis præficiunt.nam ut populi delictum eſt quando principes mali ſunt; ſic principis eſt peccatum,quando judices iniqui exiſtunt.

Divus Gregorius in lib.1.Regum,cap.11.

4 Peccata reliqua ſingularis pœnæ meritum obtinent;qui verò carnalem præpoſitum conſtituit, tot incurrit pœnarum merita,quot ille fidelibus ſubditis præbet pravitatis exempla.

Agapetus ad Iuſtinianum.

5 Terrarum orbis à Deo cùm concreditum tibi ſit regnum,cave ne aliquo utaris ex pravis ad rerum adminiſtrationem:quę enim illi perperam fecerint,eorum rationem reddet Deo,qui peccandi facultatem ipſis indulſerit. magna igitur & diligenti cum perſcrutatione magiſtratuum promotiones fiant oportet.

Nazianzenus epiſt 128.

6 Elevatus es magiſtratibus non modicis,imò non paucos ipſe elevaſti:ſi quod magis verum eſt,dicere opor-

oportet, pervenisti ad ſummam poteſtatem. nō fortunæ donum, ſed virtutis præmium; hanc ſuſcipiēs, quo & ipſa fiat honotarior, & rex laudetur ob factum, de te judicium.

Ex Lampridio in Alexandro.

Alexander Severus optimus imperator, proconſules, præſides, & cæteros magiſtratus, nunquā fecit ad beneficium, ſed ad judicium vel ſuū vel ſenatus. 7
Et ubi aliquos voluit provinciis judices dare, aut præfectos facere, nomina eorū proponebat, hortās populū, ut ſi quis adverſus eos quid haberet criminis probaret manifeſtis rebus. Dicebatq; grave eſſe, cùm id Chriſtiani & Judæi facerēt in prædicandis ſacerdotibus, qui ordinandi ſunt, non idem fieri in provinciarum rectoribus, quibus fortunæ hominū committerentur, & capita.

Plinius in Panegyrico ad Traianum.

Salva eſt omnibus vita, & dignitas vitæ: nec jam conſideratus, ac ſapiēs, qui ætatem in tenebris agit. 8
Amas conſtantiam civium, rectoſq; ac vividos animos, nō ut alii, contundis ac deprimis, ſed foves, & attollis. His honores, his ſacerdotia, his provincias offers: hi amicitia tua, hi judicio florent: acuuntur iſti integritatis, & induſtriæ pretio, ſimiles & diſſimiles alliciūtur: nam præmia bonorū malorumq;, bonos ac malos faciunt. Pauci adeò ingenio valēt, ut non turpe honeſtumq;, prout bene ut ſecus ceſſit, expetāt fugiántve. cęteri ubi laboris, inertiæ; vigilantiæ, ſomno; frugalitatis, luxuriæ merces datur; eadem iſta, quibus alios artibus aſſecutos vident, conſectantur: qualèſq; ſunt illi, tales eſſe, & videri volunt; & dum volunt, fiunt.

Dion Caſſius in Vita Nervæ.

Trajanus adoptatus à Nerva, deinde imperator factus; atque in hoc bonitas Nervæ, & ſtudium in rēpublicam maximè apparavit. Nulla intercedebat 9

cum adoptato cognatio; immo verò propinquos & cognatos quàm plurimos habebat: publicæ tamen utilitati, atque saluti, societatem sanguinis postposuit.

Zonaras in Macrini imperio.

10 Macrinus non per omnia rectè gessit imperium: nam magistratus indignis largiebatur: quæ maximè pars est imperatorii muneris.

11 Et ut quidam rectè inquit, præcipua reip. felicitas in hoc sita est, ut purè creentur magistratus, & purè mandentur officia. Purè autem creabuntur, si princeps eos asciscat, non qui plurimo emant, non qui improbissimè ambiant, non qui cognatione conjunctiores, non qui ad illius mores, aut affectus, cupiditatesq; sint accommodi; sed qui moribus sint integerrimis, qui virtute ambiant, non favitoribus, & qui ad functionem mandati officii aptissimi sint: certè ea respublica felicissimè gubernatur, in qua maximo consilio magistratus eliguntur.

Divus Gregorius in lib. 1. Regum, cap. 2.

12 Nonnulli sunt, qui ipsos spirituales honores carnaliter exhibent; & quod meritis debetur, propinquitati tribuunt, honorantes consanguineos magis quã Deum. *Et paulò pòst:* Carnales prælati spiritualis honoris culmina carnalibus propinquis ideo tribuunt, ut ecclesiasticis facultatib. ditentur, & in altitudine ordinis cumuletur abundantia ubertatis; nec curant quales sunt, qui ad spirituale ministerium veniunt; sed tantum, ut temporali dignitate præferant, quos carnali affectione complectuntur. *& paulo procul:* Rectum itaque promotionis ordinem pervertere comprobantur, qui propinquos provehunt, non ad intentionem ministerii, sed ad propositum dignitatis. hæc ille, dicturus eadem de his, qui præferunt dignioribus amicos, familiares, & alios quoslibet.

San-

Sanctus Hieronymus epistola 128.

Multa nos facere cogit affectus, & dum propinquitatem respicimus corporum, & corporis, & animæ offendimus creatorem, 13

Cassiodorus lib 11. Variarum.

Dignus est nostro judicio promoveri, qui à multis meruit approbari: uni enim acceptum fuisse, interdum gratia est; multis placuisse, judicium. 14

Ex concilio Tridentino sessione 25. cap. 1.

Omnes & singulos qui ad promotionem præficiendorum quodcunq; jus à sede Apostolica habēt, sacrosancta Synodus hortatur, & monet, ut in primis meminerint, nihil se ad Dei gloriam, & populorum salutem utilius posse facere, quàm si bonos pastores, & ecclesiæ gubernandæ idoneos promovere studeant: eosque alienis peccatis communicantes mortaliter peccare, nisi quosdigniores & ecclesiæ magis utiles ipsi judicaverint; non quidem precibus, vel humano affectu, aut ambientium suggestionibus, sed eorum exigentibus meritis pręfici diligenter curaverint, & quos vita, ætate, doctrina, atque aliis omnibus qualitatibus præditos sciant, quæ juxta sacros canones; & Tridentinæ hujus Synodi decreta requiruntur. 15

Divus Chrysost. lib. 3. de sacerdotio.

Unde nam quæso existimas, tam multas in ecclesiis turbas nasci? equidem non aliunde opinor, quā ex episcoporum, antistitumq; electionibus, causa potius, ac temerè, quàm diligenter, atque accuratè factis. 16

Leo Magnus epistola 90.

Ad omnium fidelium decus atque utilitatem redundat, cùm talis habetur antistes, cujus plurimi & adjuventur præsidio, & incitentur exemplo. 17

In vita ejusdem.

Peccatorum veniam jejunando & prædicando pe- 18

tens Leo, hoc responsum à sancto Petro tulit: Deprecatus sum pro te Dominum; remisit ille tibi peccata, ut solum hoc expendendum, & à te postulandum supersit, quibus adversus Apostolicam legem temerè manus imposueris.

Osorius l.b.7.de Regis institutione.

16 Eligendi sunt ad judicandum disciplina sapientes, auctoritate graves, moribus incorrupti, virtute constantes: qui facillimè scientia & animi magnitudine, atque pietate tantam personam tueantur atque sustineant. Hi autem sunt opibus augendi & honoribus illustrandi, & pro virtutis merito præmiis cumulandi, ne unquam propter inopiam vel humilitatem contemni possint.

QVANTI REFERAT PROBOS ESSE MAGISTRATUS.

CAP. XIII.

Ecclesiasticus cap.10.

1 Secundùm judicem populi, sic & ministri eius; & quales rector est civitatis, tales & inhabitantes in ea.

Divus Gregorius epistola 156. lib.5.

2 Præpositorum bonitas subjectorum salubris est regula.

Idem divus epist. 60. lib. 9.

3 Propter hoc omnipotens Deus bonos quosque ad populorum regimina perducit, ut per eos omnibus quibus præpositi fuerint, dona suæ pietatis impendat.

Plato lib.4.de Rep.

4 Magistratus, si custodes legum non sint, omnem civitatem simul perdunt: contrà verò, si verè custodes sunt, beatam vel soli ut eam efficiant, opportunitatem habent.

Xeno-

Xenophon lib. 8. de pædia Cyri.

Ubi non essent hi quales oportet ex quibus maximæ ac plurimæ res forent gerendæ, futurum censebat Cyrus, ut res suæ malè haberent : sin hi essent quales oporteret, putabat omnia pulchra fore. 5

Idem in eodem.

Quales fuerint præfecti, tales etiam qui sub ipsis sunt, frequentiùs fiunt. 6

Idem lib. de Vectigalibus.

Ego semper illud verum esse putavi, quales essent gubernatores, tales respublicas existere solere. 7

Isocrates ad Nicoclem

Non ignores totius civitatis mores ad exemplum magistratuum confirmari. 8

Idem in Panathenaico.

Ego vero formas rerump. tres dũtaxat esse dico; oligarchiam, democratiam, monarchiam; qui igitur his utuntur, si magistratus, & cætera munia civium prudentissimis, & optimè ac justissimè curaturis omnia mandent, eos in quavis republica, cùm inter se, tum erga alios felici statu futuros. Qui verò improbissimos & audacissimos deligunt qui cùm reipublicæ utilitatem negligant, tum ad explendam suam avaritiam, quidvis parati sint & facere & perpeti, & civium eandem, quæ magistratuum est, improbitatem esse velint: hos contra, & sibimetipsis & civibus pessimè consulere judico. 9

Idem ad Mitylenæorum principes epist. 8.

Demiror equidem eas civitates, quæ majora præmia victoribus in ludis gymnicis decernunt, quàm his qui ingenii solertia & industria sua vitæ aliquid utile repererunt: neque considerant, pedem celeritatem & robur morte unà cum corpore interire: artiũ autem eam naturam esse, ut perpetuò durent, suiq; studiosos semper juvent. Hæc prudentibus considerandа 10

randa

randa sunt, ut maximi faciāt bonos & justos rerum publicarum gubernatores.

Cedrenus in compendio Historiarum.

11 Quoties in provinciis præfecti fuere moderati atque justi, subditi quoq; tranquillam egerunt vitam. cùm verò injusti & avari præfecti essent, ii & subditos vexabant, & pacem labefactabant.

Biesius lib. 4. de Rep.

12 Optimi magistratus felicem civitatem reddunt, Certè legimus eas respubilcas semper maximè diutissimèq; floruisse, quæ magistratibus sapientissimis & optimis utebantur. Quemadmodum enim in gravissimis tempestatibus, nisi peritissimus nauclerus sit, necessarium est summis periculis navem exponi; sic in tantis rerum humanarum fluctibus, magistratus nisi variis experimentis, & eruditione cum probitate conjuncta, rerum momenta didicerint, nequaquam incolumem servare possunt rempublicam.

Leo Magnus epistola 87.

13 Integritas præsidentium salus est subditorum; & ubi est incolumitas obedientiæ, ibi est sane forma doctrinæ.

Osorius lib. 2. de institutione.

14 Nihil est omnibus rebus publicis magis infestū, quam regentis amentia. nunquam ne legistis apud poetas, quantam inflammationem terris attulerit Phaëthon, Solis filius, cùm à patre impetravit ut vice illius uno saltem die lucem terris diffunderet? nō igitur solùm, ut perhibent, omnes terras, & flumina, & fontes flammis exussit, sed ipse tandem fulminis incendio conflagravit. non autem existimetis, fuisse hanc fabulam ab hominibus summo ingenio & eruditione præditis temerè confictam: hoc enim significare voluerunt, rerum omnium interitum fore, cùm potestas regendi atq; moderandi, im-

modera-

moderatis hominibus,& hujus tam præclaræ artis ignaris conceſſa fuerit.

REGEM ESSE GVBERNATIONIS REGULAM.

CAP. XIV.

Cùm ſit princeps lex viva & videns, ſitq; ſubje- 1
ctis exemplum & norma; dubitabile non eſt,quin bona vel mala gubernatio reipublicæ ex regis ipſius moribus & vita pendeat.

Plato lib. 4. de Legibus.

Non multo labore,nec longo tempore principi 2
opus eſt civitatis mores mutare volenti. Nam ſive ad virtutis officia, ſive contrà, cives perducere velit, ipſe primus viam, per quam ſequantur cæteri, ingrediatur oportet; omniaq; in ſe ipſo primùm expreſſa præſcribat agendo: alia quidem laudans atq; honorans, alia verò vituperans; & eos qui non obediunt in ſingulis actionibus ſemper dedecorans.

Idem poſt pauca.

Nemo vobis perſuadeat, ô amici, aliter unquam 3
citius & facilius, quàm principum exemplo, leges in civitate mutari.

Et paulò procul.

Cùm in eodem homine bene cum prudentia & 4
temperantia ſimul potentia ſumma convenerit. tūc demum gubernationis optimæ, optimarumq; legum elucebit origo,aliter autem nunquam.

Cicero lib. 3. de Legibus.

Ut cupiditatibus principum, & vitiis infici ſolet 5
tota civitas,ſic emendari & corrigi continentia. *& poſt aliqua*: Nec enim tantū mali eſt,peccare principes (quanquam eſt hoc magnum per ſe ipſum malum) quantū illud, quòd permulti imitatores principum exiſtunt. Nam licet videre, ſi velis replicare memo-

memoriam temporum, qualescunq; summi civitatis viri fuerunt, talem civitatem fuisse; quæcunque mutatio morum in principibus extiterat, eandē in populo secuturam: quo perniciosiùs de republica merentur vitiosi principes, quòd non solùm vitia concipiunt ipsi, sed ea infundunt in civitatē: neq; solùm obsunt, quod illi ipsi corrumpuntur, sed etiam quod corrumpunt; plusq; exemplo, quàm peccato nocent.

Isocrates oratione de Regno.

6 Extra controversiam est, quemadmodum reges animos suos excoluerint, talia eos regna habituros esse: quare nulli pugili tam opus est corpus exercere, quàm regibus animum & ingenium.

Plinius in Panegyrico ad Traianum.

7 Vita principis censura est, èaq; perpetua: ad hanc dirigimur, ad hanc convertimur: nec tam imperio nobis opus est, quàm exēplo: quippe infidelis recti magister est metus. Meliùs homines exēplis docentur: quæ in primis hoc in se boni habent, quòd approbant, quæ præcipiunt, fieri posse. Et quis terror valuisset efficere, quod reverentia tui effecit?

Fabius declamatione 3.

8 Hæc superiorum conditio est, ut quidquid faciunt, præcipere videantur, & perniciosissimus sit, malæ rei maximus quisq; auctor.

Claudianus de 4. Honorii consulatu.

9 Componitur orbis
Regis ad exemplum, nec sic inflectere sensus
Humanos edicta valent, quàm vita regentis.
Mobile mutatur semper cum principe vulgus.

Nicetas in imperio Ioannis Comneni.

10 Ut principis mores sunt, ita res feré administrantur, ut pote à quo pendeāt; qui si ignavus sit, ruūt in deterius: sin bonus est & strenuus, erigūtur & florēt.

Caßiodorus lib. 3. Variarum.

Faciliu.

Salomonius lib. 4. de Principatu.

Quid ab his præalarum expectare poſſumus, qui 9
ſtipem quàm ſe ipſos habent chariorem, aut ſtipe ſe
putant viliores?

Nihil principi magis in votis eſſe debet, quàm ut 10
ſuos incolumes, & florentes videat : In bello autem
ſubjectos periculis objicere cogitur: & una ſæpe hora tot orphanos, tot viduas, tot orbos ſenes, tot mendicos, tot infelices reddit.

Moveat & hoc principem pium, & clementem, 11
quòd perſpiciat, ex tam immenſis malis, quæ bellũ
omne ſecum invehit, maximam partem ad eos redire, ad quos bellum nihil attinet, quiq; his calamitatibus ſunt indigniſſimi. Ad hæc ita ſecum cogitet unus, ego tot malorum auctor fuero, tantum humani ſanguinis, tot viduæ, tot luctu funeſtæ domus, tot orbi ſenes, tot indignè egentes, tanta morum, legum, ac pietatis pernicies mihi uni imputabitur: hęc mihi luenda ſunt?

Non poteſt princeps ulciſci hoſtem, niſi priùs ho- 12
ſtilia fecerit in ſuos : vexandus eſt populus, accipiendus miles, excludendi cives ab hiſce regionibus, q-bus antea ſuo bono fruebantur; includendi cives, ut includas hoſtes : & ſæpenumero fit, ut iſti mercenarii milites atrociora committant in noſtros, quàm in hoſtes.

Sæpe majore negotio, & impenſa demolimur ho- 13
ſtium oppidum, quàm aliud novum utile nobis ædificari potuiſſet; ac bellum quidẽ tanto ſumptu tanto diſpendio, tanto ſtudio, curaq; molimur, ut decima earum rerum portione pax conſtare potuiſſet. Pręterea ſeditiones, proditiones, ac defectiones, mercenariorum militum, ac denique incertum exitum, & ancipitem belli fortunam.

Iovianus lib. 1. de bello Neapolitano.

Qui dominari in bello fortunam dicunt, non te- 14

merè illi quidem mihi & ſentire videntur, & dicere: propter ea quæ repentè accidunt, quæ nunquam ſatis perſpici poſſunt. longiſſimo rerũ uſu, qui humanarum actionum optimus ac ſapientiſſimus magiſter eſt, animadverſum eſt à me, non ſemel etiam leviſſimum caſum ex victo victorem, ex victore victũ exercitum reddidiſſe.

Nicephorus lib.14.cap.2.

15 Sola vera pietas ſatis eſt principihus ad ſalutem: ſicuti contrà, abſq; illa nihil proſunt exercitus, equi, ſatellites, enſium vis, virorumq́; innumerabiles copiæ; aurum item & argentum, plurima terræ jugera; & quicunque alius præterea eſt apparatus.

Ferus in Exodum, cap.17.

16 Inter omnia mala, quibus diſcruciatur vita mortalium, nihil bello ſceleratius, nihil nocentius, quod atrocius exitium infert corporibus, facultatibus, animabus, & moribus bonis.

Platina lib.1. de optimo cive.

17 Nunquam bella ſuſcepit David ille fortiſſimus, niſi priùs ſacrificia Deo exhibuiſſet. parta autem victoria, hymnos ſtatim cecinit, eidem gratias agens, ut oſtenderet Dei benignitate & gratia, non ſuis meritis aut viribus, tantam felicitatem ſe conſecutum fuiſſe.

Ferrenus lib.4. de geſtis Gallorum.

18 Veniat nobis in mentem Moſis bellum, quod adverſus Amalechum regem fecit. videbis populum Deo charum gladiis fidentem ſemper vinci. contrà precibus ſupplicantem, ſemper vincere, dum Moſes manus attollebat, noſter vincebat exercitus; dum manus remittebat, exercitus inclinabat.

DE

DE PACE.

CAP. XVI.

Sacer Dionysius lib. de divinis nominibus, cap. 11.

Pax est, quæ omnia conjungit, atque inter omnia concordiam connexionemq; & gignit & absolvit. itaque omnia eam expetunt. 1

Divus August lib. 19. de civitate Dei, cap. 13.

Pax hominum est ordinata concordia. pax civitatis, ordinata imperandi atque obediendi concordia civium. 2

Xenophon lib. de Vectigalibus.

Hæ dicuntur beatissimæ respublicę, quę plurimo tempore in pace vixerunt. 3

Herodotus lib. 1.

Nec enim quispiam ita amens est, ut bellũ quàm pacem præoptet. Nam in pace filii patres, in bello patres filios sepeliunt. 4

Cicero Philippica 8.

Dulce est nomen pacis, res verò ipsa cùm jucunda, tùm salutaris. 5

Divus August. lib. 19 de civitate Dei, cap 11.

Tantum est enim pacis bonum, ut etiam in reb. terrenis nihil gratius soleat audiri, nihil desiderabilius concupisci, nihil postremò possit melius inveniri. 6

Et cap. 12.

Et ipsi qui bella volunt, ad gloriosam pacem bellando volunt pervenire. Nam quid est aliud victoria, nisi subjectio repugnantium: & pacem constat belli esse optabilem finem: omnis enim homo etiã belligerando, pacem requirit; nemo autem bellum pacificando. 7

Prudentius de concordia & discordia Pugna.

8 Pax plenum virtutis opus, pax summa laborum,
Pax belli exacti pretium est, pretiumq; pericli.
Sidera pace vigent, consistunt terrea pace;
Nil placitum sine pace Deo: non munus ad aram
Cùm cupias offerre, probat, si turbida fratrem
Mens impacati sub pectoris oderit antro.

Cicero Philippica 8.

9 Leges, aut judicia esse non possunt, pace sublata.

Euripides in Erichtheo.

10 Inquirunt, ut audio, philosophi,
Et multum in hoc absumunt temporis,
Quidnam sit bonum, necdum ullus invenit, quid sit;
Alius virtutem, alius prudentiam inquit: &
Hæc etiam intricant magis, quàm quid bonum sit.
At rusticus ego, terramq; fodiens,
Nunc bona quæ sint pacis inveni,
Aamabilis illius, & benignissimæ divæ
Nuptias, festa, cognatos liberos, amicos,
Divitias, sanitatem, annonam, vinum, voluptatẽ
Pax confert: quòd si hæc omnia defecerint,
Periit omnis communiter viventium vita.

Vegetius in prologo libri tertii.

11 Qui desiderat pacem, præparet bellum.

Philo lib. de Charitate.

12 Maximè civitatibus hoc præceptum utile fuerit, ut in pace de bello, in bello de pace cogitent.

Divus Thomas in Matth. cap. 12.

13 Sicut vita in homine, ita pax in regno; & sicut sanitas nihil est nisi tẽperantia humorum, sic pax est, cùm unumquodq; retinet ordinem suum. & sicut recedente sanitate tendit homo ad interitum, sic discedente pace regnum tendit ad desolationem. ideo ulti-

ultimũ quod attenditur,eſt pax. unde Philoſophus inquit:Sicut medicus ad ſanitatem,ſic defenſor reip. attendere debet ad pacem.

Plutarchus in vita Pyrrhi.

Cyneas vir magni ingenii, Demoſthenis auditor, qui maximè vires dicẽdi illius aſſeq. videbatur; Pyrrhũ ad Italiam inclinatũ cernens , nact⁹ illũ aliquãdo otioſum,in hujuſmodi ſermonẽ adduxit:Egregii quidẽ bello Romani eſſe dicũtur, multiſq; bellicoſis gentib. imperare;quòd ſi eos ſuperare dii nobis dederint,quid tunc agemus,Pyrrhe? Ad hæc Pyrrhus: De re haud quaquam obſcura,inqt,ô Cynea percõtaris: neq; enim barbara nobis,neq; Græca civitas illic reſiſtere valeret,Romanis ſuperatis;ſed haberem⁹ confeſtim Italiã totã cujus magnitudinẽ & potentiã minimè te ignorare arbitror. Parumper ergo commoratus Cyneas,enimverò cùm Italiã ceperimus,inquit,qd tum agemus?EtPyrrhus nondũ mente ejus intellecta,Proxima,inquit, Sicilia eſt , inſula felix ac populoſa;capi verò facilis obſeditiones ac diſcordias civitatũ. Rectè dicis,inquit Cyneas:ſed an finis militię nobis erit,Siciliã cepiſſe?Deus modò, inqt Pyrrhus,victoriam præſtet.nam his veluti pręludiis utemur ad res maximas conficiendas. Quis .n. ſe Libya abſtineat & Carthagine? his autẽ victis,nullus nobis reſiſteret hoſtis.Ita eſt,inquitCyneas:ſed victis omnibus ac ſubjectis,quid faciemus tandem? Et Pyrrhus ridens, Otium, inquit, agemus , & quotidiana feſtivitate,mutuiſq; ſermonibus lætitiaque perfuemur. Cùm ad hæc Cyneas Pyrrhum adduxiſſet: At quid vetat, ô rex, quominus nunc iſta lætitia & feſtivitate & otio perfruamur? Adeſt quippe nobis ſine labore facultas eorum, ad quæ per ſanguinem,moleſtias & pericula noſtra,&aliorũ,perventuri ſumus. His Cyneas verbis turbavit potius regem , quàm ab incepto retraxit,ſpem eorum,quæ conceperat,depo-

nere nequeuntem. Deinde ad bellum profectus, & otium, & lætitiam, & festivitatem cum vita simul amisit.

15 Atque ea quidem omnia si principes considerare velint, & ipsi tranquillam, & felicem vitam degere poterunt, & subiectos suos longissima pace beatos efficient. Itaque dabit operam bonus princeps, ut cum omnibus pacem habeat, sed præcipuè tamen cum finitimis, qui plurimum nocent infensi, ꝑsunt autem amici: & sine quorum mutuo commercio ne durare quidem posset respublica.

Deniq; ut canit Silius noster Italicus lib. 11.

16 Pax optima rerum,
Quas homini novisse datum est, pax una triumphis
Innumeris potior: pax custodire salutem
Et cives æquare potens;

Beatus August. de Verbis Domini, serm 57.

17 Est pax serenitas mentis, tranquillitas animi, simplicitas cordis, amoris vinculum, consortium charitatis: hæc est. quæ simultates tollit, bella compescit, comprimit iras, superbos calcat, humiles amat, discordes sedat, inimicos concordat, cunctis est placita.

Bonfinius lib. 35. rerum Ungaricarum.

18 Absurdum est cùm de pace agitur, de belli causis accuratissimè disputare, refricantur per injuriarum memoriam sæpe vulnera, & remolliti dudum animi reduresçunt.

Curopalates in historia.

19 Corpus legati sacrosanctum habetur, vel apud infideles ipsos, quasi pacis proxeneta, & pugnantium conciliator, bellicarumq; seditionum depulsor.

Hiere-

Hieremiæ cap. 29.

Quærite pacem civitatis, & orate pro ea ad Domi- 20
num; quia in pace ejus erit pax vestra.

Apostolus 1. Tim 2.

Jubet orationem fieri pro regibus, & omnib. in 21
eminentia constitutis, addita causa, ut placidam & quietam vitam degamus cum omni pietate & honestate.

Sapiens Quidam.

Ora pro pace regni, nisi enim metus esset legum, 22
& magistratuum, alter alterum vivũ devoraret, bellis quidem ac seditionibus videmus labefactari omnia honesta studia, mores corrumpi, perire honestatem, solvi fidem, & pudicitiam. breviter, arma, (ut ille inquit) non servant modum.

Baptista Egnatius in Valerio Martiano.

Pacem, quo ad ejus fieri potuit, coluit, illud sæpe 23
usurpans, dum in pace esse possumus, arma non induamus.

DE MILITARIBVS OFFICIIS.

CAP. XVII.

Proverb. cap. 20.

Cogitationes consiliis roborantur, & gubernacu- 1
lis tractanda sunt bella: gubernaculis, id est, prudentia & consilio.

Quòd si fortè bellum inevitabile sit, oporteatque 2
vel nostra tueri, vel ab hostibus ea recuperare; deligẽdi sunt ad militares administrationes, clari bellica virtute viri, ac duces inprimis prudentes, & fortes.

Osorius lib. 7. de regis institutione.

Meritò semper in omnibus regnis & imperiosis 3
populis summa laus fortibus hominibus attributa est, maximaq; præmia persoluta sunt: illorum nam-

quæ virtus continet patriæ firmamentum, reip. universæ propugnaculum, civium libertatem, tutissimumq; in omni rerum discrimine & calamitate perfugium.

Dionysius Halicarn lib. 6.

4 Nulla re ad victoriam æquè opus est, ac bonis ducibus. Numerosa porrò turba si imperitos duces habeat, nihil agit ut decet, sed sua se impedit multitudine; tantoq; magis conflictatur, quãto major est. Boni verò imperatores etiam si parvas acceperint copias, augent eas celeriter. Proinde quantisper bonos ductores habuerimus, non deerunt, qui eorum ductu libenter militent.

5 Sed (ut Euripides inquit) cautus imperator præferendus est audaci. Et Polybius ab eodem Euripide dictum scribit, consilio sapienti magnam vinci militum manum.

Lib. 1. Machabæorum cap 5.

6 In die illa ceciderunt sacerdotes in bello, dum volunt fortiter facere, dum sine cõsilio exeunt in prœlium.

Vitichindus lib. 3. gestorum Saxonicorum.

7 Rarum est audacibus bono esse consilio.

Thucydides lib. 2.

8 Magna ex parte bellum vincitur consilio, & pecuniæ vi.

Cicero in Catone maiore.

9 Dux ille Græciæ nunquam optat, ut Ajacis similes decẽ habeat, sed ut Nestoris: quod si acciderit, nõ dubitat, quin Troja brevi sit peritura.

Nam Agamemnon apud Homerum lib. 2. Iliados cum Nestore loquens,

10 Certè, inquit, venerande senex, te plurima linguæ
Gratia commendat: prudenti pectore cunctos
Haud dubiè Grajos superas, vincisq; loquendo.
Atq; utinam tales mihi dii bis quinque dedissent,

Nempe

Nempe brevi nostris manibus caperentur, & alto
Pergama conciderent à culmine.

Valerius Flac. lib. 4.

Nec solis viribus æquum
Credere, sæpè acri potior prudentia dextra. 11

Ioannes Magnus lib. 4 historia Gothicæ, cap. 20.

Quamvis multa sint ad rem bellicam necessaria, 12 nihil tamen æquè ac consilium valere putandum est; idq; non solùm publico omnium consensu, sed ipsa experientia (quæ rerum est omnium magistra) compertum habemus. equi, arma, opes, fortuna denique ipsa, quæ in bellicis rebus plurimum posse existimatur, nisi bono consilio dirigantur, tanquam fluxa, & caduca evanescunt: sæpeque illis perniciem afferre solent, qui eis uti nesciunt.

Ex Aristide oratione in regem.

Xerxem, qui multa hominum millia contra Græ- 13 cos adduxerat, nec vel terra, vel mari poterat capi, unius Themistoclis industria superavit. sanè contra hostes non armis solùm, sed consilio in primis utendum est. Nam cùm consultatione possumus superiores evadere, quid opus est pericula suscipere?

Rutilius lib. 1. Itinerarii, de imperio Romano loquens, ait:

Omnia perpetuos quæ servant sidera motus, 14
Nullum viderunt pulchrius imperium.
Quid simile Assyriis connectere contigit arma,
Medi finitimos cùm domuere suos?
Magni Parthorum reges, Macedumq; tyranni,
Mutua per varias jura dedere vices.
Nec tibi nascenti plures animæq; manusq;
Sed plus consilii, judiciiq; fuit.
Justis bellorum causis, nec pace superba
Nobilis ad summas gloria venit opes.

Hero-

Herodianus lib. 6. de Alexandro Severo.

15 Res autem cunctas, atq; administrationes, civiles quidem & forenses, insignibus doctrina viris legumq; peritissimis; militares autem claris bellica virtute hominibus commendabat.

Divus Ambrosius epist. 30.

16 Si de re militari est consulendum, debet exercitati in prœliis viri expectari sententia, consilium comprobari.

Thomas Morus lib. 1 de optimo reip. statu.

17 Quàm sit perniciosum, præsidia militum otiosorum alere, & Gallia suo malo didicit, & Romanorū, Carthaginensium ac Syrorum, tum multarum gentium exempla declarāt: quorum omnium non imperium modò, sed agros quoq; atq; adeò urbes ipsas parati ipsorum exercitus aliis occasionibus everterunt. certè illud mihi nequaquam videtur publicæ rei conducere, in eventum belli, quod nunquam habetis, nisi cùm vultis infinitam ejus generis turbam alere, quod infestat pacem: cujus tanto major haberi ratio, quàm belli, debeat.

Quidam in Politicis.

18 Naturâ omnes disciplinā ægrè ferimus, ac libertatem dissolutè vivendi appetimus; sed maximè milites, qui sæpius animum ad militiam adjungunt, ea spe confisi, quòd omnia in hoc vitæ genere licitè atq; impunè agantur. ad officium autem ducum in primis pertinet, ut eos in officio contineant, ac severè puniant.

Et paulò post.

19 Justi ergo præfecti ac centuriones vituperantur, qui emerendi atq; conciliandi favoris causa & gratia, clemētes atq; benigni dici & videri volunt, cùm nimis leniter sceleratis militibus veniam, atq; eorū delicta dissimulant: sed hæc stulta lenitas & humanitas summam adfert licentiam, omnèmq; disciplinam militarem evertit; qua sublata, nihil laude, di-

gnum efficitur, atq; turpiter & infeliciter in hostem pugnatur.

Et post. al qua.

Cavebunt pręfecti, ne quam militibus seditionis causam præbeant: quod fiet, si nihil de ipsorum jure diminuant, si nihil avarè, nihil injusté committant. *Idem.* 20

In primis cavendum est, ne quam fraudem præfectus in stipendiis distribuẽdis faciat: quæ avaritia & fraus nunc ætatis nihil fermè ignominiæ habet: quo fit, ut hi qui maxima pericula subeunt, exiguis stipendiis fruantur; & eorum præfecti, qui majora stipendia percipiunt, militum jura iniquissimè rapiunt. *Idem.* 21

Providendum quoq; est, ut ad certum diem stipendia solvant. quòd si pecuniæ non fuerint in prõptu, moram solutionis se dolere atq; ægrè ferre demonstrent, ac dent simul operam, ut quàm primum solutio fiat: atq; interim bonam spem illis faciant, omnemque humanitatem præstent, ne solutionis mora seditionem excitet. 22

Ergo viris prudentibus, militarium rerum peritis opus est, ut regni sint à consiliis. Nam (ut inquit Cicero libro 1. Officiorum) parva sunt foris arma, nisi est consilium domi. 23

Lampridius in Alexandro Severo.

Consuetudo illi fuit, ut si de jure aut de negotiis tractaret, solos doctos & disertos adhiberet. Si verò de re militari, milites veteres & senes bene meritos, & locorum ac bellorum, & castrorum peritos, & omnino literatos, & maximè eos qui historiam norant: requirens quid in talibus causis, quales in disceptatione versabantur, veteres imperatores, vel Romani, vel exterarum gentium fecissent. 24

Belisarius apud Procopium lib. 2. de bello Persico.

Bellum sana ac diligẽti cõsultatione administratum, feliciter succedere solet, in quo ante omnia de-

liberaturos vos ab omni pudore ac metu vacuos esse decet timor enim mentē agens attonitam non sinit utiliora decernere: pudor verò sæpè adumbratam bonorum opinione cogitationem in contrariam deducit sententiam.

26 Maximè autē prospiciendum est apparatui bellico tempore pacis: Nullum enim malum gravius est, quàm inopinatum. sic videmus innumeras civitates improviso bello facillimè oppressas. Et quia plurimi extant libri de re militari, atq; ea quidē mei muneris non est, pauca quædam retulisse sufficiet.

Gregoras lib. 6. historiæ Byzantinæ.

27 Liberales & humanos esse erga inferiores, præclarum ducibus viaticū est ad victorias & triumphos.

Egesippus lib 3. cap. 24.

28 Nō tam numerus plurium cōficit pugnā, quàm virtus paucorum: multitudo enim disciplinæ insolens ipsa sibi est impedimento in prosperis ad victoriam, in adversis ad fugam.

Sambucus præcepta quædam collegit, ex quibus elegimus quæ sequuntur:

29 Justam causam faveto.
30 Castra in alieno metator.
31 Tempus ne terito.
32 De summa rerum per paucos decernito.
33 Secreta tua sint cōsilia, inimicorū exploratissima.
34 Viribus impar propugnacula custodito.
35 Cùm par fueris in plano resistito.
36 Hostem prævertito.
37 Famem provideto.
38 Occasionem sanam arripito.
39 Victoriam persequitor.
40 Militi sua reddito.
41 Noxia terreas disciplina.
42 Concordia omnia ligato.

Ferronus lib. 3. de gestis Gallorum.

Equi-

Equitum peditumque stipendium præfecti fraudaverant, falsum interea equitum numerū deferentes. Herovetus ab ipsis Gallicis Italicisq; præfectis, ita ajebat fraudari stipendia, ut nunquam copiæ eo quo debebant numero, viderētur: quin & in transvectione publica alii aliis equos cōmodarēt. id quidē furtum, quo frequentius, eò graviùs puniendū. 43

Osorius lib. 7. de Regis institutione.

Quodnā nobilium opus est? nū delitiis affluere, & dicteria jacere, & de amore conqueri, & vulnus sibi cupidinis sagittis inflictū assiduè lamentari? negabitis opinor. num noctes atq; dies in aleæ ludo consumere? nō profectò. Quódnam igitur hominū nobilium opus est? armis tutari rempublicam, & consilio, cùm ætate progressi fuerint, stabilire; omnésq; opes suas ad patriæ salutem, atq; ad dignitatē suam conferre. 44

DE ARMIS, EQVIS, ET NAVIBUS.

CAP. XVIII.

Armis, tormentis, & equis optimis, & plurimis instructam remp. esse pportet, ne cives inermes ab armatis hostibus facillimè opprimantur. 1

Chrysost. serm. de Ascensione.

Imperatoris optimi provisione urbes omnes, universę civitates, castella singula, manu militari adversus hostilem muniuntur adventum, & omnia loca diligēter armātur, ne barbarica incursione deleātur. 2

Arist. lib. 7. Polit. cap. 8.

Qui reipublicæ præsunt, hos armis, tum ad tuēdū imperium, ut detrectantes coërceantur; tum ad vim, si quis injuriam extrinsecus inferre conetur, propulsandam instructos esse necesse est. 3

Philo lib. 1. de vita Mosis.

Viri

4 Viris armisq; florentes copiæ, sunt murus inexpugnabilis.

Iustinianus in proœmio institutionum.

5 Imperatoriam majestatẽ non solùm armis decoratam, sed etiam legibus oportet esse armatam, ut utrumq; tempus & bellorum, & pacis rectè possit gubernari, &c.

Idem de Iustiniano codice confirmando.

6 Summa reipublicæ tuitio de stirpe duarum rerũ, armorum atq; legum veniens, vimq; suam exinde muniens, felix Romanorum genus omnibus anteponi nationibus, omnibusq; gentibus dominari, tã præteritis effecit temporibus, quàm Deo propitio in æternum efficiet: istorum enim alterum alterius auxilio semper eguit; & tam militaris res legibus in tuto collocata est, quàm ipsæ leges armorum præsidio servatæ sunt.

Zonaras in imperio Aureliani.

7 Romanorum principatu potius Aurelianus magnates rogavit, quo pacto imperandum esset. quorum unus ei respondit, Si rempublicam ritè administrare volueris, auro & ferro te munitum esse oportebit; ac ferro quidem contra hostes uti, tui verò observantes auro remunerari.

8 Abundat Hispania viris fortissimis; & contra cives improbos & seditiosos justitiæ imperio satis armata est: armis tamen, & exercitio militari deficitur.

9 Archidamus Agesilai filius, cùm catapultæ jaculum tunc primùm ex Sicilia advectum vidisset, exclamavit: ô Hercules, viri periti virtus. Auctor Plutarchus in Apoph.

10 Quãto magis hodie exclamare licebit, posteaquã invẽta sunt instrumẽta bellica quibus unus quivis è fece populi, emissa pilula ferri aut plumbi, Hectorem, aut Alexandrum facilè possit occidere?

11 Itaq; non adeò securi esse debemus, aut ita tuti

noſtratium fortitudine, ut ſine armis putemus hoſtes armatos à nobis ſuperari poſſe Movere certè nos debet exemplum illud lamentabile Roderici Regis fortiſſimi, qui univerſam ferè Hiſpaniam infanda clade confecit, ob hanc potiſſimùm cauſam (ut Hiſtorici tradũt) quòd ſubjectos ſuos in prœlia truſit inermes.

Demoſthenes Philippica. 4.

Unuſquiſque cognoſcere atq; videre poteſt, quotidianam ſegnitiem & ſocordiam, ut in privata vita, ſic etiam in urbibus, non in ſingulis quæ negliguntur, ſtatim animadverti, ſed in ſumma rerum occurrere. 12

Satis conſtat, cives Romanos olim arma privatim non habuiſſe, ſed in rupe Tarpeja fuiſſe condita; & inde accipiebantur, quoties exercitus deducendus erat. Et Juſtinianus conſtituit, ut in publicis uniuſcujuſq; civitatis armamentariis arma publica reponãtur, reparentur ac renoventur. de armis conſt. 85. Lazius lib. 4. reipublicæ Romanæ cap. 6. 13

Pericles apud Thucydidem lib. 1.

Magna res eſt maris imperium. 14

Thucydides lib. 6. in oratione Alcibiadis.

Noſtri progenitores hoc imperium comparaverunt nullo alio, niſi quòd magnitudine claſſis pollebant. 15

Abundat quoque Hiſpania omni materia naviũ ædificandarum, qua olim quoque affluebat. Cæſar diſcedens à Belgis, ea quæ ſunt uſui ad armandas naves, ex Hiſpania apportari juſſit. ut ipſemet Cæſar lib. 5. de bello Gallico retulit. 16

Sidonius in panegyrico ad Maioranum.

Quæq; ſuos provincia fructus
Expoſuit, fert Indus ebur, Chaldæus amomum, 17
Aſſyrius gemmas, Ser vellera, thura Sabæus. &c.
Sardinia argentum, naves Hiſpania defert.

18 Equorum quoque magna cura esse debet, quandoquidem eos omnium optimos jam diu procreat Hispania.

Strabo lib 3. Geographia.

19 Equi Hispaniæ sunt Parthicorum similes: nam & agilitate, & currendi dexteritate cæteros antecellunt.

Lex Valentiniani, Valentis, & Gratiani lib. 15. C. Theod. tit. 10.

20 Equos Hispani sanguinis vendendi solitam factionariis copiam non negamus.

De exercitatione militum Iustinianus const. 16. de prætore Thraciæ.

21 Curæ autem habebit, ut milites quidem bellicis exercitationibus meliores & alacriores efficiat: paganos verò per legem componat, ut justi & ab omni improbitate & malitia immunes reddantur: quo magis, hi quidem ad justitiam, illi verò ad virtutem & fortitudinem progressus faciant.

Idem lib. 1 C tit. 27.

22 Convenit, ut semper custodes fines provinciæ servent, ne detur hostibus licentia incurrendi aut devastandi loca, quæ nostri subjecti possident.

23 Si aliquas civitates seu castella, per limites Africæ constituta, providerit tua magnitudo nimiæ esse magnitudinis, & propter hoc non posse bene custodiri; ad talem modum ea cōstrui disponat, ut possint per paucos bene servari.

Trebellius Pollio do triginta tyrannis cap. 17. hanc epistolam Valeriani memorat:

24 Valerianus Ragonio claro præfecto Illyrici & Galliarum, si quid in te bonæ frugis est, quam esse scio, parens clare, dispositionem balistæ persequere. Hac in forma rempublicam vides, ut nec ille provinciales gravet; ut illic equos contineat, ubi sunt pabula; illic annonas militum mandet, ubi sunt frumenta: non

non provincialem, non poſſeſſorem cogat illic frumentum, ubi non habet, dare; illic equum, ubi non poteſt, paſcere: nec eſt ulla alia proviſio melior, quã ut in locis ſuis erogentur, quæ illic naſcuntur; ne aut vehiculis, aut ſumptibus rempublicam gravent.

Oſorius lib 7. de Regis inſtitutione.

Legite hiſtorias, videbitis omnes propemodum nationes, quæ ad ſummas opes & imperium pervenere, poſtquam intoleranda ſuperbia & iniquitas in illorum mores invaſit, præter alias pœnas, quibus à Deo mulctatę ſunt, hanc etiam dediſſe, quod omnes artes militares abjecerint, & ſe luxu atq; delitiis corrumpi & effeminari permiſerint. ut enim alias omittam, Hiſpania certè noſtra prius quàm Arabes, qui Mauritaniam incolebant, illam vaſtarẽt, jam erat armorum deſuetudine & diſciplinæ militaris oblivione à Deo punita. Cùm igitur Arabes in Hiſpaniam trajecere, vix erat quiſquam, qui illorum vultum aſpiceret; ſed omnes cum ſumma turpitudine & ignominia terga vertebant. 25

DE OFFICIO PRINCIPIS.

Cap. XIX.

Rex quidem neque judex neq; dux eſſe debet, ſed judicibus ducibuſq; præeſſe: bonos præmiis, malos pœnis afficiens, & utrorumque curam ſummam gerens. 1

Plato divinus lib. Civili.

Regiæ majeſtatis officium eſt, non ut ipſa quidẽ agat, ſed ut agere valentibus inperet; cognoſcatque imperium & vim eorum, quæ in civitate ſunt maxima: tum quid decorum, quid opportunum ſit, quid contrà: ceteras verò facultates, juſſu capeſſere, & mãdata tranſigere. Quod civis meus Seneca lib. primo de Clementia confirmat exemplo illo regis apum, 2

qui onere ipse vacat exactor alienorum operum.

Ex Osorio lib 7 de Regis institutione.

3 Prisci reges, & judices, & imperatores, & oratores & sacerdotes erant: tūc enim singulis civitatibus singuli homines imperabant. posteà verò reges nationes universas sub imperium subjugarunt: quo factū fuit, ut ea omnia munera ab aliis gerenda essent. *& post aliqua:* Rex igitur non imperator est, sed imperatorum rector atq; moderator. nec judex quidem in causis debet esse, sed judicia dare & leges, cùm opus fuerit, atque jura describere. & sapientes homines, & constantes, & integros deligere, quibus judicandi munus assignet.

Isocrates in Symmachico.

4 Nicoclem regem inducit cum subditis suis ita loquentem: Jubeo unumquemque vestrûm, id, quod sui officii est, rectè & diligenter administrare. Nam quatenus alterutrum horum omiseritis, eatenus actiones deteriores esse necesse erit: quare nihil ex mādatis negligite aut contemnite cogitantes, non eo quidem, quod violetur, per se tantum esse momenti; sed sic intenti estote, ut sentiatis singulas partes id efficere, ut res universa vel p̄clarè vel malè se habeat.

Chrysost. in cap. 1. Isaiæ.

5 Principum enim est licentiosam & inconditam populi rebellionem comprimere, & in officio continere, utq; ad legū formulam obsequentes reddat.

Divus Thomas lib. 4. de regim. princip cap. 23.

6 Tunc est perfecta civium congregatio, quando quilibet in suo statu debitam habet dispositionē & operationē. sicut enim ædificium est stabile, quando partes ejus sunt bene sitæ; sic de politia contingit, quæ firmitatem habet & perpetuitatem, quando unusquisq; in suo gradu, sive officialis sive subditus, debitè operatur, ut suæ conditionis requirit actio:

&quia

& quia ſibi nulla eſt repugnantia, conſequenter ibi erit ſumma ſuavitas, & perpetua firmitas ſtatus: & hoc eſt propriũ felicitatis politicæ, ut Philoſophus tradit.

Oſorius lib 1. de regis inſtitutione.

Omnis reip. interitus in munerum perturbatione conſiſtit. dum enim quilibet ſuum negotium nõ facit, ſed alienum officium atque munus uſurpat, nihil rectè, nihil ordinatè fieri poteſt, ſed omnia perturbari & commiſceri neceſſe eſt. 7

Quòd autem rex judex eſſe non debeat, exemplo Moyſis, quod jam antè retuli, cuivis perſpicuum eſſe poterit. Ne verò rex ipſe militis vel ducis fungatur officio, Iſocratis epiſtola ſecunda ad Philippum Macedonum regem ſatis ſuperq; planum efficit, cujus partem deſcribere non erit alienum. 8

Æquè turpe eſt, inquit, & hoſtibus circundatum ſtrenuè pugnando aliis non ſuperiorem eſſe, & cùm nulla talis urget neceſſitas, in ea te diſcrimina conjicere, quibus ſuperatis, nihil memorabile geſſeris; interfectus, omnes fortunas unà evertas. Neque verò ſemper prẹclarum habendum eſt, in bellis oppetere; ſed quando id fit pro defenſione patrię, parentum & liberorũ, laudabile eſt. Eam potius in gerẽdis bellis rationem tibi ſequendam cenſeo, qua urbes utuntur. nam hæ omnes, quum aliò mittunt exercitus, remp. & ſenatum de rebus præſentibus deliberantẽ in tuto collocare ſolent: unde id etiam evenit, ut ſi qua plaga fuerit accepta, non tamen unà potentiam omnem amittant, ſed & multas clades perferre, & tandem vires ſuas recuperare poſſint. quod & tibi propoſitum eſſe debet: neq; ullum ſalute majus eſſe bonum exiſtimandum; ut etiam victoriis, quæ tibi contigerint, rectè uti queas. 9

Neq; illa ignoras, quæ Xerxi Græcos opprimere ſervitute conato, & Cyro Perſicum regnum ſibi 10

vendicare aggreſſo acciderunt. Alter.n.tantis prælijs victus, tot cladibus affectus, ut nullum ſimile exemplum quiſquam norit: tamen, quia vitam ſuam conſervavit, non ipſe regnum modò recuperavit, ſed idē filiis ſuis reliquit, & Aſiam ita firmavit, ut nunc nihilo minus ſit, quàm prius, formidabilis. Cyrus autem cùm, victis omnibus rēgis exercitibus, ſumma rerum potitus eſſet, temeritate ſua non ſe ipſum dūtaxat tanto imperio privavit, ſed & milites ſuos in ſummas clades conjecit Innumeros commemorare poſſem, qui cùm maximorum exercituum duces eſſent, quia ipſi immaturè perierunt, unà ſecum multa millia in exitium traxerunt. Hæc exempla tibi conſideranda ſunt, ut eam fortitudinis laudem, quę cum intempeſtiva ambitione conjuncta eſt, non appetendam judices: neq; cùm alioqui regum imperiis multa pericula impendeant, tute ipſe inſuper alia ignobilia & militaria diſcrimina tibi accerſas: neq; cum illis certes, qui aut vitam calamitoſam perdere volūt, aut, ut majus ſtipendium impetrent, temerè in pericula ſe conjiciunt.

Nicetas lib 5. de imperio Manuelis Comneni.

11 Imperator legionibus in unum conductis, deliberandum proponit, utrum ipſe quoque bello Ungarico intereſſe, an ſummam rerum duci alicui committere debeat: ubi omnibus placuit, ut ipſe Sardicæ maneret, & generales belli duces crearet, ut abſente imperatore incerti bellorum eventus, acceptæq; cladis deducus mitiora eſſent, & victoria plus laudis haberet.

Ex libro 2. Regum, cap. 18.

12 Volens David rex pugnare cum hoſtibus, dixit ad populum: Egrediar & ego vobiſcum. reſpondit populus, Non exibis: ſive enim fugerimus, non magno pere ad eos de nobis pertinebit: ſive media pars ceciderit

derit è nobis, non satis curabunt; quia tu unus pro decem millibus computaris. melius est igitur, ut sis nobis in urbe præsidio. ad quos rex ait: Quod vobis videtur rectum, hoc faciam.

Ut autem regem suum tueantur, viri fortissimi pugnare cum hostibus plerunq; non possunt: ac ne regem in discrimen adducant, ancipitem belli fortunã tentare non audent. Certè majore sumptu, & minus utili eventu rege præsente bella geruntur, ut quotidianis exemplis, omnibus perspicuis, comprobari potest. 13

Beatus Thomas lib. 2 de regim. principum, cap. 12.

14 Hoc officiũ se rex suscepisse cognoscat, ut sit in regno sicut in corpore anima, & sicut Deus in mundo: quæ si diligenter cogitet ex altero justitiæ in eo zelus accẽditur, dum considerat, ad hoc se positum, ut loco Dei judicium in Regno exerceat. Ex altero verò mansuetudinis & clementiæ lenitatẽ adquirit, dum reputat singulos, qui suo subsunt regimini, sicut propria sui corporis membra.

Idem dictus in librum 5 Polit. lectione 8.

15 Officium regis est, esse custodẽ justitiæ: & ideò recurrere ad regem, est recurrere ad justum animatũ: & hoc apparet, quia rex intendit bonum commune servare, & custodire. hæc autem non potest, nisi sit custos justi: & ideo officium ejus est, ut sit custos justi, & omnem injustitiam, & injuriam puniat.

Ex Aegidio lib 3 parte 2. cap 9.

16 Ad officium regis pertinet curare, ut bona & jura regni conserventur, & ut reditus expendantur in bonum commune: ut nemini injuriam inferat; ut ornet ac reficiat civitates, & arces: ut sapientes & bonos honore ac præmio afficiat. Postremò ut veram religionem ac res divinas tueatur, & colat.

Vives in Satellitio.

17 Hoc demum est principem agere, publicas utilitates suis anteponere, existimareq; neminem esse inter subditos, cujus cura peculiariter ad se non pertineat. itaq; princeps officium suum implet, propria commoda, & proprios affectus exuendo, induendo communes: idcirco enim electi sunt principes, ut essent, qui suis privatis soluti curis, publicis excubarent. licebit ergo dicere, officium est imperare, non regnum.

Ammianus lib. 29.

18 Nihil aliud est imperium (ut sapientes definiunt) nisi cura salutis alienæ.

Idem lib. 30.

19 Finis justi imperii, ut sapientes docent, utilitas obedientium æstimatur & salus.

Rectè quidam in Politicis.

20 Utilissimum est, ut princeps consilio frequenter intersit, præsertim cùm de arduis rebus agitur: nec enim satis est, ut decretum ei recitetur, quod nonnũquam plenè præfecteque non intelliget, nisi coram audiat disceptari. Accedit hæc utilitas, cùm princeps ipse disputationibus interest, melius suorũ cognoscit ingenia, ac intelligit, quibus feliciter uti possit; & excitat in illis studium, ut omnia diligentiùs ponderent ac considerent, quando suæ eruditionis & animi eum testem, atque judicem præsentem conspiciunt.

Sanctus Hieronym. in Hieremiam cap. 22

21 Regum autem proprium est, facere judicium & justitiam, & liberare de manu calumniatorum vi oppressos; & peregrino pupilloq; & viduæ, qui faciliùs opprimuntnr à potentibus, præbere auxilium.

Osorius lib. 1. de Regis institutione.

22 Regis officium est, non solùm commodis patriæ atque

ãtq; ſaluti conſulere, & hoſtium impetum à finibus regni, magna belli contentione reprimere; ſed multo etiam magis reſecare libidines, coërcere petulantiam, iniquitatis & injuriæ fibras evellere, univerſamq; remp. honeſtatis ornamentis afficere, virtutumq́; omnium præſidiis firmare. aliter enim neq; reſp. beata, neque rex officio ſuo ſatisfacere ullo modo poteſt.

Idem lib. 3.

Officium regis in eo poſitum eſt, ut remp. opibus locupletet, præſidiis firmet, moribus ornet, dignitate illuſtret; atque, ut uno verbo dicam, beatam efficiat. 23

Et lib. 8.

Hoc regi onus incumbit, hoc illius officũ & munus eſt, hoc intueri, hoc moliri & efficere debet, ut reſp. ſit voluntate conſentiens, ordine conſtans, viribus firma, opibus abundans, moribus ornata, gloria præcellens, in bello ſemper invicta, in pace & otio moderata. 24

DE PRÆMIO.

CAP. XX.

Nulla re magis rectè reſp. gubernari poteſt, quàm præmio & pœna. Boni enim efficiuntur homines (ut ait Ulpianns) non ſolùm metu pœnarum, ſed etiam præmiorum exhortatione: atq; ea eſt optima gubernatio (ut jam antè dixi) quæ meliores homines facit. 1

Solon ille, qui ſapiens unus ex ſeptem, & legum ſcriptor ſolus ex ſeptem fuit, rempublicam duabus rebus cõtineri dixit, præmio & pœna. Propter quod Democritus duos eſſe omnino deos cenſuit, pœnã & beneficium. *auctor Plinius lib. 2. natur. hiſt. cap. 7.* 2

Plato lib. 5. de Rep. inquit:

3 Munera & præmia danda esse viris præstantioribus, sive in rebus militaribus, sive in aliis quibusdã excellant.

Aristot. lib. 5. Polit cap 8.

4 Oportet honores esse propositos iis, quorum industria fuerit approbatione omnium commendata.

Demosthenes adversus Leptinem.

5 Studio & magnæ curæ vobis esse debet, Atheniẽses, cùm ut omnes leges vestræ præclarissimæ sint; tum verò hæ in primis, quæ civitatem aut magnam aut parvam efficere possunt. Eæ verò quæ sunt? hæ nimirum, quæ & bene meritis honorem habent, & improbos suppliciis coërcent. Nam si omnes pœnarum metu, quæ legib. sancitæ sunt, maleficiis omnibus abstineant, & omnes præmiis beneficiorum invitati officium facere studeant, quid obstat quo minus civitas florentissima efficiatur?

Stobæus serm. de Rep.

6 Solon illam civitatem optimè habitari dixit, in qua viros bonos honoribus affici, contrà autem, improbos pœnis, mos fuerit.

7 Socrates civitatem optimam pronuntiavit, in qua plurima virtuti proposita sint.

Thucydides lib 2.

8 Inter quos maxima virtutis p̃mia proponuntur, apud illos optimi etiam viri remp. gubernant: quæ enim uberrima virtutis proposita sunt præmia ad ea optimo quisq; in rempublicam animo contendit.

Cicero lib. 3. de natura Deorum.

9 Neq; domus neque respublica stare potest, si in ea nec rectè factis prẽmia extent ulla, nec supplicia peccatis.

Idem Cicero lib. 1. Tusculanarum quæstionum.

10 Honos alit artes, omnesque incendimur ad studia,

dia, gloria: jacentq; ea semper, quæ apud quosq; improbantur.

Idem pro Rabirio.

Nemo nostrûm in reip. periculis cum laude ac 11
virtute versatur, quin spe posteritatis fructuque ducatur.

Livius lib. 4. ait,

Eò impendi laborem ac periculum, unde emolu- 12
mentum atque honos speretur: nihil non aggressuros homines, si magnis conatib. magna præmia ꝓponantur: magnos animos magnis honorib⁹ fieri.

Plinius in Panegyrico ad Traianum.

Præmia bonorum malorumq;, bonos ac malos 13
faciunt. Omnium beneficiorum, quæ merentibus tribuuntur, non ad ipsos gaudium magis, quàm ad similes redundat.

Ubi malos præmia sequuntur, haud facilè quis- 14
quam gratuitò bonus est. quis enim virtutem amplectitur ipsam præmia si tollas? Nam etsi virtus p̄mium sibi sit optimum, &, ut Silius Italicus inquit lib. 13. Punicorum.

Ipsa quidem virtus sibimet pulcherrima merces: 15
Cæterùm, sicut alius cecinit,

Non tamen invenies multis de millibus unam,
Virtutem pretium qui putet esse sui.
Ipse decor recti, facti si præmia desint,
Non movet, & gratis pænitet esse probum.

Diogenes Laërtius lib. 1.

Solon eos, qui in prœliis occubuissent, præmiis 16
esse illustrandos, eorumque filios publico nutriendos erudiendosq; præcepit; quo sanè animati, universi fortiter atque strenuè in bellis dimicabant.

Agathius lib. 5. Historiarum.

Sanè maximorum plerunque animorum vis he- 17
betatur, cùm nec honorib. hi extollũtur, nec digna factis recipiũt præmia. Sic fermè respublicę pro sa

pientium

pientiũ prædictionibus labefactantur, in quibus eą sit consuetudo, ut nullis digni deferantur honores, sive in literarum disciplinis præstiterint quidã, sive opportunius aliquid, vel pernecessarium laudabiliter gesserint.

Euripides in Hecuba.

18 In hoc multæ pereunt respublicæ, cùm qui bonus & strenuus est vir, nihil plus quàm ignavus fert præmii.

19 Honor non solùm alit artes, verumetiam virtutẽ.

Osorius lib. 8. de Regis institutione.

20 Rex opes suas cum fortibus & spectatis hominibus, qui rempublicam virtute & industria tuentur, munificè atq; largè communicabit. quod ut rectiùs facere queat, erit in privato sumptu continẽs in publico liberalis, domi frugalitatis laudem quæret; in templorum verò ornamentis, & in regni totius patrocinio virtutis & magnificentiæ nomen immortale consequetur.

DE HONORVM DISTRIBUTIONE.

CAP. XXI.

1 Honores pro meritis singulorum, & utilitate reipublicæ distribuendi sunt. ut alibi retuli.

Basilius Magnus hom. 3. in Psalmos.

2 Generosa mẽte, & ad nihil rerũ humanarũ declinãte opus est & viro, qui justitiæ habitũ ad summũ produxit, ut unicuiq; pro dignitate distribuat.

Proclus lib. de anima, & dæmone.

3 Est autem duplex justum, unum quidem in contractibus, quod arithmeticam conservat æqualitatẽ: alterum verò in distribuẽdo versatur, in geometrica æqualitate consistens. tum igitur arithmeticam servat ęqualitatem, ne socium suo in contractibus defrau-

fraudemus, plus videlicet, quàm dederimus, ipsi recipientes: tum verò in æqualibus distribuit inæqualia pro dignitate, cuiq; geometrica proportione servata: ut quemadmodum differunt inter se personæ, sic & differant inter se distributa personis. itaq; omne justum æquale.

Callistratus lib. 50. Digest.

De honoribus sive muneribus gerẽdis cùm quæ- 4
ritur, in primis consideranda persona est ejus, cui defertur honor, sive muneris administratio: item origo natalium: facultates quoq; an sufficere injuncto muneri possint: item lex secundùm quam muneribus quisq; fungi debeat,

Modestinus ibidem.

Ut gradatim honores deferantur, edicto; & ut à 5
minoribus ad majores perveniatur, epistola divi Pii ad Titianum exprimitur.

Xenophon lib 1. de expeditione Cyri minoris.

Militari virtute præstantibus hominibus maxi- 6
mum honorem Cyrus habebat. quos alacriter belli se periculis objicere animadverterat, iis earum, quas armis subegissent, provinciarum imperia, & alia item præmia ac munera detulit. Quibus ex rebus efficiebatur, ut fortissimi quiq; fortuna etiam excellerent, quamobrẽ nunquam deerant, qui ultrò se periculis offerrent, modò id Cyrum resciturum putarent. In primis verò, si qui aliquod justitię documẽtum dedissent, eos sibi Cyrus multò magis locupletandos putabat, quàm quos lucri cupiditate teneri animadvertisset. Hinc meritò, & adjumenta rerum gerendarum ei omnia undecunq; suppetebant, & firmissimo, ac fidelissimo exercitu utebatur.

Lampridius in Alexandro Severo.

Præsides provinciarum, quos verè non factioni- 7
bus laudari comperit, & in itineribus secum semper in vehiculo habuit, & muneribus adjuvit: dicens,

& fu-

& fures à republica pellẽdos,ac pauperandos ; & integros eſſe redimendos,atq; ditandos.

Iuſtinianus conſt. 8.

8 Sancimus , ut qui integrè ſe in officiis gerunt, omni honore,reverentia, & auctoritate potiantur.

Cicero pro Caio Rabirio.

9 Pro ſua patria pauci poſt genus hominũ nati reperti ſunt, qui nullis præmiis propoſitis , vitã ſuam hoſtium telis objicerent.

Iuſtinianus lib 1. C tit 27.

10 Si uſurpaverint duces vel officia eorum , ſeu tribuni commeatalem de militibus relinquere,aut aliquod lucrum de eorum emolumẽtis ſibi acquirere; hoc non ſolùm in quadruplũ jubemus publico repẽdere,ſed etiam dignitate eos privari. Magis enim debent duces & tribuni ſupra deputata ſibi emolumenta ſecundùm labores ſuos , de noſtra largitate remunerationem ſperare,& non de commeatis militum,aut eorum ſtipendiis lucrum ſibi adquirere: quoniam ideo ordinati ſunt milites,ut per ipſos provinciæ vindicẽtur; præcipuè cùm ſufficienter , & ipſis ducibus,& eorum officiis emolumẽta præſtitimus,& ſemper providimus unũquemq; ſecundùm labores ſuos ad gradus meliores ; & ad majores dignitates perducere.

Philo lib.de confuſione linguarum.

11 Deus bonorũ tantummodo cauſa eſt; mali autẽ prorſus nullius. Decet autẽ ſuæ naturæ propria operari; optimum optima: improborum autem pœnas per ejus miniſtros ſanciri.

Idem lib.de Abrahamo.

12 Æquũ Deus judicat, ut bona per ſe ipſum largiatur , contraria verò exequenda ſuis potentiis relinquat;& ſic ſolorũ bonorum auctor præcipuus , mali verò nullius exiſtimetur. Id quod mihi videntur & reges ad imitationem naturæ divinæ facere, dum

per ſe

se ipsos gratias porrigũt, pœnas per alios sanciunt,

Xenophon in Hierone.

Censeo viri principi sic agendum, ut si quis eget coactione, hunc aliis puniẽdum tradat. cæterum cũ prȩmia reddenda sunt his, qui rem bene gesserũt, id per se ipsum faciat. itaq; fit ut in his quod gratiosum est, per principẽ sit factũ; quòd verò cõtrà, per alios. 13

Aristoteles lib. 5. Polit. cap 11.

Probos & præstãtes viros sic principes honorare debent, ut se non putent à suis civibus plus honoris esse habituros: & hos honores ipsi per se tribuere; pœnas autẽ per alios magistrat⁹, & judices irrogare. 14

Divus Chrysost. in Acta Apost. hom. 43.

Nihil ita humanum osten dit characterem, ut misereri, & humanum esse: propter hoc & leges lictoribus totũ permittunt, volentes judicem usq; ad pronuntiationem sententiæ punire. ita etiam si justè fiat, non est animæ virtutum studiosæ punire, sed aliquo alio ad hoc habet opus: quia Deus non per se ipsum punit, sed per angelos, qui sunt ultrices potestates, quando Sodoma subversa sunt, per illos facta sunt omnia: similiter & ea quȩ in Ægypto acciderũt igitur quando servare oportet, per se ipsum hoc facit. ita Filiũ misit in salutem generis; & quando beneficiis opus est, se ipsum benefactorẽ vocat. Venite benedicti Patris mei, percipite præparatũ vobis regnum *& iterum:* Euge serve bone & fidelis, super pauca fuisti fidelis, super multa te constituam. 15

Sanctus Thomas in epistola ad Gal. cap. 2. lectione 2.

Sciendum est, quòd accipere personam propriè est in aliquo negotio attendere, quasi regulã ipsius negotii, cõditionem personȩ nihil facientem ad negotium: puta, cùm ideò do beneficium, quia est nobilis, sive pulcher; nobilitas enim, seu pulchritudo, nihil facit ad hoc, quòd habeat beneficium. si verò cõditio personæ facit ad negotium, sic considerãdo 16

illam

illam conditionem in facto illo, non accipio personam. sicut si ideo do beneficium alicui, quia bonus est, & bene deserviet Ecclesiæ, quia bene literatus, & honestus, non sum acceptor personæ, nihil est propriè accipere personam, quàm considerare conditionem personæ, nihil facientem ad negotium.

17 Acceptio personarum est vitium injustitiæ distributivæ, locũ habens ubi fidei alicujus commissum est, ut distribuat aliquid certo respectu, vel publicæ utilitatis, vel in remunerationem impensi in rempublicam beneficii, rei præclaræ, aut periculo pro eadẽ gestæ, aut etiam alicujus in futurum obeundi muneris: non tamen eo, sed alio respectu, qui ipsum distribuendo, seu muneri, seu beneficio, seu præmio non dignificet, idipsum distribuit. ut qui episcopatum, sacerdotiũ, magistratum dat, non illi qui magis idoneus est obeundo muneri, & verisimilius creditur magis profuturus reipublicę; sed vel cõsanguinitatis, vel obsequii, seu muneris, aut alterius favoris respectu. sic etiam si imperator præmia, & officia militaria iniquè distribuat, non meritis, aut minus meritis, præteritis meritis, aut magis meritis; nõ pro reipublicæ utilitate, sed pro suo privato affectu. merita verò oculis patere solẽt, ut in re militari facinora fortia; in re civili, longo usu exercitatione, studio, & doctrina cõparata providẽtia, ingenii promptitudo, judicii felicitas, & virtus, ac probitas: qui hæc respicit in distribuendo aliquo de publico, non personam respicit, aut accipit. sed quisquis aliquid in persona respicit, quod eam muneri illi non dignificat, is verè personam accipit. *hæc Albertus Pighius lib. 7. de libro hominis arbitrio, cap. 2.*

DE POENA
CAP. XXII.

Plato lib. de Philosophia.

Respu-

Reſpublicæ tunc optimè gubernantur, cùm inju- 1
ſti dant pœnas. Interrogatus Theophraſtus, quidnā
vitam humanam conſervaret, reſpondit: Beneficia,
& honor, & pœna.

Cicero pro Roſcio Amerino.

Quos ipſa natura retinere in officio non poteſt, ii 2
magnitudine pœnæ maleficio ſubmoveri debent.

Ariſt. lib 10. Ethic. cap. ult.

Multitudo neceſſitati potiùs quàm rationi; & pœ- 3
nis, quàm honeſtati paret. Quamobrem improbi,
qui voluptatem affectant, virtute relicta, dolore affi-
ciendi ſunt, perinde atque jumenta.

Divus Auguſt. lib 3. contra Creſconium.

In hoc reges, ſicut eis divinitùs præcipitur, Deo 4
ſerviunt in quantum ſunt reges, ſi in ſuo regno bo-
na jubeant, mala prohibeant; non ſolùm quæ perti-
nent ad humanam ſocietatem, verùm etiam, quę ad
divinam religionem. Fruſtrà dicis, relinquar libero
arbitrio. Cur enim non in homicidiis & ſtupris, & in
quibuſcunq; aliis facinoribus & flagitiis libero te ar
bitrio dimittendum eſſe proclamas? quæ tamen o-
mnia juſtis legibus comprimi utiliſſimum & ſalu-
berrimum eſt. dedit quidem Deus homini liberam
voluntatem; ſed nec bonam infructuoſam, nec ma-
lam eſſe voluit impunitam.

Idem divus de Sanctis, ſermone 11.

Sancti etiam cum Domino manentes, petunt vin 5
dictam de inimicis, duobus modis, & hoc cauſa cha-
ritatis: ut ſcilicet, qui ad vitam æternam prædeſtinati
ſunt, convertantur à malo ad bonum; qui verò præ-
ſciente Deo damnandi ſunt, moriantur, & peccare
deſiſtant; ut per hoc minorum pœnā in inferno ha-
beant, ubi unuſquiſq; ſecundùm qualitatem operū
ſuſtinebit magnitudinem pœnarum.

Iuſtinianus de proconſule Cappadociæ conſtit. 21.

Atrocia crimina ita acerbè punito, ut paucorum 6

 homi-

hominum supplicio omnes reliquos continuè castiget. Neque enim inhumanitas hoc, sed potiùs summa quædam humanitas est, cùm multi paucorum animadversione salvantur.

7 Sed cùm reip. salus in magistratibus civilibus & militaribus pendeat, hos in primis præmiis, & pœnis afficere oportet, ut alibi retuli.

Lex Constantini lib. 1. C. Theod. tit 6.

8 Cessent jam nunc rapaces officialium manus: cessent inquam. Nam si moniti non cessaverint, gladiis præcîdentur. Non sit venale judicis verbum, non ingressus redempti, non infame litigatoribus secretarium, non visio ipsa præsidis cum pretio: æquè aures judicantis pauperrimis ac divitibus referentur.

Alia ejusdem lex memorabilis lib. 9. codicis. Theod. tit. 1.

9 Siquis est cujusque loci, ordinis, dignitatis, qui se in quemcunque judicum, comitum, amicorum, vel palatinorum meorum aliquid veraciter & manifestè probare posse confidit, quod non integrè atque justè gessisse videatur; intrepidus & securus accedat, interpellet me, ipse audiam omnia, ipse cognoscam: etsi fuerit comprobatũ, ipse me vindicabo: dicat securus, & bene sibi conscius dicat; si probaverit, ut dixi, ipse me vindicabo de eo, qui me usque ad hoc tempus simulata integritate deceperit: illum autem qui hoc prodiderit, & comprobaverit, & dignitatibus, & rebus augebo. ita mihi summa divinitas semper propitia sit, & me incolumem præstet, ut cupio felicissima, & florente republica.

Lex Gratiani, Valentiniani, & Theodosii lib. 9. ejusdem Cod. tit. 27.

10 Hi qui in rep. versati sinistrè sunt, perpetuò sibi omnes dignitates sciant esse præclusas. Quo circa jubemus, ut illustris magnificentia tua nullum omninò, qui superiore tempore malè usæ administrationis

nis crimen excepit, ad provincias patiatur accedere, sed de his ad nos referat.

Plutarchus in Polit.

Quoniam juris dicendi tribunal velut commune omnibus templum patet, è vestigio quemque inde movere oportet morbum avaritię, & se ipsum aliorsum vertere ad recta munera expeditum; admonitũ priùs, & pro comperto habentem, ejus semper corruptam futuram rationem vitæ, qui semel depeculari remp. legere sacra, bona amicorum surripere, negare credita, clientes prodere, falsum pro testimonio dicere, animum induxit: hunc, inquam, futurum cõsiliarium perfidum, judicem irreligiosum, in magistratu gerendo quæstui & muneribus inhiantem, nullius, ut semel dixerim, injuriæ expertem. 11

Beatus August. de Verbis Domini serm. 15.

Si severitas disciplinæ dormiat, repressa disciplina, sævit impunita nequitia. 12

Chrysost. serm. de Absalon.

Semper scelera, dum non resecantur, increscunt; & in augmenta facinorum prosilitur, quoties secura impunitate peccatur, 13

Divus Bernardus lib. 3. de consid. ad Eugenium.

Impunitas, incuriæ soboles, insoleniæ mater, radix impudentiæ, transgressionum nutrix. 14

Iustinianus constit. 129. de Samaritanis.

Nullum adeò magnum cujusquam subditorum nostrorum est delictum, quod tandem aliquando benignitate, ac quadã venia dignum non habeatur. 15

Laurentius Grimaltius lib 1. de optimo senatore.

Religionis violatæ culpa, justa excusatione carere putanda est. Nulla pestis capitalior est ad evertendũ reip. statum, quàm religionis mutatio; verumq; illud est, quod Tullius dixit: Turbata religione, turbari totam rempublicam. 16

Idem post aliqua.

17 Constans igitur religio, legum, consuetudinum, virtutum, ipsiusq; reip. perpetuitatem efficit: quæ ubi est in hominibus mutata, eorum mutationem inducit; cum qua & virtutem, & leges, & mores tolli necesse est: quibus sublatis, perturbatio vitæ sequitur, & omnis confusio. unde seditiones, discordiæ inimicitiæ, odia, bella; ad extremum, interitus reip. consequitur.

Et mox.

18 Quomodo enim de pace, concordia, justitia, religione tractabunt seditiosi, discordes, injusti, impii? q̃ verò justitia potest esse in civitate, & republica; quæ fides, & societas humani generis, pietate, & religione adversus Deum sublata? fidem qui Deo non servat, quomodo servabit homini? inconstans in religione est, quomodo stabilis in dictis, factis, pactisve servãdis erit? pax in republica expetitur: quæ verò ab his sperari potest, qui cum religione, fide, conscientia belligerant?

Et statim.

19 Optandum est reipublicæ uti religionem puram & sanctam habeat, nec eam immutet unquam, sed retineat constanter. Omnis enim in republica mutatio mala est: at religionis pessima. quot regna propter religionem mutatam aut afflicta nimis, aut eversa miserè sunt? Græcia certè cum Latinis dissentiens, non modò religionem, sed libertatem, & linguam amisit, Turcisque est ignominiosè subjecta. Jam Germaniæ sanguinem quis non potius deplorandum, quàm commemorandum malit? cæteræ gentes pro religione bella suscipiunt: hæc contra religionem armis correptis, tota se proprio cruore cõspersit, & contaminavit. Taceo Galliam & Flandriã, quæ ex recenti vulnere nondum convaluerunt: Prætereo alia regna, quæ religionis mutatæ pœnas pro-

priis

priis hucuſq; geſtant cervicibus. Nihil peræquè mẽtes obcæcat, & exacerbatas, amentes, vecordes reddit, quàm temeritas ex mutata religione concepta. quare omni quidem magiſtratui, ſed maximè ſacerdoti publico curandum eſt, ne novæ religiones in remp. inducantur, inductæ damnentur, impiæ judicentur, atq; cum ſuis auctoribus exterminentur, evellantur, extirpentur.

Saxo lib 14. hiſtoriæ Danicæ.

Helias Ripenſis antiſtes hortulanum regi æmulandum ajebat, qui utilibus herbis incrementa conciliat, noxiis locum vacuefacit. quod dictum ſpecie horridum, ſi quis altiùs mente perſpiciat, ſumma induſtria procuratum fateatur neceſſe eſt. 20

Oſorius lib 8. de Regis inſtitutione.

Qui in officio ſibi commiſſo deliquerint, & honore priventur, & gravem pœnam peccati luant: niſi ſit ejuſmodi peccatum, quod mediocri pœna corrigi & emendari poſſit. inhumanum enim eſt, ſpem de illo, qui leve aliquod flagitium admiſit, adjicere. qs enim eſt, qui poſſit vitæ curſum ſine aliquo lapſu cõficere? magni tamen refert qualis ipſe lapſus extiterit, qui enim pecunia corruptus, aut malitia & improbitate cæcatus, malè ſuum officium gerit, acerrimè plectendus eſt. malum enim quo premitur, vix ſanari poteſt. is autem, qui per rei alicujus imperitiam aut incuriam erravit, facilè poteſt ad officium revocari. 21

DE IVDICIBVS QVÆSITORIBUS, QUOS PERQUISITORES VOCANT.

CAP. XXIII.

Quamvis ad judices criminum, cauſarum omniũ criminalium cognitio ſuo jure pertineat, cùm tamẽ 1

in provinciis ſcelus aliquod atrox committitur, judex à principe mitti ſolet, qui crimẽ illud perquirat & puniat: & hi judices, à perquirendo, Perquiſitores appellari ſolent. quo verbo & Plautus utitur in Sticho.

2 Eſt autem è rep. ut qui ſpretis ſuis judicibus facinora atrocia perpetrare non timent; hi ſeveriorem alium extraordinarium judicem metuant, qui acerbis ſuppliciis eos afficiat.

3 Adde quòd judices ordinarii multis negotiis occupati (ne quid verius ac durius dicam) remiſſiùs nõ nunquam talia crimina puniũt, & (ut inquit Ulpianus) ea quæ notabiliter fiunt, niſi ſpecialiter notentur, videntur quaſi neglecta. quamobrem prudenter admodum receptum eſt, ut in provincias nonnunquam criminum perquiſitores mittantur.

4 Sed quia nonnulli eorum, ut aliquid agere videãtur, & ut ingentem laudem, magnum & memorabile nomen adquirant, legum & humanitatis obliti, quo jure, qua injuria, ignorantes & innocentes iterdum punire ſolent: expediret fortaſſe, ut confeſtim peracta cauſa muneris à ſe geſti rationem redderẽt. Sic enim proculdubio fieret, ut juſtius & circumſpectiùs de fortunis, fama, membris, & vita hominum judicarent. Nonnunquam evenit (fateor) ut quorũdam criminum ſupplicia exacerbari oporteat, nimirum quoties multis graſſantibus exemplo eſt opus. Non tamen idcirco plectendi ſunt innocentes, nec excruciandi ac trucidandi ſunt homines, ob ſuſpiciones fallaces, aut pro culpa aliqua levi; ſed juris & legum æqualitate ſervata, perpenſo judicio, prout q̃q; res poſtulat, ſtatuendum eſt. Et in levioribus cauſis proniores ad lenitatem judices eſſe debẽt, & in gravioribus pœnis, ſeveritatem legum cum aliquo temperamento benignitatis ſubſequi, ut rectiſſimè tradit Martianus.

In carcerem conjiciant,sed suspectos; torqueant 5
nonnunquam,sed conscios;idq;probatis urgentissi-
mis indiciis,& eorum copia reis data. Exilio, mul-
cta,verberibusq; coërceant,sed nocentes:ultimis eti-
am suppliciis facinorosos afficiant , sed confessos
dũtaxat & planè convictos.Prostremò, meminerint
Apostolicarum sententiarum,non esse facienda ma-
la,ut veniant bona; & judicium sine misericordia
manere illum,qui misericodiam non fecerit, Rom
3. Jacob. 2.

DE TRIBVTIS.

CAP. XXIIII.

Regibus tributa debentur,non humano jure mo- 1
dò,sed etiam divino. Pharisæi miserunt discipulos
suos ad Jesum,dicentes:Dic nobis,quid tibi videtur,
licet censum dari Cæsari,an non?qui ait: Ostendite
mihi numisma census. At illi obtulerunt ei denari-
um.& ait illis Jesus : Cujus est imago hæc & super-
scriptio?Dicunt ei,Cæsaris. Tunc ait illis : Reddite
ergo, quę sunt Cęsaris, Cęsari;& quæ sunt Dei,Deo.
Et Paulus Apostolus inquit: Principibus tributa &
vectigalia esse præstanda, quia ministri Dei sunt.
Matthæi 22. Rom. 13.

Divus Chrysost. in epist. ad Romanos, homilia 23.

Cùm vectigalia regi damus, nũquid tanquã pro- 2
spicienti,nunquid tanquam præsidenti,curæ tuitio-
nisq; mercedem solventes? Atqui nihil illi solvisse-
mus,nisi ab initio utilem nobis talem fuisse præfe-
cturam cognovissemus.verùm propterea ab antiqs
temporibus communi omnium sententia principes
à nobis sustentari debere,visum est,ob id, quòd sua
ipsorum negligentes,communes res curant;univer-
sumque suum otium ad ea impendunt, quibus non
solùm ipsi,sed & quæ nostra sunt,salvantur.

Divum Thomas ibidem cap 13. lectione 1.

3 Principes tributa recipiunt, quasi stipiendia sui ministerii ad sustentationē: laborant enim ad omnium pacem & quietem servandam. peccant autem principes, si utilitatem populi nō procurant, aut violenter tributa diripiunt ultra statutam legem, quæ est quasi quoddā pactum inter regem & populum: item si exigunt ultra populi facultatem.

Rex Archidamus apud Thucydidem lib. 2.

4 Magna ex parte bellum vincitur consilio & pecuniæ vi.

Iustinianus constit. 8. novella.

5 Inevitabilis est tributorum exactio, siquidem militares expensæ magna indigent assiduitate, & sine pecuniis omnino confici nequeunt.

Idem const. 161.

6 Non aliter conservare licet remp. nisi præstationes importentur in publicum: ex quibus & militares nutriuntur copiæ, ut resistatur hostibus, & per agros ac urbes agantur excubiæ. perfruuntur item reliqui ordines attributis sibi salariis, reparantur quoque muri & urbes: deniq; omnia alia proveniunt, quæ communem subditorum utilitatem concernunt.

Iustinus const 4. in supplemento novellarum.

7 Impossibile est, ut tributis non illatis, respublica conservetur: militares namque copiæ assignato sibi salario inde percepto, hostibus resistunt, & civitates agrosq; defendunt; & quę à collatoribus contribuūtur, partim in ipsos, partim propter ipsos insumuntur & impenduntur; nobis autem prorsus nihil inde præter istarum rerum curas habere contingit.

Stephanus lib sententiarum.

8 Alexander cùm audisset, longè plus vectigalium à civitatibus auferri posse, dixit: Olitorem odi, qui radicitùs herbas excîdat.

Suetonius Tranquillus in Tiberio Cæsare. 9

Præsidibus onerandas tributo provincias suaden
tibus rescripsit: Boni pastoris esse, tondere pecus, non
deglubere. id quod Græcè ferunt dicere solitum:
Tonderi pecus meum, non rasitari volo. ut Budæus
in posterioribus annotationibus ad Pandectas re-
tulit.

Cùm apud Andrum argentum peteret Themi-
stocles, duos, inquit, ad vos adduco deos, vim ac sua-
sionem. at illi responderunt, apud se quoque duas
magnas esse deas, inopiam, & impossibilitatem: per
quas non dare liceret quæ peterentur.

Si vitari non possit, quin victigal novũ exigatur; 10
onerentur barbaræ ac peregrinæ merces, quæ non
tam ad vitæ faciunt necessitatem, quàm ad luxum
ac delicias; & quarum usus divitum est peculiaris: ve-
lut aromata, unguenta, gemmæ, atque id genus alia.
Nam hinc incommodum sentient hi tantùm, quo-
rũ fortunæ id ferre possint, nec ob hanc jacturam ad
inopiam redigentur, sed fortasse reddentur frugalio
res, ut pecuniæ jactura morum bono sarciatur.

Dio Cassius lib. 52.

Mæcenas Augusto Cæsari dixit: vectigalia impe- 11
randa subditis sunt. neque clam me est, nonnullos
tributa, & vectigalia constituta ægrè laturos esse; ve-
rùm & ipsi, si neque alio præterea damno affician-
tur, & re ipsa comperiãt, hęc ipsorũ salutis causa, atq;
ut cæteris suis bonis tutò perfrui possint, exigi: ma-
gnas etiam tibi gratias agent, quòd exiguam suorũ
redituum partem tibi conferentes, reliqua omnia si-
ne damno percipere possint; idq; eò magis fiet, si te
continenter vivere, ac nihil prodigere videant. quis
enim cùm videat te in re familiari summa parsimo-
nia uti, in publica liberalissimum esse, non ultrò ve-
lit aliquid conferre, cùm tuas divitias suam securita
tem ac copiam esse judicet? Itaq; pecuniæ etiam pu-
blicæ tibi suppetent.

Divus August. de verbis Domini sermone 19.

13 Quod Cæsar præcipit, ferendum est; quod imperator indicit, tolerandum est: sed fit intolerabile, dũ illud præda exactionis accumulat.

Ex divo Thoma lib. 3. de regim. princip. cap. 11.

14 Quia nemo militat suis stipendiis unquã, & quodam jure naturæ unusquisque de suo labore debet reportare mercedem, ut probat Apostolus in epistola prima ad Corinthios: hinc est, quòd licet principib⁹ à suis subditis tributa, & annuos cẽsus percipere. unde cùm Apostolus in ea epistola, quæ est ad Romanos, probasset, omne dominium à Deo esse provisum; tandem persuadet eisdem retribuere ꝓ labore: ideo inquit, & tributa pſtatis: ministri enim Dei sunt in hoc ipsi servientes. item quòd pro bono reip. ut pro defensione regni, vel pro quacunq; alia causa pertinente ad bonum commune, possit rex tributa exigere, ratio est in promptu: quia cùm societas humana sit naturalis, omnia necessaria ad ejus conservationem erunt de jure naturæ: igitur ad conservationem, & bonũ commune reip. poterit rex justè à subditis pecuniam exigere. postremò, ars imitatur naturam, & ea non deficit in necessariis, ergo neque ars. sed inter omnes artes, ars vivendi est melior, ut probat Cicero in Tusculanis quęstionibus; eo quòd cæteræ artes ordinãtur ad ipsam: ergo in necessariis regni rex non debet deficere, sed potest supplere omnem defectum ad regnum conservandum: & ideo potest legitimas exactiones facere, sed moderatę debent esse, ac tolerabiles. ut inquit August. de verbis Domini, exponens illud Matthæi, Reddite quæ sunt Cæsaris Cæsari. & iterum explicans illud Joannis Baptistæ, neminem concutiatis, sed estote contenti stipendiis vestris. hæc beatus Thomas.

Ferus in Matth. cap. 22.

Attendant principes, si Christiani sunt, si gravissi- 15
mam Dei vindictam incurrere nolint, ne nimium gravent, ac deglubant plebem: Cùm constitueris, inquit, regem, non multiplicabit sibi equos. quo verbo omnes inutiles impensæ prohibentur, propter quas populus gravatur: qui contrarium facit, injustè facit, atque ad restitutionem tenetur.

Suetonius in Caligula cap. 38.

Absumptis immensis opibus exhaustus atq; egẽs 16
ad rapinas convertit animum, vario & exquisitissimo calumniarũ, & auctionũ, & vectigaliũ genere.

Idem in Nerone cap 32.

Exhaustus & egens, calumniis, rapinisq́; intendit 17
animum. *&c.*

Idem in Vespasiano cap. 16.

Sunt qui opinentur, ad manubias, & rapinas ne- 18
cessitate compulsum summa ærarii fisciq́; inopia.

Idem Suetonius in Domitiano c. 12.

Exhaustus operum ac munerum impensis, stipen- 19
dioq́;, quod adjecerat, prædabatur omnimodo, bona vivorum, & mortuorum usq; quaq; quolibet & accusatore & crimine corripiebantur, *&c.*

DE EDVCATIONE PVERORUM.

CAP. XXV.

Ex educatione mala, pravi pueri, pejores adolescẽ- 1
tes, & viri pessimi solent evadere. cùm igitur ea sit optima reip. gubernatio, quæ cives meliores facit; summopere curandum est, ut pueri atque adolescẽtes rectè educentur: non enim alia re meliores homines fient. Nam, ut civis meus Seneca inquit, educatio mores facit.

Da-

Danielis 13.

2 Susanna erat timens Deum;parentes enim illius, cùm essent justi,erudierunt filiam suā secundùm legem Moysi. Ubi Sanctus Hieronymus addit; hoc utendum est testimonio ad exhortationem parentum, ut doceant juxta legē, sermonémq; divinum non solùm filios, sed & filias suas.

2.Timoth. 3.

3 Tu verò permane in his quæ didicisti, & credita sunt tibi;sciens, à quo didiceris: & quia ab infantia sacras literas nosti. *Diotogenes lib.de Sanctitate.*

4 Adolescentium educatio fundamētum est totius reipublicæ. *8 Politicorum cap.1.*

5 Legumlatori plurimum operæ ponēdum est in puerorum educatione: quod in civitatibus prætermissum,reipublicæ vehementer nocet.

Plat.6 de Rep & 6 de Legibus.

6 Puerorum natura conveniētem nacta disciplinā, semper proficiendo,ad omnem pervenit virtutem: enutrita autē si fuerit perversè, ad contraria facilè dilabitur. *Proverbiorum 13.*

7 Qui parcit virgæ, odit filium suum: qui autē diligit illū,instāter erudit. *Proverbiorū 23.*

8 Noli subtrahere à puero disciplinā: si enim percusseris eum virga,non morietur: tu virga percuties eum,& animam ejus de inferno liberabis.

Ecclesiastici 30.

9 Qui diligit filiū suum, assiduat illi flagella, ut lętetur in novissimo. equus indomitus evadit durus, & filius remissus eavadet præceps. Lacta filiū,& pavētem te faciet: lude cum eo,& cōtristabit te: non des illi potestatē in juventute, & ne despicias cogitatus illius: curva cervicē ejus in juventute, & tunde latera ejus dum infans est, ne forté induret, & non credat tibi;& erit tibi dolor animæ.

Isocratis in Areopagiteco.

10 Plerosque iis moribus & institutis similes eva-

dere necesse est, quibus singuli educati fuerint.

Plato in Clitiphone.

Socrates crebris sermonib' hoc usurpabat: Quorsum ruitis homines, qui omne in cōparandis pecuniis vestrum studium facitis; filiorum verò, quibus eas relinquitis, nullam sanè curam suscipitis? 11

Xenophon epistola ad Critonem.

Scias Socratem frequenter ad nos dixisse: Quòd illi, qui filiis de multis opibus prospiciunt, ut autem boni atq; egregii evadent, negligunt; simile quid agant equos alentibus, quos belli disciplinam non docent, multū verò pabuli exhibent: sic enim equos habituri sunt pinguiores, sed rerum, quas præstare oportet, imperitos. 12

Plutarchus in Apoph. Laconicis.

Lycurgus legumlator, volens ex eo vivendi modo, qui antea fuisset, ad tēperantiorem vitæ ordinē suos cives traducere, ac honestos fortésq; efficere, duos educavit catulos, ex iisdem parentibus natos; quorum alterum quidem gulę assuefecit, domi esse permittens; alterum autem educens, ad venationē exercuit: deinde, illis in concionem adductis, disposuit & spinas, & quædam gulæ irritamenta; posteaq; leporem dimisit: sed cùm ad consueta uterq; cucurrisset, ac leporē alter cepisset; Videte, inquit, ô cives, cùm ex eodem sint genere, quàm dissimiles, ob educationē inter se evaserint; quantoq; efficacior, quàm natura, ad res honestas sit exercitatio. 13

Chrysost. in Matth. homil. 38.

Otiosa juventus impudenter educata, omni ferocissima bestia immanior est. 14

Divus Hieronym. epist. 9.

Non est parvi apud Deum meriti, bene filios educare. 15

Jeremiæ 13.

Si mutare potest Æthiops pellem suam, aut pardus varietates suas; & vos poteritis benefacere, cùm didiceritis malum. 16

Ferus

Ferus in Exodum, cap. 10.

17 Pessimè faciunt, qui filios suos in pueritia negligunt, nec in timore Dei educant: nisi enim in pueritia timor Dei cordibus hominum imprimatur, ad omnia mala prolabuntur. Hæc non temerè moneo, quia video juventutem hoc tēpore miserè negligi. in magnam perniciem ecclesiæ, & in nostram ipsorum damnationem.

Idem in librum Iudicum, cap. 10.

18 Juvētus ex sese est fervens, temeraria, inconsulta, improvida futurorū; ducitur & regitur affectibus, non attendit ad aliorum admonitiones, nec sibi ipsi rectè consulere potest. non igitur mirum, quòd facit, quæ non decent. quid autem boni sperari potest, ubi filii juvenes malè educantur?

Proverbiorum 22.

19 Proverbium est, adolescēs juxta viam suam, etiā cùm senuerit, non recedet ab ea.

Bresius lib. 1. de Rep.

20 Puerorum ingenia, tanquam agri, ex quibus respublica suos omnes fructus est perceptura, diligentissimè colantur, & rebus optimis serantur prohibeantur inseri quæcūq; reipublicæ noxia sunt, & insita confestim à magistratibus evellantur. Nā semina virtutis admodum rara sunt, & sterile solum vel incultum nacta, proventu malarum herbarā facillimè marcescunt. *Quidam.*

21 Quemadmodum canes ad venatum habiles reddit educatio, ita viros bello & reipublicę utiles, reddit recta institutio. *Idem.*

22 Quales nascātur liberi, nulli in manu est: at ut recta institutione evadant boni, nostrę potestatis est.

Idem.

23 Res efficax est natura, sed potentior est institutio quæ malam naturam corrigit.

Stobæus sermone 123.

Primum,

Primum, medium, & ultimum est, educatio diligens, & institutio recta. hæc enim sunt, quæ ferunt & ducunt ad virtutem & felicitatem. 24

Origenes lib. 1. in Iob.

Omnia quę deliquerint filii, de parentibus eorũ requirentur, qui non erudierunt neq; corripuerunt eos. 25

Quidam.

Si adolescentes malè morati evadant, id primæ ętatis formatoribus potissimùm imputandum est. 26

Ioannes Curopalates in Historia.

Romanus imperator omnes in honore habebat monachos, sed præcipuè Sergiũ virtutibus præditũ; omnibusq́; bonis ornatum; qui semper admonebat imperatorem, ut filiorum curam susciperet, neq; eos rudes esse permitteret, ne quo modo ei accideret, quod olim Heli evenit. 27

Averroës in libros Platonis de rep. tractatu 3.

Nulla tam prava, tamq́; perversa hominis natura est, quę institutione non possit ad humanas virtutes formari. 28

Ex Nicephoro lib. 14. cap. 2.

Pulcheria sanctissima illud in primis curavit, ut frater ejus Theodosius in imperaroriis artibus educaretur, atq; disciplinis ætati cuiq; convenientibus institueretur: & ab ipsa edoctus est, ut in rebus quibusq; se, prout tempus ferret, vel placidum, vel terribilem exhiberet, & commodum audiendis supplicantium precibus præberet. potissimùm verò eum docuit justitiam, & veram pietatem colere: precari continenter: tẽpla adire frequenter: ædes sacras vasis, donariis, & ornamentis locupletare: sacerdotum ordinem, simulq́; viros bonos, qui Christianorum legibus optimè viverent, plurimi facere. 29

Vives in introductione ad Sapientiam.

Assuescat unusquisq; jam tum à puero veras habere de rebus opiniones, quæ simul cum ætate adolescãt: & ea cupiat, quæ recta sunt; fugiat, quæ prava: ut 30

va:ut aſſuefactio hæc bene agere vertat ei propè in naturam.tota reliqua vita ex hac puerili educatione pendet. *Arnoldus Ferronus de rebus Gallorū lib. 3.*

31 Mihi quidem vetera facta dictaq; majorum repetenti mirum videri ſolet,quo tandem pacto, qui olim ultrò Gallicum imperium expetebāt, nunc tā facilè repudiēt;veriſimillimū verò videbatur, ſuperioribus ſeculis viguiſſe Gallicam domi foriſq; induſtriam : honeſtam de omni virtute inter nobiles fuiſſe cōtentionem:certamen eis fuiſſe,domine antiquiores prudentia & conſilio melius, an foris juventus magnitudine animi, ac induſtria res bellicas gererent. *Et mox.*

32 Ita ſeniores, quorum virtus multis magníſq; reb⁹ eſſet cognita, provinciis regēdis prçponebantur: juvenes ad maxima pericula adeūda parati, ſeniorū præmia expectabant:ipſiq; ita educabantur à majoribus,ut equitando, jaculando, ſemper aliquid agerent,quo aleretur virtus.

Et ſtatim.

33 Nūc inſtituuntur ad otium,& illecebras : choreas ducunt:epulis inſtruendis regiam magnificentiam imitantur.inde procax & ſuperbus faſtus, pro rectis blanda unoquoq; ſuggerente:ita delitiis, languore, deſidia inficiuntur,& vanis aſſentationibus,opinionibuſq; delinitum animum molliunt, ut jam veriſſimum vetus illud reddiderint, quo dictū eſt, ætatem parentum pejorem avis, ferre nos nequiores, mox daturos progeniem vitioſiorem.

Tum adiicit.

34 Alea,& fritillus in manibus eſt: pro magiſtris vitę inſtituendę, agmen canum,& avium:ita dū ſumptus fiunt ingentes, ad rapinas converſi, tum freti malitia pervertere urbes, & expilare, decoraque omnia labefactare aſſueſcunt. nec mirum, ſi cùm ita inſtituti ad gubernacula accedant, teneant clavum, ſedeant

ſedeant in puppi ,naufragia facta plerunque audiamus. Hæc ideo prolixiùs retuli,ut caveant noſtrates, ne quid ſimile illis contingat.

Chryſoſt. lib.3. adverſus vituperatores vitæ Monaſticæ.

Etſi vitam noſtram omnem ſumma cum diligentia & cura diſponamus, extrema tamen animadverſione puniemur,ſi liberorum ſalutem neglexerimꝰ. 35

Et poſt aliqua.

Hos ego patres parricidis ipſis immaniores ,ſceleratioreſq; dixerim : illi enim corpus ab anima diſſeparant;iſti & animam & corpus æternis ignib. tradunt.atque is quidem qui corpore occiditur, neceſſariò naturali lege,etiam ſi necatus non fuiſſet, moreretur : hic verò ſempiternam mortem vitare potuiſſet,niſi hanc illi conſciviſſet paterna negligentia. 36

Sanctus Hieronym. in epiſt. ad Titum cap. 2.

Matres ita diligunt filios,ſi eos in Dei erudiant diſciplina : cæterum nolle eos contriſtare docēdo quæ bona ſunt,& libertatem tribuere peccandi , non eſt amare filios,ſed odiſſe. 37

Oſorius lib.1. de Regis inſtitutione.

Ut ager neglectus & incultus,quò fertilior eſt,eò magis ſpinis & vepribus,& agreſtium plantarum aſperitate vaſtatur:ita cùm animus minimè colitur liberali diſciplina,quò clarior eſt illius indoles,eò pluribus & tetrioribus vitiis obruitur. 38

Idem lib. 7.

Parentibus,qui liberis ſuis id,quod non decet,indulſerint,gravis ignominiæ pœna conſtituta eſſe debet:ſi enim quilibet domi ſuæ filios rectè educaverit,& honeſta diſciplina devinxerit multò minus negotii reip. moderatores in civibus univerſis regendis & continendis habebunt. 39

Et poſt aliqua

An id obſcurum eſt,ſi filios ſuos quilibet peſſimè 40

instituerit , futurum , ut illi omni se scelere & flagitio contaminent? an parum constat, si maxima civium pars flagitiosa fuerit, remp. funditùs interituram? qui igitur filios suos malè instituit, remp. funditùs evertit. quod enim est aliud rerum publicarũ exitium & funus, nisi id, quod corrupta & vitiosa civium institutione comparatur?

Tobiæ cap. 1.

41 Tobias docuit filium suum ab infantia timere Deum & abstinere ab omni peccato. *& alia memorabilia capite 4.*

Et cap. 10.

42 Ipse & uxor ejus monuerunt filiam suam honorare soceros, diligere maritum, regere familiam, gubernare domum; & se ipsam irreprehensibilem exhibere.

Et cap. 14.

43 Filiis vestris mandate, ut faciant justitias & eleemosynas, ut sint memores Dei, & benedicant eum in omni tempore in veritate, & in tota virtute sua.

DE STVDIIS LITERARVM.

CAP. XXVI.

1 Quàm sint reip. necessaria literarum studia, quã utiles academiæ & scholæ, non tantùm quotidianis exemplis experimur, sed etiam ex his, quæ jam subjiciemus, liquidò perspici potest.

Dion Caßius lib 52.

2 Mæcenas Augusto Cæsari dixit: Hoc te summopere hortor, instituas, ut patricii equestrisq; ordinis homines, dum adhuc pueritiam agunt, ludos literarios frequentent; adolescentes autem facti, equos & arma tractare discant, ad utrunque doctoribus publicis certo stipendio conductis: ita .n. statim à puero discentes atq; exercentes, omnia ea quæ adultis

sunt

ſunt uſurpanda,ad omnia negotia aptiores habebis. optimi enim ac egregii principis eſt,non modò ipſe ut omnia ex officio agat, verùm ut qua ratione etiã reliqui omnes quàm optimi fiant,proſpicere.

Cicero lib. 3. de divinatione.

Nullum munus reip. afferre majus meliúsve poſ- 3
ſumus,quàm ſi doceamus atque erudiamus juventutem , iis præſertim moribus atque temporibus, quibus ita prolapſa eſt,ut omnium opibus refrænãda atque coërcenda ſit.

Pythagoricorum apophthegma.

Ætatum habenda cura eſt, ut pueri in diſciplinis 4
exerceantur,juvenes civitatis,morum & legum ſtudioſi ſint;viri publicis muneribus incumbant: ſenes in judiciis & conſiliis verſentur.

Suetonius in Veſpaſiano,cap.18.

Ingenia & artes vel maximè fovit:primus è fiſco 5
Latinis Græciſq; rhetorib. annua centena cõſtituit.

Idem in Iulio Cæſare,cap.42.

Omnes medicinã Romę profeſſos , & liberalium 6
artium doctores,quò libentiùs & ipſi urbem incolerent,& cæteri appeterent,civitate donavit.

Euſebius lib.5 hiſt.Eccleſ cap.10.

Cùm per idem tẽpus(Antonini Imperatoris)ſcho- 7
læ Eccleſiaſticæ,& doctoris officio præeſſet vir in omni eruditione nobiliſſimus Panthenus , ex quo apud eos conſuetudo antiquitùs tradita,uſque in hodiernum permanet , divinarum ſcripturarũ doctores inibi ſcholæ Eccleſiaſticæ haberi,viros dumtaxat in ſcientia,& in eruditione probatiſſimos,&c.

Baptiſta Egnatius in Carolo Magno.

Nemo bonarum artium ſtudia indulgentiùs fo- 8
vit,ipſe Pariſienſe gymnaſium,& Papienſe,viris undique doctiſſimis accerſitis,inſtituit.

Ritius in eodem.

Optimarum artium ſcholas inſtituit, & ſtudiorũ 9

conventum, quem Pariſiis Univerſitatem vocant.

Ex AEgidio Romano lib 3. parte 2. cap. 8.

10 Curare rex debet, ut in regno ſuo vigeant ſtudia literarum, ut ibi ſint multi ſapientes & induſtrii: ne ſubditi ſui ſint ignorantiæ tenebris involuti. addo etiam, ut ex Theologis, juris peritis, medicis, & aliis doctis viris plurimæ utilitates proveniant, atq; adeò felicior ſit ipſa reſpublica.

Laurentius Grimalius lib. 1. de optimo ſenatore.

11 Cives in academiis educari debent ad honeſtè vivendum, & remp. gubernandam: ob idq; reſpublica curare debet, ut ſcholas habeat, virtutum omnium tanquam officinas: ad quas juvenes ſicuti ad meſſē bonarum artium commeare debent, virtutum, diſciplinarumq; fructus ex his reportaturi.

Cebetes Thebanus.

12 Viros bonos non divitiæ, ſed eruditio facit.

Eccleſiaſtici 37.

13 Vir peritus animæ ſuæ ſuavis eſt.

Proverb. 17.

14 Pretioſi ſpiritus eſt vir eruditus.

Ibidem lib. 10.

15 Qui indocti ſunt, in cordis egeſtate morientur.

Quidam poëtæ Græci.

16 Duplum quàm alii vident, qui literas didicerunt.

Item.

17 Baculus eſt eruditio vitæ.

Tum:

18 Pulchra eſt poſſeſſio doctrina mortalibus.

Tum illud:

19 Qui literas novit, fit longè prudentior.

Ac demum.

20 Literarum expers, non videt videns.

Ex Nicephoro lib.12.cap.23.

Theodosius Hispanus, divinissimus Imperator, 21
liberis suis virtutis Magistrum Arsenium præfecit: q
disciplina omni præceptoris, & liberali educatione patris illis loco fuit. Cùm autem derepentè Theodosius ad eos aliquando venisset, pueros quidē splēdore magnifico confidentes, Arsenium verò inter docendum, eis astantem reperit. Qua de causa imperator indignatus, cùm illos insignibus principalibus nudavit, tum sempiterna memoria dignum, & verè imperiale illud verbum est prolocutus: Si tales se p̄bituri essent, ut mores, vitamq; suam ad disciplinā, & leges Dei componerent, propensum & illum fore, ut eis imperium in manus tradat, ad civium & subditorum commodum & utilitatem accōmodatum: sin minus, conducibilius esse dixit, ut sic privati vitam exigerent, quàm doctrina nulla cum periculo imperarent.

Eumenius oratione de scholis instaurandis.

Cæsar pro divina intelligentia mentis ęternę sentit literas omnium fundamēta esse virtutum; utpote 22
continentiæ, modestiæ, vigilantiæ, patientiæ magistras: quæ universa cùm in consuetudinem tenera ętate venerunt, omnia deinceps officia vitæ ad ipsa convalescunt: esseq; omnis industriæ, atque omnis laudes nutrices, aut (ut veriùs loquar) matres.

Petrarcha lib.1.rerum memorandarū.

Robertus rex Siciliæ, Ego (inquit) juro, dulciores 23
& multo cariores mihi literas esse, quàm regnum: & si alterutro carendum sit, æquanimiùs me diademate quàm literis cariturum.

Cuspinianus de Cæsaribus

Carolus Magnus liberos suos ita instituit, ut filii 24
primùm optimas disciplinas, tum equitare, venari, ac cætera militaria munera addiscerēt. filiæ verò assuescerent lanificio, ac cęteris muliebribus operibus,

ne turpi otio torpeſcerent, Auguſtum imitatus hac in re.

Idem eodem lib.

25 Audivi ex ore Maximiliani hoc verbum, quod nunquam è memoria mea excidet;quàm multa bonis præceptoribus, qui rectè inſtituunt pueros, debemus;tam multis plagis ſunt onerandi indocti pœdagogi,qui pretioſiſſimum ętatis tempusperdunt; & ea docent,quæ dediſcere multo labore opus eſt.

Egnatius in Sigiſmundo.

26 Doctos homines in primis fovit, & dignitatibus etiam amplis honeſtavit. accuſavit ſæpe Germanos principes,qui Latinas odiſſent literas: à quib. reprehenſus quandoq;,quòd homines doctos foveret,ſed humiles genere: Ego, inquit, eos amo, quos natura alios anteſtare facilè voluit.

Appuleius lib 10.

27 Dominus ædium habebat juvenem filium probè literatum,atque ob id conſequenter pietate modeſtiaq; præcipuum.

Beroaldus quadam in epiſtola.

28 Ad unicum calamitatis levamentum ſtudia confugiens,id temporis maximè expertus es,literas,ſicuti felicibus in rebus ſunt maximo ornamento, ita in calamitoſis eſſe maximo ſolatio, ſingulariq; perfugio,ex quo uberrim⁹ eſt fruct⁹,jucunditaſq; ſapiēti.

Diogenes.

29 Eruditio juvenibus ſobrietas eſt ſenibus ſalatiū, pauperibus pivitibus ornamentum.

Idem.

Filii malè educati,ſummi hoſtes patribus in ſenectute ſunt.

Alexius lib.2.reip.Chriſtianæ.

30 Puerorum ac juvenum imperitia omni bellua intractabilior eſt,propterea quòd prudentiæ fontem adhuc apertum non habeant. *Et paulò pòſt:* Juvenes ad lite-

ad literas invitentur, quò peritiam asciscant, sine qua probus juvenis, immò probus homo quispiam esse non potest.

Osorius lib. 1. de regis institutione.

Hoc negare non possumus studia literarum homines etiam naturâ feros, ab agresti quadam immanitate traducere: unde id evenire cernimus, ut quò quisque magis se ad bonas literas applicat, eò magis clemens atque benignus evadat. 32

Idem lib. 2.

Omnes qui literis student, & vitiis cooperti sunt, non sapientes, sed insani sunt. 33

Et post multa.

Sanitatem in corpore efficit victus moderatio & exercitatio: animi verò sanitas & robur, virtutis institutione & honestatis disciplina continetur. 34

Idem Osorius lib 4.

Quamvis Philippus multis laudibus abundaret, nescio an quidquam fuerit in illo majore laude dignum studio illo, quod in Alexandro instituendo & erudiendo posuit: cùm enim Alexander ortus esset, ad Aristotelem scripsit, se non tantas diis gratias agere, quòd ex uxore Olympia filium suscepisset, quàm quòd eo tempore suscepisset, quo posset ab illo clarissimis disciplinis institui. nec solùm id scripsit, sed re etiam præstitit. 35

Ex eiusdem libro. 6.

Si hominum, qui nunc vivunt, sapientia & consilio regis status fulciendus est, multò certè magis eorum, qui vita jam functi sunt, consilio & auctoritate principes omnes, qui munus suum tueri cum laude voluerint, instruendi sunt. primùm quidem, quia illi, quorum scripta extant, omnes fermè fuerunt summo ingenio, summa doctrina, summaq; eloquentia præditi. deinde, quòd ea, quæ literis mandarunt, non suo tantùm ingenio pepererunt, sed antiquissi- 36

morum hominum ſcriptis adjuti, & multis etiam rerum eventis edocti, & uſu longiſſimo vitæ confirmati, ea quæ viderunt, eſſe magnas utilitates rebus humanis allatura, poſteritati conſecrarunt.

Et mox:

37 Adde quòd illi homines ingenio atque doctrina præcellentes, non quidquid illis in mentem ſubitò veniret, ſed quod lentè & faſtidiosè probarent, & diu comprimerent, & ſępe corrigerent, & ſummo ſtudio limarent, in lucem edendum eſſe putaverunt. tum illi, qui jam ex hac vita exceſſerunt, invidia & obtrectatione, & odio, & cupiditate, & reliquis motibus animi carent; neq; rem ſuam augere ſtudent, neque principum offenſionem metuunt: ita ut illorum decreta & conſilia ſuſpecta eſſe non poſſint. poſtremò id, quod eſt antiquitate confirmatum, habet quandam religionem, quam violare à pleriſque nefas exiſtimatur.

Idem Oſorius poſt aliqua:

38 Quamvis homo multis negotiis interſit, ad ſummamq; ſenectutem perveniat, ſi nihil aliud novit, niſi quod ipſe vidit atq; tranſegit, ſemper adoleſcens, atque penè puer habendus eſt. hoc igitur, quod vitæ brevitas negat, literæ cumulatè largiuntur.

Idem libro 7.

39 Non eſt hominis nobilis atque virtute præſtantis officium, ſine ullo modo & ratione patrimonium amplius, quàm reſpublica ferre poſſit, poſteris ſuis relinquere; ſed illam hereditatem ſatis amplam & copioſam arbitrari, quæ eſt in clariſſimo virtutis exemplo, poſteris ad imitandum propoſito, cōſtituta. illa namq; hæreditas injuria plerunque & iniquitate, & hominum odio, & offenſione, & invidia comparatur: hæc autem juſtiſſimis officiis, & meritis excellentibus, & virtute divina cōficitur. illa filios plerumque deſides, & ignavos, & odioſos reddit: hæc

ſtrennos & induſtrios , & publicæ ſalutis atque dignitatis amantes. illa poſtremò eſt fluxa, caduca & inſtabilis,& caſibus infinitis obnoxia: hęc verò conſtans, firma, ſtabilis atque ſempiterna.

DE LIBRIS OBSCOENIS.

Cap. XXVII.

Ad rectam reip. gubernationem pertinet, diligẽter cavere, ne libri obſcœni excudantur aut legantur: hi enim corrumpunt hominum otioſorum mores. Quod autem bonos mores corrumpit, id etiam remp. vehementer lędit. Nam (ut Ariſtoteles inquit) ſemper optimi quiq; mores, melioris reip. ſunt cauſa. *lib.8.Polit.cap.1* 1

Idem lib.7.eiusdem operis,cap.17.

Ut cætera mala, ſic debet legumlator ſermonis turpitudinem è civitate pellere: nam facilè turpia loquendo efficitur, ut homines his proxima faciant, quod maximè providendum eſt in adoleſcentibus, ne quid tale vel dicant, vel audiant. Si quis autẽ dicere vel agere vetitorum quicquam viſus fuerit, hũc oportebit caſtigari, & verberibus punire. Cùm autẽ ne quis talia loquatur, prohibetur; ſatis intelligitur vetari, ne turpes vel picturas vel fabulas ſpectet. Ad officium igitur magiſtratuum pertinet curare ut nihil nec fictum nec pictum ſit, quod turpes actiones imitetur. *hæc ille.* 2

Plato lib.10.de Republica.

Si voluptuoſam muſam in canticis & carminibus acceptaveris, voluptas ac dolor in civitate, pro lege & ratione, dominabuntur. 3

Idem lib.7.de Legibus.

Nemo poëta, præter civitatis leges, & juſta vel honeſta vel bona, fingere quicquam audeat: nec liceat, quæ compoſuerit, ulli privatorum oſtendere, 4

antequàm constituti hac de re judices, legumque custodes & viderint & approbaverint. *Et paulò post:* Insaniremus & nos omnino, & civitas omnis, si antequàm magistratus viderint quæ composuistis, & dicenda ad populum judicaverint, admitteremini.

Idem lib. 8. de Legibus.

5 Nemo audeat musam, horum judicio non probatam, canere, etiam si Thamyræ Orpheique hymnis sit suavior.

Basilius Magnus ad adolescentes, hom. 25.

6 Ad vitiosos sermones consuetudo, via quædã est ad res ipsas. *& inibi post multa:* Plurimùm refert, sanis aut vitiosis cantilenis aures impleri.

Hermas lib. 3. de instaur. religione, cap 5.

7 Typographorum licentia severissimè cohibenda esset. Hinc enim ubiq; terrarum tot plaustra aniliũ deliramentorum, stultarum historiarum, publico malò effictorũ rumorum, superstitiosarum precularum, famosorum in omnes omnium hominum ordines libellorum proficiscuntur, quæ nunc in omnium sinu gestantur, senum, virorum, juvenem, adolescentulorum, atq; adeò puellorum ac puellarum, per inde ac si data opera, ab ipsis penè uberibus, teneros omnium animos festinaremus omnibus omnium vanitatum vitiorumq; generibus contaminare. Cujus contagii non aliud remedium inveniri potest, nisi qua dignum est diligentia curetur, ne usquam locorum quovis idiomate, sive serii sive ludicri libri aut libelli imprimantur, vendantur, importentur, legantur, habeantur, nisi quos publica auctoritate delecti censores approbarint; ita planè, ut officinæ excudendorum librorum publicę ubique auctoritati pareant, non secus atque officinæ cudendæ monetę: idq; tanto majore solicitudine, quanto par est existimandum, plus interesse reip. bonos mores incorruptos esse, quàm monetam.

Puther-

Putherbeus lib.1. Theotimi.

Ita semper mihi persuasi, nullam esse valentiorem 8
machinam, ad oppugnandum, cùm matronarum pudicitiam, tùm virginum acviduarum castimoniam, ipsa lectione lascivæ historiæ; neque ullam uspiam esse posse tam bene natam, tamq; immota integritate feminam, quæ hac ipsa non corrumpatur.

Et paulò post.

Quot faces suppeditat Lanzelotus à lacu? quot 9
Merlinus? quot incendia suggerit Arturus? quot despumat libidinibus Ogerius? addo etiam, quot Amadisius? quot Cælestina, & alii ejusdem generis plurimi? qui omnes comburendi ac prohibendi sunt.

Et mox:

Et ut ad nænias horum temporum descendam, 10
quod sulphur violentius urit Peregrini dictione? quid putidius Galateæ lectione? quid Helisenæ, quid Flametæ ignibus impudentius (tum addo, quid Dianis lascivius, ac pudicitiæ perniciosius?) ut ne immēsa adducam rhythmorum, comœdiarum, cantionū plaustra, quibus nihil unquam sordidius, nihil fœtidius vidit hæc ætas: & tamen quæ in his libris plurimùm est edocta puella, quę ex illis scit ejaculari dicteria, & ex horum disciplina cum procis, aliisque hominibus ad multus horas facundè confabulari, & ad hos prolixas architectari literas; ea demum verè sapiens, gratiosa & aulica est.

DE PEREGRINIS MERCIBUS.

CAP. XXVIII.

Dictus Gregorius in Ezechielem hom.10.

Poterat unicuilibet regioni fructus omnes tribue 1
re Deus, sed si una quælibet regio alterius regionis fructu nō indigeret, communionem cum altera nō

habu-

habuiſſet:unde fit,ut huic vini, alii verò olei abundantiam tribuat;hanc multitudine pecudum, illam verò ubertate abundare fructuū; ut cùm illa defert, quod iſta non habet, & iſta reddit, quod illa non detulit; per communionem gratiæ ſibi ſimul etiam diverſæ terræ conjunctæ ſint.

Plato lib.3.de Legibus.

2 Peregrina omnia niſi neceſſaria ſint, nemo adducat.

3 Lycurgus quæcunq; peregrina, & ſupervacanea ex urbe ejecit. quare neq; mercator,neq; rhetor,neque vates,circulatórve;neq; apparatuū artifex Spartam ingrediebatur.auctor Plutarchus in Apoph Laconicis. *Cæſar lib.2.de bello Gallico.*

4 Eorum fines Nervii attingebant,quorum de natura moribuſq́; Cæſar cum quæreret,ſic reperiebat; Nullum aditum eſſe ad eos mercatoribus:nihil pati vini,reliquarumq́; rerum ad luxuriam pertinentiū inferri:quòd his rebus elangueſcere animos, eorūq́; remitti virtutem exiſtimarent; eſſe homines feros, magnæq́; virtutis.

Victorius lib. 12. variarum lectionum cap. 4.

5 Phœnices unà cum mercibus in Græciam etiam vitia cōportarunt:dura enim tunc natio Græcorum, abhorrénſq; ab hujuſmodi delitiis, fracta eſt, atq; enervata copia voluptatum. de quo etiam queſtus fuerat Cicero in tertio libro de republica, ut judicio Nonii cognovimus, qui hoc inde teſtimonium citat. Phœnices primi mercaturis & mercibus ſuis avaritiam, & magnificentiam, & inexplebiles cupiditates omnium rerum exportaverunt in Græciam. Hoc autem mali ſecum ferre hoc ſtudium,corrumpereq; mores earum gentium ad quas commearint mercatores,perſpicuum eſt:unde olim à vetere Germania pellebantur,damnum hoc metuētibus, longéq; incolumitati ſuæ providentibus.

Addu-

Adducuntur jam pridem inutiles merces, quibus 6
adoleſcentes otioſi, & vani, & mulieres leves & fatuæ facile decipiuntur. Nam ut prætercam plumas, telas, picturas, & mille talia; quid dicam de veſtibus iſtis, quibus juvenes Hiſpani, alioqui futuri fortiſſimi, effeminantur? quibus feminæ magno, & parentum, & maritorum malo impudentiores fiunt?

Renovantur jam veſtes illę, de quibus Seneca lo- 7
quens lib. 7. de beneficiis inquit: Vide ſericas veſtes, ſi veſtes vocandæ ſunt; in quibus nihil eſt, quo defendi membra, aut corpus, aut deniq; pudor poſſit: quibus ſumptis mulier parum, liquido nudam ſe non eſſe jurabit. Hæc ingenti ſumma, ab ignotis etiã gentibus, ad commercium accerſentur, ut matronæ noſtræ, ne adulteris quidem plus ſui in cubiculo, quàm in publico oſtendant.

Chryſoſt. ſerm. quòd regulares feminæ, &c.

Veſtes non ſunt datæ ut eis ornemur, ſed ut nu- 8
ditatis fœditatem occultemus; non ut talibus induamur, quæ nos majori turpitudini, quàm ipſa nuditas exponat.

Tot peregrinis invẽtis, & capita, & aures, & col- 9
la, & pectora, & brachia, & manus feminarum ornantur, aut potiùs deformantur, ut vix divitum facultates ad ea coëmenda ſufficiant. Quo efficitur, ut nequeant: Nam (ut Seneca lib. primo naturalium quæſtionum ait) quidquid mundus muliebris vocabatur, ſarcinæ viriles ſunt.

Plutarchus præcept. connubiali. 27.

Lyſandri filiabus veſtes, muliebrèmq; mundum 10
pretioſum tyrãnus Siculus miſit, ea Lyſander capere noluit, fatus: Hoc ornamentũ dehoneſtabit potiùs filias meas, quàm ornabit. ſed ante Lyſandrum hoc Sophocles dixit: Nõ eſt hic ornatus, ô infelix, verùm dedecus videbitur, tuæq; inſania mẽtis. Ornamentum enim eſt, ut inquit Crates. quod ornat: ornat

autem

autem quod honestiorẽ mulierem facit: talem verò præstat non aurum, non smaragdus, non coccineus color; sed quæcunq; gravitatis, moderationis, & pudoris specimen adhibent.

Clemens Alexandrinus lib. 2. pædagogi cap. 8.

11 Rectè mihi quidẽ videntur nonnulli, cùm ægrè ferrẽt tantum studii in unguenta conferri, ut vel virilitatẽ ipsam effeminarẽt, & eorum artifices, nempe unguẽtarios, à civitatibus, quæ bonis legibus & institutis reguntur, expellere; atq; adeò ipsos etiam floridarũ lanarum infectores. nefas est enim vestes dolosas, & unguenta in civitatẽ veritatis ingredi.

Divus August. epistola 73.

12 Verus ornatus maximè Christianorum, & Christianarum, non tantùm nullus fucus mendax, verùm ne auri quidem vestisq; pompa, sed mores boni sunt. *Biesius lib. 3. de rep.*

13 Non tantũ providẽdum est, ut intus omnia præclara sint, sed etiam, ut aliunde nihil mali ad remp. accedat. Itaq; siquid advehatur, quod damnosum sit, aut non necessarium civitati, ne locum necessariorũ occupet, vel magnis vectigalibus impediatur, aut prorsus interdicatur, sive morbos aliquos animorum afferat, ut luxum, ut inanem ostẽtationem; sive corpus deterius, sive pauperiorem civitatẽ reddat. Cõsideret igitur bonus princeps, quid necessarium, quid utile, quid superfluũ, quid perniciosum sit; & liberum faciat, immò etiã interdum præmiis alliciat, quod populo necessarium est, vel non exiguam aliquam afferat utilitatẽ. Inutilia verò & noxia, vel suppliciis propositis interdicat, vel magnis saltem vectigalibus gravet. Præstat enim ut respublica possideat ea quę ad vitam necessaria sunt, atq; divitias, quàm res externo tantum artificio elaboratas, quæ in magnos, & necessarios usus fermè permutari non possunt, & cum magna pecuniarum ja-

ctura

ctura facilè deteruntur. Inter has autem minimum admittenda sunt, quæ brevissimo tempore pereunt, & maximo pretio constant.

DE SVMPTIBVS IMMODERATIS.

CAP. XXIX.

Musonius lib. de supellectile.

Multa insumpturus, acquirere multa conetur o- 1
portet; qui autem id conatur, avarus, & injustus sit necesse est: nec enim magnæ opes justè parari possunt. *Aristoteles lib. 2. Polit. c 7.*

Ut vir & mulier domus partes sunt; sic haud du- 2
biè civitatem in duas æquas partes virorum mulierúmq; divisas esse, putare convenit. In quibus ergo rebus publicis, quod ad mulieres pertinet, perperam sancitum est, in his dimidium civitatis pravè institutum esse putari debet.

Basilius Magnus concione ad divites.

Quædam à diabolo insidiæ excogitatæ sunt, quæ 3
infinitas sumptus faciẽdi occasiones divitibus suggerunt, ut superflua & inutilia velut necessaria habeantur. &c. *Et post aliqua.*

Porrò si etiã uxor divitiarum amans cohabitave- 4
rit, duplicatus morbus erit. delitias enim accẽdit, & voluptates auget, & curiosis cupiditatibus stimulos immittit: lapides quosdã excogitans, & aurum partim fabricans, partim texens, & per omnes ineptias morbũ augẽs. *Hæc ille: atq; in eandẽ sententiã plura.*

Idem ibidem.

Melius est nullam, aut parvam, aut mediocrem 5
dotem esse constitutam, quàm dotes magnas cum mulieribus tradi.

Quin etiã universa respublica malè se habet, ubi 6
feminarum sumptus non cohibentur. nec enim se ipsas

ipſas dumtaxat, ſed & patres, filios, fratres & maritos perdunt. ac totam ferè rempublicam ſecũ trahunt in perditionem.

7 Timendum quidem eſt, ne illa tempora redeant, de quibus Propertius cecinit:

Matrona incedit cenſus induta nepotum,
Et ſpolia opprobriis noſtra per ora trahit.
Nulla eſt poſcendi, nulla eſt reverentia dandi,
Aut ſi qua eſt, pretio tollitur ipſa mora.

Nicetas in Vita Ioannis Comneni prope finẽ.

8 Luxum veſtium ac menſuram, tanquã corruptelam & vitæ peſtem, à palatio pepulit.

Ammianus Marcellinus lib 16.

9 Democritus dicebat, Ambitioſam menſam fortuna, parcam virtus apponit. *& Cato Cenſorius*: Magna cura cibi, magna virtutis incuria.

Zonaras lib. 2. Annalium.

10 Cùm poſt Canẽſem cladẽ lex data eſſet, ne mulieres aurum geſtarent, néve vehiculis aut varia veſte uterentur; & populus, utrum ea abroganda eſſet, necne, deliberaret; Cato pro concione, eam retinendam eſſe ſuaſit, cum hac concluſione: Ornentur igitur mulieres non auro, non gemmis, non acu pictis aut byſſinis veſtibus, ſed modeſtia, maritorum obſervantia, liberorũ amore, obediẽtia, moderatione,

Cyrillus lib. 1 in Iſaiam, oratione 3.

11 Eſt genus muliebre rebus proſperis & florẽtibus quodã modo glorioſum & oſtentabundum, in primíſq; ſplendidè veſtiri cupit, auro ornari, elatum ſupercilium tollere, corporis formoſitate gloriari.

Divus Hieronym. epiſtola 8.

12 Ad margaritas, ſmaragdos & hyacinthos alioſq; pretioſos lapides, ardent & inſaniunt ſtudia matronarum, *Antiqui poëtæ Græci.*

13 Mulier prorſus eſt, quæ magnos ſumptus facit natura.

Mulieri ornatus mores sunt, & non ornamenta 14
aurea.

Naumachius:

Auro ne studeas nimium, neque lactea colla, 15
Purpurei ve hyacinthi onerent viridis, vel iaspis,
Ista quibus nimis incumbit gens nescia recti.

Hesiodus lib.1.

Adde parum parvo, parvo superadde pusillum, 16
Fiat & hoc magnum, infelix pelletur egestas.

Briesius lib.3. de Rep.

Oportet, ut quàm commodissimè minimoq; pre-
tio tota civitas vivat: oportet ut cives in supellecti- 17
libus etiam atque etiam vestibus reliquisque rebus
omnibus suam teneant mediocritatem. Nulla nam-
que resp. nisi frugalis, fuerit unquam beata. Jam ve-
vò non sat est, habere vestes innumeras atq; mollis-
simas, nisi plurimis futuris iterum exasperentur.
Quid ego nunc mundos muliebres recenseam, qui-
bus magna ex parte reip. pecunia continetur? Ne-
cesse est ab ultimo terrarum orbe quærere gemmas,
quibus scilicet pretiosarum istarum feminarum in-
explebilem inanis ostentationis libidinem expleа-
mus. At ineptissimi sumus, qui non videmus hoc
pacto nimis onerari premiq; respublicas: aut si vide-
mus & negligimus, scelerati etiam & nefarii.

Marcus Portius Cato apud Livium lib.34.

Sæpe me querentem de feminarum, sæpe de vi- 18
rorum sumptibus audistis, diversisq; duobus vitiis,
avaritia & luxuria, civitatem laborare: quæ pestes o-
mnia magna imperia evertunt. Hæc ego, quo meli-
or lætiorq; indies forma reipublicæ est, quò magis
imperium crescit, eò plus horreo, ne illæ magis
nos ceperint, quàm nos illas. *Est post aliqua:* Simul
lex modum sumptibus uxoris tuæ facere desierit, tu
nunquam facies.

Quamobrem bonis legibus occurrẽdum est, ma- 19

lis moribus: & puniendi ſunt ſartores & ſarcinatores ſeveriſſimè, ſi quid in veſtibus contra leges fecerint: & ut feminarum licentia reprimatur, expediret fortaſſe, ut lex fieret contra mulieres nobiles & illuſtres, addito proœmio, quia honeſtatis, modeſtiæ atque frugalitatis exemplum cæteris omnibus eſſe debēt. Ac ſimul permitteretur uſus illarum veſtium plebeis feminis & meretricibus: tunc enim infames fierēt veſtes illæ, atq; ab omnibus repudiarentur. Nulla enim eſſet mulier, quæ nobilis & honeſta exiſtimari non vellet. Contrà, cùm lex nobiles excipit, rixarum & injuriarum eſt cauſa, & vix ad effectum perduci poteſt.

Heraclides de politiis.

20 Lacedæmoniorum feminis omnis ornatus, & mūdus muliebris ereptus eſt; neque enim comam nutrire datur, neque aurum geſtare.

Clemens Alexandrinus lib. 2 pædagogi, cap. 10.

21 Laudo & admiror veterem Lacedæmoniorum civitatem, quę ſolis meretricibus floridas veſtes, & aurum mundum geſtare permiſit; à probis mulieribus mundi ſtudium auferens: quòd ſolis meretricibus ſe ornare concederet.

Divus Cyprianus libro de diſciplina & habitu virginum.

22 Ornamentorum ac veſtium inſignia & lenocinia formarum, non niſi proſtitutis & impudicis feminis congruunt, & nullarum, ferè pretioſior cultus eſt, quàm quarum pudor vilis eſt. *hæc ibi, & alia in eandem ſententiam.*

Hippocrates in epiſtola ad Dionyſium.

23 Semper eget mulier moderatore. habet enim à natura in ſe laſciviam, quæ niſi quotidie reſecetur, velut arbores, in materiæ multæ effuſionem exuberat.

Ioſe

Iosephus lib. 2. contra Appionem.

Moyses neque in filiorum nativitatibus concessit, epulationes aggregari, & fieri occasiones ebrietatis. Prospexit etiam funeribus mortuorum, ut neque sumptuosæ ad sepeliendũ celebrentur exequiæ, neque insignium fabrica sepulchrorum: sed necessaria quidem circa elationem funeris impetavit domesticos adimplere. 24

Cicero lib. 2. de Legibus.

Minuendi sunt sumptus, lamentationesque funeris. postea quàm sumptuosa fieri funera, & lamentabilia cœpissent, Solonis lege sublata sunt: quam legem eisdem propè verbis nostri in decimam tabulam conjecerunt. 25

Paulus Manutius lib. de Legibus Romanis.

Privati sumptus non sunt ab iis, qui reip. pręsunt, negligendi; domus enim exhauriuntur: & domibus civitas constat. Itaque valere non potest, quasi corpus aliquod, membris malè affectis: propterea leges sumptuariæ multæ ad coërcendam luxuriam diversis temporibus, omnes utilissimæ latæ sunt, ut de modo supellectilis, funerum, cœnarum, alioque de genere. 26

Verum quidem dictum est: Qui abundat superfluis, deficitur necessariis. Itaq; oportet sumptibus superfluis detrahere, ut necessariis & utilibus rebus provideri possit, quod non in privatis tantum familiis est attendendum, sed multo magis in rebus publicis, quæ majoribus indigent sumptibus: ne propter inordinatas & immoderatas impensas, exactiones illicitæ fiant, ut inquit beatus Thomas opusculo de regimine Judæorum. 27

Laurentius Grimalius lib. 2 de optimo Senatore.

Legibus præcidenda est omnis peccandi occasio, & providendum, ut justi homines efficiantur, potiùs quàm ut peccatores occidantur. quis enim lasciviē- 28

tem vitiis, rempublicam, luxuq; perditos cives non ſumptuaria potiùs velit, quàm ſanguinaria lege coërcere? præclarè Tullius avaritiam, inquit, ſi tollere vultis, mater ejus eſt tollenda luxuria.

Appuleius lib. de Deo Socratis.

29 Quidam villas opiparè extruunt, & domos ditiſſimè exornant, & familias numeroſiſſimè comparāt; ſed in iſtis omnibus, in tanta affluentia rerum, nihil eſt indignum præterquàm ipſe dominus ædium. igitur illas ędificationum ſpecies, in quas patrimonia ſua profuderunt, amœniſſimas, & extructiſſimas deprehendas, omnia affluentia, omnia ornata præter ipſum Dominum, qui veræ beatitudinis, & ſinceræ vitæ & prudentiæ fortunatiſſimæ inops, egens, & expres ſemper eſurit, & ſitit.

Vida lib. 2 de dignitate reipublicæ.

30 Romana rep. antiqua nullam unquam neq; majorem, neq; ſanctiorem, neq; bonis exemplis magis abundantem fatebitur, qui apud optimos ſcriptores legerit, quæ vita civium, qui mores fuerint, quibus artibus, & domi, & militiæ Roma creverit, partumq; ſit & auctum imperiū: cùm domi, belliq;, boni (inquam) mores colerentur, hominesq; malarum artium eſſent planè inſolentes: in quorum domibus nihil ſplendidum fuiſſet præter ipſos: nondū in civitatem avaritia & luxuria migraverant.

31 Cohibendi ſunt immoderati ſumptus funerum, & nuptiarum; quia in his faciendis dolore, atque amore homines rapiuntur ad ſupervacua, & ſui juris omnino non ſunt.

Heraclides de Politiis.

32 Jacenſibus non licebat in celebrandis nuptiit plures ad convivium vocare, quàm decem viros, & totidem mulieres; neque nuptiatum celebritatem ultra biduum producere.

Pla-

Platina de vitis Pontificum.

Innocentius sextus, vir integerrimæ vitæ, impen- 33
sam domesticam, quæ magna erat, imminuit; fami-
liam suam ad certum, & honestum redigens nume-
rũ: nec domi voluit nisi viros habere probatissimos.

Divus Chrysost. in Genesim hom. 37.

Immoderantia est malorum omniũ fons, & quòd 34
transgredi volumus suum quisq; usum. Nam si vel-
lemus in alimentis, & vestibus & domicliis, & aliis
corporalibus cunctis usibus, nihil immodicè concu-
piscere, sed necessaria tãtùm quærere, multis damnis
liberaretur hunanum genus.

Et post aliqua.

Maximè autem sermo ille adversus mulieres con- 35
gruerit, majorem enim apud eas inveni mus ornãdi
cupiditatem & intemperantiam, cum auratis vesti-
bus, & auro in capite, in cervice, & in aliis corporis
partibus ornantur; & in his quoq; superbiunt. quot
pauperum greges poterant inde pasci, & quot cor-
pora nudè agentium, poterant contegi ex his, quæ à
solo collo & humeris pendent, nullius alterius usus
gratia, quàm in damnum & nocumentum animæ?

Tertullianus lib. de habitu muliebri.

Habitus feminæ duplicem speciem circumfert, 36
cultum & ornatum. cultum dicimus, quem mun-
dum muliebrem vocant: ornatum, quem immun-
dum muliebrem convenit dici. ille in auro, & argẽ-
to, & gẽmis, & vestibus deputatur: iste in cura capil-
li, & cutis, & aurium partium corporis, quæ oculos
trahunt. alteri ambitionis crimen intendimus, alte-
ri prostitutionis.

Vives in introductione ad sapientiam.

Utile indumentum excogitavit necessitas; pretio- 37
sum, luxus; elegans, vanitas.

Mercantius de rebus Flandria.

Cùm Joanna Navarria Philippi pulchri, Galliæ 38

regis uxor, ingressa Brugas, feminarum in cultu corporis & vestitu luxum indignabunda conspicaretur, Ego, ait, me solam esse reginam arbitrata, sexcentas hic aspicio.

Rectè quidam in Politicis.

39 Prava consuetudo & antiqua est, ut ii qui aulam sequuntur, exquisitis vestibus & pretiosis non modò utātur, verùm etiam omnem immodicum luxū in cibo & potu exerceant: quem abusum principes comprimere debent. nam is luxus præter alia, hoc etiam gignit incommodum, quòd majoribus egēt stipendiis, & majori oneri sunt universæ reipublicæ.

Osorius lib. 5. de regis institutione.

40 Quis non videt, ex profusis sumptibus egestatem, ex egestate desperationem, ex desperatione facinora capitalia, quibus respublica in extremum discrimen inducitur, exoriri?

Et lib. 8.

41 Rex opes reip. nec in levitate, nec in reb. ludicris, nec in hominibus ignavis temerè saginandis, neque denique in explenda libidine consumet. semper igitur illi copiæ suppetent, quibus sine suorum vexatione bellum sustineat, & homines fortes benignè remuneret. facillimè namque rex sumptus necessarios faciet, qui minimè necessariis sumptibus modū constituet.

AElianus lib. 14.

42 Timotheus in Aristophontem prodigum gravissimè invehebatur, inquiens: Cui nihil satis est, eidē etiam nihil turpe.

NE VNVS MVLTA OFFICIA GERAT.

CAP. XXX.

1 Ad rectam reipublicæ gubernationem pertinet, ut unus

ut unus homo plures magiſtratus ſimul non gerat. id enim regiis legibus & externis vetitum eſt, & bono communi adverſatur, quia occupat unus multorum præmia, & varia officia gerere non poteſt, & omnibus ſatisfacere nequit.

Plato lib. 2. de Rep.

Impoſſibile eſt unum plures artes bene exercere. 2

Idem lib. 3.

Singuli ſingula rectè conficere poſſunt, plura verò minimè. quòd ſi quis plura tractare aggrediatur, 3
in ſingulis ita deficiet, ut in nullo evadat egregius.

Xenophon lib. 8. de pædia Cyri.

Fieri non poteſt, ut qui multis utitur artibus, is 4
homo omnia pulchrè faciat.

Ariſtoteles lib 2. Polit. cap. 9.

Improbandum eſt, ut idem homo pluribus magi- 5
ſtratibus præſit. nam unum opus ab uno optimè perficitur.

Idem libro 4. cap. 15.

In magnis civitatibus unus magiſtratus ad mun⁹ 6
unum obeundum conſtitui, & poteſt, & debet: quia multi magiſtratibus præfici propter civium multitudinem poſſunt. Et profectò munus quodque melius, ſiquis uni tantuùm procurationi vacat, obitur, quàm ſi multis negotiis diſtineatur.

Lex Iuſtiniani lib. 1. C. tit 47

Nemo audeat in uno eodemque tempore, tam 7
advocatione uti, quàm conſiliarii cujuſcunq; magiſtratus, quibus reſpublica gerenda committur, curã arripere: ne cùm in utrunque feſtinet, neutrum bene peragat. Nec ſit conceſſum cuique duobus magiſtratibus adſidere, & utriuſque judicii curam peragere (nec enim facilè credendum eſt etiam duabus neceſſariis rebus unum ſufficere; nam cùm uni judicio adſuerit, altero abſtrahi neceſſe eſt: ſicque nulli eorum idoneum in totum inveniri) ſed altera adſeſſi-

ſeſſione penitus ſemota, unius magiſtratus eſſe contentum judicio.

Plutarchus in Politicis.

8 AthenisMetiochus in ore omnium erat, vulgo jactantium Metiochus ducit copias, Metiochus vias curat, Metiochus exercet panarium, Metiochus farinam tractat, Metiochus præeſt omnibus. Metiochus ergo lugebit.

Ex eiusdem Plutarchi ſimilibus.

9 Navis gubernator quædam ſuis manibus facit, quædam per alios; & aliquando aliis ad clavum admiſſis, ipſe in proram demigrat: ſic in rep. non debet unus occupare omnia munia, ſed aliis viciſſim dare locum rectiùs enim fiunt, quæ multorum manibus peraguntur.

Quidam poëta Græcus.

10 Multa facere etiam dolores multos complectitur.

11 Cùm autem unus plures magiſtratus ſimul gerere non queat, efficitur inde, ut contra leges, & utilitatem publicam, per ſubſtitutas perſonas reip. munera exerceat: & is cujus induſtria eligitur, per quemlibet alium ſerviat. Itaq; ſubſtitutus onera ſubit, & fert alter honores. & ut quidam rectè inquit: Hoc p̃cipuum ulcus eſt rerum publicarũ omnium, quòd omnia munia per vicarios adminiſtrantur, interdũ alteros, ac tertios. Et multi præterea magiſtratus premunt rempublicam, qui nullius ferè ſunt utilitatis publicæ.

Ferus in Eccleſiaſtem cap. 6.

12 Vult Deus, ut quilibet ſuum negotium agat, alia aliis relinquens. hoc autem non attendit hominum vanitas. anima enim non ſatiatur, negligit ſuũ opus, & in alieno eſt occupatiſſima. itaque neutrum rectè facit. quilibet putat ſe melius facturum, ſi eſſet hujus vel illius ſtatus, & interim negligit ſua. hinc eſt tanta rerum omnium deordinatio.

Oſorius

Osorius lib. 1. de Regis institutione.

Fieri nequit, ut mens humana multis simul mu- 13
neribus intēta sit. cùm enim vis illius sit exiguis terminis definita, fieri necesse est, ut quò se vehementiùs ad studium unius applicat, eò magis de studio alterius remittat.

Et ibidem.

In publicis muneribus, qui plus uno fungi cupit, 14
& plura onera subire non dubitat, oneribus ipsis cū magna reipublicæ pernicie succumbit.

Idem paulò pòst.

Multa tunc incommoda reip. subeunda sunt, pri- 15
mùm enim natura humana non patitur, ut unus homo ad multa simul natus & aptus sit. deinde, in eo tantùm munere versari possumus, in quo multum operæ & studii consumpsimus. deinde, negotiorum multitudine distentus animus, nullum poterit feliciter expedire, cùm in nullo queat tota mente versari. *& cætera.*

DE RATIONE IUDICIORUM.

CAP. XXXI.

Plato lib. 6. de Legibus.

Nulla civitas revera civitas erit, nisi debito ordine 1
judicia fuerint constituta. Judex autem mutus, qui nec instar arbitri, aliquid plus quàm litigantes dixerint, in causis discutiendis percontatur, nunquam ad jus declarandum sufficiens erit: oportet autem semper, ut quod quæritur, ab utrisq; declaretur. Tempus autem & mora, frequensq; inquisitio, ad aperiendum controversiam conferunt.

Ulpianus lib. 11. Digest. tit. 1.

Ubicunque judicem æquitas moverit, oportere 2
fieri interrogationem, dubium non est.

Ex lege Arcadii, & Honorii lib.8.C.tit.5. & C. Theod.lib.4.tit.20.

3 Negotiorum merita partiũ assertione panduntur.

Beatus Chrysost.in cap.6.Isaiæ.

4 Mos obtinuit apud judices, ut de quavis controversia pronuntiaturi, non hæc faciant clàm, sed pro sublimi, & elevato tribunali considentes, astantibus universis, & cortinis undique contractis judicia exercent,

Idem Divus adversus Iudæos oratione 2.

5 In forensib us judiciis, quoties aliqua incidit controversia, & alter alterum scripto convenit; deinde is adversus quem agitur, inficiatur ea quæ objiciuntur; cogitur is qui negat, postea testes, & alias adferre probationes, quibus doceat, non esse vera, quæ scripto continentur; non is qui scriptum produxit.

Diodorus Siculus lib.2

6 Apud Ægyptios judicia non casu fiebant, sed ratione. Existimabant enim rite facta plurimùm vitæ mortalium prodesse. Mos illis erat, accusatorem scribere ea, in quibus alium accusabat, modumq; patratæ injuriæ aut damni facti, quanti eam æstimaret. Reo autẽ dabatur tempus rescribendi ad singula & aut se id non fecisse, aut rectè fecisse purgandi, aut injuriam, vel damnum minoris æstimandi. Rursus accusatori, reoque invicem respondendi locus erat. Ita bis auditis litigatoribus, cùm judices de controversia quæsissent, princeps signo veritatis in partem veriorem verso, sententiam ferebat. Hic mos judiciorum apud Ægyptios erat, existimantes, accusantium excusantiumque altercatione, & scriptis veritatem maximè elici posse.

7 Eodem ferè ordine judicia Hispaniæ tractare solemus, sed tria ego desidero, quibus fortasse nihil addi posset. unum ut dilationes, quas ultramarinas vocant, aut prorsus abrogarentur, aut vix unquum conce-

concederentur. Alterum ut advocati, qui causis injustis suffragantur, mulcta & ignominia afficerentur. Tertium, ut ii qui malitiosè ac temerè litigarent, omnes omnino sumptus, damna, & incommoda victori præstarent. Quæ omnia, ut mihi quidem videtur, justissimè sanari possent, & magnam reip. utilitatem afferrent. Atque hoc postremum Divus Bernardus mecum sentit lib. 3. de consideratione ad Eugenium.

Lex quæ perrarò prodest, & sæpissimè nocet, quæ perjuriorum plurimorum evidens occasio est, quæ plerasque lites magnas efficit immortales, abroganda, explodenda, ejiciendaque est: atque hoc solo (ut audio) apud Mahumetanos paucæ brevesque lites sunt, quod temerè litigantes publicè flagellis cæduntur. 8

Aristeas in historia.

Ptolemæus rex interrogavit unum ex Septuaginta interpretibus, quid esset in regia gubernatione maximũ? ad quod ille dixit: Ut subditi habeant perpetuam pacem, & celeriter consequantur in judiciis jus suum. 9

Quidam rectè in Politicis.

Princeps communicato consilio cũ viris doctis, & reipublicæ studiosis, minuendi ac fiendi controversias forenses inire debet rationes, ne in infinitum producantur. hac enim sola causa multi ad inopiam redacti sunt, & plures quia sumptus litium ferre nõ queunt, bonas causas deserunt, & suis rebus carere coguntur. 10

Osorius lib. 7. de Regis institutione.

Animadvertendum est; omnem modestiæ & humanitatis rationem in legum disciplina, & in judiciorum severitate consistere. illis enim justitia continetur, qua quidem nihil potest excogitari, nec ad populum continendum vehementius, nec ad pestem 11

aver-

avertendam ſalutarius,nec ad nominis immortalitatem divinius. *Et poſt aliqua.*

12 Omnes, qui boni rerũ æſtimatores extiterint, facilè conjicient,rempublicam illam ,in qua perverſa judicia fiunt,diu ſtare nõ poſſe. *Idem lib.8.*

13 Omne reipublicæ firmamẽtum in juris æquabilitate,& in judiciorum integritate conſiſtit.

14 Alia eſt judicii ratio à ſingulis obſervanda. cujus divus Auguſtinus elegãter meminit homilia ultima lib.50,quam commemorare,non tam ut politicus, quàm ut epiſcopus volui. Ait enim: Minatur Deus peccatori,dicens, Arguam te, & ſtatuam te ante faciem tuam. arq; ita conſtituto in corde judicio, adſit accuſatrix cogitatio,teſtis conſcientia,carnifex timor : poſtremò ab ipſa mẽte talis ſententia proferatur, ut ſe indignũ homo judicet participatione corporis,& ſanguinis Domini : & cùm in ſe protulerit ſeveriſſimæ medicinę ſententiã,veniat ad Antiſtites per quos illi in Eccleſia claves miniſtrãtur, & à præpoſitis ſacrorum accipiat ſatisfactionis ſuæ modũ.

Idem divus de tempore ſermone 170.

15 Ora Deum , quẽ fallere nemo poteſt; interpella hunc judicẽ , ubi nullus tabellarius conturbat, nullus officialis removet,nullus emitur advocatus, qui poſſit pro te preces effundere,aut verba dicere, quæ non didiciſti

DELIBERATIONVM DE REPUBLICA
CAP. XXXII.

Ariſt. lib. 4. Polit. cap. 1.

1 Non minus negotii eſt,rempublicam emendare, quàm ab initio conſtituere , ut dedoceri nihilo facilius eſt,quàm à principio diſcere.

2 Eſt quidẽ reſpublica noſtra , ut mihi videtur optima:ſed nihil eſt in rebus humanis uſq; adeò partibus ſu-

tibus ſu-

tibus suis omnibus expletum, ut perfectionem aliquam recipere non queat. Idcirco quædam nūc adjicimus, quæ prudentium virorum judicio utilia esse possent reipublicæ.

Ac primùm expepire ajunt, ut ad reposcendas à 3
præfectis urbium muneris gesti rationes, mitterētur à rege consiliarii Valdolitani, Granatensis, aut Hispalensis conventus: qui nihil agerent aliud, quàm intra duos, vel tres menses, inquirere in decessores, & senatores, & scribas, & cæteros qui publica civitatum officia gerūt; & causis cognitis judicare, & sententias latas ad effectum perducere, & acta omnia summo justitiæ tribunali exhibere. quo efficeretur, ut urbes longè rectiùs gubernarētur, & sexcenta reprimerentur incommoda, quæ nunc omnibus perspicua sunt. Preterea cùm hi qui rationes reposcerēt, ad summum illud regium tribunal proveherentur, quæ prava aut recta in toto ferè regno gerātur, planè scirent.

Ajunt præterea, equites istos cataphractos, qui 4
agricolarū hospitiis excipiuntur, & otiosi degentes facinora magna nonnunquā perpetrare solēt; multo minori regis sumptu deligi posse ex finitimis municipiis, ubi & cum uxoribus & parentibus habitantes, nemini essent injurii, & facilè convenirent, cùm opus esset, cursu publico convocati: & commodiùs ipsi equos curare, atque arma custodire in patria sua possent.

Sunt etiam qui dicant, providendum esse, ut cau- 5
ponæ atque stabula (ea præsertim, quæ in locis desertis ad excipiendos viatores habentur) locari non possint, nisi pretio justo atque taxato: ne caupones & stabularii, ut mercedem locationis persolvere queant, hospites spoliare cogantur.

DE DI-

DE DIVERSIS CAPITVLIS.

CAP. XXXIII.

1 Non facilè quidquam est innovandum, sed tum demum, cùm urgens necessitas aut evidens utilitas id exposcit. Urgentis autem necessitatis illud erit exemplum, Si fortè civitas factionibus opprimatur, ut earum causa & origo protinus reprimatur.

Iustinianus de proconsule Cappadociæ, const. 30.

2 Quia factionibus inter se divisa est civitas; & cùm existat ambitu murorum una, duplex est sententiis: unde & seditionum & dissensionū occasiones, & si quid omnino mali fatigat homines, id ex hac provenit causa; qua sublata, robur simul & concordiam negotio addemus, qua nihil unquā inter homines præclarius extitit & præstantius. *&c.*

3 Hoc verò utile esse videtur, ut fures, qui hostes sunt universę reip. & nunquam corrigi aut meliores effici solent, pro quolibet furto aut septuplum solvant, aut damnentur ad remos.

4 Tum illud addo, ut hospitia pauperum, quæ Hospitalia vulgò appellantur, visitentur: ita ut ne quid pauperes detrimenti capiant, provideatur.

5 Item illud magnis pœnis sanciēdum esse, ne tutores aut curatores, sine judicis & cōsanguineorum consensu, pupillos aut pupillas connubio jungant.

6 Atq; hoc quidem è republica foret, ut Canon undecimus secundi concilii Hispalēsis renovaretur, porrigeretur, & ad effectum perduceretur, cum Justiniani novella const. 133.

Biesius lib. 3. de Rep.

7 Cùm legamus in antiquis bene formatis civitatibus præscriptos fuisse per census, cujusq; mensæ familiæq; sumptus, non video cur id facere non liceat, immo verò deceat apud Christianos. sic enim fieret, ut divitum parsimonia pauperes aleret, & angustiæ familiarium multos, qui tantùm inserviunt

ostentationi, vel potius consumendis frugibus, excluderet, ad utilem aliquam operam civitatis. Nunc maxima pars famulorum inutili tantùm pondere familiam, immò rempublicam premit. quid, quòd hoc exemplum plures ad otium provocat, idq; cives enervat, & rempublicam exhaurit.

Ad hæc leges illæ dumtaxat essent colligendæ, quæ vim suam habent, & servandæ sunt: ne multarum inutilium legum lectio errorem pariat & confusionē. *Suetonius Tranquillus in Iulio Cæsare.* 8

Jus civile ad certum modum redigere destinabat, atq; ex immensa diffusaq; legum copia, optima quæq; & necessaria in paucissimos conferre libros: sed hæc & talia meditantem, mors prævenit. 9

Iustinianus de Armeniis, const. 21.

Vetera curiosiùs perquirere, & ad præterita jam tempora recurrere, confusionis potius quàm legislationis est. *Lampridius in Alexandro Severo.* 10

In animo habuit, omnibus officiis genus proprium vestium dare, & omnibus dignitatibus, ut à vestitu dignoscerentur, & omnibus servis, ut in populo possint agnosci: ne quis seditiosus esset, simul ne servi ingenuis miscerentur. sed hoc Ulpiano Pauloq; displicuit, dicentibus, plurimum rixarum fore, si faciles essent homines ad injurias. 11

Bresius lib 4. de Rep.

Sēper præsens rerum status (ut apud Thucydidem est) subditis solet esse molestus. Cùm enim semper plus mali, quàm boni sit in rebus humanis, & præsens dolor evidentior sit, quàm futurus, illi, qui causas & exitus rerum non satis intelligunt, malunt gravioris alicujus fortunæ periculum accersire, quàm præsentem conditionem suam æquo animo ferre. *Idem.* 12

Innumeras quidem causas mutandæ reipublicæ, sed nullas fermè laudabiles invenire licet. Itaq; le- 13

gimus

gimus in ſacris literis, Deum fuiſſe Judæis infenſum, dum regem peterent; non quòd monarchiam non approbaret, ſed quòd etiam illam immutationem ægrè ferret.

DE CONSERVATIONE REIPUBLICÆ
CAP. XXXIIII.

Proverb. cap. 16.

1 Juſtitia firmatur ſoliũ regis, id eſt, thronus, auctoritas, & progenies regis. *Eccleſiaſtici cap. 10.*

2 Regnum à gente in gentem transfertur, propter injuſtitias, & injurias, & contumelias, & diverſos dolos. *Publius Mimus.*

3 Malè imperando, ſummum imperium amittitur. *Ariſtoteles lib. 5. Polit. cap. 7.*

4 Maximè tum reſpublica, tum ſtatus optimatum diſſolvitur, ſi jus in ipſa republica violetur. *Divus Thomas ibidem lectione 6.*

5 Reſpublicæ corrumpuntur propter tranſgreſſionem juſtitiæ. & ratio hujus eſt, quia reſpublica ſalvatur propter mutuã communicationem ſecũdùm aliquam proportionẽ; hujuſmodi autem communicatio ſecundùm proportionem, juſtitia eſt: quare reſpublica ſalvatur juſtitia exiſtẽte. ſi ergo fiat tranſgreſſio, corrumpitur.

Ariſtot. lib. 5. Polit. cap. 8.

6 Dubitari non poteſt, quin cognitis iis, quæ rebus publicis interitum important, ea quoq; quæ ſalutẽ afferunt, intelligantur, cùm contraria contrariorum ſint efficientia: interitus autem ſaluti contrarius eſt. *Et poſt aliqua.*

7 Licet autem animadvertere, quoſdam nõ ſolùm optimatum, ſed paucorum etiam ſtatus conſervari, non quòd ſint reſpublicæ tutæ, ſed quoniã qui magiſtrati-

giſtratibus præſunt, tũ in eos qui extra rempublicã ſunt, tum in ſocios reipublicæ adminiſtrandæ, rectè ſe gerunt. *Et paulò procul.*

Conſervantur etiam reſpublicæ, non ſolùm quia 8
longè abſunt ab iis quæ interitum afferunt, ſed interdum etiam, quia propè ſunt. Nam timor intentiore cura reipublicę conſulere cogit: quibus igitur cordi eſt reipublicæ ſalus, hos oportet timores injicere, ut vigilantiores ſint cives, nec reipublicæ cuſtodiam tanquam excubias remittant, & pericula, quæ procul abſunt, velut impendentia denuntiare.

Hæc obſervãda nobis ſunt, ac diligentiſſimè pro- 9
videnda; cùm inermes ſimus, & Mahumetanis & hæreticis undiquaq; circundati, & intra Hiſpaniam ipſam plurimos ac perncioſiſſimos hoſtes pſeudochriſtianos habemus, ex Mahumetanorum genere prognatos, majorum ſuorum perfidiam imitantes, & eorum plurimos armatos. Ad ſummam, juſtitia eſt, quæ beatas facit reſpublicas, eaſq; conſervat; injuſtitia verò, quæ ſubvertit omnia.

Ariſtot. lib. 5. Polit. cap. 7.

Hoc ſolum confirmat ſtabilémq; facit ſtatum rei- 10
publicæ, ſi pro dignitate paria tribuantur, & quæ ſua ſunt quiſq; retineat: id eſt, ſi juſtitia in honorum diſtributione ſervetur, & jus ſuum unicuiq; tribuatur. Nam reſpublica quæ præter jus conſtituta eſt, & in qua juſtitia non dominatur, difficile factu eſt, ut diu permaneat.

Juſtitia & æquitas maximè reddunt imperium 11
diuturnum atq; gratiſſimum.

Agathius lib. 1. hiſtoriarum.

Juſtitia & charitas ubicunque inter mortales fo- 12
ventur, felicem proculdubio rempublicam reddunt ſtabilémq;, atq; adeò diu manſuram efficiunt, nec facilè injuriæ opportunã, ut capi ab hoſtibus queat.

Ariſtides in prima oratione Platonica.

13 Non poteſt meliùs ęquitas obſervari, nec tutiùs hominum ſocietas contineri, quàm ſi ſuum cuiq; tribuatur.

Petrarcha lib. 3 epiſt. Familiarium.

14 Regem à tyranno ſola juſtitia diſcernit,

Cicero pro Sylla.

15 Status reipublicæ maximè judicatis rebus continetur. *Idem libro 1. Officiorum.*

16 Tanta juſtitiæ vis eſt, ut nec illi quidem, qui maleficio & ſcelere paſcuntur, poſſint ſine ulla particula juſtitiæ vivere. Nam qui archipyrata dicitur, niſi æqualiter prædam diſpertiat, aut occidetur à ſociis, aut relinquetur, Itaq; propter æquabilem prædæ partitionē, & Bargulis Illyricus latro magnas opes habuit, & multò majores Viriatus Luſitanus: cui quidē etiā exercitus noſtri imperatoréſq; ceſſerunt. Cùm igitur tanta vis juſtitiæ ſit, ut ea etiam latronū opes firmet, atq: augeat: quantam ejus vim ad reipublicæ, ac regni conſervationem fore putabimus?

Ariſteas in hiſtoria.

17 Ptolemæus rex interrogavit unū ex Septuaginta interpretibus, Quomodo cùm in regno ſit varia hominum multitudo, regi cum illis convenire poſſit? ille inquit: Duce juſtitia, cuiq; quod ei convenit attribuendo.

18 Juſtitia ſola nō modò reſpublicas & imperia, ſed ſocietatem omnem munit, & ſervat. quin etiam facinoroſiſſimam quamq; multitudinem (velut in latronibus videmus, qui partam ęquè prædā patiuntur) æquitas ipſa ne ſolvi quidem facilè patitur.

Beatus Auguſt. lib. 1. de civitate Dei cap. 21.

19 Lælius apud Ciceronem lib. 3. de republica aſſeruit, quantum potuit, nihil tam inimicum, quàm injuſtitiam civitati; nec omnino niſi magna juſtitia geri, aut ſtare poſſe rempublicam.

Divus

Divus Ambroſius lib.2. Offic.cap.19.

Æquitas imperia confirmat, & injuſtitia diſſolvit. 20
Nam quomodo poteſt malitia regnũ poſſidere, quę ne unam quidẽ privatã poteſt regere familiã? ſumma igitur benignitate opus eſt, ut non ſolùm publica gubernacula, ſed etiam privata jura tueamur.

Heſiodus lib.1 operum & dierum.

Verùm ubi juſtitiæ ſancti ſervantur honores, 21
Judicioq; pares, & civis, & advena pendent,
Urbs viget, augetur ſoboles, pax læta vagatur.

Fernandus quidẽ, & Iſabella, reges juſtiſſimi, ac 22
verè catholici, & nepos eorum Carolus rex, atq: Imperator maximus, & invictiſſimus, bonis legibus, moribus, & magiſtratibus, Hiſpaniam rempublicam præclarè fundatam nobis reliquerunt: Philippus optimus, clementiſſimus, & ut ita loquar, Catholiciſſimus, felicitatem hanc noſtram conſervat, indiéſq; auget, ac provehit. Cuſtodiat omnipotens eum, ejuſq́; filios, & natos natorum, & qui naſcentur ab illis, ut per ſecula multa incolumem & florẽtem rempublicam habeamus, & tandem ad ſempiternam felicitatem pervenire poſſimus, gratia & miſericordia Domini noſtri Jeſu Chriſti.

Patricius lib. de Regno tit.3.

Vera illa quidem eſt Xenophontis ſententia, qui 23
ait, omnes civiles ſocietates vitio eorum ruere, qui illis præſunt, Nam ſi rectè gubernarentur, perpetuæ omnino vel immortales etiam eſſent.

Vida lib.2 de dignitate reip.

Reſpublica ſive ſit inſtitutio civitatis, ſive res po- 24
puli; niſi juſtè gubernetur, non habenda eſt, neq; reſpublica, neq; civitas, neq; populus. Quod etiam dictum volo de qualibet ampliſſima provincia, aut regno, quod conſtet ex pluribus civitatibus eſt; nẽpe eadem ratio.

Oſorius lib.3. de Regis inſtitutione.

25 Hoc ſtatuendũ eſt,cùm omnia genera rerum publicarum quamvis labi atque ruere videantur, ſapientia tamen atq; virtute adhibita, facilè emendari poſſint,& ad rectiſſimam in eo genere moderationem revocari;nullo modo optandum eſſe homini probo ullam reip.præſentis immutationem,nempe quæ nunquam ſine maxima morum pernicie hominumq; ſtrage fieri poſſit: ſed in eo ſummo ſtudio elaborandum eſt, ut idem ſtatus, in quo verſamur, omni vitio careat,firmiſſimoq; præſidio muniatur.

DE BEATA REPVBLICA.

Cap. XXXV.

1 Cùm ſub luna nihil ſit ab omni parte beatum, quanto minus verè beata poterit eſſe reſpublica,quę ex partibus parum felicibus conſtat? ſed beatam eã dicere poſſumus, cujus eſt Dominus Deus ejus., & cujus populum elegit Dominus in hæreditatẽ ſibi. *Pſalm 32.& Pſalm. 143.*

Baſilius Magnus in Pſalm. 45. concione 12.

2 Definiunt quidam civitatem eſſe congregatinnẽ firmam,quæ ſecundùm leges gubernatur; congruit autem etiam ſupernę Hieruſalem cęleſti civitati hęc civitatis definitio: congregatio enim illic eſt primogenitorum deſcriptorum in cælis,atq; ea firma propter vitæ ſanctorum immutabilitatem,& quæ ſecũdùm legem gubernatur. illius itaq; reipublicæ conſtitutionem & omnem ordinationem perdiſcere, nullius humanæ naturæ eſt.illa enim ſunt,quę oculus non vidit,neq; auris audivit,neq; in cor hominis deſcenderunt,quæ præparavit Deus his, qui diligũt ipſum,præterquàm quòd aliquot millia angelorum ſunt iſthic,& conventus ſanctorum, eccleſia primogenitorum deſcriptorũ in cælis.de illa,inquit David,

Glorioſa

Gloriosa dicta sunt de te civitas Dei. illi civitati per Isajam promittit Deus, Ponam te exultationem æternam, lætitiam generationum generationibus; & non erit contritio neq; miseria in confiniis tuis, sed vocabuntur salutare muri tui. elevatis igitur animę oculis, velut dignum est supernis rebus, civitatem Dei quære, quam lætificat quidem flumen Dei, artifex verò ipsius ac opifex est Deus.

Ex divo Augustino epistola 52.

Quoniam verò te reip. scimus amatorem, non aliunde esse beatum hominem, aliunde civitatem, vide 3
quàm sit in illis sacris literis clarum. Nam quidam in eis sancto Spiritu plenus, hæc loqtur orãs: Exime me de manu filiorum alienorum. *& cætera. Et paulò post:* Philosophi hujus seculi beatum dixerunt populũ, cui suppetit terrena opulentia, & cui hæc sunt, quibus ea felicitas constat, quam solam dilectores hujus mundi inquirunt. proinde ut transiret omnium vanitatum, & insaniarum mendacium limites, atque ibi beatam vitam poneret, ubi verè est: Beatus, inquit, populus, cujus Dominus Deus ipsius.

Divus Hilarius in Psalmum 143.

Hæc sunt, quantum arbitror, hujus seculi bona cõ- 4.
muni universorum beata judicio: res seculi loqui, atque agere: rapere, aut emere honores: sub pretio falso ditescere: gloriari in adultæ ætatis liberis, quorũ efflorescentes anni novellæ exultationis firmitate confidant: optare speciosi corporis filias, atq; eas in modum templi damno inutili pecuniæ ingentis ornare: multiplicatis horrea fructibus rumpere: geminatis quoque oves fœtibus velle delactari bonum suorum sagina: non flere; non lugere, non gemere: sed prospero felicitatis suæ cursu, nulla adversæ calamitatis molestia impediri. Beatum hunc populum, cui hęc essent, dixerũt; sed Propheta scit falsã esse hujus beatitudinis opinionem. quid enim hæc tot, &

tanta feculi bona ad vitam,quę morte intercipienda esset,adquirerent. & ideo qui populus beatus esset, ostendit, dicens: Beatus populus, cujus Dominus Deus ejus. Deus ille Dominus, qui cùm superiora hæc terrena præstiterit,æternitatem tamen illis, qui his rectè utuntur,impertiet,qui cohæredes nos filii sui in ipso ante constitutionem seculi elegit, qui erit Deus omnia in omnibus.

Sanctus Chrysost. in eundem.

5 Postquam omnem virtutem adduxit,& eam verbis perlocutus est,& deinde vulgi de ea re sententiā attulit,ex his nihil ei humani accidit,nec eos esse beatos existimat, qui hæc possident, sed his omnibus prætermissis,ad verum thesaurum suam extēdit beatitudinē;alii, inquit, eos qui hæc habent, beatos esse dixerunt:ego autem beatum existimo populum,cujus est Dominus Deus ejus. hoc uno ostendens omnem felicitatem, omnes bonorum copias, omnes opes:illa enim præterfluunt,& prætereunt;hæc verò beatitudo manet perpetuò: cùm pro ovibis,& filiis, & bobus,& sepi,& vinea Dei sit beatitudo futura,& divitiæ,& securitas,& murus inexpunabilis.

Et Theodoretus.

6 Veritatis expertes,nesciunt rerum naturam discernere,sed deliciis, & opibus, & potentia felicitatem metiuntur:& qui his perfruuntur, felices & beatos nuncupant, veritatis autem studiosi,cùm divinam sapientiam acceperint, populum à te Deo vero gubernatum,beatum esse dicunt,& cuilibet vitæ tuam curam præferunt.

Divus quoq; Prosper.

7 Vanitate pleni,fide vacui,iniquitate armati, & à sorte æternæ hæreditatis alieni,in hoc proruperunt, ut dicerent beatum populum,cui hæc sunt:sed dicāt filii promissionis,Beatus populus, cujus est Dominus Deus ipsius.

Tite-

Titelmanus ibidem.

Populum cui hæc adſunt temporalia, dicunt ſecu- 8
li homines beatum, & in his felicitatem conſtituũt. verùm nequaquam ita res habet: ſed beatus eſt popul⁹ ille, qui eſt cultor Domini ſui, & cujus viciſſim protector atque ſalvator eſt Dominus: qui ipſum agnoſcit, & colit, & qui illum habet adjutorem ac protectorem ſuum.

Vida lib.2. de reip. dignitate.

Non ignoramus reſpublicas contineter fluere, & 9
labi, ac nunquam eodem ſtatu permanere. ſola ſupera illa immortalis reſp. cæleſtiumq́; auguſtiſſima, atque ampliſſima civitas, ut pulcherrima, & ex omni parte omniũ bonorum confertiſſima, ita prorſus eſt immutabilis, æternis legibus firma, ac robuſta; ſemper eadem, ſemper ſui ſimilis, procul omni morbo, ac ſenio, neque cariem, neq; labem ſentit ullam; qua nihil axactius nihil perfectius, nihil amplius cogitari poteſt.

Chryſoſt. in Pſal. 118.

Charitas perfectos conſtituit cives vitæ æternæ. 10
iſti cives ſanctæ civitatis, ubi nulla malitia, ſed tota concordia; ubi perfecta bonitas, & tota charitas; ubi juſtitia, & plena manſuetudo; ubi temperantia & prudentia regnant.

Idem dictus in Pſal. 109.

Cogita poſt diem judicii in cælo eſſe alterius vitæ 11
conſtitutionem: non enim amplius erit mors, morbus, & ſenium: non amplius paupertas, probra, & inſidiæ: non amplius domicilia, & civitates, artes, & navigationes: non amplius veſtium amictus, cibi, & porus, tecta, & cubilia, menſæ, & candelabra: non amplius inſidiæ, pugnæ, & judicia: non amplius matrimonia, doloreſq; pariendi, & partus: ſed hæc omnia tanquam pulvis jactatus evaneſcunt, & alius quidã præſtantior vitæ ſtatus redditur, cùm concedatur

corpo-

corpori, ut ſit ab interitu alienum, immortale, & magna ſit poteſtate præditum.

Divus Gregorius in Pſal. 7. pœnitentialem.

12 In ſancta illa Hieruſalem lux eſt ſine defectu, gaudium ſine gemitu, deſiderium ſine pœna, amor ſine triſtitia, ſatietas ſine faſtidio, ſoſpitas ſine vitio, vita ſine morte, ſalus ſine languore: ibi dies eſt æternus, ibi certa ſecuritas, & ſecura æternitas, æterna tranquillitas, & tranquilla felicitas, & felix ſuavitas, & ſuavis jocunditas.

Ioan. Fran. Picus.

13 Illic perpetuum regnum, & tranquilla voluptas
Omnigenis conferta bonis, penituſque malorum
Expers, perpetuò felix ſine fine beata.

14 Ad ſummam, verè beata reſpublica in cælis eſt, ubi nec odium, nec lis, nec infamia, nec injuria, nec injuſtitia, nec tyrannis, nec morb. nec mors; ſed omnia pax, charitas, gaudium, jucunditas, voluptas, bonitas, manſuetudo. ubi cives ſancti, civitas glorioſa, hierarchia cæleſtis, regnum divinum: ubi monarcha eſt ipſe rex regum, & Dominus dominantium; qui ſummum bonum eſt: qui ſic nos cuſtodire dignetur in ſeculo, ut faciat participes ſanctis ſuis in regno.

FINIS.